

इयानम् महाविद्यालय-संस्कृतग्रन्थमाला सं० १७

अप्रकाशितचरं

पश्चिमोत्तरशास्त्रीयं

वाल्मीकीय-रामायणम्

तत्र चैतह

किष्किन्धा-काण्डम्

एम्० ए०, एम्० ओ० एल्० इत्युपाधिधारिणा

विश्वबन्धुशास्त्रिणा

नानादर्शपुस्तकाधारेण संश्लोध्य, नैकविधोपयोगि-

मूचीनिबन्धेन बोधसंयोज्य

सम्पादितम्

लखनपुरम्

१९९१ वि०

Published

by

The D. A.-V. COLLEGE

RESEARCH DEPARTMENT,

LAHORE,

(*All rights reserved*)

First Impression, 500 copies;

Price : 7—8—0

Printed

by

SHRI KRISHNA DIKSHIT

at the *Bombay Machine Press,*

LAHORE.

The D. A -V. College Sanskrit Series No. 17

THE RAAMAAYANA

OF

VAAALMEEKI

(in the North—Western Recension)

THE KISHKINDHAA-KAANDA

*Critically edited for the first time from
Original Mss. and supplied with Indexes.*

by

VISHVA-BANDHU SHASTRI, M. A., M. O. L.

LAHORE.

1936.

दयानन्दमहाविद्यालय-संस्कृतग्रन्थमाला

दयानन्दब्राह्ममहाविद्यालयाचार्यपदप्रतिष्ठितपूर्वेण दयानन्दमहा-
विद्यालयीयानुसन्धानालये विश्वेश्वरानन्दवैदिकानुसन्धानालये

चाधिष्ठिताध्यक्षपदेन, एम्० ए०, एम्० ओ० एल्०

इत्युपाधिवारिणा

विश्वबन्धुशस्त्रिणा

बहुभिर्विद्वद्भिः सङ्गत्य

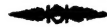
सम्पादिता

तस्यां चायं

सप्तदशो ग्रन्थः

लवपुरम्.

१९९३

THE D. A.-V. COLLEGE

SANSKRIT SERIES.

Edited

in conjunction with other scholars

BY

VISHVA-BANDHU SHASTRI, M. A., M. O. L.

Director, D. A.-V. College Research Deptt. and
Vishveshvaraanand Vedic Research Institute, formerly,
Principal, Dayaanand Braahma Mahaavidyaalaya.

Volume Seventeen.

LAHORE.

1986.

Contents (विषयानुक्रमणी)

किष्किन्धाकाण्ड-ग्रन्थः	१-३६८	पृष्ठानि
सूची-निबन्धः	१-१०५	पृष्ठान्तराणि
१. व्यक्तिविशेषनाम-सङ्ग्रहः	१
२. देशविशेषनाम-सङ्ग्रहः	६
३. पुरनाम-सङ्ग्रहः	८
४. पर्वतनाम-सङ्ग्रहः	"
५. वनोपवननाम-सङ्ग्रहः	१०
६. नदनद्यादिनाम-सङ्ग्रहः	"
७. ललावृक्षादिनाम-सङ्ग्रहः	११
८. पशुपक्ष्यादिप्राणिनाम-सङ्ग्रहः	१२
९. युद्धोपकरणनाम-सङ्ग्रहः	१५
१०. शब्दविशेष-सङ्ग्रहः	"
११. अलङ्कृतपद्यांश-सङ्ग्रहः	६८
१२. आर्षप्रयोग-सङ्ग्रहः	८५
१३. छन्दोवैषम्ययुक्तपद्यांश-सङ्ग्रहः	९१
१४. सूक्ति-सङ्ग्रहः	९७
१५. संशोधन-पत्रिका	क-क

Abbreviations (संक्षेप्ताः)

उ=उत्तरार्धम्=(2nd half of a verse)

तु=तुलना कर्तव्या (Compare)

दा=दक्षिणशास्त्रीयं वाल्मीकीय-रामायणम् (Nirnaya Sagar
Press Edition, Bombay 1912)

पू=पूर्वार्धम्=(1st half of a verse)

वे=वैगदाक्षरीयं वाल्मीकीय-रामायणम् (Gorresio's Edition, Paris)

N=Nil=(नास्ति)

†=असंगतं पाठान्तरम्

‡=अशुद्धं पाठान्तरम्

FOREWORD.

Last year when the Aaraṇḍa-kaanda was brought out, it was expected that if a representation would be made, the Provincial Government might favourably consider the question of the renewal of the previously sanctioned subvention for this work. My revered teacher, the late Dr. A. C. Woolner, a genuine lover of Oriental learning as he was, strongly recommended and forwarded the said representation when it was made, but it is to be regretted that nothing came out of it. Meanwhile, a plan had been drawn out to complete the work by bringing out one Kaanda every year. The present volume is the result of assiduously following the same. But it is doubtful if it would be practicable to continue on in this way in the absence of proper financial support from outside.

As regards the scheme followed in the preparation of the Kishkindhaa-Kaanda, it will be noticed that besides the increased measure of care that has been devoted to the choice of the right text, critical material has been supplied in a fuller and more analysed form. All of the variants that have been recorded have been mutually distinguished according as they happen to belong to any one of the following classes :—

(a) Those which are mere orthographic aberrations have been marked off by prefixing the sign † to them

(b) Those which are syntactically wrong have the sign † placed before them. And, finally,

(c) Real variants have been given without any special mark. Among the appendices which have been prepared after the pattern of those given in the previous volume, No. 8 will be found to be a useful addition. No. 10 as it now stands, is meant to serve the purpose of a fairly comprehensive index of important words. The considerable

increase in its bulk is due to the inclusion therein of all such nominal as well as radical bases as may in any way help in the better understanding and appreciation of the text from the linguistic as well as sociological points of view.

The ten Mss. which have been used in the preparation of this volume, may be briefly classified as follows :—

(a) कै, ल१, व, म and श. Of these, श is a continuation of the Ms. म as used in the Baala-Kaanda. It sometimes differs from the other members of its class and treads a path all its own. Its readings are generally correct.

(b) रा, म and च. In the previous volumes, रा generally agreed with कै, but it does not do so here.

(c) अ and ल२. अ now and then starts agreeing with रा, म and च. ल२ of this volume is the same as ल१ of the previous one.

Main assistance in the production of this volume has been given by the Shastris of the Department, namely, Pandits Prema Nidhi, Pitambara and Vidya Nidhi. Pandit Bhima Deva Shastri, M A., M.O.L. has been in charge of the general supervision of the work as it has been seen through the press. His assistants of the Vishveshvarananda Vedic Research Institute, Pandits Ragbunath Chandra Shastri, Durga Datta Shastri, Girdhari Lal Shastri, Jagadisha Chandra Vidyaavaachaspati and Balkrishna Vidyaavaachaspati have been rendering help in the matter of copying, proof-reading and arrangement of the appendices. I am grateful to them all for this co-operation.

अथ
पश्चिमोत्तरशाखीये
वाल्मीकीय-रामायणे
किष्किन्धाकण्डम्

[वं०-१] = [प्रथमः सर्गः] = [दा०-२]

१ पू] तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

२ उ] वरायुधधरौ वीरौ सुग्रीवः पुवगाधिपः ॥१॥ [१

३ पू] न च चक्रे मनः स्थातुं वीक्षमाणस्तु धन्विनौ ।

N] कपिः परमभीतस्तु चिन्तां वा मनसा दधे ॥२॥ [३

४ उ] सै चिन्तयित्वा भीतात्मा विरुध्य च पुनः पुनः । [४ पू

५ पू] त्यक्तुकामो गिरेः शृङ्गं यैत्र रामः स्थितोऽभवत् ॥३॥ [N

६ उ] ततः स संचिवेभ्यस्तु सर्वमेव यथातथम् ।

सञ्जस परमोद्विग्नो भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४॥ [५

७] एतौ वनमिदं दुर्गं बालिप्रणिहितौ नरौ ।

कृशना चीरवेसनौ प्रचरन्ताविहागतौ ॥५॥ [६

१. रा—† संख्ये ।

२. भ—† नावच्छेदे ।

३. कै ल_२ व म श—† वीक्ष्य-
माणस्तु च० । ल_१—† वीर-
पाणस्तु च० । रा म च—† वीक्ष्य-
माणः सुच० ।

४. रा म च—कपेः परमभीतस्तु
चितं व्यसन (रा-संघत) मावहे ।

५. ल_२—† संखित० ।

६. कै भ ल_१ ल_२ म श म च—
विरुध्य ।

७. ल_१ व श—वज्रात् सुस्थितो० ।
म—† वज्रात् सुस्थितो० ।

८. कै भ ल_१ ल_२ व म श—
संचिवेभ्यः ।

९. ल_१—† परमोद्विग्नौ ।

१०. ल_१ व म श—राषवौ ।

११. रा च—वीरवत् ।

८] ततः सुग्रीवंसचिवा दृष्ट्वा तौ वरं वर्णिनौ ।

९ पू] वेगवन्तो गिरीनन्यान् प्रतिजग्मुर्वनौकसः ॥६॥ [७

११ उ] एवमेकायनगताः प्रवमाना गिरेर्गिरिर्म । [९ पू

१२ पू] बभञ्जुर्वे नगांस्तत्र पुष्पितान् दुर्गमाश्रयान् ॥७॥ [१० उ

१६ उ] उत्प्लुत्य गिरिमृक्काणि मलयस्य वनौकसः ।

१७ पू] मार्जारमृगशार्दूलांश्चासयन्तो महाबलाः । [११

संगम्ये कपिमुख्येन स्थिताः प्रोञ्जलयस्तदा ॥८॥ [१२ उ

१८] ततस्तेन मुविश्रस्तं वालिकिल्बिषशंकिनम् ।

उवाच हनुमान प्राज्ञः सुग्रीवं वाक्यैर्कोविदः ॥९॥ [१३

१९] यस्मादुद्विग्नचेतास्त्वं प्रद्रुतो हरिर्पुञ्जव ।

तं क्रूरदर्शनं घोरं नैवं पश्यामि वालिनम् ॥१०॥ [१४

१. रा—† सचिवैर् ।

११. म—† संगस्य ।

२. अ ल_२—वरधन्विनौ ।

१२. म—† स्थितः ।

३. रा भ—वीर्यवन्तौ ।

१३. अ ल_२—० कयस्तथा । ल_१ व

४. रा भ—० गिरीन् ।

श—० कयस्ततः ।

५. ल_१ व—० वनगांस्त ।

१४. ल_२—† ततस्तान् ।

च—† विप्रसुवै ।

१५. अ ल_१ ल_२ व म श भ च—

६. म—† सुगमाभ ० ।

सविश्रस्तं ।

७. च—अतः परमधिकः पाठः—

१६. अ ल_२—वाकिना कृतकिल्बिष ।

वेगेनाकंपयन् वृक्षान् वानराः शिखराणि च ।

रा—† (प्राग्तेऽपरहस्तेन) वाकिना

ततः शास्त्राश्रयाः सर्वे प्रवमाना गिरेर्गिरीन् ॥

कृतकिल्बिषी ।

८. कै अ ल_१ ल_२ व म रा भ च—

१७. कै च—† वाक्यमप्रवीत् ।

उत्पत्य ।

अ ल_२—वाक्यमुत्तमं । रा भ—

९. म—† महाबलः ।

वाक्यमप्रवीत् ।

१०. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

१८. कै ल_१ ल_२ व श—† ० पुणवः ।

ततः सुग्रीवसचिवाः पर्वतेऽथ

१९. ल_१ श—तं रक्षय ० । म—तद्वक्षय ० ।

समाश्रिताः ।

२०. रा भ च—नैह ।

- २०] यस्माद्भयं कृतं नित्यं पूर्वं यत्पापकर्मणः ।
 स नेह बाली दृष्टात्मा न ते पश्याम्यह भयम् ॥११॥ [१६
 २१] अहो शास्त्रार्थगेन्द्रत्वं पश्यामि तव बानर ।
 लघुचित्ततयाऽऽत्मानं विनीतोऽबुद्धिनिश्चयात् ॥१२॥ [१७
 २२] बुद्धिविज्ञानसम्पन्नैरिन्द्रिजैः संश्रमाचर ।
 न अबुद्धीक्षितो राजा सर्वभूतानि शास्ति हि ॥१३॥ [१८
 २३] सुग्रीवस्तु शुभं वाक्यं तैस्त्वं बुद्ध्वा हनूमतः ।
 २४पू] ततोऽपि स शुभं वाक्यं हनूमन्तमुवाच ह ॥१४॥ [१९
 २५पू] दीर्घबोहू विशालोऽनौ शङ्कामुकधारिणौ । [२०पू
 २४उ] तौ दृष्ट्वा च महात्मानौ धन्विनौ विमलौ स्थितौ ॥१५॥ [N
 २४पू] कैस्य दृष्ट्वा भयं न स्यात् त्वेनौ ॥ मुरमुंतोपमौ । [२०उ
 २५उ] बालिप्रणिहितावेतौ शंकेऽहं १२ पुरुषर्षभौ ॥१६॥

१. ल_२—०जयकृतं (हरितालेन पञ्चादनुस्वारः परिमार्जितः) ।

भ—०यं च ते ।

२. भ—पूर्वजात् पा० ।

३. कै अल, ल_२ ब म श रा च-
 बाकिर्बु० ।

४. भ—ते न ।

५. ल, ब म श रा—अहं ।

६. कै अल, ल_२ ब म श रा—०सृगे-
 म्भरबा ।

७. ल_२—बानरः ।

८. म—† विनीतिबुद्धि० ।

९. अ क_२ नास्ति ।

१०. रा—† बुद्धिविज्ञान० ।

ल, म—† ०संपन्नै रीन्द्रिजैः ।

११. च—† ०माचरद् ।

१२. ल, ब—शुभे वाक्ये ।

१३. कै अ—नास्ति । (वाक्यमित्यस्य
 माभ्येन भ्रान्तिरेषा प्रतीयते) ।

१४. भ च—ततः शुभतरं ।

१५. अ—०न्तमवा (बो) चत ।

१६. ल, —† बाहुर्वि० ।

म—† विशालाक्षी ।

१७. भ—नास्ति ।

१८. भ—† कस्या न भवं स्याद् दृष्ट्वा ।

च—तस्य न स्याद् भवं दृष्ट्वा ।

१९. म—एतौ ।

२०. कै—† ०सुतौप० ।

२१. ल, —† ०किमणिहितावे० ।

अ ल_२—०तावेव ।

२२. ल, —† शंके तं ।

८] ततः मुग्रीवसचिवा दृष्ट्वा तौ वरं वर्णिनौ ।

९. पू] वेगवन्तो गिरीनन्यान् प्रतिजग्मुर्वनौकसः ॥६॥ [७

११उ] एवमेकायनगताः प्रवमाना गिरेर्गिरिर्म । [९. पू

१२पू] बभञ्जुर्वे नगांस्तत्र पुष्पितान् दुर्गमाश्रयान् ॥७॥ [१०उ

१६उ] उत्प्लुत्य गिरिशृङ्गाणि मलयस्य वनौकसः ।

१७पू] मार्जारमृगशार्दूलांश्चासयन्तो महाबलाः । [११

संगम्ये कपिमुख्येन स्थिताः प्रौञ्जलयस्तदा ॥८॥ [१२उ

१८] ततस्तेन मुविश्रस्तं वालिकिल्बिषशंकिनम् ।

उवाच हनुमान प्राज्ञः मुग्रीवं वाक्यैर्कोविदः ॥९॥ [१३

१९] यस्मादुद्दिग्धचेतास्त्वं प्रदुतो हरिर्पुङ्गव ।

तं कुरेर्दर्शनं घोरं नैवं पश्यामि वालिनम् ॥१०॥ [१४

१. रा—+ सचिवैर् ।

११. म—+ संगम्य ।

२. अ ल_२—वरधम्बिनौ ।

१२. म—+ स्थितः ।

३. रा भ—वीर्यवन्तौ ।

१३. अ ल_२—० कवस्तथा । ल_१ व

४. रा भ—० गिरिन् ।

श—० कवस्ततः ।

५. ल_१ व—० वनगांस्त ।

१४. ल_२—+ ततस्तान् ।

च—+ विभत्सुर्वे ।

१५. अ ल_१ ल_२ व म श भ च—

६. म—+ सुर्गमाश्र० ।

सविश्रस्तं ।

७. च—भतः परमधिकः पाठः—

१६. अ ल_२—वाकिना कृतकिस्त्रिष ।

वेगेनाकंपयन् वृक्षान् वानराः शिखराणि च ।

रा—+ (प्राग्येऽपरहस्तेन) वालिना

ततः शास्त्राश्रयाः सर्वे प्रवमाना गिरेर्गिरिन् ॥

कृतकिस्त्रिषी ।

८. कै अ ल_१ ल_२ व म रा भ च—

१७. कै च—+ वाक्यमश्रयत् ।

उत्पत्य ।

अ ल_२—वाक्यमुत्तमे । रा भ—

९. म—+ महाबलः ।

वाक्यमश्रयत् ।

१०. रा भ—भतः परमधिकः पाठः—

१८. कै ल_१ ल_२ व श—+ ० पुगवः ।

ततः मुग्रीवसचिवाः पर्वतेऽथ

१९. ल_१ श—तं रक्षयन् ० म—तदुक्षयन् ० ।

समाश्रिताः ।

२०. रा भ च—नेह ।

२०] यस्माद्भयं कृतं नित्यं पूर्वं यत्पापकर्मणः ।

स नेह बाली दृष्टात्मा नै ते पश्याम्यह भयम् ॥११॥ [१६

२१] अहो शास्त्रार्थगेन्द्रत्वं पश्यामि तव बानर ।

लघुचित्ततयाऽऽत्मानं विनीतोऽबुद्धिनिश्चयान् ॥१२॥ [१७

२२] बुद्धिविज्ञानमस्यैरिङ्गितैः सर्वमाचर ।

न बबुदीङ्गितो राजा सर्वभूतानि शास्ति हि ॥१३॥ [१८

२३] मुग्धीवस्तु शुभं वाक्यं तैस्त्वं बुद्धा हनूमतः ।

२४पू] ततोऽपि स शुभं वाक्यं हनूमन्मुवाच ह ॥१४॥ [१९

२५पू] दीर्घबोह विशालाक्षौ शरकार्मुकधारिणौ । [२०पू

२४उ] तौ दृष्ट्वा च महात्मानौ धन्विनौ विमलौ स्थितौ ॥१५॥ [N

२४पू] कैस्य दृष्ट्वा भयं न स्पर्षात् त्वेतौ ॥ मुरमुंतोपमौ । [२०उ

२५उ] बालिप्रणिहितावेतौ शंकेऽहं ॥ पुरुषर्षभौ ॥१६॥

१. ल_१—०जयकृतं (हरितालेन

पञ्चादनुस्वारः परिमार्जितः) ।

भ—०यं च ते ।

२. भ—पूर्वजात् पा० ।

३. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा च-
वाकिर्बु० ।

४. भ—ते न ।

५. ल_१ व म श रा—आं ।

६. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा—०सृगे-
न्द्रावां ।

७. ल_२—वानरः ।

८. म—† विनीतिबुद्धि० ।

९. अ ल_२ नास्ति ।

१०. रा—† बुद्धिर्विज्ञान० ।

ल_१ म—† ०संपद्यै रीगितैः ।

११. च—† ०माचरत् ।

१२. ल_१ व—शुभे वाक्ये ।

१३. कै अ—नास्ति । (वाक्यमित्यस्य
साम्येन स्मृतिरेवा प्रतीयते) ।

१४. भ च—ततः शुभतरं ।

१५. अ—०स्तमवा (वो) चत ।

१६. ल_१—† बाहुर्वि० ।

म—† विशालाक्षो ।

१७. भ—नास्ति ।

१८. भ—† कस्या न भयं स्याद् दृष्ट्वा ।

च—तस्य न स्याद् भयं दृष्ट्वा ।

१९. भ—एतौ ।

२०. कै—† ०सुतौप० ।

२१. ल_१—† ०लिमणिहितावे० ।

अ ल_२—०तावेव ।

२२. ल_१—† शंके तं ।

२६५] राजानो बहुमित्राश्च विश्वसो नैव च क्षमः । [२१

अरयश्च मनुष्येण विज्ञेयाश्छन्नचारिणः ॥१७॥

N] विश्वस्तानामविश्वस्ताश्छिद्रेषु प्रहरन्ति हि । [२२

२६६] कृत्येषु वाली मेधावी राजानो बहुदर्शिनः ॥१८॥

भवन्ति परंहन्तारो ज्ञेयाः प्राज्ञैः सुसंमतैः ॥ [२३

२७] तौ त्वया प्रहितेनेह ज्ञेयो गत्वा प्रवृद्धम् ॥१९॥

तस्त्वेन च प्रकाशेण दृष्ट्याऽथाभाषितेन च । [२४

२८] लक्ष्यं स्वैतयोर्भावं प्रहृष्टमनमौ यदि ॥२०॥

२९५] विश्वासंयं प्रशंसोभिर्गिद्धितैः सर्वमोचर ॥२१॥ [२५

१. ल_१ - राजानो ।

२. श—बहुमि० ।

३. ल_१—विश्वसो ।

४. कै—नैव क्षमः । (मध्ये चकारश्च्युतः) ।
म—नैव राक्षसः । भ—वे न नः भ० ।

५. ल_१—विज्ञेया... चरि० (‘‘श्छन्न’’
इति पठितम्) । विज्ञेयश्छ० ।

६. ल_१ ब—+ मार्का । रा—
+ वाल्मि । श भ च—वालिर्भे ।

७. ल_२—राजानो ।

८. ल_१—+ दर्शनाः ।

म श भ च—+ दर्शनाः ।

९. ब—+ परहन्तारो ।

१०. ब म—+ ज्ञेयः ।

११. कै अ ल_१ ल_२ श रा च—
सुसंमतैः ।

१२. ल_१—नास्ति ।

१३. श—+ येन हि ।

१४. अ ल_२—+ ज्ञेयो ।

१५. भ च—+ सत्त्वेन ।

१६. अ ल_२—दृष्ट्या वा भाषणे० ।

व—दृष्ट्वा तौ भाषि० । (‘तौ’
इति प्राप्तेऽपरहस्तेन) । ल_१—

दृष्ट्या वा भाषि० । म—+ दृष्ट्वा
याभिने० । भ च—दृष्ट्वा वा-
भाषिते० ।

१७. अ ल_२—लक्ष्यस्य न० । रा—

+ लक्ष्यस्येन० । च—+ लक्ष्यस्येन० ।

१८. अ ल_१ म रा च—+ हृष्टमनम् ।

भ—+ हृष्टमनस्यो ।

१९. कै—विश्वासाय ।

२०. अ—+ प्रवासाभिरि० । म—

प्रशंसभिरि० । भ—+ प्रशंसभिरि० ।

च—+ श्रिते ।

२१. ल_१—+ चरः ।

- N] शुद्धभावं विदित्वैव जानामि त्वं प्रवेक्ष्यम् । [N
 २९ उ] मयैव हि मते स्थित्वा पृच्छ त्वं हरिपुङ्गव ॥२०॥
 प्रयोजनं प्रवेशस्य वनस्याथ धनुर्धरौ । [२६
 ३०] परमायुधसंपन्नौ किं कार्यमितिलिप्सयः ॥२३॥ [N
 शुद्धभावौ यदि त्वेतौ जानामि त्वं प्रवेक्ष्यम् ।
 ३१] व्याभाषितेन रूपेण विज्ञेया दुष्टताऽनयोः ॥२४॥ [२७
 इत्येवं कपिरौजेन मंदिष्ठो मौरुतात्मजः ।
 ३२] चकार गमने बुद्धिं यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥२५॥ [२८
 तथेति कृत्वा वचनं तु तस्य
 कपेः मृभीतस्य दुरामदस्य !
 महानुभावो हनुमान ययौ तदा

N] महाबलौ यत्र तु रामलक्ष्मणौ ॥२६॥ [२९

इत्यर्थे रामायणे किष्किन्वाकारे हनुमन्तुप्रेषणं

नाम प्रथमः सर्गः ॥१॥

१. ल१—+ शुद्धाभावं ।	२०. भ—स्वेवं ।
२. ल२—+ प्रवेक्ष्यम् ।	२१. ल२—+ ० बंगमः ।
३. भ—नास्ति ।	२२. म—+ दुःखतानयोः ।
४. भ—मम चैव ।	२३. ल—+ कपिरा० ।
५. म—+ त्वां ।	२४. अ—+ मंदिष्ठो ।
६. ल२—+ ० पुंगवः ।	२५. अ ल, ल२—+ मरुतात्मजः ।
७. म—+ प्रवेशोऽस्य ।	२६. ल, रा—+ तौ ।
८. भ—वनस्यास्य ।	२७. व—स ।
ल, —+ वनस्यार्थः ।	२८. च—च ।
९. अ—० ति लिप्सयः ।	२९. ल, म भ—नास्ति ।
ल, म रा—० मिह लिप्सयः ।	३०. कै ल, व म रा—+ किष्किन्वाका०
व—+ ० रमिह लिप्सया ।	भ—किष्किन्वापर्वणि ।
श च—० रमिह लिप्सयः ।	३१. श—+ हनुमन्तुप्रेषणो ।
भ—+ ० ति लिप्सयः ।	भ—हनुमन्तुप्रेषणो ।
	च—हनुमन्तुप्रेषणो ।

[बं०-२] = [द्वितीयः सर्गः] = [दा०-३]

बचो विज्ञाय हनुमान सुग्रीवस्य महात्मनः ।

- १.] पर्वतान्मलयात् तूर्णं पुंस्तुषे यत्र राघवौ ॥१॥ [१]
 २पू.] स तत्र गत्वा त्वरितो हनुमान् मारुतात्मजः ।
 ३पू.] स्वं च रूपं परित्यज्य भिक्षुरूपेण वानरैः ॥२॥ [२]
 २उ.] उर्वोच क्रमशो वाग्भिर्भृद्भीभिः सत्यविक्रमः । [४उ]
 ३उ.] आर्बभाषे च मतिमान् यथास्तोत्रं श्रेष्ठं ह ॥३॥ [३उ]
 इन्द्रोपेन्द्रसंमानौ हि तापसौ संशितव्रतौ ।
 ४.] देशं कथमिमं प्राप्तौ भवन्तौ देववर्णिनौ ॥४॥ [५]
 त्रासयन्तौ मृगगणानन्यांश्च वनचारिणः ।
 ५.] पम्पातीररुहान् वृक्षान् वीक्षमाणौ समन्ततः ॥५॥ [६]
 इमां नदीं शीततोयां शोभयन्तौ तर्पस्विनौ ।
 ६.] धैर्ययुक्तौ महात्मानौ कौ^१ युवां चीरवाससौ^२ ॥६॥ [७]
 सिंहप्रेतीक्षणौ वीरौ^३ सिंहविक्रान्तगामिनौ । [८उ]

१. म—विद्वान् ।

२. म म—हनुमान् ।

३. अ ब च—† पुंस्तुषे ।

४. ल_१—हनुमान् ।

५. ल_१—† मरुतात्मजः ।

६. म च—ह ।

७. ल_१—† वानराः ।

८. ब—† उवास ।

९. म—† ०ईवीभिः ।

१०. च—† अवभाषे ।

११. म च—यथावत् प्रवर्त्तस ।

१२. म—† समानौ ।

१३. ल_२ म—† संशितव्र० ।

१४. अ ल_२—वरवर्णिनौ ।

ल_१ ब म—देवसंमिता ।

१५. ल—† वीक्षमानौ । म च—

† वीक्ष्य० । अ—† वीक्ष्यमानौ ।

१६. म—† शीततो० ।

१७. कौ ल_१ ब म श रा म च—

तरस्विनौ ।

१८. अ ल_२—नास्ति ।

१९. म—सिंहप्रेतीक्षणौ वीरौ ।

अ ल_२—नास्ति ।

- ७] शक्रचापनिभे चापे प्रगृह्य विपुलैर्भुजैः ॥१७॥
 श्रीमन्तौ^१ रूपसंपन्नौ कुंजरर्षभगामिनौ ।^२ [९
 ८] मत्तद्विपसमौ धैर्ये^३ द्युतिर्मन्तौ मनस्विनौ ॥८॥ [१०
 प्रभया पर्वतेन्द्रोऽयं युवाभ्यामवभासितः । [११
 ९] राज्याहौ हि श्रियोपेताविमं देशमुपागतौ ॥९॥
 पद्मपत्रेक्षणौ वीरौ जटामण्डलधारिणौ । [१२
 १०] अन्योन्यसदृशौ वीर्ये देवलोकादिर्वागतौ ॥१०॥
 यदृच्छया भूमितलं चन्द्रमूर्याविवागतौ । [१३
 N] निश्वसन्तौ वरभुजौ शोभयन्तौ गिरीनिव ॥११॥ [N
 १५] विशालवक्षसौ वीरौ मानुषौ देवरूपिणौ । [१४पृ
 शक्रचापनिभे चापे गृह्य देवाविवागतौ ।^५ [N
 N] सिंहस्कन्धौ महांसत्त्वौ समदौ वृषभाविब ॥१२॥ [१४उ
 आयताश्च मुट्टेताश्च बौहवः परिघोपेभौः ।
 N] युवयोर्दृषेर्णैर्हीनाः स्वानुरूपशरीरयोः ॥१३॥ [१५
 उभावेव हि^६ पश्यामि पार्थिवव्यंजनान्वितौ ।

१. ब—। चापि । अमाद् सार्धेष्टोकभागस्तुटितः) ।
 २. अ ल_२—नास्ति । ('गामिनावि'ति- ९. अ ल_२ ल_२ ब म श —
 साम्येन ज्ञाप्तिरेषा प्रतीयते) । महामत्तौ । श—हरितालेन सकारो
 ३. भ—। श्रीमन्तौ । मकारः कृतः ।
 ४. के रा च—। धैर्ययु० । १०. रा भ—प्रगृह्यताम् ।
 ल_२—। धैर्ययु० । ११. अ ल_२ श—। बहवः ।
 ५. रा—। जयमण्ड० । १२. ब म—। बोधमः ।
 ६. व रा—। कादिहागतौ । १३. रा भ च—। भूषणैर्ही० ।
 ७. रा—। यदृच्छया । अ—। यदृ० वा । १४. भ च—। स्वानुरूपाः शरीरयोः ।
 ८. ब म—नास्ति । (' विवागतौ ' १५. ल_२—। ह ।
 इत्यवसानसाम्यजनिताद् दृष्टि -

- N] मुनिवेषधरौ यद्वक्त्रनारायणावृषी ॥१४॥ [N
किमर्थमिह संप्राप्तौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ।
- N] तर्कयामि मुह्येद्येखौ कार्यवन्ताविहागतौ ॥१५॥ [N
केनचित् कार्ययोगेन एकदेहौ द्विधा कृतौ ।
- N] लक्षणाकारसंपन्नावश्विनां विव रूपिणौ ॥१६॥ [N
१.१३ उभौ योग्यावेहं मन्ये रक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
- १.२५] ससागरवनां कृत्स्नां मेरुमन्दरभूषणाम् ॥१७॥ [१६
इमे च धनुषी श्रेष्ठे^{११} श्लक्ष्णो चित्रानुलेपने ।
- १.३] प्रकाशेने यथेन्द्रस्य मणिहेमविभूषिते ॥१८॥ [१७
संपूर्णौ निशितैर्वाणस्तेर्णौ च शुभदर्शनौ ।
- १.४] जीवितान्तकैर्योगैर्ज्वलद्गिरिव पद्मगैः ॥१९॥ [१८
महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ तप्तहाटकभूषणौ ।
- १.५] स्वद्भावेनौ प्रकाशेने निर्मुक्तौ भुजगौ विव ॥२०॥ [१९

१. कै अ ल, ल, य म श— ११. व म— कृत्स्नं ।
० निवेशध० । १२. व म— ० भूषिणौ ।
२. अ— १ युवेद्ये० । ल, १— १ युवेद्ये० । १३. ल, १— १ जेहो । व म— १ जेहो ।
३. ल, १— १ ० ह्येद्ये० । १४. रा— १ कृष्णे ।
४. व— १ ० वस्तमिहा० । १५. व म— १ प्रकाशेने ।
म— १ प्रकाशानं ।
५. ल, व श— १ जेहो० । म— १ जेहो० । १६. अ— ० विभूषणे । ल, १— १ विभूषणे ।
६. अ— १ द्विजाकृतौ । १७. ल, १— १ संपूर्णौ ।
७. व म श रा— १ लक्षणाकारसंपन्नाव- १८. ल, १— १ तौ ।
श्विनां विव । ल, १— १ श्विनां विव- १९. म— १ प्रकाशेने ।
मिव । २०. म व— १ निर्मुक्तौ ।
८. व म— १ उभयो० । २१. रा— १ भुजगा इव ।
९. व— १ व्यवामहं ।
१०. य— १ रक्षितं ।

- एवं मयाऽभिभाष्यन्तौ कस्मान्मां नाभिभाषयः । [२०
 १६] विवक्षन्तमनुप्राप्तं कस्मात्तत्त्वं न भाषयः ॥ २१ ॥ [N
 सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कैश्चिद् वानरैर्यूथपः ।
 १७] वीरो विवासितो भ्रात्रा जगद् भ्रमति वानरः ॥ २२ ॥ [२१
 द्रुतोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
 १८] राज्ञा वानरमुख्येन हनुमन् नाम वानरः ॥ २३ ॥ [२२
 युवाभ्यां सह धर्मज्ञः सुग्रीवः संगमिष्येति ।
 १९] तस्य मी सचिवं विद्धि वानरं मारुतांमजम् ॥ २४ ॥ [२३
 भिक्षुरूपं प्रतिच्छन्नं सुग्रीवहितकाम्यया ।
 २०] मलयादिह मंप्राप्तं कामर्थं कामरूपिणम् ॥ २५ ॥ [२४
 एवमुक्त्वा तु हनुमन्तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
 २१] वाक्येभ्यौ वाक्यकुशलस्तत्रोवाच न किञ्चन ॥ २६ ॥ [२५

१. कै—+ ०भिभाषन्तौ । अ ल _१ ल _२	१६. रा—+ युवाभ ।
ब म श रा—०भिभाषन्तौ ।	१७. कै—धर्मात्मा ।
२. ब—+ भाषय । रा—+ भाषित	१८. अ—+ सुग्रीवो मं० । ल _२ —
३. ब म—+ विवक्षन्तामनु० ।	सुग्रीवमं० । रा भ-वः संगमिष्यति
रा भ च—विवक्षु समनु० ।	१९. म— म ।
४. ल _१ रा—+ तत्त्वे ।	२०. ल _२ —+ मारुतात्मज ।
५. ब—+ भाषय ।	२१. रा—भिक्षुरूपं प्रति० ।
६. अ ल _२ —नास्ति । (' भाषय '	२२. ल _१ ब म श—मलयादिब ।
इति साहस्यमूला त्रुटिर्भवेत्) ।	२३. रा भ च—कामगं ।
७. अ ल _१ —+ रयूथकः ।	२४. अ ल _२ —०क्त्वा हनुमन्ता ता० ।
ल _१ —+ यूथपाः । रा—+ कपिर्वाच	२५. अ रा भ च—वाक्यज्ञो ।
प्रयूथपः ।	म—+ वाक्यो ।
८. ब—०ज्ञाम० । म—+ ०गज्ञाम० ।	२६. कै—+ ० स्ततोवाच ।
९. च रा—+ सुग्रीवेण ।	रा—+ ०सकं ततो नोवाच ।
१०. अ ल _१ ल _२ च—इदुमाच ।	भ च—स्ततो नोवाच ।

२२५] हनूमतो वचः श्रुत्वा गमो लक्ष्मणमब्रवीत् ।

N] ग्रहृष्टवदनः श्रीमान् भ्रातरं प्रियदर्शनम् ॥२७॥ [२६

२२३] सचिवो वानरेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

N] सौहृदं कांसर्माणस्य मत्समीपमुपागतः ॥२८॥ [२७

तदेनमभिभाषस्व सौमित्रे हरियूथपम् ।

२३] सुग्रीवसचिवं प्राप्तं हनूमन्तं महाबलम् ॥२९॥ [२८५

कार्येणावामिह येन प्रयातौ

द्रष्टुं राजानं मुव्रतं वानरेन्द्रम् ।

तस्याप्येनलक्ष्मणो वेत्ति तत्त्वं

N] न त्वाश्चर्यं पश्ये कोलस्य मार्गम् ॥३०॥

इत्यार्षे रामार्येभे किष्किन्धाकाण्डे हनूमद्वाक्यं

नाम [द्वितीयः] सर्गः ॥ २ ॥

१. भ—हनूम० ।

२. कै—ग्रहृष्टवचनः ।

३. अल, ल, ब म श—+ सचिवं ।

४. म—+ कांसर्माण० ।

५. रा म—हृष्टवचनं ।

६. म—+ कार्येणामि ह येन प्रया० ।

ल, ब श—+ ०८ येनानुयातौ ।

रा—+ कार्येणावा ये चात्र प्र० ।

म—+ कार्येण वा येन चात्र प्र० ।

च—+ कार्येण वा येन प्रयाता-

विह वा गच्छामो द्रष्टुं रा० ।

७. रा—+ राज्ञां ।

८. रा भ च—वानराणां ।

९. अल, ल, ब म श—+ तयाप्येन० ।

रा म—तस्याप्येव ।

१०. रा म च—+ वेत्ति ।

११. रा—यस्त्वका० ।

१२. ल, ब श—+ नास्ति ।

१३. कै ल, ब म—+ किष्किन्धा-

का० । भ—नास्ति ।

१४. अल, ल, ब म श—हनूमदा० ।

[वं०-३] = [तृतीयः सर्गः] = [द्वा०-४]

ततः प्रहृष्टो हनुमान श्रुतवानिति तद्वचः ।

१] श्रुत्वा व्यथितभौवं सं मुग्धीवं मनसा स्मरन् ॥१॥ [१]

तच्च कार्यार्थं तस्य मुग्धीवस्य महात्मनः ।

N] कृत्यवन्तावुभौ प्रामौ मत्वा तारिगितैः कपिः ॥२॥ [२]

गमं स तु महाप्राज्ञो अनुपाणिपवस्थितम् ।

३] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा हनुमान वाक्यमब्रवीत् ॥३॥ [३]

केने त्वं तु वनं घोरं मृगव्यालनिषेवितम् ।

४] आगतः मानुजो दुर्गं पम्पाकाननशोभितम् ॥४॥ [४]

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सौमित्री गमचोदितैः ।

५] आचक्षते महात्मानं गमं दशरथात्मजम् ॥५॥ [५]

राजा दशरथो नाम मतिमान् धर्मवत्सलः । [६पृ]

७] तस्यायं पूर्वजः पुत्रो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥६॥ [८पृ]

धर्मशीलो मृदुदान्तैः सर्वभूतहिने रतः । [N]

८] शरण्यः शरणार्थिभ्यः पितुर्निर्देशकारकः ॥७॥ [८उ]

१. अ व मश—इनुमां श्रु० ।

ल, रा—इनुमाज श्रु० ।

२. भ च—कृत्यवन्ता० ।

३. भ च व्यथितभावस्य ।

अ—० भावं तु । ल, २—० भावं तं ।

४. व—† कार्ये शयं ।

ल, म—† कार्यशयं ।

५. कै अ ल, २—कृतवन्तावु० ।

६. म—† विगिते ।

७. भ च—धनुः पाणि० ।

८. अ ल, २ व म रा भ—इनुमान् ।

९. कै—† येन ।

१०. अ ल, २ व—० व्याध० ।

व म—० व्याधि० ।

श—० व्याध० ।

११. अ ल, २—राम ।

१२. ल, २ व म रा भ च—तद्व्याहृतं ।

१३. अ—रामनोदितः ।

१४. व—† मतिमां० ।

१५. रा—† सुदुर्मतः ।

१६. रा—† शरणार्थिभ्यः ।

१७. कै—पितुर्निर्देश० ।

ल, ल, २ म रा—† पितुर्निर्देश० ।

- N] तस्माद् दशरथाज्जातो राम एष महायज्ञाः । [N
 ९.उ] राज्यभ्रष्टो बने वस्तुं मया सार्धमिहागतः ॥८॥
 भार्यया च महानेजाः सीतयाऽनुगतः स्वयम् ।
 १०] निशाक्षये महानेजाः प्रभयेव दिवाकरः ॥९॥ [१०
 अहमस्यावरो भ्राता गुणैर्दास्यैमुपागतः । [११.पू
 ११] मानार्हस्य सुखार्हस्य सर्वलोकेहितात्मनः ॥१०॥
 १३पू] ऐश्वर्येण वियुक्तस्य वनं च परिलम्ब्यतः । [१२
 N] शोकसागरमध्यस्थं भ्रातरं मे मुखोचितम् ॥११॥
 N] भ्रातरं चिन्तयानस्य दुःखितो दुःखभागिनीम् । [N
 १३उ] रक्षसोऽपहृता भार्या रक्षिते कामरूपिणी ॥१२॥
 न च विज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य सा हृता । [१३
 १४] दनुर्नीम श्रियैः पुत्रः शापाद् रक्षसतां गतः ॥१३॥
 मुग्रीवस्तेन चाख्यातः समर्थो वानराधिपः । [१४
 १५] स ज्ञास्येति महानीर्यस्तव भार्याऽपहारिणम् ॥१४॥
 एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं गतो वै महमाऽद्भुतम् । [१५

१. क ल_२—+ भार्यायः ।२. ल_२—+ सीताया ।

३. म—+स्यमिहागतः ।

च—+स्यमिहागतः ।

४. अ ल_२—सर्वभूतहि० ।

५. कै रा—+ऐश्वर्येण ।

६. अ—+वचनं । म च—+वने ।

७. ल_२ रा—+ कंभतः ।८. अ ल_२—मुखोदितं ।

९. म च—मातरं ।

१०. च—दुःखितां ।

११. च—दुःखभागिनी ।

१२. ल_२—+ रक्षसा० ।१३. ल_२ व म रा—+ रक्षिता ।१४. ल_२ रा—+ रूपिणः ।

१५. व म—वेनापि ।

१६. म—+दनुर्नीम । रा—+दनुजाम् ।

च—+दनुर्नीम ।

१७. अ ल_२—श्रियाः ।

१८. रा—+वानराधिप ।

१९. ल_२—+ज्ञासति ।

२०. व—+हारिणम् ।

२१. अ ल_२—एवमुक्ते ।

२२. म—+धनुः ।

२३. रा—+सर्व ।

- १३] एतत् ते सर्वमाख्यातं यथातत्त्वेन पृच्छतः ॥१५॥ [१६
 N] अहं चैवं च मे भ्राता गुरुः स्वशरणागतैः । [१७
 प्राप्य चानुत्तमार्थं दिदृक्षा विचं च शश्वतम् ॥१६॥
 १७] लोकनाथो मृदुर्दान्तः मुग्धो नाथमृच्छति । [१८
 N] सर्वलोकशरणार्थोऽसौ शरणं चाभिकाङ्क्षति ॥१७॥ [N
 शोकाभिभूते रामे तु स्त्रीकृते शरणं गते ।
 १८] कर्तुमर्हति मुग्धोऽयं कारुण्यं मह यूयर्षेः ॥१८॥ [२६
 एवं ब्रुवाणं सौमित्रं करुणं सख्येषाणिकम् ।
 १९] हनुमानं प्रत्युवाचेदं लक्ष्मणाभिमुखैः स्थितः ॥१९॥ [२७
 त्वद्विधा बुद्धिसम्पन्ना जितात्मानो जितेन्द्रियोः । [२८
 २०] नराः कृतोपकाराणां विसृजेयुर्महीमिमौ ॥२०॥
 इत्येवमुक्त्वा हनुमानलक्ष्मणं मधुराक्षरम् ।

१. श—वै वन ।	प्रसादेन प्रसीदेयुः प्रजा यस्य महात्मनः ।
२. ल _२ —नास्ति ।	स रामो वानरेण्यस्य प्रसादमभिकाङ्क्षति ॥
३. कै ल _२ व श—०स्वशरणागते ।	श्रुतः कृतज्ञो मतिमान् गुरुर्मम रघूत्तमः ।
ल _१ —स्वौ शरणा० ।	८. भ च—स्त्रीहेतोः ।
म—सुशरणा० ।	९. व म श—शरणागते ।
रा च—स्वो शरणा० ।	१०. ल _१ रा—† यूयपः ।
भ—द्वयं च शरणागते ।	११. कै ल _२ रा च—साख्यपाणिनं ।
४. ल _१ व म श—०नुत्तमां वृद्धि ।	ल _१ व म—साख्यपाणिनं ।
५. कै ल _१ व म श रा भ च—नाथ-
मिच्छति ।	अ—साख्यपाणिनं ।
६. अ ल _२ —† ०कसरण्यं मां ।	भ—साधुपातिनं ।
ल _१ श—† ०कसरण्यो मां ।	१२. अ ल _२ —हनुमान् ।
रा—† ०कसरण्ये मां ।	१३. भ च—लक्ष्मणाभिमुखं ।
७. भ च—अतः परमधिकः पाठः—
सर्वलोकस्व धर्मोऽसौ शरण्यः शरणःसदा ।	१४. अ ल _१ —† जितेन्द्रियः ।
गुरुर्मै रावयः सोऽयं मुग्धोऽयं शरणं गतः ॥	१५. कै अ ल _२ रा—०महीपति ।
	च—महीपतिः

- २१.] अब्रवीत् मौम्य गच्छाम सुग्रीवमिति राघवम् ॥२१॥ [३१]
 म हि राज्यपरिभ्रष्टः कृतवैरश्च वालिना ।
 २२.] हृतदागेऽर्वरस्त्रस्तो भ्रात्रा निर्यामितो वनम् ॥२२॥ [N
 करिष्यति म माहाय्यं रामस्य करुणात्मनः ।
 २३.] सुग्रीवः सह चास्मोभिः चित्वा सैर्वा महीर्मिमाम् ॥२३॥ [N
 एवं ब्रुवाणं धर्मात्मा हनुमन्तं स लक्ष्मणः ।
 २४.] प्रतिपृज्य च तद् वाक्यमिदं प्रोवाच राघवम् ॥२४॥ [३२
 कपिः कथयते हृष्टो यथाऽयं मारुतात्मजः ।
 २५.] कृत्यवानेस्ति सुग्रीवः कृतकार्यो भविष्यति ॥२५॥ [३३
 प्रसन्नमुखवर्णश्च व्यक्तं हृष्टश्च भाषते ।
 २६.] नानृतं वक्ष्यते वीरो हर्नुमान मारुतात्मजः ॥२६॥ [३४
 N] कपिः कथयते हृष्टो यथाऽयं त्वत्समसंतः । [N
 २७.] ततः स सुमहाप्रोद्धो हनुमान हरिपुङ्गवः ।
 २८.] जगामादौय तौ वीरौ सुग्रीवो यत्र वानरः ॥२७॥ [३५

१. ल, ब म श—गच्छाम ।

१२. रा—, कृतः का० ।

२. कै अ ल, रा—सुग्रीवमिव ।

१३. कै च—भविष्यति ।

ल, ब म श—सुग्रीवमेव ।

१४. अ ल, भ—नास्ति ।

३. ल, ब म श—राघव ।

१५. ब म—, व्यक्तः ।

४. ब भ च—वने व्रस्तो ।

१६. ल,—हृष्टः ।

कै ल, ल, म श रा—वनव्रस्तो ।

१७. ल,—भाष्यते ।

५. कै अ ल, रा च—युष्माभिः ।

१८. कै च—हनुमान् ।

६. कै अ ल, ब म रा च—दिवत् ।

१९. ल,—प्रोद्धो ।

७. भ च—कृत्वा ।

२०. भ—मारुतात्मजः ।

८. अ ल,—, र्वाभिमां महाम् ।

२१. ब—, सुमहान् प्राज्ञो ।

भ—महीमपि ।

रा—सुमहान् प्राज्ञो ।

९. भ—हनुमन्तं ।

२२. रा भ च रा—हनुमान् ।

१०. भ—, मरुतात्मजः ।

२३. म—जगाम च वतो ।

११. ब—, कृतवानस्ति ।

स तु विपुलयज्ञाः कपिप्रवीरः

पवनसुतः कृतकृत्यवान् प्रहृष्टः ।

मलयगिरिवरं तमृष्यमुकावै

N] पुरुषवरौ प्रतिपृष्ट्य संप्रतस्थे ॥२९॥ [३७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे लक्ष्मणवाक्यं

नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ७

१. ल,—प्रहृष्टः ।

२. ल,—विपुलयज्ञाः ।

म—०पसूकं ।

३. की—स प्रतस्थे ।

४. कं ल, व म रा—किष्किन्धाकाण्डे ।

म च—नास्ति ।

[ब०-४,५] = [चतुर्थः सर्गः] = [दा०-५,६]

ऋष्यमूकाद्धनूमास्तु नीत्वा मलयपर्वतम् ।

१] आचष्टे भ्रातरौ वीरौ मुग्रीवाय महात्मने ॥१॥ [१]

अयं रामो महाप्राज्ञः संप्राप्तो दृढविक्रमः ।

२] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा शरणं त्वामुपागतः ॥२॥ [२]

इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।

N] धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च पितुर्निर्देशकारकः ॥३॥ [३]

तस्यास्य तु महाऽरण्ये निरतस्य महात्मनः ।

४] गन्धसाऽपहृता भार्या स ते शरणमागतः ॥४॥ [४]

अयं त्वया महाप्राज्ञं सख्यमिच्छति राघवः ।

७] सह सौमित्रिणा भ्रात्रा लक्ष्मणेन महाद्युतिः ॥५॥ [N]

तौ त्वं हरिवरश्रेष्ठं राजपुत्रौ महाबलौ ।

८] प्रतिनन्दस्त्वं पश्येमौ सत्कारोर्हौ च सत्कुरु ॥६॥ [७]

श्रुत्वा हेनुमतो वाक्यं मुग्रीवो दृष्टमानसः ।

९] भयं बालिसमृद्धं भुक्तमाल्यमिवात्यजत ॥७॥ [८]

उत्थाय च महानंजा राघवं रघुनन्दनम् ।

१०उ] उवाच वचनं प्रीतेः प्रीतिपूर्वं कृताञ्जलिः ॥८॥ [९ उ]

१. भ च—मूकानु इ० ।

१० अ—प्रतिबन्धस्व ।

२. ब म—उवाच ।

११ प्रतिनन्दं सुप० ।

३. म—भ्राता ।

११. ल, +सत्कारोर्हौ । ब—सत्काराश० ।

४. ल, श—कुलशब्द ।

१२. कै अ ल, रा—इन्म० ।

५. ब म—नास्ति ।

१३. म—+वातिसमु० ।

६. भ च—सोयं ।

१४. अ ल, रा—भुक्तमा० ।

७. ल, —महाप्राज्ञः ।

ब म भ च—भुक्तं माक्य० ।

८. कै ब म च—+त्वां । श—+तं ।

१५. भ—उपसृत्य । ख—उपसृत्स्व ।

९. ल, —+वरं । ब म—+वरे ।

१६. भ—वीरः ।

शु—+वरश्रेष्ठं ।

- भवान् क्षमी विनीतश्च विक्रांतः सत्यवान् बली ।
 १.१] आख्याता वायुपुत्रेण तस्त्वतो मे भवद्गुणाः ॥९॥ [१.०
 तन्ममैवैष सत्कारो लाभश्चानुत्तमो महान् ।
 १.२] यस्त्वमिच्छसि सख्यं हि वानरेण मया सह ॥१०॥ [१.१
 रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष प्रसारितः ।
 १.३] पाणिना गृह्यतां पाणिर्भर्यादा बध्यतां ध्रुवम् ॥११॥ [१.२
 एवं तु वर्चनं श्रुत्वा मुग्धवस्य मुभाषितम् ।
 १.४] संप्रहृष्टमना पाणिं पीडयामास पाणिना ॥१२॥ [१.३
 ततो रामस्य मुग्धवः पाणिं जग्राह पाणिना । [N
 १.५] दृढं सौहृदमालम्ब्य पीडितं चापि सखजे ॥१३॥ [१.४
 ततो हनुमान् सन्त्यज्य भिक्षुरूपमरिन्दमः ।
 १.६] स्वेन रूपेण काष्ठार्धं तु जनयामास पावकम् ॥१४॥ [१.५
 ज्वलयित्वा ततो वह्निं पुष्पं संपूज्य यजेतः ।
 १.७] तत्रोपन्येस्य संस्प्रीतः सख्येदं सत्यसाक्षिकम् ॥१५॥ [१.६
 ततोऽग्निं दीप्यमानं चै चक्रतुस्तौ प्रदक्षिणम् ।
 १.८] मुग्धवो राघवश्चैव वयस्यत्वमुपागतौ ॥१६॥ [१.७
 प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ तावुभौ हरिराघवौ ।
 १.९] अन्योन्यमभिबीक्षन्तौ न नृप्तिमुपजग्मतुः ॥१७॥ [१.८

१. रा—इतश्चतुरक्षरी वृटिता ।

रा—मूलतो हस्तः पाठः पञ्चान

२. भ नास्ति इतोऽभरत्रयी वृटिता ।

केनापि दीर्घाकृतः ।

३. म—कृत्वा ।

१०. भ ख—संयतः ।

४. कै ल, ब म श रा भ ख—हस्त ।

११. कै रा ब—ततोपन्यस्य ।

५. ब—नास्ति ।

१२. भ—म प्रीतः ।

६. भ ब—इयं ।

१३. ब—सख्यं च । भ—भर्यार्थः ।

७. ब म—संपूज्यं ।

रा—साख्यम् ।

८. भ—काष्ठं च ।

१४. ब—तु ।

९. भ ल, भ ख श—उवाकयित्वा ।

१५. म—वृष्टिमभिः ।

ततः सर्वास्त्रविदुरं रामं दशरथात्मजम् ।

२०] सुग्रीवः प्राह तेजस्वी वाक्यमेकमनास्तदा ॥१८॥ [N

सखे राम महाबाहो सोच्छ्वासहृदयो हसि ।

N] यथा यूथपरिभ्रष्टो गजो वनमुपागतः ॥१९॥ [N

अयमाख्याति मे राम सचिवो मन्त्रिसत्तमैः ।

स.५,१] हनुमान् यैश्चिमित्तं त्वं निर्जनं वनमागतः ॥२०॥ [स.६,२

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वसतश्च वने तव ।

२] राक्षसेन हृता भार्या वैदेही जनकात्मजा ॥२१॥ [३

३ उ] त्वया विहीना चारण्ये लक्ष्मणेन च जानकी ।

३पू] अन्तरप्रेप्सुना दीना रोदमाना सुमध्यमा ॥२२॥ [४

४पू] भार्यावियोगजं दुःखं न चिराद् राम मोक्ष्यसे ।

४-५ उ] आनयिष्यामि विक्रम्य तव भार्यामरिन्दम ॥२३॥ [५

इदं तर्ह्य मम वचस्तदेव हि रघुमिय । [७पू

६] त्यज शोकं महाबाहो संगमेनेहं ते शपे ॥२४॥

अनुमानाद् विजानामि मैथिली सा न संशयः । [९

७] द्वियमाणा मया दृष्टा रक्षसा क्रूरकर्मणा ॥२५॥ [१०पू

क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च सुस्वरा ।

८] स्फुरन्ती रावणस्याङ्के पद्मगेन्द्रवधूरिव ॥२६॥ [१०

१. कै ल_१ रा भ च—० विदुषं ।

ब म श—० विषदं ।

२. कै ब म—मन्त्रसत्तमः ।

३. कै अ ल_१ ल_२ ब श—प्रतिमित्रं त्वं ।

म—प्रतिमन्त्र त्वं ।

४. कै अ ल_१ ल_२ ब म श—

भ च—वनमागतम् ।

५. अ ल_२—नसि ।

६. म—कश्चित् ।

७. कै—मोक्षमे ।

८. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

आनयिष्यामि ते भार्यां नष्टां वेदध्वनीमिव ।

रसानले वा वर्तती यदि बपि नभस्तके ॥

९. रा—वृक्षासाध्व वै ।

१०. कै अ ल_२ रा भ च—संगमेन हि ।

११. कै ब म—सस्वरा ।

- ९] आत्मनाऽऽभरणान्येषा मुञ्चती त्विह लक्षिता । [११
 १०] आनये तानि राजेन्द्र समनुज्ञातुमर्हसि । [१२
 एवं ब्रुवाणं मुग्रीवमुवाच रघुनन्दनः ।
 ११] आनयस्व सर्वे शीघ्रं किमर्थं त्वं विलम्बसे । [१३
 एवमुक्तस्तु मुग्रीवः शैलस्य महतीं गुहाम् ।
 १२ प्रविवेश त्वरायुक्तो राघवप्रियकाम्यया । [१४
 उत्तरीयं गृहीत्वाऽऽयुं शुभान्याभरणानि च ।
 १३ इदं पश्येति रामाय दर्शयामास वानरः । [१५
 राघवो गृह्य तद्वासः सीताया भूषणानि च ।
 १४ अभवद् बाष्पसंरुद्धो नीहारेणोव चन्द्रमाः । [१६
 सीतास्नेहप्रवृद्धेन स तु बाष्पेण धर्षितः ।
 १५ हा प्रियेति रुदन् धैर्यं विसृज्य न्यपतद् भुवि । [१७
 हृदि कृत्वा सुवहुशस्तमलङ्कारमात्मनः ।
 १६ विनिःश्वसन् महासर्पो बिलस्थ इव कोपितः । [१८
 अविच्छिन्नामुर्वेगस्तु सौमित्रि वीक्ष्य पार्श्वतः ।
 १७ परिदेवयितुं दीनो रामः समुपचक्रमे । [१९
 पश्य लक्ष्मण सन्त्यक्तं वैदेह्या ह्रियमाणया ।
 १८ उत्तरीयमिदं भूमौ शरीराद् भूषणानि च । [२०
 शाद्वलिन्यां ध्रुवं भूमौ वैदेह्या ह्रियमाणया ।
 १९ उत्सृष्टं भूषणमिदं तथारूपं च दृश्यते । [२१

१. रा म च—

आत्मना पंचमं दृष्ट्वा मां तु शैलतले स्थितं ।

उत्तरीयं तदा गृह्यत्वं शुभान्याभरणानि च ॥

यावत्प्रस्माभिर्गृहीतानि निहितानि च राघव ।

आनयिष्यामि तावच्च समनुज्ञातुमर्हसि ॥

२. श—मुबन्ध ।

३. अ ल_२—गृहीत्वा तु ।

४. अ ल_२—सुकोपस्तु ।

५. ब म—नास्ति ।

६. कै ल_१—शाद्वलिन्यां ।

७. ल_१ ब म श रा म च—हि ।

ब्रूहि वानरं कं देशं ह्रियन्ती लक्षिता त्वया ।

२०] रक्षसा तेन धोरेण मम प्राणसमा प्रिया ॥३७॥ [२४

कासौ वसन्ति पापात्मा महद्व्यसनदो मम ।^१

२१] यन्निमित्तमहं सर्वान् निष्ठनिष्ठ्यामि राक्षसान् ॥३८॥ [२५

हरता मैथिलीं येन मां च रोषयता भृशम् ।

२२] आत्मनो जीवितान्ताय मृत्युद्वारमपावृतम् ॥३९॥ [२६

मम दयिततमा हृता वनान्ताद्

रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।

कथय मम रिपुं त्वमद्य शीघ्रं

N] प्लवग नयामि यमस्य मादनम् ॥४०॥ [२७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्ध्याकाण्डे सुग्रीवसख्यं

नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

१. अ ल_२—सुग्रीव ।

२. रा भ च—रंक्षेण ।

३. कै अ ल_२—नास्ति ।

४. रा—मां बलात् ।

५. रा—वै तूष्णीं । अ—वै ।

६. रा—

प्लवगर्षभ यमभवने नयामि तं ।

भ च—

प्लवगर्षभ यमस्य पुरं नयामि तं ॥

७. कै ल_२ य म—किष्किन्ध्याका० ।

भ च—नास्ति ।

[बं० ६] = [पञ्चमः सर्गः] = [दा० ७]

N] एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणातेन वानरः ।

२३] अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं मुसंस्कृतमविक्रवम् ॥१॥ [१

न जाने निलयं तस्य सर्वथा पापरक्षसः ।

३] सामर्थ्यं विक्रमं वापि दौष्कुलेयस्य वा कुलम् ॥२॥ [२

अहं तु प्रतिजानामि त्यज शोकमरिन्दम ।

४] करिष्यामि तथोपायं यथा प्राप्स्यसि जानकीम् ॥३॥ [३

५] रावणं सगणं हत्वा स्वयं बुद्ध्या यथा हरेः । [४पू

विचिन्त्यै च स्वयं बुद्ध्या धृतिमान् नावसीदति ॥४॥ [५उ

११] बालिस्तु नरो यो वै वैक्लव्यमनुवर्तते ।

स मज्जत्यवशः श्लोके वाताक्रान्तेव नौर्जले ॥५॥ [१०

१२] एषोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयाच्च प्रसादये ।

पौरुषं श्रय शोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि ॥६॥ [११

१५उ] मधुरं सान्निवतस्त्वेवं सुग्रीवेण स राघवः ।

मुखमर्घ्यपरिक्लिबं वस्त्रान्तेन प्रमृष्टवान् ॥७॥ [१५

१. कं ल_२—समस्कृत० ।

रा—०तमनाकुलं ।

२. श—सर्वतः ।

३. कै ल_१ ल_२ ब म श—चापि ।

४. रा भ च—तथा यत्नं ।

५. म—वध्यः ।

श—प्राप्स्यसि । (अपरहस्तेन)

६. अ ल_१ ल_२ ब म श रा भ च—

यथाहरे ।

ल_२—०थवा हरे । श—मधिली ।

(अपरहस्तेन)

७. रा भ च—विश्रुतं त्वं ।

८. ब—०मानवसीदति ।

९. कं ल_१ ब म श रा भ च—

प्रणयाद् वा ।

१०. ब—नान्तरे ।

रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

हितं वयस्यभावेन ध्रुवं चोपदिशामि ते ।

वयस्यं मानयन् राम न वै क्षोचितुमर्हसि ॥

११. कं अ ल_१ ल_२—नास्ति ।

१२. रा भ च—०मधुपरि० ।

१३. ल_१—वक्रान्तेन ।

१६] प्रकृतिस्थस्तु काकुत्स्थः सुग्रीववचनात् प्रभुः ।

संपरिष्वज्य सुग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥८॥ [१६]

१७] कर्तव्यं यद् वयस्येन स्निग्धेनावहितेन च ।

१८पू] अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तैव त्वया ॥९॥ [१७]

N] एषोऽस्मि प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे ।

१८उ] दुर्लभो हीदृशो बन्धुरस्मिन् काले विशेषतः ॥१०॥ [१८]

किन्तु यत्रस्त्वया कार्यो मेथिलीपरिमार्गणे ।

१९] राक्षसस्य च रौद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥११॥ [१९]

२०पू] मेया च तव यत्र कार्यं विस्रब्धेन तदुच्यताम् । [२०पू]

२२उ] एतत् ते प्रतिजानेऽहं सखे सत्येन ते शपे ॥१२॥ [२२उ]

ततः प्रहृष्टः सुग्रीवो वानरैः सचिवैः सह ।

२३] राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रतिज्ञां तु विशेषतः ॥१३॥ [२३]

महाऽनुभावस्य वचो निशम्य

हरिर्नराणामृषभस्य तस्य ।

कृतं स 'मेने कपिवीरमुख्यम्

N] तदा स्वकार्यं हृदयेन विद्वान् ॥१४॥ [२५]

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्दाकाण्डे रामाश्वासनं

नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

१. म—यत् ।

४. कै अ ल, व म श च—प्रतिज्ञातं ।

२. कै—मया च (अपरहस्तेन प्राम्तरं)
यत्करणीयं ।

५. व म—कृतमनीकं ।

६. ल, व म—हृदये तु वि० ।

अ ल, —त्वया कार्यं स्वकं मया ।

रा भ—हृदयप्रवृत्तं ।

रा भ च—मया च तव यदनुष्ठेयं ।

७. कै ल, व म—किष्किन्दाकाण्डे ।

३. रा—तदुच्यते ।

ल, व म च—नास्ति ।

[६० ७,८,९] = [षष्ठः सर्गः] = [दा० ८,११]

परितुष्टस्तु सुग्रीवस्तेन वाक्येन वानरः ।

१] लक्ष्मणस्याग्रजं राममिदं वचनमब्रवीत् ॥१॥ [१

सर्वथाऽहमनुग्राह्यो देवतानां न संशयः ।

२] उपपन्नो गुणोपेतः सखा यस्य भवान् मम ॥२॥ [२

शक्यं ननु भवेद् वीर सहायेन त्वया मम ।

३] पैग्राज्यमपि प्राप्तुं स्वराज्यं किं पुनः सखे ॥३॥ [३

सोऽहं संभाग्यो बन्धूनां मुहुर्दां च ततो भृशम् ।

४] यथेऽग्निसाक्षिकं सख्यं लब्धं मे राघव त्वया ॥४॥ [४

अहमप्यनुरूपस्ते वयस्यो ज्ञास्यसे जनैः ।

५] न तु वक्तुं समर्थोऽहं स्वयमेवात्मनो गुणान् ॥५॥ [५

महात्मनां हि भूयिष्ठं त्वद्विधानां कृतात्मनाम् ।

६] निश्चला भवति प्रीतिर्येषमात्मवतामिव ॥६॥ [६

८८] निर्दोषश्च क्षमश्चैव वयस्यः परमा गतिः । [८८

भेनत्यागः सुहृत्त्यागो देशत्यागोऽथवा पुनः ।

९] वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥७॥ [९

१. ल_१—० वक्षेहवा० ।

म—इसुराजे ।

२. म—उपपन्नगुणो० ।

१०. रा—+ सुभाष्ये ।

३. अ—० जो न संपेतः ।

११. व म—+ सुहृदं ।

४. म च—सख्यं ।

१२. व—अथाग्नि० । रा च—यात्प्राग्नि० ।

कै अ ल_१ ल_२ व म श—सर्व ।

१३. च—+ राघवस्त्वयं ।

५. रा म—ललु । च—इव तु ।

१४. अ ल_१ ल_२ व म श—+ ज्ञायसे ।

६. म च—+ मया ।

१५. ल अ—+ महात्मनां ।

७. कै—परं रा० ।

१६. कै अ ल_२—+ वयस्य ।

८. ल_१ व म—+ प्राप्ति ।

१७. कै अ ल_१ ल_२ व म श—

९. कै ल_१ व श—+ स्वराज्ये ।

वनत्यागः ।

तथा चेत्यब्रवीद् रामः मुग्रीवं प्रतिवादिनम् ।

१.०] लक्ष्मणस्याग्रजो लक्ष्म्या निवासस्यै च धीमतः ॥८॥ [१.०

ततो रामं स्थितं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।

१.१] मुग्रीवः सर्वतश्चक्षुर्वने लोलमपातयन् ॥९॥ [१.१

स ददर्श ततः सालमविदूरे हरीश्वरः ।

१.२] मुपुष्पितं वने कान्तं भ्रमरैरुपशोभितम् ॥१०॥ [१.२

तस्यैकां पर्णबहुलां शाखां छिन्त्वा मुपुष्पिताम् ।

१.३] सालस्यास्तीर्य मुग्रीवो निषसाद सराघवः ॥११॥ [१.३

तथाऽऽसीनौ तदा दृष्ट्वा हनुमानपि लक्ष्मणम् ।

१.४] सालंशाखां समानीय विनीतं समवेक्षयत् ॥१२॥ [१.४

ततः प्रहृष्टः मुग्रीवः श्लक्ष्णयाऽथ गिरा तदा ।

१.५] उवाच प्रणयाद् रामं बाष्पव्याकुललोचनः ॥१३॥ [१.५

अहं विनिष्कृतो राम चराम्येष भयार्दितः ।

१.६] ऋण्यमृकाश्रमे व्रस्तो हृतभार्यः सुदुःखितः ॥१४॥ [१.६

सुसंविप्रो भयार्तश्च वने संभ्रान्तमानसः ।

१.७] वालिना निष्कृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव ॥१५॥ [१.८

१. अ ल_२ रा भ—०णस्याग्रजो ।

१० रा भ च—शाल० ।

२. रा भ च—निवासस्यैव ।

म—† शाखं ।

३. रा भ च—शाल० ।

११. कै अ ल_२—† विनेतं ।

४. ल, ब म—भिष्या श—भिषां ।

१२. ल_१—† श्लक्ष्णयश्च (अ ?)

५. रा भ च—शालस्या० ।

१३. अ ल_२—† ०लोचनं

६. कै—† च रा० (ग्राम्नेऽपरहस्तेन
चकारोऽत्र निवेशितः) ।

म—† ०लचेतनः ।

७. ब म—† सदा ।

१४. ब—† समंविप्रो ।

म—† ममंविप्रो

८. ब म—† दृष्ट्वा ।

१५. रा—नास्ति ।

९. रा—हनुमानपि ।

१६. भ—संभ्रांतम्

वालिनो वै भयार्तस्य सर्वभूताभयङ्करः ।

१८] ममपि त्वमनाथस्य प्रसादं कर्तुमर्हमि ॥१६॥ [१९

एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सलः ।

१९] अभ्यभाषत काकुत्स्थः मृग्रीवं प्रहमन्निव ॥१७॥ [२०

उपकारफलं मित्रं विदितं ते महाकृपे ।

२०] अद्यैव तं हनिष्यामि तव भार्याऽपहारिणम् ॥१८॥ [२१

इमे हि मे महाभाग पश्चिणस्तिग्मतेजसः ।

२१] कार्तिकेयवर्नोद्भूताः शरा हेम-विभूषिताः ॥१९॥ [२२

कङ्क-पत्र-परिच्छन्ना महेन्द्राशनि-मग्निभाः ।

२२] स्वर्णपुङ्खाः सुतीक्ष्णाग्राः सरोषा इव पद्मगाः ॥२०॥ [२३

तस्मात् त्वं वालिनं पश्य बाणैराशीविषोपमैः ।

२३] रगो विनिहतं भूमौ विकीर्णमिव पर्वतम् ॥२१॥ [२४

राघवेणैवमुक्तस्तु मृग्रीवो वानरेश्वरः ।

२४] प्रहर्षमतुलं लेभे राघवं चेदमब्रवीत् ॥२२॥ [२५

अर्मशयं प्रज्वालितैस्तीक्ष्णैर्मर्मातिगैः शरैः ।

म.८,२] त्विदं देहः कुपितो लोकान् युगान्ते रश्मिवानिव ॥२३॥ [स.१,१,२

वालिनः पौरुषं पश्य पश्यं धैर्यं यशस्तेथा ।

३] तन्ममैकमनाः श्रुत्वा विधत्स्व यदनन्तरम् ॥२४॥ [३

१. भ—वाकितो ।

२. कै अ ल, ल, च—+०ताभयङ्करः ।

३. ल, —उपकारकरं ।

४. म—अथ वै ।

५. कै अ ल, ल, च म च—०बलोद्भूताः ।

६. अ ल, ल, च श—परिच्छिन्ना ।

७. कै च म—+ सुर्ण० ।

८. कै अ च—स्वं दहेत् (?)

९. रा भ—रश्मिवानिव ।

ल, च म श—तं दहेत् ।

१०. रा भ—यद्य ।

११. रा भ च—यशश्च यत् ।

१२. कै च म—०ममैकमनः ।

- समुद्रात् पश्चिमात् पूर्वं दक्षिणादपि चोत्तरम् ।
 ४] क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतकृमः ॥२५॥ [४
 अग्राग्यारुह्य शैलानां शिखराणि महान्त्यपि ।
 ५] ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य तरसा गृह्णातीव च वीर्यवान् ॥२६॥ [५
 बहवः सारवन्तश्च वनेषु विविधा द्रुमाः ।
 ६] वालिना तस्मा भग्ना बलं स्वं ज्ञातुमिच्छता ॥२७॥ [६
 स.९, ३६७] महिषो दुन्दुभिर्नाम वीर्यवान् सुमहाबलः । [८७
 N] हिमवन्तं दुराधर्षं युद्धायाभिजगाम हं ॥२९॥ [N
 ततो गिरिवरो दध्यौ केनोपायेन दुन्दुभिः ।
 ५०] न मां हन्याद् बलोत्सिक्तो हन्येतायं च केन वै ॥३०॥ [N
 N] स मुहूर्तमिव ध्यात्वा हिमवानथ वालिनम् ।
 ५१] जगाम मनसा शैलो दुन्दुभिं चेदमब्रवीत् ॥३१॥ [N
 दुन्दुमे युद्धदानाय नाहं प्रतिबलस्तव ।
 ५२] तत्र युद्धे समर्थो यः स सैम्यगुपदिश्यते ॥३२॥ [N
 किष्किन्धोयां कपिर्हृष्टो^१ वाली नाम हरीश्वरः । [३३
 ५३] चरेन् मधुवने तस्य मधु सर्वं विनाशय ॥३३॥ [N
 स युद्धतृष्णातृषितो मदं ने नाशयिष्यति । [N

१. कै अ ल_१ ल_२ ब म श—
 † पूर्वात् ।

२. कै अ ल_१ ल_२ ब म श—
 † चोत्तरात् ।

३. श—† अत्यनुदिनं ।

४. कै—नास्ति ।

रा म च—प्रगृह्णाति वी० ।

५. ल_१—† उरसा ।

६. कै अ ल_२—† मिच्छतः ।

७. कै अ ल_२ रा म च—मः ।

८. रा म च—दत्तं युद्धं तदप्या-
 हुयत् स० ।

९. कै ल_१ ब म—किष्किन्धोयां ।

१०. ल_१ ब म—कपिर्हृष्टो ।

११. ल_१ ब म—कपीश्वरः ।

रा म च—महीश्वरः ।

१२. कै ल_१ ल_२ ब म श—पिबन्

मधु बने ।

५७] न हि शत्रुं तर्मासाद्य जीवन्निर्ह विमोक्ष्यमे ॥३४॥ [N
 ५८पू] स विनद्य महानादं दुन्दुभिर्विजिगीषया ।
 N] यथोद्दिष्टं हिमवता जगाम तच्चकार च ॥३५॥ [N
 N] तं जघानो(१नौ)र्जसा वाली मेदिन्यां विचकर्ष च । [४७उ
 ५८पू] तस्य कैलाससंकाशमेतदस्थि प्रकाशते ॥३६॥ [६८
 उद्धर्तुमेतद् वाली वा शक्तो वाऽहं रघूत्तम ।
 सर्वप्राणभृतां लोके तृतीयं नोपलक्ष्ये ॥३७॥ [N
 स.८,७] ईदृशो विक्रमो यस्य जवेर्नानुत्तमा गतिः ।
 'तं प्रेचिन्तय काकुत्स्थवध्येनै(१तै)केषुणा यथा ॥३८॥ [७०
 ८] अथ कोपयितुं नालं कालं पश्य क्षयावहेम् ।
 स हि हिंसेच्च नः सर्वान् वाली सरभसागतेः ॥३९॥ [N,
 ९] तथा ब्रुवन्तं मुग्धं प्रहसंलक्ष्मणोऽब्रीवत् ।
 ११पू] कस्मिन् कर्मणि निर्दृष्टे श्रद्धया वालिनो वर्धमे ॥४०॥^{११} ७१
 तमुवाच स मुग्धैः सप्त तालानिमान् पुरा ।
 एकैकमिषुणा वाली विव्याध न चिरादिव ॥४८॥^{११} [७२

१. श—† शकं समा० ।

रां भ च—आतु त० ।

२. अ ल_१—जीवन्निव ।

३. कै अ ल_१—ह ।

४. कै अ ल_१ ल_२ व म श च—
 ० नोरसा ।

५. म—प्रकाशयते ।

६. अ ल_२—रघूद्वह ।

७. म—† ० लक्षणे ।

८. कै ल_१ ल_२ व म श—† त-
 वनानु० ।

९. अ ल_२—† गत्वा तं प्रति ।
 कै ल_१ व म—प्रति.....

१०. रा भ च—शहामहे ।

११. व ल_१—व्यतिरिक्तपाठः—
 † वारसमाहतः ।

ल_१—† शिरसमाहतः ।

१२. अ—† वध्यं । ल_२—† वधं ।

१३. कै अ ल_१ ल_२ व म श च—
 नास्ति ।

रामो निष्पातयेदेवं वागेनैकेन लक्ष्मण ।

निःसंशयमहं वीर श्रद्धयां वालिनो वधम् ॥४२॥ ^२ [७३]

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसंकीर्तनं

नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

१. भ—निष्पाटये देव ।

रा—०देकं ।

२. कैमल, ल, ब म श च—नास्ति । ४. रा भ—नास्ति ।

३. कै ल, ब म—किष्किन्धा० ।

च—नास्ति ।

[ब०-८] = [सप्तमः सर्गः] = [दा०-८, ९]

१.३३] एवमुक्त्वा तु दुःखार्तो भूयो वचनमब्रवीत् । [N

१.४३] राम शोकाभिभूतोऽहं शोकार्तस्य भवान् गतिः ॥१॥

N] आर्तः शोकसमाविष्टस्त्वयाऽहं परिदेवये । [२४

१.५] त्वं हि पाणिप्रदानेन वयस्यो मेऽग्निसन्निधौ ॥२॥

कृतः प्राणैर्बहुमतः सन्यमेतद् ब्रवीमि ते । [२७

१.६] वयस्य इति कृत्वा तु विस्मयं प्रवदाम्यहम् ॥३॥

दुःखमन्तर्गतं यन्मे मनो दहति नित्यशः । [२८

१.७] एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पव्याकुललोचनः ॥४॥

१.८पू] दुःखोपहतया वाचा नोच्चैः शक्नोति भाषितुम् । [२९

N] सं (?स) निगृह्य ततो बाष्पं विमृज्याश्रूणि वानरः ॥५॥ [३१.पू

सुग्रीवो वारितस्तेन राघवेणोदमब्रवीत् ।

N] पुराहं वालिना गम राज्यात्स्वादवरोपितः ॥६॥

परुषाणि च संश्राव्य निर्धृतोस्मि बलीयसा । [३२

भार्या च मे हृता तेन प्राणोभ्योऽपि गरीयसी ।

N] मुह्यद्दश मदीया ये संयता बन्धनेषु ते ॥७॥ [३३

२.२] यत्रवांश्च सं दुष्टात्मा मेदेविनाशाय राघवं ।

१. कै ल, ब म श रा भ च—
एवमुक्त्वा ।

२. ल, ब म च—अन्तःशोकः ।
रा भ—अन्तः शोः ।

३. कै अ ल, ल, ब म श—
परिवेष्टयते ।

४. कै अ ल—नास्ति ।

५. रा भ—अतः परमधिकः ।

बाष्पवेगं तु सहसा नदीवेगमिवागतं ।

धारयन् स तु धैर्येण सुग्रीवो रामसंनिधौ ॥

६. कै अ ल, ल, ब म श च—
नास्ति ।

७. कै अ ल, ल, ब म श—नास्ति ।

८. कै—‡ सुहृदाश्च ।

९. कै अ ल, ल, ब म श—
संहता वै बनेषु ।

१०. कै ल, ब म श रा भ च—सुगृहाः ।

११. कै रा अ ल, ल, ब म श—
विनाशयति ।

१२. कै—‡ राघवम् ।

- २३३] बहुशस्तत्पयुक्ता हि निहता वानरा मया ॥८॥^१ [३४
 ततः सन्धारयामीह प्राणान् कृच्छ्रगतोऽपि सन् । [३६३
 २५] एते हि कपयः स्निग्धा मां रक्षन्ति समन्ततः ॥९॥
 २६पू] सहगच्छन्नि गन्तव्ये नित्यं तिष्ठन्ति तिष्ठतः । [३७
 N] संक्षेपस्त्वेष ते राम किमुक्ता विस्तरं बहु ॥१०॥
 स मे ज्येष्ठो रिपुभ्राता वाली विश्रुतपौरुषः । [३८
 N] तद्विनाशेन मे दुःखं प्रमृष्टं स्यादनन्तरम् ॥११॥
 २६३] यस्तु तं समरे हन्यात् स स्यात् प्राणप्रदः मुहूर्त् । [३९
 एष ते राम कार्यार्थः शोकार्तेनाभिवेदितः ॥१२॥
 N] मृखितो दुःखितो वाऽपि सग्व्युर्नित्यं सखीं गतिः । [४०
 श्रुत्वा तु तद्वचो रामः मृग्रीवं वाक्यमब्रवीत् ॥१३॥
 २८] किं निमित्तमिदं वैरं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः । [४१
 तदहं कारणं श्रुत्वा वैरस्य तव वानरं ॥१४॥
 २९] अनन्तरं विधास्योमि सम्प्रंधार्य बलाबलम् ॥१५॥ [४२
 ३०पू] बलवान् हि ममामर्षः श्रुत्वा त्वामवमानितम् ।
 N] वर्धते हृदयोत्कम्पी प्राट्णमेघे^२ ईवाम्बरे ॥१६॥ [४३

१. के अ ल_१ ल_२ ब म श—

बहुशस्तु प्र० ।

२. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

एतयैव च दृष्टस्त्वं शंकये वाद्य राघव ।

नोपशान्तिः पुरा प्रीत्या भयमेवोपस्थितं ॥

केवलं तु सहाया मे हनुमत्प्रमुखा ह्यमी ।

३. अ ल_१ च श—†गच्छति ।

ल_२ ब म --†चच्छति ।

४. के—प्रणहं ।

ल_१ ल_२ ब म श—प्रणहं ।

५. रा भ च—०न निवेदितः ।

६. अ ल_२—०निर्जितः ।

७. श—†मतां ।

८. ल_१ ब म श च—वानरवैभ ।

९. ब—प्रधास्यामि ।

१०. ल_१ ब श—संप्रधाय ।

म संप्रधाय ।

११. अ—प्रावृद्धवेग इ० ।

म—†प्रावृद्धमेघ इ० ।

रा भ च—प्रावृद्धवेग इवाभसि ।

३०उ] दृष्टः कथय विस्रब्धं यावदारोप्यने धनुः ।

स्पृष्टार्धं हि मया बाणा निरस्तश्च रिपुस्तव ॥१७॥ [४४

३१] एवमुक्तस्तु सुग्रीवो राघवेण महात्मना ।

प्रहर्षमतुलं लेभे सचिवैः सह बानरः ॥१८॥ [४५

३२] ततः प्रहृष्टवदनः सुग्रीवो लक्ष्मणाग्रजम् ।

३३प] वैरस्य परमं तत्त्वमाख्यातमुपचक्रमे ॥१९॥ [४६

श्रूयतां राम यद् वृत्तमादितः प्रभृति त्वया ।

N] यथा वैरं समुत्पन्नं यथा चास्मि निरस्कृतैः ॥२०॥ [स.९,१

३३उ] बाली नाम मम भ्राता ज्येष्ठः अत्रुनिवर्हणः ।

पितुर्वहुमतो निन्यं मम चापि पुरा तथा ॥२१॥ [२

३४] पितर्युपरनेऽस्माकं ज्येष्ठोऽयमिति मन्त्रिभिः ।

कपीनापीश्वरो बाली कृतः परमसम्मतः ॥२२॥ [३

३५] राज्यं प्रशासतस्तस्य पितृपैतामहं महत् ।

अहं सर्वेषु कार्येषु प्राणदः प्रेष्यवत् मदा ॥२३॥ [४

३६] मायावी नाम तजस्वी पूर्वजो दुन्दुभेः सुतः ।

तेन तस्य महद् वैरं स्वीकृतं विश्रुतं तदा ॥२४॥ [५

३७] स तु मुंसे जने रात्रौ किष्किन्धीद्वारमागतः ।

३८पू] नदेति स्म सुसंरब्धो बालिनं चाह्वयन् गृधि ॥२५॥ [६

श्रुत्वा तु 'त मम भ्राता नदेन्तं भैरवस्वनेभ्य ।

१. कै अ ल२ रा भ च—सुहाय । ७. रा—+ सुसजने ।

२. ल१—+ स्वयः ।

८. ल१ ब म—किष्किन्धा० ।

म श—+ स्वयि ।

९. रा भ च—नर्देति ।

३. रा भ—निराकृतः ।

१०. ब—०त्वा तं तु । म—०त्वा चतं ।

४. म—+ प्रणदः ।

श—श्रुत्वागतं ।

५. कै अ ल१ ब म—+ स्वीकृतं ।

११. रा भ च—नर्देतं ।

६. ल१—नास्ति ।

१२. रा भ च—भैरवं स्वने ।

३९] नादं न ममृषे वाली निष्पपात गुहामुखात् ॥२६॥ [७

N] स तु निष्पतितः क्रोधाभिहन्तुममुरोरोक्षमम् ।

N] वार्यमाणस्तदा स्त्रीभिर्मयौ च प्रणतात्मना ॥२७॥ [८

४०] स तु निर्धूय तान् सर्वान् निर्जगाम महाबलः ।

ततोऽहमपि सौहार्दाद् वालिनं पृष्ठतोऽन्वगाम् ॥२८॥ [९

४१] स तु तं वालिनं दृष्ट्वा मां च दूरादवस्थितम् ।

अमुरो जातसन्त्रासः प्रदुद्राव दिशस्तदा ॥२९॥ [१०

४२] तं प्रा(१प्र)द्वन्तं सन्त्रासादावां द्रुततरं गतौ ।

प्रकाशं हि गतं मार्गे चन्द्रेणोदयता तदा ॥३०॥ [११

४३] सै तृणैरावृतं दुर्गं धरण्यां विवरं महत् ।

प्रविवेशामुरो वेगादावां द्वारे व्यवस्थितौ ॥३१॥ [१२

४०] तं प्रविष्टं बिले दृष्ट्वा रिपुं क्रोधवशं गतः ।

मामुवाच ततो वाली प्रणेतं पुरतः स्थितम् ॥३२॥ [१३

४५] इह त्वं मां प्रतीक्षस्व बिलद्वारे समाहितः ।

यावदेव प्रविश्याहं निहन्मि समरे रिपुम् ॥३३॥ [१४

४६] मयाप्येतद् वचः श्रुत्वा याचितो भ्रातृगौरवात् ।

शापयित्वा तु मां प्राणैः प्रविवेश बिलं तदा ॥३४॥ [१५

४७] तस्य प्रविष्टस्य बिलं साग्रः संवत्सरो गतः ।

स्थितस्य च^३ मेमेद्वारि स कालो व्यैत्यवर्तत ॥३५॥ [१६

१. ल, ब म श—असुरर्षभं ।

२. ल, ब म म—०क्षया ।

रा—०क्षतः ।

३. कै—† ०दया ।

४. कै म—† ०नुगां ।

५. अ ल_२—† प्रकाशरहितं ।

६. कै अ ल_१ रा भ च—मार्गं ।

७. कै अ ल, ल_२ ब म श च—नास्ति ।

८. कै अ ल, ल_२ ब म श च—नास्ति ।

९. रा भ—वचनं ।

१०. अ रा—मां ।

११. ल, ल_२ ब म श—† शापयित्वा ।

१२. अ ल_२—मम च ।

म—† मया च ।

१३. ल_१—† व्यति वर्तत ।

अ—† व्यति वर्तत ।

४८] न निष्क्रामति वालीति ततोऽहं भृशदुःखितः ।

कातरो बुद्ध्यभावेन काक(पाप)शंकीव मे मनः॥३६॥ [१७

४९] अथ दीर्घस्य कालस्य विलद्वाराद्विनिःसृतम् ।

५०पू] सफेनं रुधिरं दृष्ट्वा ततोऽहं भृशदुःखितः॥३७॥ [१८

५०उ] नैदतामसुराणां च ध्वनिर्मे श्रोत्रमागतः ।

विश्वस्तस्य च संग्रामे क्रोशतो निःस्वनो महान् ॥३८॥ [१९

५१] अहं त्वपांगतो बुद्ध्वा चिह्नैश्च भ्रातरं हतम् ।

५२उ] दुःखार्तिश्चोर्देकं हत्वा किष्किन्धामागतस्तदा ॥३९॥ [२०

गूहमानं 'च मे' यत्रात् तं 'च' भ्रातृविपर्ययम् ।

५३] श्रुतं तैर्मन्त्रिभिः सर्वैस्ततोऽहमभिषेचितः॥४०॥ [२१

राज्यं प्रशासमाने तु न्यायतो मयि राघव ।

५४] आजगाम रिपुं हत्वा वाली तमसुरोत्तमम् ॥४१॥ [२२

अभिषिक्तं तु मां दृष्ट्वा क्रोधसंरक्तलोचनः ।

५४] मदीयान् मन्त्रिणो बद्ध्वा परुषं वाक्यमब्रवीत् ॥४२॥ [२३

न्निग्रहेऽपि' समर्थस्य तं पापं प्रति राघव ।

५६] न प्रवर्तते मे 'बुद्धिर्हन्तुं' भ्रातरमग्रजम् ॥४३॥ [२४

१. म—वाली । (प्रथमपादान्ते
तिकारो अष्टः)

२. म—† तृशदुःखि० ।

३. कै अल, ल, ब म श च—नास्ति ।

४. रा भ च—नर्दताम० ।

५. अ ल, ब म च—स्वपग० ।

रा भ—स्ववग० ।

६. रा भ च—† ० हैः स्वभा० ।

७. श—† महत् ।

८. ल, —० धीदरं ।

९. कै ल, ब म श—किष्किन्धामा० ।

१०. रा भ च—तु ।

११. रा भ च—मां ।

१२. रा भ च—वै ।

१३. ल, ब म श—† हुवं ।

१४. ल, —† सर्वस्ततो ।

१५. ल, ब—† प्रशास्यमाने ।

१६. रा भ च—० स्वमुक्तवान् ।

१७. म—० हे समर्थं तं ।

ल, —† समर्थो सि ।

१८. अ ल, —† प्रवर्तते मे ।

१९. म—बुद्धिर्हि ह० ।

मानयस्तु महात्मानं यथावदभ्यवादयम् ।

५७] नोचितंश्चाशिषोऽदान्मे^१ कलुषेणान्तरात्मना ॥४४॥ [२६३

N] लक्षयामि सुसंकुदमिङ्गितैरतथोचितम् । [N

तं तु क्रोधसमाविष्टं संरब्धं समुपस्थितम् ॥४५॥

स.९,१.] अहं प्रसादयांचक्रे भ्रातरं हितकाम्बया । [स.१०,१.

दिष्ट्याऽसि कुशली प्राप्नो दिष्ट्या च निहतो रिपुः ॥४६॥

२] अनाथस्य च मे नाथस्त्वमेको बलवत्तरः । [२

इदं बहुशलाकं^१ ते षूर्णचन्द्रममप्रभम् ॥४७॥

३] छत्रं सवालव्यजनं प्रतीच्छ त्वं मयोद्धेतम् । [३

४पू] त्वमेव राजा नाथश्च स एवास्मि यथा पुरा ॥४८॥

न्यासभूतमिदं राज्यं प्रतिनिर्यातयाम्यहम् ।^१ [८

५] मां च रोषं कृथा वीर मम सन्नुनिषूदन ॥४९॥

एषै ते^१ शिरसा राजन् मया बद्धोऽयमञ्जलिः । [९

६] बलादस्मिन् समागम्य मन्त्रिभिः पुरवासिभिः ॥५०॥

७पू] राज्यभारं निष्पुक्तोऽहं त्वया हीने पुरेऽनघ । [१०

१. ल_१ व म श—०यंस्त्वहमप्रभम् । ८. कै—०द्यपि ।

रा भ च—०यंस्त्वहमात्मानं ।

९. कै अ ल_२ रा भ च—नाथवत्तरः ।

२. कै ल_१ रा भ च—०बद्धभिवादयम् ।

१०. म—च ।

म—०वत्सवादयम् ।

११. रा भ च—०मयोद्धेतम् ।

३. कै ल_१ अ व म ल_२ श च—

१२. ल_१ व म श—नाथराजा च ।

उचिताश्चाशिषो दत्त्वा ।

१३. अ ल_२—नास्ति ।

४. रा भ—कलुषेण ।

१४. रा भ च—वाचे ।

५. श—सुसंरब्धमि० ।

१५. रा भ च—त्वां ।

रा भ च—०मिङ्गितैरतथोचितैः ।

१६. कै—ग्रामेऽपरहस्तेन बिलादि-
त्यपि दृश्यते ।

६. अ—च ।

७. ल_१ व म श—समुपस्थितम् ।

१७. कै अ ल_२ ल_१ व म च श—

रा भ च—सामुपस्थितम् ।

राज्यभारमि० ।

क्षिणमेव ब्रुवाणं तु स मां^१ निर्मत्स्य वानरः ।

८] धिक् त्वामिति ममायुक्तं बहुशस्तदुवाच ॥५१॥ [११

प्रकृतीस्तु समानीय मन्त्रिणस्त्वेष सम्मतान् ।

९] मामुवाच सुहृन्मध्ये वाक्यमेतत् सुदारुणम् ॥५२॥ [१२

विदितं वो यथा रात्रौ मायावी स महामुरः ।

१०] मां समाह्वयन् नित्यं युद्धकाङ्क्षी रिपुर्मम ॥५३॥ [१३

तस्य तद्वैजितं श्रुत्वा निर्गतोऽहं निजालयात् ।

११] अनुयातश्च मे भ्राता ह्येयमेव सुदारुणः ॥५४॥ [१४

स तु दृष्ट्वैव मां रात्रावद्वितीयं विनिर्गतम् । [१५पू

१२] त्वरितः प्रादवद् भीतैः पृष्ठतो नौवलोकयन् ॥५५॥ [१६

१३पू] विद्रवन्ती ततो दृष्ट्वा निशायां तत्र दानवम् ।

अहं चायं च सुग्रीवः सह यौतुं व्यवस्थितौ ॥५६॥ [N

N] रोषगाढेन तु मया पार्श्वस्थो हरिपुङ्गवः । [N

१५उ] अयमुक्तोऽयुचिर्भ्राता पिथुनः क्रोधवर्धनः ॥५७॥ [१७उ

अहत्वा नास्ति मे शक्तिः प्रतिगन्तुमितः पुरीम् ।

१६] बिलद्वारे प्रतीक्षस्व यावदार्गेयं मेम ॥५८॥ [१८

१७पू] स्थितोऽर्थमिति मत्वाऽहं प्रविष्टस्तन्महाबिलम् । [१९पू

१. ल_१ व म श—०मेव ।

२. कै अ ल_२ रा म च—तु ।

३. कै अ ल_२—† समायुक्तं ।
रा म च—स मामुक्त्वा ।

४. म—बहु तत्तदुवाच ।

५. रा म च—०मेव ।

६. म—† संमतं ।

७. अ ल_१ ल_२ व म—तद्वैजितं ।

८. ल_१ व श—† अनुयातम् ।
म—अनु... च ।

९. रा म च—अयमेव ।

श—स्वयमेव ।

१०. कै अ ल_१ ल_२ व म^१ श—
भ्राता ।

११. कै अ ल_१ ल_२ व म श—
मायकोकयम् ।

१२. कै अ ल_२ श—† यातं ।

१३. अ ल_२ म च—† दागमनाम्सम ।

१४. अ ल_२—† तोऽयमि० ।

- [N] प्रविष्टो यत्र दुष्टात्मा दुन्दुमेः पूर्वजः सुतः ॥६९॥ [N
 १७७] तं च मे मार्गमाणस्य तत्र संवत्सरो गतः ॥६०॥ [१९७
 स हि दृष्टो मया शत्रुरनिर्वेदभयार्दितः ।
 १८] निहतश्च मया युद्धे भानुगः सहबान्धवः ॥६१॥ [२०
 आस्यत्तु संप्रवृत्तेन रुधिरौघेन तद् बिलम् ।
 १९] पूर्णमासीदुरःक्रामं स्तनतस्तस्य भूतले ॥६२॥ [२१
 सूदयित्वा तु तं शत्रुं मायाविनमहं तदा ।
 २०] निष्क्रामंस्तत्र पश्यामि बिलस्य पिहितं मुखम् ॥६३॥ [२२
 मम विक्रोशतैश्चैव सुग्रीवेति पुनः पुनः ।
 २१] मम प्रतिवचो नास्ति तदहं भृशदुःखितः ॥६४॥ [२३
 उपलेनास्मि संरुद्धो राज्यमन्विच्छताऽमुना ।
 २३] सुग्रीवेण नृशंसेन न स्मृतं भ्रातृसौहृदम् ॥६५॥ [२५
 एवमुक्त्वा तु मां तत्र वाससैकेन वानरः ।
 २४] तदा निर्वासयामास वाली विगतसाध्वसः ॥६६॥ [२६
 २५] तेनाहमपविद्धं हृतदारश्च मानद ।
 २७] तद्भयाच्च महीं कृत्स्नां विचरामि मुदुःखितः ॥६७॥ [२७

१. अ ल_१—००निर्वेद० ।

कै—०द्वयार्दितः ।

२. कै अ ल_१ ल_२ ब म श—

संप्रवृत्तेन ।

३. रा म च—रुधिरौघेन ।

४. कै—१०पुरः क्रामं । अ—दुरःकाषं ।

ल_१—१०पुरःकाषं ।

रा म च—१०पुरःकाषं ।

म श—१०पुरा क्रामं ।

५. ल_१ ब म श—तमहं ।

६. अ ल—०मं च न ।

कै रा म च—न तु ।

७. म—१०विश्रंभः चैव ।

८. म—१०स वाकी ।

९. रा—संगतमानसः ।

१०. कै—०१०मुपवि०

११. म—च दुःखितः ।

ऋष्यमुकं गिरिवरं भार्याहरणकर्षितः ।

N] प्रविष्टोऽस्मि दुराधर्षं बालिनः कारणान्तरे ॥६८॥ [२८

एतत् ते सर्वमाख्यातं वैरादिकारणं महत् ।

२९] अनर्गसा मेया प्राप्तं व्यसनं पश्य राघव ॥६९॥ [२९

बालिनो हि भयार्तस्य सर्वलोकाभयङ्करः ।

३०] कर्तुमर्हसि मे वीर प्रसादं तस्य निग्रहे ॥७०॥ [३०

एवमुक्तः स तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मसंहितम् ।

३१] वचनं वक्तुमारेमे मुग्रीवं प्रहसन्निव ॥७१॥ [३१

अमोघाः सूर्यसङ्काशा मम ते निश्चिताः शराः ।

३२] तस्मिन् बालिनि दृष्ट्वा निपतिष्यन्तिदारुणाः ॥७२॥ [३२

यावत् तं नेह पश्यामि तव भार्यापहारिणम् ।

३३] तावज्जीवति पापात्मा श्लुभचारित्रभूषण ॥७३॥ [३३

३४] आत्मानुमानात् पश्यामि भयं त्वीं शोकसागरे ।

N] त्वामहं तारयिष्यामि यावत् प्राप्स्योमि दुर्हृदम् ॥७४॥ [३४

राघवेणैवमुक्तस्तु मुग्रीवो वानरोत्तमः ।

N] प्रहर्षमतुलं लेभे प्रहृष्टचेदमब्रवीत् ॥७५॥ [३५

१. म—० कर्षणक० ।

२. ल, ब म श—बालिना ।

३. कै अ ल, म—० विकरणं ।

४. रा—अतस्तन्० । म—ततस्त० ।

ल, —अनागतां च—अनागतं ।

५. ल, ब म—मम ।

६. च—बालितो ।

७. अ ल, ब म श—लोकाभयङ्करः ।

रा म च—० लोकाभयापह ।

८. कै—ममेते (अपरहस्तेन) ।

९. अ ल, —० रित्रभूषणः ।

रा म—तव चारित्रभूषणः ।

च—+ तव चारित्रभूषणः ।

१०. अ ल, —आत्मानुभाषात् ।

११. रा म च—ममस्त्वं ।

१२. रा च—प्राप्स्यसि ।

१३. कै अ ल, ल, ब श रा म च—
पुष्कलं ।

१४. अ ल, —वानरर्षभ

एवमेतन् महाबाहो यथा वदसि राघव ।

N] त्वमलं समरे जेतुं सेन्द्रानपि दिवौकसः ॥७६॥ [N

यथा हि लोकस्य चराचरस्य

दिवाकरो भाति हि रश्मिमाली ।

यथा च सर्वेषु मृगेषु केसरी

N] तथा नृपेषु त्वमुदारविक्रमैः ॥७७॥ [N

इत्यपि रामायणे किष्किन्ध्याकाण्डे सुग्रीववाक्यं नाम

सप्तमः सर्गः ॥ ४ ॥

१. रा म च—त्वं दहेः कुपितो राम ।

२. ल, ब म श—हि ।

३. अ ल, —दारवर्धनः ।

४. कै ल, ब म—किष्किन्ध्याकाण्डे ।

रा म च—नास्ति ।

[६०-९, ११, १२] = [अष्टमः सर्गः] = [दा०-११]

- स तु तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
 ३५] सुग्रीवः परमप्रीतः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥१॥
 आसीन् महासुरः कश्चिद् दुन्दुभिर्नाम नामतः ।
 ३६] बलं नागसहस्रस्य वरयामास वीर्यवान् ॥२॥ [९
 वीर्योत्तमेकेन दुष्टात्मा वरदानाच्च निर्भयः ।
 ३७] स जगाम महाकायः समुद्रं सरितां पतिर्म् ॥३॥ [१०
 सोऽभिपत्योमिसंबाधं सागरं वरुणालयम् ।
 ३८] मम युद्धं प्रयच्छेति तमुवाच महार्णवम् ॥४॥ [११
 ततः समुद्रो धर्मात्मा समुत्थाय महास्वनः ।
 ३९] अब्रवीत् तं सुसंकुद्धमसुरं कालचोदितम् ॥५॥ [१२
 समर्थो नास्मि ने दातुं युद्धं युद्धविशारद ।
 ४०] श्रूयतामभिधास्यामि यस्ते युद्धं प्रदास्यति ॥६॥ [१३
 शैलराजो महाऽरण्यस्तपस्विशरणं परम् ।
 ४१] शङ्करश्चैश्वरो नाम्ना हिमवानिति विश्रुतः ॥७॥ [१४
 गुहाप्रस्रवणोपेतो बहुकन्दरनिर्भरः ।
 ४२] स समर्थस्तव प्रीतिमतुलां कर्तुमाहवे ॥८॥ [१५
 स भीतमिति विज्ञाय समुद्रमसुरोत्तमः ।
 ४३] हिमवन्तपेथागच्छच्छरश्चापादिव च्युतः ॥९॥ [१६

१. के रा भ च्च—धारयामास वीर्य० । ६. रा भ—महारम्यस्य० ।
 म—वधार स महाबलः । ७. अ—संकरश्च पुरो ।
 ल, ब श—धार...।(त्रुटितःपाठः) ल, संकरस्य (च ?) पुरो ।
 २. अ ल, स—सरितां वरं । ८. ल, ब—गुहम्० ।
 ३. ल, —संबाधं । श—प्रस्रवणोपेतः ।
 ४. ल, ब म श—महाच्छवि । ल, —प्रस्रवणोपेतः ।
 ५. के अ ल, —नास्मि । ९. म—संकरश्च पुरो ।

- ततस्तस्य गिरेस्तत्र गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ।
 ४५] चिक्षेप बहुला भूमौ दुन्दुभिर्विननाद च ॥१०॥ [१७
 ततः सोमस्य सदृशः सोमस्येव प्रभाकृतिः ।
 ४६] हिमवानब्रवीद् वाक्यं स्वीएवै शिखरे स्थितम् ॥११॥ [१८
 हन्तुमर्हसि मां न त्वं दुन्दुमे धर्मवत्सलम् ।
 ४७] दुरार्थो रणो च त्वं तपस्विशरणो ह्यहम् ॥१२॥ [१९
 तस्य तद् वचनं श्रुत्वा गिरिराजस्य धीमतः ।
 ४८] प्रगर्जन्नप्रशान्तात्मा वाक्यं प्रोवाच दुन्दुभिः ॥१३॥ [२०
 यदि युद्धेऽसमर्थस्त्वं मदभयाद् वा निरुद्यमः ।
 ४९] तमाचक्ष्व प्रदद्यान्मे योऽद्य युद्धं युयुत्सवे ॥१४॥ [२१
 हिमवानब्रवीद् वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।
 N] अनुक्तपूर्वं धर्मात्मा दुन्दुभिर्मसुरोत्तमम् ॥१५॥ [२३
 वाली नामै महाप्राज्ञः शक्रपुत्रः प्रतापवान् ।
 ५३] अध्यास्ते वानरः श्रीमान्किष्किन्धामतुलप्रभः ॥१६॥ [२३
 स दाभ्यति महावीर्यस्तत्र युद्धं (१६-) विशारदः ।
 ५४] द्रुन्द्वयुद्धं महाघोरं नमुचेरिव वासवः ॥१७॥ [२४
 तं क्षिप्रमधिगच्छाद्य यदि युद्धे मेनैस्तव ।
 ५५] स हि दुर्धर्षणो वाली नित्यं समरैर्कर्मणि ॥१८॥ [२५

१. कै अ ल, श रा म च—गिरेस्तात् । म—प्राप्तेऽपरहस्तेन—दुन्दुभिम० ।
 २. रा—राजेन्द्र । ७. म श—†वालिनाम् ।
 ३. म श—स एव । ८. कै ल, ब श—० प्राज्ञ ।
 ४. च—दुरार्थो रणोचे त्वं । ९. ल, ब म—किष्किन्धाम० ।
 रा—†दुरार्थो रणोद्धर्ष । १०. कै अ च—विशारद ।
 म—†दुरार्द्धणे रणोद्धर्ष । ११. रा म—तत्र युद्धं ।
 ५. म—वाक्यविदावर । १२. अ ल, क्षिप्रं तम० ।
 ६. ल, ब म—†दुर्मतिम० । १३. रा म—तव स्वरा ।
 रा म च—†दुरात्म० । १४. म—†० कर्मणि ।

स तच्छ्रुत्वा हिमवतः पर्वतेन्द्रस्य भाषितम् ।

५९] आर्जगामपुरीं रम्यां किष्किन्धांवालिपालिताम् ॥१९॥ [२६

धारयन् माहिषं रूपं तीक्ष्णशृङ्गो भयावहः ।

६०] प्रावृषेण्यो यथा मेघस्तोयपूर्णो नभस्तले ॥२०॥ [२७

स निष्पीड्य महाद्वारं किष्किन्धाया महाबलः ।

६१] नर्नाद कंपयन् भूमिं दुन्दुभिर्दुन्दुभिस्त्वनः ॥२१॥ [२८

समीपस्थान् दुमान् भञ्ज्वा वसुधां दारयन् खुरैः ।

६२] विषाणैरुल्लिखन् दर्पात् तद् द्वारं जलदो यथा ॥२२॥ [२९

ततो वेष्मगतो वाली श्रुत्वा शब्दममर्षणः ।

६४] निष्पपात दृतः स्त्रीभिस्ताराभिरिव चन्द्रमाः ॥२३॥ [३१

'स्वरं त्यक्ताक्षरपदं तमुवाच स दुन्दुभिम् ।

६५] हरीणामीश्वरो वाली सर्वेषां वनचारिणाम् ॥२४॥ [३१

किमर्थं नगरद्वारमिदं' रुद्ध्वा विनर्दयति ।

६६] दुन्दुमे विदितो' मे त्वं रक्षे प्राणान् महासुरं ॥२५॥ [३२

१. रा भ—जगाम तां ।

२. कै अ ल, ल२ व म श—कङ्कां ।

३. कै ल, व म—किष्किन्धां ।

४. च—शृङ्गं भयावहं ।

५. रा भ च—प्रावृषीव ।

६. अ ल, ल२ व म श—
महामेषलो० ।

७. कै ल, व म—किष्किन्धाया ।

८. रा भ च—नर्नादं ।

९. ल२—वालीतिपदादुत्तरवर्ती उत्तर-
पद्यस्थवालीतिपदात्तः पाठो
वालि ।

१०. कै—क्षय्य० इति प्रोक्त्य युद्ध०
इति प्रान्तेऽपरहस्तेन ।

११. अ ल२—१०मिमं ।

१२. अ ल२—गत्वा ।

१३. अ ल२ श—विनश्यति ।
रा भ च—विनर्दयति ।

१४. म श—विदितं ।

१५. रा भ—रक्षमाणो हि जीवति ।

भ—प्रान्तेऽपरहस्तेन-रक्ष प्राणान्
महासुर ।

- तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रस्य धीमतः ।
 ६७] उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात् संरक्तलोचनः ॥२६॥ [३३
 न त्वं स्त्रीसन्निधौ वीर गर्जितुं वानरार्हसि ।
 ६८] मम युद्धं प्रयच्छ त्वं ततो ज्ञास्यसि मे बलम् ॥२७॥ [३४
 अथवा मर्षयिष्यामि क्रोधमद्य निशाभिमाम् ।
 ६९] गेम्यतामद्य तर्तुं स्वैरं कामभोगेषु वानर ॥२८॥ [२८
 यो मत्तं वा प्रमत्तं वा सुप्तं वा रहितं नरम् ।
 ७०] हन्यात् स निरयं गच्छेत् त्वद्विधं मदविक्रमम् ॥२९॥ [३९
 N] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रः प्रतापवान् । [N
 संप्रहस्याब्रवीद् वाक्यमिदं मन्दं महासुरम् ॥३०॥
 ७१] विसृज्य तां स्त्रियः सर्वास्ताराप्रभृतयस्तदा । [३९
 ७२, ७३] मत्तोऽयमिति विज्ञाय यदि भीतोऽसि संयुगे ॥३१॥ [४० पू
 दैत्यापसद याहि त्वं यदि जीवितुमिच्छसि । [N
 N] मंदं दोरय प्रहारेऽस्मिन् दैत्यप्राणान् हरिष्यति ॥३२॥ [४० उ
 तमेवमुक्त्वा संक्रुद्धो मालामामुच्य काञ्चनीम् ।
 ७४] पित्रा दत्तां महेन्द्रेण युद्धाय व्यवतिष्ठत ॥३३॥ [४१

१. अ ल_१—गदितुं ।

८. भ—

२. कै अ ल_२ रा भ च—गृह्यतामद्य ।

मत्तोयमिति विज्ञाय मा मां गर्जितुमर्हसि ।

३. रा भ च—यत् ।

व्यपेक्ष्ये रणभद्रां यदि स्थास्यसि मे प्रतः ॥

४. म—नरकं ।

मत्तेजसा तर्जितस्त्वं यदि भीतोसि संयुगे ।

५. रा भ—

९. ल_१ ब म—दैत्यापसद ।

हन्यात्समं हन्याद् त्वद्विधं मदविक्रमं ।

१०. रा—यदायं संप्रहरो मे ।

६. कै ल_२—वाक्यमिव ।

भ—न चेदयं प्रहरो मे ।

ल_१ ब—वाक्यमिति मं० ।

च—मंदोयं संप्रहा० ।

७. ल_१ ब श—विनिःसृताः ।

११. म—हनिष्यति ।

म—विसृतास्ताः ।

१२. रा—मालामुच्य ।

- स गृहीत्वा विषाणाभ्यां दुन्दुभिं गिरिसन्निभम् । [४२ पू
७९] वाली व्यपोथयाबास ननाद च महास्वनम् ॥३४॥
८० उ] स्रोतोभ्यश्चै समस्तेभ्यो निष्पपातास्य शोणितम् ।
पपात च महाकायः क्षितौ पञ्चत्वमागतः ॥३५॥ [४८
८१] तं तोलयित्वा बाहुभ्यां गतसस्त्वमचेतनम् ।
चिक्षेप बलवान् वाली पादेनैकेन योजनम् ॥३६॥ [५०
८२] तस्य वेगप्रवृद्धस्य वक्त्राद् भतजबिन्दवः ।
प्रपेतुर्मरुताक्षिप्ता मत्तङ्गस्याश्रमे शुभे ॥३७॥ [५१
८३] दृष्ट्वा तानसृजो बिन्दून् मुनिः क्रोधसमन्वितः । [५२
८४ पू] उत्ससर्ज तदा शापं क्षेमरं प्रतिवालिनम् ॥३९॥ [५५ उ
८५] इह ते न प्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् । [५६ पू
N] न प्रपेदे मुनिस्तस्य याचतोऽपि कृताञ्जलेः ॥ ३९॥ [६४ उ
ततः शापभयाद् भीत ऋष्यमूकं महागिरिम् ।
८६] प्रवेष्टुं नेच्छते वाली प्रेषितुं वाऽपि वानरः ॥४०॥ [६६
तस्याप्रवेशं ज्ञात्वाऽहमिमं राम महाचलेम् ।
८७] विचरामि सहामात्यो विषादं त्यज्ये दूरतः ॥४१॥ [६७

१. ल_१ ब म श—नास्ति ।
२. ल म—महासुरं ।
ब श—महास्वरं ।
३. रा भ च—† ओलोभ्यम् ।
४. कै ल_२—भगवान् ।
अ—† भगवान् ।
५. कै अ ल_१—नास्ति ।
६. कै म—महाक्षि० ।
अ ल_२—महाक्षि० ।
रा भ च—माक्षतोक्षि० ।
७. श—मार्जन० ।

८. रा—तदा ।
९. ल_१—सुखे । ब—सुखा ।
१०. कै—† बिभून् । म—† बिभू ।
११. कै अ ल_१ ल_२ ब म श रा च—
एव मुक्तस्ततो वाली याचते स्म कृताञ्जलिः ।
१२. अ ल_१—वापि । श—सोऽपि ।
१३. भ च—† प्रेषितुं ।
१४. भ च—महावनं ।
१५. अ ल_२ ल_१ ब म रा भ च—
त्यञ्ज ।

एष हस्थिचयस्तस्य दुन्दुभेः संप्रकाशते ।

८८] वीर्योत्सेकाभिरस्तस्य गिरिकूटोपमं महत् ॥४२॥ [६८

इमे ते' विपुलास्तालाः सप्त शाखाविलम्बिताः ।

८९] पैत्रिणो यतते वाली निष्पन्नयितुमोजसा ॥४३॥ [६९

एतत् तस्योत्तमं वीर्यं मया राम प्रकाशितम् ।

९०] कथं त्वं समरे हन्तुं शक्यसि तं' हि वालिनम् ॥४४॥ [७०

यदि भिन्धा इमांस्तालानिषुणैकेन राघव ।

N] समर्थोऽसि ततो हन्तुं मम भ्रातरमाहवे ॥४५॥ [८५

श्रुत्वैवं ब्रुवतस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मनः । [८६पृ

९१] राघवो दुन्दुभेः कायं पादांगुष्ठेन तं दयन् ॥४६॥

स लीलया महावीर्यश्चिक्षेप दशयोजनम् । [८८ उ

९२] अमुरस्य तनुं शुष्कां पादेनैकेन रोधवः ॥४७॥

क्षिप्तं दृष्ट्वा तु तं काय सुग्रीवः पुनरेव हि । [८९

९३] लक्ष्मणस्याग्रजं वीरमिदं वचनमब्रवीत् ॥४९॥ [९०

सन्देहो मम सञ्जातस्तेन्मे निगदतः शृणु ।

N] सौहृदाद् वक्तुमिच्छामि राघवेदं निबोध च' ॥४९॥ [N

N] महाबलस्यामुरस्य दुन्दुभेश्वरणेन 'ह' ।

९४ उ] आर्द्रः समांसः प्रत्यग्रः क्षिप्तः कायः पुरा सखे ॥५०॥ [N

१. कै अ ल_२—तु ।

८. अ ल_२ रा भ च—त्वं ।

२. च—यत्रैको य० । भ—यत्रैकं य० ।

९. श—हिमालयं ।

३. भ—निष्पातयितुमो० ।

१०. अ ल_१ ल_२ म श रा च—

४. अ ल_२—तस्योपमं ।

तायुयत् । भ—तोळयन् ।

श—हिमालयं ।

११. ल_१ ब म श रा—वानरः ।

५. भ च—प्रकीर्तितं० ।

१२. श—त० वः स मे ।

६. रा भ च—तं ।

१३. ल_१ । भ—मे ।

७. ल_१ ब म श—शब्देवि ।

१४. ल_१ ब म श रा—हि ।

साम्प्रतं लघु निर्मासः क्षिप्तः कायस्त्वयाऽथ वै । [०.१
 ९५] नात्र शक्यं बलं ज्ञातुं तव वा तस्य वाऽधिकम् ॥५१॥ [०.२ उ
 तालानेतांस्तु निर्भिद्य भवेच्छक्तिर्वेलाबले [९४
 १.१] तव वा तस्य वा राजंस्तदनुष्ठानमर्हसि ॥५२॥ [N
 N] जयाय मम दुर्धर्ष व्याक्षिप्तहृदयस्य च । [N
 स.१.१,१] एवं तु वचनं श्रुत्वा मुग्रीवस्य सुमाषितम् ॥५३॥
 N] प्रत्ययार्थं ततस्तस्य रामो जग्राह कार्मुकम् । [स.१.२,१
 स गृहीत्वा धनुर्घोरं शरमेकं च राघवः ॥५४॥
 ३] तालानुद्दिश्य चिक्षेप पूरयिष्यन् स्वनैर्दिशः । [२
 N] अटन्या पीडितः शेषः सरलोऽपि तदाऽभवत् ॥५५॥
 स विसृष्टो बलवता बाणः स्वर्णविभूषितः ।
 ३] भिक्ष्वा तालान् गिरींश्चैव प्रविवेश रसातलम् ॥५६॥ [३
 म प्रविश्य मुहूर्तेन हंसो भूत्वा मनोजवः ।
 ५] आजगाम पुनर्हस्तं रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥५७॥ [४
 तेतो दृष्ट्वा स निर्भिन्नांस्तालान् वानरपुङ्गवः ।
 ६] रामस्य शरमोक्षेण विस्मयं परमं गतः ॥५८॥ [५
 दुष्करं तेव कृतं कर्म मुग्रीवः प्रसमीक्ष्य तु ।
 ७] मूर्ध्नि कृत्वाऽञ्जलिं दृष्टो राघवं प्रशंसन् ह ॥५९॥ [N

१. ल, ब म रा—निर्मासं ।

२. ल, ब म श—च्छक्तिर्वे० ।

३. कै अल, —स्तदनुष्ठानम् ।

४. ल, ब म—अटन्या ।

५. कै अ ल, —तदा भवेत् ।

६. म—मास्ति ।

७. म—अतः परमधिकः पाठः—

स तान् सप्त महाताकानुष्यभूकं च पर्वतं ।

मेदिनी च विनिर्दिष्टा प्रविवेश रसातलं ॥

८. अ ल, —महाशवः ।

९. म च—तान् दृष्ट्वा सप्त ।

कै—दृष्ट्वा मुनिर्भि० ।

१०. म च—+ पुङ्गवाः ।

११. म च—+ गताः ।

१२. कै—दुष्कृतं ।

१३. कै ल, ब म श रा म च—
 तु ।

१४. ल, —कृताञ्जलिं ।

स मूर्ध्ना न्यपतद् भूमौ प्रलम्बीकृतभूषणः ।

सुग्रीवः प्रणतग्रीवो राघवाय कृताञ्जलिः ॥६०॥ [६

इदं चोवाच तेजस्वी कर्मणा तेन विस्मितः ।

N] रामं सर्वास्त्रविदुषं श्रेष्ठं शूरमवस्थितम् ॥६१॥ [७

राम विक्रमशौर्यदीर महेन्द्रवरुणोपम ।

८] अहो ते भुजमुक्तस्य शरस्य सुमहद् बलम् ॥६२॥ [N

येन सप्त महार्तालाः क्षितिः शैलाश्च दारिताः ।

N] बाणेनैकेन काकुत्स्थकः स्थाता तेऽग्रतो रणे ॥६३॥ [९

अद्य मे विगतः शोकः प्रीतिरद्य परा मम ।

७७] सुहृदं त्वां समासाद्य महेन्द्रवरुणोपमम् ॥६४॥ [१०

तदद्यैव प्रियार्थं मे वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।

८] वालिनं जहि काकुत्स्थ मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥६५॥ [११

सेन्द्रानपि सुरान् संरुये त्वं बाणैः पुरुषर्षभ ।

N] समर्थः समरे जेतुं किं पुनर्वालिनं रणे ॥६६॥

ततो रामः परिष्वज्य सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।

९] प्रत्युवाच महाप्राज्ञो लक्ष्मणानुर्मतं वचः ॥६७॥ [१२

अहं गच्छामि किष्किन्ध्यां सुग्रीवं त्वं व्रजाग्रतः ।

१०] गत्वाह्वयं सुंशीघ्रं त्वं वालिनं भ्रातृबोधिनम् ॥६८॥ [१३

१. श—मनस्वी क० ।

७. म श रा—परिष्वज्य ।

२. कै अ ल, ल, ब म श रा—

८. ल, म श रा भ च—० बुमते ।

† ० मसोदीरं ।

ब—० बुमतो ।

३. कै अ ल, ल, ब म श रा च—

९. कै ल, ब म—किष्किन्ध्या ।

० बरुणोपमं ।

१०. कै अ ल, —आवाहय सु० ।

४. ल, ब—हतास्त्रालाः ।

ल, ब म श रा—आवाहय-

५. ल, ब श म च—शैलश्च ।

स्व ग्री० ।

६. श—पातितः ।

११. म श—० वादिनं ।

ल, ब—दारितः ।

ते सर्वे त्वरितं जग्मुः किष्किन्धां वालिनः पुरीम ।

[N] अथ रामोऽब्रवीत् तं^१ तु सुग्रीवं प्रियदर्शनम् ॥६९॥^२ [N]

जीवितेनापि मे कार्यं सुग्रीव प्रियमेव ते ।

[N] तुल्यशोकस्य दीनेस्य मेमापि शरणार्थिनः ॥७०॥ [N]

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवमुभौ तौ नरवानरौ ।

११.] जग्मतुः सहितौ सर्वे^३ वानरैर्वनगोचरैः ॥७१॥^४ [N]

ते सर्वे सहसा गत्वा रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।

१२.] दृष्ट्वैरात्मानमावृत्य विविशुर्गहने वने ॥७२॥ [१४]

अथाह राघवः श्रीमान् सुग्रीवं शुभया गिरा ।

१३.] दर्शनार्थं गुहाद्वारि तिष्ठ त्वमकुतोभयः ॥७३॥ [N]

आह्वयंस्व यथा बोली निष्पतेत् स गुहामुक्तात् ।

१४.] ततोऽहं निहनिष्यामि श्रेण पुत्रगेश्वरम् ॥७४॥ [N]

एवमुक्ते तु वचने काकुत्स्थेन महात्मना ।

१५.] हा हेति स्निग्धगम्भीरो दिवि नादो महानभूत् ॥७५॥ [N]

[N] तदद्भुततमं दृष्ट्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।

व्यनदत् स महानादं वालिनो हानकारणात् ॥७६॥

१. कै ल, ब म—किष्किन्धा ।

२. भ च—तत्र ।

३. ल, ब श—प्रियवादिनं ।

४. म—नास्ति ।

५. अ ल_१—भवतः ।

६. कै म श रा म च—मा चापि ।

अ ल, ल_१—मा चापि ।

ब—ममापि ।

७. कै—सर्वे ।

८. च—७१तम श्लोकत आरम्भ ७४तम श्लोकान्तः पाठो नास्ति ।

९. म—हरिभ्रं ।

१०. कै अ ल_२—आह्वयेष ।

ल, ब म श रा—आह्वयं ।

११. कै—‡ बाकी ।

१२. ल, ब म श—‡ निष्पतेष ।

१३. कै अ ल, ल_१ ब म श रा—

‘सुग्रीव’ इत्यत्र आरम्भोत्तरपद्यगत-

‘आप्तु’ इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

- २३] गाढं सुरुषितो वेगाद्विनिर्मिन्दभिबाम्बरम् ।
 श्रुत्वा तु निनदं भ्रातुर्वाली क्रोधादमर्षणः ॥
 २४] निष्पपात सुसंरब्धो भास्करोऽभ्रगणादिव ॥७७॥ [१६ उ
 तयोः सुतुमुलं युद्धं वालिसुग्रीवयोरभूत् ।
 २५] गगने ग्रहयोर्घोरं^१ बुधाङ्गारकयोरिव ॥७८॥ [१७
 तैलैरञ्जनिकल्पैश्च वज्रवेगैश्च मुष्टिभिः ।
 २६] जघ्नतुः समरेऽन्योन्यं भ्रातरौ क्रोधमूर्च्छितौ ॥७९॥ [१८
 २७पू] धनुरादाय काकुत्स्थस्तावुभौ समुदैक्षत ।
 २८पू] अन्योन्यसदृशौ वीरौ सक्तौ वीराविवाश्विनौ ॥८०॥ [१९
 स नाध्यगच्छत् सुग्रीवं वालिनं चापि राघवः ।
 २९] ततो न कृतवान् बुद्धिं मोक्तुमन्तकरं शरम् ॥८१॥ [२०
 पतस्मिन्नन्तरे भग्नः सुग्रीवस्तेन वालिना ।
 ३०] अपश्यन् राघवं नाथमृष्यमूकं ययौ जवात् ॥८२॥ [२१
 क्लान्तो रुधिरसिक्ताङ्गः प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।
 ३१] वालिना निहतः क्रोधात् प्रविवेश महद्वनम् ॥८३॥ [२२
 प्रविष्टं च वने दृष्ट्वा वालिनः सुभयात् तदा ।
 ३२] मुक्तस्त्वमिति चोक्त्वा सं संभिविष्टो महाद्युतिः ॥८४॥ [२३
 राघवोऽपि सह भ्रात्रा सहैव च हनूमता ।

१. श—† भगणा० ।

२. ल_१—† ०घेरि ।

३. ल_१ ब—† तल्लिर० ।

४. कै म श—धनुराधाय ।

५. अ ल_२—† शक्ता ।

ल_१ ब म श रा च—† शक्तौ ।

६. कै अ ल_१ ल_२ ब म श रा—

† विमुक्तुं साम्तरं ।

म च—०कुम्भस्तकरं ।

७. ब म—† अपश्यत् ।

८. कै अ ल_२ श रा म च—
 सभयात् ।

९. अ ल_२—मुक्त्वा स वालिनं क्षीमं ।

१०. म च—संभिवृत्तो ।

- ३३] तदेवं वनमागच्छन् सुग्रीवो यत्र वानरः ॥८५॥ [२४
स निरीक्ष्यागतं रामं सुग्रीवः सहलक्ष्मणम् ।
३४] श्रमाद् भीत उवाचेदं वसुधामवलोकयन् ॥८६॥ [२५
आह्वयस्वेति मामुक्त्वा दर्शयित्वा च विक्रमम् ।
३५] वैरिणा ताडयित्वा मां किमिदानीं करिष्यसि ॥८७॥ [२६
तदैव मम वक्तव्यं त्वया राघव तत्त्वतः ।
३६] वालिनं न हनिष्यामि शक्रेणापि न हन्यते ॥८८॥ [२७
तस्यैवं भाषमाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
३८] करुणं दीनया वाचा रामो वचनमब्रवीत् ॥८९॥ [२८
सुग्रीव श्रूयतां तावत् क्रोधश्चैवापनीयताम् ।
३९] हेतुना येन बाणोऽयं न मया विनियोजितः ॥९०॥ [२९
अलङ्कारेण वेशेन प्रमाणेन गतेन च ।
४०] त्वं च सुग्रीव वाली च सेदृशौ स्तः परस्परम् ॥९१॥ [३०
स्वरेण वचसा चैव प्रेक्षितेन च वानर । [३१ पृ
४१] विक्रमेण च वाङ्मयेन व्यक्तितैर्बोपलभ्यते ॥१२॥ [३१ उ
ततो हि तव सादृश्यान्मोहितो वानरोत्तम । [३१ उ

१. ल, ब म श—तदेव ।
२. ब—वानराधिपः ।
३. ल, —श्रीमान् । ब—श्रीमां ।
४. भ च—वातयित्वा ।
५. म श—तदेव ।
६. म—शक्रेण ।
७. भ च—० ब्राह्मणः ।
८. ल, —कारणेन नये (? येन)
बाणो न मया ।
ब—कारणेन येन बाणे (? जो) न मया

- म—कारणेन मया येन बाणो न ।
श—कारणेन येन बाणो न मया ।
भ च—कारणेन येन बा० ।
९. ल, ब म श—प्रमाणेन ।
१०. भ च—वाक्यैश्च ।
११ कै—० किञ्चैवोप० ।
अ ल, —० किञ्चैवोपलभ्यते ।
१२. अ ल, —१२तम श्लोकपरार्धत
आरम्भ १४तम श्लोकपूर्वार्धतः
पाठो नास्ति ।

- ४२] न त्यक्तवान् महावेगं शरं शत्रुनिर्बहणम् ॥९३॥ [३२ पृ
 ईमे मूर्तुर्तु मया पश्य वालिनमाहवे ।
 ४३] निरैस्तमिषुणैकेन चेष्टमानं महीतले ॥९४॥ [३६
 अभिज्ञानं कुरुष्व त्वं स्वात्मनो वानरोक्षम ।
 ४४] यथा त्वामभिजानीयां भूयो युद्धमुपागतम् ॥९५॥ [३७
 गजपुष्पमयीं मालामुत्पाद्य शुभैलक्षण ।
 ४५] कण्ठे बधान सौमित्रे सुग्रीवस्य महात्मनः ॥९६॥ [३८
 ततो गिरितटे जातमुत्पाद्य मुररादिव ।
 ४६] लक्ष्मणो गजपुष्पां तां तस्य कण्ठे ससज्ज ह ॥९७॥ [३९
 स तथा शुशुमे वीरो' मालयीं कण्ठसक्तया । [४० पू
 ४७] मालयेवं' बलाकानां ससन्ध्यस्तोयदोयथा ॥९८॥ [४१ पू
 स भ्राजमानो वपुषा राम-वाक्यवशं गतः ।
 ४८] प्रतस्थे सह रामेण किष्किन्धां पुनरेव ह' ॥९९॥ [४१ उ

इत्थार्वे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वीलिसुग्रीवाभिज्ञानं नाम

अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

१. म—मुक्तवान् ।	११. अ ल _२ —† मायया ।
२. श—शक्र(त्रु?)निषूदनं ।	१२. अ ल _२ —† माययेव ।
३. ल, व—† धूमं ।	१३. कै अ ल _२ रा—† बकानां स० ।
४. म—हि ।	ल _१ —† वर्धकानां स ।
५. कै श—† ० मिषुनैकेन ।	व म—† ० येवर्धकानां च० ।
६. ल _१ व म—† जानेयं ।	श—† ० या वर्धकानां स० ।
श—† जानीयं ।	१४. ल, व म—किष्किन्धां ।
७. ल, व म—† ० लक्ष्मणः ।	१५. कै अ ल, ल _२ व म श रा—हि ।
८. ल, व—† गजपुष्पं ।	१६. कै ल, व म—किष्किन्धाकां० ।
म—० पौष्पी ।	म—किष्किन्धापर्वणि ।
९. ल, व म श रा म च—ससज्ज ।	१७. अ श—सुग्रीवाभिज्ञानं ।
अ ल _२ —ववन्ध ।	म—वाक्सुग्रीवयुद्धं ।
१०. ल व—वीर ।	

[वं०-१३] = [नवमः सर्गः] = [दा०-१३]

क्रेष्यमुक्तात् स धर्मात्मा किष्किन्ध्यां लक्ष्मणाग्रजः ।

१] जगाम सहसुग्रीवो वालिपौरुषपालिताम् ॥१॥ [१]

समुद्यम्य महाचैपं रामः काञ्चनभूषितम् ।

२] शरं चादित्यसङ्काशं महेश्वरशगेपमम् ॥२॥ [२]

अग्रतस्तु ययौ तस्य राघवस्य महात्मनः ।

३] सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥३॥ [३]

पृष्ठतो हनुमान् वीरो नलो नीलश्च वानरः ।

४] तारश्चैव महातेजा हरियूथपयूथपः ॥४॥ [४]

पश्यन्तस्ते तर्कन् रम्यान् पुष्पभारावनामितान् ।

५] प्रसन्नार्मुवहाश्चैव सरितः सागरोपेमाः ॥५॥ [५]

कन्दराश्चैव शैलाश्चैव निर्झरींश्च गुहास्तथा ।

६] शिखराणि च मुख्यानि ददृशुः प्रियदर्शनाः ॥६॥ [६]

वैदूर्यसदृशैः सर्वैः प्रफुल्लाशोककुङ्कुमलैः ।

७] रम्यैरन्विष्यतो यान्ति तेषाकान्यवलोकयन् ॥७॥ [७]

कौदम्बैः सारसैर्हंसैर् वज्रुलैर्जलकुङ्कुटैः ।

८] चक्रवाकैस्तथाऽन्यैश्च शकुनैर्नादिता दिशः ॥८॥ [८]

१. कै—‡ कविमुक्ता० ।

२. कै ल, व म—किष्किन्ध्या ।

३. म—महाचैपं ।

४. ल, व म श—काञ्चनभूषणं ।

५. ल,—† ० अग्रतस्तौ ।

६. कै—'चत्वारश्चैव' इति
अपरहस्तेन शोधितम् ।

७. कै—'० यूथपाः' इति
अपरहस्तेन शोधितम् ।

८. ल, व म श—तत्र ।

९. म—कल्याणम् ।

१०. कै अ ल_१—प्रसन्नार्मुवहाश्चैव ।

११. म च—सागररंगमाः ।

१२. अ ल_२—कन्दराश्च सरो० ।
कै रा म च—कन्दराश्च सुशो० ।

१३. कै—‡ निम्नराश्च ।

१४. म—पयोः ।

१५. ल, म श म—‡ ० रन्विष्यतो ।
व रा च—† ० रन्विष्यतो ।

१६. कै अ ल, म च—तडागाः ।

१७. श—कारुण्यैः ।

१८. ल, म—‡ ० वानरैः ।

- ९उ] चरतो बलगतोऽपश्यन् स्थलीषु विविधान् मृगान् । [N
प्रभिन्नकरटांश्चापि शुकुदन्तविभूषणान् ॥९॥ [९उ
१०पू] गिरिप्रख्यास्तथा वन्यान् द्विरदान् नगघोतिनः । [११
वने वनेचरांश्चान्यान् स्वचरांश्च विहङ्गमान् ॥१०॥ [१२पू
११] किष्किर्न्धां त्वरितं जग्मुः सुग्रीववशवर्तिनः । [१२उ
तेषां तु गच्छतां तत्र त्वरितं रघुनन्दनः ॥११॥
१२] दुमस्वरेण घनं दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् । [१३
अयं घन इवाकाशे वृक्षस्वरेणः प्रकाशते ॥१२॥
१३] मेघ-संघात-सदृशः पर्यन्त-कदली-वृतः ॥ [१४
तमिमं ज्ञातुमिच्छामि सखे कौतूहलं हि मे ।
१४] महदस्य परिज्ञानं गच्छन्नेव वदस्व मे ॥१३॥ [१५
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
१५] गच्छन्नेवाचचक्षेऽस्य सुग्रीवस्तन्महावनम् ॥१४॥ [१६
एष राघव विस्तीर्ण आश्रमः श्रमनाशनः ।
१६] कदली-वन-संच्छन्नः सर्व-मूलफलैर वृतः ॥१५॥ [१७

१. ल, ब म श—सर्वतो ।

भ—चरतो ।

२. भ—वर्गशो ।

३. ल, ब म—नास्ति ।

श—०स्तथारण्यान् ।

४. ल, ब म—† द्विरदा ।

५. च—नागघा० ।

६. कै अ ल_२—वनेचरवरांश्चान्यान् ।

ल, ब म श—वने वनचरांश्चान्यान् ।

७. भ—लेख० ।

८. कै ल, ब म—† किष्किर्न्धां ।

९. अ ल_२—† त्वरितः । म—† त्वरितो
भ—त्वरिता ।

१०. अ ल_२—घनं ।

११. ल, ब म श—वृक्षपंढः

१२. अ—† पर्यंककदलीवृतः ।

१३. ल, म श—† परिज्ञातुं ।
ब रा—परिज्ञातं ।

१४. कै अ ल_२ रा च—

† सर्वमूलफलोपमः ।

भ—सर्वमूलफलोपमः ।

- अत्र सप्तजना नाम मुनयः संशितव्रताः । [१८
 १७] तैपोबलसमायुक्ता नित्यंदा जलसायिनः ॥१६॥ [N
 समरात्रकृताहारा वायुभक्षा जितेन्द्रियाः ।
 १८] दिवं वर्षश्रुतैर्याता सप्ताभिः सकलेवराः ॥१७॥ [१९
 तेषाम एव प्रभावेन द्रुम-प्राकार-संवृतः ।
 १९] आश्रमः सुदुराधर्षो देवैरपि सवासवैः ॥१८॥ [२०
 पक्षिणो वर्जयन्त्येतं तथाऽन्ये वनचारिणः ।
 २०] दैवाद विशन्ति ये' तत्र न निवर्तन्ति ते पुनः ॥१९॥ [२१
 विभूषण-रवोऽप्यत्र श्रूयते स-कलाक्षरः ।
 २१] तुर्यगीतस्वनश्चात्र गन्धो दिव्यश्च वायुर्नैः ॥२०॥ [२२
 त्रेताऽप्ययश्च दृश्यन्ते नेषामेव महात्मनाम् ।
 २२] चेष्टन्तीव च वृक्षाग्राः कपोताङ्गारुणैश्चजाः ॥२१॥ [२३
 कुरु प्रणामं धर्मज्ञ तान् समुद्दिश्य राघव ।
 २३] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा प्रयतः स कृतोज्जलिः ।' ॥२५ उ
 समुद्दिश्य महातेजास्तानृषीनभ्यवादयत् ॥२२॥ [२२

१. ब—† सुप्तजना राम ।

रा—सप्तजनामाद्य ।

२. ल, ब म—संशित० ।

३. अ ल_१—† ततो बल० ।

४. कै अ ल, ल_२ ब श म च—

नित्याधो० । म—नित्या ये० ।

† नित्या यो० ।

५. कै रा—† वायुभक्ष्या ।

६. म—† विश्वं ।

७. अ ल_२ म—† वर्षशतं ।

८. ब—प्रभावेण ।

९. ल, ब श—† संवृताः ।

१०. अ—वर्जयन्त्येव ।

११. कै अ ल, ल_२ ब म श रा म—
 वेद्यम् ।

१२. म च—इत्र ।

१३. कै अ ल, रा म—वा यतः ।

च—वायते ।

१४. अ ल_१—† चेष्टन्तेव ।

म—वेद्ययन्तीव ।

च—वेद्ययन्ती च ।

१५. म—कपोताङ्गारवर्षसः ।

१६. कै अ ल, ल_२ ब म रा च—

संहताञ्जलिः । म—संक्रुताञ्जलिः ।

१७. म च—अतः परमधिकः पाठः—

प्रणमन्ति मुनीन् ये तु सदैवाव्यग्रचेतसः ।

न तेषामशुभं किञ्चित्करीरे राम (म-सम-)

दृश्यते ।

ततो रामः सह भ्रात्रा प्रयतः संहताञ्जलिः ॥

- २४] अभिवाद्य तु धर्मात्मा रामो वीरश्च लक्ष्मणः ।
 २५] सुग्रीवश्च महातेजा जग्मुस्ते दृष्टमानसाः ॥२३॥^१ [२८
 ते गत्वा दूरमध्वानं तस्मात् सप्तजनाश्रमात् ।
 २७] ददृशुस्तां दुराधर्षां किष्किन्ध्यां वालिपालिताम् ॥२४॥ [२९
 बहु-पादप-गुल्माढ्यां वानरैर् बहुभिर वृताम् ।
 N] अकुतश्चिद्रयां रम्यामुच्चतोरणमगिढताम् ॥२५॥ [N
 N] तां सर्वं त्वरितं गत्वा किष्किन्ध्यां वालिनः पुरीम् ।
 २८पू] वृक्षैरावृत्य चात्मानं व्यतिष्ठन् गहने बने ॥२६॥ [स० १, ४, १
 विचार्य सर्वतो दृष्टिं कानने काननप्रियः ।
 ४४] सुग्रीवो विपुलक्रोधः क्रोधमाश्रयत् तदा ॥२७॥ [२
 ततः स व्यनदद् घोरं वालिनो हानकांसया ।
 ४५] परिगाढं परिवृत्तो नैदैर्भिन्नमिवाम्बरम् ॥२८॥ [३
 अथ जीमूतसङ्क्रांशं दीप्तसङ्कर्षणोचितम् ।
 २९] दृष्ट्वा रामं क्रियादक्षं सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥२९॥ [N
 परितो नगरीं रम्यां मृष्टकाञ्चनतोरणाम् ।

१. अ ल_२—† अभिवाद्यश्च ।

कै अ ल_२ •वाद्य च ।

२. भ च—अतः परस्—इत्यार्षे रामा-
 यणे सप्त आश्रमवर्णनं नाम सर्गः ।

३. ल_१ ब म—† किष्किन्ध्या ।

४. ल_१—† •गुल्माढ्यां ।

५. ल_१ ब म श—तामेव ।

६. ल_१ ब म—† किष्किन्ध्या ।

७. भ च—विपुलग्रीवः ।

८. अ ल_२ रा भ च—परिवृत्तो ।

ल_१—परिवृत्तं ।

ब म श—परिवृत्तं ।

९. कै—मेघमिच्छ० ।

अ ल_१ ल_२ ब म श रा—

मेघमिच्छ० । च—†मदैर्मिच्छ० ।

१०. भ—•तसंक्राशो ।

११. भ—•वर्णोचितः ।

१२. कै रा—मृष्टकाञ्चन० ।

- ३०] प्राप्ताः स्मो ध्वजयन्त्राढ्यां किष्किन्धामतुलप्रभाम् ॥३०॥ [५
प्रतिज्ञा या त्वर्या वीर कृता वालिवधे पुरा ।
३१] सफलां कुरु तां सिप्रं लतां काल ईवागतः ॥३१॥ [६
एवमुक्तः स धर्मात्मा सुग्रीवेण तु राघवः ।
३२] प्रत्युवाचाथ सुग्रीवं वचनं शत्रुमूदनः ॥३२॥ [७
कृताभिज्ञान-चिन्हस्त्वमनया गजमालया । [८
N] विपरीत इवाकाशं सूर्यो नक्षत्रमालया ॥३३॥ [९ उ
अद्य वालिसमुत्थं ते भयं शोकं च वानर ।
३४] एकेनाहं प्रमार्जिष्ये बाणमोक्षेण संयुगे ॥३४॥ [१०
मम दर्शय सुग्रीव वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
३५] वालिनं निहतं यावद् वेष्टेन्तां वनपांसर्वः ॥३५॥ [११
यदि दृष्टिपथं यांतो जीवन् स विनिवर्तते ।
३६] ततो दोषेण मां गच्छेत् सद्यो गर्हेच्च मां भवान् ॥३६॥ [१२
प्रत्यक्षं सप्त ते ताला मया बाणेन दारिताः ।
३७] तेनोवेदि च वेगेन वालिनं निहतं मया ॥३७॥ [१३]

१. कै रा—† स्मो ध्वजयन्त्राभ्यां ।	१०. कै अ ल _२ —दृष्ट्वा वेष्टतां ।
भ—स्मोऽथ च यन्त्रा० ।	ल _१ व म रा याववेष्टतां ।
२. ल _१ व म श रा—† किष्किन्धाम० ।	श भ—याववेष्टतां ।
३. अ—नास्ति ।	११. भ—० पांसुषु ।
४. ल _१ व म श—पुरा ।	१२. भ—प्राप्तो ।
५. ल _१ व म श—स्वया ।	१३. कै अ ल _१ ल _२ व म श रा च —
६. व—† ते ।	न निवर्तते ।
७. अ ल _२ —दृष्टोदितः ।	१४. ल _१ व भ—† गच्छेः ।
८. कै अ ल _१ भ च—० दृषणः ।	१५. कै अ ल _१ व श रा—तेनावेदि
९. कै—तत्राभिज्ञान० ।	भ—तेन वै हि ।
अ ल _२ —ततोभिज्ञान० ।	भ च—तेन वै दृष्ट ।
भ—० सर्वं माकया ।	

अनृतं नोक्तपूर्वं मे महाकृच्छ्रेऽपि वर्ततः ।

३८] धर्मलोभप्रवृत्तेन नगरस्थे कदाचन ॥३८॥ [१४

सफलां च करिष्यामि प्रतिज्ञां जहि संभ्रमम् ।

३९] प्रेभूतं कलमक्षेत्रं वर्षेणोव शतक्रतुः ॥३९॥ [१५

अवेक्षणनिमित्तं त्वं वालिनो हेममालिनः ।

४०] मुग्रीव कुरु तं शब्दं निष्पतेद् येन वानरः ॥४०॥ [१६

जितकाशी बलश्लाघी त्वां च धर्षितवान् पुंरा ।

४१] निष्पतिष्यत्यमर्षेण वौली समरदुर्जयः ॥४१॥ [१७

रिपूणां धर्षणां वीरो मर्षयन्ति न संयुगे ।

४२] जानीमंस्तु स्वकं वीर्यं स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥४२॥ [१९

स तु रामवचः श्रुत्वा मुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।

४३] नेनाद क्रूरनिर्हादो नादैर्भिन्दन्निवाम्बरम् ॥४३॥ [१९

तस्य शब्देन विव्रस्ता वानर्यो निहतप्रभाः ।

४६] राज्ञो रोषपरामृष्टाः कुलस्त्रिय इवाकुलाः ॥४४॥ [२०

भ्रमन्ति च मृगाः शीघ्रं भया इव रणे हयाः ।

४७] पतन्ति च खगा भूमौ क्षीणपुण्या इव ब्रह्माः ॥४५॥ [२१

१. कै अ ल, ल, ब श रा भ च—

७. श—नास्ति ।

वर्तता ।

८. ल, ब—दशानं । च—धर्षणं ।

२. भ—प्रसृतं ।

९. भ च—सूरा ।

३. कै अ ल, म—† र्वा ।

१०. ल, ब म श—० लयम्बकं ।

४. कै अ ल, रा—† बलः श्लाघी ।

११. भ च—ननर्द ।

५. ल, ब म श—नास्ति ।

१२. च क्रूरनिर्हादी ।

भ—स्वया वा धर्षितः पुनः ।

१३. अ ल, —० मित्रमिवाम्बरं ।

६. ब—नास्ति ।

१४. अ—पतन्तीव ।

स तत्र जीमूतसमप्रणादं

नार्दं विमुञ्चंस्त्वरया प्रतीतः ।

मूर्यात्पजः शौर्यविवृद्धतेजाः

N] सरित्पतिः पर्वणि चञ्चलोर्मिः ॥४६॥ [२२

इत्येवमेव रामाबंजे किष्किन्धाकाण्डे वाकिसमाह्वानं नाम

नवमः सर्गः ॥९॥

—

१. ल, व श —† चञ्चलाग्निः ।

म —† चञ्चलाग्निः ।

२. के — नास्ति ।

३. ल, व म श रा —† किष्किन्धाका०

म च — नास्ति ।

४. अ ल, — वाकिसमागमने ।

[बं-१४] = [दशमः सर्गः] = [दा०-१५]

अथ तस्य निनादं तु सुग्रीवस्य महात्मनः ।

१] धुश्रावान्तःपुरगतो वाली भ्रातुरमर्षणः ॥१॥ [१]

श्रुत्वा तस्य निनादं तं सर्वसत्त्वप्रकम्पनम् ।

२] मन्दश्रैकपदे नष्टः क्रोधेनाधिष्ठितो ऽभवत् ॥२॥ [२]

स हि रोषपरीताङ्गो वाली सन्ध्याऽऽतपप्रभः ।

३] उपरक्त इवादित्यः सद्यो व्याकुलतां गतः ॥३॥ [३]

वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधदीप्ताग्निसप्रभः ।

४] भाति स्म पतितैः पत्रैः समृणाल इवाम्बुजः ॥४॥ [४]

स मंदाऽमर्षणः शीघ्रं निष्पपात ततो हरिः ।

५] वेगेन चरणन्यासैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥५॥ [५]

तं तु तारा परिष्वज्य स्नेहादभ्येत्य गौरैवान् ।

६] उवाच भृशसंभ्रान्ता क्लीवोदर्कमिदं वचः ॥६॥ [६]

७पू] सौधु क्रोधमिमं वीर नदीवेगमिवागतम् । [७ पू

N] धैर्यमालम्ब्य धृतिमान् नियन्तुं त्वमिदार्हमि ॥७॥ [N]

७उ] शयनादुत्थितः क्रोधं^१ त्यंज भुक्तामिव स्रजम् । [७ उ

सहसा ते विनिर्गन्तुं मम बुद्ध्या न रोचने ॥^२

१. ल, ब श—स ।

६. ल, ब म श भ च—सदा दुर्मर्षणः ।

२. कै रा ल, अ म ल, श भ च—
तत् ।

अ ल, —स सदा दुर्मर्षणः

७. अ—नराधवात् ल, —नरागवान् ।

३. ल, • सखनि (वि, कंपनं

ब — गौरवं ।

४. ल, ब—सर्वाश्रैकपदे नष्टः
म—सर्वाश्रैव ।

८. कै रा ल अ ब म ल, श—
सानुश्लेषमिमं ।

कै रा अ ल, श—सर्वाश्रैकपदे
नष्टः ।

९. अ ल, —निहन्तुं ।

५. म — क्रोधनाधीकृतो ।

१०. म कम्पं च

११. रा त्यक्तम् ।

च—क्रोधेनाधिकृतो ।

१२. कै अ ल, — नास्ति ।

- ८] श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं निवार्यमे ॥८॥ [१
 पूर्वमापतितः क्रोधात् त्वामाह्वयति संयुगे ।
 ९] निष्पत्य च निरस्तस्ते हन्यमानो दिशो गतः ॥९॥ [१०
 त्वया तस्य निरस्तस्य व्रीडितस्य विशेषतः ।
 १०] एष्टीति पुनराह्वानं शङ्कां जनयतीव मे ॥१०॥ [११
 दर्पश्च व्यवसायश्च श्रूयते त्वस्य तादृशैः ।
 ११] नदतश्चैवं संह्रादो नेदमल्पं हि^१ कारणम् ॥११॥ [१२
 १२पू] ससहायमहं मन्ये मुग्धीवं त्वामुपागतम^२ ॥१२॥ [१३
 १३पू] प्रश्रुतो निपुणश्चोसौ बुद्धिमांश्चैव वानरैः ।
 नापरीक्षितवीर्येण मुग्धीवः सख्यमेष्यति ॥१३॥ [१४
 १५] पूर्वमेव मया वीर श्रुतं कथयतो वचः ।
 N] अङ्गदस्य कुमारस्य तत् ते वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥१४॥ [१५
 तव भ्रातुर्हि विख्यातः सहायो रणकर्कशः ।
 १६] रामः परबलामर्दी युगान्ताभिरिवोत्थितः ॥१५॥ [१६
 निवासः स च साधूनां प्रपन्नानां परा गतिः ।
 १७] आर्तानां संश्रयश्चैव भाजनं गुणसम्पदाम् ॥१६॥ [१७
 ज्ञानविज्ञानसम्पन्नो निदेशे निरतः पितुः ।
 १८] धातूनामिव कैलासो गुणानामाकरो महान् ॥१७॥ [१८

१. रा—†निरस्तस्य ।

७. अतः परमधिकः पाठः—

२. अ ब ल_२ श—श्रूयते तस्य

भ—

म—वाहसस्तस्य ।

अवहृत्सहायोसौ नाम्बधा तस्य गर्जितं ।

३. कै—त्वाम्हाः । भ—श्रूयते ।

च—

४. भ—‡ नदतस्यैव ।

अवहृत्स्य सहायोसौ नानाश्रित्य प्रगर्जति ।

५. म ब—च ।

८. म च—प्रकृत्या ।

६. कै रा अ—त्वामिहागतं ।

९. अ ल_२—निपुणश्चैव

ल_२—तामहागतं ।

१०. श—†यो नरः ।

ततः क्षमो न विरोधः सह तेन महात्मना !

१९] दुर्जयेनाऽर्धमेयेन रामेण रणकर्कशौ ॥१८॥ [२१

शूर वक्ष्यामि ते किञ्चिन् न ते युक्तमस्मृतुम् ।

२०] श्रूयतां क्रियतां तच्च तव वक्ष्यामि नाहितम् ॥१९॥ [२२

यौवराज्येन सुग्रीवं तूर्णं तमभिषेचय ।

२१] विग्रहं मा कृथा मौख्याद्भात्रा रामेण वा स्वयम् ॥२०॥ [२३

अहं हि ते क्षमं मन्ये रामेण सह सौहृदम् ।

२२] सुग्रीवेण सह भ्रात्रा वैरमुत्सृज्य दूरतः ॥२१॥

लाडनीयो हि ते भ्राता यवीयानेष वानरः । [२७

२३] अत्रस्थः स वनस्थो वा सर्वथा बन्धुरेव सः ॥२२॥ [N

यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि चैवैषि मां हितोम् ।

२४] याचमानां प्रयत्नेन साधु वाक्यं कुरुष्व मे ॥२३॥ [२९

प्रसीद पथ्यं शृणु जल्पितं हि मे

न गेषमेतं' तु विधातुमर्हसि ।

क्षमो हि ते कोसलराजमनुने

N] न विग्रहः शक्रसमो हि राघवः ॥२४॥ [३०

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकर्ण्डे तारावाक्यं नाम

दशमः सर्गः ॥ १० ॥

१. अ ल_२—† विरोधे न ।

९. म—नास्ति ।

२. कै रा अ ब म श म च—०येन ।

१०. भ च—चैवैषि ।

३. रा ल, ब म ल_२ श च—† ०केशः ।

११. रा ब—हितम् ।

म—रणकर्मसु ।

१२. अ ल_१—† ०मेन ।

४. ल, अ ब म ल_२ श च—† शूरो ।

१३. ल_१—कौसल० ।

५. अ—यव ।

श—† कौशल० ।

६. म—शीघ्रं ।

१४. कै रा ल, ब म श—किष्किन्धा०

७. कै अ म च—तमभिषे० ।

भ च—नास्ति ।

८. ल, ब म श—तव ।

१५. म—† रामवाक्यं ।

[व०-१४, १५] = [एकादशः सर्गः] = [दा०-N]

तेस्यैवं सा महाबाहोर दयिता पुनरब्रवीत् ।

२६] विग्रहस्ते न कार्यस्तु मनसाऽपि कथञ्चन ॥११॥

सर्वाणि रत्नजातानि यानि सन्ति गृहे तव ।

२७] तान्यादायाद्भद्रो यातु गणवाय प्रयच्छतु ॥२॥

सन्धिं गच्छाद्य रामेण युगान्तादित्यर्वचसा ।

२८] गुहामेतां परित्यज्य देशमन्यं व्रजस्व च ॥३॥

रामः मुग्रीवसहितो यतते ते महाभये ।

२९] अनागतविधानं तु तस्यार्थं प्रविधीयताम् ॥४॥

संभ्रमोऽयं समुत्पन्नस्तस्माद् देशमिमं त्यज ।

३०] समर्थस्त्वमिमं जेतुं रामेण रक्षितं पुरा ॥५॥

३०] अयमर्थः पुनः शक्यो नाधिष्ठातुं पराक्रमैः ।

३१पू] न शक्यं संयुगे स्थातुमबलेन बलीयसा ॥६॥

N] त्वं तु देशं परित्यज्य प्रणिपातेन वा रिपोः ।

न वैरं तव रामेण न ते रामोऽपराध्यति ।

N] रक्षणार्थं शरीरस्य गच्छ त्वं तेन सौहृदम् ॥७॥

१. रा—†तस्यैवाहं

अ ल२ श—† वनागतो विधानं ।

२. ल२—कदाचन ।

७. कै रा अ ल२ श—च ।

३. भ च—

८. कै—वचः । प्राप्ते 'ध्रुवम्' इति शोधितम् ।

तस्यैव स महावीर्यः स्निग्धः । नित्यमनुव्रतः ।

यमसकसमः क्रोधे भ्राता कथातः स लक्ष्मणः

अ ल२—ध्रुवं ।

तापुमौ सहितौ नित्यं धनुर्मतां महाबलौ

भ च—पुनः ।

नैवासादयितव्यौ ते मनसापि कथञ्चन ॥

९. भ च—† शक्यमधिष्ठातुं ।

४. भ च—० स्वतेजसा ।

१०. श—समरे ।

५. ल२—† यजस्व वा ।

११. भ—तं च ।

भ च—व्रजाद्यु वा ।

१२. कै अ ल२ भ च—† ० पराज्यते ।

६. रा ल, ब म—† वनागतो विधानं ।

ततोऽस्या वचनं श्रुत्वा वाली हितमनुत्तमम् ।

३२] तारायाः सौम्यरूपाया न चकार गुणोत्तरम् ॥८॥

N] तथोक्ते वचने तस्याः सोऽनवेक्ष्येदमुत्तरम् ।

स. १५, ६५] हरीशः सिंहविक्रान्तस्तामुवाच हनिन्दिताम् ॥९॥

गुहाम इमां परित्यज्य बहु-रब्रौध-सङ्कुलाम् ।

N] मुहूर्तं नापयास्यामि राज्यं चापि वनौकसाम् ॥१०॥

६३] नाहं ते प्रतिवाग्भिन्नः क्लीबो नो वा भगार्दितः ।

अपराक्रमहृष्टाभ्यां भविष्यामि पराङ्मुखः ॥११॥

७] उत्पाटयितुं वा रोमो बाहुभ्यां विधेय-पर्वतम् ।

इमां सर्वसमुद्रान्तां संवर्तयतु वा मेहीम् ॥१२॥

८] स चन्द्रतारा-गेहं जैगच्छेद ससागरैर्म ।

दहत्वग्निसमर्षणैः सायकैर्वा रुषान्वितः ॥१३॥

९] न विन्ययेऽहं तस्माच्च सुग्रीर्वर्तिसंहतात् ।

N] शयिष्ये तद्धतो वाऽहं शाययिष्यामि वीर्यं तमम् ॥१४॥

१. भ. ० तमनुत्तमं ।

कै रा ल, ब ल, श-उत्पाटयेत् ।

२. च-सोमङ्क० ।

९. कै रा ल, ब म ल, श-रामं ।

३. च-सोज्ज्वल्ये० ।

१०. कै रा ल, ब म ल, श-विधे० ।

म-०त्येवमुत्तमं ।

श-०ध्य पर्वतान् ।

४. भ-नास्ति ।

११. कै रा ल, अ ब म ल, श-महान् ।

५. ल, २-वापि ।

१२. अ भ च-सचन्द्रतारागगनं ।

६. ल, २-१० भगिभक्षः ।

१३. अ म ल, १-अगवेतक्षराक्षरं ।

७. अ ल, २-अपराभ्यामह०

१४. म-०प्तिमुत्पन्नैः ।

भ-अपराक्रमहृष्टम् ।

१५. भ च-तस्मादि ।

च-अपराक्रमहृष्टस्य ।

१६. म-सुग्रीवं प्रति० ।

८. अ भ च-उत्पाटयेत् ।

१७. अ-१वा कथं । म-१वातयं ।

तथा तु वाली बलवीर्यदर्पाद्
बलप्रसेकेन वचो यदुक्तम् ।

तव तारया नाभिननन्द किञ्चिन्
N] मोहार्दितो' मृत्युबलाभिभूतः ॥१५॥

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकावटे ताराबोर्बयं नाम
एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

१. म—† महार्दितो ।

भ च—नास्ति ।

२. कैराळ, बमळ, रा—किष्किन्धा । ३. म—‡ तारावाली ।

[वं०-१५] = [द्वादशः सर्गः] = [दा०-१६, १७]

तां त्वेवं ब्रुवतीं तारां तारासदृशदर्शनाम् ।

१.] वाली निर्भर्त्सयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥१॥ [१]

गर्जतश्चाभिसंरब्धात् भ्रातुः शत्रोरं विशेषतः ।

२.] मर्षयिष्याम्यहं केन जातं क्रोधमिमं प्रिये ॥२॥ [२]

अमर्षितानां शूराणां सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।

३.] धर्षणामर्षणं कान्ते मरणात् तु विशिष्यते ॥३॥ [३]

सोढुं न च समर्थोऽहं यो कामस्य संयुगे ।

४.] सुग्रीवस्यातिसंरंभाद्धीर्नवीर्यस्य गर्जितम् ॥४॥ [४]

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।

१०.] धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च न स पापं करिष्यति ॥५॥ [५]

प्रतियोत्स्ये द्रुतं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।

११.] दर्पं चास्यापनेष्यामि न च प्राणैर् वियोजये ॥६॥ [७]

निवर्तस्व सह स्त्रीभिः किं मां भूयोऽनुगच्छसि ।

१२.] सौहृदं दर्शितं तारे मम भर्तृकृतं त्वया ॥७॥ [८]

शापिताऽसि निवर्तस्व प्राणैरद्य जनेन च ।

१३.] अयं जित्वा निवर्तिष्ये न सहे भ्रातृगर्जितम् ॥८॥ [१०]

१. कै रा ल, ष म—०आभिसंरब्धं ।

ल, ष म श—०त्स्ये तु तं ।

ल, च—०आभिसंरब्धो ।

६. अ—०स्वावने ।

श—०आपि सं ।

७. अ ल, च—०निवर्तय ।

भ—०आपिसंरब्धं ।

८. म श—०मा भूयो न गच्छसि ।

२. ष—०जातक्रोधः । म—नास्ति ।

९. रा—०शापितापि ।

३. म—०अमर्षितानां ।

१०. भ—०जयेन ।

४. भ—०द्धीर्नवीर्यस्य ।

११. श—०अहं ।

च—०द्धीर्नवीर्यस्य ।

१२. म च—०भ्रातृगर्जितम् ।

५. कै रा ल, —०त्स्येद्रुतं ।

- तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियदर्शनम् ।
 १४] चकार रुदंती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥१॥ [११
 ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रवद् विजयैषिणी ।
 १५] अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविवेश यथागतम् ॥१०॥ [१२
 प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
 १६] स्वपूर्या निर्ययौ वाली महामर्ष इव श्वसन् ॥११॥ [१३
 स निष्पत्य महावेगाद् वाली परमरोषणैः ।
 १७] सर्वतश्चारयन् दृष्टिं शत्रुदर्शनकाक्षया ॥१२॥ [१४
 १८पू] सै ददर्श ततो दूरात् सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
 N] असंवीतमेवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥१३॥ [१५
 १९उ] स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं समुपस्थितम् ।
 २०पू] गाढं परिदधे वक्षैः पश्यन्तं तमभीतवत् ॥१४॥ [१६
 N] स वाली बलसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
 १८उ] सुग्रीवाभिमुखं शीघ्रं ययौ योद्धुं^१ कृतक्षणः ॥१५॥ [१७
 सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ।
 N] तिष्ठन् मुष्टिं समुद्यम्य संरब्धस्तरसोऽपतत् ॥१६॥ [१८

१. रा श च—परिष्वज्य ।

२. ल, म—रुदिते । श—रुदितं ।

३. म—प्रदक्षिणा ।

४. श—स पुर्या ।

५. रा—इवाम्ब ।

६. म च—महावेगो ।

७. म—नास्ति ।

८. अ ल, —हरिपिङ्गलः ।

९. म—सुसंवीतः ।

१०. कै रा अ ल, म च—परिदधे

म—परिदधत् ।

११. अ म च—चक्षुः ।

म—वक्ष्यः ।

१२. अ ल, —शीघ्रं ।

१३. ल, ब—संरम्य तरसा ।

म श—संरम्यस्तः ।

म—संरब्धतरमाः ।

च—संरब्धतरसाः ।

तं वाली क्रोधरक्ताक्षः सुग्रीवं रणपरिद्वितम् ।

N] आपतंतं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥१७॥ [११

२१उ] एष मुष्टि र्मयौ बद्धो गार्धः सुविहिताङ्गुलिः ।

२२पू] महावेगप्रयुक्तेस्ते प्राणानादाय यास्यति ॥१८॥ [२०

एवमुक्तः स तेजस्वी क्रुद्धो वालिनमब्रवीत् ।

N] तैर्वैष द्वि ईरन् प्राणान् मुष्टिः पततु मूर्धनि ॥१९॥ [२१

ताडितस्तेन संक्रुद्धः समेभिक्रम्य वेगतः ।

२३] सोऽभवच्छोणितोद्गारी सधातुरिव पर्वतः ॥२०॥ [२२

सुग्रीवेण तु संरंभात् सालेमुद्यम्य तेजसा ।

२४] गात्रेष्वभिहतो वाली न्यपतत् सै महीतले ॥२१॥ [२३

स तु तेन समाक्षिप्तः सालेताडनविह्वलः ।

२५] उरुमारसमाक्रान्तो नौसार्थ इव सागरे ॥२२॥ [२४

स मुहूर्तं समाश्वस्य तूर्णमुत्पत्य वेगवान् ।

N] गोषां देव प्रज्ज्वाल युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥२३॥ [N

तौ चातिबलविक्रान्तौ सुपर्णसमवेगिनौ ।

२६] प्रयुद्धौ घोररूपौ तुं बुधशुक्राविवाम्बरे ॥२४॥ [२५

१. अ ल_२—क्रोधरक्ताक्षं ।

२. कै—+ एषा ।

३. म—+महा० । म—वृद्धिः पाठः ।

४. श—गार्धं ।

५. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श—
० गप्रयुक्तं ।

६. अ ल_२—गच्छति ।

७. कै रा ल_१ ब म श—तवैषा हि हरेत् ।

८. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—
वाक्येन ।

९. अ—समतिक्रम्य ।

१०. म—च ।

११. म—तालमुद्यम्य ।

च—+० छालमु० ।

१२. म—वैजसा । च—भोजसा ।

१३. म—च ।

१४. म च—वाक्यता० ।

१५. कै रा श—तदमार० ।

म च—गुरुमार० ।

१६. कै—+नौसार्थ ।

१७. म—समेतं ।

१८. श च—+समाश्वस्य ।

१९. म—+एष वेष ।

२०. कै रा ल_१ अ ब म ल_२—तौ ।

बालिना भग्नदर्पे तु सुग्रीवे मन्दचेतसि ।

२७] बालिनं प्राति सामर्थ्यं दर्शयामास राघवः ॥२५॥ [N

ततः सन्धाय रामेण शरमाशीविषोपमम् । [३२पू

२८] वेगेन निहतो बाली निपपात महीतले ॥२६॥ [३५उ

तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गोपदेशकम् । [स.१७,८

N] रामबाणोश(१स)निर्मुक्तं त्वनयत् परमां गतिम् ॥२७॥ [N

तदा संरुद्धकण्ठस्तु बाली त्वार्तिस्वनः पुनैः । [१५पू

३०] उवाच रामं संप्रेक्ष्य पङ्कलग्न इव द्विपः । ॥२८॥ [१६उ

३१पू] पराङ्मुखैव धं कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः । [१८पू

N] तथा स निहतो बाली रामबाणप्रपीडितः ॥२९॥ [N

[N] शोकसन्तप्तहृदयः सुग्रीवं वाक्यमब्रवीत् । [N

३१उ] यदहं युद्धसंसक्तस्त्वत्कृते निधनं गतः ॥३०॥ [१८

श्लोचामि नाहमात्मानं न तारां नापि बान्धवान् ।

३२] यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥ ३१ ॥ [N

३३पू] स हि मदर्शनाभीतो बाल्यात्प्रभृति लोलितः ।

३४उ] तदाग इव पीताम्बुरूपशोषं गमिष्यति ॥ ३२ ॥ [N

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

० निर्मुक्तस्व० ।

२. म—वाण्य० ।

३. म—शनैः ।

४. म—नास्ति ।

५. ब म—माङ्गमुख० ।

६. म—नच ।

७. म—अतः परमधिकः पाठः—

स मया कावितो वीरः सुखवृद्धो ममात्मजाः ॥

वैरिणो वक्षमाप्यो वीरः पितृवधातुरः ॥

दीनतां प्राप्स्यति सुतो वाण्यपूर्णकुलेक्षणः ।

वीरोसौ सुखसंबुद्धो बलवानङ्गदो मम ॥

पुत्रः कथं महादुःखं शत्रुभीतः सहिष्यति ।

इति संक्षिप्तं संक्षिप्तं चानर्ह्यतिष्ठति मुनिः ॥

८. कै ल, अ ब म ल, म च—

मदर्शनाद्भीतो। ब—संदर्शनाद्० ।

९. म च—कावितः ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल, श—

नास्ति ।

एवं विधेनाहवचेष्टिनेन

रामेषुणा भिन्नतनुर्नितान्तम् ।^१

N] विचेतनो वासवसूनुराहवे

पपात चेन्द्रध्वजसन्निभो भुवि ॥^१ ३३ ॥ [N

इत्यर्थे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे बालिवधो नाम

द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

१. भ च—

स तु क्षितौ क्षोणितविह्वलः स्रवत्

सुपुष्पिताशोक इवानिलोद्भूतः ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

०भवत् ।

३. कै रा ल, अ ब म श—

किष्किन्धा ।

[वं-१६]=[त्रयोदशः सर्गः]=[दा-१७]

N] महेन्द्रमिवं दुर्दृष्टं महेन्द्रमिवं दुःसहम् ।

१५] महेन्द्रमुनुं निहतं वालिनं रणदुर्मदम् ॥१॥ [११

N] महेन्द्राऽश्नि-तुल्येन शरेणाऽऽनत-पर्वणात् ।

८] रामेण निहतं भूमौ शयानं रुधिरोक्षितम् ॥२॥ [N

ययातिमिव पुरायान्ते देवलोकात् परिच्युतम् ।

N] आदित्यमिव कालेन युगान्ते विनिपातितम् ॥३॥ [१०

सिंहोरस्कं महाबाहुं दीप्तास्यं हरिलोचनम् ।

१०] लक्ष्मणानुचरो रामो ददर्शोपसर्प च ॥४॥ [१२

स दृष्ट्वा राघवं बाली लक्ष्मणं च महाबलम् ।

११] अब्रवीत् प्रभ्रितं वाक्यं करुणं धर्मसंहितम् ॥५॥ [१४

१२] कुलीनः सत्त्वैर्मप्यस्तेजस्वी चरितव्रतः । [१७

१३] सानुक्रोशो महोत्साहः समयज्ञो धृतव्रतः ॥६॥ [११

१२] रामः करुणवेदी च प्रजानां च हिते रतः [१२

१३] इति ते सर्वभूतानि कथयन्ति यशो भुवि ॥७॥ [१२

तान् गुणान् संप्रधार्यहेमैः चार्भिर्जनं तव ।

१४] तारया प्रतिषिद्धः सन् सुग्रीवेण समागतः ॥८॥ [२१

१. कै रा ल_२ अ ब म श—रामेण

निहतं भूमौ ।

ल_१—+०ण निहतो भू० ।

२. रा ल_१ म—महीध्रमिव ।

ब—महीध्रमिव ।

३. म—हेमवा(मा)लिनं ।

४. म—वेहको० ।

५. अ ल_२—कल्पान्ते कालेन ।

६. कै रा ल_१ ब म श—तु निपा० ।

म च—भुवि पातितं ।

७. अ—+रामं ।

८. ल_१ ब म—+०ससर्प ।

९. अ ल_२—परुषं । च—प्रसृतं ।

१०. म—परुषं ।

११. रा—+०संमन्त्रस्ते० ।

१२. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श—
०हमुर्ध्वा ।

१३. ल_१ ब म—चाभिगुणांस्तव ।

च—चाभिगुणं तव ।

कै रा अ ल_२ श—चाभिगुणांस्तव ।

N] न मामन्यत्र संरुद्धं प्रसेवं (?क्तं) वेदुमर्हति ।

इति मे बुद्धिरासीत् तु तव धर्मानुदर्शनात् ॥९॥ [२२

१६] न त्वां प्रतिहतौत्मानं धर्मबाधमधार्मिकम् ।

१७पू] जाने राम दुरात्मानं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥१०॥ [२३

विषये वा पुरे वाऽपि यदा नापकरोम्यहम् ।

१९उ] न च त्वां प्रतियुध्यामि निर्हेतुं हिंसितस्त्वया ॥११॥ [२५

१७उ] सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव पावकम् ।

नाहं त्वां प्रतिजानामि धर्मतत्त्वसमावृतम् ॥१२॥ [२४

फलमूलाञ्जनं दोन्तं राजानं काननौकसोम् ।

२८] मामिहाप्रैतियोद्धारमन्येन च समागतम् ॥१३॥ [२६

इत्वा बाणेन काकुत्स्थ सर्वथोऽनपराधिनम् ।

२९] किं वक्ष्यसि सेतां मध्ये कृत्वा कर्म जुगुप्सितम् ॥१४॥

राजहो ब्रह्महो गोघ्नश्चौरः प्राणिर्वधे रतः ।

३०] नास्तिकः परिवेत्ता च सर्वे निरयगामिनः ॥१५॥ [३६

१. म च—संरुद्धं ।

२. रा ब—प्रसक्तं ।

अ म च—प्रसक्तं ।

३. म—†०मर्हसि ।

४. अ—०नुशासनात् ।

५. म च—विनिहता० ।

६. कै अ ल_२—†धर्मं चाधमधा० ।

म—धर्मवादमधा० ।

७. म श—निर्हेतुं । म च—किमर्थं ।

८. कै—नास्ति ।

९. कै रा ल_१ अ व म ल_२ श—

वेश० । च—†वेत्तधरं ।

१०. कै रा ल_१ अ व म ल_२ श च—
धर्मत्वे तमसा वृतम् ।

११. कै—शान्तं ।

१२. कै म—काननौकसम् ।

१३. म च—त्वामिहाप्रति० ।

१४. म—†स त्वं मामपराधिनं ।

१५. ल_२—समामध्ये ।

१६. ल_१ व म—राज्यहा ।

१७. म च—ब्रह्मगोघ्नश्च चौरः ।

च—†ब्रह्मगोघ्नश्च चौघात् ।

१८. म—सखिवधे ।

- अधार्यं धर्मं सद्भिर्मे किं मया त्वं करिष्यसि ।
 ३१] अभक्ष्याणि च मांसानि त्वाद्दृशैर्धर्मचारिभिः ॥१६॥ [३२
 पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मक्षत्रेषु राघव ।
 ३२] शैशकः शैल्यको गोर्धो सेर्धो कूर्मश्च पञ्चमः ॥१७॥ [३२
 चर्म चास्थि च रोमाणि न सेवन्ति मनीषिणः ।
 ३४] अभक्ष्याणि च मांसानि सोऽहं पञ्चनखो हतः ॥१८॥ [४०
 त्वया नाथेन काकुत्स्थ न सनाथा वसुन्धरा ।
 ३५] प्रमदा शीलसम्पन्ना 'क्रीबेन पतिर्ना यथा ॥१९॥ [४२
 क्रूरः शठो नैकृतिकैः क्रुद्धो मिथ्योऽप्रतिश्रवः ।
 ३६] कथं दशरथेन त्वं जातस्तेन महात्मना ॥२०॥ [४३
 छिन्न-चारित्र-कक्ष्येण सदा दुर्मार्गवर्तिना ।
 ३७] त्यक्त-धर्माङ्कुशेनाहं हिंसितो रामहस्तिना ॥२१॥ [४४
 दृश्यो वै यदि युध्येया न प्रच्छन्नो नृपात्मज ।
 ३९] अद्य वैवस्वतं देवं पश्येयं निहतो मया ॥२२॥ [४७

१. म—+ वत्स ।
 २. भ—+ किमस्थिनि ।
 ३. ल, ब च—हरिष्यसि ।
 ४. म श—नास्ति ।
 ५. कै म—नहि । ल_२—नैव ।
 ६. कै ब च—०क्षेत्रेषु ।
 ७. ल, —+ भारतः ।
 ८. ब—+ शशफः ।
 ९. कै—शकलो । रा—शकलो ।
 म च—शकलो ।
 १०. कै—+ गोधा 'कविः' इत्यपर-
 हस्तेन ग्राम्ये । च—+ गोधाश्वादि० ।

- रा ल, अ ब म ल_२ श—
 गोधा तथा ।
 ११. म—नास्ति ।
 १२. ल, ब श—क्रीबे निपतिता ।
 ल_२—क्रीबेन पतिता ।
 १३. म—नैकृतिकः । ब—+ नैकृतिकभिः ।
 १४. ब—+ ०प्रतिश्रवाः ।
 १५. ल, —चारित्र्यकक्ष्येण ।
 म—+ ०प्रकक्षेण ।
 १६. म—पश्येस्व ।
 १७. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—
 नास्ति ।

- त्वयाऽदृश्येन तु रणे हिंसितोऽहं दुरात्मना ।
 ३८] प्रदष्टं उरगेणेव नरः पानवैशं गतः ॥२३॥ [४८
 सुग्रीवप्रियकामेन वृथाऽहं घातितस्त्वया ।
 ४०] गत्वा बद्धा प्रदद्यां ते तमहं रावणं रणे ॥२४॥ [५०
 न्यस्तां सागरतोये वा पाताले वाऽपि मैथिलीम् ।
 ४१] आनयेयमहं दर्शे श्वेतामश्वतरीमिव ॥२५॥ [५१
 युक्तं यत् प्राप्नुयौद राज्यं सुग्रीवः स्वर्गते मयि ।
 ४२] अयुक्तं यदधर्मेण त्वयाऽहं निहतो वृथा ॥२६॥ [५२
 इत्येवमुक्त्वा परिशुष्कवक्त्रः
 क्षराभिघातेव्ययितान्तरात्मा ।
 समीक्ष्य रामं रविसभिकाशं
 ५३] तूष्णीं बभूवाथ तदाऽल्पचेताः ॥२७॥ [५४

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धोकाण्डे रामविगर्हणं नाम

त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

१. कै ल _२ —प्रयुक्त उर० ।	म—‡ दर्शे श्वेततरीमिव ।
श—प्रदिष्ट उर० ।	भ—श्वेतामश्वतरीं यथा ।
भ—प्रसुप्तः पद्मगेनेव ।	च—‡ दर्शे श्वेततरीमिव ।
अ च—प्रसुप्त उर०	७. भ—प्राप्नुते ।
२. ल, अ—पापवशं ।	८. रा—यथा ।
३. म—गले । च—गतो ।	९. भ—० बाताद्वयथि० ।
४. कै अ—तमहं वै ।	१०. म—० व्यचेतः ।
५. कै—दर्शे । ल—पृष्टो ।	११. कै रा ल, ब म श—किष्किन्धा० ।
ब म—पृष्टो ।	भ च—नास्ति ।
६. ल _१ —‡ दर्शे श्वेतातरीमिव ।	१२. भ च—० विगर्हणो ।
ब—‡ दर्शे श्वेततरीमिव ।	

[ब०-१७] = [चतुर्दशः सर्गः] = [दा०-१८]

इत्युक्तं: प्रश्रितं वाक्यं धर्मार्थसहितं हितम् ।

१] परुषं वालिना रामो निहतेन गतायुषा ॥१॥ [१]

तं निष्प्रभमिवादित्यं मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।

२] उक्तवाक्यं हरिश्रेष्ठमुपशान्तमिवानलम् ॥२॥ [२]

यथार्थगुणसंपृक्तं शरीर(१रा)हितमुत्तमम् ।

३] अधिसिद्धमना रामस्तथ्यं वालिनमब्रवीत् ॥३॥ [३]

धर्ममर्थं च कामं च समयं वाऽपि लौकिकम् ।

४] अविहार्यं कथं बाल्यान्मां विगर्हितुर्मेहसि ॥४॥ [४]

अथ धर्ममधर्मं चे जानासि त्वं कपीश्वर ।

N] क ते धर्मस्तदा आसीद् भ्रातृभार्याभिमर्षतः ॥५॥ [N]

अपृष्ट्वा बुद्धिसंपन्नान् विद्यातत्त्वंविशारदान् ।

५] सोऽर्थे वानरचापल्याम् त्वं वक्तुमिहाहसि ॥५॥ [५]

सूक्ष्मोऽपराधो विज्ञेयः सतां धर्ममनुस्मरन् ।

६] हृदिस्थः सर्वभूतानामात्मा वेद शुभाशुभम् ॥६॥ [१५]

चपलैश्चपलैः सार्धं वानरैरकृतोत्तमभिः ।

७] जात्यन्ध इव जात्यन्धैर् मन्त्रेयन् वक्ष्यसे नु किम् ॥८॥ [१६]

१. कै ल_१—+ इत्युक्त्वा ।

२. म—०र्थसहितं ।

३. कै—+ ०बमिवाबुधः ।

४. म—धर्मात्म(गु)णसंयुक्तं ।

ग्रान्ते भागे संशोध्य यथार्थगु० इति

पाठः कृतः । च—धर्मार्थगुणसंयुक्तं ।

५. ल_१ व म—अभिक्षेप्तुमना ।

६. म च—चापि ।

७. कै—+ अभिज्ञा च ।

म श—अभिज्ञाव ।

८. कै ल_१ व म—+ विगर्हितु० ।

९. अ ल_२—वा ।

१०. म—०यावमर्षिनः ।

च—०तृभार्यावमर्षतः ।

११. ल_१—नास्ति ।

१२. कै अ ल_२—अष्ट्वा ।

१३. म—+स्पृश्यसं० । श—+स्पृष्टसं० ।

१४. म—विद्यातत्त्वे वि० ।

१५. अ—सद्यो ।

१६. श—चापकं चापलैः ।

१७. म—०रैरहतात्मभिः ।

१८. म—०रन्वितस्त्वं हि वानर

अहं तु व्यक्ततामस्य वचनस्य ब्रवीमि ते ।

८] न हि मां केवलं रोषात् त्वं गर्हयितुमर्हसि ॥९॥ [१७

वागुराभिश्च कूर्तेश्च पार्श्वे च विविधैर्नराः । [३१ उ

१६] प्रतिच्छन्नाश्च दृश्याश्च गृह्णन्ति बहवो मृगान् ॥१०॥ [४० पू

N] विध्यन्त्यभिमुखान्श्चापि न च दोषोऽत्र दृश्यते । [४१ उ

१८ उ] यान्ति राजर्षयश्चैव मृगयां धर्मकोविदाः ॥११॥ [४२ पू

तस्मात् त्वं निहतो वैध्यो मया ह्यनेन वानर ।

१९] अयुध्यमानो युद्धे वा सोम्य शाखामृगो ह्यसि ॥१२॥ [४२ उ

अपरं कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया हतः ।

२८] भार्यायां वर्तसे भ्रातुस्त्यक्त्वा धर्म-सनातनम् ॥१३॥ [१८

अस्य त्वं प्रीयमाणस्य मुग्रीवस्य महात्मनः ।

१९] भार्यायां वर्तसे मोहात् स्नुषायां काममोहितः ॥१४॥ [१९

अद्वयमेतत् सह भ्रात्रा व्यसनं घोरमात्मनैः ।

N] ग्रहणाय कृतः पाशो यद् वै पापं कृतं त्वया ॥१५॥ [N

अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुधैर्धोऽधिपैः ।

२१] प्रायश्चित्तं न कुर्वन्ति तेन तत् प्राप्येतेऽद्युभयम् ॥१६॥ [३६

तेन तेषां कृतं पापं नैति सौम्येन कर्मणा ।

१. रा—ः त्ववच्छता० ।

२. अ ल२—ब्रवीमि वचनस्य ।

३. रा—विगर्हितु० ।

४. कै श—कुरैश्च ।

५. भ—अतः परमधिकं पठ्यते—

प्रधावतो वा विप्रस्तान् विस्त्रब्धाननधिष्ठितान्

प्रमत्तानप्रमत्तान्वा वने मांस्तार्थिनो मृगान् ॥

६. भ—विधिस्थ्याभि० ।

७. ब—युद्धे । म—वैद्यो ।

८. रा ल, ब म भ च—वाणेन

९. ल, ब भ—सौम्य ।

१०. श—ः यदर्थं ।

११. कै ब म—ः प्रीयमाणस्य ।

भ—प्रीयमाणस्तु ।

१२. भ च—रुमायां ।

१३. भ—०रमाहितः ।

१४. म—नास्ति ।

१५. भ—कुर्वन्ति स्तेनैतच्छास्यते ।

१६. म—नास्ति ।

- २२] नाध्यारोहति जातोर्मिः समुद्रः स्वनवानपि ॥१७॥ [N
तस्मात् त्वं निहतः पापः शरेणानतपर्वणा ।
२३] गमिष्यसि सतां लोकाञ् शस्त्रपूतान् मनोरमान् ॥१८॥ [६६
राजभिः कृतदण्डाश्च कृत्वा पापानि मानवाः ।
२४] विमलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥१९॥ [N
दुर्लभस्य हि धर्मस्य जीवितस्य सुखस्य च ।
२५] राजानो वानरश्रेष्ठ प्रदातारो न संशयः ॥२०॥ [४३
तान् न हिंस्यान्न चाक्रोशेर्भ्राक्षिपेन्नाभियं वदेत् ।
२७] देवा मानुषरूपेण चरन्त्येने महीतले ॥२१॥ [४४
४२पू] त्वं तु धर्ममविज्ञाय केवलं मोहमाश्रितः ।
N] अधिक्षिपसि मां धर्मे पितृपैतामहे स्थितम् ॥२२॥ [४५
एवमुक्तस्तु रामेण वाली प्रव्यथितो भृशम् ।
४६] प्रत्युवाच ततो रामं प्राञ्जलिर्वानरेश्वरः ॥२३॥ [४६
शराभितप्तेन मया नरेश्वरः ।

प्रधर्षितस्त्वं यदजानता विभो ।

N] पितामहेन्द्रोर्षम संप्रसादितः

क्षमस्व मेऽद्य त्वमतो नृपोत्तम ॥२४॥ [७०

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे रामवाक्यं नाम

चतुर्विंशः सर्गः ॥ १४ ॥

१. भ—स्वनवानिव ।

२. कै रा ल, व म—† श्रुत्वा ।

३. भ—हिंसेन्न० ।

४. कै रा ल, व म ल, श च—

० क्रोशेन्न क्रोशेन्ना० ।

५. म—† सुरषरू० ।

६. भ च—नरेश्वर ।

७. रा अ—† यदि ।

८. म श—पितामहेन्द्रोपि च ।

९. कै भ च—नास्ति ।

रा ल, व म—किष्किदा० ।

१०. म—† रामो वाक्यं ।

[व०-१८]= [पञ्चदशः सर्गः] =[दा०-१९, २०, २१]

स वानरमहाराजः शयानः शरविभक्तः ।

१] प्रेत्युक्तो हेतुभिर्युक्तैर्नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥१॥ [१]

अश्मभिः परिभिन्नाङ्गः प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।

२] रामबाणेन चाफ्रान्तो जीवितौक्षां मुपोच ह ॥२॥ [२]

तं भार्या राममुक्तेन बाणेनैकेन संयुगे ।

३] इतं प्रवगशार्दूलं तारा शुश्राव वालिनम् ॥३॥ [३]

सा सपुत्राऽप्रियं श्रुत्वा वधं भर्तुः सुदारुणम् ।

४] निष्पपातं गृहात् तस्मात् संक्रुद्धा गिरिकन्दरे ॥४॥ [४]

सा ददर्श ततस्तत्र हरीनापततोऽपरान् ।

५] यूथादिव परिभ्रष्टान् मृगान् निहतयूथपान् ॥५॥ [५]

ये त्वङ्गदस्यानुचरा वानरा वै महात्मनः ।

N] ते सकार्मुकमालोक्य रामं भीताः प्रदुर्दुबुः ॥६॥ [५]

तानुवाच समार्साद्य दुःखितान् दुःखिता वचः ।

६] रामवित्रासितान् सर्वाननुविद्धानिवेशु(१)भिः ॥७॥ [७]

राज्ञो वानरसिंहस्य यस्य यूयं परिच्छेदाः ।

N] तं विहाय परित्रस्ताः कस्माद् गच्छथ सर्वश्रेष्ठः ॥८॥ [८]

राज्यहेतोरसौ भ्राता भ्रात्रो रौद्रेण घातितः ।

१. अ ल_२—इत्युक्तो ।

२. रा म—प्रतिपद्यत ।

३. म—जीवितं स ।

४. अ ल_२—शरैरेकेन ।

५. म—निष्पश्यन्तःपुरात् ।

६. म च—संक्रुद्धा ।

७. अ ल_२—भीताः प्रादुर्दुर्विभः ।

म—समं भीताः प्रदुर्दुबुः ।

८. अ ल_१—समापद्य ।

९. श—चेष्ट ।

१०. म च—परिच्छेदः ।

११. म—वर्गशः ।

१२. ल_१ व म—भ्राता भ्राता ।

- ८] रामेण विदितो दूरान् मार्गणै^१ युधि^२ तादितः ॥१॥ [९
कपिपत्न्या वचः श्रुत्वा कपयः कामरूपिणः ।
९] प्राप्तकालमविक्षिप्तमूचुर वचनमङ्गनाम् ॥१०॥ [१०
जीवपुत्रे^३ निवर्तस्व पुत्रं पालय चाङ्गदम् ।
१०] अन्तको रामरूपेण हर्त्वा नयति वालिनम् ॥११॥ [१३ उ
अस्मिन् प्रवगन्नादूले हते समितिनन्दने ।
१३] रक्षयतां नगरी शूरैरङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ॥१२॥ [१४
पदस्थो वालिनः पुत्रो भविष्यति सहायवान् ॥१३॥ [N
N] अथ ने^४ रुचितं स्थानं व्याहतं रुचिराङ्गदाः ।
विशन्तु गिरिदुर्गाणि दूरमन्यानि वानराः ॥१४॥ [१५
१५] सभार्या वीतभार्याश्च सन्त्यत्र वनगोचराः ।
N] लुब्धेभ्योऽतिप्रसन्नेभ्यस्तेभ्यो नस्तुमुलं भयम् ॥१५॥ [N
कल्पान्तरंगतानां च श्रुत्वा वचनमङ्गना ।
१७] आत्मानं प्रतिसान्त्वयिष्य वभाषे चारुहासिनी ॥१६॥ [१७
पुत्रेण मम किं कार्यं किं राज्येन किमात्मना ।
१८] कपिसिंहे महाभागे तस्मिन् गच्छति भर्तरि ॥१७॥ [१८
१९ पू] पादमूलं गमिष्यामि तस्यैवाहं महात्मनः ।

१. म च—रामेणाविदितो ।
२. म—मार्गणेनायु ।
३. अ ल—वत पुत्रि । व—वरपुत्रि ।
कै रा ल, अ म ल, श—जीवपुत्रि ।
४. अ ला, इ—इत्था नवति ।
श—इत्थैनमपि ।
५. कै—समधिगम्यने ।
अ—शक्त्य नम्यने ।
६. कै रा ल, व म श—रामेण ।
अ ल—भंगदो ।
७. म—ते रुदितं । म—ते तु चिरं ।

- च—तैरुचितं ।
८. म—१० रांगदे ।
९. रा—विशतां ।
१०. म—लुब्धेभ्योऽथ प्र० ।
च—१०भ्योतिप्रसन्ने० ।
११. म—स्वेभ्यो ।
१२. म—स्वल्पा० ।
१३. रा—१० भंगदा ।
१४. अ म च—आत्मनः प्रतिमं साध ।
१५. कै—ममात्मनः ।
ल, नास्ति ।

- N] योऽसौ रामप्रयुक्तेन शरेण विनिपातितः ॥१८॥ [१९
 १९ उ] एवमुक्त्वा प्रदुद्राव रुदती शोकविह्वला ।
 शिरश्चोरश्च बाहू च दुःखेन समै(मा)निघ्नती ॥१९॥ [२०
 २०] सा व्रजन्ती ददर्शाथ पतिं निपतितं भुवि ।
 भर्तारं वानरेन्द्राणां संयुगेष्वनिवर्तिनाम् ॥२०॥ [२१
 २१] क्षेप्तारं गिरिशृङ्गाणां वज्राणामिव वासवम् । [२२ पू
 महावात-समुद्रूत-महावेगं महा-स्वनम् ॥२१॥
 २२] वज्राशनिमुचं घोरं यथैवोपहतं घनम् । [२२ उ
 नदन्तं नदन्तां संख्ये शूरं शूरेण संगतम् ।
 २२] शार्दूलेनामिषस्यार्थे हस्तिरोजं यथा हतम् ॥२२॥ [२४
 'पेतितं शैलशृङ्गाभं शृष्कं सुविटपं द्रुमम् । [N
 २३] नागहेतोः सुपर्णेन चैत्यमुन्मथितं यथा ॥२३॥ [२५ उ
 अवष्टभ्यार्वतिष्ठन्तं ददर्श धनुरुत्तमम् ।
 २४] रामं रामानुजं चैव भर्तुश्चैवानुजं तथा ॥२४॥ [२६
 सा तान् सर्वान् समासाद्य भर्तारं च हतं रणे ।
 २५] समीक्ष्य व्यथिता भूमौ सहपुत्रा पपात हं ॥२५॥ [२७

१. कै ल, ल, ब म श रा म च— ८. अ—नास्ति ।
 शोकलालसा । ९. म च—† नर्हतं नर्हता ।
 २. म—शिरश्चोर च । १०. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
 ३. कै ल, ब म श रा म च—समनिघ्नता संमतं ।
 ४. अ म च—०ष्वनिवर्तिनं । ११. म च—मृगराजं ।
 ५. कै रा ल, अ ब म ल, श च— १२. कै रा—एजितं । म—एरितं ।
 वज्रेणेव च । च—यूथिनं ।
 ६. अ म ल, म च—०मुदतं म० । १३. कै रा अ—† शृष्कं च वि० ।
 म—† ० तममुत्थात० । म च—† शृष्कं भवि ।
 ७. कै रा ल, ब म ल, — १४. म—अवष्टभ्य च ति० ।
 † ० कनिमुचचोरं । १५. कै अ म च—सा ।

- २६५] प्रसुप्तमिव सोपेत्य आर्यपुत्रेति वादिनी ।
 N] विललाप पतिं दृष्ट्वा सौदितं मृत्युधामेति ॥२६॥ [२८
 तां समीक्ष्य तु सौषेणीं^१ क्रन्दन्तीं कुररीं यथा ।
 N पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सर्वे वै दीननां गताः ॥२७॥ [२९
 N] शोचन्ती सा मियं पुत्रं पतिं च पतिलालसा । N
 रामचापविस्मृतेन शरैरान्तकरणेन तप ॥२८॥
 स.१९,१] दृष्ट्वैव पातितं भूमौ तारा ताराऽधिप्रभा । [स.२०,१
 शरीरेण दयां काञ्चिदात्मनः समवैक्षते ॥२९॥ [N
 २] विनिष्पिनष्टि चात्मानं प्रगृह्य सुभुजा भुजौ ।^२
 N] हा हताऽस्मि रुदन्ती मा हा हताऽस्मीति चासकृत् ३० [N
 ३५] हा हताऽस्मीति विक्रुश्य निपपातं महीतले ।
 ५५] विक्रोशन्त्यो महानादांस्तोश्च बालिपरिग्रहाः ॥३१॥ [N
 N] वानर्य उपधावन्ति कुरैर्य इव दुःखितैः ।
 तारां च तीव्रशोकातीताश्च दुःखाभिसंहताः ॥^३ ३२॥ [N
 ६] आर्तामाश्वासयन्ति स्म वानर्यः शोककर्षिताः ।^४
 सर्वाः कृच्छ्रगता नार्यः सर्वा एव सुपीडिताः ॥३३॥ [N
 ७] सर्वासां व्यसनं तीव्रमागतं सुदुरत्ययम् ।

१. कै अ—प्रसुप्तमिति ।	७. ल, ब म श—०पनिस्मृतेन ।
२. भ—हार्थपुत्रेति ।	८. कै—‡ समवेक्षत ।
३. भ—संक्षितं । च—† स्वंदते ।	९. भ नास्ति ।
४. कै रा—० दामनि ।	१०. भ—सा पपात ।
अ म च —० दामभिः ।	११. म—महानादं ताश्च ।
५. कै म—‡ सौषेणीं ।	१२. कै—† कुररक० । ल _२ अ—नास्ति ।
रा ल, ब ल _२ श—‡ सोषणीं ।	१३. ल _२ अ—नास्ति ।
६. कै म—‡ कुर्वती । रा—० उर्वती ।	१४. रा—† आर्तामाश्वासयन्तश्च ।
म च उर्वती ।	१५. ल _२ अ—नास्ति ।

- रामबाहुमयुक्तेन महाबाणेन पञ्चिणा ॥३४॥ [N
 ८] इताः स्मैकेषुणा सर्वाः शास्त्रामृगपतौ हते ।
 कृताः स्मो विधेवाः सर्वाः सर्वाश्च निहताः समम् ॥३५॥ [N
 ९] सर्वासां नः सुखं जीर्णं हतेऽस्मिन् हरिपुङ्गवे ।
 अथ तारा परिष्वज्य पतिं शक्रपराक्रमम् ॥३६॥ [N
 १०] उवाच वचनं दीना तारेव गगनाच्च्युता ।
 कृताऽहमेवमुन्मूला तव मूलविनाशने ॥३७॥ [N
 ११] दुःखशोकवती लोके वर्तयिष्याम्यहं कथम् ।
 तव स्मरन्त्या हसितं संलापं च शुचिस्मृतम् ॥३८॥ [N
 १२] धक्ष्यते हृदयं नूनं ममेदं शोकपावकः । [N
 यानि तानि त्वया सार्धं वनेषु पुष्पगन्धिषु ॥३९॥
 १३] विहृतानि पुरा काले तेषामुपरमः कृतः । [७
 निरानन्दा निराशाऽहं निमग्ना शोकसागरे ॥४०॥
 १४] त्वयि पञ्चत्वर्षापन्ने महावानरयूथपे ।
 दृष्ट्वा त्वां पतितं भूमौ शयानममुत्थाय मे । [८
 N] कस्यौ नै हृदयं नार्या दीर्यतेऽद्य सहस्रधा ॥४१॥ [९
 विवस्य त्वया भार्या हृता मदविलासिना ।
 १६] साधे तस्य त्वया वृष्टिः प्राप्तेयं प्लवगाधिप ॥४२॥ [१०

१. अ ब म—क्षताः ।

२. रा—विविधाः ।

३. कै—कृताहमेव दुर्मूला ।

ल, —† क्षतामहे वमुर्मूला ।

व—क्षताहमेवमुन्मूला ।

४. म—शुचिस्मितं ।

५. म च—मपुष्पगन्धिषु ।

६. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
दोषत्व० ।

७. कै रा म—कस्यापि ।

म—कस्माच्च । च कस्माच्च ।

८. ल, ब म म च नाथ ।

९. कै—† सा वा । म—† माया ।

ल, ब म ल, श—† साधं ।

निःश्रेयसपरा चाहं त्वया वीर विमानिता ।

१७] भाषमाणा शुभं वाक्यं बानरेन्द्रहितैषिणी ॥४३॥ [११

कालो निःसंशयं नूनं जीवितान्तकरस्तव ।

१८] बलाद् येनाभिपन्नोऽसि सुग्रीवैस्यावशो वसम् ॥४४॥ [१२

विधवा शोकसन्तप्ता कृपणं कृपणा सती ।

N] अदृष्टदुःखा दुःखं वै वर्तयिष्याम्यहं कथम् ॥४५॥ [१५

लालितश्चाङ्गदो बालः सुकुमारः सुखैषितः ।

N] लप्स्यते तर्जनीं कैष्ठां पितृव्यात्क्रोधमूर्च्छितात् ॥४६॥ [१६

पुत्र पश्याद्य पितरं मुदष्टं च कुरु प्रियम् ।

N] दुर्लभं दर्शनं चैव तवैतस्य भविष्यति ॥४७॥ [१७

सा समालिख्य भर्तारं विललाप मृश्रातुरा ।

N] इषुणा निर्हतं दृष्ट्वा वालिनं कुञ्जरोपमम् ॥४८॥ [N

N] किमार्यपुत्र शेषे त्वं कृपेणो वीर पांसुषु । [N

उन्नाम्ये वक्त्रं विमलं 'मां तथैव मेमात्मजम् । [N

N] समाश्वासय चैवेनं सन्दिश्य स्वजनं तथा ॥५०॥

मूर्ध्नि चैनं समाजिघ्र प्रवासं प्रस्थितो ऋषिः । [१८

१. कै रा अ श भ च—निःश्रेयसं परं । रा ल, ब ल, अ—+ तस्यार्थे

२. रा ल, ब म ल, श—+ पन्नोस्ति । ७. ल, रा—तर्जनं ।

३. कै रा ल, ब म ल, श च— ८. श—कहं ।

सुग्रीवश्चावशो ।

९. कै रा ल, अ ल, ब म श—

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च— पितृव्यात्क्रोधमूर्च्छिताम् ।

वसम् ।

१०. भ च—+ मिहतं ।

५. ल, ब—+ सुखैषितः ।

११. भ च—कृपणं ।

कै रा अ म ल, च—सुखैषितः ।

१२. कै—+ उन्नाम्ये ।

श—सुखैषितः ।

१३. भ च—सांत्वयांगदमात्मः ।

६. कै म श—+ तस्य ते ।

- N] रामेण सुमहत् कर्म कृतं त्वामिह निघ्नता ॥५१॥
 आनृशंस्यं गतो ह्यस्य सुग्रीवस्य प्रतिश्रवे । [१९
 N] सकामो भव सुग्रीव रामं त्वं प्रतिपद्य च ॥५२॥
 भुङ्क्व राज्यमनुद्विग्नः शान्तो भ्राता रिपुस्त्वैव । [२०
 N] कस्मादेवं विलपन्तीं प्रेम्णा त्वं नार्भिन्नन्दसे ।
 इमाश्च परमव्रस्ता भयाद् रामस्य वानरीः ॥५३॥ [२१
 N] तस्या निलपितं श्रुत्वा वानर्यः(ः?) मर्वतस्तु ताः ।
 परिगृह्णाद्भद्रं दीनं दुःखेनार्ताः प्रचुकुथुः ॥५४॥ [२२
 N] तासामार्तस्वरं श्रुत्वा वानरीणां वनान्तरे ।
 अन्तःपुरचरो वृद्धः प्राह वाक्यं सहेतुकम् ॥५५॥ [N
 N] गुणदोषाश्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफलमात्मनः ।
 प्राप्नोति फलमन्यग्रःप्रेत्य सर्वं शुभाशुभम् ॥५६॥ [स. २१, २
 N] न शोच्यः शोचने शोच्यं कं वा शोच्योऽर्नुशोचति ।
 कश्च कस्येह शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन् बुद्बुदोपमे ॥५७॥ [३
 N] अद्भुदश्च कुमारोऽयं संरक्ष्यो जीवन्तु त्वर्यां ।
 आयत्यां च समर्थानि विधेयानीह सर्वथा ॥५८॥ [४
 N] जानस्यानित्यतामेत्ये भूतानां च गतागतम् ।

१. कै—गतोसि त्वं ।

अ ल_२—गतस्त्वं हि ।

२. कै रा म च—†स्त्वया ।

३. म च—†विलपती ।

४. ल,—नाभिपद्यसे ।

म—नाभ्यपद्यसे ।

५. कै—†सहेतुकं । (सकौतुकमित्य-
 परहस्तेन शोभितः) ।

६. म—†शोण्याः ।

७. कै ल, अ व म ल_२ श—
 शोष्यते ।

८. कै रा ल, अ म ल_२ श—
 ष्यो न० ।

९. ल, व—†बुद्बुदोपमे ।

१०. म च—जीवपुत्र्या ।

११. रा ल, व—†तामेति ।

कै अ म ल_२ श च—†तामेतां ।

मानुषेणोर्हं कर्तव्यं परिहतेनैहलौकिकम् ॥५९॥ [५
 N] न हि दैवमनुत्क्रम्यै मानुषेणोर्हं सिध्यति ॥६०॥ [N
 एवं तु तारा करुणं विलप्य
 भर्तुः समीपे सह वानरीभिः ।
 व्यवस्येती प्रायमचिन्त्यरूपा
 N] तत्रोपविष्टा भुवि यत्र बाली ॥६१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे ताराविलापो नाम
 पञ्चदशः सर्गः ॥१५॥

— — —

१. म—मनुष्येनैव ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, ब श—
 •तेनेह लौकिकं ।

३. ल, ब—दैवमनुत्क्रम्य ।

४. भ—•वेण च ।

५. कै म ल, ल, ब म श रा च—
 व्यवस्यमिषाव० । तु० ११, २

६. कै रा ल, ब म श—किष्किन्धा० ।
 भ च—वसति ।

[ब०-१९, २०, १६,] = [षोडशः सर्गः] = [दा०-१७, १८, २२]

सा विनिःश्वस्य करुणं रुदती शोककर्षिता ।

[N] पतन्ती पादयोर्भर्तुस्तारा करुणमब्रवीत् ॥१॥ [N]

वानरेन्द्रवियुक्ताया दुर्लभं मम जीवितम् ।

[N] एषाऽहं प्रायमांशिष्ये निरपेक्षा स्वजीविते ॥२॥ [N]

अनेन वानरेन्द्रेण वालिना युद्धशालिना ।

[N] नै क्षमाऽहं विनाभूता मुहूर्तमपि जीवितम् ॥३॥ [N]

खादन्तु मम मांसानि शृङ्गगोमायुवायसाः ।

२०] ये चान्ये पिशिताहारास्तेषां च विष्टजाम्यहम् ॥४॥ [N]

अनुक्रोशविर्युक्तां हि कामं वक्ष्यन्ति मां जनाः ।

२१] त्यजन्तीं दयितं पुत्रमद्भुतं कनकाद्भुतम् ॥५॥ [N]

न तु तस्मिन् पदे पुत्रो लोके यत्र स्त्रियः पतिः ।

२२] न चैतदवगच्छन्ति प्रायशः प्राकृताः स्त्रियः ॥६॥ [N]

न ह्यज्ञापयितुं शक्यः पुत्रो वै पतिवर्त्त स्त्रियो ।

२३] प्रियो वाऽप्यप्रियो वाऽपि यथा भर्ता सदैव हि ॥७॥ [N]

हितार्थं विप्रियं शुक्यो जनन्या कुप्यते मृतः ।

२४] क्रुद्धेया विप्रियं शुक्यो भर्ता तु परितुष्यति ॥८॥ [N]

१. ल, अल, ब म श—पादयोस्तत्र ।

२. म च—† प्रायमाशिष्ये ।

३. म—† नोत्सहेयं ।

४. कै ल, ब अ म ल, श—
विना भूमौ ।

५. अ ल, —तु ।

६. म च—० वियुक्तेति ।

७. ल, ब म म च—त्यजन्ती ।

८. कै—ज्ञाव... । रा—ज्ञावदुतः ।

म च—ज्ञावदुतः ।

९. कै—स्त्रियाः । रा—† स्त्रिय

१०. ल, —नास्ति ।

११. ल, —अतः परमधिकः पाठः—

कुदया विप्रियं शुक्यो जनन्या कुप्यते मृतः ।

१२. ब—† कुदया । ल, —नास्ति ।

१३. कै रा ल, अ ब—तु प्रियं ।

भ—तु स्त्रिया । च—† तु प्रिया ।

ल, —नास्ति ।

१४. ल, —नास्ति ।

- २५५] न निवर्तितुमिच्छन्ति मातरः सततं सुतम् । [N
पुत्रहस्ताव तु का नारी सत्त्वेयुक्ता मनस्विनी ।
२६] भोक्तुमुत्सहते पियं हं वैधव्याक्षररूपिणी ॥१॥ [N
एतान् दोषान् विमृश्यो हं विमुच्य सुतसंश्रयम् ।
२७] श्रेयः प्राणपरित्यागं भर्तृहीनाऽद्य रोचये ॥१०॥ [N
एषा मे रुचिता बुद्धि र्यन् त्यक्त्वा जीवितं प्रियम् ।
२८] भर्तारमनुगच्छेयं प्रयानं मार्गमक्षयम् ॥११॥ [N
सा त्वेवं ब्रुवती तारा बाष्पगद्गदभाषिणी ।
२९] शरीराद् भूषणान्येव समन्तादव (वा) तारयत् ॥१२॥ [N
सा तु भूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शर्वरी ।
३०] शुश्रुमे बाष्परूढाक्षी सोपरागेव रोहिणी ॥१३॥ [N
आर्यपुत्रेति शोकार्ता बाष्पगद्गदया गिरा ।
३१] निपपाताथ सां भूपौ स्वादिवोल्का सनिस्वना ॥१४॥ [N
सा विवर्णमुखी दीना वडेवेव महीतले ।
३२] पांशुरुषितसर्वाङ्गी रुदंती परिचेष्टने ॥१५॥ [N
चारयन्ती ततश्चक्षुः सर्वतस्तमपश्यती ।
३३] मुग्रीवं भ्रातरं भर्तृक्षेत्रासीनमवस्थितम् ॥१६॥ [N
सा तमुद्दिश्य चुक्रोश समुत्थायापसेन्य च ।

१ श—सुत० ।

२. श—का तमुत्सहते ।

३. रा ल, —+पीतं । श म—पातं ।

कै अ ब ल, च —पीतं ।

४. म—+०.भूषिता । म—०.भूषिता ।

५. कै रा अ म ल, श च—विमुच्यार्हं ।

६. कै रा—समेतादव० ।

७. म—हार्थपुत्रेति ।

८. म च—+हृदयानुग्रहित्गिरः ।

९. म—निपपातावशा ।

१०. रा—+ बाहवेव ।

११. ल, अ ल, ब म च—+

पांशुभूषित० ।

१२. ल, म—रुदंती ।

१३. कै—+०.वेष्टती । रा ल, ब ल, -

०.वेष्टते । अ म श—०.वेष्टते ।

१४. कै ल, ब ल, म श—भ्रातुस्त० ।

१५. म—०.त्थावोपसृत्य ।

- ३४] उवाच वाक्यं वाक्यज्ञा तदा सा परुषाक्षरम् ॥१७॥ [N
साधु मामपि सुग्रीव परित्याजय जीवितम् ।
३५] लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवितं स्त्रियाः ॥१८॥ [N
इतैर्बाहं प्रिया कामं वालिनं ममभिघ्नता ।
३६] विना शैलं हि नारीणां लोके पतिवधे बधः ॥१९॥ [N
३७पू] एवमुक्तः स सुग्रीवो वचनं तारया तदा ।
N] किञ्चिदागतवैक्लव्यो ह्रिया च समभिप्लुतः ॥२०॥ [N
३७उ] वसुधासक्तनयनो नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥२१॥ [N
तां तथा परितप्यन्तीं तारां शोकसमाकुलाम् ।
स.२०, १] वानर्यो विविधैर्वाक्यैर्हेतुभिश्च न्यर्दक्ष्यन् ॥२२॥ [N
तासां वचनमाज्ञाय सर्वासां संमेतं हितम् ।
२] भूयः शोकसमाक्रान्ता विलापमुपेचक्रमे ॥२३॥ [N
दुःखेन महता युक्ता भयेन च शुभानना ।
N] भर्तारमुपगृह्णन्ती तारा शोकाकुलाकुला ॥२४॥ [N
अङ्गद-प्रतिरूपाणां पुत्राणां शतमेकतः ।
३] एकश्चैव भवेद् भर्ता न तु भर्तृसमः सुतैः ॥२५॥ [N
५उ] प्राणान् न धारयिष्यामि त्यजौम्यद्य कलेवरम् ।
६पू] ममाप्यवेर्दयं मरणं पश्चादपि भविष्यति ।
N] अनेन विधिना भर्तुः श्लाघनीयतरं ततः ॥२६॥ [N

१. कै ल, म—†स्त्रियः ।

२. कै—इतेर्बाहं ।

३. कै अ ल_२—हि कणं ।

४. रा—† जरया ।

५. रा अ—† प्रत्यपद्यत ।

६. ल_२—नास्ति ।

७. ल_२—तथा परितप्यन्तीं तां ।

८. म—० ब्राम्यद० ।

९. रा—† समता ।

१०. भ च—विलपु० ।

११. भ च—भर्तृजेन ।

१२. रा ल, अब म ल_२ रा भ च
सुहृत् ।

१३. भ—त्यक्षयाम्यद्य ।

१४. कै रा ल, अ ल_२ य म रा—

†ममाप्येकस्य । च—ममाप्येकस्या ।

१५. भ—† नीचतरम् ।

राजर्षिकुलजातस्य वने वन्येन जीवतः ।

७] अनुरूपं नै रामस्य निर्वैरं वालिनो वधः ॥२७॥ [N

प्रहरन्ति महात्मानो न नारीषु नै वानरे ।

८] वालिनो मन्दभाग्यत्वादेतद् रामस्य विस्मृतम् ॥२८॥ [N

नात्यर्थं परितप्येऽहं यद्यव्याजहतो भवेत् ।

१] इमं व्याजहतं दृष्ट्वा मनो मे परितप्यते ॥२९॥ [N

१०पू] अस्थाने वालिनं हत्वा युध्यमानं परेण च ।

न संतप्यति काकुत्स्थः कृत्वा कर्म जुगुप्सितम् ॥३०॥ [N

N] कपीनां प्रवरः कस्मात् न वाली विनियोजितः [N

१०उ] पलाशमेविना भग्नं त्वया चूतवनं महत् ।

N] फलकाले निराशः स्यात् तथा राम कृतं त्वया ॥३१॥ [N

यदि वानरमुख्यं च मन्यसे कार्यमात्मनः ।

११] शीघ्रं तन्न कृतं कस्माद् वालिना बाहुशालिना ॥३२॥ [N

N] मृतस्यापि हि मे भर्तुः स्पर्श एव विशिष्यते ॥३३॥ [N

मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुतः ।

N] अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न पूजयेत् ॥३४॥ [N

N] पार्थिवेन प्रियेणाहं मुहूर्तेन विनाकृता ॥३५॥ [N

कपीनां प्रवरः कस्मात् स वाली न नियोजितः ।

१. अ ल_२—† च ।

२. कै रा अ ल_२ भ च—वधम् ।
म—† वधाः ।

३. ल_२—च वा रणे ।

४. कै रा ल_१ अ व म ल_२ श—
नारित ।

५. ल_३ व—त्वया कृतं ।

६. कै भ च—वालिना न ।

७. अ—† तस्माद् ।

८. कै भ च—बलिना ।

९. ल_३ व—च ।

१०. कै रा व ल_२ श—पार्थिवेन-
प्रिये ० । म—पार्थिवेद्विप्रि ० ।

११. कै रा ल_१ अ व म ल_२ श च—
नास्ति । (पूर्वस्मिन् ३१ पद्ये
पठितत्वेऽपि सममुभयत्र प्रकरणा-
कांक्षापूर्वत्वात् पुनः पाठोऽनु-
मतो दृश्यः)

सेन्द्रैरपि सुरैः सीता यदि ते' सष्टितै हृता ।

१२] गतः सहायतां वाली नचिरेण जयेतुं तां ॥३६॥ [N

बाहुभ्यां येन सुग्रीवः समुद्वैकशो जितः ।

१३] सोऽद्य रामशराक्रान्तस्त्याजितो जीवितं हरिः॥३७॥ [N

त्वां राम शप्नुं शक्तास्मि पतिव्रतगुणाश्रयात् ।

१४] धर्षितायां तु वैदेह्यां न तावच्छापमर्हसि ॥३८॥ [N

अचिरेणैव कालेन त्वया वीर्यबलादधृता ।

१५] सा सीता मम शापेन न चिरं त्वयि वत्स्यति ॥३९॥ [N

आत्मनः शौचमादाय तत्त्वतः सगुणा सती ।

१६] याच्यमाना त्वया सीता पुनर्याच्यति मेदिनीम्॥४०॥ [N

विलप्यैवं तदा तारा पुनरामाश्रयं वचः ।

१७] समीपस्थं मियं पुत्रमिदं वचनमब्रवीत् ॥४१॥ [N

मिन्नाद् वैरं हि रक्षेत दुःखं मित्रं हि रक्षितुम् ।

१८] मिन्नादुत्पतितं वैरं मूलमेव निकृन्तति ॥४२॥ [N

असु(श्रु) धागहतास्यौष्ठौ तारा सा तु तपस्विनी ।

१९] क्रोशन्ती न्यपतद् भूमौ पतिशोकपरिप्लुतां ॥४३॥ [N

ततो मोहहर्तस्याङ्गे शीर्षमारोप्य वालिनः ।

१. म—तेः ।

२. म च—नयेत् ।

३. ल, अ ब म ल, श—राम ते ।

४. कं रा ल, अ ब म ल, श—

शापशक्तास्मि ।

५. अ म च—पतिव्रतगुणा ।

६. रा—वामाश्रयं ।

७. रा—हितं । ल, अ ब ल, म

श—नास्ति ।

८. ल, अ ब ल, म श—० मिदं ततो ।

९. रा श—पराप्लुता ।

१०. रा ल, म—तमोमोह० ।

ब—ततो मोहगतस्या० ।

११. अ ल, —नास्ति ।

- २०] मुमोच बहु वाष्पं सा शोकपावकदुःखिता ॥४४॥ [N
तस्या दुःखितेशब्देन वाली मोहगतोऽपि सन् ।
२१] शनैरुन्मीलयामास नयने हरिसत्तमः ॥४५॥ [N
N] अपश्यद् रुदतीं रामामङ्गदं दीनचेतसम् ॥४६॥ [N
स भूमौ सन्यस्तसर्वाङ्गस्तप्तकाञ्चनभूषणः ।
स. १६ २] पपात देवराजस्य पुत्रो मुक्ताम्बुसञ्चरः ॥४७॥ [स १७, २
तस्मिन्निपतिते भूमौ ऋक्षवानर-राजनि ।
३] भ्रष्टचन्द्रमिव व्योम न प्राकृशत मेदिनी ॥४८॥ [३
भूमौ निपतितस्यापि तस्य देहो महात्मनः ।
४] जहौ लक्ष्मीं न च प्राणान् न तेजो न पराक्रमम् ॥४९॥ [४
तस्य दत्तवरा माला काञ्चनी दन्तेभूषणा ।
५] दधार हरिमुख्यस्य प्राणांस्तेजःसमाहिता ॥५०॥ [५
सं तथा मालया वीरो हैम्या वानरयूथपः ।
६] सन्ध्याऽनुरक्तपर्वन्तः पयोधर इवावभौ ॥५१॥ [६
तस्य माला च देहश्च मर्मघाती शरैस्तथा ।
७] त्रिधैव पतिता लक्ष्म्याः पतितस्याप्यंशोभयन् ॥५२॥ [७
तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गप्रदर्शकम् ।

१. अ ल_२—नास्ति ।

२. भ च—रुदितश० ।

३. भ—दीनमासनं (नसं) ।

४. कै—† पुत्रो मुक्तासु० ।

अ भ च—यन्त्रमुक्त इव ध्वजः ।

५. कै रा ल_१ ब म ल_२ श—

† तस्मिन्नुपतिते ।

६. कै रा ल_२ श—भूमावृक्ष० ।

७. कै म भ च—† प्रकाशत ।

८. ब ल_१ श—दक्षपरी ।

९. भ—रत्नभूषणा ।

कै अ ल_१—त्यक्तः पाठः ।

१०. कै अ ल_१—त्यक्तः पाठः ।

११. ल_१ अ म ल_२ श—० कपर्यंतपयो० ।

कै—० 'नुराग'० इत्यपरहस्तेन प्रान्ते ।

१२. ल_२ अ भ च—शरस्ततः ।

१३. भ च—लक्ष्मीः ।

१४. भ च—० शोभयत् ।

१५. कै रा ब—० प्रवेशकं

अ ल_२—० प्रवर्तकं ।

- N] रामबाणविनिक्षिप्तमनयत् परमां गतिम् ॥ ५३॥ [८
ततः पुनर्पहातेजा वाली दुःखसमन्वितः ।
N] प्राणान्तकरणीं घोरं वेदनां सन्नियम्य च ॥ ५४॥ [N
N] उवाच रामं सोद्विग्नः समीपस्थमग्निन्दमम् । [N
त्वं जनाधिपनेः पुत्रः प्रेशान्तः प्रियदर्शनः । [१७पु
१५] लिङ्गमप्यस्ति ते राम सदृशं ब्रह्मचारिणाम् ॥ ५५॥ [N
कः क्षत्रियकुले जातः श्रुतवाञ्छितसंशयः ।
२१] धर्मलिङ्गप्रतिच्छन्नः क्रूरं धर्मं समाचरेत् ॥ ५६॥ [२७
N] गम राजकुले जातो धर्मज्ञ इति विश्रुतः ।^१ [२८
N] मुनिलिङ्गधरः कस्माद्धर्मं सेर्वमे सदा ॥ ५७॥ [N
शमो दानं दया धर्मः सत्यं शीलं पराक्रमः ।
२२] पार्थिवानां गुणा राम दण्डश्चाप्यपकारिषु ॥ ५८॥ [२९
२३पू] नयं वनचरा राम मृगा मूलफलाशिनः ।
नैषा प्रकृतिरस्मासु या मनुष्येषु दृश्यते ॥ ५९॥ [३०
N] न तेऽस्त्युपचितो धर्मो नार्थबुद्धिरवस्थिता ।
इन्द्रियैः कृप्यमे हि त्वं सूत्रबद्ध इव द्विजः ॥ ६०॥ [N
N] बाणेनैकेन काकुत्स्थ कृतं कर्म जुगुप्सितम् ॥ ६१॥ [N
भूमि हिरण्यं कुप्यं च^२ पशवो विग्रहास्पदम् ।

१. रा भ च—प्रतीतः प्रिय० ।

श—राम सुप्रिय ।

२. रा भ च—धर्मचारिणां ।

३. अ ल_२—नास्ति ।

४. रा—कर्म सेवते ।

भ च—कर्म सेवते ।

५. कै—सत्त्वं ।

६. रा—शीलं पराक्रमं ।

म—शीलप० ।

७. कै—‘नित्य’ नित्यपरहस्तेन ।

८. भ च—तेस्त्युपचितो ।

९. कै रा ल, ब म ल_२ श भ च—
स्थितः ।

१०. कै ल, अ ब म ल_२ भ च—
द्विपः ।

११. रा भ च विगर्हितं ।

१२. म—कूप्यं च । च—कुप्यम् ।

२४] तत्र कस्ते मेदीयेऽस्मिन् धने लोभः फलेषु वा ॥६२॥ [३१

इस्वाकूणामियं भूमिः सशैलवनकानना ।

स. १७, ९] मृग-पक्षि-मनुष्याणां निग्रहानुग्रहावपि ॥६३॥ [स. १८, ६

तान् हि पालयते धर्मान् भरतः सत्यवाक् शुचिः ।

१०] धर्मकामार्थकालज्ञो निग्रहानुग्रहे रतः ॥ ६४ ॥ [७

नयश्च विनयश्चोभौ यस्मिन् सत्यं च सुस्थितम् ।

११] विक्रमश्च नयोपेतो देशः कालश्च राजते ॥६५॥ [८

यस्य धर्मकृतादेशाद् वयमन्येऽपि^१ पार्थिवाः ।

१२] चरन्ति वमुधां सर्वा धर्मवर्त्मानुवर्तिनः ॥६६॥ [९

तस्मिन् नृपतिशार्दूले भरते धर्मवत्सले ।

१३] पालयत्यखिलां भूमिं कथं बुध्येत विग्रहम् ॥६७॥ [१०

न वयं पथि विभ्रष्टाः स्वधर्मस्यानतिक्रमात् ।

N] भरतं च प्ररस्कृत्य चिन्तयन्तो यथाविधि ॥६८॥ [११

इत्येवमुक्त्वा विरतं वालिनं धर्मवादिनम् ।

N] उवाच वचनं रामो विहसन्निति हेतुमत् ॥६९॥ [N

१२ पू] स त्वं विकृष्टराज्यश्च धर्मेण च विगर्हितः^२ । [१२ पू

२८ उ] भ्रातुर्वर्तसि दारेषु जीवतो वानरेऽवर । [१८ उ

१. श—पदे कस्मिन् ।

८. ल_१—+०नुवर्तिनां ।

२. कै रा—, निग्रहावुग्रहा० ।

९. कै ल_१ अ व म ल_२—पालयन्० ।

ल_१ अ व म ल_२ श—निग्रहावग्र० ।

१०. रा भ च—०स्याव्यतिक्रमात् ।

३. कै—सत्यवान् ।

११. रा भ च—नास्ति ।

४. कै ल_१ अ व म ल_२ श भ च—

१२. रा भ च—

जयश्च विजयश्चोभौ ।

कामं तत्र प्रधानश्च प्रस्थितश्चतरे पथि ।

५. कै ल_१ व म ल_२ श भ च—

इति वालिवचः श्रुत्वा राघवः पुनरब्रवीत्॥

राजभिः । अ—राजति ।

कारणं त्वं परं पश्य यदर्थमभिधातितः ।

६. भ—धर्मकृतो देशान् ।

१३. रा ल_१ म—+जीवितो ।

७. भ च—०न्यं च ।

- १९ पू] तस्मात् त्वं निहतः पाप शरेणानतपर्वणा ॥७०॥ [N
ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव यश्च विद्यां प्रयच्छति ।
३०] त्रयस्ते पितरो ज्ञेया धर्मं चेदेनुबुध्यसे ॥ ७१ ॥ [१३
यवीयान् सोदरः पुत्रः शिष्यश्च गुणवानपि ।
३१] एते पुत्रसमा ज्ञेया धर्मेषु हरिपुङ्गव ॥७२॥ [१४
तद् व्यतीतस्य ते धर्माद् व्यतिक्रान्तस्य लौकिकात् ।
३२] भ्रातु र्भार्याविर्मर्शेऽस्मिन् वेदोऽयं विनिर्पातितः ॥७३॥ [N
एवं धर्म-विरुद्धस्य लोक-वृत्ताव्यपेक्षिणः ।
३३] सदृशं मरणं मन्ये तैवेदं हरियूथप ॥७४॥ [२१
३४उ] स्वैरवृत्तश्चेत् कामं तस्य दण्डो वधः स्मृतः ॥७५॥ [२३ पू
भरतश्च महीपालो वयं वाऽऽदेशवर्तिनः ।
३५] त्वां च धर्ममतिक्रान्तं कथं शक्यमुपेक्षितुम् ॥७६॥ [२४
गुरुवृत्तमतिक्रान्तोः प्रजा धर्मेण पालयन् '३'
३६] भरतः कामवृत्तानां निग्रहे देशवर्तिर्नाम् ॥७७॥ [२५
वयं वा भरतोद्देशे' विधिं पश्य विधानैवत् ।

१. रा—+ वेद न बुध्यसे । ख—वा वेदवर्तिनः ।
कै ल, अ य म ७२ श -- १०. रा भ -- एवं च धर्ममतिक्रान्तः ।
नुबुध्यसे । ११. रा भ—शक्य उपेक्षितुं ।
२. ल२—+ शिष्टश्च । म श—+शक्यमपे० ।
३. भ—लौकिकं । च—लौकिकान् । १२. कै—+क्रान्तान् । म—+तिक्रान्तः ।
४. कै च—+विमर्शे । १३. रा --नास्ति ।
म—+भिमर्शात्वं । म—प्रान्ते मन्त्रिवेशितम् ।
५. रा भ—शृणु तेन निपातितः । १४. रा भ च—पर्यवस्थितः ।
६. अ ल, —+विरुद्धस्य । १५. रा भ च—च ।
७. रा भ च—तवाद्य । १६. रा भ च—भरताद्देशे ।
८. श --कर्म । १७. रा भ च—विधानवित् ।
९. ल, म—वा देशवर्तिनः ।

३७] त्वद्विधान् भिन्नमर्यादान नियन्तुं कृतनिश्चयाः ॥७८॥ [२६

सुग्रीवेण च मे सख्यं लक्ष्मणेन यथा तथा ।

३८] दारराज्यनिमित्तं च निग्रहस्ते कृतो मया ॥७९॥ [२७

३९पू] प्रतिज्ञा च मया दत्ता तदा वानरसन्निधौ ।

४० उ] प्रतिज्ञा च कैथं शक्या मद्विधेन न(१)पेक्षितुम् ॥८०॥ [२८

४१पू] तदेभिः कारणैः सर्वैर्महाद्रि हंतुसंज्ञितैः ।

N] शासनं भगनेनोक्तं तद् भगवाननुमान्यताम् ॥८१॥ [२९

४३पू] सर्वथा धर्म एवेति कर्तव्यस्तव निग्रहः । [३०

N] कार्या च भरतास्याज्ञा धर्ममेवानुवर्तिना ॥८२॥ [N

४४पू] तदलं परिखेदेन धर्मतः परिकल्पितः ।

N] वधस्ते हरिशर्दूल न वयं स्वे वशे स्थिताः ॥८३॥ [३७

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा धर्महेत्वर्थसंहितम् ।

४६] समाहितमना वाली न किञ्चिद् व्याजहार ह ॥८४॥ [N

N] नश्यमान-मनो-बुद्धिभ्रष्ट-सर्वेन्द्रियक्रियः । [N

वीक्षमाणः सर्वमन्दासुः सर्वतो मन्दमुच्छ्वसन् ॥८५॥

स.२१,१] सुग्रीव-संहितं तत्र ददर्शात्मजमात्मनः । [स.२२,१

संप्राप्तविजयं वाली सुग्रीवं पुत्रगेश्वरम् ॥८६॥

१. कै रा ल, अ ब म ल, ज—

त्वद्विधा भिन्नमर्यादा नियतं ।

च—[त्वद्विधा भिन्नमर्यादा नियतं]

२. कै म—[कृतनिश्चयः ।

३. कै ल, अ ब ल, श म—

वा कृतं शक्या ।

४. भ—भवतो गुह्यं । च—भरतो गुह्यं ।

५. ल, ब—[नुवर्तिनः ।

भ—नुवर्तिता ।

६. भ—अध्यमानः ।

च—[अध्यमानः ।

७. कै ल, भ च—[वीक्षमाणः ।

८. ल, ब म—[समं भातुः ।

ल, स मंदातः ।

श—[समं भातुः ।

च—स मंदातुः ।

९. रा भ—वाली सुग्रीवसहितं ।

च—[राज सुग्रीवसहितं ।

- २] आभाष्य व्यक्तया वाचा सखेहमिदमब्रवीत् । [२
 सुग्रीव दोषेण न मां गन्तुमर्हसि किल्बिषम् ॥८७॥
 ३] कृष्यमाणं भविष्येण हृद्विमोहेन वै बलात् । [३
 युगपद् विहितं नूनं नै मयै सुखमावयोः ॥८८॥
 ४] सोर्दर्य भ्रातृयुक्तं हि तदिदं गतमन्यथा । [४
 इदं त्वं प्रतिपेद्यस्व राज्यमेपां वनौकसाम् ॥८९॥
 ५] मां चाप्ययैव गच्छन्तं पश्य वैवस्वतं क्षर्यम् । [५
 जीवितं च हि राज्यं च श्रियं च विपुलामिमाम् ॥९०॥
 ७] प्रजहांम्येव वै तूर्णं महच्चासोदितं यशः । [६
 ८पू] अस्यां त्वहमवस्थायां वीर वक्ष्यामि यद् वचः ॥९१॥ [७पू
 N] तच्छ्रुत्वा त्वं महाबाहो हृदि कर्तुमिहाहंसि ।
 शरो हि मे शरीरस्थो रामविक्रमपातितः ॥९२॥ [N
 ६] सर्वेन्द्रियविमोक्षाय प्राणानादाय यास्यति । [N
 ८उ] यद्यप्यसुकरं कर्म कर्तुमेव तदर्हसि ॥९३॥ [७उ
 ९पू] सुखार्हं च सुसंवृद्धं बालमेनेमैवालिशम् । [८पू

१. अ—दोषो न तु ।

२. रा श—विद्धि मोहेन ।

च—बुद्धिमोहेन ।

३. रा—न मन्येकृतमा० ।

कै ल, अ व म ल, श—समयेषु०

४. रा—सौहार्दं ।

५. अ ल, —प्रतिबुद्धयस्व ।

६. श—राज्यमेकं ।

७. रा—वाप्ययैव । श—चैवाय ।

८. ल, अ व ल, भ च वैवस्वत-
 क्षयम् ।

९. ल, अ व ल, —हिरण्यं ।

१०. कै च—प्रजहांम्येव ।

रा भ—प्रजहांम्येष ।

११. रा भ च—० चाप्याहृतं ।

ल, अ व मं ल, —० चापादितं ।

१२. अ ल, —० ममास्थितः ।

१३. ल, म श—० नं सुवाकिनं ।

कै रा व ल, —० नं सुवाकिशं ।

च—० नत्सुवाकिशं ।

- N] विद्धि राजन् महाप्राज्ञ सततं लालितं मया ॥९३॥ [N
 N] अदृष्टपूर्वे सुग्रीव दुःखे संविप्रचेतसम् ।
 १७] वाष्पपूर्णमुखं पश्य भूमौ पतितमङ्गदम् ॥९४॥ [N
 मम प्राणात् प्रियतरं पुत्रं परमदुःखितम् । [N
 १०] मया हीनं महीनाथ सर्वथा परिपालय ॥९५॥
 त्वमस्य धर्ता नेता च परित्राता च सर्वज्ञः ।
 ११] भयेष्वभयदाता च यथाऽहं पुत्रगेश्वर ॥९६॥ [९
 १२पू] एष तारात्मजः श्रीमान् मम तुल्यपराक्रमः । [१०पू
 N] यौवराज्येऽभिषेक्तव्यो मयि प्रेतर्गतिं गते ॥९७॥ [N
 N] सीतायाश्चाधिगमने र्ध्वशो रावणस्य च । [N
 १२उ] रत्नसां च वधे तेषामग्रतस्ते भविष्यति ॥९८॥ [१०उ
 अनुरूपाणि कर्माणि विक्रमी बलवान् रणे ।
 १३] करिष्यत्येष तारेयस्तेजस्वी तरुणोऽङ्गदः ॥९९॥ [११
 सुषेणदुहिता चैयमर्थं सूक्ष्मविनिश्चये ।
 १४] औत्पातिके च विविधे सर्वत्रोत्तमनिष्ठिता ॥१००॥ [१२
 यदेषा साध्विति ब्रूयात् तदे कार्यमविशङ्कया ।
 १५] न हि तारामेतिः किञ्चिदन्यथा परिवर्तते ॥१०१॥ [१३
 राघवस्य च ते कार्यं कर्तव्यं प्राक् प्रचोदनात् ।

१. रा—महाप्राज्ञ ।

२. कै रा अ ल_२ भ च—लालितं ।

३. रा ल, ब म भ च—सर्वतः ।

४. कै ल, अ ब म ल_२ श—
 पालने तावत् ।

५. ब—वथा त्वं ।

६. रा ल, भ च—पुत्रगेश्वरः ।

७. ल, अ ब श—प्रेतवशां ।

८. कै रा ल, ब म भ च—वर्जने ।

९. रा—दूरो विक्रमवान् ।

श—विक्रमे ब० ।

भ—+ विक्रमं ब० ।

१०. अ भ च—चैयमर्थसूक्ष्म० ।

११. रा—कार्यमुक्तं न संशयः ।

१२. भ—तारामतं ।

- १६] स्यादधर्मो ह्यकरेणात् त्वां च हिंस्याद्धि मामिव॥१०२॥ [१४
 इमां च मालां गृहीष्व दत्तां सुग्रीव काञ्चनीम् ।
 १७] उदाराश्रीःस्थिता हस्यां त्वामेष्यति मृते मयि॥१०३॥ [१५
 इत्येवमुक्त्वा सुग्रीवं रामं प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
 १८] प्रणम्य शिरसा वाली पुत्रं प्रति महायज्ञाः ॥१०४॥ [N
 आदितः कृशवृत्तिर्यः कृपणो न स राघव ।
 १९] महात्मा व्यसनं प्राप्तो दीनः कृपण उच्यते ॥१०५॥ [N
 कुले त्वकृपणो राम संभूतः सर्वकामदे ।
 २०] अङ्गदः कृपणो रामं भविष्यति मृते मयि ॥१०६॥ [N
 एतावदेवं शोचामि यत् प्रियं प्रियदर्शनम् ।
 २१] न द्रक्ष्याम्यङ्गदं पुत्रं पापकर्मा दिवं यथा ॥१०७॥ [N
 दर्शने चाङ्गदस्याहं पुत्रस्य नृवरात्मज ।
 २२] अवितृप्तो मरिष्यामि त्वया राम रणे हतः ॥१०८॥ [N
 त्वं गतिः सर्वभूतानां शरणं च परन्तप ।
 २३] प्रतिगृहीष्व मे पुत्रमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥१०९॥ [N
 छिन्नमर्मा परामर्तिं प्राप्तोऽस्मि शरपीडितः ।
 २४] जीवितं त्यक्तुमिच्छामि प्राणाः सन्त्वरयन्ति माम् ॥११०॥ [N
 इयमैन्द्री शुभा माला काञ्चनी शतपुष्करा ।
 २५] दत्ता महेन्द्रेण मम प्रीतेन पुरुषर्षभ ॥१११॥ [N

१. भ—स्यादधर्म्य ।

२. रा भ—ह्यकरणे ।

३. रा—न ।

४. रा भ—पूतां ।

५. अ म श—नास्ति ।

६. भ—नाम । च—सद्यः ।

७. ल, अ ब म ल_२—प्रियदर्शन ।

श—प्रियदर्शने ।

८. कै ल, अ ब म ल_२ श—

‡ चैक्ष्याम्यङ्गदं ।

९. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—

भविष्यामि ।

दिव्यामिमां शुभां मालां लक्ष्म्यां च प्रतिपादिताम् ।

२६] स्वयं चै त्वं महाबाहो मुग्रीवाय प्रयच्छ च ॥११२॥ [N

तमब्रवीत् ततो रामो दुःखितो वालिनं वचः ।

२७] गच्छ लोकान् महेन्द्रस्य शस्त्रपूताननुत्तमान् ॥११३॥ [N

स वालिनमथोक्तैव^१ रामः मुग्रीवसन्निधौ ।

२८] न्ययोजयत् मुग्रीवं मालाग्रहणकर्मणि ॥११४॥ [N

२९पू] इत्येवमुक्तो रामेण वाली हरिगणेश्वरः ।

मेजे प्रहर्षं शोकं च त्व(१त)त्प्रसार्दविनाशयोः ॥११५॥ [N

३०] वालिनो चं प्रतिज्ञातंस्तदाज्ञां बहुमानतः । [N

३१ उ] जग्राह चाभ्यनुज्ञातो मालां दत्तां हरीश्वरः ॥११६॥ [१७ उ

तां मालां काञ्चनीं दत्त्वा वाली प्रेक्ष्याद्भदं सुतम् ।

३२] संसाध्य प्रेत्यभावार्यं स्नेहादद्भुतमब्रवीत् ॥११७॥ [१८

देवकालौ भजस्व त्वं क्षममाणः प्रियाप्रिये ।

३३] समदुःखमुत्पन्नैव^२ मुग्रीववशगो भव ॥११८॥ [१९

यथा हि त्वं महाबाहो लालितः सततं मया ।

३४] न तथा वर्तमानं त्वां मुग्रीवः साधु मंस्यते ॥११९॥ [२०

१. रा अ भ च—लक्ष्मणः ।

२. कै रा म भ च—प्रतिपद्यता ।

३. रा—वालं । भ च—वा त्वं ।

४. रा—पु । भ च—वा ।

५. रा भ च—दुःखार्त ।

६. ल, अ ब म ल, श—०मथो-
क्त्वा वै ।

७. श हरिः ।

८. कै ल, अ ब म ल, श—
त्वत्प्रसार्दविनाशने ।

भ च—† तत्प्रसार्दविनाशने ।

९. रा भ च—वालिनं ।

१०. रा भ च—प्रतिज्ञानं तामाज्ञां ।

११. ल, —महीश्वरः ।

१२. श—† दृष्ट्वा ।

१३. कै ल, अ ब म ल, श—
प्रेतमत्मानं ।

१४. रा भ च—०समुत्तः काले ।

१५. कै ल, अ ब म ल, श च—
† गम्यते ।

माऽस्य द्विषद्भिरेको भूरिष्टानन्यांश्च संश्रये(१येः) ।

३५] भर्तुरर्थकरश्चैव चित्तज्ञो भव पुत्रक ॥१२०॥ [२१

न चातिप्रणयः कार्यः कर्तव्यः प्रणयश्च ते ।

३६] एकान्ते हि समो दोषस्तस्मादुभयवान् भव ॥१२१॥ [२२

इत्युक्त्वा परिवृत्ताक्षः शरसंपीडितो मृशम् ।

३७] विवृतैर्दशनैस्तीक्ष्णैर्बभूवोत्क्रान्त-जीवितः ॥१२२॥ [२३

इते प्रवीरे प्लवगाधिपे तदा

महात्मनैस्तत्र न शर्म लेभिरे ।

वनेचराः सिद्ध्युते महावने

N] इतर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥१२३॥ [३०

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता

मृतस्य भर्तुर्वेदनं निरीक्षती ।

विवेश भूमौ परिरभ्य वालिनं

३८] महादुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥१२४॥ [३१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसंक्रमणं नाम

षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

१. रा म—† संश्रयः ।

२. रा म च—तु वीरे ।

३. रा—† महात्मना तत्र ।

४. अ—† च ।

५. कै रा ल, अ ब म ल, श—

०भ्यसनं । च—०वचनं ।

६. कै रा—भिन्नमिवा० ।

७. अ ल, —नास्ति ।

८. कै रा म च—नास्ति ।

ल, ब म श—किष्किन्धा०

९. रा श—नास्ति ।

ल, —वाकिष्कामणं ।

[बं०-२२]= [सप्तदशः सर्गः] =[दा०-२३]

ततः समुपजिघ्रन्ती कपिराजस्य तन्मुखम् ।

१] पतिलोकाच्च्युता तारा पतितं पतिर्मेब्रवीत् ॥१॥ [१]

शेषे त्वं विषमे कृच्छ्रे अकृत्वा वचनं मम ।

२] आवृणोषि मम प्राणानंद्वितीयो रंखो हतः ॥२॥ [२]

मत्तः प्रियतरा नूनं वानरेन्द्र मही तव ।

३] शेषे ह्येनां परिष्वज्य मां च न प्रतिभाषसे ॥३॥ [३]

श्रीमन् मे नाथ विक्रान्त वीर साहसिकप्रिय । [४उ]

४] ऋक्षवानरमुख्यास्त्वां बहवः पर्युपासते ॥४॥ [५पू]

रणामर्षणे विक्रान्त शूरव्रतंवतां वर ।

५] किमद्भुतपुरोगां मां नाद्य वीराभिनन्दसि ॥५॥ [N]

नन्दयन् सुहृदः सर्वान् सामदानपरिग्रहैः ।

६] यः पुरा बुध्यसे राजन् सोऽद्य नैव विबुध्यसे ॥६॥ [N]

N] पुत्रोऽयमद्भुतो बालो भृत्यामात्यैस्तथैव च ।

तेषां विलपतां कृच्छ्रं बन्धूनां सुहृदामपि ॥७॥ [N]

७] ममायं विलपन्त्याश्च शयानः किं न बुध्यसे ।

८पू] पश्येममद्भुतं वीरमधोमुखमवस्थितम् ॥८॥ [N]

१. रा—पतिलोकच्युता ।

ल_२—कपिलोका० ।

२. म—पतिं पतितम्० ।

३. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—

सुहृत्वा विषमं ।

४. कै—समं ।

५. श—† प्राणान् हि द्वितीयो ।

६. रा म—द्वे ।

७. म—श्रीमन् नाथ विक्रान्तं वीरं
साहसिकं प्रियं ।

८. ल, ब—ऋक्षा वानर० ।

म—वृक्षा वानर० ।

९. कै ल, अ ब म ल_२ श च -
रणम्० ।

१०. अ ल_२—† भवतवरां ।

११. रा—बुध्यसे । अ—बोध्यसे

१२. कै ल, अ ब ल_२ श म च -
विबोधसे । रा—विबोधसे ।

१३. श—भृत्या माता तथैव ।

- इदं तच्छूरशयनं शेषे यत्र हतो रंगो ।
 ९.] समीपे स्वल्पभाग्यायाः कथितं यत् त्वया मम ॥१०॥ [N
 उत्तिष्ठ हरिशार्दूल तैज त्वं शयनं क्षितौ ।
 १०.] वीर नैवविधा भूमौ स्वपन्ति कुतर्लक्षणाः ॥१०॥ [N
 अतीव खलु ते कान्ता वसुधा वसुधाऽधिप ।
 ११.] गतामुरपि यां गात्रैर्मां विहाय निषेवमे ॥११॥ [N
 विथुद्गसत्त्वाभिजन प्रियकाम मम प्रिय ।
 १२.] मामनाथां विहायैकां कथं संप्रति गच्छसि ॥१२॥ [७
 शूराय न प्रदातव्या कन्या किल विपश्चिता ।
 १३.] शूरभार्या हि मां पश्य सद्यो वैधव्यमागताम् ॥१३॥ [८
 अबभैषश्च मे मानो भग्ना मे श्लाघ्यती गतिः ।
 १४.] अगाधे च निमर्गाऽहं विपुले शोकसागरे ॥१४॥ [९
 अश्मसारमहं मन्ये इदं मे हृदयं दृढम् ।
 १५.] भर्तारं निहतं दृष्ट्वा शतधा यन्न दीर्यते ॥१५॥ [१०
 सुहृच्चैव च भर्ता च प्रकृत्या मुहंदि प्रियः ।
 १६.] ओहवे च पराक्रान्तः शूरत्वं च त्वमागतः ॥१६॥ [११]

१. कै रा म च—युधि ।

२. श—गुह्यभा० ।

३. रा म—स्यजस्व ।

४. म च—कृतलक्षणाः ।

५. कै ल, ब म—स्त्रलते ।

६. रा म च—यो ।

७. रा—अथ भग्नम् ।

८. कै—निमगा च ।

रा म च—निमगास्मि ।

९. कै ल, अ ब म ल, श म च—
 •सारमयं ।

१०. कै ल, ल, श—सुहृदप्रिय ।
 म—हृदयप्रियः ।

ब—स्वहृदप्रियः ।

अ म च—सुहृदः प्रियः ।

११. श—अहं चैव

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु पुत्रिणी ।

१७] धनधान्यौघपूर्णोऽपि विधवेत्युच्यते नरैः ॥१७॥ [१२

स्वगात्रप्रभवे वीर शेषे रुधिरकर्दमे ।

१८] कृतरागपरिस्तोमे यथा वै श्रयने तथा ॥१८॥ [१३

श्रेणोरसि लग्नेन जीवितप्राणहारिणा ।

१९] परिष्वङ्कुं न शक्नोमि भुजाभ्यां त्वां हरीश्वर ॥१९॥ [१४

२०पू] कृतकार्योऽद्य मुग्धीवो वैरैऽस्मिन् प्रतिभाति मे ।

N] यंस्य रामविमुक्तेन हतमेकेषुणा भयम् ॥२०॥ [१५

N] एवं चे विलपन्त्या वै तारायाश्च समीपतः । N

उद्वर्ध ततो नीलः शरं तस्य शरीरतः ॥२१॥

२१] श्वसन्तं गिरिदुर्गस्थं क्रुद्धमाशीविषं यथा । [१७

२२पू] तस्य निर्ऋत्यमाणस्य मायकस्याभवद् वपुः ॥२२॥

N] मरीचेरिव दीप्तस्य त्रैजत्यस्तं दिवाकरे । [१८

२२ उ] वर्षामेघनिरूढायाः स्फूर्जन्त्या इव विद्युतः ॥२३॥ N

पेतू रुधिरधाराश्च देहात् तस्य गतायुषः ।

२३] सगैरिको जलं(ल)धाराः प्रावृषीव धराधराः ॥२४॥ [१९

१. रा भ—च ।

२. कै—धनधान्याधिपू० ।

रा - अनाथायैश्च पू० ।

श भ - धनधान्यैश्च पू० ।

३. कै—परिपुक्तं । रा च—परित्यक्तं ।

४. रा—† शक्नोसि ।

५. रा भ च—स्वां भुजाभ्यां ।

श—स्वं भुजाभ्यां ।

६. रा—† प्रतिपातिने ।

ल, —प्रतिभातु मे ।

७. रा—वत्सवं ।

८. रा—हत एके० ।

९. रा—मम ।

१०. भ—नास्ति

११. भ च—तु ।

१२. कै अ—निष्कलममा० ।

भ च—निष्कल्यमाण० ।

म ल, श—निष्कलममा० ।

१३. ल, अ ब म ल, श—
† मरीचे० ।

१४. अ—०त्वस्ते ।

१५. भ—नास्ति ।

१६. कै—वर्षत्या ।

१७. रा—०कोज्जका धाराः ।

- अवकीर्णं प्रमार्जन्ती भर्तारं रणरेणुभिः ।
 २४] अस्त्रैर्नयनजैः शूरं सिञ्चन्ती प्रमुखे पतिम् ॥२५॥ [२०
 चेष्टमानं तु तं दृष्ट्वा धरण्यां पतितं पतिम् ।
 २५] उवाच तारा पिङ्गाक्षं पुत्रमद्भुतमद्भुता ॥२६॥ [२१
 अवस्थां पश्चिमां पुत्र पितुः पश्य सुदारुणाम् ।
 २६] संप्रसक्तश्च राजाऽसौ गतोऽस्तं पापकर्मकृत् ॥२७॥ [२२
 २७ उ] अभिवादय राजानं पितरं पुत्र मानदम् । [२३ उ
 एवमुक्तः समुत्थाय जग्राह चरणौ पितुः ॥२८॥
 २८] भुजाभ्यां चारुवृत्ताभ्यामद्भुतोऽहमिति ब्रुवन् । [२४
 अभिवादयमानं तपद्भदं न यथा पुरा ॥२९॥ [२५ पू
 २९] दृष्ट्वा तारा तदोवाच भर्तारमसितेक्षणा । [N
 दीर्घायु भव पुत्रेति किमेवं नाभिभाषसे ॥३०॥ [२५ उ
 ३०] आर्यपुत्र संपुत्रा त्वामुपासे गतचेतनम् ।
 ईश्वरेण हतं यज्ञे गौः सवत्सेव गोपतिम् ॥३१॥ [२६
 ३१] ईष्ट्वा संग्रामयज्ञेन रामबाणमहाम्भसा ।
 ३२ पू] अस्मिन्नवभृथे स्नातः पत्न्या किं त्वं मया विना ॥३२॥ [२७
 ३३ पू] या दत्ता देवराजेन माला देवासुराहवे ।
 ३२ उ] श्रातकौभमेयीं मालां न तां पश्यामि मूर्धनि ॥३३॥ [२८

१. कै—सिञ्चती । रा— + अ (म)
 वती ।

२. कै ल, अ ब म ल, श—वेष्ट०

३. रा—संप्रपन्नश्च वैरश्च ।

भ—संप्रसक्तस्य वैरस्य ।

च—संप्रसक्तश्च वैरश्च ।

४. कै ल, अ ब म ल, श—

जानुभ्यां ।

५. रा—जानुवृ० ।

६. कै रा ल, अ ब म ल, श—
 + संपुत्रस्त्वामुपास्ते ।

७. अ—गतं ।

८. कै ल, म—+ दृष्ट्वा ।

९. रा भ च—श्रातकौमीं प्रियां

३३ उ] राजश्रीर्न जहाति त्वां गतासुमपि मानद ।

गच्छत्यस्तं दिनकरे शैलेराजं प्रभा यथा ॥३४॥ [२९.

३४] किष्किन्धा च पुंरी पूर्वं स्वर्गमार्गः प्रकाशते ।

N] व्रजनस्ते परं मार्गं शूरमार्गप्रदर्शिनः ॥३५॥ [N

सन्त्यजेयं खलु प्राणांस्त्वद्दर्शनाभिकांक्षिणी ।

N] त्वया सह परे लोके यदि मे स्यात् समागमः ॥३६॥ [N

न त्वस्ति हेतुः कल्पो वा यन्मृतस्य समागमः ।

N] स्वकर्मफलभोक्ता हि देहमुत्सृज्य गच्छति ॥३७॥ [N

न मे वचस्तथ्यमिदं कृतं त्वया

न चापि शक्ताऽस्मि निवारणे तव ।

इता सपुत्राऽस्मि हतेन संयुगे

३९.] सह त्वया श्रीश्च पलायते मम ॥३८॥ [३०

परं हि लोकं तैव दीर्घबाहो

विहाय यास्याम्यचिरेण दुःखम् ।

न युक्तमेवं तव वीर गन्तुं

३५] विहाय पुत्रं सुहृदं प्रियां च ॥३९'॥ [N

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
शैकराजप्रभा ।

२. ल, व म ल, श—किष्किन्धा च ।
रा म च—किष्किन्धेव ।

३. कै ल, अ ब म ल, श च—
स्वर्गमार्गः ।

४. म—०दर्शिकः ।

५. रा—०णांस्त्वात्ममानाभि० ।
म—०णास्त्वत्समागमकांक्षिणी ।
च—०णांस्त्वम्मानाभि० ।

६. ल,—हेतुविधि (र्) ।

म—† हेतुकोट्यो वा ।

अ ल,—हेतुः कालो वा ।

७. अ ल,—† चास्मि ।

८. कै अ ल, म च—गत ।

९. ल,—यास्यामि चिरेण ।

अ—यास्यामि चिराय ।

म च—यास्याम्यचिराय ।

१०. रा—नास्ति ।

किमप्रियं ते प्रियं येन भाषसे

कृतं मया वासवपुत्र यो हि माम् ।

भर्तुर्हिताम्यं यमक्षयं प्रियां

३६] कथं परित्यज्य गमिष्यसे विभो ॥४०॥ [N

यदप्रियं किञ्चिदसंप्रधार्य

कृतं मया वै तव दीर्घबाहो ।

क्षमस्व तन्मे हरिसिंहनाथ

३८] व्रजस्व तान् पुण्यकृतांश्च लोकान् ॥४१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे ताराविलापो नाम

सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च-

प्रियपुत्र ।

२. म—भर्तुर्हितां सोऽथ विहाय मां ।

३. अ—कथं । म—तथा ।

४. अ म—प्रियां ।

५. म—कथं ।

६. म—हरियूथनाथ ।

७. कै म च—नास्ति ।

ल, ब म ल, श—किष्किन्धा-

[वं०-२४] = [अष्टादशः सर्गः] = [दा०-२५]

गतोऽमुं वालिनं दृष्ट्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।

१२] अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं मन्दचेतसम् ॥१॥ [१२

क्रियतामेव सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।

१३] ताराऽद्भुताभ्यां सहितो वालिनो दहनं कुरु ॥२॥ [१४पू

समादार्य च काष्ठानि शुष्काणि सुबहूनि च ।

१४] चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंस्कल्पनं प्रति ॥३॥ [१४पू

समाभ्यासय तारां त्वमद्भुतं च शुमेक्षणम् ।

१५] मा भू बालिशर्बुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥४॥ [१५

आचक्ष्वेह च सन्मोक्ष्यं वस्त्राणि विविधानि च ।

१६] घृतं तैलं च गन्धाश्च यच्चान्यत्वं समनन्तरम् ॥५॥ [१६

त्वं तोर शिविकीं शीघ्रमादायाद्येहि वानर ।

१७] शुभां गुणवतीं युक्तां तस्मिन् काले विशेषतः ॥६॥ [१७

सज्जीभवन्तु पुत्रगाः शिविकावाहनोचिताः ।

१८] समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥७॥ [१८

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्राऽऽनन्दवर्धनः ।

१. अ—गतास्वं ।

२. रा म—क्रियतामस्य ।

३. रा—सहितं ।

४. रा म ख—समाश्रय ।

५. कै रा ल, ब म ल, श म च—
च बहूनि ।

६. कै म ख—संस्कलनं ।

रा—कलिसंस्करणं ।

७. श—समाश्रय ।

८. कै ल, अ ब म ल, श—

० बालिकया बुद्धिस् ।

९. रा + आहुः इनुमन्तं तं ।

म—आश्रयस्वेह च तन्मास्यं ।

१०. म—यथाश्रय ।

११. रा अ ल, म श † ताराणि ० ।

कै ल, ब ख—तारा ।

१२. रा अ म ल, श म ख—

० यास्वेहि ।

१३. कै ल, ब म ल, श—पुके

१४. ल, ब—† निर्हरिष्यन्तु ।

- १२] तस्यौ भ्रातुः समीपे सं लक्ष्मणः परवीरहा ॥८॥ [१९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारा संभ्रान्तमानसा ।
२०] प्रविवेश गृहं शीघ्रं वालिसत्कारकारणात् ॥९॥ [२१पू
आदाय शिविकां तारः सानुगो दीनमानसः । [२१उ
२१] वानरैरुल्लमानां तां शिविकावाहनोचितैः ॥१०॥ [२३पू
ततो वालिनमुद्यम्य सुग्रीवः शिविकां बली ।
२२] आरोपयदनुक्रोशादङ्गदेन सहैव तर्मे ॥११॥ [२८
२३ उ] माल्यैश्च समलंकृत्य वाससा प्रवरेण च । [२९पू
आज्ञापयत् तदा राजा सुग्रीवः प्रवगेश्वरः ॥१२॥
२४] और्ध्वदेहिकेमार्यस्य क्रियतामनुरूपतः । [३०
२५ उ] अग्रतः प्रवगा यान्तु शिविका तदनन्तरम् ॥१३॥ [३१उ
रीङ्गो 'मूर्ध्नि विशेषो हि दृश्यते भुवि यादृशः ।
२६] तादृशं वालिनं (१नः) शीघ्रं कुर्वन्तु सचिवाः स्वयम् ॥१४॥ [३२
अङ्गदं परिगृह्णाथु ताराप्रभृतयः स्त्रियः । [३३पू
२७] क्रोशन्त्यस्तत्रानुययुः प्रसभं व्याहृतं हरिम् ॥१५॥ [३४उ
ताराप्रभृतयः सर्वा वानर्यो हतभर्तृकाः ।
२८] अनुजग्मु हतं नाथं क्रोशन्त्यः करुणं तदा ॥१६॥ [३५

१. व—तु ।

२. रा म च—गुहां ।

३. ल, —† वालिसंकर० ।

श—वालिसंस्कार० ।

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च—तारा ।

५. कै रा ल, व श म च—सानुगः

सह बाल्यवैः ।

श—सानुगा दीनमानसाः ।

रा म च—सानुपर्यपतत्पुनः ।

६. कै श—† शिविकां वाहनोचितैः ।

७. कै ल, अ ब म ल, श—आज्ञापय० ।

८. म रा—तां ।

९. रा—वाससा ।

१०. च—† और्ध्वदेहिक० ।

११. रा म च—राज्ञावृद्धि० ।

१२. कै अ म ल, श च—† अङ्गदः ।

१३. म—प्रशंसन्त्यो तदा ।

रा च—प्रशंस्यो हतं ।

- तासां रुदितशब्देन वानरीणां वनान्तरे ।
 २९] वनानि गिरयश्चैव रुदन्तीव समन्ततः ॥१७॥ [३६
 पुलिने गिरिनद्यास्तु विविक्ते गिरिसंहृते ।
 ३०] चितां चक्रुः मुबहवो वानरा राजवल्लभाः ॥१८॥ [३७
 अवतार्य तु ते स्कन्धाच्छिविकां वानरर्षभाः ।
 ३१] तस्युरेकान्तमाश्रित्य सर्वे ध्यानपरायणाः ॥१९॥ [३८
 ततस्तारा पतिं दृष्ट्वा शिविकातलशायिनम् ।
 ३२] आरोप्याङ्गं शिरस्तस्य विललापं मुहुःस्विता ॥२०॥ [३९
 अङ्गदोऽयं श्रियो नाथ ननु ते पुत्रवत्सल ।
 ३३] नेक्षसि त्वमिमं वत्सं कस्माच्छोकाभिपीडितम् ॥२१॥ [N
 ' एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति वानर ।'
 ३५] येन स्म विधवाः सर्वाः कृता श्लेकेषुणा रणे ॥२२॥ [४२
 इमास्तव स्त्रियो वीर सर्वा मुदयिता भृशम् ।
 ३६] पादैर्विक्रम्य नगरादागताः किं न बुध्यसे ॥२३॥ [४३पू
 'तवेष्टा ननु नामैता भार्याश्चन्द्रनिभाननाः । [४३उ
 ३७] कथमीर्या 'ने कुंरुषे मुग्रीवस्य समीपतः ॥२४॥
 एते हि सचिवा राजस्तौरप्रभृतयस्तव । [४४

१. रा—चक्रुस्तु व० ।
 २. कै ल, अ ब म ल, श च
 अवतार्याद्यु
 ३. रा च—आरोप्याङ्गे ।
 ४. अ ल, —विललापातिदु० ।
 ५. रा ल, ब म च—प्रियो ।
 ६. कै ल, ब म ल, श — नास्ति ।
 रा म—अतः परमधिकः पाठः—
 प्रहृष्टमपि ते वत्सं गतासोरपि वानर ।

- भ—आस्तेऽकंसमवर्णां लक्ष्यते
 जीवितो यथा ।
 ७. रा नास्ति ।
 ८. च—प्रिया ।
 ९. रा भ च—०विक्रम्य ।
 १०. कै ल, अ म श—+ तवैता ।
 ११. कै रा ल, अ ब म ल, श—तु ।
 १२. ब—+ कुस्ते ।
 १३. कै ल, अ ब म ल, श भ च—
 ०स्ताराम० ।

३८] पुरवासी जनश्चायं परिवार्यं (१र्यः) स तेऽनघ ।

विसर्जयैतान् प्लवगान् यथोचितमरिन्दम ॥२५॥ [४५५

३९] ततः क्रीडाम सहिता वनेऽस्मिन् मदिरोत्कटाः ॥२६॥ [४५३

एवं विलपेतीं (१न्तीं) तैरां पतिशोकपरिप्लुताम् ।

४०] उत्थापयन्ति स्म तैदा वानर्यः शोकवर्षिताः ॥२७॥ [४६

सुग्रीवेण तदा सार्धमङ्गदः पितरं रुदन् ।

४१] चितामारोपयामास शोकेनोपहृतेन्द्रियः ॥२८॥ [४७

ततोऽग्निं विधिवद्देवां सोऽपसव्यं चकार ह ।

४२] पितरं दीर्घमध्वानं प्रस्थितं चाकुलेन्द्रियः ॥२९॥ [४८

वालिनं ते तु संकल्प्य विधिपूर्वं प्लवङ्गमाः ।

४३] प्रजग्मुरुदकं कर्तुं पंपां शीतजलं शुभाम् ॥३०॥ [४९

ततः कृतोदकाः सर्वे पंपायां क्षिप्रवाससः । [N

४४] आययू राघवं द्रष्टुं लक्ष्मणं चामितौजसम् ॥३१॥

तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे सुग्रीवश्च सहाङ्गदः । [N

N] वालिनः पूर्ववृत्तानि कथयेन्तोऽद्रुतानि च ॥३२॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसत्करेणं नाम

अष्टादशः सर्गः ॥१८॥

१. ल_१ अ ब म श—विलपतीतारा । ७. कै ल_१ अ ब ल_२ श—पंश-

२. ल_१ अ ब ल_२ श—+ ०पराप्लुता । शीतजलं शुभं ।

म—+ परिप्लुता ।

८. रा भ च—आजग्मू ।

३. ल_१ ब म ल_२ श—ततो ।

९. कै—वर्षं (१ णं) यन्तो० ।

४. अ—+ ०मंगदं ।

१०. कै ल_१ ब म ल_२ श—किष्किन्धा ० ।

५. कै ल_१ अ ब म ल_२ श—

भ च—नास्ति ।

+ ततोपि विधिवद्देवान् ।

११. ल_१ अ ब ल_२ च—०सत्कारणं ।

६. रा—प्रजावत् । भ च—संकल्प्य ।

श—०सत्कारकारणं ।

[वं०-२५]= [एकोनविंशः सर्गः] = [दा०-२६]

१५] आदशाहाव तु सुग्रीवं प्रेतकार्यकृतं धुचिम् ।

सहाङ्गदेन शोचन्तं भ्रातरं स्वर्गमास्थितम् ॥१॥ [१५

१७] आस्त्राद्युगा महामात्रोः परिवार्य कृतोदकम् । [१७

N] ततः पुनः प्रतस्थुस्ते रामदर्शनलालसाः ॥२॥ [N

तेऽभिमन्य महात्मानं राममल्लिष्टकारिणम् ।

२] तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे पितामहमिवर्षयः ॥३॥ [२

ततः काञ्चन-शैलाभस्तरुणार्क-निभाननः ।

३] अब्रवीत् प्राञ्जलि वाक्यं हनुमान् पवनात्मजः ॥४॥ [३

तव प्रसादात् सुग्रीवः पितृपैतामहं पदम् ।

४] वानराणां सुदुष्प्रापं राज्यं प्राप्नोति राघव ॥५॥ [४

भवता समनुज्ञातः प्रविश्य नगरीं शुभाम् ।

५] संविधास्यति कार्याणि सर्वाणि समुद्वज्जनः ॥६॥ [५

स्नात्वाऽयं विविधैर्मन्त्रैरोषधीभिः धुचिस्ततः ।

६] अर्चयिष्यति दिव्यैश्च माल्यैस्त्वां प्रीतमानसः ॥७॥ [६

इमां गिरिगुहां रम्यामभियातुं त्वमर्हसि ।

७] कुरुष्व स्वामिसंबन्धं वानरान् संप्रहर्षय ॥८॥ [७

एवमुक्तो हनुमता रामो दशरथात्मजः ।

८] प्रत्युवाच हनूमन्तं बुद्धिमान् वाक्यकोविदः ॥९॥ [८

१. कै—स्वर्गसंस्थितं ।

२. कै अ ल, ल, म श च—

शास्त्राद्युगैर्महामात्रैः ।

३. ल, ब श—प्रस्थितास्ते ।

४. रा—† भक्षणः काननानन ।

५. म—हनुमान् ।

६. म च—सुदुष्प्राप्यं ।

७. म—प्राप हि ।

८. रा म च—स्नातोयं ।

९. कै रा ल, अ ब म च—
० मन्त्रैरोषधैश्च ।

१०. ल, —धुचिस्मितः ।

११. श—माल्यैस्तैः ।

१२. रा—कुरु इष्टाभिसं० ।

चतुर्दश समाः सौम्य ग्रामं वा यदि वा पुरम् ।

९] न प्रवेक्ष्याम्यहं वीर पितुर्निर्देशकारकः ॥१०॥ [९

अयमद्य गुह्यं दिष्ट्या सुग्रीवो वानरर्षभः ।

१०] प्रविष्टो विधिवत् साधो क्षिप्रं राज्येऽभिषिच्यताम् ॥११॥ [१०

एवमुक्त्वा हनूमन्तं रामः सुग्रीवमब्रवीत् । [११पू

११] इममप्यङ्गदं राजन यौवराज्येऽभिषेचय ॥१२॥ [१२

पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।

१२] प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकशरदाः ॥१३॥ [१३

नायमुद्योगसमयः प्रविश त्वं पुरीं शुभार्थम् ।

१३] इह वत्स्याम्यहं तावत् पर्वते नियतेन्द्रियः ॥१४॥ [१४

१४पू] इयं गिरिगुहा रम्या विशाला मुक्तमारुता ।

१५पू] प्रसन्नसलिला पुण्या प्रभूतकमलोत्पला ॥१५॥ [१५

१४उ] इह वत्स्याम्यहं सौम्य वर्षाः सौमित्रिणा सह । [N

१५उ] कार्तिकं समतिक्रम्य कुरु यत्र रिपोर्वधे ॥१६॥

एष नैः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् । [१६

१६] अभिषिच्य स्वराज्ये च सुहृदः संप्रहर्षय ॥१७॥ [१७

इति रामाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरर्षभः ।

१७] प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्ध्यां वालिपालिताम् ॥१८॥ [१८

तं वानरसहस्राणि प्रविष्टं वानरर्षभम् ।

१. ल, अ म ल_२—† प्रवेशाम्यहं ।

२. कै म—पितुर्निवेशः ।

३. रा म च—विष्यां

४. ल, व—०भिषेच्यतां ।

म—०† मिषिच्यतां ।

५. कै ल, अ व म ल_२ श—दीर्घोऽयं

६. कै—पुरीमिमां शुभां ।

७. म च—वर्षा ।

८. रा—वः ।

९. म—† सुराज्ये ।

१०. कै ल, व म ल_२ श—किष्किन्ध्या ।

११. ल, अ व म ल_२—वानरर्षभः ।

- १८] अभिगम्यं प्रहृष्टानि सर्वतः पर्यवारयन् ॥१९॥ [१९
ततः प्रकृतयः सर्वा वर्धयित्वा कपीश्वरम् ।
१९] जयेत्युचु निपतिता वसुधायां महाबलाः ॥२०॥ [२०
सुग्रीवः प्रकृतिः सर्वा हनुमान् स हरीश्वरः ।
२०] भ्रातुरन्तःपुरं रम्यं प्रविवेश महाबलः ॥२१॥ [२१
प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तं सुग्रीवं प्लवगेश्वरौः ।
२१] अभ्यर्षिधन् सुबलिनं सहस्राक्षमिवापराः ॥२२॥ [२२
तस्य पाण्डुरमाजहृश् छत्रं हेमविभूषितम् ।
२२] शुक्ले च बालव्यजने हेमदर्शने महीधने ॥२३॥ [२३
दिव्यानि मणिरत्नानि सर्वाश्चैवौषधीस्तथा ।
२३] सक्षीराणां च वृक्षाणां प्ररोहाः (? हान) कुसुमानि च ॥२४॥ [२४
सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च । [२५उ
२४] चन्दनानि च मुख्यानि गर्न्धोश्चैव नैवान् बहून् ॥२५॥ [२५पू
अक्षतान् लाजरूपींश्च प्रियङ्गुमधुसर्पिणान् ।
२५] दधि चैव च वैयाघ्रं वीराहे चाप्युपानेहौ ॥२६॥ [२६उ
समाल (? लं) भनमादाय नार्यश्चायतलोचनाः ।

१. अ ल_२—+ अभिषिच्य ।

२. म—+ परिवारयन् ।

३. रा—+ कपीश्वरः ।

४. कै ल, अ म ल_२ श—
जयेत्युचैर् ।

५. रा भ च—प्लवगर्थभाः ।

६. कै ल, अ ब—+ अभिषिच्यन् ।

७. रा—सुबालिनः ।

८. कै ल, अ ब म ल_२ श—हेम-
वृषभमहाधने ।

९. कै—बहुरत्नानि ।

१०. रा—+ सहस्राणां ।

११. रा भ च—गन्धोष्णोष्णवचान् ।

१२. रा—ख्यातरूपांश्च ।
भ—जातरूपांश्च (? पं च) ।

१३. कै ल_२ म श—प्रियंगुमधुसर्पिणाम् ।
रा अ म च—प्रियंगुमधुसर्पिणा ।

१४. श—+ चन्द्रं

१५. कै ल, अ ब म ल_२ श—
दूर्वाश्चैव सुशोभनाः ।

२६] आजग्मुस्तत्र सहिता वराः कन्याश्च षोडश ॥२७॥ [२७
ततस्ते वानरश्रेष्ठा यथाकालं यथाविधि ।

२७] रत्नैर्वस्त्रैश्च माल्यैश्च तर्पयित्वा द्विजर्षभान् ॥२८॥ [२८
ततः कुशपरिस्तीर्णं समिद्धं जातवेदसम् ।

२८] मन्त्रपूतेन हविषा हुत्वा मन्त्रविदो द्विजाः ॥२९॥ [२९
ततो हेमपरिष्कारं दिव्यास्तरणसंश्रितम् ।

२९] प्रासादशिखरे रम्ये चित्रमाल्योपशोभिते' । [३०
प्राङ्मुखं विविधैर्मन्त्रैः स्थापयित्वा वरासनम् ॥३०॥

३०] नदीनदेभ्यः सर्वेभ्यस्तीर्थेभ्यश्चैव सर्वशः । [३१

३१पू] आहृत्याम्भः समुद्रेभ्यः सर्वे ते वानरर्षभाः ॥३१॥ [३२पू

३२पू] शुभैर्ऋषभैश्च कलशैश्चापि काञ्चनैः । [३३पू
औषधैर्विविधैश्चैव कुसुमैश्च तथाविधैः ॥३२॥

N] मङ्गल्यैः पूर्णकुम्भैश्च लाजाभिश्च विभूषितैः । [N
कन्याभिश्च प्रशस्ताभिः शातक्रौम्भैः सुमन्त्रितैः ॥३३॥

N] आभिषेचनिकैर्द्रव्यैः समन्तात् परिवारितैः । [N

N] प्रणदद्भिर्श्च कपिभिः मन्त्रवद्भिः समन्ततः ॥३४॥ [N

३२ उ] शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च । [३३ उ
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥३५॥

३३] मैन्दश्च द्विविदंश्चोभौ सुषेणो जांबवान् नलः ॥३६॥ [३४

१. कै ल, अ व म ल, श—जनाः ॥ आ(१७)कनककुम्भेषु विधाय विविधाः शुभाः

२. म—दिव्यास्तरणसंमितं ।

भ—दिव्याभरणसंश्रितं ।

३. कै ल, व म ल, श—०पशोभितं ।

अ—०पशोभितां ।

४. रा ल, म च—† प्राङ्मुखैर् ।

५. कै ल, व म ल, श—† आहृत्यान्तः ।

६. भ—अतः परमधिकः पाठः—

७. रा अ म भ च—शुषेणैश्च ।

८. कै रा म भ च—शातकुम्भैः ।

९. रा भ च—समन्वितैः ।

१०. भ—परिचारितैः ।

११. रा भ च—प्रयत्नवद्भिः ।

कै श—प्रणदद्भिः ।

१२. कै व अ ल, भ—द्विविधः ।

अभ्यषिञ्चन् सुग्रीवं प्रेसन्नेन सुगन्धिना ।
 ३४] सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥३७॥ [३५
 अभिषिक्ते तु सुग्रीवे सर्वे ते वानरर्षभाः ।
 ३५] प्रचुक्रुथु महात्मानो दृष्ट्वाः शनसहस्रशः ॥३८॥ [३६
 एतस्मिन्नन्तरे छत्रं गृहीत्वा पैनसो हरिः ।
 N] धारयामास मंहृष्टः सुग्रीवस्य महात्मनः ॥३९॥ [N
 यूयपौ नलतांगौ च बालव्यजनधारिणौ ।
 N] त्वरितावभिगम्यैव तस्य पार्श्वे स्थितौ हरी ॥४०॥ [N
 रामस्य तु वचः कुर्वन् सुग्रीवः प्रवगेश्वरः ।
 ३६] अङ्गदं संपरिष्वज्य यौवगज्येऽभ्यर्पेचयत् ॥४१॥ [३७
 अङ्गदे चाभिषिक्ते तु सानुक्रोशः प्रवङ्गमाः ।
 ३७] साधु साध्विति सुग्रीवं महात्मानोऽभ्यपूजयन् ॥४२॥ [३८
 दृष्टपुष्ट—जनाकीर्णा पताका—ध्वजमालिनी ।
 ३८] बभूव नगरी रम्या किष्किन्धां बालिपालिता ॥४३॥ [४०
 निवेद्य रामाय महात्मने तदा
 महाऽभिषेकं कपिवाहिनीपतिः ।
 उवास भार्या प्रतिलभ्य तारां

३९] शशास राज्यं त्रिदशाधिपो यथा ॥४४॥ [४१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीवाभिषेको नाम

एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥

१. रा म—महात्मानोभ्यपूजयन् ।

२. ल, म ल, —मनसो ।

रा—पवनो ।

३. म—नरतारो ।

४. कै ल, अ ब म ल, श च—

पार्श्वस्थितौ ।

५. ब—मुखा ।

६. कै श—१०भिषेचयत् ।

७. रा च—स्वभिषिक्ते ।

म—परिषिक्ते

८. ब—च ।

९. म—०ज्जाळिनी ।

१०. ल, ब म ल, श—किष्किन्धा ।

११. ल, ब म ल, श—किष्किन्दा० ।

म च—नास्ति ।

[वं०-२६]=[विंशः सर्गः]=[दा०-२७]

अभिषिक्ते तु सुग्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम ।

१] आजगाम सह भ्रात्रा रामः प्रस्रवणं गिरिम ॥१॥ [१

२पू] शार्दूल—मृगसंघुष्टं सिंहव्याघ्र—निषेवितम् ।

N] नानागुल्मलतागूढं बहुपादपसन्ततम् ॥२॥ [२

२उ] ऋक्षवानरगोपुच्छैर्मार्जारैश्च निषेवितम् ।

मेघवृन्दनिभं शैलं रम्यं शुचिजलाशयम् ॥३॥ [३

३] तस्य शैलस्य शिखरे महतो महती गुहाम ।

पर्यगृह्णाभिवासार्य रामः सौमित्रिणा सह ॥४॥ [४

४] गुहायां(?) नातिदूरं हि गिरिकूटे बहूदकाः ।

विस्तीर्णाश्चायताश्चैव पद्मिन्योऽथ सुपुष्पिताः ॥५॥ [N

५] काररढवर्गणैर्घुष्टाश्चक्रवाकैरलङ्कृताः ।

N] प्रसन्नाः स्वादुसलिला मृणालबहुपुष्कराः ॥६॥ [N

अवसत् तत्र धर्मात्मा राघवः सहलक्ष्मणः । [२९पू

६] बहुपुष्पफलैर्युक्ते सुरम्ये धरणीधरे ॥७॥

बहुरम्ये बहुद्रव्ये रतिरल्पोऽपि नाभवत् । [३०पू

७] वसतस्तत्र रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ॥८॥ [३०उ

हृतां तु भार्या कौमारीं प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् । [३०उ

१. अ म श—०संघुष्टं ।

६. रा भ—०गर्गः क्रुद्धः ।

२. रा च—०तागाढं ।

७. ल, अ ब म ल, श—

३. अ ब म—नास्ति ।

मृणालावः ।

ल, ल, श—२योत्तरार्ध—३यपू-

भ—मृणालबहुपुष्पकाः ।

वार्धयोः परस्परं स्थानव्यत्ययः ।

८. कौ अ ल, —धरणीतले ।

४. रा भ—विभूषितं ।

९. भ—०ष्ये० प्रीतिरल्पापि ।

५. रा भ च—नातिदूरे ।

रा—०वैरनक्षपकलिते वने ।

८] ध्यातवानुदयं दृष्ट्वा शशाङ्कस्य विशेषतः ॥१॥ [३१२

नैनमाविशति प्रीति र्वनेष्वपि सुगन्धिषु ।

N] रम्येऽपि चाविशत्येनं वाष्पो नेत्रसमुद्भवः ॥१०॥ [N

नाविवेश च तं निद्रा शयानं शयने शुभे । [३१३

N] चिन्ता त्वेनं विवेशाथ वाष्पदुःखसमुद्भवा ॥११॥ [N

विललाप महातेजाः काममोहवशं गतः ।

N] रामः कमलपत्राक्षो दुःखशोकाभिपीडितः ॥१२॥ [N

चिन्तावाष्पमुखो ध्यायन् निःश्वसन् पन्नगो यथा ।

N] विक्षिप्तगात्रो विभ्रान्तो ह्येति च रुदनमुहुः ॥१३॥ [N

आमीलितक्षः स्नेहास्यः पुनः सञ्चकुटीमुखः ।

N] पुनश्च दैन्यमापन्नो बहुरूपस्तथाऽभवत् ॥१४॥ [N

N] तं समीक्ष्य महातेजाः सुमित्राऽऽनन्दवर्धनः । [N

१० उ] तुल्यदुःखोऽब्रवीद् भ्राता लक्ष्मणोऽनुमतं वचः ॥१५॥ [३२३

नाहमे त्वं व्यथां कर्तुं न च शोचितुमर्हसि ।

११] शोचतः खलु सीदन्ति सर्वार्थाः सर्वदेहिनः ॥१६॥ [३३

१. रा—स्मृत्वा तथोदयं मुखे ।

म—स्मृत्वा तथोदयं दृष्ट्वा ।

श—स्मृत्वा तथोदये दृष्ट्वा ।

२. रा—न्यासेपि ।

अ ल_२—रम्ये चापि ।

३. कै ल, ब म श—रम्ये तं ।

ल_१—विशत्येनं ।

४. रा म च—न विवेश च ।

म—नाविवेशाथ ।

५. कै रा अ ल_२ म च—निद्रा तं ।

६. रा च—गते । म—गतं ।

७. अ ल_१—चैनं ।

८. रा च—विवेशैव ।

९. ल, ब—१० काभिपीडितः ।

श म—नास्ति ।

१०. कै अ ल_१ च—

दुःखशोकसमाकुलः ।

रा म—शोकासमाकुलः ।

११. श म—नास्ति ।

१२. कै रा अ ल_२—निमीलिताक्षः
स्तब्धाक्षः ।

म—निमीलिताक्षिः क० ।

म—नास्ति ।

१३. कै रा ब म म—इयथाकर्तुं ।

१४. रा—न त्वं ।

१५. रा म च—श्वसीदन्ति ।

- भव क्रियापरो नित्यं तथा हर्षपरायणः ।
 १२] आस्तिको धर्मशीलश्च व्यवसायी च राघव ॥१७॥ [३४
 न चाव्यवसितः शत्रून् रक्षांसि च विशेषतः ।
 १३] समर्थस्त्वं रणे जेतुं विक्रमैर्जिह्मचारिणः ॥१८॥ [३५
 समुद्धर्षय तेजस्त्वं व्यवसायं स्थिरं कुरु ।
 १४] ततः सपरिवारं तं निःशेषं कुरु राक्षसम् ॥१९॥ [३६
 पृथिवीमपि वीरं त्वं ससागरवनालयाम् ।
 १५] परिवर्तयितुं शक्तः किं पुनर्दुष्टराक्षसम् ॥२०॥ [३७
 अहं हि खलु वीर्यं ते संमुक्तं प्रतिबोधये ।
 १६] दीप्तमाहुतिभिः काले भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥२१॥ [३९
 लक्ष्मणस्य हि तद्वाक्यं प्रतिपूज्य हितं शुभम् ।
 १७] राघवः सौहृदात् स्निग्धमिदं वचनमब्रवीत् ॥२२॥ [४०
 वाच्यं यदनुरक्तेन स्निग्धेन च हितेन च ।
 १८] सत्त्वंविक्रमसंयुक्तं तदुक्तं लक्ष्मण त्वया ॥२३॥ [४१
 एष शोकः परित्यक्तः सर्वकार्यावसादकः ।
 १९] विक्रमेष्वप्रतिहतं तेजः प्रोत्साहितं च मे ॥२४॥ [४२
 तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
 २०] हितोऽनुरक्तो मेधावी लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥२५॥ [N

१. अ ल_२—धार्मिकश्चापि ।

२. कै—अवसितः शत्रून् च ।

रा ल_२ भ च—अव्यवसितः ।

अ ब म श—च व्यवसितः ।

३. अ—समर्थस्त्वं ।

४. कै ल_१ अ ब म—वीर्यं ते ।

ल_२—वीर्यं ते ।

५. कै अ ल_२—प्रदीप्तमाहुतिः ।

ल_१ ब म दीप्यमानाहुतिः ।

श—दीपमानाहुतिः ।

६. कै ल_१ अ ब म ल_२ श म—
हितं तव ।

७. ल_२—तत्त्वः ।

८. रा भ—न च शोकसमुत्थं मे
दुःखं कार्यावसादकं ।

शरत्कालं प्रतीक्षस्व प्रावृट्कालोऽयमागतः ।

२०] ततः सैराष्ट्रं सजेनं पश्य रावणमुद्धृतम् ॥२६॥ [३८

नियच्छ कोपं प्रतिपाल्यतां शरत्

क्षमस्व मासांश्चतुरो मया सह ।

वसं त्वमस्मिन् मृगसिंहेसेविते

२५] विहाय रोषं भुजगो यथा विषम् ॥२७॥ [४७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे प्रस्रवणाभिगमनं नाम

विंशः सर्गः ॥२८॥

१. म—सुराष्ट्रं सुजनं ।

२. म—वसं (? सन्)

३. कै रा म च—नास्ति

ल, व म श—किष्किन्धा० ।

४. रा म च—०भिगमनो ।

अ—

[बं०-२७]=[एकविंशः सर्गः] =[दा०-२८]

स तदा वालिनं हत्वा सुग्रीवमभिषिच्य च ।

१.] वसन् माल्यवतः पृष्ठे रामो वचनमब्रवीत् ॥१॥ [१]

अयं लक्ष्मण सम्प्राप्तः समयोऽद्य जलागमे ।

२.] संपश्य हि नभो मेघैरावृतं भूरिवर्षिभिः ॥२॥ [२]

सर्वमासर्गतं गर्भं भास्करस्य गभस्तिभिः ।

३.] रसं सर्वमुपादाय द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥३॥ [३]

जातु यात्रा नरेन्द्राणां लोकेऽस्मिन् न प्रवर्तते ।

८.] मार्गाश्च सह वैरेण सलिलेन समीकृताः ॥४॥ [N]

घनैः समुदितै रुद्धो दीनो वै न प्रकाशते ।

९.] सूर्यः प्रनष्टो धर्मज्ञं शोकेनाहमिवावृतः ॥५॥ [N]

एषा तौपपरिक्लिष्टा नववारि-परिप्लुता ।

४.] सीतासन्तापतप्तेव मेही वाष्पं विमुञ्चति ॥६॥ [७]

एष फुल्लार्जुनः शैलः केतकैरंधिवासितः ।

५.] सुग्रीव इव संचोरि धाराभिरभिषिच्यते ॥७॥ [९]

नीलमेघाश्रिता विद्युद् भ्रमन्ती प्रतिभाति मे ।

१. ल,—महो ।

२. रा च—भूमि० ।

३. रा भ च—†सगतो गर्भो ।

४. कै ल, अब म ल_२ श भ च—
मार्गाश्च ।

५. कै ल, अब म ल_२ श—
सलिलैर्विषभीकृतः ।

रा—†सलिलेन समीकृतः ।

६. ल, अब म श च—मण्डो ।

७. रा ल, भ च—†धर्मज्ञः ।

८. कै ल ब म ल_२ श—†सीता० ।

९. कै ल, ब म ल_२ श—†महा० ।

१०. रा—कानेन चाधि० ।

भ—कानेन च विधा० ।

११. रा भ—शास्ताभिर० ।

- ६] स्फुरन्ती रावणस्याङ्गे सीतेव विवशा पुरा ॥८॥ [१२
इमास्ता मन्मथवतां हिताः प्राणवतां निशाः ।
- ७] अनुलिप्ता इव धनैर् नष्टग्रहनिष्ठाकराः ॥९॥ [१३
मोष्ठपादो विनेयानां मासो ब्रह्मविंशताम् ।
- १०] अयमध्यायसमयः सामगानामुपस्थितः ॥१०'॥ [N
नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वाः श्रूयते स्वनः ।
- १२] मामपेक्ष्य वनार्योतमयोध्यायामिव स्वनः ॥११॥ [N
- १३पू] इमां शीतगुणां वर्षा सुग्रीवश्च सुखी स्थितः ।' [N
N] मन्दमारुतनिर्वासं सन्ध्यावन्दनचर्चितम् ॥१२॥
आपाण्डुजलदं भाति कामातुरमिवाम्बरम् । [६
N] सन्ध्यारागान्वितैस्ताम्रै रक्तैर्ध्वाभिकपाण्डुरैः ॥१३॥

१. कै ल, अ ब म ल_२ श च—
+ प्राणिहिता ।

२. कै अ म—+ निशचराः ।
ल_२—+ निशावराः ।

३. रा—मोष्ठपादा विनेयानां ।
कै ल, अ ब म ल_२ श—
मोष्ठपादस्य गोपानां ।
च—मोष्ठपादस्य गो० ।

४. ब—मासे । च—मासं ।

५. कै ल, अ ल_२ श—ब्रह्म इव भितां ।
ब म—ब्रह्म इवाभितां ।
च—ब्रह्म इव भितं ।

६. —अतः परमधिकः पाठः—
रा—
नेवृत्तकार्यायतनो नूनं संचयसंचितः ।
म—निवृत्तकार्या यतयो , ,
च—
निवृत्तकर्मो यतयो नूनं संचितसंभवाः ।

रा म—
आषाढाप्रत्युपगतो भरतः कोशकाचिपः ।

च—आषाढीमय्युपगतो भरतः , ,

७. रा म—ध्वनिः ।

८. कै ल, ब म ल_२ श—मामवेक्ष्य ।
रा म—मां प्रेक्ष्य हि ।

९. रा म—वने पाति अयो० ।

१०. रा—शुतं । म—धुवं ।

११. च—सुग्रीवः स ।

१२. अ म ल_२—व्यवस्थितः ।

१३. रा म—
इमामयं गुणोपेतां सुग्रीवः समुपासते ।

इत ऊर्ध्वं १७ तमश्लोकान्तं सङ्गितम् ।

१४. कै रा ल, ब म ल_२ श म—
० तनिष्ठासां ।

१५. कै रा ल, ब म ल_२ श म—
० नचर्चिताम् ।

१६. अ—+ रक्तैश्चा० ।

स्निग्धैरभ्रायतच्छेदैर्बन्धुमाणमिवाम्बरम् । [५

N] कशाभिरिव हैमीभिर् विद्युद्भिरिव ताडितम् ॥१४॥

अन्तःस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् । [११

N] मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ॥१५॥

मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः । [१०

N] सख्यमन्दरमारुह्य मेघसोपानपङ्क्तिभिः ॥१६॥

कुटजार्जुनमालाभिरलङ्कृतं दिवाकरम् । ४

N] मेघाम्बरविनिर्मुक्ताः कल्लारमुखशीतलाः ॥१७॥

शक्यमञ्जलिभिःपातुं वाताः केतकिगान्धभिः(?)नः) । [८

N] केदारस्य च केदारः सोदकस्य निरुदकः ॥१८॥ [N

उपस्नेहेन जीवामि जीवन्ती(?)नी-) यफलादिभिः । [N

N] कचिदृष्यामि सन्दृश्य वर्षागमसमुत्सुकान् ॥१९॥

कुटजानपि सौमित्रे पुष्पितान् गिरिसानुषु । [१४पू

N] यम शोकाभितप्तस्य कामसंजीवनं स्थितम् ॥२०॥ [१४ उ

रजः प्रशान्तं स च मेघवायुर

निदाघदोषप्रसरः प्रशान्तः ।

स्थिरा हि यात्रा वसुधाऽधिपानां

N] प्रवासिनो यान्ति नराः स्वदेशान् ॥२१॥ [१५

१. कै—† ०रम्यायत० :

च—† ०रभवदच्छेदैर्बन्धुप्रणमिवा-
ध्वरे । वस्तुतस्तु—०‘च्छेदैर्बद्धव्रण-
मिवाम्बरम्’ इति दा० युज्यते ।

२. ल, ब म—कशाभिरिव ।

३. कै—† ताराय० ।

४. कैल, अ ब म ल, श—प्रशान्ता ।

५. ख—† रव० ।

६. कै रा ल, ब म श—नुटितः पाठः ।

७. कै—कुटजानस्य ।

८. ख ल, —कामं सं० ।

९. अ ल, —स ह ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल, श म—
प्रवासिता ।

११. कै रा ल, अ ब म ल, श—
स्वदेशम् ।

सम्प्रस्थिता मानव(१स)वासलुब्धाः

प्रियान्विताः सम्प्रति चक्रवाकाः ।

मेका नु वर्षोदकमो(१प्रो)क्षितेषु

N] जानामि मार्गेषु च संपतन्ति ॥२२॥ [१६

मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा

वनेषु विश्रान्ततरा युगेन्द्राः ।

रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः

N] प्रकीडिता वारिधरैः सुरेन्द्राः ॥२३॥ [४३

धना वनान्ताः शिखिनः प्रमत्ता

जाताः कदम्बाः सकदम्बशाखाः ।

जाता वृषाङ्गेषु समाननम्रा

N] जाता मही सस्यवनाभिरामा ॥२४॥ [२६

कचित् प्रकाशं कचिदप्रकाशं

नभः प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति ।

कचित् कचित् पर्वतसंभिरुद्धं

N] रूपं यथा शान्तमहाऽर्णवस्य ॥२५॥ [१७

नीलेषु नीला नववारिपूर्णा

मेघेषु मेघाः प्रतिभान्ति सक्ताः ।

दावाभिदग्धेषु दवाभिदग्धाः

N] शैलेषु शैला इव बद्धमूलाः ॥२६॥ [४०

१. कै म—‡ भीका न ।

अ ब ल—‡ मेका न ।

ख—अभीक्ष्ण० ।

२. ख—वर्षोदकवीक्षितेषु ।

३. कै ल, अ ब म श ख—नरेन्द्रम

४. कै रा ल, अ ब म ल, श भ—

निस्तृता ।

५. च—प्रमत्ताः ।

६. अत्र—“जाता वृषा गोषु समानकामाः”
इति दा पाठो युज्यते ।

७. कै च—प्रभाति ।

८. ल ब—०संभिरुद्ध० ।

निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति

दुतं नदी सागरमभ्युपैति ।

दृष्ट्वा बलाका घनमभ्युपैति^१

N] मेघा निकामं परिसंपतन्ति ॥२७॥ [२५

समेधिता भाति बलाकपङ्क्तिर

वातावधूता प(?व-)रपुण्डरीकाः । [२३

लम्बालकार्भा जलदोश्चरन्ति [N

N] वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति ॥२८॥

ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति

सुघोषणाः सान्तरजा वनान्तात् ।

प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवन्ते [२७

N] व्यामिश्रिताः सर्जकदम्बपुष्पैः ॥२९॥

नवं जलं पर्वतधातुताम्रं

मयूरकेकाभिरतीर्विघुष्टाः ।

शैलार्पणाः शीघ्रतरं वहन्ति [१८

N] रसातलं चाम्बरसंभिकान्नम् ॥३०॥

प्रभुज्यते जम्बुफलं प्रकाम-

मनेकवर्णं पवनावधूतम् ।

१. ख—† नदा ।

२. ल_२—नास्ति ।

३. ख—निकामा ।

४. ख—लम्बा बलाका रवितारवरस्य

५. अत्र 'मत्तगजा वनाम्नाः' इति वा पाठो युज्यते ।

६. अ—ल्लवप्ति । ख—†ल्लवत्वात् ।

७. ख—व्यामिश्रितं ।

८. अ—० व घुष्टम् ।

म—घुष्टाः ।

ख—†०भिरवानुपातं ।

कै—०भिर...पातं ।

९. कै ल_१ अ व म ल_२ श—†शैला वना ।

१०. म—†शारवरल० ।

ख—†षट्पदसन्निकारं ।

भूमौ पतत्याशु फलं विपकम् [१९]

N] अङ्गारपूर्णोत्करसभिकाशम् ॥३१॥

फलैः सुपर्याप्तरसैः समृद्धैर

जम्बुदुमाणां प्रतिभान्ति शाखाः ।

नीलायमाना इव षट्पदीधैर [३०]

N] धारानिपातैरभिदिद्यमानाः ॥३२॥

कैदम्बशाखासु विळम्बमानाः

क्षणार्जितं पुष्परसावगाढं । [२९]

लीलाविलासोपरमे युवानः [N]

N] सन्नैर्मदं षट्चरणास्त्यजन्ति ॥३३॥ [२९]

तद्वित्पताकाभिरलङ्कृताना-

मुदीर्णगम्भीरमहाऽर्णवानाम् ।

विभान्ति रूपाणि बलाहकानां

N] रणोद्यतानामिव वारणानाम् ॥३४॥ [३९]

विद्युत्पताकैः सबलाकमालाः

शैलेन्द्रकूपे गिरिसभिकाशाः ।

गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादा

N] मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ॥३५॥ [२०]

सप्तच्छदानां कुमुमोपगन्धः

षट्पादवृन्दैरनुगीयमानः ।

१. च—†० रसभिकाशैः ।

२. च—धारामिपा० ।

अ म ल_२ च—†० रभिदद्य० ।

३. ल_२—नास्ति ।

४. च—† विळम्ब० ।

ल_२—नास्ति ।

५. अ म ल_२—पुष्पकलाव० ।

६. च—नास्ति ।

७. कै ल, अ य म ल_२ श—

† विद्युत्पताकाः ।

८. च—†० पराधी

मत्तद्विपानां पवनानुमागदं

N] रोषं वनेष्वभ्यधिकं करोति ॥३६॥ [N

मार्गानुगः शैलवनानुसारी

संप्रस्थितो मेघरवं निशम्य :

मुक्तासकाशं सलिलं पतन्तं

N] मुनिर्मलं निर्भरसन्धिलग्रम ॥३७॥ [N

दृष्टा विवर्णच्छदना विहङ्गाः

सुरेन्द्रदत्तां(?) तृषिताः पिबन्ति ।

युद्धांतिकामः प्रतिनागशङ्का(?)

N] मत्तो गजेन्द्रः प्रतिसन्निवृत्तः ॥३८॥ [N

१.३ उ] जितारिरेषं सुग्रीवो राज्ये च महति स्थितः । [५७५

अहं हि हृतदारश्च राज्याच्च महतश्च्युतः ।

१.४] नदीकूलमिव क्लिन्नमवसीदामि लक्ष्मण ॥३९॥ [५८

सागरश्च हि विस्तीर्णो मार्गश्च भृशदुर्गमः ।

१.५] रावणश्च महाशत्रुरसाध्येयं प्रतिभाति मे ॥४०॥ [५९

अयोत्रां चैव दृष्ट्वेमां सागरं च मुदुर्गमम् ।

१. च—०नुसारी ।

रा—जिताशः ” ”

२. च—०ष्वभ्यधिकं ।

९. अ ल_२—सु० ।

३. म—०नुसारं ।

१०. म—१मार्गश्च भृषदुर्गमाः ।

च—०नुसारी ।

११. रा भ च—०त्रुहायं ।

४. कै ल_१ ब म श—भग्नः पाठः ।

१२. कै ल_१ अ ब म ल_२ श—

च—एव पुटेषु ल० ।

अपात्रं ।

५. अ ल_२ - ०ददत्ताम् ।

१३. कै ल_१ अ ब म ल_२ श च—

६. अ—भवन्ति ।

दृष्ट्वा मां ।

७. कै ल_१ ब म श—वृत्तितः पाठः ।

१४. कै ल_१ अ ब म ल_२ श च—

रा अ ल_२ भ—उपैति ।

चैव दुर्गम० ।

८. म च—जितारिः ससहायश्च स्वराज्ये ।

१६] प्रमत्तं चापि मुग्धीवं मया किं साध्यमेव हि ॥४१॥ [६०

अपि चैवारिणाऽक्लिष्टं चिराद् दारैः समागतम् ।

१७] आत्मकार्यगरीबस्त्वाद्वक्तुं नेच्छामि वानरम् ॥४२॥ [६१

N] सुदुःखाद् दुःखितो नूनं मुग्धीवः मुखितोऽपि सन् ।

N] अकाले तादृशं मित्रं नैहं दुःखे नियोजये ॥४३॥ [N

स्वयमेव विनिश्चित्य ज्ञात्वा कालमुपस्थितम् ।

१८] उपकारं च मुग्धीवो ज्ञास्यते नात्र संशयः ॥४४॥ [६२

N] यथा बालिवधे साद्यं मुग्धीवस्य मेधा कृतम् ।

N] तथा मीताऽधिगमने मत्मा द्वायमुपे(?)ष्यति ॥४५॥ [N

उपकारेण वीरो " हि प्रतीकारेण युज्यते ।

२०] कृतं ह्यपकृतं हन्ति लोकेऽवेवासेतां मनः ॥४६॥ [६४

तस्मात् कालं हि विश्रम्य स्थितोऽहमिदमुत्तमम् ।

१९] मुग्धीवस्य नदीनां च प्रसादं प्रतिपालयन् ॥४७॥ [६४

स एवमुक्तः प्रणिधाय लक्ष्मणः

कृताञ्जलिस्तत्र प्रतिपूज्य भाषितम् ।

१. रा भ—प्रमत्ते चापि

च—प्रमत्ते चापि ।

२. रा भ च—मुग्धीवे ।

३. रा भ—१ अथासौ परिसं० ।

च—१ अपि चासौ परि० ।

४. कै रा अ ल_२ भ च—० क्लिष्टा-
रादरैः समागतः ।

५. अ—स्वदु० । च—मदुःखाद् ।

६. रा—हि सन् । भ—हि यत् ।

७. कै ल, अ व म ल_२ श—नालं ।

८. कै ल, व म श—निबोजयेत् ।

९. अ—कालं समुत्थितं ।

१०. अ—कृतं मया ।

११. रा—वैरे ।

१२. कै रा च—अकृतं ।

१३. रा च—अप्युपकृतं ।

१४. रा—सत्त्ववतां । च—लोके सतां ।

१५. भ—नास्ति ।

१६. रा—नास्ति ।

१७. कै ल, अ व म ल_२ श भ च—
प्रतिधार्य ।

उवाच रामं प्रतिपूज्यदर्शनं

२१.] प्रदर्शयन् दर्शनमात्मनः शुभम् ॥४८॥ [६५

यथोक्तमेवं तव सर्वमीप्सितं

नरेन्द्र कर्ता नचिरेण बानरः ।

शरत्प्रतीक्षः क्षमतामिदं भवान्

२२.] जलप्रसादे रिपुनिग्रहे धृतः ॥४९॥ [६६

ततोऽस्य तस्मिन् वसतो महावने

महात्मनश्चिन्तयतोऽथ तां प्रियाम् ।

विसृज्य तोयं जलदा महाजवाः

२३.] पुनर्निवृत्ताः शरदं निवेद्य च ॥५०॥ [N

हृत्पौर्यं रामायणे किष्किन्धाकौण्डे प्राबुद्धवर्णनं नाम

एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

१. रा—० नमस्कृतम् ।

२. रा भ च—† जलप्रसादं ।

३. रा भ च—इत्वा ।

४. ल_२—नास्ति ।

५. रा भ—उद्योगे ।

के ल, व म य—किष्किन्धा० ।

[वं०-२८] = [द्वाविंशः सर्गः] = [दा०-२९]

समीक्ष्य(१क्ष-) माणः सुग्रीवं त्यक्तधर्मार्थसंग्रहम् ।

१] अत्यर्थावहिता ऽऽत्मानमेकान्तगत-मानसम् ॥१॥ [२

निवृत्तार्थमभिप्रायैरिष्टैर् भ्रात्रा ऽविवासितम् ।

२] प्राप्तवन्तमभिप्रायं सर्वमेव मनोगतम् ॥२॥ [३

स्वां च पत्नीमभिप्रेतां तारां च मनसेर्ष्मिताम् । [४पू

३] सुखेन राजपत्न्या च बुद्ध्वा रतिपरायणम् ॥३॥ [N

५उ] राज्यार्ये सुखसन्दोहे वर्तमानमुपस्थितम् । [N

N] स्वयमेव विनिश्चित्य ज्ञात्वा कालमुपस्थितम् ॥४॥

विनिश्चितार्थः कालज्ञः कार्यकालविशेषवित् । [६

६] प्रसाद्य वाक्यैर्विविधैः शाखापृगपतेर्मनः ॥५॥

वाक्यविद् वाक्यतत्त्वज्ञः सुग्रीवं मारुतात्मजः । [७

७] हितं तथ्यं च पथ्यं च धर्मकामार्थहेतुमत् ॥६॥ [८पू

प्रणयात् प्रीतिसंयुक्तं विश्वासकृतनिश्चयः ।

८] हरीश्वरमुपागम्य हेनूमान् वाक्यमब्रवीत् ॥७॥ [८उ

राज्यं प्राप्तं यशःस्फीतं बलाचोराऽऽत्मसात् कृता । [९पू

१. कै—† समीक्ष्यमानः ।

रा ल ब म श च—† ०क्ष्य रामः ।

२. ल, अ ब म ल, —० तगतचेतसं ।

म—० नमेकान्ते गतचे० ।

३. रा—प्राप्तमेवम० ।

४. कै ल, म श—च मनसीप्सितां ।

ब†—वचनमी० ।

५. कै ल, अ ब श—सुखेन राजपु०

रा ल, म च—सुखेण राजपु० ।

६. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

विहरतमहोरात्रं कृतार्थं विगतज्वरम् ।

मरुद्गणैः शक्रमिव न तदेवाप्सरोगणं ॥

मंत्रिसंम्यस्तकार्यार्थं मंत्राणामनवेक्षणं ।

७. रा भ—राज्यस्थं कृतसंदेहं ।

अ—०थे सुखसंदोहं ।

८. ब—नास्ति ।

९. रा भ—० निश्चितार्थकालज्ञः

१०. कै—† हनूमत् ।

११. रा भ च—बलाचोरी० ।

भ—कोवे—बलाचोरा० इत्यपर-

हस्तेन पश्चात् ।

- ९] स्वजनः पूजितः सम्यक् प्रकृतीश्चानुरजिताः ॥८॥ [N
 शत्रवस्ते प्रतापेन नाममात्रावशेषिताः । [N
 १०] मित्राणां चैव समयस् तद् बुद्ध्या नैनु मन्यताम् ॥९॥ [१७
 यो हि मित्रेषु मित्रज्ञः सततं चानुवर्तते ।
 ११] तस्य राज्यं च कीर्तिश्च प्रभावश्चाभिर्वर्धते ॥१०॥ [१०
 यस्य दण्डश्च कोशश्च मित्राण्यात्मा पुरं जनैः ।
 १२] पूर्णान्येतानि सर्वाणि स राज्यफलमश्नुते ॥११॥ [११
 तद् भवान् मित्रसंपन्नः स्थितः पथि निरत्यये ।
 १३] मित्राणामुपनीतम् त्वं यथावत् कर्तुमर्हसि ॥१२॥ [१२
 यो हि कालाद्यतीतेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।
 १४] स कृत्वा महतोऽप्यर्थान् न मित्रार्थेषु युज्यते ॥१३॥ [१४
 मनसाऽपि हि कार्यार्थं यैः काले प्रतिपद्यते ।
 १५] स राजा बुद्धिसंपन्नः परेषां मूर्ध्नि वर्तते ॥१४॥ [N
 तदिदं मित्रकार्यं त्वं कर्तुमर्हस्यरिन्दम । [१५पू
 १६] रामस्यार्हसि पिङ्गाक्ष कर्तुं सर्वात्मना प्रियम् ॥१५॥ [२६उ
 न च कालमतीतत्वाद्भोदयाम्यद्य धर्मतः ।
 १७] त्वरमाणो ह्यनुप्राप्तस् तव राज्यवशानुगः ॥१६॥ [१७

१. रा भ—तद्भवाननु० ।

च—तद्बुधा ननु० ।

२. रा भ—०वशातिव० ।

ल१ श—०वशाभिवर्तते ।

म—०वशापि वर्तते ।

३. कै ल, ब म श च—पुरे जनः ।

रा भ—स भूमिपः ।

४. रा—† ०पनीयस्तु ।

अ म च—† ०पनीयस्तु ।

५. रा—कालाम्यतीतेषु ।

कै ल, अ ब म ल, श-
कालोपनीतेषु ।

६. रा च—०कार्यं तु ।

७. कै—यत् ।

८. कै ल, अ ब म ल, श म च
त्वरमाणमनुप्रा० ।

९. ल१—नस्ति ।

अस्य स्फीतस्य हेतोश्च दीर्घकालस्य वानर !

१८] अप्रमेयप्रधानस्य स्वयं च प्रतिमार्गतः ॥१७॥^१ [१८
१९पू] तस्य चावितेयं कार्यं पूर्वं कृतवतः प्रियम् । [१९पू

N] राघवस्य प्रतिश्रुत्य वैदेह्याः प्रतिमार्गणम् ॥१८॥ [१५उ
२६उ] नाधस्तान् न वने नाप्सु गतिर नोपरि नार्धरे ।

कस्यचित् छँजतोऽस्माकं सज्जते केस्तवाज्ञया ॥१९॥ [२७
२७] तदाज्ञापय नः क्षिप्रं कुतो वो मेऽपि तिष्ठति ।

हरयो हर्षधृष्यास्ते सन्ति कोदयुग्रशूरपाः ॥२०॥ [२८
२८] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा काले साधुनिषेवितम् ।

सुग्रीवः सत्त्वसंपन्नश्चै चकार प्रतिमुत्तमाम् ॥२१॥ [२९
२९] स सन्दिदेशाय हरिं नीलं नित्यकृतोद्यमम् ।

दिष्टु सर्वासु सैन्यानां सर्वेषामुपसङ्ग्रहे ॥२२॥ [३०
३०] यथा सेना समग्रा मे पौर्णमास्यां च सर्वशः ।

समागच्छत्यसंज्ञेन तथा नीतिर विधीर्यताम् ॥२३॥ [३१

१. ल, ब म श—तस्य ।

२. रा अ म च—हेतोर्हि ।

३. ल, —नास्ति ।

४. कै ल, अ ब म ल, श च—
•तयः कार्यः ।

५. रा म—परिमार्गेण ।
अ च—प्रियमार्गः ।

६. कै राल, अ ब म ल, श म च—
नाम्बरे ।

७. रा अ म च—सज्जते ।

८. रा म च—तु तवा० ।

९. रा अ म च—† बापि स ।

१०. कै अ ब—तिष्ठते ।

११. म—प्यग्र० ।

१२. रा अ म च—कोदयुग्रतो नृप ।

१३. कै राल म म च—सत्त्वसंपूर्ण० ।
ल—सत्त्वसंपूर्ण० ।

१४. कै—सर्वदा ।

१५. म—समागच्छेत्संज्ञेन ।

१६. रा म—सेनापि तथा कुह ।

३१] ये त्वन्तपालाः प्रेणताः शीघ्रगा व्यवसायिनः ।^१

३१पू] स्वयं चानुत्तमं सैन्यं भवानेवानुपश्यतु ॥२४॥ [३२

यः सप्तरात्रमध्ये मे नाप्नुयादिह वानरः ।

३२ उ] तस्य प्राणान्तिको दण्डो निपात्योऽत्र मतिर्मम ॥२५॥ [३३

हरींश्च सर्वाननुयोज्य सङ्गतान्

भवान् ममाङ्गां कुरुताञ्च सर्वशः ।

इति व्यवस्थां हरिवाहिनीश्वरो

N] विधाय संस्थां प्रविवेक्ष वीर्यवान् ॥२६॥ [३४

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे सेनाचोर्दनं नाम

द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

१. म—प्लवगाः ।

२. अतः परं “ममानयन्तु ते सैन्यं
त्वरिताः शासनात्मकम् ” इति
दा० पाठो युज्यते ।

३. कै ल, व म श—सैन्ये ।

४. रा—पूर्णरात्रादूर्ध्व ।

अ म च—सप्तरात्रादूर्ध्व ।

५. कै—तत्र ।

६. रा म च—० अ निर्मितः ।

७. कै—संगं । ल, —मैग ।

म ल, श—मैग ।

८. कै—कुरु तात स० ।

रा अ म च—कुरुताञ्च सर्वदा ।

९. रा म—बलिना हरीश्वरो ।

१०. ल, —इति श्रीवाल्मीकीये ।

११. रा म—उद्योगे ।

कै ल व म ल, श—किष्किन्धा ।

१२. रा अ म च—सेनाचोर्दनो ।

[६०-२९, ३०, ३१]=[त्रयोविंशः सर्गः]=[दा०-३०, ३१]

गुहां प्रविष्टे सुग्रीवे विनिवृत्ते जलागमे ।

१] वर्षारान्नोषितो रामः कामशोकाभिपीडितः ॥१॥ [१

कामवृत्तं च सुग्रीवं नष्टां च जनकात्मजाम् ।

२] बुद्ध्वा कालमतीतं च मुमोह परमातुरः ॥२॥ [३

ततः संज्ञामुपागम्य मुहूर्तान्मतिमास्थितः ।

३] मनोनिविष्टां वैदेहीं चिन्तयामास राघवः ॥३॥ [४

समीक्ष्य निर्मलं व्योम गतविद्युद्दलह्रिकम् ।

N] सरः सारससंघुष्टं विललापार्तया गिरा ॥४॥ [६

पाण्डुरं विमलं दृष्ट्वा गगने चन्द्रमण्डलम् ।

४] निर्मेधां रजनीं दृष्ट्वा शरज्ज्योत्स्नानुलेपनाम् ॥५॥ [N

आसीनः पर्वतस्याग्रे हेमधातु-विभूषिते ।

५] शारदीं रजनीं दृष्ट्वा जगाम मनसा प्रियाम् ॥६॥ [N

ततः पद्मपलाशार्क्षीं वैदेहीमनुचिन्तयन् ।

६] अब्रवीलक्ष्मणं दृष्ट्वा मुखेन परिशुष्यता ॥७॥ [२१

तर्पयित्वा सहस्राक्षः सलिलेन वसुन्धराम् ।

७] निर्वर्तयित्वा श्रेष्ठानि कृतकर्मा पुरन्दरः ॥८॥ [२२

जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।

N] निवृत्ताः शिशिराः सौम्यदृष्टिपाताः समन्ततः ॥९॥ [२५

१. रा—०महिर्नाभरः ।

अ म च—०मतिमाधरः ।

२. रा अ म च—शरदा ।

३. कै—०गतं विद्यु० ।

रा—०लाहकि ।

४. अ च—शशिज्योत्स्ना० ।

५. कै ल, ब म ल, श—नास्ति ।

६. च—०हिमधा० ।

७. रा च—०शारदा ।

८. कै—पद्मविशालार्क्षी ।

९. कै ल, ब म ल, श म—

निवर्तयित्वा ध्वनिः ।

१२ उ] मेघानां वानराणां च मयूराणां च लक्ष्मण ।

N] नादः प्रस्रवणानां च विनिवृत्तो नृपात्मज ॥१०॥ [२६

८ उ] स्निग्धगम्भीरनिर्घोषाः शैलद्रुमपुरोगमान् ।

N] पूरयित्वा महामेघाः प्रतिशान्ता महाद्युते ॥११॥ [२३

९ उ] नीलोत्पलदलश्यामाः सबलाकाः सविद्युतः ।

१० पू] विमदा इव मातङ्गा नष्टरूपा घना घनाः ॥१२॥ [२४

१४ उ] अभिवृष्टा महावर्षे निर्मलाश्चित्रधातवः ।

१५ पू] अवलिप्ता इवाभान्ति गिरयः पश्य लक्ष्मण ॥१३॥ [२७

१३ उ] उत्पलैः पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पादपैः ।

१४ पू] बाप्यः समुपशोभन्ते सामान्याः प्रमदा इव ॥१४॥ [N

११ उ] पनसाः सप्तपर्णाश्च कोविदाराश्च पुष्पिताः १ [N

N] सारसारवसंपन्नोः सारसारवर्वादिनी १

N] यस्य मे रमते कान्ता साऽद्य मे रंस्यने कथम् ॥१५॥ [७

१३ उ] पुष्पितान् पनसांस् तन्वी काञ्चनैरिव निर्मितान् । [४

१७ पू] कथं सा वर्तते नूनं पश्यन्ती मामपश्यती ॥१६॥ [८

अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्यावभासिनीम् ।

२०] न मृशं दीपयेत् कामः शरद्गुणमृदीपितः ॥१७॥ [१२

N] दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।

१. रा म—नदप्रस्र० ।

अ च—नादाः प्रस्र० ।

२. अ च—विनिवृत्ताः ।

३. ब—अभिलिप्ता ।

४. रा म—अतः परमधिकः पाठः —

पश्यन्ते वन्धुजीवाश्च श्यामाश्च गिरिसानुषु

प्रसन्नसलिला नद्यः कुरैः संप्रणादिताः ॥

हंसकारणवाकीर्णाश्चक्रवाकोपशोभिताः ।

५. अ च—पारसा रसवन्नादाः ।

६. अ च—०रवनादिनी ।

७. रा म—नास्ति ।

८. ब म ल, श—काञ्चनैव ।

९. अ च—०भामिनीम् ।

१०. रा म—नास्ति ।

नवसङ्गमसत्रीडा जघनानीव योषितः ॥१८॥ [२८

N] शरत्काले तु काशानां मञ्जर्यो मारुतेरिताः ।

N] वरासवमदक्षीवा विलोला इव योषितः ॥१९॥ [N

स. ३०, २५] अन्योन्यं बद्धवैराणां मानिनां विजिगीषताम् । [६२५

३५] इयं सा प्रथमा यात्रा नरेन्द्राणां जयैषिणाम् ॥२०॥ [६३५

२७] उद्योगसमयः सौम्य पार्थिवानां नृपात्मज । [६२७

३७] न च पश्यामि सुग्रीवमुद्योगं वा तथाविधम् ॥२१॥ [६३७

चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ।

४] मम शोकपरीतस्य सौम्य सीतामपश्यतः ॥२२॥ [६४

प्रियाविहीने दुःस्वार्ते हृतराज्यं विवासिते ।

५] कृपां न कुरुते राजा सुग्रीवो मयि लक्ष्मण ॥२३॥ [६५

अनाथो हृतदारश्च रावणेन प्रधर्षितः ।

६] दीनो दूरगृहः कामी तस्यैव शरणं गतः ॥२४॥ [६७

इत्येतदकारणैः सौम्य सुग्रीवेण दुरात्मना ।

७] अहं वानरराजेन परिभूतो न संशयः ॥२५॥ [६८

शरदः से च कालो मे सीतायाः परिमार्गणे ।

८] कृतार्थः समयं कृत्वा दुर्मतिनोतिमन्यते ॥२६॥ [६९

स किष्किन्धां प्रविश्य त्वं ब्रूहि तं वानरेश्वरम् ।

१. ल_२—मस्ते० ।

२. कै ल_१ व म ल_२ श—
उद्योगसमये ।

३. म च—तस्य ।

४. ल_२—वत्स ।

५. रा म—हृतराज्ये ।

६. रा—दूरगृहः ।

७. ल_१—करणैः ।

८. कै रा म ल_२ श म च—शरदा ।

९. ल_२—सकलः कालः ।

१०. रा ल_१ व म ल_२ श—किष्किन्धा ।

- ९] मूर्खं ग्राम्यसुखे सक्तं सुग्रीवं वचनान्मम ॥२७॥ [७०
 १० उ] अर्थिनां याचमानानां पूर्वं चाप्युपकारिणाम् ।
 आशां संश्रुत्यै यो हन्ति स लोके पुरुषाधमः ॥२८॥ [७१
 ११] शुभं वा यदि वा पापं वाक्यं यः समुदीरितम् ।^१
 सत्यवाङ् नाभिजानातिस लोके पुरुषाधमः ॥२९॥ [७२
 १२] कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न भवन्ति ये ।
 १३ पू] तान् मृतानपि क्रव्यादाः कृतघ्नान् नोपभुञ्जते ॥३०॥ [७३
 १८ उ] नूनं काञ्चनपृष्ठस्य विकृष्टस्य मया रणो ।
 द्रष्टुमिच्छसि चापस्य रूपं विशुद्धगुणोपमम् ॥३१॥ [७४
 १९] घोरं ज्याघातं निर्घोषं मम क्रुद्धस्य संयुगे ।
 २० पू] निष्पेषमिव वज्रस्य पुनस्त्वं श्रोतुमिच्छसि ॥३२॥ [७५
 एकेनैव रणो वाली शरेणाभिहतो मया ।^२ [८२ पू
 २१] समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥३३॥ [८१ उ
 कुरुष्व सत्यं मयि वानरर्षभै
 प्रतिश्रुतं धर्ममवेक्ष्य श्लाघतम् ।

१. कै ल, म श—चैव सु ।

ल—इष्टुमिच्छति ।

ल_२—निजसुखे ।

९. कै—तृणं ।

२. ल_२—चाप्युप० ।

१०. रा ल, ब अ म श भ च—

३. कै ल, ब म ल_२ श—संक्राम्य ।

ज्यातलनि० ।

४. रा—नास्ति ।

११. कै अ म ल_२ श भ च—

५. रा—नास्ति ।

एक एव ।

६. कै ल, ब म ल_२ श—

१२. रा अ च—अतः परमधिकः पाठः—

† ० नशिष्टस्य ।

संज्ञसम्प्रमदः कान्तं वक्षिष्यामि सबाधकं ।

७. श—† विक्रमस्य ।

न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो मया ॥

८. कै ल, अ म श—† इष्टुमिच्छति ।

१३. रा भ—वानरेश्वर ।

रा—† इष्टुमिच्छति ।

मा बाहिनं प्रेतगतं यमक्षये

२२] हतोऽद्य पश्येस्त्वमजिह्वगैः शरैः ॥३४॥ [८४

स पूर्वजं तीव्रविद्वदशोकं

लालप्यमानं प्रसमीक्ष्य दीनम् ।

चकार रौद्रां मतिमुग्रवेगो

N] हरीश्वरे मानवदेवनाथः ॥३५॥ [८५

स लक्ष्मणस्तद्वचनं निश्चम्य

रामस्य श्लोकाभिपरिप्लुतस्य ।

उवाच वाक्यं मतिमानमर्षी

स.३१,१] रामार्थसिद्धयर्थमदीनसत्त्वः ॥३६॥ [N]

न वानरः स्यास्यति साधुवृत्ते

न मंस्यते कामफलानुषङ्गं ।

न मोक्ष्यते वानरराजलक्ष्म्याम्—(?)

२] तँथा हि नाद्यं क्रमतेऽल्पबुद्धिः॥३७॥[स.३१,२

मतिसयाद् ग्राम्यमुखेषु सक्तो

भवत्यसादात् प्रतिकारदीनः ।

१. रा भ—+ हतं च ।

२. कै ल, व म श—मतिमान० ।

रा च—+प्रतिमानमर्षी ।

३. रा—साधुवृत्ति ।

४. कै ल, व म ल, श च—

कामफलानुषङ्गि ।

५. कै ल, व म ल, श—तोषते-

असौ नर० ।

रा अ च—तोषयेत्तुं ।

६. रा अ च—० लक्ष्मीम् ।

७. कै ल, व म ल, श च—

तवाहिताय ।

८. कै रा ल, अ व म ल, श च—

क्रमतेऽस्य बुद्धिः ।

९. रा अ च भ—प्रतिकारबुद्धिः ।

हतोऽग्रजं पश्यतु वालिनं मया

३] न चैवं राज्यं विगुणाय देयम् ॥३८॥ [३

न धारये दोषविदीर्णवेगं

निहन्मि सुग्रीवमशक्तमर्थ ।

हतप्रवीरोऽथ नरेन्द्रसूनुर

४] नरेन्द्रपुत्रीं विधेवां करोतु ॥३९॥ [४

तमात्तवेर्गाच्च समुत्पतन्तं

निवेदितार्थं रणचण्डवेगम् ।

उवाच रामः परवीरहन्ता

५] स्वापेक्षया सानुनयं च वाक्यम् ॥४०॥ [५

इत्यार्षे रामावणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीवसन्देशो नाम

त्रयोविंशः सर्गः ॥२३॥

—

१. ल, म—पश्यति ।

२. रा—सदा । म—स ।

३. रा म—राज्यमेवं ।

४. कै—न धारये ।

ल, अ व म ल, श च—
विदारये ।

५. कै ल, अ व म ल, श—
मेखुदीर्णवेगं ।

म—दोषसुदीर्णः ।

६. कै ल, अ व म ल, श—
०मदानमच ।

७. म—नरेन्द्रपुत्र्या विजयं ।

८. रा ल, व म च—तमात्तवेर्गाच्च ।

९. ल, म ल, श—रामं ।

१०. ल, व म ल, श—किष्किन्धा० ।
रा म च—नास्ति ।

[बं-११]= [चतुर्विंशः सर्गः] = [दा०-३१]

- न पापे त्वद्विधास्तात पापं कुर्वन्ति निश्चितम् ।
 ६] पापं मर्षेण यो हन्ति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥१॥ [६
 नेदमद्य त्वया कार्यं साधुवृत्तेन गहितम् ।
 ७] तां प्रीतिमनुवर्तस्व पूर्ववृत्तं च लक्ष्मण ॥२॥ [७
 सामोर्पहितया वाचा रूक्षाणि परिवर्जयन् ।
 ८] वक्तुमर्हसि सुग्रीवमतीतं कालसंग्रहम् ॥३॥ [८
 स एवमनुशिष्टार्यो यथावत् पुरुषर्षभः ।
 ९] प्रययौ तां पुरीं वीरो लक्ष्मणः शुभलक्षणः ॥४॥ [९
 ततः शुभमतिः प्राज्ञो भ्रातुः प्रियहिते रतः ।
 १०] लक्ष्मणः प्रतिसंरन्धो जगाम भवनं कपेः ॥५॥ [१०
 शक्रचापनिभं घोरं धनुः कालान्तकोपमम् ।
 ११] प्रवृष्टा गिरिशृङ्गाभं मन्दरः सानुमानिव ॥६॥ [११
 यथोक्तवचसां वक्ता शूराणां कर्मणोत्तमः ।
 N] बृहस्पतिमतिर्वीरो' भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ॥७॥ [१२
 कामक्रोधसमुत्थेन भ्रातृशोकेन' चार्हतः ।
 १२] प्रभञ्जन इवाविष्टः प्रययौ लक्ष्मणस्तदा ॥८॥ [१३

१. रा अ म च—पापमेवं प्रकुर्वते ।

२. रा अ म च—मार्गेण ।

३. कै ल, ब म ल, श—पूर्ववत् त्वं ।

रा अ—पूर्वं वृत्तं ।

४. कै ल, ब म ल, श—

ममोपहितया ।

अ श च—सामोपहि० ।

५. रा म—कालसंग्रहे ।

६. रा—वृत्तिः पाठः ।

श—लक्ष्मणः शुभलक्ष्मणः ।

म—लक्ष्मणः पुण्यकर्मकृत् ।

७. रा—वृत्तिः पाठः ।

८. श—वन० ।

९. अ—+कर्मणोत्तमं ।

१०. म च—धीरो ।

११. रा अ म च—भ्रातृशोकाग्निनावृतः

- सालासं तालासं तमालांश्च तरसा पातयन् दुमान् । [१४७
 १.३] दूरादेकर्षयं त्यक्त्वा ययौ कार्यवशाद् दुतर्ष ॥१०॥ [N
 पर्यस्यन् गिरिकूटानि दुमान् भञ्जन् महाबलः । [१४८
 N] शिलाश्च शकलीकुर्वन् पद्भ्यां वज्र इवाश्रुगः ॥१०॥ [१५०
 १.४०] अथापश्यद् बलाकीर्णां कपिराजपुरीं शुभार्थम् ।
 N] सौम्यामिक्ष्वाकुशार्दूलः किष्किन्धां गिरिसङ्घटे ॥११॥ [१.६
 १.४३] कपिभिः शैलसंक्रान्तैः समन्तादभिनादिताम् ।
 N] ततः सुग्रीवभवनं लक्ष्मणः स ददर्श ह ॥१२॥ [N
 रोषात् प्रस्फुरमाणोष्ठो वानरं प्रति लक्ष्मणः ।
 N] स ददर्श हरीन् भीतान् किष्किन्धायां च निःस्वर्नान् ॥१३॥ [१.७
 शैलशृङ्गैर्गणैश्च शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
 १.५] जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानरा ये वनान्तरे ॥१४॥ [१.८
 तान् गृहीतप्रहरणान् सर्वान् दृष्ट्वैव लक्ष्मणः ।
 १.६] भूय एवाभवत् क्रुद्धो बह्विन्धन इवानलः ॥१५॥ [१.९
 "तं ते" भयपरीताङ्गाः क्रुद्धं दृष्ट्वा पुवङ्गमाः ।
 १.७] कालं मृत्युयुगान्ताभं शतशो दुदुवुस्तदा ॥१६॥ [२.०

१. रा अ—सालतालांश्च कीर्णांश्च ।

भ च—सालतालांश्च कर्णांश्च ।

२. कै ल, अ व म ल, च—
 दूरादेव० ।

३. रा—कामवशाद् ।

४. च—+वनं ।

५. कै रा ल, अ व म ल, श—
 पर्यसन् ।

६. रा—गङ्गाकीर्णं कपिराजपुरं शुभं ।
 ल, —महानीनां क० ।

७. रा—+सौम्य० ।

८. ल, व म ल, श—किष्किन्धां ।

९. कै ल, म व ल, श—सालसंक्रान्तैः ।

१०. भ च—०माणोष्ठो ।

११. रा—वीरान् ।

१२. ल, व म ल, श—किष्किन्धायां ।

१३. रा अ म भ च—निःस्वर्नान् ।

१४. ल, व अ म—शैलशृङ्गांश्च ।

१५. रा अ—+तसे ।

ततः सुग्रीवभवनं प्रविश्य हरयस्तदा ।

१८] क्रोधमागमनं चैव तस्मै सर्वं न्यवेदयन् ॥१७॥ [२१

तारायाः सह कान्तायाः सक्तः कपिवरेश्वरः ।

१९] न तेषां हरिवीराणां शुश्राव वचनं तदा ॥१८॥ [२२

ततः सचिवसन्दिष्टाः कपयः कामरूपिणः ।

२०] मेषकुञ्जरगिर्याभा नगर्या निर्ययुस्तदा ॥१९॥ [२३

२१] नखदण्डाद्युथा घोराः सर्वे विकृतदर्शनाः ।

N] सर्वे शार्दूलदर्पाश्च सर्वे च विकृताननाः ॥२०॥ [२४

२१] दक्षनागबलाः केचित् केचिद् दक्षगुणोत्तराः ।

केचिन् नागमहस्यस्य बभूवुस् तुल्यविक्रमाः ॥२१॥ [२५

२२] मर्त्यकोटिबलैः केचित् केचिद् वायुबलोपमाः ।

२३] अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन् हरियूषपाः ॥२२॥ [२६

तानचिन्त्य महावीर्यो लक्ष्मणः परवीरहा ।

N] प्रविवेश महाबाहुः सुग्रीवभुजपालिताम् ॥२३॥ [३३

ततः कैलाससङ्काशं तप्तकाञ्चनवेदिकम् ।

N] सुग्रीव भवनं श्रीमद् दृष्ट्वा द्वारि व्यवस्थितः ॥२४॥ [३४पू

स तत्र मधुरं गीतं शुश्राव सुमनोहरम् । [३४ उ

N] एकान्तमिव सञ्जातं तन्त्रीवल्लकिवेणुभिः ॥२५॥ [N

वल्लीश्च विविधाकारा रूपयौवनदर्पिताः ।

N] स्त्रियः सुग्रीवभवने ददर्श भरतानुजः ॥२६॥ [N

रूपदाक्षिण्यसंपन्नाश्च चित्रमाल्यकृतस्रजः ।

१. कै म—† सचिवाः सन्दिष्टाः ।

५. रा—† एकतामिव ।

२. कै—दक्षगुणोत्तरं ।

६. कै—† नदक्षिताः ।

३. कै रा ल, अ व म श भ च —
सन्ति कोटिः ।

७. रा —† वयाः कतिप्रभाः ।

४. रा—नास्ति ।

भ—० वयकृतप्रभाः ।

- N] नानाविरागवसना भूषणोत्तमभूषिताः ॥२७॥ [N
 नात्मान् न मदव्यग्रान् मुदितान् नापरिच्छदान् ।
 N] सुग्रीवानुचरांस्तत्र लक्षयामास लक्ष्मणः ॥२८॥ [N
 स सुग्रीवप्रमोदं च पूर्वजस्यार्तिमुत्तमाम् ।
 N] बुद्ध्वा कोपवशं वीरः पुनरेव जगाम ह ॥२९॥ [N
 निःश्वस्य दीर्घमुष्णं च कोपाद् रक्तान्तलोचनः ।
 N] बभूव नरशार्दूलः सधूम इव पावकः ॥३०॥ [N
 बाणखड्गस्फुरजिह्वः सायकासनभोगवान् ।
 N] स्वतेजोविषसंघातैः पञ्चास्य इव पक्वर्गः ॥३१॥ [N
 तं दीप्तमिव कालाग्निं नागेन्द्रमिव कोपितम् ।
 N] सहसैबाङ्गदो दृष्ट्वा द्वारप्रतिमुखोऽभवत् ॥३२॥ [३६
 अङ्गदं रोषसंविभ्रः सन्दिदेश महाबलः ।
 N] मामिहोपस्थितं शीघ्रं सुग्रीवाय निवेदय ॥३३॥ [३७
 एष वै लक्ष्मणो नाम रामवाक्यप्रचोदितः ।
 N] व्यवसायरथेनाथु शीघ्रं प्राप्तो महाकपे ॥३४॥ [३८
 लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा शोकाविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् । [४०पू
 N] तथेति कृत्वा वचनमेतत् सर्वं न्यवेदयत् ॥३५॥ [N

१. भ—† ०त्तमभूषणाः ।

२. कै ब—मुदितानपरिग्रहान्

रा—नानुदग्रप० ।

भ—नापकृष्टपरि० ।

३. श—† ०जस्यांतमुत्तमं

४. ल_१—दृष्ट्वा ।

५. ब—पुनरेवाजगाम ।

६. रा भ—† बाणशब्द० ।

भ—‘०च्छे’ इत्यपरहस्तेन ।

७. अ—सुतेजो० ।

८. ल_१—व्रुटितः पाठः ।

९. कै—† नगेन्द्र० ।

१०. रा भ—† सहसैवागतं ।

११. ल_१ ब—व्रुटितः पाठः ।

१२. रा—† ०विष्टोऽङ्गदो० ।

श—नास्ति ।

१३. ल_१—व्रुटितः पाठः ।

१४. श—नास्ति ।

लक्ष्मणागमनं श्रुत्वा सुग्रीवः पुत्रगेश्वरः ।

[N] लक्ष्मणं कुपितं प्राप्तं विदित्वा समुपाविशत् ॥३६॥ [N

N] प्रतिपूर्णमिवाकाशं संच्छन्नमिव तद् वनम् ।

तेन वानरसैन्येन सुग्रीवस्य महाकपेः ॥३७॥ [२७

२४] ततो द्वाराणि सर्वाणि ह्यङ्गदः परिवारयन् ।

पर्याक्रमतैर्दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥३८॥ [२८

२५] कूर्त्वा हि कपिभिर् व्याप्तां दुमहस्तो महाबलः ।

अपश्यल्लक्ष्मणः क्रुद्धः किष्किन्वां च दुरासदाम् ॥३९॥ [२९

२६] ततस्तु हरयः सर्वे प्रासादपरिखान्तरात् ।

निर्गम्योदग्र-सत्त्वास्ते तस्थुरधिकृतास्तदा ॥४०॥ [३०

२७] तं महेन्द्रनिभं दृष्ट्वा वज्राशनिसमस्त्वनम् ।

सिंहनादं संमं चक्रुर्लक्ष्मणस्य संमन्ततः ॥४१॥ [४५

२८] तेन शब्देन महता तारया प्रतिबोधितः । [४६पू

सुग्रीवः सचिवैः संधिममन्त्रयत् वानरः ॥४२॥ [N

२९] विनतेन^१ मुषेणो न नीलेन च नलेन च ।

अङ्गदेन च शूरेण प्राज्ञेन च हनूमता ॥४३॥ [N

३०] एतेऽन्ये च महात्मानः सर्वे वानरयूथपाः ।

१. श—नाशि ।

२. ब—नुदितः पाठः ।

ल, —परिपीडयन् ।

३. कै भ च—† पर्योत्क्रमत ।

ल, ब म ल, श—पर्युत्क्रमत ।

म—† पर्याक्रमत ।

४. रा भ—कृत्स्नं ।

५. रा भ—† व्याप्तं ।

६. ल, ब म ल, श—किष्किन्वा ।

७. रा—तस्थुराविकृताः ।

ल, —० कृतास्तथा ।

८. रा—† निसमम्बितं ।

९. श—तलश्वकुर ।

१०. रा भ—विशेषतः ।

११. रा—सर्वम० ।

१२. म श—विनीतेन ।

एकान्ते यैः' समासीनः शक्रः सुरगणैरिव ॥४४३॥ [N

सम्पन्न्य सचिवैस्तैस्तु चकार मतिमान् मतिम् ।

N] लक्ष्मणस्य प्रसादार्थं वानरैः स प्रचोदितैः ॥४५॥ [N

३२ उ] वाक्यमुच्चार्य च तेषां लक्ष्मणं प्रति शुश्रुवे । [४८ उ

अर्थधर्मसमायुक्तं मन्त्रिणां स कपीश्वरः ॥४६॥ [N

N] तेषां तद् वचनं श्रुत्वा सर्वेषां चायतिष्ठमम् । [N

प्रसादयित्वा सुग्रीवं बुद्धिमान् मारुतात्मजः ॥४७॥

३३] अब्रवीत् पर्युपासीनैः यथा शक्रं बृहस्पतिः । [४९

सत्यसन्धौ महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४८॥

३४] उपकारप्रवृत्तौ च राजन् राज्यस्य दायकौ । [५०

तयोरेको धनुष्पाणिर् द्वारि तिष्ठति भूमिष ॥४९॥

३५] तस्य भीताः प्रवेपन्ते नादं मुञ्चन्ति वानराः । [५१

स एष राघवभ्राता लक्ष्मणो गुणसागरः ॥५०॥

३६] व्यवसायरथं प्राप्तस्तस्य रामस्य ज्ञासनात् । [५२

स दृश्यतां वा प्रतिषिध्यतां वा

यच्च क्षेमं भवता तद् विधेयम् ।

१. रा अ म च—च पुरासीनं शक्रं ।

२. कै ल, अ व म ल, श च—

असः परमधिकः पाठः—

बलविक्रमयुक्ताः मन्त्रे च परिनिष्ठिताः ।

उत्साहं च प्रभावं च मन्त्रिणो मन्त्रसिद्धये ॥

अ म च—कोषेषु च—'मन्त्रिणो

मन्त्रसिद्धये' इत्यस्य स्थाने 'मन्त्रे

चैवार्थधर्मयोः' इति पठित्वा

'प्रक्षेपं च प्रचारं च मन्त्रिणो

मन्त्रसिद्धये' इत्यधिकं पठ्यते ।

३. रा अ म च—वानरैः प्रतिवेदितं ।

४. कै ल, व म ल, श—वाक्य-
मुवाच वै ।

५. रा म—मन्त्रीनाः ।

६. कै अ म च—सर्वेषामायतिष्ठमं ।

७. कै ल, अ व म ल, श च—
•पासीनं ।

८. रा अ म—क्षेमं पार्थिव मन्त्रतां च ।
च—बुद्धितः पाठः ।

क्रुद्धः किलागच्छति लक्ष्मणोऽसौ

रामस्य हेतोरिह तं न विद्यः ॥५१॥ [N

तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः । [५५ पू
N] राजंस्तिष्ठाद्य समये भव सत्यप्रतिश्रवः ॥५२॥ [५६ उ

उपकारेण संयुक्तः प्रतिकारं स्मरस्व च ।

N] कर्तुमर्हसि सीताऽर्थं प्रीतिमानीये तद्वशे ॥५३॥ [N

स हि शूरो महेष्वासः सर्वास्त्रविधिपारगः ।

N] अमर्षी दुःखसन्तप्तस्तस्य प्रतिकृतं क्षमम् ॥५४॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे लक्ष्मणगमनं नाम

चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥

१. कै ल, ब म ल, श—प्रणतस् ।

२. म—त्रुटितः पाठः ।

३. ल, —सत्यपराक्रमः ।

४. रा म—सीतार्थे ।

५. रा म—+ प्रीतिभार्ये च ।

अ च—+ प्रीतिभार्याय ।

६. श—+ प्रतिकृति० ।

७. रा म—नास्ति ।

ल, ब म श ल, —किष्किन्धा० ।

८. रा म च—लक्ष्मणगमनो ।

[वं०-३२] = [पञ्चविंशः सर्गः] = [दा०-३२]

एवमुक्तंस्तु सुग्रीवः सम्पन्न्य हनुमन्मुखैः ।

१] मुहूर्ते चिन्तयामास दीनः किञ्चिदवाङ्मुखः ॥१॥ [N

सचिवानब्रवीत् सर्वान् संप्रधार्य बलाबलम् ।

२] वाक्यज्ञो वाक्यमेवान्ते मन्त्रेषु परिनिष्ठितः ॥२॥ [२

न मे दुर्व्याहृतं किञ्चिन् नापि मे दुरधिष्ठितम् ।

३] लक्ष्मणो राघवभ्राता किंनिमित्तं सै रूष्टवान् ॥३॥ [३

अमुहूर्दभिर मर्माभिन्नैर् नित्यमन्तरदर्शिभिः ।

४] उक्त्वा दोषानसंभूतान् प्रेरितो लक्ष्मणो भवेत् ॥४॥ [४

अत्र तावद् यथाबुद्धि सर्वैरेवं विधीयंताम् ।

५] भवद्भिर निश्चितैस्तैश्च विज्ञेयो निपुणं ज्ञनैः ॥५॥ [५

कः खल्वस्ति मम त्रासो राघवाच्चापि लक्ष्मणात् ।

६] मित्रं त्वस्थानकुपितं जनयत्येव संभ्रमम् ॥६॥ [६

दुष्करं सर्वथा मित्रं कृतं दुरनुपालनम् ।

७] अनित्यत्वात् तु चित्तस्य प्रीतिरल्पेन भिद्यते ॥७॥ [७

१. रा—एवमुक्तः स ।

२. भ—संधार्य च ।

३. रा अ भ च—वाक्यमेधावी ।

४. ल_१—द्रव्याहतं ।

म ल_२ श—० द्रव्याश्रितं ।

५. कै ल_१ अ व म श भ च—
सुरुष्टवान् ।

६. कै ल_१ व म ल_२ श—
० त्रिर्ममामि० ।

रा—स सुहृद्भिर्महामस्यैर् ।

भ—सोऽसुहृद्भिः सहामस्यैर् ।

७. म—१० रदर्शिभिः ।

च—नित्यमन्त्रैरदर्शिभिः ।

८. कै—१ उक्तान् । उक्त्वा, इति
प्रान्ते लेखान्तरम् ।

रा—१ उक्त्वा ।

९. कै व ल_१—१ यथाबुद्धिः ।

अ—१ यथाबुद्धिः ।

१०. रा भ—१ सर्वेषामेव क्षीमता ।

११. ल_१—१ निश्चिते सत्यैर् ।

१२. कै रा—निपुणः ।

१३. रा—प्रीतिरस्य न वर्धते ।

भ—प्रीतिरस्य न विद्यते ।

अतो निमित्तं त्रस्तोऽहं रामेण हि' महात्मना ।

८] यन्मयोपकृतं वाक्यं प्रतिकर्तुं (१कृतं) न तन्मया ॥८॥ [८

N] अतो दुःखं मम महद्दृदि शल्यमिवापितम् । [N

सुग्रीवेणैवमुक्ते तु हनुमान् हरिपुङ्गवः ।

९] उवाच श्रुक्षण्या वाचा मध्ये वानरमन्त्रिणाम् ॥९॥ [९

सर्वथा नैतदाश्चर्यं यत् त्वं हरिगणेश्वर ।

१०] न विस्मरसि तं स्निग्धमुपकारं तथा कृतम् ॥१०॥ [१०

राघवेण हि शूरेण भयमुत्सृज्य दूरतः ।

११] त्वस्मिंयार्थं हतो वाली शक्रतुल्यपराक्रमः ॥११॥ [११

सर्वथा प्रणयक्रुद्धो राघवो नात्र संशयः ।

१२] भ्रातरं संप्रहितवांलक्ष्मणं कीर्तिवर्धनम् ॥१२॥ [१२

त्वं प्रमत्तो न जानीषे कालं कालविदां वर ।

१३] फुल्लसप्तच्छन्दश्यामा प्रवृत्ता हि शर्व प्रिया ॥१३॥ [१३

निर्मलग्नहनक्षत्रा द्यौरं विगतबलाहका ।

१४] प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा नद्यश्च हरिपुङ्गव ॥१४॥ [१४

N] प्रसक्तः कामभोगेषु राजस्त्वं नावबुध्यसे ॥१५॥ [N

प्राप्तमुद्योगसमयं नावैषि हरिपुङ्गव ।

१५] प्रमत्तस्त्वमिति ज्ञात्वा लक्ष्मणोऽयमिहागतः ॥१५॥ [१५

आर्तस्य हृतदारस्य परुषं परुषाक्षरम् ।

१६] वचनं मर्षणीयं ते राघवस्य समीरितम् ॥१७॥ [१६

१. व—सुम० ।

२. कै लं, अ ब ल, श म—च ।

३. कै अ ल,—अहो ।

४. ल,—मम महदुःखं हृदि ।

५. रा—राघवेण ।

६. अ—प्रणयक्रुद्धो ।

७. च—सप्तहृद० ।

८. रा अ च—शरच्छिषा ।

९. कै म—द्यौ ।

१०. रा—प्रसादने ।

कृतापराधस्य हि ते नान्यं पश्याम्यपक्रमम् ।

१७] अन्तरेणाञ्जलिं कृत्वा राघवस्य प्रसादने ॥१८॥^१[१७

निर्युक्तैर् मन्त्रिभिर् वार्य्यो ह्यवश्यं पार्थिवो हितम् ।

१८] अतस्तर्वे भयं त्यक्त्वा ब्रवीम्येष हितं वचः ॥१९॥ [१८

अतिक्रुद्धः समर्थो हि चापमुद्यम्य राघवः ।

१९] सयस्सर्पुर्गन्धर्वं परिवर्तयितुं जगत् ॥२०॥ [१९

न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्यः पुनर् भवेत् ।

२०] कृतोपैकारं स्मरता कृतज्ञेन विशेषतः ॥२१॥ [२०

तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः ।

२१] राजंस्तिष्ठाद्य समये पत्यौ भार्येव शान्भते ॥२२॥ [२१

न रामरामानुजशासनं त्वया

कपीन्द्र युक्तं मर्नसाऽप्यपोहितुम् ।

मन्ये हि तज्जातु न मानुषं बलं

N] सराघवस्यास्यं महेन्द्रवर्चसः ॥२३॥^१[२३

इत्वार्ये रामायणे किष्किन्धौकाण्डे इनुमद्वाक्यं नाम

पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥

१. अ च श—पश्याम्युप० ।

म—पश्याम्युपा० ।

२. रा—नास्ति ।

३. रा—निर्युक्तैर् ।

४. अ च—वार्य्यं अवश्यं ।

५. रा अ म च—अत एव ।

६. म—सबन्धुपुर० ।

७. रा अ म—पूर्वोपकारं ।

८. कै म ल२ म—मनसा अपोहि० ।

९. कै—तु तज्जातु ।

रा ल, ब म ल२ श च—

महज्जातु ।

१०. कै ल, अ ब म ल२ श च—

० घवस्याद्य ।

११. रा—अतः परमधिकः पाठः—

दहेद्भि लोकान् क्रुपितः स राघव—

स्तव प्रतिज्ञां चलितां निशम्य वै ।

तदम्बथा नार्हसि कर्तुमाहमवत्

त्वमग्निशक्राशनितुष्यतेजसः ॥

१२. ल, ब म श ल२—किष्किन्धा० ।

रा—नास्ति ।

[व०-१३]= [षड्विंशः सर्गः] =[दृ०-१३]

तथा प्रतिसमादिष्टो लक्ष्मणः परवीरहा ।

१.] प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धां बालिपालिताम् ॥१॥ [१]

द्वारस्था हरयस्तत्र महाकाया महाबलाः ।

२.] वानरा लक्ष्मणं दृष्ट्वा स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा ॥२॥ [२]

क्रुद्धं विनिःश्वसन्तं तं ज्वलन्तमिव नेत्रसा ।

३.] बभूवुर हरयस् त्रस्तौ न चैनं प्रत्यवारयन् ॥३॥ [३]

स तु रोषपरीतात्मा लक्ष्मणः परवीरहा । [N

४.] जातरूपमयीं चित्रां ददर्श महतीं गुहाम् ॥४॥ [४उ

५.] रम्यां रत्नसमाकीर्णां चित्रपुष्पितकाननाम् । [४पू

N] वैदूर्यरुचिरस्तम्भां प्रवालोच्छ्रिततोरणाम् ॥५॥ [N

हर्म्यप्रासादसंबाधां नानामणिविभूषिताम् ।

६.] सर्वकामफलैर् वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिताम् ॥६॥ [५

दिव्यमालाम्बरधरैर् मधुरैः प्रियदर्शनैः ।

७.] देवगन्धर्वपुत्रैश्च वानरैरुपशोभिताम् ॥७॥^१ [६

चन्दनागुरुपर्णानां गन्धैः सुरभिगन्धिभिः ।

८.] मैरैयाणां सुराणां च समावृतमहापथाम् ॥८॥ [९पू

विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुभूमिसमावृताः । [७उ

९.] ददर्श नृपमार्गेषु चित्राः प्रासादपङ्क्तयः ॥९॥ [८

सरांसि च सपद्मानि पुष्पितानि वनानि च ।

१. कै ल, ब म श ल_२—†लङ्का ।

२. ल, ब म श ल_२—किष्किन्धा ।

३. ब—†तत्र ।

४. श—०दसंबाधैर् ।

५. ल, ब म भ च—पूर्वोत्तरार्द्धयोः

परस्परं व्यत्ययः ।

६. रा भ—०गुरुगन्धैश्च ।

७. कै ल, ब म श ल_२—†मैरायाणां ।

८. ब—†०पद्मानेषु ।

१.१] ददर्श गिरिनद्यश्च लक्ष्मणो विमलास्तथा ॥१०॥ [N

देवतायतनांश्चैवं राजमार्गे ददर्श सैः ।

१०] मुधाऽवदातं सुकृतं विमानं शुभदर्शनम् ॥११॥ [N

अद्भुतस्य गृहं रम्यं मैन्दस्य द्विविदस्य च ।

१२] गवयस्य गवाक्षस्य गजस्य शरभस्य च ॥१२॥ [९

१.३पू] विद्युन्मालेश्च संपातेः सूर्याक्षस्य हनूमतः । [१०पू

१.४पू] कुमुदस्य सुषेणस्य नीलस्य च नलस्य च ॥१३॥ [११पू

१.३उ] वीरबाहोः सुबाहोश्च विनतस्याथं केसरेः । [१०उ

१.४उ] कपेः शतबलस्यैव रंभस्य पनसैस्य च ॥१४॥ [N

१.९पू] पाण्डुरेण तु शैलेन परिक्षिप्तं दुरासदम् । [१.४पू

अन्येषां कपिमुख्यानां राजमार्गे महात्मनाम् ॥१५॥

१५] ददर्श गृहमुख्यानि रत्नस्तम्भोज्ज्वलानि च । [१२

पाण्डुराभ्रप्रकाशानि दिव्यमाल्याचितानि च ॥१६॥

१६] प्रभूतधनधान्यानि स्त्रीरत्नैः शोभितानि च । [१३

१.७उ] वानरेन्द्रगृहं रम्यं महेन्द्रभवनोपमम् ॥१७॥ [१.४उ

शुकैः प्रासादशिखरैः कैलासशिखरोपमैः ।

सर्वकामैः फलैरवृक्षैः शीतच्छायैर मनोरमैः ॥१८॥ [१५

१. रा अ म च—विमला लक्ष्मणः ।

२. म—देवतायतनं चैव ।

३. रा ल, ब म श—ह ।

४. कै ल, ब म ल_२—द्विविधस्य ।

५. रा भ—विनतस्य महात्मनः ।

६. रा—शतबलैश्च ।

७. रा—च महात्मनः ।

८. म—नास्ति ।

९. अ—राजमार्गः ।

१०. ल_२—नास्ति ।

११. रा—दिव्यमालयुः ।

१२. भ—नास्ति ।

१३. ल_२—शतधनरत्नानि ।

१४. भ—नास्ति ।

कै रा ल, ब म भ—अतः

परमधिकः पाठः—

पाण्डुरेण तु शैलेन परिक्षिप्तं दुरासदम् ।

१५. ल_२—महेन्द्रसदनोपमं ।

१६. रा भ—सर्वकामफलैः ।

- दिव्यगन्धवहैश्चित्रैः पुष्पितैरुपशोभितम् ।
 १९५] महेन्द्रकल्पैर् हरिभिर नीलजीमूतसन्निभैः ॥१९॥ [१६
 बहुभिः संवृतद्वारं बलिभिः शस्त्रपाणिभिः ।
 २०] दिव्यमालोऽऽवृतं रम्यं तप्तकाञ्चनतोरणम् ॥२०॥ [१७
 २१५] सुग्रीवस्य गृहं रम्यं लक्ष्मणः प्रविवेश ह । [१८
 सभयैर् हरिभिर मुख्यैर् मत्तमातङ्गसन्निभैः ।^१[N
 N] अवारितैः सैः सौमित्रिर् महाऽभ्रैरिव भास्करः ॥२१॥ [१८ उ
 तमुपायान्तमव्यग्रं श्रुत्वा सुग्रीवशासनात् ।
 २२] प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवाः कृताञ्जलिपुटास्तदा ॥२२॥
 तानाभाष्य यथान्यायं हनुमत्प्रमुखान् हरीन् । [N
 २३] धर्मवृद्धान् दौर्बल्याद् विदितः प्रविवेश ह ॥२३॥
 स सप्त कक्षा धर्मात्मा यानासनसमावृताः ।
 २४] प्रविश्य सुमहद् गुप्तं ददर्शान्तःपुरं ततः ॥२४॥ [१९
 हेमराजतपर्यङ्कैर् महद्भिश्च वरासनैः ।
 २५] महाऽहोस्तरणोपेतैर् ददर्शादित्यसन्निभैः ॥२५॥ [२०
 ततः सुग्रीवमासीनं काञ्चने शयनोत्तमे ।
 २६] महाऽहोस्तरणोपेते ददर्शादित्यसन्निभम् ॥२६॥ [२१
 दिव्याभरणचित्राङ्गं दिव्यरूपसमन्वितम् ।

१. अ म च—दिव्यमालावृतं ।

श—दर्पवृद्धा० ।

२. म—ह निर्मितः ।

८. ल, ब श—सप्तकक्षा ।

३. म—नास्ति ।

ल_२—सप्तकक्षान् ।

४. अ म च—आवार्यमाणः ।

९. कै रा—०त्यसन्निभः ।

५. ल_२—भास्करैः

भ—तत्र तत्रोपशोभितं ।

६. ब—ग्राह्यं ।

१०. भ—ददर्शादित्यसन्निभे ।

७. अ म—धर्मपुण्या न दौर्बल्यात् ।

- ३५] दिव्यमाल्याम्बरधरं महेन्द्रमिव दुर्जयम् ॥२७॥ [३४
 दिव्याभरणमालाभिः प्रमदाभिः समन्ततः । [३५पू
 N] सहोपविष्टं दृष्टाभिः कुमारमिव नन्दने ॥२८॥
 स्त्रीभिः परमदृष्टाभिर् वृतं शतसहस्रशः ।^१
 ३६] अप्सरोभिः परिवृतं महेन्द्रमिव नन्दने ॥२९॥
 वामपार्श्वे स्थिता चास्य तारा तारानिभानना । [N
 ३७] रुमा तु दक्षिणे पार्श्वे मुग्रीवस्य महात्मनः ॥३०॥
 शुक्ले तु बालव्यजने तप्तकाञ्चनभूषिते । [N
 ३८] दोधूयमाने नारीभिर् लक्ष्मणः स ददर्श ह ॥३१॥
 तं दृष्ट्वा तस्य ललितं विलासं चैव लक्ष्मणः । [N
 ३९] विषमैत्वं च रामस्य द्विगुणं क्रोधमाप्तवान् ॥३२॥
 स क्रोधाद् रक्तनयनं सङ्कुचितभ्रूवन्मुखम् । [N
 ४०] दृष्टाधरौष्ठपुटकं प्रेक्षमाणं तमन्तिके ॥३३॥
 दीर्घमुष्णं विनिर्भस्य श्वसन्तं च मुहुर्मुहुः । [N
 ४१] कुपितं सप्तशिरेसं बिलरुद्धमिवोरगम् ॥३४॥
 तं दृष्ट्वा क्रोधरक्ताक्षं प्रगृहीतशरासनम् । [N
 ४२] मुग्रीवः सहसोत्तस्यौ कृताञ्जलिपुटस्तदा ॥३५॥
 तस्य तारा रुमा चैव द्वे भार्ये पार्श्वतः स्थिते । [N

१. कै ल_२—दिव्यमाल्याम्बर० ।

२. कै अ च—रणमाल्याभिः ।

३. अ म च—कुबेरमिव ।

४. ल, म—नास्ति ।

५. ल, व म ल_२ श—भूषणे ।

६. अ म च—नारीभिरभितः ।

७. ल_२—विमलत्वं ।

८. अ च—क्रोधमुद्भूतः ।

भ—क्रोधमुद्भूतः ।

९. कै रा ल, व म ल श—
 ०तद्वसोन्मु० ।१०. रा ल_२—च निःश्वस्य ।११. कै ल, अ व म श ल_२—
 सुसहि० ।

४३] कृताञ्जलिपुटे चास्तां लक्ष्मणाभिमुखे तदा ॥३६॥

पत्न्योर् मध्यगतस्तत्र स सुग्रीवो व्यरोचत । [N

४४] विशाखयोर् मध्यगतः संपूर्ण इव चन्द्रमाः ॥३७॥

N] उत्पतन्तं समुत्पेतुस ताराऽऽद्यास्तत्र योषितः ॥३८॥ [N

प्रत्युद्गम्यं च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणम् ।

४५] गृहं प्रवेशयामास सामात्यः सपुरोहितः ॥३९॥ [N

तमप्रतिबलं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।

N] बानरेन्द्रस्तु तं दृष्ट्वा लक्ष्मणं व्यथितं तदा ॥४०॥ [N

बाहुभ्यां संपरिष्वज्य तारां ताराऽधिपाननाम् ।

N] शुश्रुमे स तया राजा सतार इव चन्द्रमाः ॥४१॥ [N

तां दिव्यरूपां परिरभ्य तारां

वरासनस्यो वरहेमवर्णाम् ।

ददर्श सौमित्रिमदीनसत्त्वो

N] विशालनेत्रः पृथुदीर्घवक्त्राः ॥४२॥ [N

स पद्मपत्रप्रतिरूपनेत्रं

महाकपिं देवसमप्रभावम् ।

सुखोपविष्टं कनकप्रभाऽऽर्भं

N] वरासने सूर्यनिमे ददर्श ॥४३॥' [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे किष्किन्धाप्रवेशो नाम

षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

१. भ—प्रत्युदस्य ।

२. भ—स नरर्षभं ।

३. अ भ—व्यथितस्तदा ।

४. ल_२—तदा ।

५. अ—सौमित्रिर० ।

रा—०शिरदीनसत्त्वं ।

६. अ—विशालनेत्रं ।

७. ल_२—किं धीरचेताः ।

८. भ—०त्रप्रतिमान० ।

अ—† ०त्रप्रतिपात० ।

९. अ—नास्ति ।

१०. ल_१ ब म ल_२ श—किष्किन्धा० ।

११. ल_१ ब म ल_२ श—किष्किन्धा० ।

[वं०-१४] = [सप्तविंशः सर्गः] = [दा०-१४]

तमप्रतिहतं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।

१.] सुग्रीवो लक्ष्मणं दृष्ट्वा बभूव व्यथितस्तदा ॥१॥ [१]

क्रुद्धं विनिःश्वसन्तं तु प्रदीप्तमिव तेजसा !

N] भ्रातुर व्यसनसन्तप्तं दृष्ट्वा दशरथात्मजम् ॥२॥ [२]

उत्पपात हरिश्रेष्ठो हित्वा सौवर्णमासनम् ।

N] महेन्द्रध्वजसङ्काशं तारां सन्त्यज्य वानरः ॥३॥ [३]

उत्पतन्तं समुत्पेतुस् ताराप्रभृतयः स्त्रियः ।

N] सुग्रीवं गगने पूर्णं चन्द्रं तारागणो यथा ॥४॥ [४]

संरक्तर्नयनः श्रीमान् मन्दस्वेदः कृताञ्जलिः ।

N] बभूवावस्थितस्तत्र कल्पवृक्षोपमस्तदा ॥५॥ [५]

ताराद्वितीयं सुग्रीवं नारीमध्यगतं पुनः ।^f

१. भ—व्यथितस्तथा ।

२. अ भ च—०जसंकाशम् ।

३. भ—अतः परमधिकः पाठः—

प्रत्युद्रम्य च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणं ।

गृहं प्रवेशयामास मामात्यः सपुरोहितः ॥

४. भ—सुरक्त० ।

५. अ च—मन्दस्वेदः । भ—मन्दलेखः ।

६. भ—ताराद्वितीयः सुग्रीवो ।

७. कै रा ल, ब म ल, श—
तारामध्यगतं ।

भ —नारीमध्यगतः ।

८. भ—अतः परमधिकः पाठ —

संक्रुद्धं लक्ष्मणं तत्र निषीदेत्यब्रवीद्वचः ।

तं लक्ष्मणो विनिःश्वस्य बिलरुद्ध इवोरगः ॥

भ्रातुर्वचनसंप्रत्ययः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

न शक्यमकृतार्थेन ब्रूतेन हरिपुंगव ।

प्रतिप्रदीप्तं शक्यं वै भोक्तुं संवेष्टुमेव च ॥

सदा कृतार्थो ब्रूतः स्यान्नर्तुरर्थविनिश्चये ।

प्रतिप्राह्यस्तदा तेन सत्कारश्च कपीश्वर ।

सोहमार्यस्य रामस्य कृतेस्मिन्ननुष्ठिते ।

सत्कारं प्रतिगृह्णीयां कथं वानरसत्तम ॥

अथ नष्टमदः श्रीमान् भयादाकुलितेन्द्रियः ।

प्रणम्य लक्ष्मणं राजा सुग्रीव इदमब्रवीत् ॥

समासतो बयं श्रुत्वा रामस्य विदित्वात्मनः ।

सर्वे तत्प्रतियास्यामो यद्दामस्य चिकीर्षितं ।

अर्घ्यपात्रे च विधिवत् गृहीते लक्ष्मण स्वया ।

निषण्णे चात्माने दिव्ये ततो वक्ष्ये तव प्रियम् ॥

सोब्रवीद्दहमार्येण संदिष्टो वानरेश्वर ।

अकृतार्थेन सत्कारो न प्राप्यसे कपेर्गुहे ॥

स त्वं शृणु समादेशमार्थास्वाङ्घ्रिकर्मणः ।

कुरु संचित्य च कपे यदि साधिवति मन्थसे ॥

ततः स्त्रीभिः परिबृत्तं स्थितमेवं कपीश्वरं ।

स्थित एवाब्रवीद्वाक्यं लक्ष्मणः परवीरहः ॥

११] अब्रवीलक्ष्मणः क्रुद्धः सतारं शस्त्रिनं यथा ॥६॥ [६

सत्त्वाभिजनसंपन्नः सानुक्रोशो जितेन्द्रियः ।

१२] कृतज्ञः सत्यवादी च राजा लोके महीयते ॥७॥ [७

यस्तु राजा स्थितो धर्मे मित्राणामुपकारिणाम् ।

१३] मिथ्याप्रतिज्ञां कुरुते को नृसंसतरस्ततः ॥८॥ [८

N] पञ्च पर्वनृते हन्ति दश हन्ति गवानृते । [N

१४पू] शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते ॥९॥ [९पू

१५पू] हन्ति जातानजातांश्च हिरण्यार्थेऽनृतं वदन् ।

N] सर्वं भूम्यनृते हन्ति मां स्म भूम्यनृतं वदेत् ॥१०॥ [N

१४उ] आत्मानं स्वजनं हन्ति पुरुषः पुरुषानृते । [१४

१५उ] गवानृतेन तुल्यं हि पुरुषानृतमुच्यते ॥११॥ [N

१६उ] पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत् प्रतिकरोति यः ।

कृतघ्नः सर्वभूतानां स वध्यैः प्लवगेश्वर ॥१२॥ [१०

१७] गीतोऽयं ब्रह्मणा श्लोकः सर्वदेवेनमस्कृतः ।

दंष्ट्रा कृतघ्नं क्रुद्धेन तन्निबोधे प्लवङ्गम ॥१३॥ [११

१८] ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चौरैः भयव्रते तथा ।

निष्कृतिरविहिता सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥१४॥ [१२

१. कै रा ल, ब म ल, श—
फल्यनृते ।

२. ल, ब च—पुरुषानृती ।

३. ब—भूम्यनृती ।

४. कै रा ल, ब म ल, श—
नरमभूम्यनृतं ।

५. श—पुरुषान् ।

६. म—† प्रतिकरोषि वद ।

७. कै रा ल, अ ब म ल, श—
अवेत् ।

८. म—पुरुषाधमं ।

९. म—नास्ति ।

१०. अ—सर्वदेवनमः ।

म—† सर्वभूतनमस्कृता ।

११. कै रा ल, ब म ल, श च—
† दंष्ट्रा कृतघ्नः ।

१२. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
सन्निबोध ।

१३. म—नास्ति ।

- १९] कृतघ्नस्त्वं नृशंसश्च मिथ्यावादी च वानर ।
 २०पू] पूर्वं कृतार्थो रामस्य नै तत् प्रतिकरोषि र्येव ॥१५॥ [१३
 २४पू] न त्वां रामो विजानीते कृतघ्नं दुष्टचारिणम् । [१५उ
 N] प्रमत्तश्चातिरक्तश्च यथा स्यात् प्राकृतस्तथा ॥१६॥ [N
 २४ उ] आत्मनश्च महाभाग्यात् पापः करुणैवेदिना ।
 रामेण प्रापितो राज्यं त्वं दुरात्मा महात्मना ॥१७॥ [१६
 २५] कृतं तु नाभिजानासि रामस्यालिष्टकर्मणः ।
 अद्य संख्ये शितैर्वाणैर्हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् ॥१८॥ [१७
 २६] उपकारो न कर्तव्यस्त्वद्विधानां महात्मभिः ।
 २७पू] मूर्खानामकृतज्ञानां स्त्रीवशानां कदाचन ॥१९॥ [N
 न स सङ्कुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
 ११ उ] समये तिष्ठ मुग्रीव मा वालिपथमद्य गोः ॥२०॥ [१८
 २७ उ] 'को हि' विज्ञानसंपन्नो दृष्टलोकपरावरः ।
 प्रसज्जेर्दे कामभोगेषु यथा त्वमिह वानर ॥२१॥ [N
 २८] लप्स्यसे सुमहद् दुःखं सर्वथा स्त्रीप्रसङ्गजम् ।
 'मयेन हि यथा प्राप्तमसुरेण सुरेश्वरात् ॥२२॥ [N

१. कै रा ल, ब म ल, श—
कृतघ्नम् ।	सको ग्राम्येषु भोगेषु पाप मिथ्यप्रतिज्ञम् ॥
२. भ—मिथ्याचारम् ।	६. कै अ—+०आतिरिक्तम् ।
३. कै रा ल, ब म श ल, —
रामः स्वाद्य ।	७. कै रा ल, ब म ल, श च—
करुणवेदितः ।
४. ब—तत् । भ—यः ।	८. म—+द्रक्ष्यामि ।
५. अ म च—अतः परमधिकः पाठः—
ननु राम(भ-नाम) कृतार्थेन त्वया रामस्य	९. अ म च—०मिथ्यागाः ।
वानर ।	१०. कै—कोपि ।
	११. भ—प्रसक्तः ।
	१२. कै रा—बलेन ।
स्त्रीवादा मार्गमे बलः कर्तव्यः कुकृत्यासनम् ।	ल, ब म श म—+मयेन ।

२९] नैव सत्यं प्रमाणं ते न प्रतिज्ञा न संकृतम् ।

नैवं पाणिप्रदानं ते दीप्यमाने विभावसौ ॥२३॥ [N

३०] सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टात्मना त्वया ।

ऋजुबुद्धिरनार्येण बुद्धिमान् जिह्वै-बुद्धिना ॥२४॥ [N

३१] अवमानकृतो दोषो महान् मे हृदि वर्तते ।

उदयः सागरस्येव पर्वकाले महात्मनः ॥२५॥ [N

३२] क्षुद्रं नृशंसं दुर्वृत्तं स्त्रीप्रधानं च वानर ।

३३] अद्य त्वां सायकैस्तीक्ष्णैरनयामि यमसादनम् ॥२६॥ [N

तथा करोम्यहं तेऽद्य सायकैर् मर्मभेदिभिः ।

[N] अर्परेऽपि यथा नैवावज्ञास्यन्ति हि सौहृदम् ॥२७॥ [N

अयमहमिह सत्पथादपेतं

चपलमतिं चपलस्वभावदोषात् ।

अनृतमधुरभाषिणं कृतघ्नं

३६] प्रभुमपि चांग्रजवन् मयोमि वाणैः ॥२८॥ [N

१. कै रा ब ल_१—न प्रकृतिर्न० ।

ल_१ श म—नास्ति ।

२. ल_१ श म—नास्ति ।

३. कै रा ल_१ अ ब म ल_१ श च—

†० मागार्थं० ।

४. अ म च—अयं ।

५. ल_१—†पथे ।

६. कै—अपरे हि ।

७. म—नैवमवज्ञास्वस्ति ।

८. कै रा ल_१ ब म श च—० हं हि ।

म—अयतिमिह ।

९. म—चपलं स्वभाव० ।

१०. अ म च—तमिह तवाग्र० ।

११. म—नयामि ।

ल_१—ममासि० ।

न यावदिस्वाकुवरस्य कार्मुकाच्च
च्युताब् शरान् पश्यसि वज्रसभिमान् ।

तावत् सुखं नाम निषेवसे सुखी

N] न रामेकोपं मनसा व्यपेक्षसे ॥२९॥ [१९

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धीकाण्डे लक्ष्मणवाक्यं नाम

सप्तविंशः सर्गः ॥२७॥

[३-१५]=[अष्टाविंशः सर्गः]=[दा-१५]

इति ब्रुवाणं सौमित्रि प्रदीप्तमिव तेजसां ।

१] अत्रवील्लक्ष्मणं तारा तारापतिनिभानना ॥१॥ [१]

नैवं लक्ष्मण वक्तव्यं नायं परुषमर्हति ।

२] हरीणामीश्वरोऽश्लीलं तव वक्त्राद् विशेषतः ॥२॥ [२]

नैवाकुतज्ञः सुग्रीवः न शठो नौपि दारुणः ।

३] नैवानृतकथो वीर नैवं जिह्मविर्निश्चयः ॥३॥ [३]

उपकारं कृतं चैव नाप्ययं विस्मरिष्यति ।

रामलक्ष्मणयोर वीर यदन्यैर् दुष्करं रञ्जे ।

४] तव करिष्यति सौमित्रे इति मे मतिर् वीरहन् ॥४॥ [४]

रामप्रसादाद् कीर्तिं च कपिराज्यं च श्लाघतम् ।

५] प्राप्तवानिह सुग्रीवो रुमां मां च परन्तप ॥५॥ [५]

६पू] सद्गुःस्त्रैः श्रयितो नित्यं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् ।

प्राप्तं कालं न जानीते विश्वामित्रो यथौ मुनिः ॥६॥ [६]

७] घृताचीकेलिसंसक्तो दशवर्षाणि लक्ष्मण । [७पू]

न विजानाति धर्मात्मा ग्राम्यभोगसुखे रतः ॥७॥ [न]

स हि प्राप्तं न जानीते कालं कालविदांवरः ।

८] विश्वामित्रो महातेजाः किं पुनर् यः पृथग्जनः ॥८॥ [८]

१. रा—तेजसम् ।

२. कै रा ल,—हरीणामीश्वरे० ।

म—०शरोलीकं ।

३. कै ल, व म ल, श—शठो नापि ना ।

४. म —न जिह्म इति निश्चयः ।

५. रा ल, म व म ल, श म क—
नास्ति ।

कै—कोपस्य च प्राप्तभागे विन्द-

स्तोऽप्ययमस्मभिस्तात्पर्यवद्भूतपत्न्यान्मूल
एव सन्निवेशितः ।

६. म—स दुःखवापितो ।

७. रा—काले कालविदांवर ।

८. म म—घृताच्यां किल संसक्तो ।

९. रा—नास्ति ।

१०. ल, व म—०वर ।

दशवर्षगतस्यास्य परिश्रान्तस्य लक्ष्मण ।

- ९] अबितृप्तस्य कामेषु रामः क्षमितुमर्हति ॥९॥ [९
न च रोषवशं वीर गन्तुमर्हसि लक्ष्मण ।
१०] निश्चयार्थमविज्ञाय सहसा प्राकृतो यथा ॥१०॥ [१०
सत्त्वयुक्ता हि पुरुषा स्त्वाद्विधाः पुरुषर्षभ ।
११] अविमृश्य न रोषस्य सहसा यान्ति वक्ष्येताम् ॥११॥ [११
धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य सैततं गुरुवर्तिनः ।
१२] त्वत्सकाशः विशेषेण नायं परुषमर्हति ॥१२॥ [N
पूर्वजस्य तव भ्रातृ रामस्य रणमृधनि ।
१३] सखा परतरः सौम्यं सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥१३॥ [N
यथा रामस्तथा तेऽयं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
१४] पूजनीयश्च मान्यश्च रामस्यार्थे विशेषतः ॥१४॥ [N
प्रसादये त्वां धर्मज्ञ सुग्रीवार्थे समाहिता ।
१५] महारोषसमुत्पन्नः संरंभस्त्यज्यतामर्थम् ॥१५॥ [१२
सै रुमां मां धनं धान्यं कपिराज्यं गृहाणि च ।
१६] रामप्रियार्थं सुग्रीवस्त्यजेदपि च जीवितमर्थम् ॥१६॥ [१३
१७] कैः शक्तस्तस्य देवस्य प्रियं 'कर्तुं महात्मनः ॥१७॥ [N
स हि योग्यो महाबाहुरीदृशो^१ व सहस्रशः ।

१. म—दशवर्षगतस्यास्य ।

८. कै—+ त्यजतामर्थम् ।

२. ल_२—वाच्यताम् ।

९. अ म च—रुमां मां धनधान्यं च ।

३. ल_१ व म ल_२ श—सहसा ।

१०. म—०स्त्यजेदिति मतिर्मेम ।

४. म—सोय ।

११. म—यः ।

५. कै रा—सुग्रीवोऽयं गुरुप्रियः ।

१२. म—युक्तं ।

अ म च—सुग्रीवोऽपि गुरुप्रियः ।

१३. म—० दुरीदृशान् ।

६. श—नास्ति ।

अ च—० रीदृशाः ।

७. म च—धर्मज्ञम् ।

- १८] प्रतिष्ठापयितुं राज्ये निहन्तुमपि वा पुनः ॥१८॥ [N
 १९] समन्वेष्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम् ।
 ... शशाङ्कमिव रोहिण्या तं हत्वा रावणं रणे ॥१९॥ [१४
 २०] यथा मयैव सुग्रीवो भार्यया रुमवैव च ।
 अचिरेणैव रामोऽयं सीतया राजयिष्यति ॥२०॥ [N
 २१] यत् तु मे सौम्य विज्ञाप्यं शृणु तन्मे नरर्षभ ।
 श्रूयते नरशार्दूल रावणस्य दुरात्मनः ॥२१॥ [N
 २२] दश कोटिसहस्राणि लङ्कायां सन्ति राक्षसाः ।
 अयुतानि च षट्त्रिंशत् सहस्राणि चतुर्दश ॥२२॥ [१५
 २३] अहत्वा तान् दुराधर्षान् राक्षसान् कामरूपिणः ।
 न शक्यो रावणो हन्तुं येन सा मैथिली हता ॥२३॥ [१६
 २४] नैव शक्यो (क्या) रणे हन्तुमसहायेन सर्वथा ॥२४॥
 २५] राक्षसाः क्रूरकर्माणः सुग्रीवेण विशेषतः । [१७
 N] निहन्तव्याः सुबहवः सह वानरपुङ्गवैः ॥२५॥ [N
 २६] एतदाख्यातवान् वाली स ह्यभिज्ञो हरिः प्रभुः ।
 २७] आगमस्तु न मे व्यक्तः श्रुत्वा चैतर्दं ब्रवीम्यहम् ॥२६॥ [१८
 २७] तत्सहायनिमित्तं वै प्रेषिता हरिपुङ्गवाः ।

१. रा.—इमवपि ।

२. म—

यथा मयैव सुग्रीवं समबोधद् रघुवमः ।

तथा अचिरेण सुग्रीवो रामं च सह मैथिलीम् ।

३. रा ल, म व म ल, श म च—

मतिव ।

४. म च—तांशु ।

५. म च—दुर्बला ।

म—सुग्रीवोन् ।

म—१ सुग्रीवोन् ।

६. ल, —राक्षसो ।

७. कै रा ल, व म ल, श—सर्वदा ।

८. श—१ राक्षसात् ।

९. ल, —मजोः ।

१०. म ल, —आगमम् ।

११. कै—व जद् ।

- आनेतुं प्रवसन् युद्धे वानरान् वानरोपमान् ॥२७॥ [१९
 २८] तांश्च प्रसीसमाप्नोऽयं विक्रान्तात् सुमहात्मनः ।
 रावणस्त्वार्थसिद्धयर्थं नैर्निर्यातो हरीश्वरः ॥२८॥ [२०
 २९] कृतौ तु संग्रहः सौमित्रे सुग्रीवेण यथा पुरा ।
 अथ तैर्वानरैः सर्वैः रागन्तव्यं यद्वातलैः ॥२९॥ [२१
 ३०] ऋषेः क्रोदिसहस्राणि गोलाङ्गुलक्षयानि च । [२२५
 क्रोदिसहस्रोपमास्त्यन्ति पृथिव्यां ये चरन्ति वै ॥३०॥ [N
 आसमुद्रात् परमुक्ताः सागरद्वीपप्रक्षिप्तः ।
 ३१] अथ त्वामुपयास्त्यन्ति जहि कोपमहिन्दम् ॥३१॥ [२२ ७
 तव वयनमिदं निरीक्ष्यैः रुष्टं
 सतर्जनिमे नयने च भीमरूपे ।
 हरिश्चरवन्निष्ठ न यान्ति क्षान्तिं
 ३२] प्रथमभयस्य विभेक्षिताः स्म सर्वाः ॥३२॥ [३३

इत्थान् रामाद्ये किञ्चिन्वाक्येणैव तारावाक्यं नाम
 अष्टाध्यायः समाप्तः ॥ २८ ॥

१. म—परवारणम् ।
 २. कै रा ल, व म ल—
 निर्वालोच ।
 हा—निर्वालोच ।
 ३. म—कृत्वा ।
 ४. रा—तथा ।
 ५. रा म म च—तत्पञ्च ।
 ६. कै—तत्पञ्चमिदं ।

- म—हि मुचमिदं ।
 ७. म—निशाम्य ।
 ८. म—सतर्जनिमे नयने च भीमरूपे ।
 ९. रा म म च—हि वृक्षिणः ।
 १०. ल—नास्ति ।
 ११. ल, व म हा—विनिश्चयः ।
 म—नास्ति ।

[४-१६] = [ऊर्जत्रिशः सर्गः] = [१०-१६]

इत्युक्तः प्रश्रिते वाक्ये तारया धर्मसंहितम् ।

१] बहुसमायः सौमित्रिः प्रतिजग्राह तद्वचः ॥१॥ [१]

नमिन् प्रतियुहीते तु वाक्ये हरिगणेश्वरः ।

२] लक्ष्मणात् सुमहत्प्राप्तं लिहं मास्यमिवास्वर्जत् ॥२॥ [२]

ततः कवठमतं मालवं चित्रं बहुबुधं तदा ।

३] चिच्छेद विमदध्वासीत् सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥३॥ [३]

स लक्ष्मणं भीमैरुप सर्ववानरसम्मतः ।

४] जगन्वीत् सम्मतं वाक्यं सुग्रीवः प्रीतिवर्धनम् ॥४॥ [४]

मनहो श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च कान्तम् ।

५] रामप्रसादात् सौमित्रे पुनः प्राप्तमिदं मया ॥५॥ [५]

न वक्रस्तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।

६] यादृशं तादृशं वाऽपि प्रतिकर्तुमहं पुनः ॥६॥ [६]

सीतां प्राप्स्यति धर्मात्मा वधिष्यति च रावणम् ।

७] सहायमात्रेण मया राघवः स्वेन तेजसा ॥७॥ [७]

सहयिकार्यं किं तस्य येनै सप्त मैहादुमाः ।

८] वैकाशं वंशुषां चैव बाणैर्नैकेन दारिताः ॥८॥ [८]

धनुर्विस्फारयान (णि-)स्य तस्य शब्देन लक्ष्मणः ।

९] सचैका कम्पिता भूमिः सहायैस्तस्य किं भवेत् ॥९॥ [९]

१. कै रा क, व म छ, थ—

सुमहत्प्राप्तं मयं मयिनिनि योऽस्मिन् ।

२. कै रा क, व म छ, थ—

विनिद्विषात् ।

३. रा म म थ—जीमिषः ।

४. छ, व म—ऽमलः ।

५. म—०स्त्वमिदं मया ।

६. म—प्रहो वं कान्तम् ।

७. छ, व म—सर्वमहो ।

छ, व म—सर्वं महो ।

८. रा—०स्त्वमिदं मया ।

अनुयात्रां हि रामस्य करिष्येऽहं नरर्षभ ।

१०] गच्छतो रावणं हन्तुं वैरिणं संपुरःसरम् ॥१०॥ [१०

यदि किञ्चिद् व्यतिक्रान्तं विश्वासात् प्रणयेन वा ।

११] प्रेक्ष्यस्य क्षमितव्यं मे^१ न कश्चिन्नापराध्यति ॥११॥ [११

इति सम्यग् ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

१२] अभवल्लक्ष्मणः प्रीतः प्रेम्णा चेदमुवाच ह ॥१२॥ [१२

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य संग्रामेष्वनिवर्तिनः ।

१३] उपपन्नं च युक्तं च सुग्रीवस्य सुभाषितम् ॥१३॥ [१३

दोषज्ञः संति सामर्थ्ये कोऽन्यो भाषितुमर्हति ।

१४] वर्जयित्वा मम ज्येष्ठं भ्रातरं त्वां च वानर ॥१४॥ [१७

सहस्रस्त्वं च रामस्य सत्त्वेनाभिजनेन च ।

१५] वयस्यो देवतैर्दर्शश्चिराय हरिपुङ्गव ॥१५॥ [१८

सर्वथा तु मम भ्राता सनायो रघुनन्दनः ।^२

१६] त्वया नायेन सुग्रीव प्रस्थितेन विज्ञेयतः ॥१६॥ [१३

यस्ते स्वभावः सुग्रीव यच्च शौर्यमनुत्तमम् ।

१७] अहोऽसि कपिराज्यस्य श्रियं भोक्तुमनुत्तमार्थं ॥१७॥ [१४

१. म—सप्तत्यार ।

व—स्वपुराणम् ।

२. कै ल_२—दे ।

३. कै ल, म—विचित्रा० ।

म—कस्मिन्नाप० ।

४. म म च—तत्त्व ।

५. ल_२—कृपार्थस्व ।

६. कै रा ल, व म ल_२ श म च—

दोषज्ञस्य च ।

७. कै रा ल, म व म च—व ।

ल_२ च—त्वं ।

८. म—भाषिणि० ।

९. ल_२—स ।

१०. म—प्राप्ति ।

११. रा व म—श्रियां भोक्तुमर्हत्वं ।

ल, म ल_२ श म च—श्रियं

भोक्तुमनुत्तमम्

सहायेन च सुग्रीव त्वया रामः प्रतापवान् ।

१८] हेनिष्यति रथो क्षत्रुमचिरात्मात्र संशयः ॥१८॥ [१५

किन्तु शीघ्रतरं वीर निष्क्रम्य त्वं मया सह ।

१९] आश्वासय वयस्यं च भार्याहरणदुःखितम् ॥१९॥ [१९

यच्च श्लोकाभिभूतस्य श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।

२०] मया त्वं परुषावयुक्तस्तानि मे सोढुमर्हसि ॥२०॥ [२०

तमोवशगतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छचेतसा ।

N] अतो दुरुक्तं सुग्रीव सौहार्दात् क्षन्तुमर्हसि ॥२१॥ [N

महात्मनस्तस्य हि श्लोकविरुधं

निश्चम्य वाक्यं मम मन्युरुद्धतः ।

ततो मया त्वं कुपितेन मर्दवं

२१] विमुच्य तीक्ष्णानि वचांसि भाषितः ॥२२॥ [N

इत्यार्षे रामावने किष्किन्वाकावडे लक्ष्मणसुग्रीवैवात्म्यं माम

ऊनविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

१. कै व—०च्छतेजसा ।

म—स्वयेन चेतसा ।

२. व—महो ।

३. ल, —मस्ति ।

४. ल व म श —किष्किन्वा० ।

म—मस्ति ।

५. ल व म—लक्ष्मणवात्म्यं ।

म व—०मसुग्रीवयो० ।

[६०-३७, ३८] = [त्रिंशः सर्गः] = [६०-३७]

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।

१] हनूमन्तं स्थितं पार्श्वे सचिवं वाक्यमब्रवीत् ॥१॥ [१

महेन्द्रे मलये सद्यः कैलासशिखरे तेषां ।

२] मन्दैरे पार्श्वगिरिषु पर्वलेषु च संश्रितान् ॥२॥ [२

तरुणादित्यवर्णेषु भ्राजमानेषु सर्वेषु ।

३] पर्वतेषु समुद्रेषु पश्चिमायां तेषां दिशि ॥३॥ [३

आदित्यभवने चास्ते गिरौ चादित्यसन्निभौ ।

४] पद्मचन्दनसङ्काशाः संश्रिता हरिपुङ्गवाः ॥४॥ [४

अञ्जनाम्बुदसङ्काशाः कुञ्जरप्रतिपौंसः ।

५] अञ्जने पर्वते चैव वसन्ति हरियूथपाः ॥५॥ [५

हरितालगुहाश्रय्या वानराः कनकप्रभाः ।

६] मेरुपार्श्वश्चयाश्चैव ये च धूम्रगिरिश्रिताः ॥६॥ [६

मनःशिलाधौतुगिरिं संश्रिता ये च मन्दरैश्च ।

७] बहवो वानराः भूराः सन्ध्याऽभ्रसमवर्चसः ॥७॥ [N

तरुणारुणवर्णाश्च पर्वते ये महारुक्ते ।

८] पिबन्ति मधु मैरेयं भीमवेगैः पुवङ्गमाः ॥८॥ [७

१. ल_१—नाशि ।

२. म—महेन्द्रम० ।

३. म—मन्दारे ।

४. कै रा ल, ब म ल_१ श—
पांचलेषु ।

५. ल_१—संश्रितान् ।

६. रा म म च—समुद्रांते ।

७. कै रा म म च—दुवे ।

८. म—नाशि ।

९. म—†०रप्रतिपौंसः ।

१०. ल_१—वे वसन्ति ।

११. म—†मनःशिलाधौ ।

१२. कै रा ल, ब म ल_१—†मन्दारैः ।

१३. रा ल, ब—†महारुक्ते ।

१४. रा—भीमवेगाः ।

- वनेषु सुविचारेषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
 ९] तापसानां च पुण्येषु वनान्तेषु समन्ततः ॥९॥ [८
 तान् समानय क्षिप्रं वै' पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
 १०] सामदानादिभिरं वाक्यैरेनुप्रेषय वानरान् ॥१०॥ [९
 प्रेषिताः प्रथमं दूता महाकाया महाबलीः ।
 ११] त्वरणार्थं तु मूयस्त्वं हरीन् संप्रेषयाशु च ॥११॥ [१०
 ये' च प्रसक्ताः कामेषु दीर्घसूत्राश्च वानराः ।
 १२] इहानयन्त तान् सर्वांश्च क्षीघ्रं त्वं मम आसन्नतः ॥१२॥ [११
 अहोमिदं च मिस्तूर्णं ये चागच्छन्ति न स्थिर ।
 १३] इन्तज्वास्ते दुरात्मानो राजशासनदूषकाः ॥१३॥ [१२
 १४पू] चवान्यथ सस्त्राणि कोट्यश्च मम आसन्नात् ॥१४॥ [१३
 N] हरीनामागमिष्यन्ति दूतसंप्रेषणादिह ॥१४॥ [N
 मेघपर्वतसङ्घातश्च छादयन्त इवाम्बरम् ।
 १५] घोररूपाः कपिश्रेष्ठा यान्तु मच्छासनादू'दिशः ॥१५॥ [१४
 ते गतिश्र्वा गतिं ज्ञात्वा पृथिव्यां सर्ववानराः ॥१५॥
 १६] आनयन्तु हरीन् भीमान् हरयः आसनान्मम । [१५
 तस्य वानरराजस्य श्रुत्वा वायुमुतस्तदा ।
 १७] दिशं दिशं सुविचान्तान् प्रेषयामास वानरान् ॥१७॥ [१६
 के'क्षेत्रिण्युना कैान्तं पतन्ति ज्योतिषां मेघव ।

१. अ क६—वै क्षिप्रं ।

२. अ—कवैशु० ।

३. अ—महाबलीः ।

४. अ म च—वे प्रसक्ताश्च ।

५. कै रा क, व म क६ श—वास्ति ।

११ क—११३ काशेरेवसन्तो-

रवैवात्सल्यमन्त्राः पञ्चमः स्यात् ।

६. अ—सगर्हिषं ।

७. कै रा—मच्छासनाः ।

अ—० क्षीरं ।

व—विष्णुवदमाकाश्याः ।

८. अ म च—गतिः । श—ममत् ।

- १८] प्रयाताः प्रहिता राज्ञा हरयः त्वं क्षणेन ते ॥१८॥ [१७
 तान् समुद्रेषु गिरिषु वनेषु च सरित्सु च ।
 १९] वानरो वानरान् सर्वान् रामहेतोरनायकैव ॥१९॥ [१८
 मृत्युकालसमस्याज्ञां कपिराजस्य वानराः ।
 २०] श्रुत्वैव संप्रतस्थुस्ते सुग्रीवस्य भयात् ततः ॥२०॥ [१९
 अस्तं गच्छति यत्रोर्कः तस्मिन् गिरिवरे रताः ।
 २२] तप्तहेमसर्पाभासस्तस्मात् कोटयो दक्ष स्मृताः ॥२१॥ [२१
 ततस्त्वजनसङ्काशा गिरौ सखे मनोजवाः ।
 २३] तिस्रः कोटयः प्लवङ्गानामागता यत्र राघवः ॥२२॥ [२०
 कैलासशिखरेभ्यस्तु सिंहकेसर—वर्चसाम् ।
 २४] सप्त कोटिशतान्येव वानराणामुपागमन् ॥२३॥ [२२
 फल्गुमूलरसज्ञा ये हिमवन्तमुपाश्रिताः ।
 २५] तेषां कोटिसहस्राणां सहस्रं समुपागतम् ॥२४॥ [२३
 अङ्गारशिखरारोमाणां भीष्माणां भीमकर्मणाम् ।
 २६] विन्ध्याद् वानरकोटीनां सहस्रं भुवि^१ चोद्यतम् ॥२५॥ [२४

१. रा ल, ब म ल, श च म—ते ।

२. म म च—० तोरनौदयत् ।

ब—० तोरनामयत् ।

म—० तोरनाययत् ।

३. ल, —† संहत्स्थुस्ते ।

४. कै रा ल, ब म ल, श—नो सूर्ये ।

५. रा म श म च—० भासास्त ।

६. ल, ब म—कोट्य(?)सतान्येवं ।

७. कै रा म च—† ० मुपागतं ।

ल, —† ० मुपागतम् ।

८. कै रा ब म—० सुकृष्णम् ।

ल, कसंज्ञा । ल, —† ० सांज्ञा ।

९. म—ते ।

१०. म च—० पागमत् ।

म ल, श—वासि ।

११. म ल, श—वासि ।

म—० भागां ।

१२—म म च—यत् ।

सीरोदयैलामिलयाम् तमालवनगैम्बिनः ।

२८] नारिकेलान्नैः सौम्यास्तैषां संख्या न विद्यते ॥२६॥ [२५

वनेभ्यः सागरान्तेभ्यः सरिदभ्यश्च वनौकसः ।

२९] वानरांश्च तूर्णमभ्येत्य रुन्वन्तीव दिवाकरम् ॥२७॥ [२६

ये तु त्वरयितुं याता वानराः सर्ववानरान् ।

३०] ते वीरा हिमवच्छैले ददयुर् महददुतम् ॥२८॥ [२७

तस्मिन् गिरिवरे रम्ये यज्ञो माहेर्धरः पुरा ।

३१] सर्वदैवतसन्तोषी वभौ विप्रमनोहरः ॥२९॥ [२८

३२] अजविध्यैन्दजातानि मूलानि च फलानि च ।

अमुत्सादकरूपानि ददयुस्तत्र वानराः ॥३०॥ [२९

N] ततः समप्रवेदं दिव्यं फलमूलं मनोहरम् ।

यः कश्चिद् सदकुम्भीति मीसं भवति निःश्रेष्ठः ॥३१॥ [३०

१. ल_१—०कानिबताम् ।

२. अ—०कानिबताम् ।

३. कै अ अ—नारिकेला ।

अ—नारिकेलावलाः ।

४. अ—०वनेभ्यश्च ।

५. अ अ—० वानरां पुनरभ्येत्य ।

अ—वानराः पुनरभ्येत्य ।

६. रा ल_१—०रुन्वन्तीव ।

७. ल_१—

अत आरम्भ ३२ तमकोकं वावरपाठो नास्ति ।

८. कै रा ल_१ अ म ल_१ श—

०कैलाश ।

९. अ—०हृदये ।

१०. अ—०रस्सदा ।

अ श—०रःस्पृष्टः ।

११. अ—अतः परमधिकः पाठः—

गौरीपदाणि वेदी च तपोवचनमुत्तमं ।

१२. अ—अजविध्यं ।

अ—अजविध्यैन्दजातानि ।

१३. अ—०उत्सादकरूपानि ।

कै रा ल_१ अ म ल_१ श अ अ—
०उत्सादकरूपानि ।

१४. अ—अद्वयमभवद् ।

१५. कै रा अ म श—अद्वयमभवद् ।

अ—अद्वयमभवद् ।

१६. अ—अद्वयमभवद् ।

१७. अ—अतः परमधिकः ।

N] तानि दिव्यानि मूढानि फेळानि च फळांश्चिनः ।^१

३२ उ] औषधानि च दिव्यानि मयूख हरियूषपाः ॥३२॥ [३१

तस्माद् भगवतो यज्ञात् कुमुदं च मनोहरम् ।

३३] आनिन्युर् वानरा गत्वा सुग्रीवहितकोरिणः ॥३३॥ [३२

ते तु सर्वे हरिवराः पृथिव्यां सर्ववानरान् ।^२

३४] सचोदयित्वा त्वरिता जवेनाजगमुरग्रतः ॥३४॥ [३३

ते तु तेन मुहूर्तेन वानराः शीघ्रविक्रमाः ।

३५] किष्किन्धांसमनुप्राप्ताः सुग्रीवो यत्र वानरः ॥३५॥ [३४

ते गृहीत्वौषधीर् दिव्याः फल्मूलं च वानरीः ।

३६] तं प्रतिग्राहयामासुर वचनं चेदमब्रुवन् ॥३६॥ [३५

सर्वे परिश्रितोः शैलान् समुद्रांश्च वनानि च ।

३७] पृथिव्यां वानराः सर्वे आसनादुपयान्ति ते ॥३७॥ [३६

ततः प्रहर्षमगमत् सुग्रीवो वानरस्यदा ।^३

१. म—ककानि ।

२. व—+च फळाश्चिनः ।

म—फल्मूलंश्चिनः ।

३. य—गति ।

४. कै रा ल, व म श—+औषधानि ।

५. म—+वप्रियकाम्यया ।

६. च—पृथिव्याः ।

७. ल_२—गति ।

३६ तम—३२ तमवारिवसागसाग्य—

कम्यः २७ तमादि—३२तमात् ।

पाठग्रंथाः ।

८. अ च—संपादयित्वा ।

९. म—शीघ्रगामिनः ।

१०. ल, व म ल_२ श—किष्किन्धाः ।

११. म—गति ।

१२. कै रा ल, अ व म ल_२ श च—
संप्रति० ।

१३. ल_२—+० ममवीर ।

१४. म—+परिमुखाः ।

म—परिगतः ।

१५. ल, अ व—शैलाः ।

१६. अ म च—समुद्राश्च ।

१७. म—ततः प्रहर्षोऽब्रुवत् सुग्री-
वरत्न महात्मनाः ।

३८] प्रतिजग्राह च प्रीतस्तेषां सर्वमुपायनम् ॥३८॥^१ [३७

प्रतिबुद्ध तु तत् सर्वमुपायनमनुचमम् ।

स ३८, १ वानराणामुपागम्यं सान्त्वयित्वा हरीश्वरः ॥३९॥ [३८

विसर्जयित्वा च हरीम् शूरांस्तान् कृतकर्मणः ।^२ [३८पू

२] मेने कृतार्थमात्मानं राघवं च महाबलम् ॥४०॥ [३८।२उ

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकावडे बांमरोक्षोगो नाम
त्रिंशः सर्गः ॥ १० ॥

—

१. अ म—प्रीतस्ते० ।

स विसर्ज्य ततः सर्वान्

२. अ—वृत्तवत्सैव सर्गोऽयं समग्रो

कर्णस्तत् कृतकर्मणः ।

भवति । 'प्रतिबुद्धो' व्याचक्षते
कोपद्रवेण पौरुषः सर्गः प्रारम्भते ।

३. ल_१—कृतार्थ ।

४. कै रा ल, व—महाबलः ।

५. च—। वित्त्वा च ।

८. व ल_१—नस्ति ।

६. व—तु ।

ल, म श—०वे किष्किन्धा० ।

७. अ—वानरात् सान्त्वयित्वा च
विसर्ज्य कृतकर्मणः ।

९. अ च—उद्योगे ।

अ—वापरेत्यनुवेषो ।

[६-३८] = [एकत्रिंशः सर्गः] = [दा०-३८]

६८] अथ राजा स सिद्धार्थः सुग्रीवः पुत्रनेश्वरः । [स. ४०, १५

रामं दिदृक्षुस् त्वरितं प्रस्थानं समरोचयत् ॥१॥ [N

७] समाहूय महाभूरान् सर्वास्तान् हरियूथपात्र ।

सुग्रीवो मन्त्रयामास लक्ष्मणेन च धीमता ॥२॥ [N

८] हरिसैन्यमिदं प्राप्तमविघ्नेन समन्ततः ।

समागच्छन्ति चाद्यापि हरयो गिरिचारिणः ॥३॥ [N

९] अनुरक्ताश्च तुष्टाश्च हरियूथपयूथपाः ।

प्राप्ता ये चेह बलिनस्तान् न संख्यातुमुत्सहे ॥४॥ [N

१०] मुख्येन कपिसैन्येन सर्वेण सहबानराः ।

माल्यवन्तं गिरिं गत्वा पश्यामो लक्ष्मणाग्रैजम् ॥५॥ [N

११] प्रीतिमेष्यति मुख्यं दृष्ट्वा च हरिवाहिनीम् ।

सर्वं युक्तं समालक्ष्य मन्युं त्यक्ष्यति मत्कृते ॥६॥ [N

१२] इति मत्वा प्रेयास्यामि स्वयमेव कृताञ्जलिः ।

लक्ष्मणं पुरतः कृत्वा प्रसादयितुमीश्वरम् ॥७॥ [N

१३] दक्षमानेन चौर्येण प्रोणान् राज्यं तु मोहवे (?) ।

तारा प्रदत्ता दयिता इत्वा बालिनमाहवे ॥८॥ [N

१. म—अन्यबहितपूर्वसर्गान्तगतं श्लोक-

इवमादौ पठति । सु० ३०, ३१-४०

२. म ख—स्वरितः ।

३. श म—नास्ति ।

४. कै रा ल, व म श—+ गिरिचारि-
रितः ।

५. रा—+सका ।

६. रा म ख—+ मुखेन ।

७. श—भरताश्रयं ।

८. म—दृष्ट्वा च रात्रि (बो?) ।

श—दृष्ट्वा च रामो मे ।

म—मुख्यं दृष्ट्वा च ।

९. म म ख—मां प्रयुक्तं ।

१०. म—अन्यवाहं गमिष्यसि ।

११. कै रा म श य ख—कल ।

१२. ल, व म क, श—महावे ।

- १४] पश्यान्मयेवं हि काकुत्स्थं शरवयमरिर्मर्दनम् ।
 जाण्वल्यमानं कोपेन दिवश्चमिव पावकम् ॥१४॥ [N
 १५] स हृद्वा लक्ष्मणं मां च कृताञ्जलिपुटौ स्थितौ ।
 प्रसादं यदि गच्छेत संरिद्धं वै शारदीयं हि ॥१५॥ [N
 १६] तदा वीक्ष्यामयं दद्याद् यद् भवेद् गुणवत्तरम् ।
 तत् संमधार्थं मनसा समनुज्ञातुमर्हसि ॥१६॥ [N
 १७] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा हनुमान् मादृशात्त्वयः ।
 हेतुमद् ह्यादकं वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥१७॥ [N
 १८] न लक्ष्मणो भित्ते' रामः सुग्रीवे प्रहरिष्यति ।
 राक्षसः स परामर्षी धर्मात्मा धर्मवत्सलः ॥१८॥ [N
 १९] शरैश्च सक्तं राजन् शरणागवसौ हृदः ।
 सुप्रसादोऽल्पदोषश्च कर्ता वैवार्यर्षयोः ॥१९॥ [N
 २०] एवं रामो महात्मा स महर्द्धसहस्रो गुणैः ।
 न कार्यं विद्यते तस्मिन्सत्याद् गच्छत्य माचिरम् ॥२०॥ [N
 २१] स लक्ष्मणं भीषेवकं सर्वबाह्वसंमतः ।
 अब्रवीत् प्रभितं वाक्यं सुग्रीवः संप्रहर्षयन् ॥२१॥ [३५
 २२] किष्किन्धाया विनिष्कासम् तवं लक्ष्मण रोधेत्ते । [३७
 २३] एवं त्वाप्तुमर्हामः स्वेयं त्वच्छासने मया ॥ २३॥ [५

१. कै रा ल, व म ल, श म च-
 वल्यमि व ।

२. व म च—सरिः ।

३. कै रा ल, व म ल, श—स्थिते ।

४. कै रा ल, व व म ल, श च-
 कल्पे ।

५. कै रा ल, व व म ल, श च-
 कल्पाः स्थितौ ।

६. म श—+०.वेदोपयोः ।

७. म—०.लामो ।

८. म—समुद्रसहस्रो ।

च—महोत्स० ।

९. रा म म च—भीमकः ।

१०. ल, व म ल, श—विनिष्कासः ।

११. ल,—गतिः । युक्तिः ।

१२. म च—मच्छ वच्छासः ।

- तमेवमुक्ता मुग्रीवो लक्ष्मणं शुभलेखनम् ।
 २४] विसर्जयामास तदा तारां ताश्चैव योषितः ॥२८॥ [६
 प्रविष्टायां तु तारायां तस्यामन्तःपुरं तदा ।
 २५] केऽन्तरेत्युवाच हरिपः मुग्रीवः सुमहाबलः ॥२९॥ [N
 N] वानराश्चाब्रुवन्तत्र इमे स्मो^१ वयमित्यथ । [N
 तानुवाच स मुग्रीवः प्राञ्जलीन् समुपागतान् ।
 २७] उपस्थार्षयत सिमं शिविकामिह वानराः ॥३०॥ [९
 मुग्रीववचनं श्रुत्वा हरयो जातसंभ्रमाः ।
 २८] उपानयन् महारजां शिविकां प्रियदर्शनाम् ॥३१॥ [१०
 तामुपस्थापितां दृष्ट्वा शिविकां- वानराधिपः ।
 २९] लक्ष्मणारूढतां सिप्रमिति सौमित्रिमब्रवीत् ॥३२॥ [११
 इत्युक्ता काञ्चनं यानं मुग्रीवः सूर्यसन्निभम् ।
 ३०] बृहद्भिर् हरिभिर् युक्तमारुरोह सकृद्वानः ॥३३॥ [१२
 पावदुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन वस्युना ।
 ३१] शुक्लैश्च बालव्यजनैर् धूयमानैस्ततस्ततः ॥३४॥ [१३
 N] श्वेतमेरीनिनादैश्च वन्दिभिश्चाभिनन्दितः ।
 निर्ययौ प्राप्य मुग्रीवो राजश्रियमनुत्तमाम् ॥३५॥ [१४
 ३२] स वानरश्वतैर् घोरैर् बलिभिः शस्त्रपाणिभिः ।
 सहैतो निर्ययौ^२ तत्र यत्र रामो महाबलः ॥३६॥ [१५
 N] सोऽभ्यगच्छत् तदा रामं दिव्याभरणभूषितः ।

१. म च—शुभलक्ष्मणं ।

६. म—श्रियमाणेन ।

२. म म च—कोत्रे० ।

च—प्रेर्यमाणेन ।

३. कै रा ल, व म ल, श—स्म ।

७. म च—संयुतेभिष्वयौ ।

४. रा—; उपस्थापयित ।

८. ल, —०रणभूषितः ।

५. कै म म म च—महारजं ।

काचनीं शिविकां त्यक्त्वा पद्भ्यामेव पुर्वगमः ॥२७॥ [N
४८] स रामं शिरसा भूमौ प्रणम्य हरिपुंगवः ।

उपविश्याभ्यनुज्ञातः प्राञ्जलिं वाक्यमब्रवीत् ॥२८॥ [N
४९] प्रनष्टौ श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शान्तम् ।

त्वत्प्रसादान्महाबाहो पुनः प्राप्तमिदं मया ॥२९॥ [२९
५०] नरदेवस्य भर्तुश्च मित्रस्य जयतां वर । [२९

कृते न प्रतिकुर्याद्यः पुरुषाणां सं दृषकैः ॥३०॥ [२७
५१] गता वानरमुख्या मे शतशः शत्रुकर्षण ।

प्राप्ताश्चादाय बलिनः पृथिव्याः सर्ववानरान् ॥३१॥ [२८
N] प्रकर्षेण च संप्राप्ता बलिनोऽतुलविक्रमाः ।

महाकायाः पृथिव्यां ये वानराः समुपागताः ॥३२॥ [N
५२] ऋक्षाश्चावहिता घोरा गोलंगूलाश्च राघव ।

कान्तारवनदुर्गणामभितो भीमविक्रमाः ॥३३॥ [२९
५३] देवगन्धर्वपुत्राश्च वानराः कामरूपिणः ।

स्यैः स्यैः परिहृताः सैन्यैः पथि तिष्ठन्ति राघव ॥३४॥ [२९

१. ल, व म—प्रणम्य ।

च—आगता हरिपुंगवा मे शतशस्यसः ।

२. अ म च—तत्र देवस्य ।

प्रकर्षेण संप्राप्ताश्च सर्वे वै वरवालिनः ।

३. कै रा ल, अ व म ल, श च—
० वां च ।

७. च—पृथिव्यां वच सर्वे च ।
अ—गतिः ।

४. कै रा ल, अ व म ल, श च—च ।

८. ल, व—ऋक्षाश्चावहिता ।

५. कै ल, श—वृतः ।

अ—ऋक्षाश्चैवागता ।

रा—दूषणं । ल, व म—माननां ।

म—दक्षिणावहिता ।

६. कै रा ल, व म ल, श —

म—ऋक्षावहिता ।

आगता राम मुखा मे शतशस्य सहस्रतः ।

९. अ म च—दुर्गणामभितः ।

प्रकर्षेण च संप्राप्ता बलिबोऽतुलविक्रमाः ॥

५४] कैतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिरयुतैरपि ।

५५पू] प्रयुतैरागमिष्यन्ति संकुलैर् हरियूथपाः ॥३५॥ [३१

५६उ] आगमिष्यन्ति ते राजन् महेन्द्रसमविक्रमाः ।

मेरुमन्दरसंकाशा विन्ध्यवैलकुतालयाः ॥३६॥ [३३

५७] ते त्वामभिगमिष्यन्ति रावणं ये सहावर्जम् ।

५८उ] निहस्य हरयः सीतामानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥३७॥ [३४

इत्योर्ध्वं रामायेणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीववाचं नमः

एकत्रिंशः सर्गः ॥ ३१ ॥

—

१. म—उद्येव शतसहस्रैः ।

२. म—संकुलिभ्य परितपाः ।

३. म—अतः परमधिकः पाठः—

अयुतैरागमिष्यन्ति संकुलैर्हरिभ्यः ।

अयुतैव पराजितै हरिणां हरियूथपाः ॥

४. कै रा ल, व म य—वतिनो दि वै ।

ल_१—वतिनो दिवि । व—वाचवाचक ।

५. ल_१—वति ।

६. ल, व म ल_२ य—किष्किन्धा ।

म—उद्येवे ।

[६०-४०] = [द्वात्रिंशः सर्गः] = [६०-४०]

आगतांश्च प्रविष्टांश्च पृथिव्यां सर्ववानरान् ।

१.] इष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो राजा राघवमब्रवीत् ॥१॥^१

N] आगताश्च निविष्टाश्च बलिनः कामरूपिणः ।

वानरेन्द्रा महाकाया ये मद्विषयवासिनः ॥२॥ [२

२.] त इमे बहुसाहस्रैरनीकैर्ममविक्रमैः । [१, पू

१५.] आगता वानराः भूरा दैत्यदानवसन्निभाः ॥३॥ [१, ७३

६७.] यन्मन्यसे नरव्याघ्र प्राप्तकालं तदुच्यताम् ।

N] स्वसैन्यं मानवश्रेष्ठ निवेशयितुमर्हसि ॥४॥ [७३

८७.] इति ब्रुवन्तं सुग्रीवं रामो दशरथात्मजः ।

९५.] बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्रीतो^१ वचनमब्रवीत् ॥५॥ [९

११.] उ] नाहमस्मिन् प्रभुः कार्ये वानरेन्द्र सलक्ष्मणः ।

१२५.] त्वमस्य हेतुः कार्यस्य त्वं गतिर्हि^२ मेतो मम ॥६॥ [१२

सुहृद्विनीतो विभ्रान्तः प्रोङ्गः कर्मविशेषवित् ।

१३.] मवानस्मदिते^३ युक्तैः स्वंकृतार्थोऽर्थविक्रमः ॥७॥ [१४

१. ल, व—नक्षि ।

२. कै म ल, म श रा च—
नक्षि ।

३. ल,—। विनिष्टाश्च ।
म—। विनिष्टाश्च ।

४. रा—। सुतिष्ठ ।

५. म—। विविषयव ।

६. ल, म च—। हेतोः ।

७. कै म ल, ल, व म श रा च—
नक्षि ।

८. कै म ल, ल, व म श रा च—
भबतो ।

श—। भरतो ।

९. कै ल, म श रा—। सुहृद्विनीतो ।
म • द्वितीयो ।

१०. म—प्रज्ञः ।

११. कै ल, ल, व श रा—
• दित्युतः ।

म म च—। द्विषितुः ।

१२. म म श—। सुहृत्वा • ।

९७] ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ।

स च देशो महाप्राज्ञ यस्मिन् वसति रावणः ॥८॥ [१०

१०] अभिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

११पू] प्राप्तकालं विधास्यामि तस्मिन् काले त्वया सह ॥९॥ [११

एवमुक्तस्तु मुग्रीवो विनतं नाम यूथपम् ।

१४] अब्रवीलक्ष्मणस्याग्रे रामस्य वनगोचरः ॥१०॥ [१५

वृतः श्रुतसहस्रेण वानराणामरिन्दम ।

१७] अभिगच्छ दिशं पूर्वां सञ्जैलवनकाननाम् ॥११॥ [१७

तत्र सीतां तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

१८] मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च नदीषु च ॥१२॥ [१८

यमुनामापगां रम्यां यामुनं च महावनम् ।

१९] नदीं भागीरथीं चैव सैरयूं कौशिकीं तथा ॥१३॥ [१९

मेकैलप्रभवं शोणं नदं मणिनिभोदकम् । [२०पू

२०] कैवेरीं रुचिरां चैव चैन्दनामपि चापगाम् ॥१४॥ [N

नदीं कालमहीं चैव तमसां पुष्पवाहिनीम् ।

२४] गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वा सरस्वतीम् ॥१५॥* [N

१. ल२ ल, व म श—तु ।

२. कै ल, ल२ व श रा—विनतं ।

३. श—अरिन्दमः ।

४. म च—दिशां ।

५. कै ल, ल२ व म श—नास्ति ।

६. व—इरिदु० ।

७. म—तमसा पुष्पवाहिनीं ।

८. कै—मेकैलप्र० ।

९. म—नास्ति ।

१०. कै—, कावेरी ।

११. ल२—चर्मणाम० ।

१२. म—तमसा ।

१३. म—गोमतीमित्यादि इकोक्यैः

१४ शस्वोत्तरार्धत्वेन पठितः ।

कावेरीमित्यारभ्य पुष्पवाहिनीमि-

त्यन्तः इकोक्यादय १५ शस्वेव

पठितः ।

वीघ्नवाप्य(पी)स्तदागांश्च मगधानं काशिकोसलान् ।

२५] मलयान्श्च विदेहांश्च पुण्ड्रान् वज्रान्श्च मार्गत ॥१६॥ [२१पू

महानदं च लौहित्यं शैलं पट्टनञ्चोभितम् ।

२६] पत्तनं कोशकाराणां तिमिवरजवाकुलम् । [२१उ

२७पू] सर्वमेतद् विचेतव्यं मार्गमाणैस्तैस्ततः ॥१७॥

N] रामस्य पत्नी वैदेहीं स्नुषां दशरथस्य च । [२२

अवगाह्य समुद्रं च पर्वतान् पत्तनानि च ॥१८॥

२८] मन्दरस्य च ये कुक्षिं किराताः केचिदाश्रिताः । [२३

२९पू] कर्णप्रारवेणांश्चैव किराताश्चाष्टकर्णिकाः ॥१९॥ [२४पू

अक्षया बलवन्तश्च पुरुषाः पापकारिणः ।

१. कै म ल, ल, व म श रा च—

•स्तदागांश्च ।

२. कै ल, ल, व म श रा च—

३. कै ल, ल, व म रा च—

काशिकोसलाः ।

श—काशिकोसलाः ।

४. ल, ल, रा—वंगान् ।

५. कै श च—मार्गताम् ।

ल, व—सार्गताम् ।

म—मार्गता । रा—सार्गताम् ।

भ—मार्गता ।

ल, —मार्गताम् ।

६. कै ल, —तिमि-वज्रवाकुलं ।

भ—तिमि वरजताकुलं ।

ल, —तिमिवरजवाकुलं ।

व—तिमि-वज्रवाकुलं ।

म—तिमि-वज्रवाकुलं ।

श—तिमि-रावजवा ।

रा—तिमिवज्रवा ।

भ—तिमिवरजताकुलं ।

‘तिमिवज्रवाकुलं’ इति सूक्तः

पाठः स्यात् ।

७. रा—विगंतव्यं ।

कै रा—•व्यं मार्गमावस्त ।

ल, ल, व म श—मार्गमावस्त ।

८. म च—मन्दारव ।

९. म श—दागताः ।

१०. म—कर्णप्रव ।

११. म भ—अतः परमधिकः पाठः

वदेराः काकसुमुखाः का(वा)मेनाहक-

पाठः ।

- ३०] किराता वनभूताश्च हेमाङ्गाः प्रियदर्शनाः ॥२०॥ [२५
 आमयीनाशिनश्चैव किराता द्वीपवासिनः ।
 ३१] अन्तर्जलगता घोरा नरग्राहा इति श्रुताः ॥२१॥ [२६
 एतेषामालयाः सर्वे विचेतव्याः समन्ततः ।
 ३२] गिरिभिर्यानि गम्यन्ते प्रवणोऽप्युवेन च ॥२२॥
 रत्नवन्तं जलद्वीपं सर्वरत्नोपशोभितम् ।
 ३३] सुवर्णकुट्टिमं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ॥२३॥ [२७
 जम्बुद्वीपमतिक्रम्य शिविरो' नाम पर्वतः ।
 ३४] दिवं स्पृशति शृङ्गेर्यो देवदानवसेवितः ॥२४॥ [२८
 तत्र सर्वेषु शृङ्गेषु निर्मरेषु गुह्यसु च । [२९
 ३५] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२५॥ [३१
 तैथा कालोदकं नाम समुद्रं भीमदर्शनम् ।
 ३६] आक्रीडं दानवेन्द्राणां गत्वा द्रक्ष्यथ वानराः ॥२६॥ [N
 तत्र रत्नोगणा घोराश्च छायां गृह्णन्त्यलसिताः ।
 ३७] ब्रह्मणा समनुज्ञाता नित्यकालं बुभुक्षिताः ।
 N] ब्रह्मस्वहारिणः पापास्ते द्विजा नरकं गताः ॥२७॥ [N
 तं कालमेघप्रतिमं महोरगनिषेवितम् ।
 ३८] अभिगम्य महानादं तथा नदनदीपतिम् ॥२८॥ [३६
 ततो रंजजलं घोरं लौहित्यं' नाम सागरम् ।

१. म—प्रेमाङ्गाः ।

२. कै—अन्तर्जल० ।

३. म—पुत्रवेन ।

४. ल_१—जम्बुद्वीपं ।

५. कै—सुवर्णकरमण्डितं ।

६. म—शिविरो ।

७. रा—अथ ।

८. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा—
 वानरग्राणां ।

९. कै ल_१—मिलं कालं ।

१०. श—रत्नगणं ।

११. ल_१—लौहित्यं ।

म—ऽकादित्यं ।

रा म—ऽलौहित्यं ।

३९] गता द्रक्ष्यथ वेत्सं चं वृहतीं कूटशाल्मसीम् ॥२९॥ [३७

वृहं पतंगराजस्य सुपर्णस्य महात्मनः ।

४०] शुभ्रकैलाससंकाशं निर्मितं विश्वकर्षणा ॥३०॥ [३८

तस्य स्थानेषु रंम्येषु विद्येया जनकात्मजा ॥३१॥ [३९

४१] ततः शृङ्गसहस्रेण भिक्षा सलिलमुत्क्षिप्तम् ।

द्रक्ष्यथाम्बुधरप्ररूपं गोशृङ्गं नाम पर्वतम् ॥३२॥ [४०

४२] तत्र शृङ्गनिभा घोरा मंदेहो नाम राक्षसाः ।

क्षौद्रशृङ्गेषु कम्बन्ते नानारूपा महाबलाः ॥३३॥ [३९

४३] ते वेतन्ति जले नित्यं सूर्यस्योदयनं प्रति ।

अभिज्ञप्ता मरेन्द्रेण निश्चायामुत्पतन्ति च ॥३४॥ [४०

४४] ततः पांडुरमेघाग्रं 'क्षीरोदं नाम सागरम् ।

गता द्रक्ष्यथ दुर्धर्षं मुक्तामणिनिभोदकम् ॥३५॥ [४१

४५] तस्य मध्ये शुभो नाम जातो रंजितपर्वतः ।

दिव्यगन्धैः कुसुमितै राजतैः कमलैश्चितैः॥३६॥ [४२

१. छ_१—गत्वा ।

२. अ म च - तां चैव

श—कसां च ।

३. कै—शाकम् ।

४. छ_२ ३६—पतंगराजस्य ।

५. कै अ छ_१ च म श रा च—

कक्षेपु स्थानेषु ।

म—स्थेषु वेत्तेषु ।

६. म—० पांडुपत्रम् ।

च—० पांडुवरम् ।

७. अ म श रा म—संदेहा ।

८. कै अ छ_२ श रा च—नामाकम्-

बकाबलाः ।

कै—० बकाबलाः इति प्राप्तीयं

केसाम्तरम् ।

९. अ च - तपति ।

१०. म—१ क्षीरोदो नाम ।

११. छ_२—गति ।

१२. श—कक्षैस्ततः ।

रा—१ कक्षैस्ततः ।

कै अ छ_१ छ_२ च म—

कक्षैस्ततः ।

१३. छ_२—गति ।

- ४६] तत्र सा राजतैः पथैर् नलिनी हेमकेसरैः १।
 नाम्ना सुदर्शना नाम राजहंसैः सैमाकुला ॥३७॥ [४३
 ४७] किन्नराश्च चारणा यक्षा गंधर्वाः पतंगोरगाः ।
 हृष्टाः समभिगच्छन्ति नलिनीं चारुदर्शनाम् ॥३८॥ [४४
 ४८] क्षीरोदं समतिक्रम्य तत्र द्रक्ष्यथ वानराः ।
 घृतोदमुर्दधिभ्रेष्ठं सर्वभूतनमस्कृतम् ॥३९॥ [४५
 ४९] तत्र कौर्कोटनं तेजैः कृत्वा हयशिरा महत् । [४६पू
 हविर्भूतं पयोधिं तं प्राश्नात्यविरतं हविः ॥४०॥ [४
 ५०] तत्र विक्रोशतां नादो भूतानां सलिलौकसाम् ।
 श्रूयते मृगमार्तानां कृप्यतां वडवामुखे ॥४१॥ [४७
 ५१] घृतोदस्योत्तरे कूले योजनानि चतुर्दश ।
 जातरूपशिलो नाम जातः कनकपर्वतः ४२॥ [४८
 ५२] तस्योसीना नगस्योग्रे गता द्रक्ष्यथ वानराः । [४९च
 सहस्रशिरसं देवमनन्तं नीलवाससम् ॥४३॥ [५०च
 ५३] त्रिशिराः काञ्चनस्तालः केतुस्तस्य महात्मनः ।
 भ्राजते पर्वतस्याग्रे वेदिकोच्छ्रायभूषितः ॥४४॥ [५१

१. श—संराजते ।
 २. अ च—०केसरैः ।
 ३. ल_१—नास्ति ।
 ४. अ च—समाकुलैः ।
 ५. म—उतो ।
 ६. अ च—०मुदधिं भ्रेष्ठं ।
 ७. कै अ श रा म च—करकोटनंते०
 म—कौर्कोटनतेजः ।
 ८. कै ल, ल_१ व म श रा—

- प्राप्तमधि० ।
 ९. म—हत्तानां ।
 १०. अ म च तत्वासीन ।
 ल, ल_१ व म—तत्वासीना ।
 ११. कै ल, ल_१ व म श रा म च—
 वनस्याग्रे ;
 १२. ल_१—१द्रक्ष्यति ।
 १३. कै ल, ल_१ व म श रा म च—
 वेदिका स्वमभूषिता ।

- ५४] पूर्वस्यां दिशि निर्माणं द्रक्ष्यथ ब्रह्मनिर्मितम् । [५२
तत्र हेममयः श्रीमानुदयो नाम पर्वतः ॥४५॥
५५] तस्य कोटिर्दिवः (१ दिव्य) स्तम्भा शतयोजनमावर्ता । [५३
जातरूपश्चिला दिव्या विराजति स वेदिका ॥४६॥
५६] सालैस्तालैस्तमालैश्च कर्णिकारैश्च पुष्पितैः ।
५७पू] जातरूपमयैर्दिव्यैः शोभिता सूर्यसभिर्मैः ॥४७॥ [५४
तत्र योजनविस्तीर्णमायतं शतयोजनम् ।
५९] शृङ्गं सौमनसं नाम जातरूपमयं ध्रुवम् ॥४८॥ [५५
६० उ] तत्र बैलौनसा नाम बालखिल्या मरीचिषाः ।
प्रादेशमात्रा दृश्यन्ते सूर्यकाले तपोधनाः ॥४९॥ [५६
६१] काञ्चनस्यैव शैलस्य सूर्यस्य च महात्मनः ।
आविष्टा तेजसा सन्ध्या पूर्वा रक्ता प्रकाशते ॥५०॥ [५७
६२] तत्र 'पूर्व' 'पदं' कृत्वा तदा विष्णुस् त्रिविक्रमः ।
द्वितीयं ' ' शिखरे मेरोः चकार पुरुषोत्तमः ॥५१॥ [५८
६३] उत्तरेण परिक्रम्य जम्बुद्वीपं दिवाकरः ।

१. श—नास्ति ।

२. श—नास्ति ।

३. कै ल, श—कोटिर्दिवस्तम्भा ।

ब म—० दिवः स्तम्भा ।

श—नास्ति ।

म—कोटिसं स्तम्भाः ।

४. म—० नमावताः ।

म—१० नमायतं ।

५. कै ल, ल, ब म रा च—नास्ति ।

६. ल, ल, म श—१ विडु ।

७. कै ल, ल, ब म श रा—वैशानरा ।

८. म म—१ बाल० ।

९. म च—१ प्रादेशमात्रा ।

१०. ब—१ शूलस्थ ।

११. म—पूर्व रक्ता ।

ल, म च—पूर्वरक्ता ।

१२. कै म ल, ल, ब म श रा—
पूर्वपदं ।

१३. ल, ल, ब म श—तत्र ।

१४. ल,—द्वितीयसिक्ता० ।

दृश्यो भवति भूतानां शिखरं तत् समाश्रितः ॥५२॥ [५७

६४] ततोऽस्य दर्शनादेव गोभिरेव प्रकाशते ।

६५पू] ततस्तेजश्च सर्वत्र सर्वप्राणभृतामिह ॥५३॥ [५९

६६पू] शैलेषु तेषु दिव्येषु काननोपवनेषु च ।

५८पू] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्तनस्ततः ॥५४॥ [६०

ये च नोक्ता मया देशा विचेया तेषु जानकी । [६५ उ

N] मासे पूर्णे निवर्तध्वं गत्वा तमुदयं गिरिम् ।^१ [N

६९ उ] ऊर्ध्वं मासाम् वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ॥५५॥ [६८ उ

एतावद् वानरैः सत्यैः(१शक्य)मन्वेष्टुं रघुनन्दन ।

६८] आभास्करमामर्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥५६॥ [६६

अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य चै ।

७०पू] पूर्णे मासे समुद्धार्या निवर्तध्वं प्रवंगमाः ॥५७॥ [६७

अतः परं प्रवक्ष्यामि गतिपन्थां महीतले ।

N] दक्षिणस्यां दिशि यथा गन्तव्यं पुर्वगाधिपैः ॥५८॥ [N

यथोक्तं चैव कर्तव्यमवश्यं प्रीतिमानहम् ।

N] अन्यथा संशयो वः स्याद् दाराणां जीवितस्य च ॥५९॥ [N

१. कै ल, ल_२ व म श रा च
दृशनादीनि ।

२. अ म—चक्षुः । च—नास्ति ।

३. च नास्ति ।

४. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—
नास्ति ।

५. व—० मन्वेष्टुं ।

ल_२—० मन्वेष्टुं । म—१० मन्वेष्टुं ।

६. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—
आभास्करम० ।

म—अभास्करममर्यादं ।

७. ल_२—उ ।

८. अ म च—प्रवंगमैः ।

मरेन्द्रकोन्तां वनसैलमण्डितां

सर्चोर्य सर्वाग्रपि गां च वानराः ।

नरेन्द्रपत्नीमधिगम्य मैथिलीं

७१.] ततो निवृत्ताः सुखिनो भविष्यन् ॥६०॥ [६१

इत्येवै रामायणे किष्किन्दाकावटे पूर्वदिग्दर्शनं नाम

द्वाविंशः सर्गः ॥३२॥

१. छ, व म श—•कम्पावमसैल• ।

२. अ म च—विषीच सर्वा समगां ।

३. छ_२—वास्ति ।

४. व—रामायणे कालीकीये ।

५. छ, व म श—किष्किन्दाकावटे

भ—उद्योगे ।

६. श—वास्ति ।

[वं०-४१] = [त्रयस्त्रिंशः सर्गः] = [वा०-४१]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तं कपिं वानरेश्वरः ।

- १] अपरान् प्रेषयामास वानरान् संप्रहर्षयन् ॥१॥ [१
 २८] पितामहसुतं वीरं जाम्बवन्तं महाकपिम् ।
 नीलमग्निसुतं चैवं^१ हनूमन्तं च मारुतिम् ॥२॥ [२
 ३] सुहोत्रं च सुराचिं च शरगुल्मं तथैव च ।
 गजं गवाक्षं शैरभं सुषेणमुषभं तथा ॥३॥ [३
 ४] मैन्दं च द्विविदं^२ चैव विजयं गंधमादनम् ।
 N] उल्कामुखर्मसंगं च वैश्वानरमुताबुधौ ॥४॥ [४
 ५८] अंगदप्रमुखान् वीरान् कपीन् कपिवेश्वरः ।
 वेगविक्रमसंपन्नान् संदिदेश कपीश्वरः ॥५॥ [५
 ६] तेषामनुगणं चैव ददौ बलमनेकशः ।
 ७५] विचार्य हरिवीराणामादिशद् दक्षिणां दिशम् ॥६॥ [६
 ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।^३
 ९] कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां समुद्रोहरत् ॥७॥ [७
 'पतैः संहं महाभागैर् वानरैः कामरूपिभिः ।
 ८] अभिगम्य महाभागा विशालां दक्षिणां दिशम् ॥८॥ [N

१. म ख—वानरर्षभः ।

२. ल_२—नस्ति ।

३. कै ल, ल_२ व म श रा—मारुतं ।

४. म—सुहोत्रं ।

५. कै ल, श रा म ख—सरभं ।

व म—सुरभं ।

६. खे—सुषेणः ।

७. कै ल, ल_२ व म रा—द्विविधं ।

८. कै—उल्का (पाठस्तुटितः)

९. कै—अंगदप्रमुखा.....वेश्वरः ।

(पाठस्तुटितः)

१०. म—ये केचिद्गण उद्देशास्तस्यां सर्वांश्च
परिमार्गय ।

११. व म ख—समुद्राहरत् ।

म—गानुदाहरत् ।

१२. म—पतैश्च स ।

बुद्धि-विक्रम-संयुक्ते रुपायैरनुगच्छन् ।

N] ततः सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ॥९॥ [N

सहस्रशिखरं विन्ध्यं नानाद्युपलतावृतम् ।

१०] नर्मदां च नदीं रम्यां महोरगनिषेविताम् ॥१०॥ [८

१४पू] मेकलांमुत्कलां (?) चैव नदं मणिनिभोदकम् ।

N] जम्बूमतीं चन्द्रवतीं सर्वमेव विचीर्यताम् ॥११॥ [१०

१६ उ] विदर्भान् ऋषिकांश्चैव रम्यान् माहिषकानपि । [११पू

'पर्वतप्रभवां' तां तु श्लक्ष्णस्रोतस्तरङ्गिणीम् ।" [N

११] नानापक्षियुतां दिव्यां पुण्यां वेगवतीं नदीम् ॥१२॥ "

तत्र पर्वतपादेषु गिरीणां" शिखरेषु च । [N

१२] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥" १३॥ [N

१. अ म—तत्र ।

२. च—नास्ति ।

३. ल, व म श—० शिरसं ।

४. म—अतः परमधिकः पाठः—

तां च वेगवतीं रम्यां कृष्णवर्णां महानदीम् ।

वरदां च महानकां महानागनिषेविताम् ॥

च—नास्ति ।

५. ल, ल, —मेकलादुत्कलं ।

व म—मेकलादुत्कलं ।

कै अ श च—मेकलादुत्कलां ।

६. कै अ ल, व म श रा म च—

‡ जम्बूमतीं ।

७. कै ल, ल, व म श रा—

† विचीर्यताम् ।

८. कै अ ल, व म रा म च—

‡ विदर्भान् ।

९. कै अ ल, व म रा म च—

‡ ऋषिकांश्चैव ।

श—‡ सुषिकांश्चैव ।

१०. कै ल, ल, व म श रा म च—

† पर्वतप्रभवांस्तान् ।

११. म—नास्ति ।

१२. अ रा म च—

अतः परमधिकः पाठः—

मार्गध्वं हरिसाईका तथा वेगवतीं नदीं ।

१३. म—तत्र ।

१४. च—नास्ति ।

१७पू] तथा शैलस्य कुण्डिनांश्च कलिप्रांश्च विविधतः ।^१

M] दर्शयन्नि कुंजुरांश्चैव हेमनपि च कंदरांश्च ॥१७॥ [M

१७ उ] अन्वेष्ट्य दंडकारण्यं सशैलवनकान्वयम् ।

१८पू] नदीं मोदावरीं चैव प्रसन्नसलिलां शुभाम् ॥१८॥ [१२पू

N] गता द्रक्ष्यथ कावेरीं वृतामपसरसां गजेः । [M

१८ उ] तथैव चौरांश्च पुण्ड्रांश्च केरलांश्च कुंजुनपि ॥१९॥ [१२ उ

१९ उ] गतव्यो मलयः श्रीमान् पर्वतो धातुमण्डितः ।

१९ उ] सचित्रशिखरैश्चैव चित्रपुष्पितकाननः ॥२०॥ [१२

सचन्दनवनोद्देशो मार्गितेव्यो मेहागिरिः ॥२०॥ [१४

२०] ततस्तामापगां दिव्यां प्रसन्नसलिलां शुभाम् ।

गता द्रक्ष्यथ कावेरीं वृतामपसरसां गजेः ॥२१॥ [१५

१. अ—+ सका ।

२. व—कुण्डिनांश्च । म—कुण्डिनांश्च ।

३. ल_२ रा—कुण्डिनांश्च ।

४. च—नास्ति ।

५. अ रा—कुंजुरांश्चैव ।

कै अ ल, ल_२ व म रा रा च—
कुंजुरांश्चैव ।

६. कै—हे १ ।

७. कै—कं १ ।

८. अ म - सशैलवनपादपं ।

९. ल_१—+ सलिला ।

१०. च—वृतामपसर० ।

११. कै—दौवाम् ।

ल_२ व म—चोष्टान् ।

ल_१ —चोष्टान् ।

१२. व म—चोष्टान् रा—पुंदांश्च ।

म च—पुंदांश्च ।

१३. कै—अन्वेषातः ।

‘तैलंगाकम्बानपि’ इत्यपरहस्तेन
परितम् ।

१४. ल_१—+ शिखरैश्चैव ।

१५. कै सचन्दन... (पाठमुद्धृतः)

‘कंदरांश्च’ इत्यपरहस्तेन परितम् ।

१६. कै ल_१ व म रा—

मार्गितेव्यस्तत्तत्ततः ।

१७. अ ल_१ व म च—

अतः परमधिकः पाठः—

तत्र चन्दनसंश्लेषु (क, पंथे) तमाकानां केषु च
रावणः सह वैदेह्यः मार्गितेव्यस्तत्तत्ततः ॥

१८. कै अ म—स्वामि ।

१९. व म—+ कावेरी ।

२०. कै ल_२ म—+ सलिला ।

२१. ल_१—नास्ति ।

- २१] तत्रासीमं नंगस्याग्रे तपस्यन्तं महौजसम् ।
 २२पू] द्रक्ष्यथादित्यसंकाशमगस्त्यमुषिसत्तमम् ॥२०॥ [१६
 तपसिक्लम्य शैलेन्द्रं दिव्यधातुसमन्वितम् ।
 N] पुलस्त्यमुषिमासाद्य गत्वा द्रक्ष्यथ वानराः ॥२१॥ [N
 N] गेषर्वकन्या निहिता यत्र हित्वा संस्त्रीजनम् । [N
 २२व] ततस्तयाऽभ्यनुज्ञाताः प्रमथेनान्तरात्मना ॥२२॥
 तां महाप्राङ्मुखां तरिष्यथ महानदीम् । [१७
 २३] सचंदनवनैर् दिव्यैः प्रसन्नद्वीपमालिनीम् ॥२३॥
 कान्तं ते कृतसंकेतां समुद्रमभिगच्छतीम् । [१८
 २४] ततो ह्येवमयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ॥२४॥
 गुप्तं कंषाटं पाण्ड्योनां गता द्रक्ष्यथ वानराः । [१९
 २५] तामतिक्रम्य कौवेरीमावृत्य मलयं निरिष्यथ ॥२५॥ [N
 N] पौष्पीं मालाविव कृतां वेलां द्रक्ष्यथ वानराः । [N
 पौष्पीं च आलां दिव्यां तु त्रितन्वन्तु वनौकसः । १३
 २७] तत्र केकिकिषण्डेषु पुष्पितेषु वनेषु च ॥२६॥ [N

१. ल२—वनरत्वं ।

कै म ल, व म श रा च—
 नवत्वं ।

२. म म च—ःकपत्वं ।

३. ल२ ल२ व म श रा च—
 तमभिक्रम्य ।

४. व म—निहता ।

५. कै म ल, रा च—ःस्त्रीजनः

६. व—उपसृताः ।

म श—ःकपुका ।

कै ल, रा—ःपानकुवाः ।

७. म—ःदीपमाकिनी ।

८. कै—कुरु तं । म म—कौतेव ।
 च—कान्तं च ।

९. ल२—समुद्रमभिगच्छ ।

१०. व म श—कपाटः ।

११. ल, ल२ व म श—पाण्ड्याः ।

१२. व म श—ःकौवेरीमाः ।

१३. कै ल, ल२ व म श रा म च—
 नास्ति ।

१४. कै म रा च—ः केकिकिषण्डेषु ।
 म—ःकेकिकिषण्डेषु ।

- रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।
 २८] ततः समुद्रस्तर्तव्योऽगाधः पुलिनसंवृतः ॥२७॥ [N
 स देशो ह्यतरङ्गोऽभून्मुनिना ज्ञापनिर्मितः ।
 २९] उपहारं तु विन्यस्तं तरंगैराकुलीकृतम् ॥२८॥ [N
 दृष्ट्वा भगवता शप्तो ह्यतरंगो भविष्यसि ।
 ३०] तैतश्च ज्ञापतस्तर्तव्यं समुद्रो वै महात्मनः ॥२९॥ [N
 अतरंगोऽभवत् क्षिप्रं निर्मलादर्शननिर्मलः ॥
 ३१] ततो द्वीपं समुद्रस्य शतयोजनमायतम् । [N
 तपतिक्रम्य शैलेन्द्रो मेहेन्द्रो नाम पर्वतः ॥३०॥
 ३२] जातरूपमयैः शृङ्गै रप्सरोगणमेवितैः । [२१
 ३३पू] सिद्धचारणैःसंयैश्च विप्रैर्कीर्णो मनोरमः ॥३१॥ [२२पू
 N] नानापक्षिगणैर् जुष्टो बहुकिम्बरसेवितः ।' [N
 ३३ उ] यमुपैति सहस्राक्षः सदा पर्वसु पर्वसु ॥' ३२॥ [२३ उ
 ३३ उ] पुष्पितैः पादपैः 'कीर्णः सिद्धचारणसेवितः [N

१. ल, —† गाढः ।
 २. म—† तपहारं ।
 ३. कै अ ल, ल२ व म श रा—
 भविष्यति ।
 ४. कै—ततः शासनता तस्य ।
 अ च—ततः स शासनात्तस्य ।
 रा—ततः † शासनतां तस्य ।
 म—ततः स शासनात्तस्य ।
 ५. कै व—† समुद्रं ।
 ६. ल, ल२ व म श—० सखिभः ।
 ७. ल२—† मयायुतं ।
 ८. व म—कैकेन्द्रं ।
 ९. य—कैकेन्द्रो ।

१०. ल२—† जातरूपमयः ।
 ११. ल, —† सेवितं । च—† सेविता ।
 १२. म—सिद्धचारण...(अम्बपालः) ।
 १३. म—नास्ति ।
 कै अ ल, ल२ व श रा च—
 विप्रकीर्णैर् ।
 १४. च —† मनोरमाः । म—नास्ति ।
 १५. म—नास्ति ।
 १६. अ—† यमुपैति ।
 १७. च नास्ति ।
 १८. ल, —नास्ति ।
 १९. अ—† कीर्णं ।

- N] तत्राममत्ता वैदेहीं विचिन्वन्तु वनौकसः ॥३३॥ [N
 द्वीपस्तस्य गिरेः पार्श्वे श्वतयोजनमायतः । [२३ उ
 ३५] अंगम्यं मानुषैः सर्वैर् यमादुर् वनेगोचराः ॥३४॥ [२४
 तमतिक्रम्य द्वीपं तु गिरिं द्रक्ष्यथ काञ्चनम् ॥३५॥ [N
 ३९] उत्थितः सागरं भित्त्वा वयस्यश्चन्द्रमूर्ययोः ।
 N] प्रविष्टो ब्रह्मभवनं शृङ्गेण महता गिरिः ॥३६॥ [N
 चन्द्रमूर्याशुसंकाशः सागराम्बुपरिप्लुतः ।
 ४०] भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलिखन्निव ॥३७॥ [२९
 तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यददिवाकरः ।
 ४१] श्वेतं राजतरुणं च सेवते यमिश्राकरः ॥३८॥
 ४२पू] न तत् कुतश्चाः पश्यन्ति न नृशंसा न नास्तिकाः । [३१पू
 N] नातप्ततपसः केचिन् न च पापकृतो जनाः । [N
 ४२ उ] प्रणम्य शिरसा शैलं विचिन्वन्तु वनौकसः ॥३९॥ [३१ उ
 तं तु शैलमतिक्रम्य गिरिर्मादित्यसभिभम् ।
 ४३] 'परं परं समुद्रस्य योजनानि चतुर्दश ॥४०॥ [३२

१. अ ल, ल, ब म श रा भ च—
 अंगम्यो ।

२. ब म—+ वनेगोचरः ।

३. इत ऊर्ध्वं सर्वे स्मृत्येव प्रेरिताः पुनः
 पठन्ति—

तत्र सीता च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

४. श—ब्रह्मभवनं ।

५. कै अ ल, ल, ब म श रा च—
 शृङ्गेण ।

६. कै ल, ल, ब म श रा—
 * इ यं दिवा० ।

७. श—+ शीर्षं ।

८. ब म—एतत्कथं ।

९. कै ल, ल, ब म श रा—
 इयं निशा० ।

१०. ब म—जनः ।

११. भ प्रान्तेऽपरहस्तेन विम्बस्तः ।

१२. श—+ दिवौकसः ।

१३. ब—शिरसादित्य० ।

१४. ल, इतः परं 'ततः श्लोक'
 स्वग्रिमः ४५ वाः श्लोकः पठितः ।

१५. अ च परे परे समुद्रस्य ।

कै ल, म श रा—परं
 समुद्रस्य गिरिर् ।
 ब—० द्रस्य गिरेर् ।

तत्र भुक्त्वा वराभानि मूलानि च फलानि च ।

४५] बहूनि च महाऽर्हाणि गच्छेयुर वानराः परपं ॥४३॥ [३४

ततः सागरमुत्तीर्य विद्युर्दवान् नाम पर्वतः ।

४४] सर्वकामफलैर् वृक्षैर् निर्मितो विश्वकर्मणा ॥४२॥ [३३

तस्य पर्वतशृङ्गेषु वनेषूपवनेषु च ।

४५] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४३॥ [N

तमतिक्रम्य दूर्ध्वं माल्यवान् नाम पर्वतः ।

[N] अध्वानं दुर्विषहं च योजनानि चतुर्दश ॥४४॥ [N

ततः शृङ्गध्वजाकारः कुञ्जरो नाम पर्वतः ।

५०] अगस्त्यभवनं चात्र निर्मितं विश्वकर्मणा ॥४५॥ [३५

ससिन्धु तत्राजना नाम तामुवाच मुनिस्ततः ।

५५] अगस्त्यो ह्यभिषेकार्थं कुञ्जरागमनं प्रति ॥४६॥ [N

सा समूलौषधिवना सपर्वतवनाकुंठा ।

५६] कुञ्जरं पर्वतं गत्वा महर्षिं तमुपस्थितम् ॥४७॥ [N

रक्तचन्दनसंरक्ता मणिविद्रुमशर्करा ।

५७] देवर्षिचरिता पुण्या पवित्रेव सरस्वती ॥४८॥ [N

१. अ म च—मधूनि ।

२. कै ल, ल, व म श रा—
गच्छेयुरथ वानराः ।

३. म—विदित्वान् ।

४. ल—नास्ति ।

५. य—यस्मि ।

६. ल—नास्ति ।

७. य—दुर्वर्ण ।

८. म—नामकः । प्रान्तेऽपरहस्तेन

‘पर्वते’ इति बोधितम् ।

९. व—अतःपरमधिकः पाठः ।

सर्वकामफलैर्दृष्टैर्निर्मितो विश्वकर्मणा ।

४२ शपथावस्य अमाम्बास्तः ।

१०. अ—तत्र शङ्क० ।

म—ततश्चङ्क० ।

११. अ—समूलौषधि० ।

१२. अ म च—वनाकरा ।

१३. कै ल—नास्ति ।

तत्र योजेनविस्तारमायतं सतयाजनम्

५१] तोरणं काञ्चन दिव्यं पद्मगैरुपसेवितम् ॥४९॥ [३६

तत्र भोगवती नाम सर्पाणां नैलयः पुरी ।

५२] विशालरथ्या दुर्धर्वा तप्तकाञ्चनतोरणा ॥५०॥ [३७पू

रक्षिता पद्मगैर दिव्यैस् तीक्ष्णदंष्ट्रैर् महाविषैः [३७ उ

५३] सर्पराजो महातेजा यस्यां वसति वामुकिः ॥५१॥ [३८पू

तच्छोभयति निर्माणं तोरणं दक्षिणां दिशम् ।

N] पर्वतं तां पुरीं चैव मार्गध्वं वानरोत्तमाः ॥५२॥ [N

तयसिक्कम्य शैलेन्द्रो महानृषभसंश्रितः ।

५८] सर्वरक्षयः श्रीमान् नानाधातुविभूषितः ॥५३॥ [४०

मोक्षीर्षं चन्दनं पद्मं हरिश्यामं च चन्दनम् ।

५९] दिव्यमुत्पद्यते यत्र चन्दनं चाप्रिसभिभम् ॥५४॥ [४१

न च तच्चन्दनं दिव्यं स्पृष्टव्यं वनगोचरैः ।

६०] रोहिता नार्यं गन्धर्वा गोपायन्ति च तद्वनम् ॥५५॥ [४२

तत्र गन्धर्वपतयश्च चत्वारः सूर्यवर्चसः ।

६१] शैलेणो ग्रामणीरभिष्टुः सुवर्णैश्चैव वानराः ॥५६॥ [४३

१. ल, ल, य म—

तत् त्रिवो० ।

अ च—तं त्रिवो० ।

कै—तत्त्रिवोक्तमविच्छिन्नमा० ।

ब म—तत् त्रिवोक्तमविस्तारमा० ।

२. अ—तं गैरुपसेवितः ।

च—अत्र “पद्मगै”तिहादिः

५१ लघुर्वाचस्व ‘पद्मगै’ रितिर्पञ्चतः

पाठो नास्ति ।

३. अ ल, ब म म च—मिच्छा ।

४. कै रा—सपर्वती ।

ल, ल, ब म श—सपर्वती ।

५. म—वानरोत्तम ।

६. म—महानृषभसं० ।

७. कै ल, ब म रा—स्पृष्टव्यं ।

अ य च—स्पृष्टव्यं ।

८. ल—नागगन्ध० ।

९. अ ल, च—सौख्यो ।

१०. कै ब म—ग्रामणी० ।

श—ग्रामनिर्मि० ।

११. कै अ च—स्ववर्ण०। म—स्ववर्ण०।

अभिगच्छन्ति तं देशं दिव्याभ्याप्सरसां गणाः ।

N] तथा चैवं विचेतव्यम् शिशुङ्गो नाम पर्वतः ॥५७॥ [B
६३ उ] तत्र सौमनसा नाम शृङ्गात् स्रवति सा नदी ।

तत्र सानुषु चित्रेषु चन्दनागुरुगन्धिषु ॥५८॥ [N

६४] शिलातलविनिर्घिष्टाः क्रीडन्तीर्बह्वो महोर्मयः ।

तस्याः पुलिनशालिन्यास्तीरे रम्ये मनोहरे ॥५९॥ [N

६५] उचरे पर्वतश्रेष्ठे रोध्रनीवारसदृशे ।

विहङ्गा मधुराभाषा नानावर्णोपशोभिताः ॥६०॥ [N

N] देवारण्यनिवासाम्श्र कोकिला मधुरंस्वनाः ।

अन्ये च विहगा मुख्या मृगसङ्गा मनोहराः ॥६१॥ [N

N] दृश्यन्ते तत्र भूमौ वा पर्वतेषु गुहासु च । [N

अतः परमनादृष्यो यमलोकः सुदारुणः ॥६२॥ [४५पू

६६] संकुला राजधानी च कुष्णेन तमसा दृता । [४५ च

तौमतिक्रम्य शैलेन्द्रस्तत्र पारिप्लवः प्रभुः ॥६३॥ [N

६७] प्रासीदः कौञ्चनैः स्तम्भैर् वज्रवैदूर्यवेदिकैः ।

१. अ च—तान् देशान् ।

२. ल, ल_२ म श—तथैव च ।

३. ब—† विचेतव्यं ।

४. ब—तत्रासौमनः ।

५. अ च—शृङ्गात् स्रवति नदी ।

भ—शृङ्गे वसति सा नदी ।

६. कै ल, ब म रा म च—विनिर्घिष्टाः ।

७. श—क्रीडन्त्येव ।

८. ब श—पर्वते श्रेष्ठे ।

म—† पर्वते श्रेष्ठे ।

९. अ—† रोध्रनीवारः ।

१०. म—ग्रामेऽपरहस्तेन ।

११. अ म च—मधुरस्वराः ।

१२. म—ग्रामेऽपरहस्तेन ।

१३. ल_१—† मृगसंगा मः ।

म—† मृगसंगमनोहरः ।

१४. म—† दृश्यन्ते ।

१५. ल_१—† मनादृष्टे ।

१६. श—तमतिकः ।

१७. म—पारीप्लवः ।

१८. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—

प्रासादकः ।

नानाहृल्लतागुल्मैः पर्वतैः समलङ्कृतः ॥६४॥ [N
 ६८] तत्र वैवस्वतो राजा धर्मासनगतः प्रभुः ।
 ६९पू] विभ्रमति सर्वभूतानामुमे मुकृतदुष्कृते ॥६५॥ [N
 तं तु देशमतिक्रम्य दिव्यैः कनकपर्वतः ।
 N] मुक्तामणिफलैर् दृप्तैः प्रवालाङ्कुरकोमलैः ॥६६॥ [N
 ६९ उ] कृष्णाङ्गेराश्रमस्तत्र महर्षेः पुण्यकर्मणः ।
 अन्ते पृथिव्या दुर्धर्षः स्वर्गे च वैसति स्वयम् ॥६७॥ [४४
 ७०] एतावदेव युष्माभिः शक्यं वानरपुङ्गवाः ।
 ७१पू] अभिगन्तुं विचेतुं वा 'देक्षिणां केकुभं प्रति' ॥६८॥ [४६
 कृष्णाङ्गेराश्रमं गत्वा तत्र विज्ञाय मैथिलीम् ।
 ७२] शीघ्रमेव निवर्तध्वं कृतकृत्या वनौकसः ॥६९॥ [N
 ७१ उ] अभास्करमर्षैर्यादं नातः परतरं भवेत् । [N
 N] सर्वमेतद् विचेतव्यं यच्चान्यदपि दृश्यते ।^{११} [४७पू
 N] निखिलेन विचेतेव्यं यच्चद्विद् विहङ्गमैः ॥७०॥^{१२} [N

१. अ ब म च—पर्वतः ।

रा—पर्वतः ।

२. ब—विभ्रमति ।

म—विभ्रमति ।

३. अ म च—० तदुःकृते ।

४. कै अ ल, ब रा म च—

दिव्याः कनकपर्वताः ।

५. अ च—० कृष्णाङ्गेरा० ।

म—० कृष्णाङ्गेरा० ।

म—कृष्णाङ्गेरा० ।

६. म—आस्ते ।

७. ल, म श—नास्ति ।

८. म—वावसति ।

९. ल, म श—नास्ति ।

१०. ल, म—० विचरू ।

११. ब—० ककुभां । म—दक्षिणागमं ।

१२. कै अ च—० त्रिणकेरा० ।

१३. कै—आभास्करमाम० ।

रा—हरितालेन शोषितोऽकारः ।

ल, ब म—आभास्करममर्षादं ।

१४. म—प्राप्तेऽपरदृष्टेन ।

१५. कै अ ल, म श रा म च—

प्रचेतव्यं ।

१६. अ—० ह्यङ्गमैः ।

१७. म—प्राप्तेऽपरदृष्टेन ।

यो मां निवृत्तो युष्माकं सीतां दृष्टेति वक्ष्यति । [४८

७१] स मे तुल्यफलं राज्ये मानार्हं भविष्यति ॥७१॥

७४पू] निखिलेन विचेतव्यं यथाऽऽदिष्टं वनौकसः । [N

७७उ] ऊर्ध्वं मासां वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ॥७२॥

यथोक्तं चैव कर्तव्यमेवं स्यां प्रीतिमानहम् । [N

७८] अन्यथा संशयो वः स्याद्दाराणां जीवितस्य च ॥७३॥ [N

अमितबलपराक्रमा भवन्तो

गुणविपुलेषु कुलेषु च प्रसूताः ।

मनुजपतिसुतां यथा लभध्वं

७९] तदधिगुणं पुरुषोर्यमारमध्वम् ॥७४'॥ [५०

१. म—युष्मन्वः ।

२. कै व रा—सीता ।

३. कै ल, व म श—तुल्यफलं ।

४. ल,—निखिलैश्च ।

५. कै म व रा म च—यथादृष्टं ।

६. कै—† कुक्षैर्मांसं ।

ल, ल, म श—ऊर्ध्वं मांसं ।

व—† कुक्षैर्मांसं ।

रा—† कुक्षैर्मांसं ।

७. ल, ल, श—अतोऽन्यथा

संशयो वो ह्यरीणां ।

म—अतोऽन्यथा संशयो वो †

प्राप्त्यरीणां ।

कै व—० बोधः स्वाहरीणां ।

रा—† ० बोधः स्वाहरीणां ।

८. च—नस्ति ।

९. म—तदधिगुणपुढः ।

१०. रा—नस्ति ।

अतिवर्ल बलमाश्रितस्तथाई
 तव मतिविक्रमपौरुषस्य कालः ।
 अनिलमुत यथाऽविगम्यते सा
 N] जनकमुता हनुमस्तथा कुरुव ॥ ७५ ॥ [N

इत्यार्षे रेमाश्रये किष्किन्धाकावटे दक्षिणदिग्दर्शनं नाम
 प्रवर्तितः सर्गः ॥ ३३ ॥

— — —

१. अ म च—अतिवर्ल ।

दा—अमितवक्रमा० ।

२. व—हनुमांस्तथा० ।

३. क_२—मतिव । म—०र्षे किष्कि० ।

४. क, व म—किष्किन्धाका० ।

म—मतिव ।

५. अ च—दिग्दर्शने दक्षिण० ।

म—दिग्दर्शने दक्षिणदिक्षात् ।

व—दक्षिणदिशि दर्शनं ।

[६-४२] = [चतुस्त्रिंशः सर्गः] = [दा०-४४]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवो हनुमत्प्रमुखान् हरीन् ।

N] बुद्धिविक्रमसंपन्नान् वायुवेगसमान् जवे ॥१॥ [N

विशेषेण तु सुग्रीवो हनुमन्तमुवाच ह ।

१] स हि तस्मिन् हरिश्रेष्ठे संभावयति विक्रमम् ॥२॥ [१

न भूमौ नान्तरिक्षे च नाम्बरे नामरालये ।

२] अप्सु वा गतिभङ्गं ते पश्यामि हरिपुङ्गव ॥३॥ [३

सामराः सहगन्धर्वाः सैनागामुरदानवाः ।

३] विदिता वीर लोकास्ते ससागरधराधराः ॥४॥ [४

गतिर्वेगश्च तेजश्च लौघवं च महाकपे ।

४] पितुस्ते सदृशं वीर्यं मारुतस्य महात्मनः ॥५॥ [५

तेजसाऽपि बलेनापि न समो विद्यते भुवि ।

५] यथाऽद्य दृश्यते सीता तथा त्वं कर्तुमर्हसि ॥६॥ [६

वीर्यं शक्तिस्तथोत्साहो गतिश्चैव पराक्रमः ।

६] दैतकीलानुवृत्तिश्च नयश्चोत्र संमाहितः ॥७॥ [७

१. व—प्रवृत्ति ।

२. म—हनुमान् प्रमुखान् ।

३. भ—नास्ति ।

४. कै अ म च—हनुमन्तमु० ।

५. कै ल,—सैनागामुर० ।

अ च—सनागाः सुर० ।

म—सनागः सुर० ।

६. श—गतिवेगश्च ।

७. व—लौघवश्च ।

रा—राजवं च ।

८. अ म च—

तेजसा च भूतं ते न समं भुवि विद्यते ।

९. म—

यथाद्य दृश्यते ताव कर्तुमर्हसि चानव ।

१०. कै ल, ल, व म श रा म—

०स्तथा नित्यं ।

११. ल, रा च—देसकादोऽनुवृत्तिश्च ।

१२. कै अ ल, ल, व म श रा च—

नयश्चोत्रसमा० ।

ततः कार्यसमासक्तिमवगम्य हनूमतः ।

८] विदित्वा च हनूमन्तं चिन्तयामास राघवः ॥८॥ [८

सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनूमति कपीश्वरः ।

९] निश्चितार्थतरश्चापि हनुमान् कार्यसाधने ॥९॥ [९

तदेवं प्रस्थितो वाग्भिः परिज्ञातश्च कर्मभिः ।

१०] अयं मामनुगृह्णीयात् साधयेत् फलोदयम् ॥१०॥ [१०

स समीक्ष्य महातेजा व्यवसायेन वानरम् ।

११] कुतार्य इति निर्दृष्टः प्रेङ्खेन्द्रियमानसः ॥११॥ [११

ददौ तस्य ततः 'प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम् ।

१२] अंगुलीर्येमभिज्ञाने राजपुण्याः परंतपः ॥१२॥ [१२

एतद् दृष्ट्वा 'हरे प्रीता दर्शनेन जनकात्मजा ।

१३] यंस्येते मभियुक्तं त्वां न चोद्वेगं गमिष्यति ॥१३॥ [१३

व्यवसायो हि ते वीर प्रभावश्चैव कर्मणाम् ।

१४] सुग्रीवस्य च संदेशः 'सिद्धिं कथयतीव मे ॥१४॥ [१४

१. कै अ ल_२ व रा—समासकम्० ।

म श—समासकमवगाह ।

म—मायुकमवग० ।

२. कै अ ल_२ व रा च—हनूमता ।

३. श—सर्वथा ।

४. म श—कार्योऽयं ।

५. ल_२—नास्ति ।

६. कै अ ल_२ रा म च—तदेव ।

७. कै अ ल_२ ल_२ व म श रा च—
प्रस्थितः ।

८. कै अ ल_२ ल_२ व म श रा च—

परं ज्ञानं च ।

९. म—सादयेत् ।

१०. च—नास्ति ।

११. व—प्रातः ।

१२. अ व म—अभिज्ञानं ।

१३. च—नास्ति ।

१४. कै ल_२ म च—हरेः ।

१५. कै ल_२ रा—पश्यते ।

अ व म श—पश्यन्ती ।

ल_२—पश्यती ।

१६. अ—सिद्धं ।

तद् दृष्ट्वा हरिभ्रेष्ठो मुग्धि कृत्वा कृताञ्जलिः ।

१५५] पादौ स्पृष्ट्वा च रामस्य मुन्नीवस्य महात्मनः । [१५

१५६] सहायैः सहितैः सौम्यैः पुप्सुषु बानरर्षभः ॥१५॥ [M

महर्षयन् बानरसैन्यमार्यतं

हरिप्रवीरः श्वसनात्मजः कपिः ।

मताम्बुदः ज्योम्नि विर्युद्धमयदलः

१६] शङ्खीव नक्षत्रगणैः समावृतः ॥१६॥ [१६

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे अंगुलीयमद्वयं नाम

अनुक्तिः सर्गः ॥ ३४ ॥

— — —

१. कै अ ल, ल, म रा रा म च—

† सहायः सहितः ।

२. म—०से न्वमागतं ।

३. म व च—†गताम्बुदो ।

रा—†गताम्बुदो ।

४. रा—विष्णुदमदले ।

५. च—नास्ति ।

६. ल, व म रा रा—किष्किन्धाका० ।

म—नास्ति ।

७. म च - अंगुलीयमद्वयं ।

म—०कीचमद्वयं ।

[६-४१]=[पञ्चत्रिंशः सर्गः]=[दा-४२]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवो हनुमत्प्रमुखान् हरीन् । [१पू
१] बुद्धिविक्रमसंपन्नान् वायुवेगसमान् जवे ॥१॥ [N
अयाहूय महातेजाः सुषेणं नाम वानरम् । [१उ
२] तारायाः पितरं वीरं श्वशुरं भीमविक्रमम् ॥२॥ [२पू
१पू] कपिं सेनापतिं वाक्यमभिवाद्य प्रसाद्य च । [२उ
N] उवाच वानरं तत्र प्रहस्य हरिपुंगवः ॥३॥ [N
१उ] साहाय्यं कुरु रामस्य कृत्येऽस्मिन् समुपस्थिते । [N
द्राभ्यां शतसहस्राभ्यां कपीनां कपिसत्तमः ॥४॥ [५पू
४] दृतः शीघ्रं प्रयाहि त्वं विशालां पश्चिमां पुरीम् । [N
N] मार्गध्वं तत्र वैदेहीं निळयं रावणस्य च ॥५॥ [१२पू
सुराष्ट्रान् सहस्राङ्गीकान् शूद्राभीरांस्तथैव च ।
५] स्फीताम् जनपदांश्चैवं विशालानि पुराणि च ॥६॥ [६
१०पू] घोषेवत्यो विशालाश्च नद्यः शीतजलाः शिवाः । [८पू
७उ] पुष्पागनागर्गहनं बकुलैरधिवासितम् ॥ ७ ॥
N] तेषां केतकखण्डांश्चैव मूर्गध्वं हरिपुङ्गवाः । [७
६उ] तत्र केतकखण्डेषु शङ्खतालीवनेषु च ॥८॥

१. ल_१ व म श—कपीन् ।

२. कै ल, ल_२ व म श रा—
आहूयन् ।

३. ल, ल_२ व म श—कृते ।

४. म—प्राप्तेऽपरहस्तेन ।

५. ल_१—पंचमां ।

६. कै म ल_१—वाक्यमीकान् ।

ल_२ व म श रा च—वक्त्रमीकान् ।

७. म—०पदांशान् ।

८. म—दि ।

९. ल, श—घोषवत्यो ।

१०. रा—०गगहनां ।

११. रा—०वासितां ।

१२. कै—तेषां ।

१३. कै ल, ल_२ व म—केतकखण्डैश्च ।
श रा—केतकखण्डैश्च ।

१४. कै—अभ्येक्ष । (अपरहस्तेन)

ल, ल_२ व म श रा—केतकैः ।

१५. म रा म च—०खण्डेषु ।

७५] कपयो विहरिष्यन्ति नारिकेलवनेषु च । [११

N] तत्र तत्र च गच्छध्वं नदीः शीतजलाः शुभाः ॥१॥ [N

१० उ] तापसानामरययानि कान्तारंगिरय(१)स्तथा । [८उ

११पू] केकयानं सिन्धुसौवीरान् मालवांश्चारुदर्शनान् ॥१०॥ [N

११ उ] गिरिजालार्हतं चैवं नानासम्बसमोकुलम् ।

N] महाग्राहसमाकीर्णं सागरं चापि पश्चिमम् ॥११॥ [N

१२ उ] द्वीपांश्च विविधांस्तत्र चित्रपादपञ्चोभितान् । [N

८पू] मरीचिपत्तनं रम्यं पुण्यं चैव बृहद्वनम् ॥१२॥ [१३पू

N] सरितः सागराञ्च शैलान् मृगयध्वं वनौकसः । [N

पुराणि च विशालानि प्रतीच्यां यानि कानिचित् ॥१३॥

N] रज्ज्वन्ति च मुख्यानि पत्तनानि ततस्ततः । [१३ उ

१३ उ] सिन्धुसागरयोश्चापि सङ्गमे तत्र पर्वतः ॥१४॥

महाहेमगिरिर्नामं शतशृङ्गो महाद्रुमः ।

१४] तस्य प्रस्थेषु रम्येषु सिंहाः क्रीडन्ति सर्वशः ॥१५॥ [१५पू

दृष्ट्वाश्च मत्तमातङ्गाम् तोयदस्वननिस्वनाः । [१६पू

१५ उ] तत्र पक्षिसेमाः सिंहो बहवो नीडेवांसिनः ॥१६॥ [N

१. कै अ च—नासिकेरव ।	बृहद्वनं ।
२. कै ल, ल, ब म श रा—कान्तारागिर-	८. ल,—विचित्राणि ।
३. कै अ रा च—केकयान् ।	९. म—सागरयोश्चैव ।
म—केकीयान् ।	श—सागरयोस्तत्र ।
ल, ब श म—केकयान् ।	१०. ल,—गिरिस्तत्र ।
४. कै अ ल, ल, ब म श रा च—	११. म—पक्षसमान् सिंहां ।
साकावृतांश्चैव ।	ल,—पक्षिसमां सिं ।
५. कै ल, ल, ब म श रा म—	ल, म—पक्षसमाः सिं ।
शृङ्गान् ।	च—माः सिंहां ।
६. ल, रा—मरीचिपत्तनं ।	१२. म ल, ल, ब म श रा च—
च—पत्तनं ।	नीडेवांसिनः ।
७. कै अ ल, ल, ब म श रा च—	कै—मान्तेऽनरहस्येन बृहद्वनोऽपि ।

- न त्वासादयितव्या हि पुरा दत्तवरा हि ते । [N
 १३] तिमिमत्स्यान् गजांश्चैव नीडेष्वारोपयन्ति ते ॥ १७ ॥ [१५पू
 सरस्तत्र सुविस्तीर्णं नलिनी च मनोहरा । [N
 १७] तानि नीढानि यैवेन गिरिगुह्यतः च तैव ॥ १८ ॥ [१६पू
 सर्वमायु विचेतव्यं कपिभिः कामरूपिभिः ।
 १८] विस्तरेण च तीर्थानि विचेतव्यानि वानराः ॥ १९ ॥ [N
 N] तापसानामरण्यानि कान्तारगिरयश्च ये ।
 मरुधन्वा मरुश्चैव शूद्राभीरालयास्तथा ।
 १९] गिरयश्च विचेतव्या वनान्युपवनानि च ॥ २० ॥ [N
 स्त्रीरांज्यं च सदा व्यस्तं दत्तचक्रं मरुत्पतिम् ।
 २०] पुराणि यवनोनां च विचिन्वन्तु वनौकसः ॥ २१ ॥ [N
 २१उ] ततः पञ्चनदं रमेयं विचेतव्यं समन्ततः ॥ २२ ॥
 कौष्मीरमण्डलं चैव शमीपीलुवनानि च । [N

१. म—मान्तेऽपरहस्तेन ।

२. कै ल, ल, व म श रा—

•मत्स्याण्डजांश्चैव ।

३. अ म—सिंहानां ।

ल, —तीर्थानि ।

४. अ—ऽतः । व—यत् ।

५. कै—नास्ति ।

६. ल, —यत्ततः ।

७. ल, ल, व म श—कान्तारगिरः ।

८. कै व श—•धन्वा मरुश्चैव ।

अ रा म च—•कम्पमरुश्चैव ।

९. ल, ल, म श रा—•कवसथा ।

व—•शूद्राभीराः ।

१०. च—स्वराज्यं ।

११. म—न्यस्तं ।

१२. अ च—यवनानि ।

१३. म—कृच्छं ।

१४. कै ल, ल, व म श रा—
नास्ति ।

१५. कै ल, ल, व म श रा—
कौष्मीरमं ।

१६. म—वामनैर्वाक्येयैः ।

- २२] पुराणि पारदानां च विचेतव्यानि वानरैः ॥२३॥ [N
 २३पू] ततस्तत्क्षशिलां नाम शाकलं पुष्करावतीम् । [N
 N] आरट् कपिसंवाहा मार्गध्वं वनविस्तरं ॥२४॥ [N
 तथा गान्धारदेशं च महेभूमिं च सर्वशः ।
 २४] विचेयं रमणीयं च केकयानां निवेशनम् ॥२५॥ [N
 अन्ये चापि विचेतव्या देशाः सागरकाननाः ।
 N] अन्विष्यद्भिः पदं तस्य(१ः)सीताया रावणस्य च ॥२६॥ [N
 ततः पश्चिममासाद्य समुद्रं भीमदर्शनम् ।'
 २६] मार्गध्वं वानरास्तत्र 'भीमं सागरमुत्तमम् ॥'२७॥ [N
 ततः 'भृङ्गं गिरेस्तस्य चित्रकाञ्चनं पालिनः ।
 २७] पारियात्रस्य शैलस्य विचेयमकुतोभयैः ॥२८॥ [N

१. ल२ म श—पादपानां ।	म—हरिभूमिं ।
कै ल, अ रा म च—पारदानां ।	१२. अ म च—अन्विष्यद्भिः ।
२. कै ल, म श रा—पारदैः ।	रा—† अन्विष्यद्भिः ।
ल, व—पारदैः । म—पादपैः ।	१३. च—नास्ति ।
३. म—(प्राग्वेऽपरहस्तेन)	१४. ल२ व म श—देवं ।
४. ल, ल२ व रा म—तक्षशिला नाम ।	१५. रा—सागररूपिणं ।
५. कै ल, ल२ व म—शाकलां ।	म—सागरपत्तनं ।
६. अ म—† पुष्करावती ।	१६. च—नास्ति ।
च—† पुष्करावतं ।	१७. च—नास्ति ।
७. कै ल, ल२ व म श रा च—	१८. अ—भृङ्गगिरेस्त० ।
आरट् ।	च—नास्ति ।
८. अ म च—† तवाङ्घ्रिं ।	१९. अ म च—० नपादपं ।
९. कै ल, ल२ व म श रा—	२०. कै ल, ल२ व म श रा—
वनविस्तरे ।	पारिजातस्य ।
१०. अ—गन्धार० ।	२१. व—विचेतव्यमङ्ग० ।
११. कै ल२ व म रा—महत्तस्य ।	म—† ० चो भवाः ।
ल, श—महत्तस्य ।	

वतसो विंशतिश्चात्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।

२८] वसन्त्यग्निनिकाशानां कोट्यो वानरपुंगवाः ॥२९॥ [१९
दूरतो वर्जनीयास्ते वानरैर् भीमविक्रमैः । [२०उ
२९] नादेयं फलमूलं च तस्मिन् देशे भुवंगमैः ॥३०॥

अप्रधृष्या हि ते वीराः सत्त्ववन्तो विशेषतः । [२१
३०] रसन्ति फलमूलं च गन्धर्वा भीमविक्रमाः ॥३१॥

तत्र यत्रश्च कर्तव्यो मार्गितव्या च जानकी । [२२पू
३१] न हि वोऽस्ति भयं किञ्चित् तत् सर्वमनुवर्तताम् ॥३२॥ [२३उ
चतुर्भागे समुद्रस्य चक्रवान् नाम पर्वतः । २५पू
३२] सर्वरत्नमयैः शृङ्गैर्नित्यकालफलद्रुपैः ॥३३॥ [N

तैव तु चक्रं सहस्रारं वज्रनाभमयस्मयम् ।
३३] सुरारिमथनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३४॥ [२५उ
तत्र मेघौघनिर्घोषैः पाञ्चजन्यो हरिदमः । [N

[N] गत्वा दशशतावर्तं देशं स मधुसूदनः ॥३५॥ [N

ततः पाञ्चजनं हत्वा हयग्रीवं च दानवम् ।

३४] आजहार पुरा शङ्खं चक्रं च पुरुषोत्तमः ॥३६॥ [२६
३८पू] ततो मेघनिभोऽत्युच्चैः स वज्राशनिनिस्त्वेनैः । [N

१. कै ल, व म—नादेवे फलमूले ।

ल, रा—नादेवफलमूले ।

श—न देवे फलमूले ।

२. च—तत्र ।

३. रा—सहस्रार्ध० ।

४. म म च—नाभमयं स्वरं ।

५. म श—सुरारिम० ।

६. म—सं ह । च—स च ।

७. ल,—†० निर्दोषः ।

८. म—सं ।

९. कै म ल, ल, व श रा म च—
पाञ्चजनं ।

१०. म—मेघ हयस्तु० ।

११. श म—शक्तिनिस्त्वेन ।

म—†० निनिःसुतः ।

योजनानि चतुःषष्टिर् वराहो नाम पर्वतः ।

३६] सुवर्णभृङ्गः श्रीमांश्च जगाधे वरुणालये ॥३७॥ [२८

तस्य चित्रेषु पार्श्वेषु नितम्बेषु गुहासु च ।

N] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥३८॥ [N

प्राग्ज्योतिषं नाम ततो जातरूपमयं पुरम् ।

N] यस्मिन् वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः ॥३९॥ [२९

तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।

३९] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४०॥ [३०

३७पू] तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रप्रतिपालितम् ।

३८ च] द्रक्ष्यन्ति कपयः शैलमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ॥४१॥ [N

N] स हि देवर्षिसंघैश्च काञ्चनैस्तरुभिर्वृतः । [N

३७ उ] शिखरार्थस्य धाराणां सहस्रं परिवर्तते ॥४२॥ [N

तं गजाश्च मयूराश्च सिंहव्याघ्राश्च पर्वतम् ।

३९] अभिगच्छन्ति संहृष्टा धाराशब्देकृतोत्सवाः ॥४३॥ [३२

स हि शब्दो महानासीद् भयाङ्कस्य तं गिरिम् ।

N] समन्तादभिगच्छन्ति देव-दानव-राक्षसाः ॥४४॥ [N

१. कै ल, व रा—० वाराहो ।

† शिखरौषस्य ।

२. अ च—० मांश्च जगाधे ।

७. ल,—† वाराणां ।

म—† अ प्यगाधे ।

रा—† वाराणां ।

३. कै—नगमिति प्राप्तेऽपरहस्तेन ।

८. ल,—† पालितं ।

४. कै अ ल, ल, व म थ रा च—

९. अ च—† ० कृतोद्गाराः ।

चित्रासु दिशासु च ।

रा—कृतोद्गाराः ।

५. ल,—नास्ति ।

म—० कृतोद्गाराः ।

६. कै ल, ल, व म थ रा—

१०. व—भयाङ्कस्य ।

तस्मिन् हरिश्चयः श्रीमान् महेन्द्रः पाकशासनः ।

४०] अभिषिक्तस्तदा राज्ये सुपेखे नाम्नि पर्वते ॥४५॥ [३३

तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।

N] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४६॥ [N

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रमतिपाकितम् ।

४१] वैष्टिर्गिरिसहस्राणि काञ्चनानि गमिष्यथ ॥४७॥ [३४

तरुणादित्यवर्णानि भ्राजमानानि सर्वतः ।

४२] जातरूपमयैः शृङ्गैः पुण्ड्रितैरुपशोभितैः ॥४८॥ [३५

प्रभया तेषु शैलेषु ये तत्र मृगपक्षिणः ।

N] ओषधिर्यश्च प्रकाशन्ते पादपाश्च हिरण्यमयाः ॥४९॥ [N

तेषां मध्ये स्थितो राजा मेरुः कनकपर्वतः ।

४३] आदित्येन प्रसन्नेन तस्मै दत्तो वरः पुरा ॥५०॥ [३६

४४ उ] प्रभावात् तव शैलेन्द्र प्रभया ये त्वया श्रिताः ।

त्वत्प्रसादाद् भविष्यन्ति दिवारात्रं च काञ्चनाः ॥५१॥ [३७

४५] त्वयि ये चाभिवत्स्यन्ति देवदानवराक्षसाः ।

ते भविष्यन्ति रक्ताङ्गाः काञ्चनाः प्रभया तव ॥५२॥ [३८

४६] आदित्या वसवो रुद्रा मरुतश्च सहाश्विभिः ।

आगम्य पश्चिमां संध्यां मेरावुं चमपर्वते ॥५३॥ [३९

४७] आदित्यमुपतिष्ठन्ति तैश्च सूर्योऽभिपूजितः ।

१. व—पर्वणि ।

रा—पर्वणे ।

कै—ते इति प्राग्बोऽपरहोत्रेन ।

२. च—समतिक्रम्य ।

३. कै ल, —वष्टिगिरि ।

भ—वष्टि गिरि ।

४. अ च—०तै रूपशोभितैः ।

५. कै अ ल, ल, व म श रा च—
जोषयश्च ।

६. कै ल, ल, व म श रा—पादरिणा ।

७. श—मेरावेषुप्राप्तये इति
परिपोषितम् ।

८. रा—नास्ति ।

- अदृश्यः सर्वभूतानामस्तं गच्छति पर्वतम् ॥५४॥ [४१
 ४८] योजनानां सहस्राणि दृश्य(श्च)तानि दिवाकरः ।
 ४९पू] निमेषान्तरमात्रेण तं गच्छति शिलोच्चयम् ॥५५॥ [४१
 ५६उ] शृङ्गे तस्य महद्दिव्यं भवनं सूर्यसन्निभम् ।
 प्रासादतलसंबार्धं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥५६॥ [४२
 ५७] शोभितं तरुभिश्चित्रैर् नानापक्षिसमाकुलम् ।
 ५८पू] निरुतं पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः ॥५७॥ [४३
 ४९उ] आश्रमो ह्यभितो मेरोर् यत्रासौ द्युतिमानृषिः ।
 प्रकाशयति तं देशं द्वितीय इव भास्करः ॥५८॥ [N
 ५०] प्रष्टव्यो मेरुसावर्णिर् महर्षिः सूर्यसन्निभः ।
 ५१पू] प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रवृत्तिर् मैथिलीं प्रति ॥५९॥ [४७
 ५१उ] अस्तस्य मेरोरं मध्ये तु गिरिरं दशशिरा मेहान् ।
 जातरूपमेयः श्रीमान् राजते चित्रवेदिकः ॥६०॥ [४४

१. श—अदृश्याः ।

२. श—गच्छति ।

३. कै ल, ल_२ व म श रा भ—
 द्वे शतानि ।

४. कै ल, ल_२ व म श रा—
 महारम्यं ।

५. श—नानावृक्षसं ।

६. कै —आश्रमे ह्यभिरतो ।

ल_१—आश्रमेऽभिरतो ।

अ च—आश्रमोऽभिरतो ।

ल_२ म श—आश्रमेऽभिरतो ।

ब—आश्रमे ह्यभितो ।

७. कै व श रा—यत्रासौ ।

ल, ल_२ म—यत्रासीत् ।

८. कै म ल, ल_२ व म श रा—
 †उप ।

९. कै ल, ल_२ व म श रा—
 †प्रदष्टे ।

१०. कै म ल, ल_२ व म श रा च—
 अन्तरा मेद० ।

११. म—तलो दशशिरो महा ।

अ च—तलो दशशिरो महा ।

१२. कै ल, व म रा—जातरूपमेयैः ।

५२] तेषु सर्वेषु देशेषु निर्मरेषु गुहासु च ।

रावणः सह वैदेहा मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥६१॥ [४५

५३] तप्तकाञ्चनवर्णाभं लोहितार्कसमप्रभम् ।

अस्तंमालोकयिष्यन्ति कपयः कपियूयपाः ॥६२॥ [N

५४] सै वैलो यो नै गन्तव्यो वानरैर वानरर्षभाः ।

तत्र वैश्वानरीभूत(ता)स्तेजसोचप्रतेजसः ॥६३॥ [N

५५] न सिंहा न च शार्दूला न मृगा न विहङ्गमाः ।

अभिगच्छन्ति तं देशं न देवा न च राक्षसाः ॥६४॥ [N

५६] तस्य शृङ्गे महद् दिव्यं भवनं सूर्यसन्निभम् ।

प्रासादशतसंवार्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥६५॥ [N

५७] शोभितं पद्मिनीमिश्र काञ्चनैश्च महोद्भुमैः ।

५८पू] निलयं(?) लोकपालस्य वरुणस्य महात्मनः ॥६६॥ [N

५९ उ] प्रतीच्यां दिशि निर्माणं निर्मितं वै स्वयम्भुवा ।

६०पू] काञ्चनो विमलः सौम्यः सोमार्चिरपिवानराः ॥६७॥ [N

५८ उ] एतावज् जीवलोकस्य भास्करो रजनीक्षये ।

१. कै अ ल, ल, व म श रा च-
अश्वमालो० ।

२. कै अ ल, ल, व म श रा च-
श्लोकोऽवभूतपटिश्लोकादूर्ध्वपठितः ।

३. कै अ ल, ल, व श रा च-
सुशौलो ।

४. म-नाभगन्तव्यो ।

५. म-वानरर्षभः ।

६. म च-

वैश्वानरो भूतस्तेजसा वर्म तेजसः ।

म- " " साधर्म तेजसा ।

७. म म च-पद्मगाः ।

८. म-प्राग्वेत्परहस्तेन ।

९. ल-+०भुमम् ।

१०. म-०कस्तालः ।

११. म म च-सोमार्चिर्नाम ।

१२. कै-+०जु जनीक्षये ।

५९पू.] कृत्वा वितिमिरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥६८॥ [४८

६० उ] एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।

६१पू.] अभास्करममर्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥६९॥ [४९

N] सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति । [५१पू

स्वयमेको बलवतां समर्थः प्रतिपालने ॥७०॥ [N

६४] श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिः पृष्ठगामिभिः । [५१उ

६५पू.] योऽन्यथा स्थास्यति हरिः स मे वध्यो भविष्यति ॥७१॥ [N

अङ्गभूतो मम शेष श्वशुरो मतिमान् मृशम् ।

N] भवन्तः सर्वविक्रान्ताः प्रमाणं सर्वकर्मसु ॥७२॥ [५२

६६ उ] प्रमाणमेतं संस्थाय सर्वतः पश्चिमां दिशम् ।

भवन्तः परिमार्गन्तां यथा दृश्येत जानकी ॥७३॥ [५३

६७पू.] रामपत्न्यां हि दृष्टायां मैथिल्यां सर्वशो बयम् ।

६७ उ] ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कुतस्य प्रतिकारिणः ॥७४॥ [५४

६८ उ] ततोऽन्यदपि यत् किञ्चित् कार्यमेतत्पयिकं(?) हितम् ।

N] सम्प्रधार्य भवद्भिश्च देशकालानुसंहितम् ॥७५॥ [५५

६९ उ] अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

१. कै ल_२ ब म श रा—पर्वते ।

२. कै—आभास्करमामर्यादं ।

ल_१, ल_२ ब म श रा—

आभास्करममर्यादं ।

३. श—नास्ति ।

४. अ रा म च—†बलवतो ।

५. कै अ ल_१, ल_२ ब म श रा च—
वेगगामिभिः ।

६. भ—प्राप्तेऽपरद्वेजेन ।

७. म रा—†विक्रान्तः ।

८. अ च—प्रमाणे ।

९. अ म च—†जमेतत् ।

१०. कै—†०मार्ध्वदिनं ।

म रा—†०मार्ध्वयिकं ।

अ च—†०मार्ध्वयिकं ।

म—कार्यस्यास्य हितं भवेत् ।

११. श—अभिगम्य ।

६२५] अस्तपर्वतमासाय निवर्तध्वं पुर्वगमाः ॥७६॥ [५०५

६३५] अगम्यं हि परं तस्माद् देवैरेपि संवासवैः ॥७७॥ [N

६२६] ऊर्ध्वं मासान् वस्तम्यं वसन् वध्यो भवेन्मय । [५०७

N] अभिगम्य निवर्तध्वं सीतां दृष्ट्वा हरीश्वराः ॥७८॥ [N

भवान् गुरुर्मे श्वशुरः पिता यथा

मुद्वत् तथाऽन्यो मम नास्ति कश्चन ।

कृतेन कार्येण यथा पुरा कृतं

६८] यथा च पश्यामि तथा विधीयताम् ॥७९॥ [N

, ततः सुषेणप्रमुखाः पुर्वगमाः

सुग्रीववाक्यं निपुणं निश्चम्ये ।

आमन्त्र्य सर्वे पुर्वगाधिपं ततो

६९] जग्मुर् दिक्षं ते वरुणाधिपालिताम् ॥८०॥ [५६

१. व म—अस्तं पर्वत० ।

२. ल_१—अतः परं सपादपद्यद्वयी ८०

तमरथ'पुर्वगमाः' इत्यन्ता त्वक्ता ।

३. म—इत् ऊर्ध्वं 'निवर्तध्वं' इत्यन्तः

पाठो नास्ति ।

४. ल_२ व—सवासवः ।

५. म—नास्ति ।

६. रा—अभिगम्य । म—नास्ति ।

७. रा—कृतेन ।

८. ल_२ व म श—तथा ।

९. म—प्रणम्य ।

१०. के ल_१ ल_२ व म श रा-
वरुणमिपालिताम् ।

ततः प्रयाता द्रुमत्वेण्डमण्डितां

पतङ्गनानाविधसेवितद्रुमाय ।

दिशं प्रतीचीं प्रति वानरोत्तमाः

N] तैदा प्रहृष्टाः परराष्ट्रमर्दनाः ॥८१॥ [N

हृत्कारेण रामायणे किष्किन्वाकाण्डे पश्चिमदिग्दर्शनं नाम
पञ्चविंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

— — —

१. ल, ल, व म श—द्रुमण्डितं ।

२. के म ल, ल, व म श रा—
ततः ।

३. म—प्रहृष्टाः ।

४. ल,—नास्ति ।

५. ल, व म श—किष्किन्वाका ।
म—नास्ति ।

[६०-४४] = [षट्त्रिंशः सर्गः] = [दा०-४३]

१५] ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवः श्वशुरं पश्चिमां दिक्षम् । [१५

N] चिन्तयामास मतिमान् मुहूर्तमिव वानरः ॥१॥ [N

१७] वीरं श्वेतबलं नाम वानरं वानरर्षभः । [१७

उवाच हरिराजस्तं सर्ववानरसंमतम् ॥२॥

२] राघवस्य शुभं वाक्यमशुभं रावणस्य च । [२

वृतः कोटिसेहस्रेण वानराणां महौजसाम् ॥३॥

३] विवस्वतः सुतैः सार्धं प्रतिष्ठस्व मेम 'प्रिये । [३

यक्ष-राक्षस-गन्धर्व-किन्नरेभ्येन धीमतां ॥४॥ [N

४] पालितामेकपिङ्गेन धनदेन महात्मना ।

उत्तरां त्वं दिक्षं गत्वा सञ्चेलवनकाननाम् ॥५॥ [N

N] मार्गस्थं हरिभिः' सार्धं देशकालानुकोविदैः ।

तत्रे सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ॥६॥ [N

६] युगयस्व प्रयत्नेन विक्रान्तैर् हरिभिः सह । [N

दिक्षमेतां सुविपुलां हिमशैलेर्वातंसकाम् ॥७॥

१. म—मुहूर्तमपि ।

२. कै म ल, म श म च—
श्वेतबलि ।

रा—इकरो हरिवाकितः ।

३. कै ल, रा म—हरिराजा तं ।
म च—हरिराजानं ।

४. रा—वानरस्य ।

५. कै म ल, व म श रा च—
कोटीसह० ।

६. म च—समप्रियं ।
म—समन्निभिः ।

७. म—प्राप्तेऽपरहस्येन ।

८. कै म ल, ल, व म म—तु ।
रा—व ।

९. कै म ल, ल, व म श रा च—
मार्गस्थं ।

१०. कै म रा म च—सार्धं हरिभिः ।

११. म—कोविदैः ।

१२. ल, व—ततः ।

१३. म—दिक्षमेतां ।

१४. म च—कवचसकां ।

- N] सर्वतः परिमार्गध्वं राजपुत्रीमनिन्दिताम् । [४
 दिशमेतां युंवि दिष्टां कर्तुमर्ह्य बानराः । [N
 ६] विदेहराजदुहितुः कार्ये संसक्तमानसाः ॥८१॥ [N
 अस्मिन् कार्ये निवृत्ते तु कृते दाक्षारणेः प्रिये ।
 ७] ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतार्था हरिपुङ्गवाः ॥९॥ [५
 कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।
 ८] तस्य चेत् प्रतिकर्ताऽस्मि सफलंजीवितं मम ॥१०॥ [६
 एतां बुद्धिं समास्थाय यथा लभत मैथिलीम् ।
 ९] तथा भवद्भिः कर्तव्यं मम प्रियहितैषिभिः ॥११॥ [८
 अयं हि सर्वभावेन संमान्यो हरिपुङ्गवाः ।
 १०] अस्मासु च परां प्रीतिं गतः परबलार्दनः ॥१२॥ [९
 इमानि देशदुर्गाणि नदीशैलान्तराणि च ।
 ११] भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसंयताः ॥१३॥ [१०
 तत्र मत्स्यान् पुलिन्दाश्च शूरसेनास्तथैव च ।"
 १२] प्रस्यकान् मेढ्रकांश्चैव कुरुंश्च सह केकयैः ॥१४॥ [११

१. कै रा म—बुधिं दिष्टां ।
 म च—बुधिविष्टां (वंग-
 बुधिविष्टां) ।
 ल, —बुधिविष्टां ।
 २. म—ग्रान्तेऽपरहस्तेन ।
 ३. म ल, म च—†दाक्षारणे प्रि० ।
 ४. कै रा—†राघवेन ।
 ५. व—राघवः ।
 ६. म—†स माम्बे ।
 म च—स माम्बो ।
 ल, —संभाव्यो ।

७. कै ल, ल, व म श—†हरिपुङ्गवः ।
 ८. म—बलबलार्दनः ।
 ९. म म च—†परिमार्गध्वं ।
 १०. श—०. क्रमसत्कृताः ।
 ११. म च—
 तत्र मत्स्याः पुलिन्दाश्च शूरसेनास्तथैव च ।
 १२. म—†प्रसूतान् ।
 च—†प्रसूतान् ।
 म—†प्रसूतान् ।
 १३. ल, रा—†भद्रकांश्चैव ।
 १४. श रा—केकयैः ।

गान्धारान् यवनांश्चीनान् पौर्येद्वांश्चैव समालवान् ।

- १३] बाह्वीकानृषिकांश्चैव तथा (?)रामठतङ्गणान् ॥१५॥ [१२
चीनान् परमचीनांश्च तुषारान् बर्त्स(र्व)रानपि । [१३पू
१४] कटकानस्त्रलाञ्जालान् काम्बोजान्धसंवृतान् ॥१६॥
एतानस्यद्रुतान् देशान् सपर्वतनदीगुहान् । [N
१५] अन्विष्य देरदांश्चैव हिमवन्तं गमिष्यथ ॥१७॥ [१३ उ
रोध्रपथकषयदैश्च देवदारुवनैस्तथा । [१४पू
१६] सालैस्तालैस्तमालैश्च 'भूजैश्च बहुभिर्द्वैतैः ॥१८॥ [N
किन्नरैश्च चारणैः सिद्धैः पिशाचैश्च यक्षराक्षसैः ।
१७] अनुकीर्णः स्थितः श्रेष्ठ औदित्य दिग्भुजराय ॥१९॥ [N

१. कै ल, ल, व म श रा—
पाण्डूश्चैव ।

ख—पाण्डूश्चैव ।

२. कै ल, ल, व म श रा—
•मालकान् ।

३. कै रा—•उद्रणान् ।

अ ख—रमठ उद्रणान् ।

ल, व म—•उद्रगुणान् ।

श—•उद्रणान् ।

४. ल, ल, व म रा—परचीनास्तु
सुदसान् ।

कै—परमचीनास्तुदसान् ।

श—परिषी० ।

ख—परमचीनांश्च ।

(चीनमिति ग्रहः)

५. कै ल, ल, व म श रा—
कर्त्तारान् ।

६. ल, रा—कटकानस्त्रलाञ् ।

कै—कटुका० ।

७. अ ख—

कटकानस्त्रलाञ्जालीकां बोजान्धसंवृतान् ।

भ—

कटकानस्यकालीकां बोजान्धसंवृतान् ।

८. रा—अन्विष्यथ रदांश्चैव ।

ख—•पथ दगरांश्चैव ।

९. अ ख—•पथकलंदैश्च ।

भ—लोध्रपथकलंदैश्च ।

श—लोध्रपथक० ।

१०. अ ख—•भूवैव ।

११. ल, व—•भूवैव ।

१२. श—पिशाचराक्षसैः ।

१३. अ ख—•आहूता ।

ल, व—•आहूता ।

तापसैर गुह्यकैः सिद्धैः किमरैर मृगपक्षिभिः ।'

१८] अनुकीर्णवनः शैल आस्थितः शतयोजनम् ॥२०॥ [N

तस्य पर्वतजालेषु कन्दरेषु गुहासु च । [N

१९] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२१॥ [१४ ड

किरातान् पहलवान् घोरान् पशुपालान् सुदारुणान्' [N

२०] अन्विष्य तां(तान्?) मृगोस्तुङ्गमुपान्तस्थं गमिष्यथ ॥२२॥ [N

ततो महाऽऽश्रमं गत्वा देवदानवसेवितम् ।

२१] कालं नाम महाघोरं पर्वतं चैव द्रक्ष्यथ ॥२३॥ [१५

तस्मिन् पर्वतशृङ्गेषु वनेषूपवनेषु च ।

२२] अन्वेष्यः सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिपः ॥२४॥ [१६

ताम्रार्णारमतिक्रम्य हिमगर्भं महागिरिम् ।

२३] ततः सुदर्शनं नाम पर्वतं तं गमिष्यथ ॥२५॥ [१७

तस्य सर्वेषु शृङ्गेषु प्रियङ्गूणां वनेषु च ।

२४] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२६॥ [१९

तमतिक्रम्य चाकाशं पर्वतं शतयोजनम् ।

१. म श—नास्ति ।

२. कै ल_२ रा—अनुपर्णवतः ।

अ—† अनुकीर्णवतः ।

ल, ब म श—अनुकीर्णः स्थितः ।

च—† अनुसवर्णतः ।

३. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
शतयोजनात् ।

४. ल_२—अतः परं २६श्लोकाभ्यः
पाठो नास्ति ।

५. कै म श—† •पातान् ।

अ ल, ल_२ ब रा च—पशुपातान् ।

६. म—अतः परमधिकः पाठः—

अन्वेष्यः सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिपः ।

७. अ—† •ऋमुपसथं ।

रा—•ऋमुपस्थाने ।

अ—† •स्तुगंप्रस्थतुंगं ।

८. म—ताम्राकारः ।

९. ब—हिमवन्तं ।

१०. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
प्रियङ्गूनां ।

११. म—अतः परमधिकः पाठः—
तमतिक्रम्य शैलेऽग्रे हिमगर्भं महागिरिम् ।

ततो देवसर्पं नाम पर्वतं तं गमिष्यथ ॥

२६] पर्वतो हि नदीवृक्षैः सर्वसम्पदैर् विवर्जितः ॥२७॥ [२०

N] तत्र घोरतमं देशं गिरिमध्यमनम्भसम् ।

२७] समन्ताद् योजनशतं संतप्तं सूर्यरश्मिभिः ॥२८॥ [N

N] न तत्र सिंहा वैयाघ्रा वा वर्जितं मृगपक्षिभिः ।

२८] त्वरमाणैः कृताहारैः पीततोयैश्च वानरैः ॥२९॥ [N

तं तु शीघ्रमतिक्रम्य कार्त्तनं शतयोजनम् ।

२७] अपरं पर्वतं रम्यं कैलासं नाम द्रक्ष्यथ ॥३०॥ [२१

तत्र पाण्डुरमेघाभं जाम्बूनदविभूषितम् ।

२८] कुबेरभवनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३१॥ [२२

विशाला नैलिनी तत्रे प्रभूतकमलोत्पला ।

२९] हंस-कारण्डवाकीर्णा मुक्ता-वैडूर्य-बालुका ॥३२॥ [२३

तत्र वैश्रवणो राजा सर्वभूतनमस्कृतः ।

३०] धनदो रमेते श्रीमान् गुह्यकैः सह राजराट् ॥३३॥ [२४

तस्य चन्द्रनिकाशेषु निर्मरेषु गुह्येषु च ।

३१] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥३४॥ [२५

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं त्रिशूळं नाम पर्वतम् । [N

३६] तस्य पादे महद् दिव्यं सरः काञ्चनभूषितम् ॥३५॥

१. रा—† विवर्जितैः ।

२. म—ततो ।

३. कै म—सिंहव्याघ्रा ।

४. म—† त्वरमाणकृतहारैः ।

५. ल_२—† पीतवैद्य ।

ल_१—पीतं तोवैद्य ।

६. कै म ल_१ ल_२ व म श रा च—
काञ्चन ।

७. कै ल_१ ल_२ व म श रा—स्वर्ग ।

८. म रा—विशालकनकमी ।

९. म—यत्र ।

१०. म—ग्रामोऽपरहस्तेन ।

११. श—† रमति ।

१२. ल_१ ल_२ व श रा—† गुह्यका ।

म—† शुक्ल ।

- तस्मात् प्रवर्तते दिव्या शीघ्रस्रोतास्तरङ्गिणी ।
 ४७] नदी नागहृदाकीर्णा सरयूर् लोकैर्भाविनी ॥३६॥ [N
 तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं पर्वतस्याग्निसंभिभय ।
 ४८] वैदूर्यमयमेकं च श्वेतमेकं च राजतम् ॥३७॥ [N
 अनुत्पन्नेषु भूतेषु बभूव किल भौवेनः ।
 ४९] अग्रजः सर्वभूतानां विश्वकर्मेति नामतः ॥३८॥ [N
 तस्य तत् किल पौराण्यमग्निहोत्रं महात्मनः ।
 ५०] आसीदग्निश्चिस्वरः शैलो विहितस्तत्र योगतः ॥३९॥ [N
 तेन सर्वाणि भूतानि सर्वमेधैर् महात्मजः ।
 ५१] उद्भूतश्च महादेवः सर्वभूतमहेश्वरः ॥४०॥ [N
 रुद्रस्य किल पौराणं तत् सरः सुरमेधिकैम् ।
 ५२] ततः प्रसन्नसलिला प्रवृत्ता कुटिला नदी ॥४१॥ [N
 देव-दानव-गन्धर्व-पिशाच-पतंगोरगाः ।

१. ल, ब—प्रवृत्ते ।

२. अ रा म च—† शीघ्रस्रोता
 तरङ्गिणी ।

३. कै—० लोकैर्भाविनी ।

४. कै—० संभवः ।

५. कै—† भोवः । ल, —† भावनः ।

६. कै ल, अ श म—संस्पृष्टः ।

७. कै ल, ल, ब म श्वर—अग्नि-
 शिखरः । † अ—आग्नीष्विशिखरः ।
 च—† अग्निशिखरः ।

८. अ—†० दिवास्ते ब्रह्मोदयः ।

च—० दिवास्ते ब्रह्मो † अयः ।

भ—० † दिवास्ते ब्रह्मोदयः ।

९. कै ल, ब म श—
 तत्र सर्वाभिभूतानि ।

ल, —† सर्वे तत्र विभूतानि ।

१०. अ—† सरमेधे म० ।

भ—† सरमेधेर्म० ।

च—† सर्वमेधा म० ।

११. भ—अनुभूतो ।

१२. कै ल, अ श—पौराणां ।

१३. अ—† सारमेधिकं ।

कै च—† सारमेधिकं ।

- ५३] धर्षयन्ति न ते शैलं प्रदीप्तमिव पावकम् ॥४२॥ [N
तत्र पर्वतशृङ्गेषु नदीषु च गुहासु च ।
५४] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४३॥ [N
५४पू] तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महादेवेन पालितम् ।
[N] क्रौञ्चं नाम गिरिं रम्यं गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥४४॥ [N
'क्रौञ्चं तु गिरिमासाद्य बिलं' तस्य गिरेर्महत् ।
३२] दुष्पवेक्षं दुराधर्षं सिद्धचारणसेवितम् ॥४५॥ [२६
वसन्ति हि महात्मानस्तत्र सूर्यसमप्रभाः ।
३३] देवैरभ्यर्चिताः शब्दं देवतुल्या महर्षयः ॥४६॥ [२७
तांश्च सानुगुहाः सर्वाः सानवः शिखराणि च ।
३४] निर्मराश्च नितम्बाश्च मार्गितव्यास्ततस्ततः ॥४७॥ [२८
क्रौञ्चस्य शिखरं चापि निरीक्षध्वं समन्ततः ।
३५] सर्वेष्टकं संशैलं च मानसं विहगालयम् ॥४८॥ [२९
न गतिस्तत्र भूतानां देवदानवरक्षसाम् ।
३६] तस्माभिरीक्षितव्यः स पर्वतश्च समानसः ॥४९॥ [३०

१. रा—कौञ्चं ।

२. व—विहगमस्ताद्य ।

३. कै—† बलि ।

४. अ—†. तुल्यः महर्षयन् ।

म—० महर्षिभिः ।

छ, —† महर्षयन् ।

५. कै—ते च साधुः ।

म—कौञ्चसाधुगु० ।

छ, —† तावत् साधुग्रहाः ।

अ च—ते च साधुगुहाः ।

म—तावत्साधुगु० ।

६. अ च—† सर्वा ।

७. म—कौञ्चं सन्निभं ।

८. अ म च—सदृशं कामशैलं ।

९. कै ल, च म श रा—† ग्गानिस्त ।

छ, —† ग्गानिस्त ।

च—† गानिस्त ।

१०. कै अ रा म च—

पर्वतश्रेष्ठ मानसः ।

- ५९५] तमतिक्लम्य शैलेन्द्रं सिद्धचारणसेवितम् ।
 ५९६] योजनानि चतुःषष्टिः पर्वतो गन्धमादनः ॥५९॥ [N
 तालिंश्चैश्च वराङ्गैश्च तमालैश्चोपेक्षोभितः ॥५९॥ [N
 ५९७] पुष्पितोपवनः श्रीमान् सिद्धचारणसेवितः ।
 N] योजनानि चतुःषष्टिरसितागुरुभूषितः ॥५९॥ [N
 शृङ्गे तस्य स्थिता जम्बू दिव्यनाम्ना सुदर्शना ।
 ५९८] जातरूपमयी दिव्या विराजति सवेदिका ॥५९॥ [N
 जम्बूद्वीपस्य सा जम्बूर् ध्वजो वानरपुंगवाः ।
 ५९९] अर्चिता चोपगीता च नित्यमप्सरसां गणैः ॥५९॥ [N
 तत्र चित्रेषु रम्पेषु वनेषु च सुगन्धिषु ।
 N] रावणः सह वैदेहा मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥५९॥ [N
 मैनाकस्य विचेतव्यः सानुमस्थः सैकन्दरः ।
 ६००] स्त्रीणामभ्यर्चयित्वा च निकेतास्तत्र तत्र वै ॥६०॥ [३२

१. म—

तमतिक्लम्य शैलेन्द्रं मैनाको नाम पर्वतः ।
 मवस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयं कृतं ॥

२. श रा—नास्ति ।

३. कै ल_१ ब म श रा म च—
 तोल्लिखैश्च ।
 ल_१—तोल्लिखैश्च ।

४. ल_१—परांगम्य ।

५. कै ल_१ ल_२ ब म श रा—
 ०क्षोपक्षोभितम् ।

६. अ—‘सिद्ध’ इत्यारम्भ ‘सिता’ ‘गु०’
 इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

ल_१—सिद्धवानरसेवितः ।

७. ल_१—०गुह्यभूषिता ।

८. रा—+ शृंगं ।

९. कै अ ल_१ ब म श रा च—
 जंबूदिव्यम् ० ।

१०. म—नास्ति ।

११. कै—+ जंबू० जो ।

म—+ जंबू बजो ।

च—+ जम्बू द्वजो ।

१२. म—काननेषु ।

च—+ वानरेषु ।

१३. कै अ ल_१ ल_२ म श रा म च—
 मैनाकश्च ।

१४. कै ल_१ ल_२ ब म श—सैकन्दरः ।

१५. श - ० नामकम् ० ।

तत्राश्रमपदं रम्ययुषीणायूर्ध्वरेतसाय ।

३९] दीप्तं सप्तपिचरितं धर्मैकैकृतनिश्चयम् ॥५७॥ [N

आश्रमं तमतिक्रम्य शैलं बहुफलोदकम् ।

४०] सिद्धा वैतानसा र्यत्र बालस्त्रियाश्च तापसाः ॥५८॥ [३३

वन्द्यास्ते तापसाः सिद्धास्तपसा निस्तमोरजाः ।

४१] प्रहृष्ट्या चैव सीतायाः प्रवृत्तिर् विजयोत्तरैः ॥५९॥ [३४

हेमपुष्करसंच्छन्नं नानापक्षिगणायुतम् ।

४२] तरुणादित्यसंकाशैर् हेमहंसैः समाकुलम् ॥६०॥ [३५

औपवाहं कुबेरस्य सार्वभौम इति श्रुतः ।

४३] गजैः पर्यास्थितं दिव्यैः सदा सह करेणुभिः ॥६१॥ [३६

तत् सरः समतिक्रम्य नष्टचन्द्रदिवाकरम् ।

४४] अनर्क्षेत्रग्रहं व्योम निर्मेधघनराजितम् ॥६२॥ [३७

गमस्तय इषार्कस्य स तु देशः प्रकाशते ।

४५] श्याम्यद्रिस्तापसैः सिद्धैर् देवकर्णैः स्वयम्भूमैः ॥६३॥ [३८

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितम् ।

१. अ रा म च—तदाश्रम० ।

२. अ च—† धर्मैकैकृत० ।

३. रा—सिद्धवैसा० ।

४. कै ल, ल, ब म श—नाम ।

५. ल, —† तिस्तमोरजः ।

ल, —† निस्तमोरजा ।

म—† तिस्तमोदकः ।

रा—निस्तमीमवाः ।

६. ल, —† प्रवृत्ता ।

७. कै अ रा—† सार्वभौम० ।

८. ल, ब—† श्रुतेः ।

९. म—गजाः ।

१०. म—† पर्यन्ति ।

११. अ रा म च—दिव्यं ।

१२. कै म—० गृहभ्योम ।

अ रा च—० ग्रहभ्योम ।

१३. कै ल, ल, ब म श रा—

निर्मेधघनरा० ।

१४. ब—स्वर्वाग्रमोः ।

१५. म—अतः परमधिकः पाठः—

बोजनानि चतुःषष्टिः पर्वतो गंधमाद्यः ।

साकैस्ताकैस्तमाकैश्च सरकैश्चोपशोभिः ॥

अंगे तस्य स्थिता जम्बू नाम्ना दिव्या सुहृदोऽपि

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितम् ॥

पुनः पाठः पु० ३६, ५०-५३

५९] तुषारचयसंकाशो मन्दरो नाम पर्वतः ॥६४॥ [N
६०पू] शृङ्गे तस्य हृदो दिव्यः प्रमत्तसलिलाश्रयः ।

N] पुष्पितोपवनः श्रीमांश् चामीकरविभूषितः ॥६५॥ [N
६० उ] विश्रुतो धृतमण्डोदः पितामहनिषेवितः ।

तस्मिन् पतति सा दिव्या रम्या त्रिपथगानदी ॥६६॥ [N

६१] आकाशगङ्गा दुर्धर्षा नमः शब्देन पूरयन् (?) ।

सा धारा पाण्डुरा दिव्या सलिलस्य नमस्कृत्युता ॥६७॥ [N

६२] तस्मिन् परमदुर्धर्षा सा चातिसरसा नदी ।

६४ उ] तामिन्द्रमार्गां दुर्धर्षां प्रवदन्ति मर्षयः ॥६८॥ [N

सा नदी कौशिकी पुण्या सा च वैतरणी नदी ।

६५] लोहितोदे महावेगा केशमज्जाऽऽदिबालुका ॥६९॥ [N

तत्र यक्षाः सगन्धर्वाः पिशाचपतंगोरमाः ।

६६] विमुञ्चन्त्यवशा देहं कालस्य वशमागताः ॥७०॥ [N

तस्मिंस्तेषां शरीराणि दृश्यन्ते न तथा सितौ ।

६७] यथा मृतानां दृश्यन्ते मानुषाणां पुर्वगमाः ॥७१॥ [N

१. म—‡ तुषारचलसं० ।

२. रा—‘दुर्धर्षा’ इत्यारभ्य ‘इन्द्र-
मार्गा’ इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

३. ल_१—पूरवत् ।
च—पूरवान् ।

४. कै ल_१ ल_२ च म श रा च—धारा

५. ल_१ ल_२ च म श—दिव्यसलिला ।

६. म—० सिधुरसा ।

७. म—

तस्मिन् परमदुर्धर्षा महानादा महाहवे ।

तस्मिन्निषेविता गंगा गौरीकांचनसंचया ॥

प्रवहत्यतिवेगा सा सलिलाश्च समस्तसलिलाः ।

सा गंगा सा च दुर्धर्षा सा मासि सुरसेनानी ॥

८. म—नास्ति ।

९. कै ल_१ च म श रा—कोकोदका ।

ल_१—कोकोदका ।

च—‡ कोकोदका ।

१०. ल_१—‡ पतंगोरमाः ।

म म श—पिशाचाः पतंगोरमाः

११. म—तस्मिन्नेव ।

तमविष्कम्भ्य शैलेन्द्रं मन्दरं मुनिभिर्वृतम् ।

६८] उच्चरं तीरम्भसाद्य समाभसितुमर्हय ॥७२॥ [N

तीरे तस्य महाशैलः सहस्रैश्चिखरावृतः ।

७०] काञ्चनः सूर्यसंकाशो बहुकेतुरिति श्रुतः ॥७३॥ [N

तस्योपरि शुचिर् दिव्यः प्रसन्नसलिलो ह्रदः ।

७१] महच्छर्करावयं चैव काञ्चनं संगमिष्यथ ॥७४॥ [N

तस्मिन् शरवणो दिव्ये नित्यदीप्ते च काञ्चने ।

७२] जातो यत्र महासेनः कार्तिकेय इति श्रुतः ॥७५॥ [N

अनन्तः कपिलो यत्र सपीपे सलिलायुते ।

७३] उन्मज्जति महाघोरो यस्मिन् हयगिरा महान् ॥७६॥ [N

तस्य पर्वतपृष्ठेषु निर्मरेषु गुहामु च ।

७४] सिद्धचारुर्णजुष्टेषु पुष्पितेषु वनेषु च ॥७७॥ [N

आश्रमेषु च रम्येषु लतानां गहनेषु च ।

७५] रावणः सह वैदेहा मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥७८॥ [N

तं तु शैलमतिक्रम्य शैलोर्दां नाम निम्नगा । [३९

७६] उभयोस्तीरयोर् यस्याः के(कै)चैका नाम वेणवः ॥७९॥

७९पू] ते' नयन्ति परं पारं शीघ्रं प्रत्यानयन्ति च । [४०

१. अ—अतः परमधिकः पाठः—

उच्चरं रत्नसंपूर्णं समुद्रं बहुमर्हय ।

तं काञ्चनमसिम्भं महोरगनिषेवितम् ॥

२. अ—महाशैलः ।

३. ल, —सहस्रशिखरावृतः ।

४. कै अ ल, ल, व म श च—
शरवणे ।

५. कै अ ल, ल, व म श रा च—
शरवणे ।

६. कै अ ल, ल, व रा म च—वेव ।

७. भ—नित्यं दीप्ते च ।

रा—० नित्यदीप्तेऽय ।

८. भ—स्वरमंतवः ।

९. श—उन्मज्जति ।

१०. अ—हयगिरौ महान् ।

११. अ च—० रम्येषु ।

१२. ल, —शैलगा ।

१३. अ ल, ल, व म श रा म च—
कीचका ।

१४. अ च—तेन वापि ।

- सा न शक्या नदी तर्तुं पुण्या परमदुर्मया ॥८०॥
- ७७] तस्याः स्पृष्ट्वा तु सलिलं सर्वः शौचोऽभिजायते ।
ते तु तीरगतास्तस्या महाकीचकवेणवः ॥८१॥ [N
- ७८] समागच्छन्त्यसङ्गेन न संगत्यां परस्परम् ।
N] ते^१ नयन्ति परं पारं पुनः प्रत्यानयन्ति च ॥८२॥ [N
- ७९ उ] तां नदीं दूरपर्यन्तां तैः सन्तरणवेणुभिः ।
N] लङ्घयित्वा ततस्तां तु नदीं कीचकवेणुभिः ॥८३॥ [N
- नदीं शीतां महावेगां द्रक्ष्यथाद्रुतदर्शनाम् ।
८०] तस्यां स्नात्वा शुचिर्भूत्वा ततो यान्तु समाप्नुताः ॥८४॥ [N
- N] उचराः कुरवो यत्र नानागुणसमावृताः । [४१
८१ उ] तान् गच्छ्य हरिश्रेष्ठा विशालानुचरान् कुरुन् ॥८५॥ [N
- दानशीलान् महावेगान् नित्यदृष्टान् गैतज्वरान् ।
८२] न तत्र शीतमुष्णं वा न जरा नामयोऽपि च ॥८६॥ [N
- ८४ पू] न शोको न रूजा किञ्चिन् न भयं न चे तस्कराः ।
८५ उ] भूमिः ससिकता पाण्डुः समानिस्तृणकण्टका ॥८७॥ [N
- ८६ पू] निरुद्वेगां गताबाधा कचिच्च मृदुभाद्वर्ला ।
८४ उ] सर्वकामफलैर् वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिता ॥८८॥ [N

१. कै—महाकेचक० ।

२. ल_२ व—[नमस्तस्या ।

म—व संगत्या ।

रा—संगत्वा ।

३. अ ख—तेन याति ।

४. कै—[केचकवेणु० ।

अ म ख—कांचनवेणु० ।

५. ल, ल_२ व म श—नाशि ।

६. अ व रा म ख—सलिलेन ।

७. रा—[गतज्वरान् ।

८. अ म ख—[रुक्म ।

९. कै ल, ल_२ व म श रा—तस्या ।

१०. कै—[निश्चेषा ।

११. कै—[मल्लिका ।

८६पू] शोभिता काञ्चनैश्चापि पलिसंघैः समन्ततः ।

८७उ] तप्तकाञ्चनपद्माभिः पद्मिनीभिः कुंतोदका ॥८९॥

नीलवैदूर्यपर्यन्ता नीलोत्पलवनानि च । [४२

८९] रक्तोत्पलमयैश्चापि मणिदण्डैर् हिरण्यमयैः ॥९०॥ [४३पू

८८उ] हेमकिञ्जल्कवर्णानि सुगन्धीनि क्वचित् क्वचित् ।

शोभनास्तत्र गन्धाढ्या नलिन्यः फुल्लपङ्कजाः ॥९१॥ [N

९०] महाह्रमणिपत्रैश्च काञ्चनप्रभकेसरैः । [४०उ

९१पू] नीलोत्पलवनैर् दिव्यैः सदृशैः सर्वतो दृताः ॥९२॥ [४४

८६उ] मणिरत्नावकीर्णाश्च नद्यः काञ्चनबालुकाः ॥९३॥ [N

८७पू] तत्र हेमहृदार्पणं विविधा मणिपर्वतैः ॥९४॥ [M

९२उ] सुवर्णगिरयश्चात्र मणिरत्नाशिलोद्वयाः ।

९३पू] सर्वरत्नमयी भान्ति काञ्चनैस्तरुभिर्वृताः ॥९५॥ [N

९१उ] निर्मलाभिश्च मुक्ताभिर् मणिभिश्च महाधनैः ।

९२पू] उद्धता निर्मलास्तत्र निम्नगाः पुलिनोपंगाः ॥९६॥ [४५

N] सर्वरत्नमयैः शृङ्गैरवगाढैः शिलोद्वयैः ।

९६उ] जातरूपमयैश्चापि हुताशनसमप्रभैः ॥९७॥ [४६

१. कै ल, ल, व म श—

काञ्चनै राञ्चनैश्चापि ।

रा—, रत्नैश्चापि ।

२. कै ल, ल, व म—कुंतोदकाः ।

३. म—पद्मिनी ।

४. रा—नलि ।

५. अ च—पुलः ।

६. ल, —नालि ।

७. ल, —बालुकाः ।

८. ल, —नालि ।

९. ल, म श—ते ह ।

१०. कै ल, म श रा म च—

हेमहृदका ।

व रा—हेमहृदका ।

११. अ—विविधा ।

च—विविधा ।

१२. अ म च—सर्वरत्नमयैर् ।

१३. अ च—पुलः ।

१४. अ म च—उद्धता ।

१५. श—पुलिनापगाः ।

१३ ङ] नित्यपुष्पफलाश्चात्र पादपा वै मधुश्च्युतः । [४७५

१७५] नानावर्णानि वासांसि फलन्त्येन्ये नैगोत्तमाः ॥१८॥ [४८

N] मुक्तावैदूर्यचित्राणि भूषणानि च पादपाः । [४९५

दिव्यगन्धसमस्पर्शाः सर्वकामफलप्रदाः ॥१९॥ [४९८

१४] सैत्तर्षीणां स्थितिर्यत्र यत्र मन्दाकिनी नदी ।

देवर्षिचरितं रम्यं यत्र चैत्ररथं वनम् ॥१००॥ [N

१५] तत्र क्षीरवहा नद्यः सदा पायसकर्मदाः ।

१६५] ब्रह्मणा विहिताम् तत्र नगाः पुष्पफलान्विताः ॥१०१॥ [N

चित्रसान्तानिकैर् माल्यैः पङ्कजैश्च कुशैश्चैवैः ।

N] काञ्चनैर् मणिदण्डैश्च शोभिताश्च नैलैः शुभैः ॥१०२॥ [N

१००ङ] पानानि च महादर्शाणि भक्ष्याणि विविधानि च । [५१ ङ

१०१ङ] स्त्रियः सुरुपेसंपन्नम् तथा यौवनेन्दर्पिताः ॥१०३॥

गन्धर्वाः किन्नराः सर्पा नागा विद्याधरास्तथा । [५२५

१०२] रमन्ते सहितास्ताभिर् नारीभिस्तत्र तत्र वै ॥१०४॥ [५३ ङ

वियोगेन न युज्यन्ते संतुष्टचित्ताः परस्पर ।

N] ताः स्त्रियः पुरुषाश्चैव विधिं पदैयत यादृशम् ॥' १०५॥ [N

१. कै अ रा च — मधुश्च्युताः ।

ल_१ — मधुः च्युतैः ।

२. ल_१ — फलन्त्येव नगोत्तमैः ।

ब म श च — फलन्त्येव न० ।

३. च — महर्षीणां ।

४. कै ल_१ ल_२ ब म श रा — स्थिताः ।

५. म — ब्रह्मणा ।

६. कै रा — संतानिकैः ।

७. अ च — कुशैश्चैव ।

८. अ म च — शोभिता वनलैः ।

९. कै अ ल_१ ल_२ ब रा म च — स्वरूपसं० ।

व — स्वेति प्रमाणं ' सु ' इति पञ्चाशिवेक्षितः ।

१०. अ च — यौवनवर्णिताः ।

११. ब म श — नाना ।

१२. ल_१ रा — साक्ष्यचिताः ।

१३. कै — पश्येत् ।

१४. ल_२ — नास्ति ।

तत्र पादपञ्चास्त्रावु प्रभवन्ति परस्परम् ।

१०३] कान्तिपत्यः शुभा नार्यः सर्वाभरणभूषिताः ॥१०६॥ [N

पुरुषाश्चोचमाकारा रूपवन्तो महौजसः ।

१०४] न द्रक्ष्यन्ति भयं तत्र मधुराः प्रियवादिनः ॥१०७॥ [N

सर्वे स्रुतकर्माणः सर्वे रतिपरायणाः ।

१०५] सर्वे कामसमृद्धार्था वसन्ति सहयोषितः ॥१०८॥ [५३

१०६पू] गीतवादित्रनिर्घोषाः सोत्कृष्टनिनदस्वनाः ।

N] श्रूयन्ते सततं तत्र सर्वभूतमनोहराः ॥१०९॥ [५४

N] न तत्र क्षुधितः कश्चिर्न च कश्चिदसत्क्रियः ।

N] अहन्यहनि कुर्वन्ति गुणांस्तत्र मनोहरान् ॥११०॥ [५५

अह्ना तासां तु सर्वासां यौवनं व्यतिवर्तते ।

१०९] अह्ना सूर्योदये जार्ताः पतन्ति दिवसस्ये ॥१११॥ [N

अभिज्ञप्ता महेन्द्रेण ताः किलाप्सरसस्तथा ।

११५] अहन्यहनि जायन्ते म्रियन्ते च पुनः पुनः ॥११२॥ [N

तत्रानुरूपाः कल्योणयो रूपयौवनचेष्टितैः ।

१०७] स्त्रियः परमरूपाढ्या रुचिराननलोचनाः ॥११३॥ [N

१. ल_१—नास्ति ।

२. म—इत्वं प्रत्यय ।

३. अ रा च—इत्तु कृतक० ।

ल_१ ल_२ व म श—च कृतक० ।

४. अ च—सर्वकामस० ।

रा—सुखदाया ।

५. म—इत्तु कृतक० ।

६. अ म च—कश्चिन्नास्ति ।

७. व—इत्तु रोदवे ।

८. अ म च—जीर्णा ।

कै रा—खीर्णा ।

९. अ—कल्याणा ।

रा—कल्याणा ।

१०. कै ल_१ ल_२ व म श रा-

पररूपाढ्या ।

- १०८पू] सर्वाभरणसंपन्नाः सर्वा मधुरनिस्स्रनाः ।
 ११०उ] अचिन्तयित्वा देवेशं तत्र क्रीडन्ति संघञः॥११४॥ [N
 तस्य देशस्य रम्यत्वाच्च कृकोपस्थानाविस्मृताः ।
 १११] ताः शशाप महातेजा महेन्द्रः पाकञ्चासनः॥११५॥ [N
 जरामरणदुःस्वार्ताः कै(१क)ल्यं कै(१क)ल्यमतन्द्रिताः ।
 ११२] सर्वा भवन्तु दुर्मर्था अस्मिन्नेव गुहामुखे॥११६॥ [N
 इति शापइतास्तास्तु शक्रस्यं पैरमाः स्त्रियः ।
 ११३] अशून्यां कुर्वते नित्यं तां गुहां तिमिरावतीम्॥११७॥ [N
 गुहायां तिमिरावत्यां गुहाः सन्ति सहस्रज्ञः ।
 ११५] पार्श्वे त्वन्यगुहा भीमाः शिलागृहगणास्तथा॥११८॥ [N
 ११६पू] सीता तत्र विचेतव्या यत्रवद्भिः समाहितैः । [५६
 ११७पू] कुरुस्तान् समतिक्रम्य भीमगम्भीरनिस्स्रनाः॥११९॥ [N
 १०६उ] अपावृत्ता बृहद्वृक्षैर् गुहाः पद्मगंसेविताः ।
 N] अतीत्य च मेहेन यत्रैः कर्तव्यो मार्गणो पुनः॥१२०॥ [N
 N] समतिक्रम्य 'देशं तं मुत्तरं तोयसेवितम् ।
 ११७उ] तत्र सोमगिरिर् नाम मेध्ये सोमैष्यो महान्॥१२१॥

१. ल२- तत्राक्रीडन्ति ।
 य-† तत्राक्रीडन्ति ।
 २. म-कल्पं कल्पम० ।
 ३. म-भवत ।
 ४. म-दुर्मर्थास्ता अस्मिन् ।
 ५. म-शक्रस्यावज्ञया ।
 ६. ल२ व म श रा-† कुर्वते ।
 ७. कै-शिवागृह० ।
 ८. ल, ल२ व म श-अपावृत्तैर् ।
 ९. कै-महद्वृक्षैर् ।

- ल, ल२ व म श-महद्वृक्षैर् ।
 १०. अ म च रा-पतगसे० ।
 कै-† पतग० ।
 ११. कै ल, ल२ व म श-अतीव ।
 १२. अ ल, श-महावजः ।
 १३. ल, -तं देशमुच० ।
 कै-† तं देशमु० ।
 १४. कै ल, ल, व म श रा-
 मणिसोममयो ।

- इन्द्रलोकगताः पुण्या ब्रह्मलोकगताश्च ये । [५७पू
११८] देवास् तमभिरक्षन्ति गिरिराजं दिवक्त्रमप ॥१२२॥ [५७ व
स तु देशो विस्मर्योऽपि तस्य भासा प्रकाशते ।
११९] एषामङ्गस्य लक्ष्म्या च तेजसा च विवस्वतः ॥१२३॥ [५८
भगवांस्तत्र भूतात्मा स्थाणुरेकादशात्मकः । [५९पू
१२०] वसते ब्रह्मणः पुत्रो मनुश्च परमोऽव्ययः ॥१२४॥ [N
आदौ सृजति भूतानि कालं चैव चतुर्विधम् ।
N] सर्वलोकनिमित्तं च मनोहारि तदाश्रमम् ॥१२५॥ [N
N] सैं तुँ सोमगिरिर् दिव्यो नै त्वासाद्यः कथंचन । [N
न केचंचन गन्तव्यं कुरुणामुत्तरेण च ॥ १२६॥
१२१] अन्येषामपि भूतानां न तत्र क्रमेते गतिः । [६०
स हि सोमगिरिर् नाम देवदानवदुर्गमः ॥१२७॥
१२२] तमाळोक्य ततः सिमं रावर्णेश्चानुसृज्यताम् । [६१
१२३पू] तस्य शैलस्यै पार्श्वेषु नोपविर्ष्यात् कथंचन ॥१२८॥ [N
उद्यानेषु च रम्येषु गन्धर्वभवनेषु च ।
१२४] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥१२९॥ [N

१. अ रा म च—समभिरक्षन्ति ।
छ, छ, व म श—तं च प्ररक्षन्ति ।
२. छ, —०र्षो हि ।
३. छ, —† एषा सङ्गम्य ।
४. रा—स्थाणुरेव दत्ता० ।
५. अ च—सुखम् ।
म—वसति ।
६. म—दैवचतुर्वि० ।
७. म—सह ।
८. कै म—कथयताम् ।
अ छ, च—† नन्वासाद्य ।

- छ, श रा—नन्वासाद्य ।
म—† नन्वासाद्यः ।
९. कै—कथं न च ।
१०. व—नाशि ।
११. कै—क्रमतो ।
१२. रा—रावणश्चैव सु० ।
१३. म—तत्तत्तस्य च ।
१४. अ—नोपरिष्ठा ।
म—नोपविष्टात् ।
च—नोपविष्टात् ।

श्रित्वास्थानं ततो गत्वा सर्वकामसमान्वितम् ।

[N] राक्षसीं तां समालोक्य सहोलूखलमेखलाम् ॥१.३०॥ [N

१२५पू] अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

[N] एकरात्रमुषित्वा तु मासेनैवागमिष्यथ ॥१.३१॥ [N

१२७पू] सर्वमेतद् विचेतव्यं मया यद् यत् प्रकीर्तितम् । [६३पू

१२३उ] कान्तारेषु च दुर्गेषु वनेषु गहनेषु च ।

१२७उ] यदन्यदपि नैवोक्तं तत्रापि क्रियंतां मतिः ॥१.३२॥ [N

[N] मासं कृत्वा हृदिस्थं तु शीघ्रमागन्तुमर्हथ । [N

१२५उ] ऊर्ध्वं मासाञ्च वस्तव्यं वसन् वक्ष्यो भवेन्मम ॥१.३३॥

एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।

१.२६] अमास्करमर्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥१.३४॥ [६२

ततः कृते दाशरथेर् महत्प्रिये

महत्तरं चापि ततो मेमै प्रियम् ।

कुतं भविष्यत्यनलानिलोपमा

१.२८] विदेहजादर्शनजेन कर्मणा ॥१.३५॥ [६४

१. अ म च—शशिस्थानं ।

२. कै ल_१—गतं । च—गता ।

ल_२ व म श रा—च तं ।

३. ल_१ म—महोलूखल० ।

कै—मेखला । म—मेखलं ।

४. ल_१—अभिगम्य ।

५. कै ल_२ व म श रा—तु ।

६. रा—एकरात्रिमु० ।

७. अ म च—च ।

८. अ च—नो यत् ।

म—नो यत् ।

९. अ ल_२ व रा म च—चोरेषु ।

१०. कै अ ल_३ ल_४ व म श रा च—
क्रियते ।

११. रा—आमास्करमम० ।

१२. म—वापि ।

१३. म श—महत् ।

१४. म—०त्वनलानिलोपमा० ।

म—† ०त्वनिकोमिकोपमा० ।

ततः कुतार्याः सहिताः सबान्धवा

मयाऽर्चिताः सर्वगुणैर् मनोहराः ।

चरिष्यथेह प्रतिशान्तशत्रवः

१२९] सपुत्रदारा धरणीं सनिम्नगाम् ॥१३६॥ [६५

तथेति चोक्ता हरिपुंगवास्ते

रामं समुग्रीवमनन्तवीर्यम् ।

शिरोभिरानम्य गुणान् प्रशंस्य

१३०] जग्मुर्दिशं वैश्रवणाभिरक्षिताम् ॥१३७॥ [N

हृत्पार्श्वे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे उत्तरदिववर्णनं नाम

षट्त्रिंशः सर्गः ॥३६॥

— — —

१. कै अ ल, ल, व म श रा च-
मनोहरैः ।

२. कै अ ल, ल, व श रा च-
योक्ता ।

म—† येत्त्वा ।

३. ल, व म श—किष्किदा ।

ल, म च—नास्ति ।

४. अ म च—द्विविधे उत्तर० ।

[६-४५-४६] = [सप्तत्रिंशः सर्गः] = [दा०-४५-४६]

अनुविष्टास्तु ते सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः ।

७] स्नां स्नां दिक्षमभिमेत्य संहिताः संप्रतस्थिरे ॥१॥ [८

नदन्तश्चोभेदन्तश्च पुवन्तश्च प्लवंगमाः ।

८] ह्वेदन्तो धावमानाश्च प्रथयुक्ते महौजवाः ॥२॥ [९

१५] आनेष्ट्यामो वयं सीतामपि मृत्युमुत्पाद द्रुतम् ।

प्रतिष्ठां चक्रिरे वीराः पुत्रमाना महौजसः ॥३॥ [N

१०] अहमेको हनिष्यामि रावणं दृष्टमाह्वे ।

तं तद्योन्मथ्य तरसाऽऽहंरिष्ये जनकात्मजाम् ॥४॥ [१०

११] किं वा श्रमेण मेहता भवद्भिः श्रूयतामिदम् ।

अहमेवानयिष्यामि पातालादपि मैथिलीम् ॥५॥ [११

१२] विदालिष्याम्यहं दृक्षांश्चूर्णयिष्यामि पर्वतान् ।

वसुधां दारयिष्यामि क्षोमयिष्यामि सागरम् ॥६॥ [१२

१३] योजनानां विंशतिभिः पुर्वित्वा नात्र संशयः ।

N] अहमद्य गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ॥७॥ [१३

१. कै अ ल_२ व म श रा च-सहिताः।

२. श-० आनवंतम् ।

३. अ म च-गर्वन्तम् ।

४. श-महामदाः (इत्यपरहस्येन)

५. कै-आनिष्यामो ।

६. म-मृत्युपयोदृता ।

७. कै व म-हनिष्ये ।

८. म-सहसा ।

९. कै-अवता० ।

श-मृत्यतां द्रुतम् ।

१०. कै अ रा म च-विप्रनिष्यामि।

११. अ म च-चालयिष्यामि ।

१२. कै अ रा म च-धारयिष्यामि

१३. रा म-क्षोमयिष्यामि ।

च-क्षोमयामि च ।

१४. अ म-सागराम् ।

ल_१-नास्ति ।

१५. म-विंशतीनां ।

१६. कै अ रा च-द्रवत्वात्ताम् ।

म-इच्छावित्वा ।

१७. ल_२-नास्ति ।

१८. कै ल_१ ल_२ व म श रा-

शतम् । च-नास्ति ।

अबुद्धिर् वानरपतिर् यः प्रेषयति वानरान् ।

१४] अहमेको गमिष्यामि कार्यस्यैतस्य साधकः ॥ ८ ॥ [N

भूतले सर्पर्वच्चैव शैलेषु च सरःसु च ।

१५] पातालस्यापि मध्ये तु गति र्मे न विहन्यते ॥ ९ ॥ [१४

इति चैकैकशस्ते वै वानरा बलदर्पिताः ।

१६] ऊचुस्ते वचनं तस्य हरिराजस्य संगताः ॥ १० ॥ [१५

एवमुक्त्वा तु हरयः स्वां स्वां दिशमुपागताः ।

१७] तदा जग्मुर् महात्मानो गन्तुकामा दिशो दक्ष ॥ ११ ॥ [N

तर्कुत्र शासनं भर्तुर् विज्ञाय हरिपुंगवाः ।

१८] शलभा इव संच्छेद्या मेदिनीं संप्रतस्थिरे ॥ १२ ॥ [२

रामः प्रस्रवणे तस्मिन् न्यवसत् सहलक्ष्मणः ।

१९] प्रतीक्षमाणस्तं मौसं सीताऽधिर्गमने धृतः ॥ १३ ॥ [३

गतेषु तेषु सर्वेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।

४६.१] कथं भवान् विजानीते पृथिव्या मण्डलं महत् ॥ १४ ॥ [४६.१

सुग्रीवस्तु ततो राममिदं वचनमब्रवीत् ।

१] श्रूयतां सर्वमालयास्ये विस्तरेण रघूत्तमं ॥ १५ ॥ [२

१. अ ल, ल, व म श म च—
इष्टिषि ।

२. रा—वानरपतिः ।

३. श—+ कार्यं ते तस्य ।

४. अ म च—सर्वतत्रापि ।

ल, म—सर्वतत्रापि ।

श—सर्वतत्रापि ।

कै—सर्वतत्रापि ।

५. म ल, श—नास्ति ।

६. कै अ ल, श रा च—

एवमुक्त्वास्तु हरः ।

म—+ त्वा हरिवराः ।

७. अ च—+ ० मुपागता ।

८. ल,—तदग्रं ।

९. ल,—संसाध ।

१०. कै—+ मार्गं ।

११. म—+ भिगमने ।

१२. ल,—नास्ति ।

१३. श—श्रूयतामिदमा ।

१४. ल,—रघूद्वज ।

स यदा मायिनं नाम दानवं बलिनं नृप ।

N] परितापयते वाली मलयं पर्वतं प्रति ॥१६॥ [३

तदा विवेक्षं दैत्योऽसौ मलयस्य महागुहाम् ।

N] अन्तःप्रविश्य तं वाली मायिनं प्रतिजग्मिवान् ॥१७॥ [४

ततोऽहं तेन निक्षिप्तो गुहाद्वारे विनीतवत् ।

N] न च निष्क्रान्तवान् वाली तदा संवत्सरे गते ॥१८॥ [५

तदा क्षतजवेगेन संपुपूरे बिलं तदा ।

N] तदाऽहं रुधिरं दृष्ट्वा भ्रातृशोक-विषादितः ॥१९॥ [६ पू

अथ मे बुद्धिरुत्पन्ना व्यक्तं मे निहतो गुरुः । [६ उ

N] शिला पर्वतसंकाशा तस्यै द्वारे मया कृता ॥२०॥

अश्वकुबन् निष्क्रमितुमसुरो हि मरिष्यति । [७

N] ततोऽहमायां नगरीं निराशो भ्रातृजीवितांत ॥२१॥

राज्यमोदाय मुमहत्, तारां च रुमया सह । [८

N] मित्रैः परिहृतैः सर्वैर् विहरामि गतैश्चरः ॥२२॥ [९

आजगाम ततो वाली हत्वा तमसुरं मृचे ।

N] ततोऽस्मै राज्यमदद्(१दा)गौरवाद्भयशङ्कितम् ॥२३॥ [१०

१. कै ल, ल, ब म श—+ माळिनं ।

२. कै ल, ल, ब म श रा—रोवेण ।

३. म—इतः प्रभृति १८ शस्य 'वाली'
तिपदान्तं अहम् ।

४. कै अ ल, श रा म च—
विनीतवान् ।

५. कै ल, अ रा म च—+संपुपूरे ।

६. अ म च—मुष्यक्तं ।

७. म—+वद्वारे च ।

८. म—इता ।

९. कै—विमरिष्यति ।

अ च—+ विनक्षिष्यति ।

म—+ विनक्षिष्यति ।

१०. म—+ •जीवितं ।

११. कै रा—राज्यं वादा० ।

अ म च—राज्यं वादा० ।

१२. श—परिहृतैः ।

१३. अ म च—वसन्ति विगताः ।

स मां जिघांसुर्दृष्टात्मा वाली विचलितेन्द्रियः ।

अ] परिकलयते रोषाद् धावन्तं सचिवैः सह ॥२४॥ [११

नदीश्च विविधाः पश्यन् पुराणि विविधानि च । [१२७

१०] ततः पूर्वामहं गत्वा दक्षिणामहमाश्रितः ॥२५॥ [१४पू

दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः । [१८पू

११] उच्चरां तु दिशं यान्तं हनूमान् मामथाब्रवीत् ॥२६॥ [२०७

१३७] इदानीं मे श्रुतं राजन्नृष्यमूकं गिरिं प्रति ।

N] मतङ्गेन पुरा सप्तस्तदाश्रमपदं प्रति ॥२७॥ [२१

१३पू] गच्छतो वानरेन्द्रस्य मूर्धा ते शतधा स्फुटेत् ॥२८॥ [२२पू

ततः पर्वतमागम्य ऋष्यमूकं नृपात्मज ।

न चिन्तितस् तदा वाली मतङ्गभयमोहितः ॥२९॥

एवं तदा मया राम प्रत्यक्षमुपलक्षितम् ।

१८पू] पृथिवीमण्डलं कुत्सं गुहामसंया(स्म्या)गतस्तदा ॥३०॥ [३४

इत्येवं रामायणे किष्किन्वाकावटे पृथिवीवर्णनं नाम

सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥

१. कै ल, म श रा—मा ।

२. कै ल, ल, ब म श रा—

किष्किः सुदृष्टा० ।

३. ब म श—द्वाराणि ।

४. कै ल, म श—यु ।

५. म—१०तं...नृष्य । (श्रुतितःपाठः)

श्रा—यावत् ० ।

६. म—सप्त ।

७. म—स्फुटत् । म—पतेत् ।

८. कै ल, ल, ब म श रा—

इत ऊर्ध्वमध्वर्ध्वकोकमात्रं नास्ति ।

९. म—चित्तेत् तदा ।

च—०चित्ते तदा ।

१०. कै अ ल, ल, ब म श रा च—

गुहामध्वग० ।

११. ल,—नास्ति ।

१२. ल, ब म—किष्किन्वाका० ।

म च—नास्ति ।

[व०-१७]= [अष्टात्रिंशः सर्गः] = [दा०-४५, ४७]

पूर्वा तु दिशमास्थाय विनतः पुवगर्भमः । [४४]

N] प्रतस्थे हरिशार्दूलो वानरैर् बहुभिर्दृतः ॥१॥

ताराङ्गदाभ्यां सहितः पुवगः पवनात्मजः ।

N] अगस्त्यसेवितामाशां प्रतस्थे हनुमान् कपिः ॥२॥ [५]

पश्चिमां तु दिशं घोरां सुषेणः पुवगैः सह ।

N] प्रतस्थे कपिशार्दूलो दिशं वरुणपालिताम् ॥३॥ [६]

उत्तरां तु दिशं दिव्यां गिरिजालसमावृताम् ।

N] वीरः शैतबलो नाम प्रययौ सपदानुगः ॥४॥

सरांसि सागरान् मुख्यान् सरितः पर्वतानपि ।

N] सर्वाणि कपयो जग्मुर् विनदन्तः पुवंगमाः ॥५॥ [N]

इति राजा दिशः सर्वाः संप्रस्थाप्य विचारकान् ।

N] कपिसेनापतीन् सर्वानन्वशासदुपस्थितान् ॥६॥ [N]

नाम्ना विनतमेकाग्रं प्राचीं दिशमनुव्रज ।

N] तथा शैतबलं चैव कुवेरचरितां दिशम् ॥७॥ [N]

दिशं वरुणगुप्तां च सुषेणमपि वानरम् ।

N] शशास दक्षिणामाशां हनूमन्तं चै साङ्गदम् ॥८॥ [N]

हरीणां बलमेकाग्रं पृथिव्यां समुपस्थितम् ।

N] दृष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो राजा वचनमब्रवीत् ॥९॥ [N]

१. आसर्गारम्भात् आ १० मञ्जुका-
स्तात् कोष्ठास्तर्गतमनपेक्षितं पुन-
रुक्तमिव भवति । विरोधोऽपि कश्चित्
स्पष्ट एव । न हि सकृत् ग्रथिता
वानराः पुनराहूय निर्देष्टव्या भवेयु-
रिति विद् ।
१. अ—विशा ।

२. अ म च—शतवर्द्धि ।
अ—† शतवर्द्धे नाम ।
च—शतवर्द्धी नाम ।
३. म रा—† पर्वतानि च ।
४. यै अ म च—शतवर्द्धि ।
५. रा—नास्ति ।

- सर्वमेव विदित्वा तु दृष्ट्वा सीतां च जानकीम् ।
 N] यथेहायात क्षीघ्रेण तथा वै परिश्रवत ॥१०॥ [N
 अनुशिष्टास्तु ते सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः । [N
 २] व्यादिष्टाः कपिराजेन यथोक्तं जग्मुरेव ते ॥११॥ [स. ४७, १७
 सरांसि सरितो वृक्षान् संकटानि वनानि च ।
 ३] दुर्गाणि सर्वतः शैलान् व्यचिन्वन् प्रवृण्वन्माः ॥१२॥ [२
 ४७] मुग्धैर्वेणाभिसंख्यातां दिशस्ते वानरोक्षमाः ।
 व्यचिन्वन्श्चात्र बहूना अनुक्ताः प्रभकोविदाः ॥१३॥ [३
 ५] सर्वे च सर्वदिवसान् सीताऽनुगमने मताः ।
 समागच्छन्ते मेदिन्यां दिग्भागेषु च वानराः ॥१४॥ [४
 ६] सर्वतुकेषु देशेषु वानरास्तान् फलदुमान् ।

१. म श—सर्वमेव ।	म—० जातिसंख्याता ।
२. ल, ल, ब—विचित्रा ।	म—० जातिसंख्याता ।
३. कै ल, ल, ब म श रा—तु ।	१२. कै ल, ल, म श रा—
४. ल, ल, ब म श रा म—तथैव ।	विहित्य चात्र । ब—विचित्रायात्र ।
५. म—अतः परमधिकः पाठः—	अ च—विहित्ययात्र ।
स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य स्वरिताः संव्रतस्थिरे	१३. म—बहुकान् ।
दृष्ट्वा तु वैदेह्याः सबलाः कपियूथपाः ॥	१४. कै ल, ल, ब म श—
६. कै ल, ल, ब म श रा—यथेष्ट ।	अनुक्रमः ।
७. अ च—कक्षान् । म—कक्षान् ।	म—अनुक्तान् प्रभ० ।
८. अ ल, ल, ब म श रा म च—	रा—अनुक्तः प्र० ।
सरितः ।	१५. ल, ल, ब श—० गमकोविदाः
९. कै रा—शैला विवेतव्याः ।	म—० मनोविदः । म—० मने बुद्धाः ।
ल, ल, ब म श—शैलाभ्येतव्याः ।	१६. ल, ल, ब म—० गच्छन्तु ।
म च—शैलान् विवेतव्यं ।	म—० गच्छन्तु ।
१०. रा—द्वर्गमाः ।	१७. अ—सर्वकोषेषु ।
११. ल, —० जातिविक्रयाता ।	म—सर्वदुष्टेषु ।

- N] आसाद्य रजनीवासं चक्रुः सर्वे क्षपासु ते ॥ १५ ॥ [५
 कृतं तु मासं समयं सीतायाः परिमार्गयो ।
 N] कपिराजेन सैम्मान्य भ्रेयुस्ते कपिकुञ्जराः ॥ १६ ॥ [६
 संचिन्त्ये (इत्य) दिशं पूर्वा विनतः पुर्वगैः सह ।
 ८] अदृष्ट्वैव ततः सीतामागच्छद् वानरैः सह ॥ १७ ॥ [७
 उत्तरां तु दिशं सर्वा प्रविचिन्त्य मेधाबलः ।
 ९] अदृष्ट्वैव ततः सीतां वीरः शतैबलः कपिः ॥ १८ ॥ [८
 सुषेणः पश्चिमां गत्वा प्राप्तः प्रस्रवणं गिरिम् ।
 १०] समेत्य मासे संपूर्णे मुग्रीवमुपचक्रमे ॥ १९ ॥ [९
 ११पू] तं प्रस्रवणपृष्ठस्थमभिगम्याभिवाद्य च । [१०पू
 N] मुग्रीवं पुवगाः सर्वे सुषेणप्रेमुखा ब्रुवन् ॥ २० ॥ [१०उ
 ११उ] निम्नगाः सागरान्ताश्च सर्वे जनपदास्तथा । [११उ
 N] पत्तनानि च रम्याणि दीर्घा वाप्यश्च दारुणाः ।
 १२पू] विचिताः पर्वताः सर्वे वनानि नगराणि च ॥ २१ ॥

१. कै अ ल, ल, ब म श रा—

शक्राः सर्वेष्वहःसु ।

च—शक्र्या सर्वेष्व० ।

२. ल, ल, ब म श—कृत्वा ।

३. अ च—संस्मृत्य त्रेसुस्ते ।

म—संस्मृत्य ।

४. कै ल, ल, ब श—विगतास्तु ।

म—विगता तु । रा—भिगता तु ।

५. कै ल, ल, ब म श रा—सर्वा ।

६. कै ल, ल, श—विगताः ।

ब—संचिन्त्य ।

७. कै ल, ल, ब—पुवगाः ।

म—इव ऊर्ध्वं 'सर्वा' मित्यन्तः

पाठो नास्ति ।

८. ल, ब—० मागच्छन् ।

९. ल, ब—

अस्य श्लोकस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धभ्यत्यासेन पाठः ।

१०. कै अ म श रा म च—

प्रविचिन्त्य ।

११. ल, ल, ब रा—महाबकाः ।

१२. कै अ रा म च—शतबकिः ।

१३. कै ल, ल, ब म श रा—

इव ऊर्ध्वं सार्द्धश्लोकपाठो नास्ति ।

१४. कै—० मुखो मुवन् ।

ल, ब—० मुखे मुवन् ।

गुहाश्च विविधाः सर्वाः संचयाः परिवर्तिताः ।

१३] उद्धताश्च महागुल्मा लताविटपसंभवाः ॥२२॥ [१२

१४ उ] सत्त्वान्यैतिप्रवृद्धानि त्रासितान्याहतानि च । [१३

१५ षू] राक्षसान् मन्यमानैश्च तत्र तत्र पुवंगमैः ॥२३॥ [N

१६ उ] ये चैव गहना देशा विचितास्ते पुनः पुनः ।

१७ उ] प्रवृत्तिं चैवं वैदेह्या नानुविन्दामहे प्रभो ॥२४॥ [N

हनूमतः प्रयुक्तस्य रामार्थे षृङ्गमार्गिणः ।

१८] आगतिं प्रतिकाङ्क्षामो न चिरादागमिष्यति ॥२५॥

N] विक्रमेण चै शौर्येण प्रह्लाबलसमन्वितः ॥२६॥ [N

उदारसत्त्वाभिजनो हनूमान्

स मैथिलीं ज्ञास्यति वानरेन्द्रः ।

दिशं तु तामेव हता तु मैथिली

१९] यामास्थितो वायुसुतो महात्मा ॥२७॥ [१४

इत्यर्थे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वानरप्रत्यागमनं नाम

अष्टाध्यायः सर्गः ॥३८॥

—

१. म म—उद्धताश्च ।

२. ल, ल, ब म श रा—

लताविटपितं० ।

३. म—सत्त्वान्यपि प्र० ।

४. अ ल, ल, ब म श—प्रवृत्तिश्चैव ।

५. के—[सुविजः । च—[सुविजः ।

अ म—[सुविजः ।

६. अ म च—आगतं ।

७. म—विक्रमेणैव ।

८. के ल, ल, ब म श—[समाप्तः ।

९. ल, —इति ।

१०. ल, म श—किष्किन्धाका० ।

ब म च—नास्ति ।

११. अ—प्रत्यागमनं ।

[४०-४८] = [एकोनचत्वारिंशः सर्गः] = [४९-४९]

सह ताराङ्गदाभ्यां तु प्रस्थितो हनुमान् कथिः ।

१] सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं तं तु देशं दुरासदम् ॥१॥ [१

स तद् वनमुपागम्य सह तैर्हरिभिर्हरिः ।

२] विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥२॥ [२

दुर्गाणि सरितः शैलान् कन्दरान् विषमान् हृदान् ।

३] चित्रखण्डांश्च विपुलान् सर्वतो वनपादपान् ॥३॥ [३

अन्वेषमाणाश्च तदा सर्वे ते हरियूयपाः ।

४] न सीतां ददृशुर् वीरा मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥४॥ [४

५पू] ते मूलानि फलान्येवं भक्षयन्तो वनेचराः ।

N] अन्वेषमाणा दुर्धर्षा अवसंस्तत्र ते सुखम् ॥५॥ [५पू

तेषां तत्रैव वसतां कालश्चाभिगतो महान् । [N

६] स हि देशो दुराधर्षो गुहागहनवान् महान् ॥६॥ [६

विचीर्ये' तु तमुद्देशं सर्वे ते हरियूयपाः । [६

७] देशमन्यं दुराधर्षं विचेरुर्बहुपर्वतर्षं ॥७॥ [७

यत्र वै निष्फला वृक्षा निष्पन्नाः पुष्पवर्जिताः ।

१. कै ल, ल, व म श—ययविष्टं ।

रा—वदादिष्टं ।

२. म श—स ।

३. रा म—† कण्वस्तम् ।

४. अ—वनपादपान् ।

५. कै ल, ल, व म श रा—
जम्बिन्म ।

६. कै ल, ल, व म श रा—
तद् वीरयू ।

७. म—नास्ति ।

८. ल, म—फलान्येव ।

९. म—नास्ति ।

१०. अ—सुखे ।

११. कै—विचेव तु । रा—विचेव तौ ।

ल, ल, व म श—जम्बिन्म ।

१२. कै म श रा—विचेतुं मल ।

ल, ल, व—† विचितं मल ।

व—विचेतुं बहु ।

१३. कै ल, म श—वृक्षाः पुष्पवर्जिताः ।

- ८] निस्तोयाः सरितो यत्र यत्र मूलं सुदुर्लभम् ॥८॥ [८
न सन्ति महिषा यत्र न मृगा न च हस्तिनः ।
९] शार्दूलाः पक्षिणो वाऽपि ये चान्ये वनगोचराः ॥९॥ [९पू
स्निग्धपत्रा न सन्त्यत्र पक्षिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।
१०] सुगन्धयः प्रेक्षणीया भ्रमरैः परिवर्जिताः ॥१०॥ [१०
तयिर्देनाम महाभागः सत्यवादी तपोर्धनः ।
११] महर्षिः परमामर्षी नियमैर्दुष्प्रधर्षणः ॥११॥ [११
तस्य तस्मिन् वने पुत्रो बालको दशवार्षिकः ।
१२] प्रेनष्टो जीवितान्ताय कुदस्तत्र महामुनिः ॥१२॥ [१२
तेन वै मुनिना शप्तं कृत्स्नं तच्च महावनम् ।
१३] अश्वरथ्यं दुराधर्षमपि देवगणैः सह ॥१३॥ [१३
तस्य ते काननान्तानि गिरीणां निर्झराणि च ।
१४] प्रभवांश्च नदीनां च व्यचिन्वन् सहितोः समम् ॥१४॥ [१४
तत्रापि ते महात्मानो नापश्यन् जनकात्मजाम् ।
१५] इतारं रावणं चोपि रामभ्यामियकारिणम् ॥१५॥ [१५
अवगीतं तु तं दृष्ट्वा पर्वतं काञ्चनं तु तव ।
१६] अन्यमेव परं घोरं विविधुर गिरिगह्वरम् ॥१६॥ [२२

१. कै ल, ल, ब म श—

•पञ्चासंपन्नाः ।

रा—•पञ्चा न संपन्नाः ।

२. ल,—भ्रमरैः ।

३. कै ल, म भ—तयिर्धनम् ।

रा—तयिर्धनम् ।

४. ल, ल, ब म श—दृष्टवतः ।

५. रा—निगमैर्दुः ।

६. अ ल, ल, ब म श रा भ च—

‡ प्रणष्टः ।

७. ल, ल, ब म श रा भ—तेनैव ।

८. ल,—देवैर्महर्षिभिः ।

९. कै म—विदिम्बन् ।

१०. कै—महिताः ।

११. भ—वापि ।

१२. कै अ ल, ब म श रा च—

अन्यमेवापरं ।

भ—अन्यमेवं परं ।

- ते' प्रविश्य द्रुतं मीनं लतागुल्मसमावृतम् ।
 १७] ददृशुः सुमहाकायमधुरं भीरुविजयम् ॥१७॥ [१६
 ते दृष्ट्वा वानरा भीमं स्थितं शैलमिवाग्रतः ।
 १८] गार्हं परिदकुः सर्वे तस्मिन् पतितचक्षुषः ॥१८॥ [१७
 स हि तान् वानरान् सर्वास्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।
 २०] समभ्यधावत् संकुब्धो मुष्टिमुद्यम्य संमुखम् ॥१९॥ [१८
 तन्नापतन्तं सहसा बालिपुत्रोऽङ्गदस्तथा ।
 २१] रावणोऽवमिति ज्ञात्वा तलेनाभिजघान ह ॥२०॥ [१९
 स बालिपुत्रामिहतो मुखान्छोणितमुद्रमन् ।
 २२] अमुरो न्यपतद् क्रमौ पर्यस्त इव पर्वतः ॥२१॥ [२०
 हते तस्मिन् निरुच्छ्वासं वानरा जितकाशिकाः ।
 २३] विचेरुः प्रयतास्तत्र सर्वे ते वनगह्वरम् ॥२२॥ [२१
 तद् विचीय पुनः खिन्ना विनिवृत्त्य समागताः ।
 २४] एकान्ते वृक्षमूलस्या निषेदुर् दीनमानसाः । [२३
 N] वृथापरिश्रमात् खिन्नाः कार्यव्योसपतश्च ते ॥२३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किण्यकाण्डे दिविर्जयं नाम

एकीनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

१. अ—संप्रविश्याद्भुतं ।
 च—ते संप्रविश्याद्भुतं ।
 म—ते प्रविश्या० ।
 २. अ रा म च—पुरनिर्मयं ।
 ३. कै ल, ल, व म श—नास्ति ।
 ४. कै ल, व रा—१ विवेच ।
 ५. ल, म—विनिवृत्त्य ।
 ६. ल, व म—खिन्नाः ।

७. अ कै ल, ल, व म शं म—
 व्यापेक्षतश्च ।
 (म—हरितालेन सीधितः)
 ८. ल,—इति रामाय० ।
 ९. ल, व म रा—किष्किण्यकाण्डः ।
 कै म च—नास्ति ।
 १०. म—नास्ति ।

[ब०-४९] = [चत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-४९]

ततो वायुमुतः श्रीमानङ्गदममुत्तान् हरीन् ।

१] आसीनावब्रवीद सर्वान् वाक्यं वाक्यविशारदः ॥१॥ [N

४८] विचितं वै वनं सर्वं तृणं नो विदलीकृतम् ।

न च (?चा) पश्याम वैदेहीं रावणं चापि राक्षसम् ॥२॥ [N

५] मुग्धत्वेण ययोदिष्टा देशास्ते विचितास्तथा ।

६पू] अनुदिष्टाश्च 'ये देशास्ते चापि विचिताः पृथक् ॥३॥ [N

८८] तदुच्यतां यथाप्राप्तं किं वै क्षममतः परम् ।

न च सा दृश्यते सीता भ्रमापो येन हेतुना ॥४॥ [N

९] तस्यैवं ब्रुवतो वाक्यमङ्गदः प्रवनात्मजम् ।

उवाच वचनं वीरो वानरस्तं सुखावहम् ॥५॥ [N

१०] सर्व एव समर्थाश्च श्रुतवन्तश्च वानराः ।

११पू] वैलब्ध्यमत्र मा गास्त्वं सीताऽधिगमने दृष्टा ॥६॥ [N

१३८] यद्यप्येतद् वनं सर्वं विचितं वै समाहितैः ।

१४पू] खेदं त्यक्त्वा हरिवरैः पुनरेव विचीर्यन्तम् ॥७॥ [७

१३पू] अवश्यं क्रियमाणस्य कर्मणो दृश्यते फलम् ।

१४८] विह्वलत्वं न गन्तव्यं न हि नो धर्षणं क्षमम् ॥८॥ [८

३. म—चापि ।

४. अ म च—विचितास्तथमी ।

५. कै ल, श रा च—ते ।

मु—मास्ति ।

६. कै ल, ल, ब म श रा—च ।

५. कै ल, ल, ब म श रा—क्षेमम० ।

६. अ म च—वानरणा ।

७. अ म—† गास्थ । च—† गास्थ ।

रा—गास्थ ।

८. कै ल, —बहुज्येतद् ।

९. कै अ ल, ब म श रा म च—वा ।

१०. अ ल, ल, ब म श रा—
विधीयतां ।

११. म—अवाच्यं ।

१२. ल, —† विह्वलं ते ।

श—† विह्वलं तं ।

रा—† विह्वलत्वं ।

म—† विह्वलं त्वं ।

१३. म—मर्षणं ।

सुग्रीवः क्रोधनो राजा तीक्ष्णदण्डः स वानरः ।

१५] भेतव्यं तस्य शूरस्य रामस्य च महात्मनः ॥१९॥ [९

गनेषु कृतकृत्येषु मुक्तलज्जाभयेषु च ।

N] किं च कुर्यान् स नो राजा सुहृत्कार्ये निवेदिते ॥१०॥ [N

हितार्थमिदमुक्तं हि क्रियतां यदि रोचते ।

१६] उच्यतां वा क्षमं किञ्चित् सर्वेषामेव वानराः ॥११॥ १०

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा वचनं गन्धर्मादनः ।

१७] उवार्चोव्यक्तया वाचा पिपासाश्रमस्त्रिभया ॥१२॥ [११

सदृशं खल्विदं वाक्यमङ्गदो यदुवाच ह ।

१८] हितं चैवानुकूलं च क्रियतामस्य भाषितम् ॥१३॥ [१२

पुनर् मार्गामहे सर्वान् कन्दरांश्च वनानि च ।

१९] काननानि च दिव्यानि नदीः प्रस्रवणानि च ॥१४॥ [१३

यथोपदिष्टमस्माकं, सुग्रीवेण महात्मना ।

२०] वयं विचिनुमः सर्वे गिरिदुर्गाणि सर्वशः ॥१५॥ [१४

ततः पुनः समुत्तस्थुर् वानरास्ते महाबलाः ।

२१] विन्ध्यकाननसंछन्नां व्यर्चिन्वन् दक्षिणां दिक्षम् ॥१६॥ [१५

ते शारदाभ्रप्रतिमं महारंजतपर्वतम् ।

२२] शीघ्रमारुरुहुः सर्वे दरीमन्तं च पर्वतम् ॥१७॥ [१६

१. कै ल, ल२ व म रा—

युक्तलज्जाभ० ।

२. म—० कार्य ।

३. ल२ म—† गन्धर्मादनः ।

४. अ ल, म रा च—उवाच व्यक्तया ।

५. ल२ व म श—† अङ्गदं ।

६. श—० यतामपि ।

७. ल, ल२ व म श म—

नदीप्रस्रवणा० ।

८. कै अ रा म च—† विचिन्वन् ।

ल२ व म श—व्याचिन्वन् ।

९. अ ल२ म च—महाराजत० ।

१०. ल२—नास्ति ।

तत्र लोघ्रवनं चैव सप्तपर्णवनानि च ।

२३] विचिन्वन्तो हरिवराः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥१८॥ [१७

तं ते^१ सैमधिरुढा वै विक्रान्ता लघुविक्रमाः ।

२४] न चापश्यन्त वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥१९॥ [१८

ते तु दृष्टिहतं कृत्वा तं शैलं बहुकन्दरम् ।

२५] अवचेरुरसम्भ्रान्ता वीक्षमाणाः समन्ततः ॥२०॥ [१९

अवतीर्य च ते भूमिं श्रान्ता विगतचेतसः ।

२६] स्थिता मुहूर्तं तत्रापि वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥२१॥ [२०

ते मुहूर्तं समाश्वस्ताः किञ्चिद्भ्रष्टपरिश्रमाः ।

२७] पुनरेवोद्यताः कृत्स्नां विचेरुर्दक्षिणां दिक्षम् ॥२२॥ [२१

इत्यार्षे रामार्धणे किष्किन्धाकाण्डे पर्वतारोहणं नाम

चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

— — —

१. ल, व म श—लोघ्रवनं ।

ल,—लोघ्रवनं ।

२. ल, व—वतो ।

३. कै ल, ल, व म श रा—

समर्थः ।

४. ल,—दृष्टिहतं ।

५. म—† अवचेरुर् ।

६. कै ल, ल, व म श रा—

† वीक्ष्यमाणाः ।

७. अ—दिक्षा ।

८. अ च—० काण्डे दिग्बिजये ।

म—० यणे दिग्बिजये ।

कै—नास्ति ।

९. कै म—† ० रोहणं । अ—० रोहणी ।

[६-५०] = [एकचत्वारिंशः सर्गः] = [६०-५०]

ताराङ्गदाभ्यां सहितः ससैन्यो हनुमान् कपिः ।

१] विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्चैव वनानि च ॥१॥ [१

ते मार्गमाणाः संरन्धा रामार्थे त्यक्तजीविताः ।

२] घोराणि गिरिदुर्गाणि प्राविशन्त पुनरुत्तमाः ॥२॥ [N

४ छ] स हि देशो दुराधर्षो गुहागहनगोचरः । [४ छ

N] तत्र वायुसुतः श्रीमान् विन्ध्यमार्गानामार्गतः ॥३॥

N] सर्वमावेक्ष्य हनुमान्न्योन्यस्याविदूरतः । [५

५ छ] गजो गवाक्षो गवयः शैरभो गन्धमादनः ॥४॥

मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनुमान् जाम्बवान् नलः । [६

६] अङ्गदो युवराजश्च तारश्च वनगोचरः ॥५॥ [७ पु

८ छ] समागम्य ततः सर्वे विचिन्वन्ति स्म तद्गमम् ।

N] ते विचिन्त्य (इत्य) ततः सर्वे तं गिरि वानरर्षभाः । [N

विषादमगमन् भूयः सुग्रीवाद् वानरर्षभात् ॥६॥ [N

९] सुविषयमुखा दीनाः सुग्रीवभयमोहिताः ।

अपश्यमानास्ते सीतां रावणं च मुदुःखिताः ॥७॥ [N

१०] बुभुक्षिताः परिश्रान्तास्तृप्तिताः सलिलार्थिनः ।

१. अ म म च—स ।

२. रा—विन्ध्यस्यः ।

३. रा—अविशन्तः ।

४. कै ल, ल, व म—

विन्ध्यमार्गः स मार्गते ।

छा—विन्ध्यमार्गस मार्गते ।

अ च—विन्ध्यमार्गान् स्म मार्गते ।

५. व—० मार्गश्च ।

६. ल, —० न्योन्यस्य विदूर० ।

७. कै अ ल, व म रा च—सरभो ।

८. कै ल, ल, व म रा—

द्विविधश्चैव ।

९. कै ल, ल, व म रा—नास्ति ।

१०. अ रा च—वनगोचराः ।

११. रा च—अतः परमधिकः पाठः—

समागम्य ततः सर्वे तं गिरि वानरर्षभाः ।

१२. म—वानरर्षभाः ।

- ११५] निरीक्षमाणा दृष्टशृङ्गैः संछादितं विलम् । [८
ततः क्रौञ्चाश्च हंसाश्च निपतन्ति सहस्रशः ॥८॥
- १२] बलाकाश्चक्रवाकाश्च रक्ताङ्गाः पश्येच्छुभिः । [९
१३] कुरुराः सारसाश्चैव वज्रजुलाश्च विहङ्गमाः ।
१४] जलकुक्कुटकाश्चैव ये चान्धे जलवासिनः ॥९॥ [१०
१४] ततो दृष्ट्वा विलं सर्वे विस्मयाकुलचेतसः ।
अभवन् वानराः सर्वे पश्यन्तः स्थिरचक्षुषा ॥१०॥ [१०
१५] ततः पर्वतसंकाशो हनूमान् वानरर्षभः ।
१६] अग्रवीद वानरान् सर्वान् विषण्णमनसो स्थितान् ॥११॥ [११
N] विचितोऽयं गिरिः सर्वः श्रुतश्चो वानरर्षभाः ॥१॥ [१२
यदर्थं च वयं प्राप्ताः सा चे' सीता'ने' दृश्यते ॥१२॥ [१४] उ
१७] विलादस्मात् तु सहसा हंससारसवज्रजुलैः ।
जलाद्राश्चक्रवाकाश्च निष्क्रामन्ति सहस्रशः ॥१३॥ [१५
१८] नूनं सलिलवानत्र कूपो वा यदि वा ह्रदः । [१६] पू
मविर्ष्यति यथा ह्येते निपतन्ति जलेचराः १४॥ [१४

१. रा च—+ निरीक्ष्यमा० ।

२. कै ल, ल, व म श—नास्ति ।

३. श—कुसराः ।

४. ल, ल, व म श रा—

अतः परमधिकः पाठः—

दृष्ट्वा तैर्वागैः सर्वैः शङ्का चेवामज्जायत ।

कुक्कुटिष्वे सरो नूनं दृश्यन्ते जलचारिणः ॥

५. ल, ल, व म श—० चेतनाः ।

६. म म—स्थिरचक्षुषः ।

अ ल,—+ स्थिरचक्षुषाः ।

७. ल, ल, व म श रा म—हनूमान् ।

८. रा—वानरः ।

९. कै ल, व म श रा म च—० ममलः ।

१०. म—नास्ति ।

११. म—वानरर्षभैः ।

१२. म—नास्ति ।

१३. म—वैदेही ।

१४. कै ल, ल, व म श रा—

+ दृश्यन्ते । म—व चान्धे ।

१५. ल,—+ वंशकाः ।

१६. ल, ल, व म श रा—

सलिलं तत्र वा नूनं ।

१७. ल,—+ विविष्यति ।

रा—+ मविष्यति ।

- १९] प्रविश्यात्र विचेष्ट्यामो रावणं पापचेतसम् ।
 २०पू] तां च सीतां महाभागां सर्वे एव महद्विलम् ॥१५॥ [N
 इत्युक्त्वा तद् विलं सर्वे प्रविष्टास्तिमिरांष्टतम् ।
 २१] अचन्द्रसूर्य हरयो ददृशुर् लोमहर्षणम् ॥१६॥ [१७
 २२पू] ततस्तस्मिन् विले दुर्गे^१ शिलानिर्भरसंवृते ।
 २३पू] अन्योन्यं संपरिष्वज्य जगमुर् योजनमुत्तरम् ॥१७॥ [२१
 ते नष्टसंज्ञाः संभ्रान्तास्तृषिताः सलिलाश्रिनः ।
 २४] परिपेतुर् विले तस्मिन् मासमेकं बुभुक्षिताः ॥१८॥ [२२
 ते कृशा दीनवदनाः परिश्रान्ताः पिपासिताः ।
 २५] आलोकं ददृशुर् वीरा निराश्ना जीवितं प्रति ॥१९॥ [२३
 ततस्तं देशमासाद्य सौम्यं विततिमिरं शुभम् ।
 २६] ददृशुः काञ्चनान् वृक्षान् दीप्तान्निमिषिसोपमान् ॥२०॥ [२४
 सालान् भियकतालांश्च^२ पूर्णकांश्च दुर्मांसया ।
 २७] चर्मकान् नागपुष्पांश्च नानाशकुनिनादितान् ॥२१॥ [२५
 २८पू] तरुणादित्यसंकाशान् रक्तैः किसलयैर्वृतान् । [२७पू
 N] नीलवैदूर्यवर्णाश्च पद्मिनीर् विहगैर् युताः ॥२२॥
 N] महद्भिः काञ्चनैः पुष्पैर्वृता बालार्कसभिमाः । [२८
 २८ ड] जातरूपमयै र्मेत्स्यै विचरद्भिः सकच्छपैः ॥२३॥

१. ल_१—‘प्रविष्टा’ इत्यारम्भ ‘दुर्गे’

इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

२. रा—उत्तस्तेऽस्मिन् ।

श—तत्र तस्मिन् ।

३. कै ल, व म श रा—सर्वे ।

४. कै ल, ल_१ व म श रा च—

० भिर्वृते ।

५. ल_१ व—उत्तस्ते ।

६. म—प्रदीप्ता विक्षिता इव ।

७. ल_१ व—प्रिवाकता० ।

८. कै व म—‡ चर्मकान् ।

श—‡ चाहाकान् ।

९. कै म ल, व—† पद्मिनी वि० ।

- नलिनीस्तत्र ददयुः प्रसन्नसलिलाः शुभाः । [२९
 १९] काञ्चनानि विमानानि रंजतानि गृहाणि च ॥२४॥
 तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालान्तराणि च । [३०
 ३०] हैमराजतभौमानि दिव्यमाल्ययुतानि च ॥२५॥ [३१पू
 प्रभया भ्राजमानानि काञ्चनानि बृहन्ति च । [N
 ३१] ददयुस्तत्र हरयो गृहमुख्यानि सर्वशः ॥२६॥ [३२उ
 तप्तकाञ्चनचित्राणि श्रयनान्वासनानि च ।
 ३२] स्वास्तीर्णानि विशालानि ददयुस्ते वनौकसः । [३३
 ३३पू] हैमराजतमुख्यानां भाजनानां च संचर्यान् ॥२७॥ [३४पू
 पुष्पितान् फलिनश्चैव प्रवालमणिसंचर्यान् ।
 N] पादपांस्तत्र ददयुर् वानरा हरितच्छदान् ॥२८॥ [N
 विद्युत्संपातवर्णाश्च सामवेदसमस्वनान् ।
 N] ददयुर् वृषशास्त्रासु भ्रमरोन् काञ्चनप्रभान् ॥२९॥ [N
 N] मनोरंभाणि रम्याणि ददयुस्तत्र तत्र वै ॥३०॥ [N
 ३३ उ] शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।
 महाऽर्हाणि च वस्त्राणि धान्यैः च धनैर्नानि च ॥ ३१॥ [३५

१. कै—दिव्यमाल्ययुतानि ।

छ, छ, ब—दिव्यमाल्ययुतानि ।

श—दिव्यमाल्ययुतानि ।

२. श—मुक्ताजालान्तराणि ।

३. कै न छ, ब म श रा च—
 हैमराजत० ।

४. छ, —नस्ति ।

५. म—मुक्ताजालान्तराणि ।

६. छ, —नस्ति ।

७. छ, छ, म—हैमराजत० ।

८. म म—संचरं ।

९. म—१० संसचं ।

१०. रा—नस्ति ।

११. कै—भ्रमराः ।

१२. म श—मनोरम्भाणि ।

छ, रा—मनोरम्भाणि ।

१३. कै—रम्याणि ।

१४. कै छ, छ, ब म श—नस्ति ।

१५. रा—नस्ति ।

३४] दिव्यानामङ्गरागाणां महाऽर्हाणां च वाससाम् ।^१

३५ उ] कम्बलानां विचित्राणामञ्जनानां च संचयान् ॥३५॥ [३६

तत्र तत्र च दिव्यानि दीप्तानि रुचिराणि च ।

३६] ददृशुर् वानराः सर्वे गृहमुख्यानि सर्वशः ॥३६॥ [३७

तानि दृष्ट्वा च ददृशुश् चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।

३७] तापसीं नियताहारां ज्वलन्तीमिव तेजसा ॥३७॥ [३९

ततो हनूर्मान् गिरिसभिकाशः

कुताञ्जलिस्तामभिवाद्य तस्यौ ।

पप्रच्छ का त्वं भवनं बिलं च

३८] रत्नानि चैतानि वराणि कस्य ॥३८॥ [४१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्दाकाण्डे दिग्विजये बिलप्रवेशे नाम

एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

१. कै—०।रागाणां ।

२. कै ल, ल_२ ब म श—

अतः परमधिकः पाठः—

कम्बलानि महाहारीणि मूलानि च फलानि च ।

रा—नास्ति ।

३. कै ल, ल_२ ब म श—महाहारी ।

४. कै ल, ल_२—ददृशुम् ।

५. ब म च—नास्ति ।

६. ल_२ म श—किष्किन्दा० ।

७. ल_२—विचित्राणि ।

[६-५१-]=[द्विचत्वारिंशः सर्गः]=[दा०-५१]

इत्युक्त्वा हनुमान् वीरञ्च वीरकृष्णाजिनाम्बरात् ।

१] अब्रवीत् तां महाभागां तापसीं संश्लिप्तव्रताम् ॥१॥ [१

वानराः स्मो महाभागे मत्प्रबन्धनगोचराः । [N

२] इदं प्रविष्टाः सङ्घसा बिलं तिमिरसंवृतम् ॥२॥ [२पू

बुभुक्षिताः परिभ्रान्ता हरयो न पराजिताः ।

३] इदं धरण्यां विवेरं प्रविष्टाः स्म पिपासिताः ॥३॥ [२उ

इमं चेहं विधिं दृष्ट्वा विहितं चाद्रुतोपमम् ।

४] भूयो वयं प्रव्यथिताः सम्भ्रान्ता नष्टचेतसः ॥४॥ [३पू

५पू] कस्येमे काञ्चना वृक्षाम् तरुणादित्यसन्निभाः ।

शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥५॥ [४

६] काञ्चनानि विमानानि राजतानि मुहाणि च ।

७पू] तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालान्तराणि च ॥६॥ [५

५उ] पुष्पिताः फलवन्तश्च पुण्याः सुरभिगन्धिनः ।

७उ] इमे जाम्बूनदमयाः पादपाः कस्य तेजसाः ॥७॥ [६

काञ्चना विविधाः पद्मा राजता विमले जले ।

८] कथं मत्स्याश्च सौवर्णा विचरन्ति सकच्छपाः ॥८॥ [७

१. श—नास्ति ।

२. कै म श रा—विहितं ।

अ म च—विहितं ।

३. ल—नास्ति ।

४. कै ल, ल, ब म श रा—

इदं च ।

५. श—प्रविष्टाः ।

६. अ—शुचीनाम्बराः ।

७. श—रत्नविमानानि ।

८. ल, —मुक्ताजालानि ।

९. कै ल, ल, ब श रा—

पुष्पिताः फलगन्धिनः ।

म—मुपुष्पाः फलगन्धिनः ।

१०. ल, —तेजसाः ।

अ म च—तेजसाः ।

श—तेजसाः ।

११. कै रा—फले ।

आत्मानं च तमाचक्ष्व यस्व चेदं महाद् बिलम् ।

९] अभ्यागतानामस्मार्कं तत्त्वं व्याख्यातुमर्हसि ॥९॥ [८

एवमुक्ता हनुमता तापसी ब्रह्मचारिणी ।

१०] प्रत्युवाच हनुमन्तं सर्वभूतहिते रता ॥१०॥ [९

मयो नाम महातेजा मायावी दानवर्षभः ।

११] तेनेदं निर्मितं सर्वं मायया काञ्चनं वैनम् ॥११॥ [१०

पुरा दानवमुख्यानां विश्वकर्मा बभूव सैः ।

१२] तेनेदं काञ्चनं सर्वं निर्मितं भवनोत्तमम् ॥१२॥ [११

स तु वर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महाबने ।

१३] पितामहाद् वरं लेभे सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥१३॥ [१२

वञ्चयानस्ततो मृत्युं सर्वकामेश्वरः सुखी ।

१४] एवं स उषितः कालं कञ्चिदस्मिन् महाबिले ॥१४॥ [१३

वैतोऽप्सरसि हेमायां सक्तं दानवपुङ्गवम् ।

१५] शनैर्निष्क्रान्तमालोक्य निजघान पुरन्दरः ॥१५॥ [१४

तदिदं ब्रह्मर्षी दत्तं बिलं तुष्टेन भो मयि ।

१६] एवमेतच्च भवनं गृहं चेदं हिरण्यमयम् ॥१६॥ [१५

१. कै—आत्मानमनुमा... च ।

म श—आत्मानमनमायक्ष्व ।

रा—आत्मानमनुमानं ।

ल१—आत्मानमनुकुर्यं च ।

अ म च—आत्मानमनुमाचं च ।

२. म—हनुमता ।

३. रा—वरं ।

४. ल१ च—सा ।

५. श—सर्वशक्तिनि० ।

६. अ म—उषितं ।

७. अ म च—तमप्सरसि ।

८. व—बलिना ।

९. म—

तद्वचं ब्रह्मणा दत्तो वरो तुष्टेन हेमया ।

१०. अ म च—एवमेवमुक्ता ।

दुहिता मेहसोवर्णेरेहं नाम्ना स्वयंप्रभाम् ।

१७] इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरर्षभाः ॥१७॥ [१६

सा मे प्रियसखी हेमा नृत्यगीतविज्ञारदा ।

१८] युहं दक्षवरा चेदं रक्षामि भवनोत्तमम् ॥१८॥ [१७

किं कार्यं कस्य वा हेतोः कान्ताराणि च गच्छथ ।

२६] कथं चेदं विलं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ॥१९॥ [१८

इमान्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।

N] युष्मा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हथ ॥२०॥ [१९

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् ।

१९] हेनूमान् हरिश्चार्दूलः प्रत्युवाच स्वयंप्रभाम् ॥२१॥ [२०

अर्थिनां संप्रपन्नानां कुरु धर्ममनुत्तमम् ।

२०] त्रियमाणान् निराहारान् संजीवय तपोधने ॥२२॥ [२१

तस्य सा तु वचः श्रुत्वा तापसी धर्मचारिणी ।

२१] आदाय फलमूलानि विधिनोपानयत् तदा ॥२३॥ [२२

प्रतिपुष्टा तु तस्यास्ते तदातिथ्यं वनेचराः ।

२२] विधिवद् भक्षयन्ति स्म पूजयन्तः स्वयंप्रभाम् ॥२४॥ [२३

भक्षयित्वा च सर्वे ते पीत्वा च विमलं जलम् ।

२३] अपश्यन् सर्वे एवैते दिशो वानरपुंगवाः ॥२५॥ [२४

१. ल, —महसावर्णेर् ।

२. ल, —मासि ।

३. ल, लक्षे ।

म—मम ।

४. ल, —पीता ।

५. ल, व वा—दुःखम् ।

६. म—अर्थिनः एव प्रपन्नार्थे चर ।

ख—अर्थिनां संप्रपन्नार्थे चर ।

७. श—विधिनोपासनं ।

म म ख—विधिनोपाहरत् ।

८. म ल, रा म ख—ते सर्वे ।

९. ल, —† सर्वदेवते ।

व † सर्वदेवते ।

म श—सर्वदेवते ।

प्रसन्नवदनाः सर्वे सर्वे सन्तुष्टमानसाः ।

२४] संजातबलवीर्याश्च तत्रासन् हेरिपुङ्गवाः ।

N] तर्पिता विविधैर्मूलैः फलैः स्वच्छेन वारिणा ¹ ॥२६॥ [२५

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे स्वयंप्रभादर्शनं नाम

द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

— —

१. म—वानरयूथपाः ।

२. म म च—शीतेन ।

३. छ,—छोकार्धोऽयं २५श्लोका-

नन्तरं वर्तते ।

४. छ, य म श—किष्किन्दा ।

म च--नास्ति ।

[ब०-५१] = [त्रिचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५२]

अथ तानब्रवीत् सर्वान् विश्रान्तान् हरिपुङ्गवान् ।

२५] इदं वचनमेकैव तापसी धर्मचारिणी ॥१॥ [१

वानरा यदि वः खेदः प्रैणष्टो मूलभक्षणात् ।

२७] यदि वेदं मया श्राव्यं श्रोतव्यं साधु कथ्यताम् ॥२॥ [१

तस्यास्तद् वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।

२८] आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥३॥ [१

राजा सर्वस्य लोकस्य महेन्द्रवरुणोपमः ।

२९] रामो दाक्षरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकं वनम् ॥४॥ [४ पु

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चैपि सीतया । [४ उ

३०] तस्य भार्या जनस्थानाद् रावणेन हृता बलात् ॥५॥ [५

तस्य वीरः सखा प्राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः ।

३१] राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥६॥ [६

रौवणं सहितोः सर्वे रौक्षसं कामरूपिणम् ।

३३] सीतया सह वैदेह्या मार्गध्वमिति चागताः ॥७॥ [८

विचीर्यं तु वयं सर्वे समग्रां दक्षिणां दिक्षम् । [९ पु

३४] नाधिगच्छाम वैदेहीं रावणं नापि तं रिपुम् ॥८॥ [९

१. कै ल_२—विश्रान्तान् ।

८. श—† दण्डकावनं ।

२. ल_१ रा—ब्रह्मचारिणी ।

९. ल_१—सह ।

३. म ल_१ ल_२ व श रा च—† प्रणष्टो ।

१०. श—† रावणस्य ।

४. म—

११. ल_१ ल_२ व म श—राक्षसं ।

इत ऊर्ध्वं शब्दलोकान्तः पाठः प्रान्ते ।

१२. ल_१ ल_२ व म श—सहितः ।

५. अ श च—वेदं ।

१३. ल_२—† विचीर्यत ।

६. म—† वयं ।

व—† विचेष तु ।

७. कै ल_१ ल_२ व म श रा म—

रा—† विचेषत ।

जायते ।

- बुभुक्षिताः परिश्रान्ता दृक्षमूलमुपाश्रिताः । [९६
 १५] विवर्णवदनाः सर्वे सुग्रीवमयदर्शिनः ॥९॥ [१०पू
 तृषया चार्दिताः सर्वे सर्वे ध्यानपरायणाः । [N
 १६] न गच्छामो वयं पारं मग्नः शोकमहाऽर्णवे ॥१०॥ [१० व
 चारयन्तस्ततश्चक्षुः पश्यामो विवृतं विलम् ।
 १७] लतापादपसंच्छन्नं महदास्यामिव सितेः ॥११॥ [११
 ततो हंसाः समुत्पेतुः पक्षैः सलिलरोषिभिः ।
 १८] कुरराः सारसाश्चैव वज्रजुलाश्चैव पक्षिणः ॥१२॥ [१२पू
 १९ उ] ततो मे बुदिरुत्पन्ना तान् दृष्ट्वा जलचारिणः । [N
 अत्र प्रवेक्ष्याम इति मया प्रोक्ताः प्लवंगमाः ॥१३॥ [१२उ
 ४०] अमीषामपि सर्वेषामेषा बुदिरुपस्थिता ।
 गच्छामः प्रविशामोऽत्रैर्मर्तृकार्यत्वरान्निताः ॥१४॥ [१३
 ४१] परिगृह्य ततो गाढं वयं हस्तं परस्परम् ।
 इदं प्रविष्टाः सहसा विलं सतिमिरं महत् ॥१५॥ [१४
 ४२] एतन् नः कार्यमेतेन कार्येण वयमागताः ।
 ४३पू] त्वां चैवोपगताः सर्वे त्रियमाणा बुभुक्षया ॥१६॥ [१५
 ४४ उ] ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानराः । [१७व
 एवमुक्ता तु धर्मज्ञा वानरैस्तैः स्वयंप्रभा ॥१७॥ ।

१. कै ल, ल, व म श रा—

० स्वतः सर्वे ।

३. कै ल, ल, व म य रा—

प्रविशामः ।

२. म ल, व श रा म य—प्रतिब०

४. म रा—० बुभुक्षया ।

४६] मस्युवाच ततः सर्वानिदं तान् हरिपुङ्गवान् । [१८
सर्वेषां परितुष्टाऽस्मि वानराणां महौजसाम् ॥१८॥

४६] चरन्त्योश्च इमं धर्मं न कार्यं मम केनचित् । [१९
N] एतेनैव कृतं मम यद् विश्रान्तं श्रमातुरैः ॥१९॥ [N

इत्यार्षे रामावणे किष्किन्वाकावटे स्वयंप्रभावान्वयं नाम

त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥४३॥

-
<p>१. कै म ल, ल, व म श रा च—
चरता रामकपीयं ।</p> | <p>३. ल, ल, व म श—किष्किन्वाका.
म च—नस्ति ।</p> |
|--|---|
२. हा—यदि जातं ।

[बं-५२] = [चतुश्चत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५१]

१५] एवं श्रुत्वा शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् । [१५

९३] ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे परितुष्टाः स्वयंप्रभाम् ॥ १ ॥ [N

सौलस्वभावैरस्माभिर्यदिदं व्याहृतं वचः ।

१०] त्व सर्वं मर्षणीयं ते सर्वैरेषं कृतोऽञ्जलिः ॥ २ ॥ [N

एकं तु वयमिच्छामस्त्वत्प्रसादं तपोधने ।

११] श्रूयतामभिधास्यामस्तच्छ्रुत्वा कर्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ [N

कृत्स्नो मासः परिगतो बिलेऽस्मिस्तु तपोधने ।

१२] न च जानीम तं देशं प्रविष्टा येन वानराः ॥ ४ ॥ [N

तदिच्छामो वयं भद्रे बिलात् तस्मात् तपोधने ।

१३] त्वचेजसा विनिगन्तुं त्वं हि नः परमा गतिः ॥ ५ ॥ [N

कृतश्च समयोऽस्माकं सुग्रीवेण महात्मना । [२३

१४] स च कालो व्यतिक्रान्तो बिलेऽस्मिन् परिधावताम् ॥ ६ ॥ [१५

महश्च कर्म कर्तव्यमस्माभिरधर्मचारिणि ।

१६] तच्चापि न कृतं कार्यमिहास्माकं प्रवेशनाद् । [५

१७] तद् राजभयभीतान्नः प्रीत्याजीव(?)तिर्मुर्धेति ॥ ७ ॥ [४३

इति ब्रुवाणांस्तान् सर्वान् सर्वभूतहिते रता । [N

१. कै अ ब म ल२ श भ—

०रेष ।

रा ल, च—०ष कृताञ्जलिः ।

ब—† ०ष कृतेञ्जलिः ।

श—०व कृताञ्जलिः ।

२. अ म—एवं ।

३. अ—०प्रसादात् ।

४. ल, ब म ल२ श—नास्ति ।

५. कै रा ल, ब म ल२ श—

बनेस्मि० ।

६. ल, ब म ल२ श—नास्ति ।

७. भ—

सा त्वमस्माद् बिलाद्गुणदुष्टारविमुर्धेति ।

८. रा ल, ब म ल२ श भ—

० ज्यविद्यु० ।

९. कै रा ल, अ ब म ल, श—

०तेरतान् ।

च—०तेरतो ।

- १८] इदं मधुरया वाचा तापसी वाक्यमब्रवीत् ॥८॥ [६
 इदं तु सुरराजेन बिलं शक्रेण संयुगे ।
 १९] असुरार्थं विसृष्टेन पुरा वज्रेण दारितम् ॥९॥ [७
 दुराधर्षं दुरावापं नानाग्नविभूषितम् ।
 २०] महाप्राज्ञेन भूतार्थं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥१०॥ [८
 एवं देवविस्मृष्टेन बिलेऽस्मिन् वज्रदारिते ।
 २१] जीवता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निर्वर्तितुम् ॥१२॥ [९
 तपसश्च प्रभावेन नियमोपार्जनेन च ।
 २२] सर्व एव बिलादस्माभिष्क्रमिष्यथ वानराः ॥१२॥ [१०
 सम्मीलयत नेत्राणि सर्वे वानरपुङ्गवाः ।
 २३] नहि निष्क्रामितुं शक्यं चक्षुषि हनिमीलिते ॥१३॥ [११
 ततस्ते हरयः सर्वे सुकुमाराङ्गलैः करैः ।
 २४] समावृण्वते नेत्राणि तुष्टा गमनकाङ्क्षिणः ॥१४॥ [१२
 N] ततस्तान् वानरान् सर्वास्तापसी धर्मचारिणी ।
 उत्तार्य विपमात् तस्मात् समाश्रास्येदमब्रवीत् ॥१५॥ [१३
 २६] एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमानेष संज्ञो महाऽचलः ।

१. म—पुत्रार्थे ।

२. म—वैचषि० ।

३. रा अ—† ० चारिते ।

४. ल_२—† जीविता ।

५. रा ल, व—प्रभावेण ।

६. कै ल_२—० मेमार्ज० ।

ब ल, श—० मेमार्गणेन ।

अ—† ० मेमार्ज० ।

म—† ० मेमार्ग० ।

७. कै रा ल, व म ल_२ श—नास्ति ।

८. ल_२—† सुकुमाराङ्गलैः ।

९. कै—† समावृण्वतु ।

अ म - समावृण्वन् ।

म—समावृण्वतु ।

च—† समावृण्वन् स्व० ।

ल_२—समावृण्वन्ति ।

१०. ल, व—ब्रह्मचारिणी ।

११. ल_२—† विधिः ।

१२. अ च—† ० शोभावाक्यः ।

ल_२—सर्वो महत्कः ।

एष प्रस्रवणः शैले एष पार्श्वे महोदधिः ॥१६॥ [१५
 २७] स्रस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरोत्तमाः ।
 २८पू] इत्युक्त्वा तद् बिलं श्रीमत् प्रविवेश यशस्विनी ॥१७॥ [१६
 बिलं तु तद् वै तपसा स्वयंप्रभा
 प्रविश्य धर्मेण तथा तपस्विनी ।

N] स्थले तु तस्मिन् हरयो व्यवस्थिताः

कराग्ररुद्धैर् वदनैः समागताः ॥१८॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे बिलनिष्क्रमणं नाम

चतुस्त्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

१. कै रा अ च—श्रीमानेष ।

२. रा -† श्रीमान् ।

३. ल_२—† बिडे ।

४. कै—† स्थली ।

५. ल_२—इति ।

६. ल, व म ल_२रा—किष्किन्धा० ।

म च—नास्ति ।

७. कै—अ च—० निष्क्रमणौ ।

म—† बिष्व० ।

ल_२—विनिष्क्रमणौ ।

[६-५१-] = [पञ्चचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५१]

वानरास्तु महावीर्या हस्तरुद्धमुखाः स्थिताः ।

१] मुमुहूर्तेन कालेन चक्षुष्युन्मील्य सङ्गताः ॥१॥ [१३

ततस्ते ददृशुर् घोरं समुद्रं वरुणालयम् ।

२] अपारमिव गर्जन्तं महोरगनिषेवितम् ॥२॥ [१७

३५] ततस्तं देवमागम्यं सौम्यं वितिमिरं शुभम् ।

N] अवगच्छन्त निष्क्रान्तं सुग्रीवस्य प्रतिश्रुतम् ॥३॥ [N

N] मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।

४८] स नो मासो व्यतिक्रान्तो यो राक्षसं समयः कृतः ॥४॥ [१८

ते विन्ध्यस्य गिरेः पादे चित्रपुष्पितकानने ।

५] उपविश्य महाकायाञ्च चिन्तामापेदिरे तदा ॥५॥ [१९

ततः पुष्पातिमोरींस्तेन लताश्रितसमावृतान् ।

N] दृष्ट्वा वासन्तिकान् वृक्षान् बभूवुर्भयविलम्बाः ॥६॥ [२०

ते वसन्तमनुमासं प्रतिवेधं परस्परम् ।

N] नष्टसन्देहकालार्था निषेदुर्वसुधातले ॥७॥ [२१

ततः पीनायतस्कन्धः सिंहर्षममुजो बली ।

६] युवराजोऽङ्गदो नाम ततो वचनमब्रवीत् ॥८॥ [२२

१. ल, व ल_१—स मुहूर्तेन ।

२. अ ल_१—इ चक्षुष्युः ।

३. म—ततस्ते ।

४. ल, व म श—० मागत्य ।

५. कै म व म ल_१ श म—
इ अवगच्छन्तं । च—अवगच्छन्तु ।

६. म—समस्य ।

७. कै रा ल, म व म ल_१ श—
० वासिह । च—निहितं ।

८. म—राक्षः ।

९. म—ततः ।

१०. कै रा ल, व म ल_१ म च—
० विभारामां ।

११. कै रा ल, व म ल_१ म—
लतावृक्षिः ।

म च—० लतावृक्षः ।

श—० लतावृक्षिः ।

१२. म—प्रतिपक्ष ।

१३. कै रा ल, म व म ल_१ रा—
ते वसन्तमासं दृष्ट्वा राक्षसीतिवत्ता भवत् ।

अयमङ्गदो महामातृस्त्वतो वचनमब्रवीत् ॥

१—च—वसन्तमासं । श—वसन्तमासो ।

शासनं कपिराजस्य पूर्णे मासि निवर्तितुम् ।

- ७] स च पूर्णो बिलेऽस्माकं निबोधध्वं पुत्रङ्गमाः ॥१९॥ [२४
 ९पू] तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः पितृव्यो मम वानराः । [३०पू
 N] राघवार्थे स्वकान् प्राणांस् त्यजेच्चैव न संशयः । [N
 ९उ] क्षमिष्यति स नास्माकं व्यतिक्रममिमं प्रभुः ॥१०॥ [३०उ
 न हि ज्ञाम्यति सुग्रीवः कर्म घोरमिदं कृतम् । [N
 १०] सीताऽधिगमनेऽस्माभिः पापमेवागमिष्यति ॥११॥ [३१पू
 प्राप्तदोषा वयं सर्वे साधु प्रायमुपास्महे । [N
 ११] त्यक्त्वा दारांश्च मित्राणि धनानि च गृहाणि च ॥१२॥ [३१उ
 स चास्मान् घातयेद् राजा पश्चात् प्रतिगतानितः ।
 १२] वधेनाप्रतिरूपेण मृत्युः श्रेयानिहैव नः ॥१३॥ [३२
 न चाहं यौवराज्येन मेते तस्याभिषेचितः ।
 १३] सुग्रीवो यदि नोक्तः ह्याद् रामेणाक्लिष्टकर्मणा । [३३
 N] अङ्गदः परिपाल्यस्ते हतेऽस्मिन् स्यामहं हंतः ॥१४॥ [N
 स पूर्ववद्वैरो मामिमं दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ।
 १४] घातायिष्यति दण्डेन तीव्रेण समुद्वृज्जनम् ॥१५॥ [३४
 किं मे मुहुर्दिश्व समं पश्यतो जीवितान्तकम् ।

१. म—०ततां ।

२. ल_१—उ ।

३. म—अतः परमधिकः पाठ—

सोऽहं व्यतीतसमये सुग्रीवरथ महात्मनसः ।

इह प्रायोपवेशं नः प्रथ्यं मम्येऽयं वानराः ॥

५. की रा ल_१ अ ब म ल_२ रा च—

कृति ।

५. रा—त्यजंश्चैव । ब—त्यजे चैव ।

६. अ म च—नोऽस्माकं ।

७. ल_२—०नेऽस्माकं पापमेव गमि० ।

८. ल_२—† यौवराजेन

९. ल_१ ब म—†सते ।

१०. की ल_१—† मतः । ब—† गतः ।

ल_२—ततः ।

- १५] इहेव प्रायमासिष्ये रम्ये सागररोधसि ॥१६॥ [१५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनमङ्गदस्य मुत्वाञ्छ्युतम् ।
१६] सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः कर्ण वाक्यमब्रुवन् ॥१७॥ [१६
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियार्थं राघवस्य तै ।
१७] अस्मानकृतकार्याश्च सम्पूर्णे समयागमे ॥१८॥ [१७ पू
अदृष्टायां च सीतायां दृष्ट्वाऽस्मांश्चाङ्गितान् पुनः । [१७ उ
१८] राघवप्रियकारार्थं वधिष्यति न संशयः ॥१९॥
न क्षमन्त्यपरार्थानां प्रधानानां नराधिपाः । [१८
१९] प्रधानभूताश्च वयं सुग्रीवस्य मताः सदा ॥२०॥ [१९ पू
२० उ] भयादितानां तेषां तु पुत्रगानां महात्मनाम् ।
उवाच वाक्यं तारेयस्तत्कालसदृशं वचः ॥२१॥ [२० पू
२१] विषादस् त्यज्यतामेष सर्वैरेव पुर्वङ्गमैः ।
प्रविशामे विलं दुर्गं यस्मादद्य विनिःसृताः ॥२२॥ [२० उ
२२] यदि वा रोचते वाक्यं ममेह हरिपुङ्गवाः ।
क्रियेतां किं विपुष्टेन श्रेयो" गुणदिशाम्यहम् ॥२३॥ [N
२३] दुर्धर्षं च महच्चैव बहुभक्ष्यं च वानराः ।

१. ल, म च—१. मासिष्ये ।

२. रा ल, —१. ममवीर ।

३. म च—च ।

४. कै रा ल, अ व म ल, रा—
• लकारास्तु ।

५. म—समये कृते ।

६. ल, —च ?

७. रा ल, —• स्मांश्च गतान् ।
ल, —१. स्मांश्च गतान् ।

८. ल, व म—• लकारार्थं ।

कै रा ल, अ ल, —• कामार्थं ।

९. कै रा ल, अ व म ल रा च—
• पराधानि ।

१०. म—वरं ।

११. कै रा ल, व म ल, श—
उवाचमाः ।

१२. म म च—१. प्रविशामि ।

१३. श—क्रियते ।

१४. कै रा ल, अ व म ल, रा—
विपुष्टेन ।

१५. कै—श्रेयोऽप्यु० । रा—श्रेयोऽप्यु० ।

तत्रस्थान् नो न शक्ता हि' द्रष्टुं सेन्द्रा अपि देवताः॥२४॥[४१पू
२४पू] किं पुनो राघवो राजा लक्ष्मणो वाऽपि वीर्यवान् ।

२४उ] सुग्रीवो बानरेन्द्रो वा नो वा सर्वे वनौकसः ॥४५॥ [४१ उ
संश्रुत्य वाक्यं हि' तदाऽगदस्य

प्रोचुश्च सर्वे हरयः समेताः ।

यथा न हन्येयं तथा विधानं

२६] विधीयतां संश्रयिताः स्म(?)सर्वे ॥२६॥ [४२

इत्यार्षे रामार्षणे किष्किन्धार्काडे अंगदयोः सर्वं नाम
पञ्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

१. कै ल, व म—वाक्येति ।

अ—वाक्य देवता ।

रा ल_१श—इ. ०म्वापि देवताः ।

२. ल, —पुनः । ल_२—पुनः ।

३. ल_१—नौ ।

४. कै—इ. वनौकसाः ।

५. कै ल_१—य ।

६. म—स ।

७. ल_१—इति ।

८. ल, व म श—किष्किन्धार्का० ।

अ—०वाक्यान्ते विमिश्रये ।

म च—नास्ति ।

९. ल_१—वागदयोः ।

[६-५४] = [षट्चत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५४]

१५] तर्षा बदति तारेये ताराऽधिपतिर्वचसि । [१५

N] अवमन्य तु तद्वाक्यं गदुकं तेन संसदि ॥१॥ [N

५७] अभिसन्धातुंमारेमे हनुमानैकदं ततः । [५७

१७] अथ मेने हृतं राज्यं हनुमानैकदेन तु ॥२॥ [१७

N] अयुक्तं व्याहृतं तेन श्रुत्वा तत् पवनात्मजैः । [N

बुद्ध्या चाष्टाङ्गर्या युक्तं नेयतेजःसमन्वितम् ।

२] चतुर्दशैर्गुणं मेने'' हनुमानं बालिनः सुतम् ॥३॥ [२

आपूर्यमाणं यज्ञसा तेजोबुद्ध्या समन्वितम् ।''

३] ज्ञानिनं गुरुपसादौ वर्षमौनमिव श्रिया ॥४॥ [३

बृहस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमेण समं पितुः ।

४] शुश्रूषमाणं तारेयं गुरोरिव पुरन्दम् ॥५॥ [४

५५] मर्तुरेव'' पराक्रान्तेः सर्वशास्त्रविशारदः । [५५

N] आबभाषे हृदमतिर् नयाय नयकोविदः ॥''६॥ [N

स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपदर्शयन् ।

१. कै रा ल, ब म ल, श—उदा ।

२. रा—† •सांघातु• ।

३. म ल, च—हनूमा• ।

४. म—वचः ।

५. श—हृतं ।

६. ल, —हनु• ।

७. ल, —नास्ति ।

८. म च—ज्ञा• ।

९. श—नयेन च सम• ।

१०. ल, —नास्ति ।

११. च—हनू• ।

१२—म—नास्ति ।

१३. कै—† वरमा• ।

१४. कै रा ल, म ब म ल, —
‡शुश्रूषमा• ।

१५. ल, —† •तुर्दशपरा• ।

श—† •र्षे पराक्रान्ता ।

१६. श—† •विशारदा ।

१७. म—

अभिसन्धातुमारेमे हनुमानैकदं ततः ।

- ६] मैदयामास सर्वास्तान् वानरान् वाक्यसंपदा ॥७॥ [६
 तेषु सर्वेषु भिक्षेषु ततोऽमीष्यदङ्गदम् ।
 ७] भौषणैर्बहुभिरदृष्ट्यै शिष्यापदसंमन्त्रितैः ॥ ८ ॥ [७
 त्वं सप्तो वानरः पित्रा युधि तारेय विक्रमैः ।
 ८] दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥९॥ [८
 नित्यमस्थिरचित्तत्वात् कपयः कपिकुञ्जर ।
 ९] नाङ्गां ते प्रसहिष्यन्ति पुत्रदारैर्विनाकुताः ॥१०॥ [९
 त्वय्येते नानुरक्षे(ऽज्ये)युः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।
 १०] यथाऽहं तारनीलो च सम्पत्तौ न पितुस्तत्र ॥११॥ [१०
 न ह्यहं न च ते सर्वे सामदानार्थमेदनैः ।
 ११] दण्डेन वा त्वया शत्रयाः सुग्रीवादपक्रुषितुं ॥१२॥ [११
 न विग्रहं समं प्राहुर् दुर्बलस्य बलीयसा ।
 १२] आत्परसाकरीं तस्माद् बुद्धिं गृह्णाति दुर्बलः ॥१३॥ [१२
 यथात्रै मर्त्यैवे स्यातुं बिले मयविनिर्मिते ।
 १३] तत्र लक्ष्मणवार्णोनां सुंकरं प्रविदारणम् ॥१४॥ [१३
 १४पू] स्तोकं हि कुतमिन्द्रेण वज्रेणात्र विदारणम् ॥१५॥ [१४पू

१. ल_२—सर्वसंपदा ।
 २. कै रा म ल, श—० भाष्यदङ्गदम् ।
 ३. ल म ब म च—मीषणैर् ।
 ४. कै रा ल, ब म ल_२ श म—
 ०ष्टैः ।
 ५. कै ल, ब ल_२—† सेक्षा० ।
 श—† सेनाप० ।
 म—† साक्षेपा० ।
 ६. ब म—सर्वो ।
 ७. कै—† विक्रमः । श—सर्वो ।
 ८. कै ल, —† ० भेदये ।

९. म म च—वाक्यैः ।
 १०. कै ल_२—० वि कर्षि० ।
 ११. च—नहि ।
 १२. कै रा ल, म ब म ल_२—
 यथात्र । श—† पक्षात् ।
 १३. कै रा ल, म ब म ल_२ श—
 मन्वते ।
 १४. म—० नामीष्यदङ्गदम् ।
 म च—† ० नां सुकरः ।
 १५. श—प्रविषा० ।
 म च—विदारणे ।

- [N] बल्लोकसारमिन्द्रस्व पुंरं सुरगणैर हृतम् । [N
 १४ [उ] लक्ष्मणो निश्चितैर्वाणैर्भिन्धात्पत्रपुटं बध्ना ॥१६॥ [१४ व
 वज्रमेकं सुरेभ्यस्य सर्वज्ञमुनिवर्णय । [N
 १५] लक्ष्मणस्य तु नाराचा बहवः सन्ति तद्विधाः ॥१७॥ [१५ पू
 अथः स्थातुं महाबाहो यदैवान्न त्वमेष्यसि ।
 १६] तदैव बहवः सर्वे त्यक्त्यन्ति कृतनिश्चयाः ॥१८॥ [१६
 स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विधा भयातुराः ।
 १७] खेदितां दुःस्वप्नय्याभिः त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः ॥१९॥ [१७
 स विहीनः मुहुरिदं हितकामैश्च बन्धुभिः ।
 १८] तृणादपि भयोद्विग्नः स्पर्द्धमानो भविष्यसि ॥२०॥ [१८
 ने हि जातु न हन्युस् त्वां रामलक्ष्मणसायकाः ।
 १९] अपवृत्तं महावेगाः शक्राश्वनिर्सेमस्वनाः ॥२१॥ [१९
 अस्माभिस्तु गतं सौर्धं विनीतवदुपस्थितम् ।
 २०] आनुपूर्व्याऽथ मुग्धीवः स्वराज्ये स्थापयिष्यति ॥२२॥ [२०
 धर्मकामः पितृव्यस्ते पुत्रकौमो हृदयतः ।

१. ल, व—बल्लोक० ।

[ल_२—बल्लोकसारमिन्द्रेण ।

म व—† बल्लोक० ।

२. रा—पुरा० ।

३. व—वैर ।

४. कै रा ल, व म ल_२ श—पत्नेव ।

५. व—† वधाः ।

६. म व—अवस्थातुं ।

७. कै रा म व व ल_२—वैरलो ।

ल, म श—वैरलो ।

८. रा—स्पर्द्धमा० ।

म—स्पर्द्धमा० ।

९. म—वे ।

१०. कै रा ल, व म ल_२ व—
 नित्यमप्रभाः ।

म व—वज्रातपि० ।

म—वज्रातपि० ।

११. ल, व म श—† सारं ।

१२. कै रा ल, व म ल_२ श—
 दुष्कृतयो ।

२१] युधिः सत्यप्रतिज्ञश्च न स जाह्नवं करिष्यति ॥२३॥ [२१

प्रियकायश्च ते^२ मातुस् तदर्थं तस्य जीवितम् ।

२२] तस्यापत्यं हि^३ नास्त्यन्यस्तस्मादङ्गद गम्यताम् ॥२४॥ [२२

सर्वेषामेव दुःखोऽयं ततोऽस्त्येभ्यधिकं तु किम् ।

N] अपराधं भवेद् येन बिलं त्वं संप्रवेक्ष्यसि ॥२५॥ [N

इत्यार्षे रामार्वणे किष्किन्धाकाण्डे हनुमद्वाक्यं नमः

षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

१. ल_१—न स राजवं ।

अ—न च त्वां जन्तु मातयेत् ।

२. रा—। मे ।

३. म च—च ।

४. अ—नक्त्यन्यत् त० ।

५. अ—प्रवितान्प्रधिकं तु ।

६. रा—जीरामा० ।

७. ल व म हा—किष्किन्धा० ।

अ—नक्षिप ।

८. अ—नक्षिप ।

[६-५५] = [सप्तचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५५]

श्रुत्वा तु हनुमद्वाक्यं प्रेम्भितं धर्मसंहितम् ।

१] स्वामिसत्कारसंयुक्तमङ्गदः प्रत्युवाच ह ॥१॥ [१]
धैर्यं धैर्मो यैश्चः शौर्यमानृशस्यमथार्जवम् ।

२] विक्रमश्चैव सैत्यं च सुग्रीवे नोपपद्यते ॥२॥ [२]
कथं धर्मान् स जानीते भ्रातरं पूर्वजं हि यः ।

३] अश्मना पर्यरुन्धीत विश्वासानुर्गतं पुरा ॥३॥ [४]
भ्रातुरप्येष्टस्य यो भार्या जीवतो महिषी प्रियाम् ।

४] धर्मतो मातरं यस्तां स्वीकरोति जुगुप्सितः ॥४॥ [३]
सखा पाणिगृहीतश्च कुतकर्मा महायन्त्राः ।

५] न स्मृतो राघवो येन स कस्य मुकुतं स्मरेत् ॥५॥ [५]
लक्ष्मणस्य भयाद् येन नाधर्मभयभीरुणा ।

६] आदिष्टा मार्गितुं सीतां स कस्य मुकुतं स्मरेत् ॥६॥ [६]
तस्मिन् पापे कुतश्चे च स्मृतिहीने दुरात्मनि ।

७] आर्यः को विश्वसेत् प्राज्ञः सत्कुलीनो जिजीविषुः ॥७॥ [७]
न चाहं यौवराज्येऽस्मिन् सुग्रीवेणाभिषेचितः ।

N] राघवेणाभिषिक्तोऽहं^१ रामेणाह्लिष्टकर्मणा ॥८॥ [N]
राजपुत्रं प्रतिष्ठाप्य सगुणं वैऽपि निर्गुणम् ।

१. म म च—मयत्तं ।

२. म—धर्मोत्तमता ।

३. म च—सत्यम् ।

४. वै—वि...वापुण्यं ।

लक्ष्—लक्ष्मणपुण्यं ।

श्रा—श्रीमन्मत्तपुण्यः ।

५. रा म—राजीवो ।

६. म—लक्ष्मणेन ।

७. लक्ष् म—सीता ।

८. म—नास्ति ।

९. म म च—लक्ष्मणेनो ।

म वा—लक्ष्मणेनो ।

१०. श्रा—श्रीमन्मत्तपुण्यः ।

११. म—मयत्तं ।

- ८] स कथं तु कुलीनं मां पितृव्यो जीवयिष्यति ॥९॥ [८
मिश्रमन्त्रो विरुद्धश्च तथागुणकथां ब्रुवन् ।
९] किष्किन्धां प्राप्य जीवेयं सुग्रीववक्षसः कथम् ॥१०॥ [९
उपांशुदण्डेन हि मां बन्धनेनावर्त्तादयेत् ।
१२] शठः क्रूरः कुतघ्नश्च सुग्रीवो राज्यकारणात् ॥११॥ [१०
बन्धने योजयत्यस्माच्छ्रेयः प्रायोपवेशनम् ।
११] अनुजानीत मां सर्वे गृहान् गच्छन्त वानराः ॥१२॥ [११
गमिष्यामि न तत्राहमकुतार्थः कदांचन ।
१२] इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ॥१३॥ [११
अभिवादनपूर्वं तु जनः कौश्ल्यमुच्यताम् ।
१३] वाच्यस्तीतो यवीयान् मे सुग्रीवो वचनान्मम ॥१४॥ [१३ च
आरोग्यपूर्वं कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ।
१४] मातरं चापि मे तारामाश्वासयितुमर्हसि ॥१५॥ [१४
१५पू] प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुकोष्ठा तपस्विनी । [१५पू
N बहुभिर मधुरैर वाक्यैः श्लोकप्रणुदनैः शुभैः ॥१६॥ [N
N भर्तृहीनो विवत्सा च श्लोकीर्ता दुःखभागिनी । [N

१. व—कुलीनः ।

ल, —† पितृव्यं ।

म—तत्कुलीनं ।

२. ल, व म य—० किष्किन्धां ।

३. म—नास्ति ।

४. रा व—† बंधेन वा० ।

५. म—नास्ति ।

६. अ व म—† ० कोशयेस्तोत्समां कुयः ।

७. अ म व—कथं वन ।

८. कै म म व—० मासिष्ये ।

९. कै—वा ।

१०. कै रा ल, व म ल, य—
जनकोत्सवः० ।

११. कै रा ल, व म ल, य—
† ० स्ततो ।

१२. कै रा—व का ।

ल, व म ल, य—व का ।

१३. रा—श्लोकप्रणुदः ।

१४. व—भर्तृहीना ।

१५. म—जनमता ।

१५ व] विनष्टं मामिह श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ॥१७॥ [१५ व

एतावदुक्ता वचनं दृष्ट्वास्नानभिवाद्य च ।

१६] संविवेक्षाद्गदो भूपौ रुदन् दर्शेषु दुर्भनाः ॥१८॥ [१६

तस्य संविज्ञतः श्रुत्वा वचनं हरियूषपाः ।

१७] नयनेभ्यः प्रमुमुषुः श्लोकजं वारि दुःखिताः ॥१९॥ [१७

सुग्रीवं चापि निन्दन्तैः प्रशंसन्तो हि वालिनम् ।

१८] परिवार्याङ्गदं सर्वे विविधुः प्रायमासितुम् ॥२०॥ [१८

निश्चयं वालिपुत्रस्य विज्ञाय हरिपुंगवाः ।

१९] उपस्पृश्योदकं सर्वे प्राकृमुखाः समुपाविशन् ॥२१॥ [१९

२० पू] दक्षिणाग्रेषु दर्शेषु कृत्वा चोचरतः शिरः । [२० पू

N] ते दीनदर्शनसः सर्वे रुदन्तो हि पृथक् क्षितौ ॥२१॥ [N

२० व] तमेवानुपरिष्यन्तः सर्वे संविविद्युस्तदा । [N

स संविज्ञद्विर् बलिभिर् महीचरो

महाऽद्रिशृङ्गप्रतिमैः प्रवङ्गमैः ।

बभूव सञ्जादितकन्दरान्तरो

२१] सृष्टं नदद्विर् जलदैरिबोष्णैः ॥२३॥ [२३

इत्येवैव रामार्धेने किष्किन्धाकावडे प्राचोपवेशनं नाम

सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

१. म—+ बापि । ल_२—+ बापि ।

२. रा—+ बापि । म च—बापि ।

३. म च—निर्गुहाः ।

४. रा—+ गोपि । म—+ तम ।

५. के—+ चर्चवायो ।

६. के म म च—+ मासितुं ।

७. म च—हरियूषपाः ।

८. दृ—वदीन ।

९. ल_२—प्राकृमुखाः समुपाविशन् ।

१०. ल व म श—सञ्जादितकन्दरो वृक्षं ।

११. रा म—+ रिबोष्णैः ।

१२. रा—इत्येवैव श्रीरा ।

ल_२—इति रा ।

१३. रा ल_१ व म श—किष्किन्धा ।

म च—बापि ।

[बं-१६] = [अष्टचत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५९]

उपविष्टाश्च ते प्राये' सर्वे तस्मिन् महीचरे ।

- १] हरयो वृद्धराजोऽथ तं देसमुपचक्रमे ॥ १ ॥ [१
 N] स गुहाया विनिर्गम्य विन्ध्यस्य शिखरे स्थितः । [N
 संपातिर् नाम वेगेन दीर्घजीवी विहंगमः ॥ २ ॥
 २] भ्राता जटायुषः शूरः प्रख्यातबलपौरुषः । [२
 कन्दरादभिनिर्गम्य स विन्ध्यस्य गिरेर्द्विजः ॥ ३ ॥
 ३] उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा संदृष्ट इदमब्रवीत् । [३
 विधिः किलै परो लोके विधिनैवोपपद्यते ॥ ४ ॥
 ४] यथेदं विहितं मक्ष्यं मम चिरमिहेप्सितम् । [४
 N] देवेन विहितं नूनं मक्ष्यमेतदुपस्थितम् ॥ ५ ॥ [N
 मांसं वराणां खादिष्ये वानराणां मृतं मृतम् ।
 ५] दृष्टोऽब्रवीच्च संपातिर् दृष्ट्वा तान् हरियूथपान् ॥ ६ ॥ [५
 तस्य तद् वचनं श्रुत्वा विहगस्याभिषैषिणः ।
 ६] अङ्गदः परमायस्तो हनूमेन्तेमुवाच ह ॥ ७ ॥ [६
 पश्ये सीतां' प्रवादेन साक्षाद् वैवस्वतो यमः ।

१. अ म च—† प्रायः ।

२. ल, ब म श—विनिष्क्रम्य ।

३. म—परिगतो ।

४. श—विहितं ।

५. ल, ब म—० मिहेषितं ।

ल_२—० मिहोषितं ।

६. म—देवेन ।

७. ल, ब म—† ० मेतमुपस्थितः ।

ल_२ श—† ० दुःस्थितः ।

८. च—वरं ।

९. च—वानराणां ।

१०. म—मृते मृते ।

११. कै रा ल, ब म ल_२ श—

अतः परमधिकः पाठः—

प्रावदुक्त्वा संपातिः प्रेक्षमाणः कुबंगमाप् ।

कै—,, ,, प्रेक्षमाणाय ,,

अ—,, ,, प्रेक्षमाणः ,,

च—,, ,, प्रेक्षमाणा ,,

१२. रा—इदुमंत० ।

१३. कै रा ल_२ श—पश्यत्येतं ।

ल, ब—पश्यत्येतं ।

म—† पश्यमेतं ।

- ७] ईमे दैत्यपुत्रास्तो वानराणां विपक्षे ।
 रामस्व न कृतं कार्यं नै राज्ञो वैश्वे कुर्वन् ॥१६॥
- ८] हरीणामियमज्ञाता विपक्षिः संहसा कृता ॥ [८
 वैदेक्षां द्वियमाणायां कृतं कर्म जटायुषा ॥१०॥
- ९] गृद्धराजेन यत् तत्र श्रुतं वस्तैश्च संज्ञयः । [९
 रावणेन नृसंसेन स तु प्राणैर् वियोजितः ॥११॥ [N
- १०] यथा सर्वाणि भूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ।
 भियं कुर्वन्ति रामस्य त्यक्त्वा प्राणांस्तथा वयम् ॥१२॥ [१०पू
- ११] रामस्यार्थे पराङ्मान्ताः सर्वे संत्यक्तजीविताः ।
 कान्ताराणि प्रविष्टाः स्मो न च पश्याम्यैषिखीम् ॥१३॥ [१२
- १२] धन्यः स गृद्धराजस्तु रावणेन हतो रणे ।
 मुक्तश्च सुग्रीवभयाद् गतश्च गतिमुच्यमान् ॥१४॥ [१३
- १३] पितुं र्मेम विनाशाय जहार जनकात्मजाम् ।
 राक्षसापसर्दो ब्रूहः पौलस्त्यकुलपांसनेः ॥१५॥ [N
- १४] भूतान् भूतानर्थं पत्नी मक्षयिष्यति वानरान् ।

१. कै रा ल, अ व म हा म च—
 हरे ।
२. ल,—नास्ति ।
३. कै रा ल, अ व म ल, हा—
 भुवं वस्तु न ।
 व—भुवर्वास्तु ।
४. ल,—सर्वे संजीविताः ।
 हा—स्मरं संजीविताः ।
५. हा—पश्यामि ।
६. च—† गतिमुच्यमाना ।

७. हा—पितुर्नाम० ।
८. कै ल, व म ल, हा—
 † राक्षसापसर्दो ।
 रा † पश्यामि ।
९. च—† पौलस्त्यः ।
१०. अतः परमधिकः पाठः—
 अ म—
 जटायुषो वाकिजश्च नाकाह्वरवस्तु च ।
 च—,, ,, विनाशा ,, ,,

- N] धन्यः स मृद्धाधिपतिर् जटायुः परवीरहा ॥१६॥ [N
 यो राघवार्ये निहतो रावणेन दुरात्मना ।^१
 N] पितुर्मम विनाशेन रामप्रवाजनेन च ॥१७॥ [N
 १५ उ] हरणेन च वैदेह्या हरयः संशयं गताः । [१४ उ
 N] एकस्याः खलु कैकेय्याः कृते क्षिप्यन्ति वानराः ॥१८॥ [N
 मृदुष्करं कृतं कर्म कैकेय्या धर्मगर्हितम् ।
 १६] रय्या समस्तं निहतं कुलमात्मा तथा वयम् ॥१९॥ [N
 कैकेय्या हि कृते पापे शोकेन स गतो दिवम् ।
 १७] सत्यसन्धः सितिपतिः पुत्रं संप्रेष्यं दण्डकंम् ॥२०॥ [N
 N] यस्य रामस्य वसतो रावणेन हृता प्रिया ।
 उपकारं हि कुर्वन्ति साधवः स्वजने सदा ॥२१॥ [N
 १८] धन्यः स मृद्धाधिपतिर् जटायुः परवीरहा ।
 १९ पू] यो राघवार्ये निहतो रावणेन पराक्रमी ॥२२॥ [N
 सोऽन्विष्यंश्च महाऽरण्ये सुग्रीवेण समागतः ।
 N] शूरो बाणेन चैकेन सर्वमर्माभिघातिना ॥२३॥ [N
 निहत्य वालिनं रामः सुग्रीवमभिषिक्तवान् ।
 N] सिद्धार्थं तं प्रज्ञासन्तं काले ज्ञात्वा मृगेभ्यरम् ॥२४॥ [N

१. अ म च—पराक्रमी ।

२. रा—नास्ति ।

३. कै ल, अ म ल—+ राजप्रवा० ।

४. ल, अ म ल, श—वानराः ।

५. ल,—+ क्षिप्यन्ति ।

६. कै रा अ व म ल, श अ च—
 वया ।

७. कै ल, अ व म च—+ संप्रेष्य ।

रा—+संप्रेष्य । ल, —+संप्रेष्य ।

८. रा ल, अ म ल, श—वंडके ।

ल—वंडके ।

९. म—सोन्वेप्यम् ।

अ—+ सोन्विष्यम् ।

१०. कै रा ल, अ म ल, श—अ ।

११. कै ल, अ व म ल, श—
 प्रज्ञासंतं ।

रा—प्रज्ञासन्ति ।

म—प्रकल्पान्तं ।

- ततः संचोदयामास सीताऽन्वेषणतत्परः ।
 N] ततो रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥१५॥ [N
 विचीयन्तां दिशः सर्वाः सोऽस्मान्वै प्रेषयत् तदा ।
 N] ते विचित्र्य दिशः सर्वा यद्योद्दिष्टां नृपात्मजाम् ॥१६॥ [N
 अदृष्ट्वा मैथिलीं सीतां भयात् प्रायमुपास्महे ।
 N] त्यक्त-दार-मुह्यद्गर्गस्त्यक्तसर्व-प्रियास्तथा ॥१७॥ [N
 ते वयं नचिरात् कालाभिराहारा बुभुक्षिताः ।
 N] देहमुत्सृज्य यास्यामः प्रतिश्रयमिवापगाः ॥१८॥ [N
 कुलान्येतानि कैकेय्या इतानि त्रीणि लीलया ।
 N] वानराणां नराणां च पक्षिणां प्रवरस्य च ॥१९॥ [N
 १९ उ] एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यमङ्गदस्य मुस्ताच्छ्रुतम् । [१८पू
 भ्रातृस्नेहेन संपातिः सहसा व्यथितोऽभवत् ॥२०॥ [N
 २०] प्रायं समुपविष्टांस्तांस्ततो गिरिगुहाश्रयः । [N
 अन्नवीद् वचनं गृद्धस्तीक्ष्णतुण्डो महाखनः ॥२१॥ [१८उ
 २१] को जटायुषमाख्याति प्राणैरिष्टतरं मम ।
 N] इतं शूरमनार्येणं मम संघट्टयन् मनः ॥२२॥ [१९
 तदहं श्रोतुमिच्छामि विनाशं वानरर्षमाः ।
 २२] भ्रातुर् जटायुषस्तस्य जनस्वाननिवासिनः ॥२३॥ [२२

१. ल, व—स चोद० ।

२. कै ल, व म ल_२—विचेयन्तां ।
 रा—विचीयन्तां । श—विचेयन्तां ।
 म—विचीयन्तां ।

३. ल, म—नास्ति ।

४. म म च—विचित्र्य ।

म ल_२—श्रुतिः ।

५. म ल_२—नास्ति । श्रुतिः ।

च—द्वितीयतृतीयपादौ द्विः पठितौ ।

६. कै रा ल, व म ल_२ श—वस्मात् ।

७. कै रा ल, व म ल_२ श—
 •रसमार्गेण ।

८. कै रा ल, म व म श म च—
 संघट्टयत् ।

९. म श—नास्ति ।

- कथं जटायुर् निहतः कश्च रामो जटायुषः । [N
 २३] कथं वाऽऽसीजनस्थाने युद्धं राक्षसगृह्ययोः ॥३४॥ [२०पू
 सुहृद् भ्राता जटायुर् मे यवीयान् हरिपुङ्गवाः ।
 २४] इतः केन कथं तत्र कस्मात् प्रायमुपाविशन् ॥३५॥ [N
 यवीयसो गुणाढ्यस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः । [२१उ
 २५] नामधेयमिदं भ्रातुश्च चिरस्याद्य मया श्रुतम् ॥३६॥ [२०उ
 N] तत्त्वमिच्छामि विज्ञातुं विनांशे वानराधिपाः । [N
 तस्येष्टस्य मम भ्रातुः सत्त्वा दक्षरथो नृपः ॥३७॥
 २६] यस्य रामः प्रियः पुत्रो ज्येष्ठः स सैहवो गुणैः । [२३
 वनं प्रविष्टः स कथं भार्यया सह सीतया ॥ ३८ ॥ [N
 २७] पृष्ठतोऽनुगतो भ्रात्रा लक्ष्मणेन महात्मना ।
 कथं चापि हता सीता केन वा हरिपुङ्गवाः ॥३९॥ [N
 २८] कस्मिन् वा कारणे त्यक्त्वा एतदोत्स्यातुमर्ह्य । [N
 सूर्यागृहग्नपक्षत्वाच्च शक्नोमि विचेष्टितुम् ॥ ४० ॥
 २९] इच्छेयमस्माद्गिर्यग्राद् भवद्भिरवतारितुम् । [२४
 N] समीपं समुपागम्य स्फुटं च परिभाषितुम् ॥ ४१ ॥ [N

इत्यार्षे रीमावणे किञ्चिद्वक्तव्ये संपादित्वेन नैम

अहमवतारितः सर्गः ॥ ४८ ॥

१. म म च—वासी ।

२. कै ल२ म च—विनाश ।

३. व—सहस्रैः ।

४. म—सर्वमेत० ।

५. च—मे तदात्मा० ।

६. म—† वचेष्टितुं ।

७. म च—परिभाषणं ।

८. म—मन्त्रोऽपरहस्तेन ।

९. ल२—इति ।

१०. रा—भीशमावणे ।

११. ल व म श—किञ्चिद्वा० ।

म च—नास्ति ।

१२. रा—संपातव० ।

१३. म—नास्ति ।

[६-५७] = [एकोनपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-५७]

श्लोकाद् भ्रष्टस्वरमेपि श्रुत्वा ते हरियूषपाः ।

१] श्रद्धधुर नैव तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्किताः ॥१॥ [१

ते प्रायमुपविष्टाश्च दृष्ट्वा मृधं पुनः प्रवृत्ताः ॥

२] चक्रुर् बुद्धितया घोरां सर्वान्नो भक्षयिष्यति ॥२॥ [२

अथवा प्रायमासीनान् यदि नो भक्षयिष्यति ॥

३] कृतकृत्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः ॥३॥ [३

एतां बुद्धिं ततः कृत्वा सर्वे वानरपुंगवाः ।

४] अवतार्य गिरेः शृङ्गाद् मृद्धमाश्वसयंस्तदा ॥४॥ [४

N] समाश्वस्य ततो मृद्धमीश्वरं पिशिताक्षिनाम् । [N

N] पुनगेन्द्रार्तिजः श्रीमानङ्गदैः प्रत्युवाच ह ॥५॥ [N

८५] राजा सर्वस्य लोकस्य इस्वाकूणां महारथः । [७५

राजा दक्षरथो नाम रथकुञ्जरवार्जिमान् ॥५॥

N] तस्य पुत्रो गुणश्रेष्ठो रामो राजीवलोचनः । [N

८६] रामो दाक्षरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकं वनम् ॥७॥ [७६

कश्यपेन सह भ्रात्रा वैदेहा चापि सीतया ।

९] पितुरवाक्यकरः श्रीमान् धर्म्यं पन्थानं यात्रितः ॥८॥ [८

N] वसतस्तस्य रामस्य रावणो राक्षसेश्वरः । [N

१. रा—१. रममि० ।

क_१—१. सुरमि ।

२. च—१. संकिताः ।

३. कै रा ल, व म क_१ श—नास्ति ।

४. कै क_१ म—नास्ति ।

५. म च—१. अवतीर्ष ।

६. क_१—१. वसनेन्द्रा० ।

७. क_१—१. श्रीमानङ्गदैः ।

८. कै रा ल, म व म क_१ श म—
०. रवाक्षिनाम् ।

९. क, व—सह । म—मुक्तिश्च ।

१०. कै रा ल, व म क_१ श—
धर्मपन्थान० ।

११. कै रा ल, व म क_१ श—सर्वेच० ।

N] अकारणरिपुर जातो विधिरेवात्र कारणम् ॥१९॥

१० उ] तस्य भार्याजनस्थानाद् रावणेन हृता च्छलात् । [८उ

१५पू] तां वयं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्यप्रभाभिव ॥१०॥ [१५उ

रामस्याथ पितु मित्रं जटायुर् नाम धार्मिकः ।

११] ददर्श भीतां वैदेहीं द्वियमाणां विहायसा ॥११॥ [९

रावणं विरयं कृत्वा मोक्षयित्वा च मैथिलीम् ।

१२] परिभ्रान्तश्च वृद्धश्च रावणेन हतो रणे ॥१२॥ [१०

१३पू] एवं जटायुर् निहतो रावणेन बलीयसा ।

१४पू] सत्कृतश्चापि रामेण गतः स्वर्गं न संशयः ॥१३॥ [११

५उ] बभूव विरजो नाम वानरेन्द्रः प्रतापवान् ।

६उ] वानरप्रवरः श्रीमान् धार्मिको तस्य चात्मजौ ॥१४॥ [५

सुग्रीवश्चैव वाली च पुत्रौ चैवातुलानुभौ ।

७] लोके विश्रुतकर्माणौ राजा वाली तु मे पिता ॥१५॥ [६

१७उ] ततो मम पितृव्येर्जे सुग्रीवेण महात्मना ।

चकार राघवः ससूर्यमवधीत् पितरं च मे ॥१६॥ [१२

१८] मम पित्रा विहृदं च सुग्रीवं सचिवैः सह ।

निहत्य बालिनं रामस्ततस्तं त्वभ्यवेचयत् ॥१७॥ [१३

१९] रीज्ये चं स्थापितस्तेन सुग्रीवो वानरोत्तमः ।

राजा वानरमुख्यानां तेन च मे पिता वयम् ॥१८॥ [१४

१. अ म च—नास्ति ।

२. अ म च—संस्तुत० ।

३. अ म च—विरजो ।

४. म—अतः परमधिकः पाठः—

ममार्थः पार्थिवः पक्षिन् धार्मिकः पुश्चिरात्प्रवान्

५. म च—वानरः प्रब० ।

६. श—सुग्रीवश्चापि ।

७. कै रा ल, व ल, श म च—

† पितृव्येन ।

८. श—सर्वं सोबधीत् ।

९. कै रा ल, व म श—

विरोधं च सुग्रीवस० ।

१०. अ म च—स राखे

ल, —राखे सं० ।

११. म—नास्ति ।

२०] वैषयं दयदकारयं विधित्य सुसमाहिताः ।

अज्ञानेन प्रविष्टाः स्म धरण्यां विहृतं विलम् ॥१९॥ [१९

२१] मयस्य मायाविहितं वनं तद्वै विधिर्न्यताम् ।

अ्यतीतस्तत्र नो मासो रोज्ञा यः समयः कुतः ॥२०॥ [१७

२२] तेन स्म कपिराजेन प्रेषिताः सर्वतो दिक्षम् ।

२३पू] कृतां संस्थामतिक्रम्य भयात् प्रायमुपास्महे ॥२१॥ [१८

N] ते प्रायमुपविष्टाः स्म सुग्रीवभयमोहिताः । [N

२३ ङ] अस्मदीयैः शरीरैस्त्वं कुरु कार्यं यथामुत्तम ॥२२॥ [N]

कुन्दे हि तस्मिन् सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ।

२४] गतानामपि सर्वेषां तत्र नो नास्ति जीवितम् ॥२३॥ [१९

N] एतत् सत्यं वचोऽस्माकं संपाते त्वं निश्चामय ॥२४॥ [N

इत्यर्थे रीमायणे किष्किन्वाकावटो अज्ञानद्वयान्नं वाम

अनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

—

१. रा—कारणे ।

२. म—धरण्या ।

म—आ१९ अस्म तृतीयपादादेरत

आ२१ अस्म तृतीयपादादन्तात्

पक्षो गच्छितः ।

३. म—निवृत्तं ।

४. च—विधिवत्ता ।

५. ल, व म ल_१—राष्ट्रो ।

६. ल_१—इति ।

७. ल, व म रा—किष्किन्वा ।

म च—नास्ति ।

[६-५८] = [पञ्चाशः सर्गः] = [१०-५८]

इत्युक्तः करुणं वाक्यं वानरैस्त्वक्कजीवितैः ।

१] अत्रवीद् वानरान् दृष्ट्वा बाष्पगद्गदेया निरा ॥१॥ [१

मम भ्राता यवीयान् स जटायुर् नाम वीर्यवान् ।

२] समाख्यातो हंतो युद्धे रावणेन बलीयसा ॥२॥ [२

दृढभावादश्चकत्वाञ्छ्रुत्वा चापि तु मर्षये ।

३] न हि मे शक्तिरयास्ति भ्रातृहन्तारमर्दितुम् ॥३॥ [३

पुरा वृत्रवधे वृत्ते स चाहं च जयैषिणौ । [४५

४] करुणौ प्राणवन्तौ च संदर्पाद् गगने प्लुतौ ॥४॥ [N

उदयादुदितं दीप्तं जैपापुष्पममोपमम् । [N

५] आदित्यमनुषाभ्यैतां(११) ज्वलन्तरिष्मिमाक्षिणम् ॥५॥ [४६

आवामादिस्वर्गार्गे तु जवेनोपगतौ यच्चम ।

६] मध्यं प्राप्ते तु सूर्ये वै जटायुर् विषसाह ह ॥६॥ [५

तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिर्दर्दितम् ।

७] पलाभ्यां ह्यादयाश्चक्रे स्नेहात् परमविह्वलम् ॥७॥ [६

एवं मियो मेया भ्राता वीर्ययुक्तेन रक्षितः ।

[N] दक्षमानं स्वयं स्नेहादात्मानं नोपलक्षये ॥८॥ [N

१. अ—वाक्यसंदिग्धवा ।

म अ—वाक्यसंदिग्धवा ।

२. रा ल, व ल, —ममाख्यातो ।

अ अ—समाख्यातं हंत ।

३. ल, व—० क्षित्वापि ।

४. श—अगुर्द्वार ।

५. कै रा म श—तु वक्ष्ये ।

ल, व—वक्ष्ये ह्यं ।

६. म—संयोजक ।

७. ल, —अवा ।

८. कै रा ल, व म ल, श म—
० बुधवते ।

९. म म अ—० स्वर्गार्गे ।

१०. म—मध्ये ।

११. म—१ ० मिमिक्षितं ।

श - ० मिमिक्षितं ।

१२. म—मम ।

निर्दग्धपक्षः पतितः पर्वतेऽहं पराजितः ।

८] अस्मिन् विष्ये वसन् भ्रातुः प्रहृषि नोपकस्ये ॥१॥ [७

एवमुक्तो जटायोस्तु भ्रात्रा तस्मानुदर्शिना ।

१२] युवराजो महामाहः प्रत्युवाचेदमग्रदः ॥१०॥ [८

संपाते दीर्घदर्शी त्वं घोरादस्मान्महामवात् ।

१३] पाण्डस्मान् यदि जानीषे निकर्य रावणस्य च ॥११॥ [९

पापस्यादीर्घदर्शस्य राक्षसस्य दुरात्मनः ।

१४] आसजे यदि वा दूरे यदि जानासि शंसनः ॥१२॥ [१०

ततोऽब्रवीन्महातेजा ज्येष्ठो भ्राता जटायुषः ।

१५] आत्मानुरूपं वचनं वानरान् संप्रहर्षयन् ॥१३॥ [११

निर्दग्धपक्षः क्लिष्टोऽहं इतवीर्यश्र्च वानराः ।

१६] बाष्पाभेज तु रामस्य करिष्ये हितमुर्ध्वमय ॥१४॥ [१२

रामार्यं यदिदं कृत्यं तत् कृत्यं प्रथमं मम ।

१८] जरवा तु रतं तेजः प्राणास्तु विषिका मम ॥१५॥ [१४

तद्वृणी रूपसम्पन्ना सर्वाभरणभूषिता ।

१९] द्वियमाणा मेया ईष्टा राक्षसेन्द्रेण जानकी ॥१६॥ [१५

कोचन्ती राम रामेति क्लृप्नोति च सेखरम् ।

२०] भूषणानि निरस्यन्ती गात्राणि च विधुर्नन्ती ॥१७॥ [१६

सूर्यप्रभेव शैलात्रे तस्याः कौशेयमुद्धतश्र्च ।

१. च—निदग्ध० ।

२. म—आत्मादि ।

३. म—महामाहः ।

४. रा म च—सामान्य० ।

५. म—रामस्य ।

६. म म च—कृतं ।

७. कै—किष्किन्वा ।

८. ल१—तु वेदेका ।

९. ल१, म व म ल१ हा म च—
मुत्तरं ।

१०. कै म—विष्कम्बती ।

११. रा—शालात्रे ।

१२. म व म म च—वदुर्ध्वं ।

- २१.] असिते राक्षसे भाति महावेधे यथा तद्विद ॥१८॥ [१७
अहं तु सीतां मन्ये वै रामस्य परिकीर्तनात् ।
२२.] श्रूयतां चापि वक्ष्यामि निलयं रावणस्य च ॥१९॥ [१८
पुत्रो विश्रवसः साक्षाद् भ्राता वैश्रवणस्य च ^१ ।
२३.] अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो नाम राक्षसः ॥२०॥ [१९
इतो द्वीपे समुद्रस्य सा मध्ये व्रतयोजने ।
२४.] तत्र लङ्का पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥२१॥ [२०
तस्यां वसति वैदेही पीतकौशेयवासिनी ।
२५.] रावणान्तःपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥२२॥ [२१
२६ उ] लङ्कायामभिगुप्तायां सागरेण समन्ततः । [२२ उ
२६ पू.] जनकस्यात्मजां तत्र सीतां द्रक्ष्यथ मैथिलीम् ॥२३॥ २३ पू
२७ पू.] संप्राप्य सागरस्यान्तं संपूर्णव्रतयोजनम् । [२४ पू
N] त्रिकूटे पर्वते लङ्कां तत्र द्रक्ष्यथ मैथिलीम् ॥२४॥ [N
२७ उ] विक्रम्य दक्षिणं कूलं तत्र द्रक्ष्यथ रावणम् । [२४ उ
तरध्वं त्वरिताः सिमं विक्रमध्वं प्रवक्रमाः ॥२५॥
२८.] ज्ञानेन खलु पश्यामि दृष्ट्वा प्रत्यागमिष्यथ । [२५
आद्यः पन्थाः कुलिदा(गा)नां ये च वन्याक्षिणः ^२ परे ॥२६॥
२९.] द्वितीयो बलिभोर्कृष्णां ये च हंसविले रताः । [२६

१. ल_१—च प्रवक्ष्यामि ।

२. ल_१ व म ल_१ श—नास्ति ।

३. अ—वतो ।

४. म—मन्ये ।

५. रा ल_२—० वामपि० ।

६. कै—१ एका ।

७. श—१ दक्षिणपि० ।

८. म—अत्र ।

९. म—मुक्तिदानी ।

१०. ल_१ ख—१ वाक्वा० ।

अ म ख—वाक्वाक्षिणः ।

११. ल_१—१ परे ।

१२. अ म—१ वाक्पि० ।

१३. ल_१—दृष्टवत् ।

म—दृष्टवत् ।

मासास्तृतीयं गच्छन्ति श्रीश्चाश्च कुररास्तथा ॥२७॥

३०] श्येनाश्चतुर्थे ङीयन्ते गृध्रा गच्छन्ति पञ्चमम् । [२७

बलवीर्योपपन्नानां रूपयौवनशालिनाम् ॥२८॥

३१] ऋष्टु मार्गे हंसानां वैनतेयगतिः परा । [२८पू

३२पू] वैनतेयाश्च नो जन्म सर्वेषां वानरैर्बन्धाः ॥२९॥ [२८उ

[N] अस्माकं विहितं तु स्याद् दिव्यं चक्षुर्बलं महत् । [N

३२उ] गहितं च कृतं कर्म तेन स्म पिश्रितोऽग्निः ॥३०॥ [३२पू

इहस्थोऽहं च पश्यामि रावणं चापि मैत्रिकीम् ।

३३] अस्माकं गृध्रगणां हि दिव्यं चक्षुर्बलं ध्रुवम् ॥३१॥ [२९

सोऽहमाहारलोभेन निसर्गेण च वानराः ।

३४] आयोजनशतं साग्रं सर्वं पश्यामि चक्षुषा ॥३२॥ [३०

अस्माकं विहिता वृत्तिर्निसर्गेण च दूरतः ।

३५] विहिता पौदमूले तु वृत्तिश्चरणयोर्धिनौम् ॥३३॥ [३१

वैपायो दृश्यतां कश्चित् तैरङ्गो लवणाम्भसः ।

३६] अभिगम्य तु वैदेहीं सिद्धार्थाः सन्निवेत्स्यथ ॥३४॥ [३३

[N] तेन विज्ञानयोगेन ब्रवीमि च पुत्रकृपाः । [N

समुद्रं मन्तुमिच्छामि वानरा बहूनालयम् ॥३५॥

१. च—० चक्षुर्बलं ।

२. ल_१—† ० रविभाः ।

३. अ म च—अस्माद् ।

४. अ च—० ज्ञानाः ।

५. म—मपश्यामि ।

६. म—तां च । च—† ज्ञानम् ।

७. रा म—नास्ति ।

८. ल_१—† निसर्गेण ।

९. रा—नास्ति ।

१०. ल_१—† निसर्गेण ।

११. अ म—पदमूले ।

१२. ल_१—† ० जयोविता ।

१३. ल_१ व—† उपाये ।

१४. अ म च—० लवणे ।

१५. अ—† संति वत्सवः ।

१६. अ म च—केन ।

३७] मदास्याम्युदकं भ्रात्रे स्वर्गताय महात्मने । [३४

N] इति श्रुत्वा च तद्वाक्यं तेऽङ्गदममुत्सासंतः ॥ ३५ ॥ [N

ते^१ तं नीत्वा समं देवं^२ पुरयं नदनदीपतेः^३ ।

३८] निर्दग्धपक्षं संपातिमवतार्य पुबक्रमाः ॥ ३७ ॥ [३५

प्रत्यानीय तु तं गृहं तदा भ्रान्ताः पुबक्रमाः ।

३९] बभूवुर् वानरा हृष्टाः प्रवृष्टिमुपलभ्य ताम्रं ॥ ३८ ॥ [३६

इत्यार्षे रत्नावणे किष्किन्वाकाण्डे प्रवृष्टिबानो नाम

पञ्चासः सर्गः ॥ ५० ॥

१. ल_२—० सात्तया ।

२. कै रा म म च—नास्ति ।

३. कै—१ तं ना । रा—१ तं नामा ।

म च—० नीत्वा च ।

रा ल_२ ब म ल_२ हा—

० च तस्मात् ।

४. कै—१ देवं पुण्ये ।

हा—पुण्यं तीरं ।

५. ब—नास्ति ।

६. कै रा ल_२ म ब म ल_२ हा च—
० बकार्यं ।

७. ल_२—१ उदगातः ।

८. हा—० ।

९. रा—इत्यार्षे जीता० ।

ल_२—इति ।

१०. ल ब म हा—किष्किन्वा० ।

म—नास्ति ।

ततस्तदयुतांशोदं गृह्यराजसमीरितम् ।

जाम्बवांश्च हरिश्रेष्ठः सह सर्वैः पुनर्जयैः ।

क सीता केनै वा दृष्टा मैबिली को जहार ताम ।

को दाशरथिबाणानां बह्वेगप्रपातिनाम् ।

N] तच्छब्दा वचनं तस्य सीताश्रुतिसमाहितम् । [N

स हरीन् प्रीतिसंयुक्तान् सीताश्रुतिसर्पाहितान्॥५॥

अयत्ना वेत वेदेना यथा मे हरणं श्रुतम् ॥ ६ ॥

अहपस्मिन् गिरौ दर्गे योजनायुतविष्ठते ॥ ७ ॥

N] विपन्नः परिसर्पामि तीक्ष्णां दर्गां वसन्धराय ॥८॥ [N]

तन्ये कोरितः पद्मः सपाश्वर्षो" नाम राजाः ।

म-वृत्त्या ।

८. म म च—पत्नी ।

१. म-वाच ।

附 录 一

१०. अ भ ष—देव षणि ।

११. ए. क. व-वर्ग ।

੨੨. ਭ. — ਮਹਿਲਾ ।

१३. रा छ, व म—सप्तमोः ।

- १४] आहारेण यथाकालं प्रीणाति पतेतां वरः ॥१९॥ [८
 स कदाचित् क्षुधार्तस्य ममाशराभिर्काङ्क्षिणः ।
 १६] गतसूर्येऽहनि प्राप्तः स तु मूनुर गिराविह ॥२०॥ [१०
 स मया वृद्धभावाच्च क्रोधाच्च पततां वरः ।
 १७] क्षुत्पिपासापरीतेन कुमारः परिभर्त्सितः ॥२१॥ [११
 स ममाशरसंरोधाद् व्रीडितः प्रीतिवर्धनः ।
 १८] अनुमान्य यथावृत्तमिदं वचनमब्रवीत् ॥२२॥ [१२
 अहं तात यथान्यायमौमिषार्थी समाप्सुतः ।
 १९] महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारं समावृत्य त्वधिष्ठितः ॥२३॥ [१३
 स हि प्राणिसहस्राणां सागरोपरिचोरिणाम् ।
 ४०] ऐंको व्यबस्थितः पेन्या महेन्द्र-गिरिवासिनाम् ॥२४॥ [१४

१. कै रा ल_२—पठिता ।

२. अतः परमधिकः पाठः—

कै रा ल, ब म ल_२ श च—

एककाले जगन्मये क्षुद्रयं तु पतन्निजः ।

अ—

एककाले जगन्मये हिमवन्तं जगाम सः ।

स मे मोक्षनधिष्ठं समाचरन् मातृवर्त्तनात् ॥

अ—

एककाले जगन्मये हिमवन्तं जगाम सः ।

स मे मोक्षनधिष्ठं समाचरन्मातृवर्त्तनात् ।

वीक्ष्यन्मातु रागात्सीदन्कोपा मुञ्चन्मा-

सुमानां तु अर्धं तीक्ष्णं तात वीक्ष्यमुखा बधम् ॥

३. कै म श—महाहरामि० ।

रा—समाहा० ।

४. अ—† गतसूर्येऽहनि ।

५. कै रा ल, ब म ल_२ श—मेष्ठा ।

६. म च—मम ।

७. रा—यथाव्याख्यामामि० ।

कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—

यथाव्याख्यामामिषार्थे ।

८. म ल_२—† सहसा हि सहस्राणां ।

९. म—सागरोपरिचरिणां ।

ल_२—नास्ति ।

१०. कै रा ल, ब म ल_२ श—

व्यवस्थितस्य पेन्यां ।

११. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—

मातृस्य गिरि० ।

सोऽहमेकायने मर्मे तवैवाहारकाङ्क्षया ।

[N] स्थितः पन्थानमावृत्य नागगन्धर्वरक्षसाय ॥१५॥ [N

तत्र कश्चिन् मया दृष्टो नीलाम्बुदचर्यप्रभः ।

४१] स्वमावृत्याभिधावंस्तु क्षियमादाय कामपि ॥१६॥ [१५

स मामभ्यवहारार्थं संदृश्य कुतनिश्चयम् ।

४२] संमान्य मां च विधिबद्धं पन्थानं त्वभ्ययाचत ॥१७॥ [१६

न च याच्नाऽभिपक्षानां प्रहर्ता भुवि विद्यते ।

४३] नीचेष्वापि जनः कश्चित् किं पुनरर्मद्विधाद्विजाः ॥१८॥ [१७

[N] सोऽनुज्ञातो मयागच्छद् वागपर्थं मर्म स्पृशन् [N

न कश्चिदस्य पन्थानमावृणोति नभस्तले ॥१९॥

[N] महता तेजसा यो' मां तोषयन् निर्गतस्ततः । [N

स यक्षरक्षसां राजा रावणः प्रतिवेदितः ॥१२०॥

४८] हरन् दाक्षरवेर् भार्या मैथिली जनकात्मजाय । [२०

१. म—तस्मिन् ।

२. कै रा ल, अ व म ल, श च—
तवैवाहारः ।

३. कै—; नीलाम्बुदचर्यप्रभः ।

ल, अ व म ल, श—नीलाम्बुदः ।

४. अ म—समावृत्याभ्ययाचत ।

५. रा—मामुपपक्षानां ।

अ म च—सामोपपक्षानां ।

६. कै रा ल, व म ल, श—
मद्विधे द्विधे ।

म—मद्विधो जनः ।

ल, श—मद्विधे द्विधः ।

७. ल—वामकर्णे ।

८. ल, व म ल, श—ममस्पृशत् ।

च—समस्पृशत् ।

९. म—स्वोम ।

१०. अ म च—संक्षिपक्षिब ।

११. अ म च—वेगितः ।

१२. अ म च—अतः परमधिकः वातः—

ततोऽहं केचरैर्भूतैरभिगम्य सभाभितः ।

विह्वलः जीवसि तातेति मन्त्रमुक्त्वा महर्षयः ।

कथंभित्तककम्पौसौ तेन स्थितिं बद्धव ते ।

ल, व म ल, श—तेजसा ।

१३. कै रा—प्रतिवेदितः ।

ल, व म ल, श—प्रतिवेदितः ।

- रामकर्मणयोर नाम कोहन्ती मुक्तमूर्धन्याम् । [२१७
 ४९] भ्रष्टाभरणकौश्रेयां वेगव्रस्ताङ्गविह्वलाम् ॥२१॥ [२१७
 एष कालास्ययस्त्रोत इति धर्ममृतां वरः ।
 ५०] एतदर्थं समग्रं मे सुपार्श्वः प्रत्यवेदयत् ॥२२॥ [२१
 इति श्रुत्वा न मे काचिद् बुद्धिरासीत् पराक्रमे ।
 ५१] अपक्षो हि कथं पक्षी कर्म किञ्चिदुपक्रमेत् ॥२३॥ [२३
 पक्षाभ्यामावृतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
 २२] विचार्य युधि बुद्ध्या च धर्मापेक्षः नृतो मम ॥२४॥ [N
 अयुध्यन् स महावीर्यो रावणेन दुरात्मना ।
 २३] पुत्रः सन्तर्जितो वीरिभः कथं श्रोता न मैथिली ॥२५॥ [N
 युष्मद्विलपितं श्रुत्वा तौ च सीताविनाकुतौ ।
 २७] न मे दम्बरयस्नेहात् पुत्राणामन्तरोऽधिकः ॥२६॥ [N
 N] तथा तु म्रुयो वक्ष्यामि भवतां पौरुषाभ्रवर्गम् ॥२७॥
 स हि विश्रवर्सेः पुत्रो भ्राता वैश्रवणस्य च । [N

१. कै रा ल, अ ब म ल, श
 क्त्वम् ।
 २. अ म च—लोकवेगपरावणाम् ।
 ३. कै रा ल, ब ल, श—कालास्ययस्त्रोता
 म—कालो गतस्यम् ।
 ४. अ म—वक्ष्यामि हि ।
 ५. म—बुद्धिः सीता ।
 ६. ल, श—पक्षे ।
 ७. म—नारव ।
 ८. अ म च—मुमुक्षुबुद्ध्या धर्मापेक्षी ।
 ९. कै रा ल, ब म ल, च—
 म्रुज्यम् ।

१०. कै रा ल, ब म ल, श—
 स तेजसैवमिः ।
 ११. कै ल, श—भ्राता ।
 १२. कै रा ल, ब म ल, श—
 मैथिलीम् ।
 १३. कै रा—पुत्राणामपराधिकः ।
 ल ब ल, पुत्रेभ्यस्ति स पराधिकः ।
 म—पुत्रेभ्यस्ति सवराधिकः ।
 १४. कै रा अ म ल, म च—
 पुत्राभ्रवर्गम् ।
 १५. ल—विलसः ।

N] जंघ्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो राक्षसाधिपः ॥२८॥ [N

तीरे द्वीपे समुद्रस्य संपन्ने ज्ञतेयोजने ।

N] तस्मिंश्छङ्का पुरी तस्य निर्मिता विश्वकर्मणा ॥२९॥ [N

N] तत्र सीता तु वसति भर्तृहीना तपस्विनी ।^१ [N

५३५] श्रूयतां यच्च वक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ॥३०॥ [२४उ

५३ उ] बाह्मतिभ्यामेपि सदा यतेषुः पुरुषर्षभाः ।

५३ उ] यत्तु दाशरथेर् दुःखं मम तन् नात्र संशयः ॥३१॥ [२५

यद् भवन्तो महावीर्या महोत्साहा मनस्विनः ।

५४] सहिताः कपिराजेन देवैरपि दुराभदाः ॥३२॥ [२६

रामलक्ष्मणबाणाश्च निश्चिताः कङ्कनाससः ।

५५] त्रयाणामपि लोकानां समर्थास्तात निग्रहे ॥३३॥ [२७

कथं खलु दशग्रीवम् तेजोबलसमन्वितः ।

५६] भवतां तु सपत्नीणां कर्तुं किञ्चिन् न दुष्करम् ॥३४॥ [२८

तद्वत् कालसक्तेन क्रियतां बुद्धिनिश्चयैः ।^२

५७] न हि कर्मसु संज्जन्ते बुद्धिमन्तो जितेन्द्रियाः ॥३५॥ [२९

१. म—वधास्ते ।

२. लङ्—गणित ।

३. लङ्—गणित ।

४. अतः परमधिकः पाठः—

अ च—

वक्ष्यामि मया कर्तुं बाणबुद्धिपरिवर्तिना ।

म—वक्ष्यामि " " "

५. रा—१. न्याममिस० ।

अ म च—

१. न्याममि हि मे संशयः ।

६. डे—किञ्चिदुक्तं न० ।

रा म च—१. न किञ्चित्कर्मदुष्करं ।

म—न किञ्चित्कर्म दुष्करं ।

व—कर्तुं किञ्चित्दुष्करं ।

७. रा—वर्गमिबवः ।

८. म—अतः परमधिकः पाठः—

तत्रवन्तो महावीर्या महोत्साहा महाबलाः ।

९. रा च—मज्जणे ।

१०. अ म च—अवद्विधाः ।

११. डे म च—गणित ।

न च वीर्यानुरूपं वो मौनं प्रायोपवेशनम् ।

५८] सख्य-विक्रम-गांभीर्य-रूपयौवनशालिनाम् ॥१६॥ [N

उचिष्ठत न युक्तं वः कृत्वा कार्यविनिश्चयम् । [N

५९] कृते पुरुषकारे हि मरणं नाभिजायते ॥१७॥ [N

स्विरविनयविशालचक्षुषः

सदृशगजेन्द्रसमानवसतः ।

कुलर्षलमनुरूपमात्मनः

N] कुरुत न गर्हितमर्थं विक्रमं च ॥१८॥ [N

इत्थार्थे रामावने किञ्चिन्वाक्ये संपादितव्यं नाम

एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

१. म म च—दि ।

२. कै रा म क, म म च—० पक्षः ।

३. म—० पक्षः ।

४. म—कुलव मनु० ।

५. कै रा क, म म क, रा च—
० म म पक्षः ।

म—० म म पक्षः च ।

६. रा—इति श्री रामा० ।

क—मतिः ।

७. क म व म च—किञ्चिन्वा० ।

म च—मतिः ।

[६-५९] = [द्विपञ्चाशः सर्गः] = [दा-१०]

ततः कुतोदकं स्नातं शृङ्गं तं हरिवृषपाः ।

१.] उपविष्टा गिरेः पृष्ठे परिवार्य समन्ततः ॥१॥ [१]

तमङ्गदमुपासीने निशाम्य हरिभिरुत्तम ।

२.] जनितप्रत्ययो इषाव संपातिः पुनरब्रवीत् ॥२॥ [२]

कुत्वा निःशब्दमव्यग्नाः शृण्वन्तु हरयो मम ।

३.] तैथ्यं संकीर्तयिष्यामि यस्माज्जानामि मैथिलीम् ॥३॥ [३]

अस्य विन्ध्यस्य शिखरे पुराऽस्मि पतितो भृङ्गम् ।

४.] दाहदग्धपरीताङ्गो निर्दग्धः सूर्यरश्मिभिः ॥४॥ [४]

छम्पसंशस्तु पदरात्राव सरुजो व्याकुलेन्द्रियः ।

५.] वीक्षमाणो दिशः सर्वा नाभिजानामि किञ्चन ॥५॥ [५]

ततस्तु सागरान् सर्वान् शैलांश्चैव वनानि च ।

६.] सरांसि च नदीश्चैव चिन्तयन् स्मृतिर्भासवान् ॥६॥ [६]

शृङ्गपेलिनजाकीर्णः कन्दरोदरकूटवान् ।

७.] दक्षिणस्योदवेत्तीरे विन्ध्योऽयमिति मे स्मृतिः ॥७॥ [७]

अस्मिन्नाप्याश्रयः पुत्रयः सुरैरपि सुपूजितः ।

८.] मुनिर्निष्ठाकरो नाम तस्मिन्नुन्नतं पा मवत् ॥८॥ [८]

१. म—व शृङ्ग ।

२. वी रा ड, य व म ड हा य—
निशाम्य ।

३. य—वेत्तीरे ।

४. म—मवत् ।

५. म य—निदग्धः ।

६. रा—व वृषपाः ।

७. म—व वीक्षमाणो ।

८. रा—व दक्षिणस्योदवेत्तीरे ।

म ड, म य—व दक्षिणस्योदवेत्तीरे ।

९. रा—व पुत्रयः ।

१०. म—व लक्ष्मणम् ।

११. रा—व मुनिः ।

- अष्टौ वर्षसहस्राणि तेनाहमुषितः सह ।
 ९] स्वर्गतस्य शतं त्वेकं द्वे शते वसतो मम ॥९॥ [९
 N] ततो गिरितटे हस्मिन् दग्धपक्षतनूरुहः । [N
 अर्बतीर्येतु गिर्यग्रात् कृच्छ्रेण विषमात् समाम् ।
 १०] तीक्ष्णदर्भा वसुमती गङ्गनां चाप्युपाक्रमम् ॥१०॥ [१०
 तमृषिं द्रष्टुकामोऽस्मि दुःखेनाभ्यागतो भृशम् ।
 ११] सार्धं जटार्युषा पूर्वं बहुशोऽभिगतो हि सः ॥११॥ [११
 अभ्यासाच्च चाश्रमे पुण्ये वैवुर् वाताः सुगन्धिनः ।
 १२] पुष्पवन्तः सदा वृक्षाः फलवन्तश्च सर्वशः ॥१२॥ [१२
 उत्सृष्ट्य चाश्रमद्वाराद् वृक्षमूलमुपाश्रितः ।
 १३] द्रष्टुकामः प्रतीक्षेऽहं भगवन्तं निशाकरम् ॥१३॥ [१३
 अथ पश्योमि दूरस्थमृषिं उच्चिततेजसम् ।
 १४] कृताभिषेकं दुर्धर्षमागच्छन्तमुदङ्मुखम् ॥१४॥ [१४
 तमृषाः संपरा व्याघ्राः सिंहा नैगाः सरीसृपाः ।
 १५] परिवार्याभिर्गच्छन्ति मातरं प्राणिनो यथा ॥१५॥ [१५

१. ल, व—† अवतार्य ।

२. श—विषमभ्रमना ।

३. रा—† तीक्ष्णदर्भा ।

म—† तीक्ष्णदग्धं ।

४. कै रा—† वृ मुदपाक्रमत् ।

ल, व—† गङ्गां चाप्युपाक्रमत् ।

अ—कृच्छ्रात् समुपाक्रमत् ।

श—† गङ्गां चाप्युपाक्रमत् ।

५. म—† सर्व ।

६. रा—† जटारुषः ।

७. ल, —नास्ति ।

८. रा—बहु ।

९. म—उत्पत्तव ,

१०. अ म ख—वाक्यमङ्गारं ।

११. ल, —नास्ति ।

१२. ल, व—जवापक्षमदृ० ।

१३. कै—† समरा । रा—† खर० ।

१४. ल, व म श—व्याघ्राः ।

१५. कै रा—परिवार्यं तु ग० ।

अ ख—परिवार्यं तु ग० ।

ल, —परिवार्यं तु० ।

- १६५] संप्राप्तं तं मुनिं दृष्ट्वा तानि सत्त्वानि निर्ययुः ॥१६॥ [१६५
 ऋषिस्तु प्रेक्ष्य मां तूष्णीं प्रविवेक्षाश्रमं ततः ।
 १७] स मुहूर्ताद् विनिष्क्रम्य ततः कार्यमपृच्छत ॥१७॥ [१७
 छोम्ना तु विवर्कं दृष्ट्वा नाभिजानोति मां मुनिः ।
 १८] विनिर्दग्धाबुधौ पक्षौ क्षरीरे च व्रणानि मे ॥१८॥ [१८
 ईशस्तां पक्षिणौ द्वौ तु मातरिभ्यसमौ जवे ।
 १९] युद्धराजौ महावीर्यौ भ्रातरौ कामरूपिणौ ॥१९॥ [१९
 तयोर्ज्येष्ठस्तु संपातिर् जटायुस्तु जघन्यजः ।
 २०] मयाग्रंहीतां चरणौ रूपयास्थाय मानुषम् ॥२०॥ [२०
 ताभ्यां तुल्यं न पश्यामि जवेन च बलेन च ।
 २१] विचिनोमि जगत् सर्वं तयोस्तुल्यो न विद्यते ॥२१॥ [२१]

१. अ म—तुल्यं ।

२. अतः परमधिकः पाठः—

अ व—प्रविष्टे भवमं वच (वचा)

राजः सामात्यकं वक्ष्य ।

अ—प्रविष्टस्त्वेव भवमं राजः

सामात्यकं वक्ष्य ।

३. रा—पक्षवत् ।

४. म—नास्ति ।

५. अ म—कोत्ताय ।

६. कै रा म ल, + विवर्कं ।

७. अ—म स जानाति ।

ल—† नाम्बजानाति ।

म श—न प्रजानाति ।

म—न समजानाति ।

व—नाम्बजानात्स ।

८. अ म व—अतः परमधिकः पाठः—

स मुहूर्तादिनिष्क्रम्य ततो वक्ष्यममवीक्ष्य ।

९. अ म—जगत्ता ।

१०. म ल, श—च ।

११. म—जटायुज ।

१२. कै रा—†समाग्रहीता ।

म—समाग्रहीता

N] कस्त्वं कथमिदं दुःखं प्राप्तवानसि सांभसम् । [M

कञ्जे व्याधिः समुत्पन्नः पक्षाणां पतनं कथम् ॥२२॥

२३] दण्डो वाऽयं कृतः केन सर्वपाख्यातुमर्हसि । [२१

N] दुःस्वितं त्वां समालक्ष्य मम प्रव्यथते मनः ॥२३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकार्ण्डे निशाकरमुनिदर्शनं नाम

त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५९ ॥

— — —

१. अ ल, म य—कथमिमं ।

२. रा—कुले ।

३. कै—कथं ।

म—कुले ।

म—दण्डः ।

४. अ व म—त्वां ।

५. रा—अरामायणे ।

ल, —इति ।

६. ल, व म य—किष्किन्धा० ।

म—नास्ति ।

७. कै रा म म—निशाकरदर्शनं ।

[६-१०] = [त्रिपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-११]

एवमुक्तेस्त्वहं तेन क्लृप्त्वा परवा मिरा ।

१] अनुजं संस्मरन् किंचिद्वाण्यपूर्णमुखोऽभवत् ॥१॥ [N

स वाण्यवेगः सहसा नदीवेग इवामतः ।

N] वार्यमाणः प्रयत्नेन बलान्मे संप्रवर्तते ॥२॥ [N

N] धारयित्वाभुवेनं तु आतुकेहमुपस्थितम् ।

२] निवेदयामि स्म तदा महर्षेः संवताञ्जलिः ॥३॥ [N

भगवन् संपरुद्धोऽस्मि लज्जयाघनताननः ।

३] उदाहर्तुं न शक्नोमि वाण्यरुद्धमुखोऽस्म्यहम् ॥४॥ [N

संपातिनं मां भगवन् विद्धि दुष्कृतकारिणम् ।

४] आत्तरं तस्य वीरस्य ज्येष्ठमिष्टं जटायुषः ॥५॥ [N

स्वभापकेकुताद् दोषाद् विधिनासादितान्तरम् । [N

N] तत्र तदा दारुणं कर्म सहसा दुष्करं कृतम् ॥६॥ [१५

N] सूर्यानुगमनं घोरं यावदस्त्वमनं रवेः ।

कारणं चाभिधास्यामि येन पलायिषौ मम ॥७॥ [N

५] विनिर्दग्धौ विक्रौ च भगवन् श्रोतुमर्हसि । [N

अहं चैव जटायुश्च ग्रेहं हौ दर्ममोहितौ ॥८॥

१. कै रा ल, य म ल, श—
एवमुक्तेस्त्वहं ।

२. रा—इवामतः ।

३. कै ल, य म ल, श—
†०त्वाञ्जलिः ।

रा—०त्वाञ्जलिः ।

४. कै रा म ल, म च—
प्रतिबद्धोऽस्मि ।

५. म—०वा च मदा० ।

६. म म च—कन्दवपुस्तुल्यं मम ।

७. ल, —दुष्कृतिक० ।

८. ल, —†०वीरस्य ।

९. म च—स्वभापकेकु० ।

१०. रा म—०नास्तद्विचक्षुरं ।

११. कै रा ल, य म ल, श—
सूर्यस्याग० ।

१२. रा म म च—संवताः ।

- ६] त्वं समुत्पत्तितौ वेगाद् वेङ्गुनीलं नमस्तत्त्वम् । [३
 १० उ] जिज्ञासन्तावुभौ वीर्यमन्योन्यस्य जवेषिणौ ॥९॥ [N
 ७उ] पणं स्वराज्यमुदिश्य कालस्य वस्रमागतौ । [N
 ७पू] कैलासशिखरे बद्धा मुनीनामग्रतः पणम् ॥१०॥
 रविर्नावनुगन्तव्यो यावदस्तमनोदयम् । [४
 ८] अब वायुपैवं प्राप्य पश्यावः पृथिवीतले ॥११॥
 रवचक्रप्रमाणानि नगराणि कचित् कचित् । [५
 ९] कचिद् वादिग्रधोषांश्च तथा गीतस्वनं कचिद् ॥१२॥ [१पू
 कचित् पुण्याइघोषांश्च कचिच्च रुदितस्वनान् । [N
 N] आपगाः संप्रकाशन्ते तन्तुवत् संभूताः सितौ ॥१३॥ [८उ
 १३पू] महानयोऽपि दृश्यन्ते लाङ्गलस्य गति र्थया ।
 N] निर्वधो हेमकूटश्च मात्यबाण शृङ्गवांस्तथा ॥१४॥ [N
 मारवन्तस्तथाऽन्येऽपि प्राकारा इव ते वंशुः ।
 N] अवाकाशं प्रपद्येभौ भीममलयमव्ययम् ॥१५॥ [N
 N] पश्यावः सिद्धमार्गाश्च स्वेचरांश्च सहस्रैः । [N
 १०पू] तथैवाप्सरसो वेङ्गीः पश्यावः सुविभूषिताः ॥१६॥ [६उ

१. म—०स्वहनीक ।

२. कै रा—रविर्नौ तु प्रवातव्यौ ।

म—रविर्नौ तु प्रवातव्यौ ।

व म ल, श—रविमार्गप्रवातव्यौ ।

ख—रविर्नौ तु प्रवातव्यौ ।

३. कै—वायुपया ।

४. म—पश्यामि ।

५. म ख—गीतस्वना ।

६. ल—मदय ।

७. म—संभूताः ।

८. कै रा—निर्वधो । म—निर्वधो ।

९. म—सप्तवत्सव ।

१०. ल, —मभुः ।

११. म ख—सिद्धमार्ग च ।

१२. ल, —समन्वतः ।

१३. कै रा ल, व म ल, श म ख—
 बद्धयः ।

- तूर्णमुत्सृज्य चाकाशमादित्यवधमास्थितौ ।
 ११] आवाभालोकयन्तौ च कुर्वाणौ वेगमुत्तमम् ॥१७॥ [७
 अवर्ति दृष्टवन्तौ च नवसाहसोभिताम् । [N
 १२] उपलैरिव संच्छन्नां सुप्रसृतैश्च पर्वतैः ॥१८॥ [८ पृ
 १३ उ] हिमवांश्चैव विन्ध्यश्च निषधश्चार्जुनाहतः ।
 पुष्करिण्यां यथा नामा लक्ष्यन्ते भूतले स्थिताः ॥१९॥ [९
 १४] तीव्रः स्वेदश्च दाहश्च भयं चाक्षीत् तदाऽऽवयोः ॥२०॥
 समाविवेश मोहश्च मूर्छा ग्लानिश्च वे परा । [१०
 १५] न दिग् विज्ञायते पूर्वा कौवेरी न च वारुणी । [११ पृ
 याम्या न विदिता चैव भानुरग्निप्रतापिता ॥२१॥ [N
 १६] युगान्ताभिर्हते काले दक्षमान इवार्म्बरे । [१२ उ
 अग्निराग्निरिवाभाति भास्करो नीललोहितः । [N
 १७] अमयेयवपुस्तत्र नातिव्यक्तः प्रकाशते ॥२२॥ [N
 यजेन महता व्योम्नि मया समभिधीक्षितः । [१२
 १८] तुल्यः पृथ्व्योः प्रमाद्येन भाति मे भास्करस्तदा ॥२३॥ [१३
 जटायुर् मामनापृच्छ्य पपातावाक्मुसस्तदा ।
 १९] तं दृष्ट्वा तूर्णमाकाशादात्मानं सम्प्रयुक्तवान् ॥२४॥ [१४
 पक्ष्माभ्यां स मया युक्तो जटायुर् न व्यदहत ।
 २०] पराक्रमन् रश्मिदग्धः 'परं वायुपवादहम् ॥२५॥ [१५

१. म—०मुत्सृज्य ।

२. रा—अ म च—द ।

३. म—† उत्पलैरिव ।

४. रा—† सुप्रसृतैश्च ।

५. अ म—च कौवेरी न ।

६. उ, म—द ।

७. अ म च—युगान्ताभिः ।

८. कै रा ल, व म उ, च—
 † इषावरं ।

९. अ म च—पृथ्वी ।

१०. कै—† उरं ।

अबैलं' तं निपतितं जनस्थाने जटाबुधम् ।

२१] अहं च पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जेदीकृतः ॥२६॥ [१६

पुण्यानि नापि मे सन्ति यन्न ममोऽस्मि सागरे । [N

२२] आकाशे वा मृतो नैव विषमे च शिलोच्चये ॥२७॥ [N

राज्याद् विहीनो भ्रात्रा च पक्ष्माभ्यां विक्रमेण च ।

२३] सर्वथा मर्तुमिच्छामि पतिष्यामि गिरेस्तटात् ॥२८॥ [१७

को हि मे जीवितेनार्यो विपक्षस्याद्य पक्षिणः । [N

२४] परैः सञ्चार्यमाणस्य काष्ठलोष्टसधर्मिणः ॥२९॥ [N

इति चार्षे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे समाप्तिवाक्यं नाम

त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

१. ल_१—अबैलं ।

म म च—ममोऽस्मि ।

म—ममैलं ।

२. कै रा ल_१ व म ल_१ रा—

जटाकृतः । म च—जटीकृतः (ः)

३. म—+ नापि । म—+ नापि ।

४. रा—+ कम्पुमि० ।

५. म—निपतिष्यामि ।

६. रा ल_१—विपक्षस्याद्य ।

७. ल_१—इति ।

रा—जीवितेनार्ये ।

८. ल_१ व म रा—किष्किन्धा० ।

म च—नापि ।

[६-६१, ६२] = [चतुष्पञ्चाशः सर्गः] = [दा०-६२, ६३]

एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठं मार्कं दुःखितो वृद्धम् । [१५
१] विद्यजजेज्जं वारि गिरि-मैत्रवर्जं ववा ॥१॥ [N
मां स बाष्पमुत्सं दृष्ट्वा महर्षिः करुणान्वितः । [N
२] घ्यात्सा मुहूर्तं मगवानिदं वचनमब्रवीत् ॥२॥ [१३
मविष्यतस्तु पत्नौ ते विज्ञेयितरौ द्विज ।
३] चतुर्षी माणहृदिश्च विक्रमश्च बलं च ते ॥३॥ [२
पुराणे सुमहत् कार्यं त्वत्कृते हि मया श्रुतम् ।
४] दृष्टं वे तपसा चैव श्रोत्रेण च श्रुतं द्विज ॥४॥ [३
राजा दक्षरथो नाम कश्चिदिक्ष्वाकुनन्दनः ।
५] तस्य पुत्रो महातेजा रामो नाम मविष्यति ॥५॥ [४
अरचयं भार्यया सार्धं भ्रात्रा चै स मविष्यति ।
६] कस्मिंश्चिद्वै धर्मज्ञः पितुर्निर्देशमाचरन् ॥६॥ [५
रावणो नाम रामस्य भार्यामपहरिष्यति ।
७] राक्षसेन्द्रो जनस्थानाद् दुर्जयः सुरदानैवैः ॥७॥ [६
सा तु कामैः प्रबुर्भिता भक्ष्यैस्तेस्तैश्च मैथिली ।

१. म—एवं मुनिश्रेष्ठमहं ।

२. कै रा छ,—१ विद्यजं ।

व छ, श—व्यवर्जं ।

म—१ वचनं ।

३. व म छ, श म—गिरिः मत्त० ।

म च—१ गिरि मत्त० ।

४. कै रा छ, व म छ, श—

१ ववा ।

५. कै रा छ, व म छ, श च—

१० ववा ।

६. म—मास्ति ।

७. रा—१ च संयमि० ।

श म—सह ममि० ।

८. कै—मास्ति ।

९. छ, व—निर्देशं पितुराचरन् ।

१०. कै रा—० वाद् दुर्जयः ।

म म—० वाद् वष्यः ।

छ, श—१ दुर्जयः ।

११. श—पुरापुरीः ।

१२. म म च—१ ववाक्येति ।

- ८] धाव्यमाना पिशाचीभिर्दुःस्वप्ना न मोह्यन्ते ॥८॥ [७
परमार्थं तु वैदेहा ज्ञात्वा दास्यति देवराट् ।^१
९] तदन्नममृतमस्त्रं सुराणामपि दुर्लभम् ॥ ९ ॥ [८
१०] अन्नमुर्द्धस्य रामाय मृतले निर्वपिष्यति ॥१०॥ [९ उ
यदि जीवति मे' भर्ता देवरो वापि लक्ष्मणः ।
११] तिष्ठतः प्रेत्यभावे वा स्यादिदं त्वर्क्षयं तयोः ॥११॥ [१०
एष्यन्त्यन्वेषकास्तस्या र्धशदूताः पुत्रज्जमाः ।
१२] आसुर्येया राममहिषी तेभ्यस्ते जनकात्मजा ॥१२॥ [११
सर्वथा चेह तिष्ठ त्वमीदृशः क गमिष्यसि ।
१३] एतं कालं प्रतीक्षस्व लप्स्यसे त्वं तनूहंही ॥१३॥ [१२
उत्सहे त्वाहमद्यैव प्रीत्या कर्तुं सपत्नकम् ।
१४] इहस्वस्थं तु लोकानां महत् कार्यं करिष्यसि ॥१४॥ [१३
तवापि खलु यत् कार्यं तयोर्वा नृपपुत्रयोः ।
१५] ब्राह्मणानां सुराणां च मुनीनां वासवस्य च ॥१५॥ [१४
इच्छाम्यहमपि द्रष्टुं भ्रान्तौ रामलक्ष्मणौ ।
१६] चिरं' तु जीवितव्यं स्यादिति त्यर्क्षये कलेवरम् ॥१६॥ [१५ पु

१. व—। मोहयति ।

२. कै रा—। दानवः ।

अ म च—वासवः ।

३. अ—अन्नः परमधिकः पाठः—

तदन्नममृतमस्त्रं पिशाचैश्चमयोदनं ।

४. अ—। अन्ने मु० च—अन्ने उ० ।

५. रा अ म च—भर्ता मे ।

६. कै रा ल, व म ल, हा—

उत्सहे सुखे ।

७. अ—अन्ता परमधिकः पाठः—

तदन्नममृतं तु लब्धुं कृता उद्विग्विष्यति ।

तेन कालं हतवती सुपुत्रापरिवर्जिता ॥

८. अ म च—रामदूताः ।

९. कै रा ल, व म ल, हा म—
तनूहंही ।

१०. कै रा ल, व म ल, हा—
चाहमद्यैव ।

११. कै रा ल, व म ल, हा—
०. त्वादिस्वत्वम् ।

अ—

न तु जीवितुमिच्छामि चिरं त्यजे ।

एतैश्चाम्यैश्च बहुभिर्विक्रयैर्वर्षाविसंहितैः ।

१७] मां प्रेक्षास्याम्यनुज्ञाय प्रविवेशाश्रयं मुनिः ॥१७॥ [६३, १

ऋषेश्चाहं वचः श्रुत्वा द्रष्टुकामश्च राघवौ । [N

१८] तथा दुःस्तैः समीविष्टो न त्यजामि कलेवरम् ॥१८॥ [N

१९ पू] कन्दराक्षं विसर्पित्वा विचरंश्च जनैः जनैः । [२५

N] चरणाभ्यां गुहां गत्वा स्थितोऽहमेति दुःस्थितः ॥१९॥ [N

१९ ङ] सोऽहमिदं समाह्वय भवतः प्रतिपाक्ये । [२६

N] तं च काले प्रतीक्षामि चिन्तयन्नेवं तन्मनाः ॥२०॥ [N

अथ त्वेतस्य कालस्य सान्नं वर्षेकतं गतम् ।

२०] देशकालप्रतीक्षोऽस्मि हृदि कृत्वा मुनेर्वचः ॥२१॥ [३

सोऽहं तेष्ये तयासाय स्वर्गतं तु निश्चाकरम् ।

२१] मां निर्देहति शोकाग्निः युष्कं वनमिवानलः ॥२२॥ [४

व्यर्थिकां मरणे बुद्धिं कृत्वा भूयो भिजीविपुः । [६ पू

२२] श्रुतैस्तैस्तैः प्रश्रमयन्नपि वारिषटैरिव ॥ २३ ॥

N] आस्थां तु सुदृढां बद्ध्वा मुनेर्वाक्यमनुस्मरन् । [N

२३ ङ] धृष्ट्या निहन्मि तद्दुःस्तं तपो दीपे^१ ईवं ज्वलन् ॥२४॥

१. अ म च — त प्रसत्या० ।

२. ल, मं ला रा — त विपुः ।

३. अ हा म च — दुःखसमाविष्टो ।

रा व म ल, — दुःखे समा० ।

ल — दुःखे समाविष्टे ।

४. म — कंराज ।

५. कै रा ल, अ व म हा च —

• हन्मि ।

६. म — श्रमयि ।

७. कै ल, हा — विजयार्थे ।

८. ल, — युजयिष्यः ।

९. अ च — कश्चौ समा० ।

म — कश्चाप्यस्य० ।

१०. म — दुःखीविपुः ।

११. अ म च — जालो ।

१२. कै रा ल, व म ल, हा — कृत्वा ।

१३. अ च — तं दुःखं ।

१४. कै रा ल, अ व म ल, हा च —

† दीर्घमिव ।

२४५] भस्वैस्तु विविधैर्बन्धैर्मा पोषयति पुत्रकः ॥२५॥ [N

इदमन्यद्भुतं सर्वे पश्यन्तु हरयो मम ।

N] इमौ पत्नौ प्रवृत्तौ मे बलं चैव यथा पुरा ॥२६॥ [N

पुनर्धुवानमात्मानं पश्याभ्यौदार्यवचरम् ।

N] मनसा चैव जानामि मनश्चाख्याति इव मे ॥२७॥ [N

एव पश्यामि वैदेहीमञ्जोरुवनिकागताम् ।

N] स्वस्तिबोऽस्तु गमिष्यामि कृतार्थाः सन्तु वानराः ॥२८ [N

ततस्ते वानरा हृष्टास्तद्भुतमवेक्ष्य वै ।

N] यौवनाद् दृष्ट्वराजस्य कृतं कार्यमित्यब्रुवन् ॥२९॥ [N

ततस्ते वचनं श्रुत्वा सर्वे संहृष्टमानसाः ।

३२, २४] वभूवुर हरिश्चार्दूला विशोर्का उदयोन्मुखाः ॥३०॥ [२४

अथ पवनसमानविक्रमास्ते

प्रुवगवराः परिपूर्णमानसाः ।

त्वरितमभिमुखा ययुर्दिधं [?]

२५] जनकमुत्तापरिमार्गणोत्सुकौः ॥३१॥ [२५

इत्वार्ये रांमावने किञ्चिन्वाक्ये संपातिषंक्षीर्गमवो वाम

चतुष्पञ्चासः सगैः ॥ ५४ ॥

१. कै रा म म ल, श च— †०. केरवे. । ल, व—†०. केरवे. ।	३. म म च—दिशं वपुः । ७. म च—०. नेत्पुकाय । ८. रा—जीतामावने । म—इति जी ।
२. ल, इदमन्यद्भुतं ।	९. ल, व म ल, श—किञ्चिदा० । म—वसित ।
३. कै ल, म म ल, श म च— ०. वमिति भु० ।	१०. ल, —संपातिषंक्षी वाम । म—०. पक्षेमे । म श च—०. पक्षेमे ।
३४. म—०. वमिति भु० । म च—०. वमिति भु० ।	
५. म च—०. नेतामसाय ।	

[बं-६१, ६२] = [पञ्चपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-६३]

एव कथयतस्तस्य पतगस्य महात्मनः ।

१] उत्पेततुस्ततः पक्षौ बानराणां प्रपश्यताम् ॥१॥ [८

स दृष्ट्वा स्वां तनुं पक्षैर्द्वैतरूपजच्छदैः ।

२] मर्हस्यतुलं लेभे बानरांश्चेदमब्रवीत् ॥२॥ [९

निश्चाकरन्नपेक्षस्यै प्रभावात् सुमहात्मनः ।

८] समुत्थिताविमौ पक्षौ सर्वे पश्यत बानराः ॥३॥ [१०

इत्युक्त्वा तान् इरीन् सर्वान् संपातिः पतगेश्वरः ।

९] उत्पपातं गिरेः शृङ्गार्जं जिज्ञासुरगमदगतिम् ॥४॥ [११

ततस्ते बानराः सर्वे विस्मयोत्फुल्लकोचनाः ।

१०] पर्वताग्रमुदैसन्त संपाति र्यत्र संस्थितः ॥५॥ [N

क्षितिरस्त्वस्तु संपातिः पुनस्तानब्रवीद्वचः ।

११] हर्षसंपन्नया वाचा स्वरसंपदमेषुक्या ॥६॥ [N

निश्चाकर्ष्यैः सर्वे यूयं पश्यत बानराः ।

१२] सम्यक्चीर्जस्य तपसः प्रभावमिह यादृशम् ॥७॥ [N

आदित्यरश्मिभिर्दग्धौ^१ पक्षौ तु गमनार्थौ । [N

१३] संजातौ तस्य सत्येन स्वगेने क्षणमक्षौ ॥८॥

१. म—०कृतकम् ।

२. कै रा म म क, हा म च—
०स्वर्णक० ।

३. हा—उत्पादस्य गिरेः शृङ्गः ।

४. कै रा क, म व क, हा म च—
‡ विधिः ।

५. म—०संक्षिप्तक्या ।

६. क, व—निश्चाकरकपेः ।

७. रा—०क्षौ ।

८. म—गमनार्थौ ।

९. कदाचिन्मुक्तः “नगने गमनार्थौ”
वाकः स्यात् ।

१०. क, व—वशि ।

- यौवने वर्तमानस्य यथासीन् मे' पराक्रमः ।
 १४] तदेवाद्यावगच्छामि बलं पौराणमात्मनः ॥१॥ [११
 सर्वथा क्रियतां ययः सीतां द्रक्ष्यथ वानराः ।
 १५] पक्षलामो मम यथा प्रेत्यसं संनिदर्शनम् ॥१०॥ [१२
 क्रोशमात्रमितो मत्वा विन्ध्यादस्माग्नगोचमात् ।
 १६] शतयोजनविस्तीर्णं लङ्कयध्वं महोदधिम् ॥११॥ [N
 तत्र त्रिकूटशिखरे निविष्टं रावणालयम् ।
 १७] लङ्कां द्रक्ष्यथ दुर्धर्षा निहिता यत्र मैथिली ॥१२॥ [N
 रक्ष्यमाणा सुमीरमासी राक्षसीभिर्यज्ञस्त्रिणी ।
 १८] तर्ज्यमाना च बहुशस्तस्य रौद्रस्य शासनात् ॥१३॥ [N
 कृतार्थाश्च प्रतीताश्च तां च दृष्ट्वा यज्ञस्त्रिणीम् ।
 १९] वर्षयित्वा ततो लङ्कां पुनरेष्यथ वानराः ॥१४॥ [N
 न स्वयस्ति बलं किञ्चिन् मम ज्ञातुमनागतम् ।
 २०] अनुभावात् तु जानामि महर्षे भवितात्मनः ॥१५॥ [N
 हिमवन्तं गमिष्यामि शङ्करश्चरुं गिरिर्ष्व ।
 २१] तत्र मे दयिता भार्या ज्ञातयश्च कृतालयोः ॥१६॥ [N
 विशालशिखरं प्रायुं(?) २) मलयदविदूरतः ।
 २२] वानरा गम्यतामेव सकुटुम्बोचरे गिरिः ॥१७॥ [N

१. म—ववालीमि० ।

२. म च—०कलशिदसं० ।

३. रा म ल, रा म च—१५५माना ।

४. म च—कुशोत्तमी ।

५. रा म ल, रा म च—०स्त्रिणी ।

६. रा म रा म च—०मार्गा ।

७. ल, रा—मार्गः ।

८. ल, व म ल, रा—१गुर्व ।

९. म म च—वनवत् कृतालयः ।

१०. के रा ल, म व ल, रा च—
 १०. शिखरं ।

११. म म च—प्रायुं ।

के रा व म रा—प्रायुं ।

यः शक्नो योजनघतं निराकम्बे विहावसि ।

२३] क्रमितुं सागरं शूरः स सर्वैर्विनिपुण्यताम् ॥१८॥ [N

इति तस्मिन् ब्रुवत्येव विहङ्गमवरे वचः ।

६२, १] उवाच जाम्बवान् वाक्यं तत्कालसदृशं हरिः ॥१९॥ [छ

सर्वं साधु च युक्तं च भवानर्थं च माचते ॥

२] दृढभावानुरूपं च हितं रघुकुलस्य च ॥२०॥ [N

अस्माकं महती चिन्ता कथं सागरलङ्घनम् ।

३] भवेदिति महासत्त्व तेन स्मो व्याकुलीकृताः ॥२१॥ [N

तत्र वै मतिसाहाय्यं भवान् नो दातुमेति ।

४] परे पारे समुद्रस्य पुबने पततांबर ॥२२॥ [N

५ उ] श्रुत्वा जाम्बवद्वाक्यं सम्पातिः प्राज्ञवीद् वचः ।

तदैव स दुरात्मा वै रावणः स्वादतो मया ।

७] यदि पक्षौ न दग्धौ मे भवेतां सूर्यतेजसा ॥२३॥ [N

८ पू] समपासीय क्रुद्धस्य सम्पातं राक्षसाधमः ।

N] लङ्कां च त्वरितोऽभ्यागात् ससीतः सहजीवितः ॥२४॥ [N

८ उ] न जीवेदिति मे बुद्धिस्तेजमेतद् ब्रवीमि वः ॥२५॥ [N

सोऽहं दृढः कपिश्रेष्ठास्तेनाश्रक्तः पराक्रमे ।

९] लङ्कानेतुं न शक्या (इषा) मि स्वयं वैः पुत्रगोचयाः ॥२६॥ [N

असौ ममात्मजो हस्तः सुपाश्वो नाम वानराः ।

१०] स हि मनुं समर्थस्तां लङ्कां रावणपाशिताम् ॥२७॥ [N

१. की च—शूराः ।

२. की—विनिपुण्यता ।

३. च—मासि ।

४. ल_१—तत्रैव ।

५. की ल, व—दातुमेति ।

६. की भ व श च—पुत्रगोचयाः ।

७. रा—ममात्मजः ।

८. म—मासि ।

९. ल_१—कल्पवस्तुब्रवीमि ।

१०. रा ल, व म ल_१ श—परिक्रमे ।

११. ल, व म ल_१ श—वः ।

इत्युक्त्वा पतगेन्द्रोऽसौ स्वपुत्रं मनसास्मरत् ।

११] अथ प्रादुरभूत् तत्र दारुणः सुमहाद्रुतः ॥२८॥ [N

पक्षाबाक्षिप्य विक्षिप्य तस्य पुत्रः प्रवर्तितः ।

१२] सपुष्पाङ्कुरश्चात्मात्राः पतन्तीव महीरुहाः ॥२९॥ [N

तत्र प्रमाणाभ्यधिको घृक्षः पैक्षी महाबलः ।

१३] महानचलसङ्काशो वानरानभ्यवर्तत ॥३०॥ [N

ततः सम्पातिपुत्रस्तु सुपौर्षः समुपानतः ।

१४] उवाच पितरं पुत्रः किमर्थं संस्पृतोऽस्म्यहम् ॥३१॥ [N

अस्यै पुत्रस्य सम्पातिः कथयामास विस्तरम् ।

१५] कथयित्वा तु तत्सर्वं सुपौर्षं समेषोदयत् ॥३२॥ [N

सं तैमर्षं पितुः श्रुत्वा सुपौर्षश्चेदेमेवमीदृशः ।

१६] त्यज्यतां मानसी चिन्ता तरिष्यामि महाऽर्णवम् ॥३३॥ [N

बलं प्रमाणं तेजश्च परैरनुपमं मम ।

१७] तेजो वेगः प्रमावर्धं मय्येव ध्रुवमव्ययम् ॥३४॥ [N

शिश्वरात् तु महेन्द्रस्य पर्वतस्य ध्रुवक्रमाः ।

१८] वर्तते योजनशते लङ्का सा यत्र रावणः ॥३५॥ [N

क्षीघ्रमारुहतां पृष्ठमिदानीं प्रापयाम्यहम् ।

१९] वेगेन च गमिष्यामि परं पारं महोदधेः ॥३६॥ [N

१. कै रा ल, व म ल, रा च—
•सा स्मरत् ।

२. रा—†प्रभावतः ।

३. कै—कुपुष्पा ।

४. कै रा ल, म व म ल, रा च—
गृहपक्षो ।

५. व—स्वपौर्षः ।

६. म म च—†•कृतं एवं ।

७. म म च—मम ।

८. म म च—च ।

९. ल, —† समेषोदयत् ।

१०. म म च—तमर्षं स ।

११. म म च—•वैश्व० ।

१२. रा—वेगाः प्रमा० ।

ल, —वेगप्रभा० ।

अबोवाच महातेजा युद्धराजमिदं वचः ।

२०] अङ्गदः प्रश्रययुतं पौरुषोद्योगेसंयुतम् ॥१७॥ [N

सदृशं चानुरूपं च बलं वै माषते भवान् ।

२१] कुतमेतावताऽस्माकं यत् प्रहृष्टिरुपागता ॥१८॥ [N

वीर्यविक्रमसम्पन्नाः सर्वे सन्ति च वानराः ।

२२] उत्प्लुत्स्य हि महेन्द्रं वै गिरिं गच्छेयुरर्णवम् ॥१९॥ N

विश्राम्य त्वं महातेजाः सह पित्रा महाबलः ।

२३] कृताभिगमने बुद्धिर्मया रावणसञ्चनि ॥२०॥ [N

ते तद्वचनमाज्ञाय प्रीतिसंहृष्टमानसाः ।

N] बभूवुर् हरिश्चार्दूला विष्णुहृद्रपराक्रमाः ॥२१॥ [N

एवमुक्त्वा तु सम्पातिस्त्वान् सर्वान् हरिषूचयान् ।

२४] जगामाकाशमाविश्य सूर्पर्ण ईव वेगितैः ॥२२॥^c [N

प्रकीर्तं तं स्वर्गं दृष्ट्वा प्रहृष्टो वानरर्षभः ।

२५] इदं दृष्टतरो वाक्यं बाळिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ॥२३॥^c N

दृष्ट्वा प्रहृष्टिं सीताया जीवयित्वा च वानरान् ।^c

२६] यावः स्वनिकेत्यं पत्नी सम्पातिर् दृष्टमानसः ॥२४॥ [N

तदागच्छत गच्छामो दक्षिणस्योदधेर्गिरिम् ।

२७] समर्थयामहे तत्र कङ्कनार्थं महोदधेः ॥२५॥ [N

१. कै रा व म—महुरं वानरमब्रवीत् ।

म च—महुरं वानरमुत्तमं ।

२. म च—† वच सन्ति ।

३. म—वत्सल ।

४. म—विजय ।

५. कै रा ल, व म ल, रा—मासि ।

६. रा—† सुपर्णमिव ।

७. कै रा ल, व म ल, रा—वेगवान् ।

८. कै रा ल, व म ल, रा—मासि ।

९. कै रा ल, व म ल, रा—मासि ।

ततस्तथेत्येव तदुचुरग्रहं

महर्षयुक्ता हरयो महाबलाः ।

स चादृतो ज्ञातिबलेन सन्धवान्

२८] जगाम 'तं मुञ्चनिवेदितं' गिरिम ॥४६॥ N

इत्यर्थे रामार्थेने किङ्किन्धाकार्थे संशोभेगमनं नाम

पञ्चपञ्चासः सर्गः ॥ ५५ ॥

१. कै रा अ—समावृत्ते ।
२. म श—गुणेन निवेदितं ।
३. रा—श्रीरामायणे ।
४. छ, व म श—किङ्किदा० ।

- म च—नमसि ।
५. कै रा अ म च—
- विपक्षकाशो नाम ।

[वं सु० का०-१] = [षट्पञ्चाशः सर्गः] = [दा-१४, १५]

- आख्याते गृध्रराजेन समुत्प्लुत्य प्रवक्रमाः ।
 १.] सक्रताः प्रीतिमन्तश्च विनेदुः सिंहसङ्घवन्द ॥ १ ॥ [१
 सम्पातेर्वचनान्ते तु सर्वे वानरपुङ्गवाः ।
 N] दृष्टाः सागरमार्जमुः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥२॥ [२
 रात्रिभिर्दिवसैश्चैव हरयस्ते समुत्प्लुकाः ।
 N] उषित्वैकादशीं रात्रिं ददृशुर् महदर्णवर्ष ॥ ३ ॥ [N
 सत्पर्वैर्हृदिः क्रीडद्भिर् बहुभिर् बहुधा जले ।
 ४] व्यादितास्यैर् महावीरैरुज्ज्वलेभिः समावृतेभ्य ॥४॥ [५
 प्रमुत्तमिव चान्यत्र क्रीडन्तमिव चान्यतः ।
 ५] कचिद पर्वतमात्रांश्च जलराशीन् समुत्क्षिपन् ॥५॥ [६
 संकुलं दानवेन्द्रैश्च पातालतलवासिभिः ।
 ६] रोमहर्षकरं दृष्ट्वा विनेदुः कपिकुञ्जराः ॥६॥ [७
 आकाशमिव कुण्डेपारं सागरं हेय्यते ततः ।
 ८] विषेदुर् वानराः सर्वे कथं कार्यमिति ॥ ७ ॥ [८

१. म—समुत्प्लव ।

२. कै म—। संग्रहत् ।

३. कै रा व म म—वचनान्ते ।

४. ल२—रमावेतुः ।

५. कै रा म ल२ श—। स्वेकादशा ।

६. कै रा व—प्रतिविम्बमिवावरं ।

अ म च—आयेतुर्वचनान्ते ।

७. अतः परमधिकः पाठः—

अ म च—

दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरं दिवं ।

संविष्टं सलज्जुर्गिरिषीरं हरीशङ्कः ॥

अ च—

ते समुद्रं समासाद्य प्रतिविम्बमिवावरं ।

म—

ते समुद्रं समासाद्य दृष्ट्वा सीमविक्रमाः ।

कृष्णं कोकस्य महतः प्रतिविम्बमिवावरं ॥

८. कै म ल२—। व्यादितास्यैर् ।

९. श—। वैकर्मिभिः ।

१०. रा—समं वृत्तं ।

११. ल, म—दुष्कारं ।

१२. ल, व म श—दृष्ट्वा जलः ।

१३. कै—निषेदुर् ।

१४. ल२ श—। वानरपुङ्गवः ।

विषयेषां बौहिनीं दृष्ट्वा समुद्रस्य निरीक्षणात् ।

- ९] आन्धासयामास हरीनङ्गदो बानरर्षभः ॥८॥^१ [३
N] हरिहृदयैः समागम्य मन्त्रकालममन्यत ॥९॥ [१३ उ
स बानरैः परितृतो युवराजो बभौ तदा ।^१ [N
N] मरुद्गमैः परितृतो दृक्क्षत्रुरिवाम्बरे ॥^१ १०॥ [N
सा बानराणां तु चमूः परिवार्याङ्गदं बभौ ।^१
१३] वार्ष्णेयं परिवार्येव बाहिनीं मरुतां यथा ॥११॥ [१४
१५ पू] तान् विषादेन महता सहस्रा समभिप्लुतान् । [१० पू
N] ततस्तान् हरिहृदांश्च तच्च सैन्यमरिन्दमः ।
१५ उ] अनुमान्याङ्गदः श्रीमान् वाक्यमर्षवदन्नवीर्यं ॥१२॥ [१६
न विषादे मनः कार्यं विषादो विषमुत्तमम् ।
१८] स्वादयस्यपि तैर्जहं तु बालं हृद इवोरगः ॥१३॥ [११
यो विषादं प्रसंहेते विषमे मृत्युपस्थिते ।
१७] तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिद्ध्यति ॥१४॥ [१२
१८ पू] क इदानीं महातेजा लङ्घयिष्यति सागरम् । [१७ पू
कोऽन्यस्तां बानरीं सेनां शक्रः क्षम्भयितुं भवेत् ॥१५॥

१. कै—विषयः ।

२. श—कारिणि ।

३. उ—नास्ति ।

४. श—दुर्बलः ।

५. उ, म श—सम्भवः ।

६. उ—नास्ति ।

कै श म च—१२, १० ११,

इत्येवममः पाठः ।

७. उ—वर्षा । म—कोपकालम्—

इत्युक्तकोटी न सः ।

८. कै—० वं परिहर्षेव ।

रा—वासवायं च ।

९. कै रा म च—महः परमविश्रुतः

पाठः—

मन्त्रवीर्यद्वयः श्रीमान् वाक्यम् वाक्यमर्षभः ।

१०. रा म—स्वात्मकपञ्चमः ।

म च—सात्मकपञ्चमः ।

११. उ, म उ, श—विषयः ।

- १४] अङ्गदाद् द्विविदान् मैन्दादन्यत्र च इन्मृतः । [१५
 १० ङ] मयं त्यजतं मा मैष्ट कुतकुत्स्या वयं दृढम् ॥१६॥ [N
 निष्ठां तावदिमां सर्वे स्वपथं विगतज्वराः ।
 ११] नः प्रभाते गमिष्यामि यैश्चः श्रेयो भविष्यति ॥१७॥ [N
 अथ राश्यां व्यतीतायामङ्गदो हरिसचयः । [१३पू
 १२] सह तैर् वानरैः सर्वैर् विषसौद गिरेस्तटे । [N
 १०पू] कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसन्धमरिन्दमम् ॥१८॥ [१७ ङ
 अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित् किञ्चिदब्रवीत् ।
 २६] क्षिमितेवाभवत् प्रस्ता तत्र सा हरिबाहिनी ॥१९॥ [२२
 २७ ङ] पुनरेवाब्रवीत् प्रस्तांस्तान् हरीन् हरिसचयः । [२३पू
 १६पू] पुत्रार्थं यस्य या शक्तिर्गमने वः पुत्रज्जमाः ॥२०॥ [२४ ङ
 क इमां बाहिनीं सर्वा सपवेतां वनौकसाम् ।
 २९] मोक्षयिष्यति सन्देशात् सुग्रीवस्य महात्मनः ॥२१॥ [१८
 कैस्य प्रसादाद् दारांश्च धनानि च गृहाणि च ।
 २३] इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥२२॥ [१९
 कस्य प्रसादाद् रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।
 २४] अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च महौजसम् ॥२३॥ [२०
 १० ङ] कः करिष्यति रामस्य प्रियमात्महिते रतः ।

१. कै रा क, व म क, —द्विविधा- ।

२. म—वच ।

३. व म—निपत्ताय ।

४. कै रा—पुनरेवाभवत् ।

अ म च—पुनरेवाभवत् : प्रष्ट ।

५. म—उत्सव ।

६. म—१८पूज्यमस्य ।

७. रा म म च—महामते ।

८. क, —महौजसः । म क, रा—
 महाबलं ।

[N] करिष्येति च कल्याणं कस्तुरिष्यति सागरम् ॥२४॥ [N]
गन्तव्यां नगरी लङ्का मार्गितुं जनकात्मजाम् ।

[N] लङ्कनीयश्च वेगेन सागरः श्रतयोजनः ॥२५॥ [N]
सर्वे हि पुत्रगश्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः ।

३१] व्यपदेशेषु विरूपाताः प्रजाभिश्चापि सत्कृताः ॥२६॥ [N]
३२पू] न हि वो गमने सङ्गः कदाचित् कस्यचित् कचित् । [२४पू
३४पू] दृष्टपूर्वो हि यो लोके श्रुतपूर्वोऽपि वा भवेत् ॥२७॥ [N]
यदि कश्चित् समर्थो हि सागरस्यास्ति लङ्कने ।

२५] स ब्रवीतु ददात्वथ पुण्यामभयदाक्षिणाम् ॥२८॥ [२१
३४उ] को वैः कियंर्दं विक्रमेने हरिश्रेष्ठो महाबलः ।

३२उ] दृष्टः स क्षिप्रमाख्यातुं यस्य या परमा गतिः ॥२९॥ [N]
वासवस्य सबजस्य ब्रह्मणो वा स्वयम्भुवः ।

२०] विक्रम्य सहसा हस्तादिमृतं 'सं' इहानयेत् ॥३०॥ [N]
०१पू] चन्द्रादपि हरेल लक्ष्मीं तेजो वा रविमण्डलात् ।
३२पू] विक्रमी य इतो लङ्कां गत्वा तु पुनराव्रजेत् ॥३१॥ [N]
३६उ] अयाङ्गदवचः श्रुत्वा ते वै आस्वाप्तुर्गर्भाः ।

१. अ ल, भ च—कः करिष्यति ।

२. कै—+कईदया ।

३. म—+मोतव्यवर्ध ।

४. श—बोगेन ।

५. रा—मवन्ति ।

६. कैल, वम ल, श—+व्याख्याताः

अ च—वाक्याताः ।

म—व क्वाताः ।

७. म—पुत्राभिः ।

८. अ—मंगः ।

९. कै ल, ल, श म च—वो ।

१०. रा—लङ्कपूर्वो हि । अ—वो ।

११. म ल, श—+स्ति च—हवः ।

१२. कै—+रस्वेव, रा—+रस्व ह ।

म ल, —+रस्यास्य ।

१३. रा—वा ।

१४. कै रा अ म च—किबन्ध ।

१५. च—विक्रमं ।

१६. व—+मावातु ।

१७. रा—न स हानयेत् ।

१८. कै रा—विक्रमो । अ—विक्रम्य ।

ल, —विक्रमे ।

- N] खं खं गतिसंयुक्ताहयुक्तुस्ते तु समाहिताः ॥३२॥ [१५, २
 गजो गवाक्षः शरमे ऋषभो गन्धमादनः ।
 ३८] मैन्दश्च च द्विविदक्षौर्ब मुषेणो जाम्बवान् नलः ॥३३॥ [२
 अभाषत गजस्तत्र पुप्सुवे दक्षयोजनम् ।
 ४१] गवाक्षो योजनान्याह पुषेयं द्विगुणान्यहम् ॥३४॥ [३
 शरभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
 ४२] अहं त्रिंशद् गमिष्यामि योजनानां पुत्रक्रमाः ॥३५॥ [४
 अथाभ्रश्चिस्तराकार ऋषभप्रतिभो गतौ ।' [N
 ४३] ऋषभो वानरश्रेष्ठो वानरांस्तानुवाच ह ।
 चत्वारिंशद् गमिष्यामि योजनानां न संशयः ॥३६॥ [५
 ४४] वानरस्तु महातेजास् त्वन्नवीद् गन्धमादनः ।
 योजनानां गमिष्यामि पञ्चाशदिति मे मतिः ॥३७॥ [६
 ४५] मैन्दो हि वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
 योजनानां तु वै षष्टिमहं प्रवितुमुत्सहे ॥३८॥ [७
 ४६] ततस्तत्र महातेजा द्विविदः प्रत्युवाच ह ।
 ४७] गमिष्यामि न सन्देहः सप्ततिं योजनान्यहम् ॥३९॥ [८
 N] मुषेणश्च हरिश्रेष्ठः सस्यवान् बलवानपि ।
 N] अशीतिं प्रतिजानीते योजनानां पराक्रमम् ॥४०॥ [९
 ४८] स माकृतसमो वेगे" भारतराष्ट्रसमो जवे । [N

१. रा—गतिं सञ्चु० ।

ब—गतिसंयुक्ताहयुक्तुस्ते ।

२. कै रा ल, व म अ ल, श च—
 शरभ । म—ऽ शरभो ।

३. कै रा ल, व म ल—द्विविदः ।

४. म—नास्ति ।

५. कै म—ऽ ऋषभप्रतिभो ।

६. ल—नास्ति ।

७. म ल—नास्ति ।

८. म—० तेजा अत्र० ।

९. कै रा ल, व म ल—द्विविदः ।

१०. ल—नास्ति ।

११. कै रा म म च—वीर्ये ।

- N] जाम्बवांस्तु महापाज्ञो दृढः परमसंमतः ॥४१॥
 वानराणां वचः श्रुत्वा सागरप्लवनं प्रति । [१०
 N] तान् सर्वान् वानरश्रेष्ठानिदं वचनमब्रवीत् ॥४२॥ [N
 पूर्वमस्माकमप्यासीत् कश्चिद् गतिपराक्रमः ।
 N] ते वयं दृढभावंहि अनुप्राप्ताः स्म (ः) सांप्रतम् ॥४३॥ [११
 जराशियिलतां प्राप्तां मन्ददृष्टिपराक्रमाः ।
 N] स्मराम्यजातं गरुडममृतस्य च मन्यनम् ॥४४॥ [N
 देवासुरविमर्दाश्च दृष्टा मे बहवः पुरा । [N
 N] किंतु नैवंगतं शक्यमिदं कार्यमुपेक्षितुम् ॥४५॥
 यदयं कपिराजश्च रामश्च कृतनिश्चयः । [१२
 N] सांप्रतं बलमस्माकं योग्यं गतिपराक्रमम् ॥४६॥ [१३पू
 तं पुरस्कृत्य वक्ष्यामि नैव किञ्चिन्मृषा वदे ।
 N] अहमस्य समुद्रस्य यास्यामि प्लेवनं गतः ॥४७॥ [N
 ५६ उ] दक्षोऽनं योजनशतं नैवेत्येव न संशयः । [१३
 ५१ उ] तांश्च सर्वान् हरिवरेणो जाम्बवाननुमान्य वै ॥४८॥ [१४पू
 ५२पू] उवाच हरिमुख्यानां सैमिधौ वचनं महर्षे । [N
 ५३पू] स स्वत्वेतावदेवासीदं गमने मे पराक्रमः ॥४९॥ [१४ उ]

१. रा ल, अ ब म ल, श-।०भाषा । १०. कै रा म च-वृत्तः ।

२. श-प्राज्ञो ।

अ-वृत्तः ।

३. श-०द्विपराक्रमः ।

११. रा ल, म ल, श-। नवत्येव ।

४. ल, म-स्मरामि जातं ।

ब-नवति च ।

५. म-नैवंगते

१२. अ म च-हरिवरात् ।

६. अ म च-कृतनिश्चयो ।

१३. रा-वचनं सैमिधौ ।

७. श-योगि ।

१४. कै रा ब म च-विदुः ।

८. रा म च-नहि ।

१५. रा-० वदेवास्ते ।

९. म-कृपणे ।

५२ उ] तावदये हि बलं वीर्यं यथासीद् विक्रमो मम ।

५३ उ] यत् कृतं यौवनस्येन मया तच्छ्रोतुमर्हय ॥५०॥ [N
सर्वस्य वृद्धस्य बलं पौराणं यौवने गते ।

N] आचक्ष्णस्य बहुधा हास्यं भवति वानराः ॥५१॥ [N

किंतु वक्ष्याम्यहं वीर्यमात्मनो यौवनोदये । [N
सुपर्णेन मया चैव बळियत्रे सनातनः ॥५२॥

५४] विक्रमांस्तीन क्रमन् विष्णुक्षिः प्रदक्षिणमावृतः । [१५

त्रिविक्रमेण यौ क्रान्ता सशैलवनकानना ॥५१॥ [N

२, ३१] त्रिसप्तकृत्वः पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् । [१६, ३३

N] गत्वा प्राप्य च कैलासं गच्छामि विबुधालयम् ॥५४॥ [N

५५पू] बालभावे तदासीन्मे बडममतिमं परैः । [१६ उ

N] पशून्स्तांश्च जिघांसु वै वचनमब्रवीत् तदा ॥५५॥ [N

दैत्यः पर्वतहस्तस्तु न भविष्यत्यं मत्पुत्रो ।

N] इत्युक्त्वा पर्वतं दोभ्यां चिक्षेपासुरनन्दनः ॥५६॥ [N

१. रा श—यथा० ।

२. अ—यथा ।

३. म श—बहुधा आचक्ष्णमावृत्तः ।

४. म रा—मुद्रिताः पाठः ।

५. कै रा ल, व म ल, श—
यौवनमावयं ।

६. अ म अ—सुपर्णेन ।

७. अ—अचक्षत् । अ—वा ताव ।
अ—अवा नातः ।

८. अ व म अ—त्रिः सप्तकृत्वः ।
अ—त्रिसप्तकृत्वा ।

९. अ—यथा परमधिकः पाठः—

यदा यौवमयोद्गमाभिः संविता देवशासनात्
निष्पन्नमसूतं ताम्बस्तदासीत्वा (जो ?)

महद्वक्तः (कम् ?)

उदया.....चाहमस्तं गिरिचरोत्तमं ।

तत्तु प्राप्य तु गच्छामि कैलासं विबुधालयं ।

१०. कै रा ल, व म ल, श—तदा
स्वाम्ये ।

११. अ अ—

पशून्स्तामजिघांसु च वैष्णव्यावमवीक्षत् ।

अ—

वसून्स्ताम्या जिघांसुश्च वसून्स्ताम्यावमवीक्षत् ।

१२. अ—अविष्णुति मत्पुत्रा ।

तदापातेन खेदात् तु पर्वतो जानुना धृतः ।

N] तेन मैत्रश्च मे जानुः स्वर्जः सिषिकविक्रमः ॥५७॥ [N

५५७] स इदानीमेहं दृढः पुवने मन्दविक्रमः । [१६५

५६५] सांपतं पुवने शक्तिं नवतिं प्रवितर्कये ॥५८॥ [N

५७५] नैतावता च संसिद्धिं गन्तुं कार्यमिदं भवेत् । [१७

N] स कदाचिद् गतोऽहं तु यज्ञे तेषां महात्मनाम् ॥५९॥ [N

ऋषीणामग्निवपुषां कैलासस्य समीपतः ।

N] ततोऽहमग्निवाद्यैव मुनीन् ज्वलनतेजैः ॥६०॥ [N

N] बर्हिपुत्रं च इतवान् क्रुद्धं मृत्युमिवापरम् ।

५७७] अबोक्तवति तस्मिन्स्तु हरीणां प्रवरे वेषः ॥६१॥ [N

नलध्याप्याह तेजस्वी जातान् परमदुःखितान् ।

N] नवतिं चैव सप्तोऽथ गमिष्यामि पुत्रक्रमाः ॥६२॥ [N

तत्र पर्वतसङ्क्रांक्षो हनूमानर्मेनासृतः ।

५८] न तत्र सोऽब्रवीत् किञ्चिद् बलं पौरुषमात्मनः ॥६३॥ [N

अबोत्तरमुदारं च मृत्युवाचेदमब्रुवः ।

५९] अनुमान्य महामात्रं जाम्बवंतं महाकपिम् ॥६४॥ [१८

अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं ध्रुवम् ।

६०] निवर्तने तु मे बुद्धिर निश्चयं नाधिगच्छति ॥६५॥ [१९

१. कै रा च—तदा पातेन ।

ब म श—बभूवतेजसः ।

अ—तदापातेन । म—तदापातेन ।

म—० गतेजसं ।

२. रा—वृत् ।

८. कै—वर्हि पुत्रं ।

३. म—मृगम् ।

९. च—नास्ति ।

४. म—मृगः ।

१०. कै रा ल, म ल, श म म च
सप्तमि ।

५. रा—इदानीं महामुदः ।

११. कै रा ल, ब म श, अ म च—
इदमानर्मेनासृतः ।

६. ल, व—तां सिद्धिं ।

म ल, —गता सिद्धिः ।

७. ल, —मृगम् ।

१२. म—मृगम् ।

वाल्वादलिष्टभावाच्च गुरुदोषाविचारणात् ।

६१] नित्यं च लालितलोहोत्तं सच्छास्त्राग्राहितः पुरा ॥६३॥ [N

६२यू] तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान् वाक्यकोविदः ।

N] ज्ञायते गमने बुद्धिस्तव हर्यसपुङ्गव ॥६७॥ [२०

कामं श्रुतं वा भूयो वा गत्वा प्रतिनिवर्तिष्य ।

N] योजनानां भवेः शक्नो न त्वेष विभिन्नतमः ॥६८॥ [२१

त्वं हि बालिबलादीनः किञ्चिद् वानरपुङ्गव ।

६४] योजनानां सहस्रस्य लङ्घने शक्तिमान् विभो ॥६९॥ [N

यादृशो हरिशार्दूलो बाली प्रख्यातविक्रमः ।

६५] सुग्रीवश्च महाबाहुस्तारुह्यस्त्वं हरीश्वर । [N

त्वं हि प्रेषयिताऽस्माकं निग्रहानुग्रहे प्रभुः ॥ ७० ॥

६६] तवाज्ञानिरंताः सर्वे वयमादाय मैथिलीम् । [N

N] आगमिष्याम एतस्मिन् क्षणे नास्त्यत्र संशयः ॥७१॥

अस्माकं यदि न त्वं स्या अग्रणीर् वानरेश्वरः । [N

६७] न कस्यचिद् वयं किञ्चिद् कृणुयाम परस्परम् ॥७२॥ [N

न हि प्रेषयिता तोत प्रेष्यैः प्रेष्यैः कथं भवेत् ।

६८] भवतायं जनः सर्वः पालनीयः प्रयत्नतः ॥७३॥ [२२

भवान् किलात्र चास्माकं स्वामिभावे व्यवस्थितः ।

१. कै—० दोषविचारणात् ।

ख—० दोषविचारिताः ।

म—० दोषवि० ।

२. म—विज्ञा संकलितः केहात् ।

३. कै म—सच्छास्त्रं ग्राहितः ।

४. रा म—भवेच्छलो ।

म—भवेत् शलो ।

५. ल_१—बालिब० ।

६. ल_२—नास्ति ।

७. ल_२—सुग्रीवाज्ञातः ।

८. कै रा म म ख—नास्ति ।

९. म—स्वस्त्यमम० ।

१०. म—वानरेश्वर ।

११. रा—उत्त ।

१२. कै—प्रेष्यः प्रेष्यः ।

१३. म म ख—कथंचन ।

१४. रा—† मरुतीर्ष ।

- ६९] स्वामी किलात्रं सैन्यस्य गतिरेकां पुत्रकर्म ॥७४॥ [२३पू
अपि चैवास्य कार्यस्य भवान् गतिरिन्दम । [२४पू
७०] तस्मात् कलत्रवत्तत्त्वं परिपात्यः सदा भवान् ॥७५॥ [२३ उ
मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविनिश्चयः ।
७१] मूले हि सतिसिद्धयन्ति गुणाः पुष्पकलादयः ॥७६॥ [२४ उ
७२पू] तद् भवानस्य कार्यस्य साधने सत्यविक्रमः ।
N] बुद्धिविक्रमसम्पर्त्तौ हेतुरेकः परन्तर्पः ॥७७॥ [२५
७२उ] वयं तव महाबाहो ज्ञात्वापुष्पफलोपमाः ॥७८॥ [N
गुरुश्च गुरुपुत्रश्च त्वं ।ह नः कपिसत्तम ।
७३] वयं भवन्तमाश्रित्य समर्थी अर्थनिश्चये ॥७९॥ [२६
उक्तवन्तं महामात्रं जाम्बवन्तं महाकपिः ।
७५] प्रत्युवाच ततः श्रीमान् वालिसुनुरथाङ्गदः ॥८०॥ [२७
पुनः स्वत्विदमस्माकं कार्यं प्रायोपवेशनम् । [२८ उ
७७] न ह कुर्वी हरिपतेः सन्देशं तस्य धीमतः ॥८१॥
७८पू] तत्रापि गत्वा प्राणानां पश्यामि परिसंक्षेपम् । [२९
८२उ] स हि प्रसादे कोपेच हरीणां नित्यञ्च प्रभुः ॥८२॥
८३पू] अकृत्वा तस्य सन्देशं विनाशो गमने भवेत् । [३०

१. म—किलात्य ।

६. अ च—० मसंपन्नो ।

२. म—गतिरेका ।

७. ल, —परंतप ।

कै व ल, —गतिरेकः ।

८. ल, —० सत्तमः ।

३. कै अ ल, —द्वयंगमाः ।

९. रा अ च—समर्थीयं विनिश्चये ।

ल, व म—द्वयंगमाः ।

म—समर्थक विनि ।

४. कै ल, च—कलत्रवत् त्वं ।

१०. रा—हि कृत्वा ।

म—१ कलत्रवत् त्वं ।

११. कै—१ विदुः ।

म—१ कलत्रवत् त्वं ।

१२. कै—मनुः ।

५. म—मासि ।

८५३] तद् ययैवास्य कार्यस्य न भवत्यन्यथा गतिः ॥८३॥

तद् भवानिह दृष्टार्यः सञ्चिन्तयितुंमर्हसि । [३१

८६] सोऽङ्गदेन तथा वीरः प्रत्युक्तः प्रवगेश्वरः ॥८४॥

जाम्बवानर्थवत् प्राह बालिपुत्रमनिन्दितम् । [३२

९१] येन ते वीर वर्योऽहं न किञ्चित्परिहास्यति ॥८५॥

९२पू] अहं सन्देशयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥८६॥ [३३

ततः प्रवीरं प्रवतां बरिष्ठ-

मेकान्तमाविश्य सुखोपविष्टम् ।

सन्देशयामास महाऽनुभवं

९७] हरिं स दृष्टो हनुमन्तमेव ॥८७॥ [३४

इत्यार्षे रामाक्षणे किष्किन्धाकावटे वानरमन्त्रणं वाम

षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

१. रा—नृद्व्यासाः ।

२. रा भ व म म—मुमर्हसि ।

३. दा—नये ।

४. के व म—वर्योव ।

अ च—कार्योव ।

दा—वर्योव ।

म—कार्योव ।

५. च—अयं ।

६. के रा ल, व म छ, दा—सन्निह

अ च—सख्यो ।

७. रा भ च—वासि ।

छ, व म दा—किष्किन्धा० ।

[बं-सु०का०-२] = [सप्तपञ्चाशः सर्गः] = [दा-९९]

अनेकशतसाहस्रीं विषयणां हरिवाहिनीम् ।

१.] जाम्बवान् समुदीक्ष्यैवं हनूपन्तमयाव्रवीत् ॥^१॥ [१

वीर वानरलोकस्य सर्वधर्मार्यकोविदः ।

२.] तूष्णीमेकान्तर्माश्रित्य हनुमन् किं न भाषसे ॥^२॥ [२

९८] हनुमन् कपिराजस्य सुग्रीवस्य समो हसि ।

रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसां च बलेन च ॥^३॥ [३

१०.] अरिष्टनेमिनः पुत्रो वैनतेयो महाबलः ।^४ [४पू

N] पक्षयोर्यद् बलं तस्य तावद् भुजबलं तव ॥४॥

११पू.] विक्रमश्चापि तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गवं ।^५ [५

१२पू.] विशिष्टं सर्वभूतानां किमात्मानं न बुध्यसे ॥^६॥ [७८

यादृशो वैनतेयस्य वेगो वेगवतो महान् ।

N] तादृशस्तत्र वेगो हि किमात्मानं न बुध्यसे ॥^७॥ [N

१. ल_१—विषयणां ।

म—मञ्जुहां ।

२. कै म—० दीक्षयेव ।

रा—समुद्रस्थाप ।

३. रा—अतः परमहृपञ्चाशास्व सर्ग-
स्थापः श्लोकः संस्तुयमानो हनुमान्
इत्यादिः प्रमादाद्विक्रितः ।

४. रा—तूष्णीमेव समाश्रित्य ।

म—तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य ।

५. कै ल_१—न वक्ष्यते ।

रा ल_१, व म श—न वक्ष्यते ।

६. म—योक्षेव ।

७. म—अतः परमधिकः पाठः—

गच्छमानिति विरुधात् उच्यते सर्वपक्षिणां ।

बहुशोपि मया दृष्टः सागरे मकराकृते ।

मुखागानुद्वारम् पूर्वं महादेवा महाबलः ॥

८. म च—तत्र ।

९. म म च—नोमवं तव हीयते ।

१०. म म च—अतः परमधिकः पाठः—

बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गव ।

ल_१—नास्ति ।

११. म—नास्ति ।

- १२३] उचमाप्सरसां श्रेष्ठा विख्याता पुत्रिकेस्त्वका । [८५
 १२५] अभिज्ञापदभूत तात वानरी कामरूपिणी ॥७॥ [१३
 १४५] अर्जनेति परिक्षयाता पत्नी केसरिणो हरेः । [८३
 १२३] दुहिता विरजस्यासौ वानरस्य महात्मनः । [१०५
 १४३] अभिज्ञापक्षयाह जाना पुनस्त्रिदिवचारिणी ॥८॥ [N
 कपित्वे सा तु चार्वङ्गी 'कदाचित् कामरूपिणी । [१०३
 १५] मानुषं विग्रहं कृत्वा यौवनोत्तमशालिनी ॥९॥
 व्यचरत् पर्वतस्याग्रे प्रावृष्यम्बुदसंकुले । [११३
 १६] विचित्रपाल्याभरणा महार्हसौमवासिनी ॥ १० ॥ [११५
 तस्या वत्सं विशालस्याः पीतं रक्तदर्शनं ततः ।
 १७] स्थितायाः पर्वतस्याग्रे आरुणोरर्कद्वन्दं शुभम् ॥११॥ [१२
 स ददर्श ततस्तस्या वृषावूरु सुसंहतौ ।
 १८] स्तनौ च पीनौ सहितौ मुनासं चारु चाननम् ॥१२॥ [१३
 तां विशालायतश्रोणीं तनुमध्यां तपस्विनीम् ।
 १९] दृष्ट्वैव शुभसंवाङ्गीं पवनः संमवेपत ॥१३॥ [१४
 स तां भुजाभ्यां पवनः मुनेनां परिषस्वजे ।

१. कै रा ल, ब म ल, ग—
 + ० माप्सरसाप्सेवा ।

२. श म—पुत्रिकेस्त्वकी ।
 च—पुत्रिकेस्त्वका ।

३. कै म श—अजनीति ।

४. म च—० तांगराजस्वासी ।

म—० ता कुंजरस्वासी । (मुपा० च
 प्राप्तासौचमेन)

५. म म च—चाकसर्वाङ्गी ।

६. म—पीतरक्तदं ।

७. कै रा ल, ब ल, श—स्थिता सा।
 म—स्थितासा ।

८. रा—+० रछदे ।

अत्र 'माकतोऽपाहरण्यैः' इति शास्त्रान्तर-
 पात्रे युज्यते ।

९. रा ल, ब म च—सुसंहते ।

१०. म च—शुभचार्वङ्गी ।

११. श—समवेपत ।

- २०] मदनाविष्टसर्वात्मा गतात्मा तामनिन्दिताम् ॥१४॥ [१९
सा तत्र कोपसम्भ्रान्तां मुनेर्वा वाक्यमब्रवीत् ।
२१] एकपत्नीव्रतमिदं को नाश्नयितुमिच्छति ॥ १५ ॥ [१७
अज्जनाया वचः श्रुत्वा मारुतः प्रत्यभाषत ।
२२] नत्वा हिंसामि कल्याणि मा ते भूद् बुद्धिरन्यथा ॥१६॥ [१७
मनसाऽस्मि गतो यत्त्वा परिध्वज्य मनस्विनि ।
२३] वीर्यवन्तं महासत्त्वं जनयिष्यसि शोभने ॥१७॥ [१८
स त्वं केसरिणः पुत्रः क्षेत्रज्ञो भीमविक्रमः ।
२४] मारुतस्यौरसः पुत्रस्तेजसा च पितुः समः ॥१८॥ [N
उद्यन्तं हि त्वमैदित्यं बालो भूत्वा महाबने ।
२५] ब्रहीतुकामः क्रीडाऽर्थमुत्पपाताम्बरं बली ॥१९॥ [२१
अतानि यातम् श्रीयूर्ध्वं योजनानां महाकपे ।
२६] तेजसाऽर्कस्य निर्धूतो न विषादं गतस्तदा ॥२०॥ [२२
यमेव दिवसं त्वं च ब्रहीतुं भास्करं प्लुतः । [N
N] तमेव दिवसं राहुः संजिघृष्टुर् दिवाकरम् ॥२१॥
उपाजगाम त्वां दृष्ट्वा शक्रस्त्वामुपवचंक्रमे । [N

१. म—तु सुसंज्ञाता ।

२. व—मुमिता वा०

ल, म—बुद्धिः पाठः ।

श—अज्जनी वा० ।

३. के रा ल, अ ब म ल, श च—
वत्त्वा ।

४. म—अतः परमधिकः पाठः—

वीर्यवान् बुद्धिसंपन्नः पुत्रकश्च अभिष्यति ।

स त्वं केसरिणः पुत्रं तेजसा चापि भस्ममं॥

५. कै—क्षेत्रज्ञो ।

३. के रा ल, अ ब म—उद्यन्तं ।

श—उपवचं । ल, म—उदितं ।

७. ल,—वमैदित्यं ।

८. कै—इंसंजिघृष्टुर् ।

९. अ म श—वं ।

१०. म—मार्कं त्वमुपवचने । इत्यन्त-
हस्तेन । 'स्वरितं चोपवचने'
इति सूत्रे ।

- [N] इन्द्रस्य भवनं गत्वा सह वज्रेण चाभ्यर्च्यते ॥२३॥ [N]
 ऐरावतस्कन्धगतं दृष्ट्वा सकं त्वमागतम् ।
 [N] समायातश्च वक्रस्त्वां कुलिशेनाभ्यताडयत् ॥२३॥ [N]
 [N] वृत्तानि श्रीणि गत्सोर्ध्वं योजनानां महाकपे ॥२४॥ [N]
 तेजसा तस्य निर्धूतो वज्रेण च समाहतः ।
 [N] न विषादं गतस्तत्र निपपातं महीतले ॥२५॥ [N]
 तस्माद् वै पततः शीघ्रमन्तरिक्षात् कपे तव । [२३पू
 २८] हनुः शैलेन्द्रशिखरे वामवेतदभज्यत ।
 [२९पू] ततस्तु नापचेयं ते हनुमानिति कीर्त्यते ॥२६॥ [२४
 तवस्त्वां पतितं दृष्ट्वा वायुः सर्वत्रगो विभुः । [२५पू
 [N] वक्त्रं सर्वभूतानि निरुच्छ्वासानि सर्वतः ॥२७॥ [N]
 ततः प्रजोः सगन्धर्वाः समुद्रामुरमानवाः ।
 [N] प्रजापतिं पुरस्कृत्य वारुणीयुः सुतैषिभिः ॥२८॥ [N]
 प्रजापतिस्तु भगवानुवाच वचनं विभुः ।
 [N] भवध्यो हनुमानेव तव पुत्रो हरीश्वरः ॥२९॥ [N]
 मत्प्राणामप्यवध्यश्च ब्रह्मादीनां भविष्यति ।
 [N] वक्रवान् वीर्यवांश्चैव तस्मान्माहत यो रुद्रे ॥३०॥ [N]
 [N] प्रजापतेर्वरं कृत्वा प्रीतोऽभून्माहतस्तदा ॥३१॥ [N]

१. कै-ककुब्जम् । म छ_१-वात्सवात् ।
 २. छ_१-०कंभगतो ।
 ३. म-निपपात ।
 ४. छ, व-क्रेः ।
 ५. म-मुदितः पतः ।
 य-वीर्यव ।

६. म-सर्वतः ।
 ७. कै रा छ, व म छ-ता मत्तव्य ।
 ८. म-वारुणमात् सु० ।
 म-वारुणमात्सुतैषिभिः ।
 व-ऽ वारुणमात्सुतैषिभिः ।
 ९. कै छ, व-मात्तव ।

तुभ्यं तदा वरं दत्त्वा सह देवैः प्रजापतिः ।

N] पितरं ते पुरस्कृत्य प्रत्यागच्छद् यथाक्रमम् ॥३२॥ [N
२९४] त्वं हि वायुसमेस्तात जवेने कपिकुञ्जर । [३२ ४
वयमथ गतप्राणा भवानस्मासु साम्प्रतम् ।

३०] तेजो बलसमायुक्तः पक्षिराज इवोत्तमः ॥३३॥ [३२
स इदानीमेहं वृद्धः पुवने मन्दविक्रमः ।

३३] साम्प्रतं बलमस्माकं भवान् सर्वगुणांचितः ॥३४॥ [३५
तद् विलम्बस्व विक्रान्तं पुवतामुत्तमो ह्यसि ॥३५॥ [३५पू

३४] यस्तु विक्रमतेऽहम्नो विक्रमे समुपस्थिते ।

पर्जन्यमिव भूतानि लोकस्तमनुजीवति ॥३६॥ [N

३५] एतावान् पुरुषार्थो हि विक्रमश्च महामते ।

यो युक्तो योगशास्त्राभ्यां प्रयुक्तः पौरुषेण च ।

३७] कर्मणा चाप्युपायज्ञः सोऽस्यां धुरि निर्वृज्यते ॥३७॥ [N

३६पू] तस्य पौरुषमश्नन्ति मित्रस्वजनबान्धवाः ॥३८॥ [N
तदप्रमेयं वचनं सम्यग् विज्ञाय भाषितम् ।

३८] अथोचुरनुमान्यैव वानरा वानरर्षभम् ॥३९॥ [N

विक्रमश्च महत् तेजो लङ्घने सौधको ह्यसि ।

३९] अप्रमेयाप्रमेयस्य परं पारं महोदधेः ॥४०॥ [N

१. कै रा ल, अ व म ल, श च—

+ तावत्समम् ।

२. अ म च—पुवने ।

३. कै—० कुञ्जरः ।

४. श—+ इव क्रमः ।

५. रा ल, अ म ल, श—

० दानीं महामुदः ।

६. अ च—सर्वगुणांचितः ।

७. अ म च—हृष्टं ।

म—‘हृष्टो’ इत्यपरहस्तेन

८. कै रा ल, अ म ल, श अ च—

एतावत् ।

९. कै रा ल, अ म ल, श च—

पुवर्षाव ।

१०. रा—मिबोम्वे ।

११. म—लोचिके ।

विस्मापयन् जगत् सर्वं प्रक्रमस्व महामते ।

४०] सीतायाश्चिरंनष्टायास्त्वमद्य पदवीं व्रज ॥४१॥ [N

कैथ्यतां त्रिषु लोकेषु त्वद् यज्ञः पुण्यकर्मभिः ।

४१] अनौपम्यमिदं कर्म लङ्घनं लवणाम्भसः ॥४२॥ [N

यज्ञसा योजयात्मानं हर ज्ञातिसुदुष्कृतम् ।

४२] निर्देशसिद्ध्या भर्तारं परित्राणेन राघवम् ॥४३॥ [N

४४ उ] विषयणांस्तु हरीन् सर्वान् हनुमन् किमुपेक्षसे ।

विक्रमस्व महाभाग विष्णुस्त्रीन् विक्रमानिव ॥४४॥ [३८

४५] समर्थो हनिलस्यासि गतिं गन्तुं सुदुर्गमाम् । [N

त्वदीयं द्रष्टुकामेयं समग्रा हरिवाहिनी ॥४५॥ [३६ उ

४६] उचिष्ठ हरिश्चार्दूल लङ्घयस्व महाऽर्णवम् ।

४४पू] बायोरपि गतिर् नैषा हनुमन् या गतिस्तव ॥४६॥ [३७

ततः कपीनां प्रवरेण देक्षितः

प्रसीतवेगः पवनात्मजः कपिः ।

प्रहर्षयस्तां कपिवाहिनीं तदा

४६] चकार रूपं पुवनाय देक्षितः ॥४७॥ [३९

इत्यार्षे रामावधे किष्किन्धाकोण्डे हनुमत्प्रोत्साहनं नाम

सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

१. म—+ • शिरदृष्टायास्त्वमद्य ।

२. रा—+ कपी तां ।

रा—कथितं ।

३. च—हनुमत् ।

४. कै रा ल, व म ल, श—

कथितस्वात् ।

म—कथितस्वात् ।

५. म—सुदुर्गमां ।

६. म म च—वा हनुमत् ।

७. श—देक्षितः ।

८. ल, व म श—देक्षितः ।

९. ल, व म श—किष्किन्धा० ।

म च—वात् ।

[ब० सु० का०-१]=[अष्टपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-६७]

संस्तूयमानो हनुमान् व्यवर्धत महाबलः ।

१] समाविध्य च लाङ्गलं चरणौ चाचलोपमः ॥१॥ [४

तस्य संस्तूयमानस्य वृद्धैर्बोन्नरयूथपैः ।^१

२] तेजसा पूर्यमाणस्यै रूपमासीच्च दुर्गमम् ॥२॥ [५

कैपिभिः स्तूयमानस्य तदा बलवतो बलम् ।

N] प्रवृद्धं वृष्टमनसः पर्वणीव महोदधेः ॥३॥ [N

आत्मस्थेनैव तु तोयेन वर्धते सागरो यथा ।

N] तथाऽऽत्मस्थेन वीर्येण प्रवृद्धः कपिकुम्भरः ॥४॥ [N

यथा चन्द्रमसो वृद्ध्या वर्धते सागरोऽम्भसा ।

३] वृद्धे स्तूयमानस्य तथा वीर्यं हनुमतः ॥५॥ [N

यथा विजृम्भते सिंहो विबुद्धो गिरिगह्वरे ।

४] मातृतस्यौरसः पुत्रस्तथा समुपजृम्भितैः ॥६॥ [६

अशोभत मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः ।

१. कै रा ल, अ ब म श च—

चरणैश्चाचलोपमः ।

ल_२—० चलोपमः ।

२. कै रा ल, अ ब म श च—

वृद्धिर्वा० ।

३. ल_२—नास्ति ।

४. रा ल_२ अ ब च—स्तूयमानस्य ।

५. म—० मासीदुत्तमं ।

६. कै म ल_२ श—नास्ति ।

७. कै म ल_२ श—नास्ति ।

ब—† कामिभिः स्तू० ।

भ—कपेः संस्तूयमानस्य ।

८. रा ल, ब म—आत्मस्थेनैव ।

श—आत्मस्थेन च ।

९. † तोयेन ।

१०. म—† वृद्धे ।

११. कै—† विबुद्धे । च—नास्ति ।

१२. ल_१—† विबुद्धे ।

ब—† विबुद्धा ।

१३. कै रा अ म ल_२ श म च—

० पृष्ठं भते ।

१४. कै रा अ श—† ० मन्त्रस्य ।

- ५] तरुणादित्यसंक्रांशं विधूये इव पावकः ॥७॥ [७
 हरीणामुत्थितो मध्यात् संप्रहृष्टतनुरहः ।
 ६] अमिवाय हरीन् सर्वादिदं वचनमब्रवीत् ॥८॥ [८
 तदेतच्छ्रुतकृत्वोऽपि गन्तव्यं श्रतयोजनम् ।
 ८] अहमेतं गमिष्यामि प्रीताः सन्तु वनौकसाः ॥९॥ [N
 एवं भवतु विकर्म्य लङ्घयिष्यामि सागरम् ।
 ७] कृतार्थिभागमिष्यामि प्रीताः सन्तु पुत्रक्रमाः ॥१०॥ [N
 बलं च मम वीर्यं च पिता यश्च मम प्रभुः ।
 ९] महर्तैश्चैव यद्वृत्तं तत् सर्वं श्रोतुमर्हस्य ॥११॥ [N
 प्रत्ययार्थं स्ववीर्यस्य कुलं वक्ष्यामि यादृशम् ।
 १०] न विस्मयकृताद् भावादौत्सुक्यात् प्रवदाम्यहम् ॥१२॥ [N
 इदं केसरिणस्तस्य पितुरासीच्छ्रुतं मया ।
 ११] मम जन्म यथा सत्यमद्रुतं मातरिभनः ॥१३॥
 १२पू] पश्चिमस्य समुद्रस्य तीर्थं पुण्यमृषिदुतम् ॥
 N] इदं केसरिणस्तस्य तीर्थं पुण्यमृषिदुतम् ।
 १२व] प्रभासपृथयो यत्र मज्जन्ति सुसमाहिताः ॥१४॥ [N
 तेष्वंस्वन्नवलो नाम धृष्टः कश्चिन्महागजः ।
 १३] गेतानृपीन् भीमबलो जघान किल वीर्यवान् ॥१५॥ [N

१. अ—० स्वसंक्रांशो ।

२. अ च—† विधूये इव पावकः ।

३. श—† ० मर्षितो ।

४. म—यदेत० ।

५. कै—† वनौकसाः ।

६. ल,—संकर्म्य ।

७. कै ल, अ म ल, श—

सावस्यैव ।

८. कै—प्रविसाम्बहं ।

९. कै रा ल, अ व म ल, श च—
 नास्ति ।

१०. कै रा ल, अ म ल, श—
 तं संवत्स० ।

११. कै रा ल, अ व म ल, श च—
 ६ (? इ) ६ः ।

१२. च—स रानृपी० ।

- तदुपस्पर्शनं पुण्यं गच्छन्तमपि पूजितम् ।
 १४] भरद्वाजयुषि शान्तं गजः सोऽभ्यद्रवदद्रुतम् ॥१६॥ [N
 ततः पर्वतकूटस्थः पिता मम महाबलः ।
 १५] संददर्श महात्मानं हस्तिना समभिद्रुतम् ॥^१ १७ ॥ [N
 ततो नादं महाभीमं कृत्वा मम पिता मृगम् ।
 १६] तस्योपरिष्ठान्न्यपतत् कुञ्जरस्य महाबलैः ॥१८॥ [N
 तं नखैश्च सुतीक्ष्णाग्रैर्दन्तैश्चैव पिता मम ।
 १७] संप्रमथ्याक्षिणी तस्य विभेद कपिकुञ्जरः ॥१९॥ [N
 उत्प्लुत्य च स वेगेन पिता मम कपीश्वरः ।
 १८] तस्य वक्त्रादुभौ दन्तावुज्जहार बलाद् बली ॥२०॥ [N
 उत्पात्य साकृदृक्षं च बलेन मृता ततः ।
 N] बिध्वंसयितुर्मारेभे तं गजं च पिता मम ॥२१॥ [N
 तस्मिन् हते महावीर्ये पितरं मे महामुनिः ।
 २०] शृणाभ्ययान् मुनिभ्यश्च न्यवेदयत् तं कपिम ॥२२॥ [N
 योऽसौ रौद्रो गजस्तीर्थं पुण्यमुत्सादयन् मेहत् ।
 २१] अनेन कपिराजेन स हतोऽक्लिष्टकर्मणा ॥२३॥ [N
 मबन्तो दातुमर्हन्ति वरमस्मै यशस्विने ।
 N] यमिच्छति हरिभ्रेष्ठः केसरी शत्रुघ्नदत्तः ॥२४॥ [N

१. कै अ म—दातं ।

ख—दातं ।

२. रा—नास्ति ।

३. अ म ख—महाबली ।

४. रा—नास्ति ।

५. रा छ, अ व ख—उत्प्लुत्य ह ।

म—प्रत्याप्लुत्य ।

६. कै छ, अ म—विध्वंसितुः ।

रा ख—[विध्वंसयन्तुः ।

७. अ म ख—कपिकुञ्जरः ।

८. रा—महान् ।

- N] ऋषयश्चापि तं दृष्ट्वा एवमस्त्विति वानराः ॥२५॥
 ततस्ते मुनयस्तस्मै वानराय ददुस्तदा । [N
 २३] पित्रे मम महात्मानो वरं वेदविदां वराः ॥२६॥
 ततो मम पिता वव्रे वरं मारुतविक्रमम् । [N
 २४] ऊमेय मगवन् पुत्रं कामरूपिणमव्ययम् ॥२७॥
 ततो मे वर्तमाना सा यौवने जननी पुरा । [N
 २७] विचचाराजनी नाम महीं सगिरिकाननाम् ॥२८॥
 दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः । [N
 २८] संवृत्ता मलये दिव्ये पर्वते कामरूपिणी ॥२९॥
 सागरे सा शिरःस्नाता रक्तचन्दनरूपिता । [N
 २९] प्रकीर्णकेशा तोयार्द्रा तैस्त्यौ मलयमूर्धनि ॥३०॥
 ततो मनीषिणां तेषां वचनात् पुण्यकर्मणाम् । [N
 N] सां वै गिरिवरे दिव्ये चंचार शुभदर्शना ॥३१॥
 रूपयौवनसंपन्नां तां दृष्ट्वा मारुतस्तदा । [N
 ३०] बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥३२॥
 मारुतोऽस्मि विश्वालाक्षि प्रोणः सर्वशरीरिणाम् । [N
 ३१] अवसस्त्वामभिर्गतः संकल्पेजशराहतः ॥३३॥

१. कै म—† वानराः ।
 २. रा—† वानरास्तस्मै ।
 ३. कै रा ल, म म ल, श म च—
 वदुस्तदा ।
 ४. कै रा ल, व म म—† ऊमेयं ।
 ५. ल, म ल, रा—० नासौ ।
 ६. रा—० राज्ञी ।
 ७. ल, व म—० नक्षत्रिता,
 ८. म च—†० ऊमेयास्तोवर्तस्त्यौ ।
 म—मनीषीस्तोवर्तस्त्यौ ।

९. कै रा ल, व म ल, श—
 मनः प्रिया तेषां वने वै ।
 १०. म—अस्य स्थाने—
 अवसस्त्वामुपगतः संकल्पः ।
 ११. ल, म—प्राजाः ।
 १२. कै रा ल, व म ल, श—
 अवसस्त्वामुपगतः ।
 रा—संकल्पजशरीरिणः ।
 १३. कै रा ल, व म ल, श—
 संकल्पजशरीरिणः ।

- ममाभ्यागमने दोषं न प्राप्स्यसि वरानने ॥३४॥ [N
 ३२] वानरेन्द्रश्च मे पुत्रो भविष्यति महाबलः ।
 वीर्यवान् बुद्धिसंपन्नः सत्त्ववान् बलविक्रमी ॥३५॥ [N
 ३३] अवध्यश्च महास्त्राणां ब्रह्मादीनां भविष्यति ।
 इत्येवं जनकः श्रीमान् मारुतो मे वरं ददौ ॥३६॥ [N
 ३४] अरूपः सर्वभूतात्मा द्रुताशनसखोऽनिलः ।
 बलवानमयेयश्च वायुराकाशगोचरः ॥३७॥ [९७
 ३५] तस्याहं भीमवेगस्य शीघ्रगस्य महात्मनः ।
 मारुतस्यौरसः पुत्रः पुत्रे नास्ति मे समः ॥३८॥ [१०
 ३६] उत्सहे चापि विस्तीर्णमुद्धिखन्तमिवाम्बरम् ।
 ३७पू] मेहं गिरिमसज्जेन परिगन्तुं सहस्रजः ॥३९॥ [११
 उदयात् प्रस्थितं चाग्निं ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ।
 ४१] अनस्तमितमादित्यमभ्यतिक्रान्तुमुत्सहे ॥४०॥ [१५
 N] पृथिव्या दक्षिणादन्तादुत्तरं गन्तुमोजसा ।
 ४०उ] तथाऽहं भूमिमुत्सृज्य पुनरागन्तुमुत्सहे ॥४१॥ [N
 ३९ उ] पञ्चगाञ्जनमाकाशे पतन्तं क्षिप्रमेव तम ।
 N] वैनतेयमहं शक्तः परिगन्तुं सहस्रजः ॥४२॥ [१४
 उरुवातेन महता भीमेनाकाशगो महान् ।
 ४२] उत्सहे पर्वतान् सर्वास्तुङ्गान् पातयितुं क्षितौ ॥४३॥ [N

१. अ म च—बलविक्रमः ।

५. म—तपंतं ।

२. अ म च—मारुतः श्रीमान् जनकै

६. अ—† पक्षसेविते ।

३. कै म—नास्ति ।

म च—† पक्षसेविते ।

४. म—† • त्यमभ्यतिक्रांतं ।

७. अ म च—• गच्छ ।

श—• त्यमभ्येत्य क्रांतुं ।

८. म—सर्वान् सर्पान् ।

म—• त्यमभ्यतिक्रांतुं । •

- ३७ ङ] ममोरुमुजवेगेन भविष्यति समुद्रदुतः ।
 समूर्धितमैहाग्राहः समुद्रो वरुणालयः ॥४४॥ [१३
 ३८] बाहुवेगैप्रगुणेन समुद्रेण समुत्सहे ।
 ३९ पू] समाम्नावयितुं लोकान् सपर्वतवनदुपान् ॥४५॥ [१२
 सागरं शोभयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् । [१७ ङ
 N] पर्वतान् पातयिष्यामि प्लवमानः प्लवङ्गमाः ॥४६॥
 तरिष्याम्यूरुवेगेन प्लवमानो महादर्शवम् । [१८
 ४३] कृतानां विविधं पुष्पं पादपानां च सर्वश्वः ॥४७॥ [१९ पू
 अनुबन्धेन पुष्पाणां विविधेन मुगन्धिनाम् । [N
 ४४] भविष्यति हि मे पन्था बायोः पन्था इवाम्बरे ॥४८॥ [१९ ङ
 राजयिष्यन्तमाकाञ्चमुत्पतिष्यन्तमेव च ।
 ५५] द्रक्ष्यन्ति सर्वभूतानि निपेतन्तं वनान्तरात् ॥४९॥ [२०
 महामेषप्रतीकाञ्च मां द्रक्ष्यन्ति वनौकसः ।
 ५६] नम आवृत्य बाहुभ्यां ग्रसमानमिवाम्बरम् ॥५०॥
 विषमिष्यामि जीमूतान् कम्पयिष्यामि पर्वतान् ।
 ५७] सागरं शोभयिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥५१॥ [२२
 महासंहननोपेतौ महान्तौ पुरुषर्षभौ ।

१. म—समुद्रतः ।

२. म—समुद्रितः ।

३. अ ङ—० गामुजेन ।

ङ—बाहुवेगः ।

४. व ल, श—कावयिष्यामि ।

म—हृष ।

५. दा ङ—० व्यामुद्रः ।

६. म—मुग्धयिष्यामि ।

७. कै ल, अ व म ल, श म ङ—

राजवंतमिवाका ।

८. कै ल, व म ल, श—वा ।

९. श—० संतमिवावरात् ।

१०. अ—नमआवृत्य ।

म—नमः आवृत्य ।

११. म—क्रोधयि ।

५८] ऋष्यमूकात् पुनः शैलादुभौ तौ रामकस्मणौ । [२४५

N] आनयिष्यामि वैदेहाः सकाशं वानरर्षभाः ॥५२॥ [N

५९ उ] आनयिष्यामि वैदेहीं' रामस्य महिषीं प्रियाम् ।

N] प्रसह्य भुजगं भीमं गरुत्मान् सागराद् यथा ॥५३॥ [२४ व

६० उ] विहरिष्यामि वेगेन नानानक्रसमौकुलम् । [N

६०पू] वितत्य गरुडः पक्षौ हरभिवै महोरगम् ॥५४॥

इहैव संप्रतीक्षध्वं सर्वे वानरयूषपाः । [N

६१] अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ॥५५॥

आदित्यचन्द्रचरिते ग्रहनक्षत्रसेविते । [N

६२] वैनतेयस्य वा शक्ति र्भय वा मारुतस्य वा ॥५६॥ [२३

ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा महाजवम् ।

६३] न तद् भूतं प्रपश्यामि यो मां प्लुतमनुष्ठवेत् ॥५७॥ [२५

निषेधान्तरर्भात्रेण निराकम्बनमम्बरम् ।

६४] सहसा निष्पतिष्यामि घनाद् विद्युदिवाम्बरे ॥५८॥ [२६

भविष्यति हि मे रूपं क्रममाणस्य सागरे ।

६५] विष्णोः प्रक्रममाणस्य तदा देवीसुरे यथा ॥५९॥ [२७

बुद्ध्या चाहं प्रपश्यामि मनः कथयतीव मे ।

६६] अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥६०॥ [२८

गरुडस्य समो वेगे मारुतस्य समो जवे । [२९

१. कै रा अ म च—तां देवी ।

२. व—नाला, मकताकुलं ।

३. अ च—हरलीव ।

४. अ म च—मां प्रतीक्षध्वं ।

५. म—।, व ।

६. म—† निमिषांतरं ।

७. म—सुनिराकम्बनं चरं ।

८. कै रा ल, अ व म ल, च च—
विपतिः ।

९. अ म च—विद्युदिवोद्यते ।

१०. कै रा ल, अ व म ल, च च—यथा ।

११. कै + देवाङ्गे ।

६७] अयुतं योजनानां हि क्रमेयमिति मे मतिः ॥६१॥

वासवस्य सवजस्य ब्रह्मणो वा स्वयम्भुवः ।

६८] इरेयममृतं हस्ताद् विक्रम्य सहसा त्वहम् ॥६२॥ [३० पू

कस्मीं चन्द्रादरेयं च सूर्यान् तेजस्तथोजितम् । [N

६९] लङ्कां चापि समुत्तिप्य गच्छेयमिति मे मतिः ॥६३॥ [३० च

तमेवं वानरश्रेष्ठं गर्जन्तमपितौजसम् ।

७०] प्रत्यूचुर हरयस्तत्र मारुतस्यौरसं मुतम् ॥६४॥ [३१

वीरः केसरिणः पुत्रो वेगवान् मारुतात्मजः ।

७१] ज्ञातीनां तुमुलस्रासस्त्वया वीर प्रणाशितः ॥६५॥ [३३

तव कल्याणरुचयः कपिसंघाः समागताः ।

७२] मङ्गलान्यर्धसिद्धयर्थं करिष्यन्ति प्रयास्यतः ॥६६॥ [३४

कपिराजप्रसादेन कपिटुद्धमतेन ईं ।

७३] गुरुणां च प्रसादेन पुत्रस्व त्वं महाऽर्णवम् ॥६७॥ [३५

स्थास्यामो ह्येकपादेन यावदागमनं तव ।

७४] त्वेङ्गतानि हि सर्वेषां जीवितानि बनौकसाम् ॥६८॥ [३६

एवमुक्तः परिषदा सोऽङ्गदेन च वानरः । [N

७५] अभिवाद्याभिवाद्यांशुं प्राग्बजतं महाकपिः ॥६९॥

१. म—जातं ।

२. म हा—० स्तथोदितं ।

३. म—वापि ।

४. म च—० तमेव ।

५. म म च—वानरश्रेष्ठ ।

६. क, —० कपिसंघाः ।

७. म—० मङ्गलान्यभि तवावधार्य ।

क, हा—मङ्गलानि तवावधार्य ।

८. म—० प्रतिष्ठिता ।

९. रा—० वृत्तमेव ।

१०. म म च—च ।

११. कै रा क, व म क, हा—
विहितानि ।

१२. म च च—० कपिवानरौ ।

१३. रा—० प्रणवजत ।

म म च—वाग्बजत ।

वीक्षित्वा च संहृष्टः समन्ताद् वानरर्षभः ।

७३] उत्प्लुत्य च ततस्तूर्णमुवाच हरियूथपान् ॥७०॥ [N

नक्षिरादागमिष्यामि प्रैष्य लङ्कामितः पुरीष ।

N] अङ्गेनादाय वैदेहीं ईत्वा रावणमाहवे ॥७१॥ [N

एतावदुक्ता वचनं प्रतीतः

प्रियं नरेन्द्रस्य च राघवस्य ।

आमन्त्र्य चामन्त्र्य च वानरांस्तान्

N] सं लङ्कनार्थं गिरिमारूरोह ॥७२॥ [N

स वेगवान् वेगसमाहितात्मा

हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।

यनः समार्धाय महाप्रभावो

N] जगाम लङ्कां मनसा महात्मा ॥७३॥ [५१

इत्यार्षे रामावगे किष्किन्वाक्ये हनुमत्प्रजनं नाम

अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

१. ल, —† वीक्षित्वा च ।

२. अ म च—उत्प्लुत्य ।

३. कै—† गिरात् ।

रा ल, व म ल, रा—† गिरात् ।

४.

५. कै रा ल, अ व म ल, रा च—

संलभ- ।

६. रा—परवीरहन्ता ।

७. कै रा ल, अ व म ल, रा—
समादाय ।

९. ल, व म रा—किष्किन्वाक्ये ।

[६—N]= [ऊनषष्टितमः सर्गः] =[दा—N]

अथ ते वानराः शूरास्तदात्यर्थं प्रहर्षिताः ।
गुणपूर्वाभिरास्त्रीभिर्हनुमन्तं प्रतुष्टुवुः ॥१॥
येनौदार्येण मंघवान् देवामुरसमागमे ।
क्रान्तवान्युध्यमानस्तु क्रम त्वं तेन तेजसा ॥२॥
यथा विष्णुर्महातेजा पृथिवीं क्रान्तवान्पुरा ।
त्रिविक्रमो महासस्त्वस्तर्द्धि तेजो बलं च ते ॥३॥
यथा रुद्रो महाबाहुर्ग्रहे त्रिविधदक्षिणे ।
योगसिद्धो महावीर्यस्तप्ते भवतु मङ्गलम् ॥४॥
त्रिपुरं जघ्नुषः पूर्वं शङ्करस्य महात्मनः ।
बलवीर्यादिसम्पत्तिः सा ते भवतु नित्यदा ॥५॥
मरुतो देवसंमर्दे युध्यन्ते येन संयुगे ।
क्रमतो मङ्गलं तप्ते भवतु पुत्रगोचयम् ॥६॥
यथान्धिनौ विवस्त्रांश्च भाभिः सञ्जातपौरुषः ।
तेजसा तेन हनुमत् प्रक्रमस्व महार्णवम् ॥७॥
ये वै महाहयोः पुण्याः सिद्धचारणसेविताः ।
राजयन्त्युत्तरामाज्ञां तेषां प्रक्रम तेजसा ॥८॥
ऋषयो देवगन्धर्वा पिशाचोरगराक्षसाः ॥
चन्द्रादित्यौ यथा वीर्यात्वं प्रक्रमन्ते नैमिस्तले ॥९॥

१. व म—हनुमन्तं ।

२. व ल, श म—मघवा ।

३. कै ल, म म—•त्वस्तुर्द्धि • ।

४. म—हनु ।

५. व—•वर्धभिः • ।

६. ल—देवसमरे ।

७. कै रा ल, म म ल, श म च—

ताभिस्सं • ।

८. ल—नास्ति ।

९. म—महर्षयः ।

१०. ल, नास्ति ।

११. ल, म व म—नभस्थले ।

म—नभस्तर्क ।

तथा तेषां च सर्वेषां त्वं विवर्धस्व तेजसा ।
 वीर्ययुक्तस्तथा वीरः प्रक्रमस्व महार्णवम् ॥१०॥
 आक्षीभिः प्लवगैर्वीरो हनुमानभिपूजितः ।
 अभ्यर्चनन्दत मानार्हो मरुद्भिर्वासवो यथा ॥११॥
 अग्निर्दुतबहः साक्षात्सूयमानो यथाध्वरे ।
 ऋषिभिर्वीमर्नः संसृये यथा यज्ञपुरस्कृतः ॥१२॥
 वानरैर्हनुमानेवमाक्षीभिः प्रतिपूजितः ।
 संपूज्य तान् हरिगणानिदं वचनमब्रवीत् ॥१३॥

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे हनुमन्मन्त्रकं नाम

ऊनवद्विंशतमः सर्गः ॥ ५९ ॥

१. म—† विवर्धस्व ।

२. कै रा ल, म व म ल, श च—
 अभिपूजितस्तु ।

३. म च—० क्षात्रम् ।

४. कै ल, म व म म च—महाध्वरे ।

† रा—† ० यथाध्वरे ।

च—महाध्वरे ।

५. म—० वीमर्नमण्यैर् ।

६. रा—† ० हनुमा ।

७. कै ल, व म ल, † प्रतिपूजितैः ।
 म—त्यक्तम् ।

८—व म श—किष्किन्धा ।

म म च—गतिः ।

[६-सु०का०-४] = [षष्ठितमः सर्गः] = [वा-१७]

[N] ततस्तु हरिशार्दूलस्तानुवाच वनौकसः ।

नेमं मम महावेगं पुवतो धारयिष्यति ॥१॥ [१७]

एतानि हि नगस्यास्य शिलासङ्कटशालिनः ।

[N] शिलराणि महेन्द्रस्य स्थिराणि च महान्ति च ॥२॥ [१८]

एतानि मम निष्पेधं पादयोः पुवगोचमाः ।

[N] पुवतो धारयिष्यन्ति योजनानामिदं श्वेतम् ॥३॥ [४०]

इति तस्य ब्रुवाणस्य सर्वे वानरपुङ्गवाः ।

[१] चक्रुः प्रणामं मुदिताः शक्रस्येव मरुद्गणाः ॥४॥ [N]

तस्य पुष्पवर्ती चित्रां वनमाळां महात्मनः ।

[२] चक्रुस्ते वानरश्रेष्ठा बाहुभ्यां मङ्गलानि च ॥५॥ [N]

स तैः परिवृतः श्रीमान्वानरैर्वानरर्षभः ।

[३] आरुरोह नेगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिर्मदनः ॥६॥ [४१]

हृतं नानाविधैर्हस्तैः शार्दूलमृगसेवितम् ।

[४] कलासन्तानसंवाधं नित्यपुष्पफलदुग्धम् ॥७॥ [४२]

मत्तद्विजगणैर्जुष्टं सलिलोत्पीडसंवृतम् ।

[५] सिंहशार्दूलचरितं मत्तमातङ्गसेवितम् ॥८॥ [४३]

महद्गिरिष्कृतैः मृत्त्रैरुल्लिखन्तमिवाम्बरम् । [४४पू]

[६] सर्वसम्वाक्यं श्रीमैत्सानुमन्तं समन्ततः ॥९॥ [N]

ततस्तं स महातेजा आरुह्य विपुलं गिरिम् ।

[७] प्वराजत कपिश्रेष्ठो द्वितीयः पर्वतो यथा ॥१०॥ [N]

१. म—नपार्थ ।

२. श—नपि निदर्शनं ।

३. च—इष्टुष्टवर्ती ।

४. म—वानराः के० ।

५. म—नपार्थ के० ।

६. म च—साधकं मृग० ।

७. के ल, अ व म श म च—

श्रीमान्वा० ।

- वदर्थं च महाघोरं सागरं मत्स्यसङ्घम् ।
 N] अपारमिव गर्जन्तं महोरगनिवेदितम् ॥११॥ [N
 स तिष्ठन् पर्वतस्याग्रे बभौ वानरपुङ्गवः ।
 N] लोकानिवे तदा विष्णुः क्रमिष्यन्विक्रमैस्त्रिभिः ॥१२॥ [N
 अथ वैदूर्यवर्णेषु आद्रेषु महाबलः ।
 N] वीरः सलिलकल्पेषु विचचार यथासुखम् ॥१३॥ [N
 स द्विजांश्चासयन् सर्वाल्लताश्चैव समाहरन् ।
 N] मृगान् विशासयंश्चैव मष्टद् इव केसरी ॥१४॥ [N
 नीललोहितमाजिष्ठपत्रवर्णैस्त्रितासितैः ।
 N] स्वभावविहितैश्चित्रै र्धातुभिस्समलङ्कृतम् ॥ १५ ॥
 कामरूपिभिराविष्टमभीष्टं सपरिच्छदैः ।
 N] यत्सरासगन्धर्वै र्देवकल्पैश्च पद्मैः ॥१६॥ [N
 हस्य पर्वतराजस्य तैले नामधर्तायुगे ।
 N] तिष्ठन् कपिवरः श्रीमान्द्रुदे नाग इवाबभौ ॥१७॥ [N
 स सूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वर्गमुदे ।
 N] सतीर्थैश्च त्र्यम्भारं चकार कपिकुञ्जरः ॥१८॥ [N
 अजलिं प्राक्पुल्लं कृत्वा कृत्वा चोपि प्रवेक्षिन्नम् ॥

१. रा म च—†मच्छं ।

२. कै रा ल, व म श—‡लोकानीव ।

३. ल_२—†वानरैः । रा—वा परैः ।

४. रा—‡कल्पेषु ।

५. म च—‡भीमान् क० ।

६. म च—०अवर्णसिता० ।

७. म—†ततो ।

८. कै रा ल, म व म ल_२ श च—
 यमपता० ।

९. कै रा ल, व म ल_२ श म—‡देवाय च ।

म—‡मुखाय ।

१०. कै रा ल, म व म ल_२ म च—
 स तेजस्य० ।

११. ल_२—‡मष्टकम् ।

१२. क क_२—‡कर्मिणः० ।

१३. म—

अजलिं प्राक्पुल्लः कृत्वा कृत्वा चोपि प्रवेक्षिन्नम् ।

ममसावन्ध रामं च कदम्बं च मृगपुङ्गवम् ॥

सागरं सरितश्चैव मयस्य च कृत्वा मुनेः ।

सातोमयपरिवारव कृत्वा कृत्वा चोपि प्रवेक्षिन्नम् ॥

N] कैरिष्टं मार्गमासिष्ठन् पुबयं वायुनिषेवितम् ॥१९॥ [N

पुनरामममावैति वानरैरभिपूजितः ।

M] इहैव सिष्ठित्युक्तां धुवनाय कुतोद्यमः । [N

वानरान् वानरश्रेष्ठ इदं वचनमब्रवीत् ॥२०॥ [सु१,४२७

N] यथा राघवनिर्मुक्तः श्वरः न्वसनविक्रमः ।

गच्छेत्तद्गमिष्यामि लङ्कां रावणपालिताम् ॥२१॥ [४३

N] द्रष्टव्यमि यदि तां नाहं लङ्कायां जनकात्मजाम् ।

अनेनैव प्रवेगेन गमिष्यामि सुरालयम् ॥२२॥ [४४

M] अववा त्रिदिवे सीतां न द्रष्टव्यमि कुतश्चरः ।

बद्धा राक्षसराजानमानयिष्यामि रावणम् ॥२३॥ [४५

सर्वथा कुर्वकार्योऽहमानयिष्यामि जानकीम् ।

N] आनयिष्यामि वा लङ्कां समुत्पात्य सरावणाम् ॥२४॥ [४६

इत्यार्षे रामावने किष्किन्वाकावटे हनुमत्पर्वतारोहणं नाम

चतुर्थमः सर्गः ॥ ६० ॥

१. कै ल, म—मतिष्ठन् ।

२. कै रा ल, अ व म ल, श च—
१०० वे संज्ञा ।

३. कै रा ल, व म ल, श च—
मतिष्ठेत् ।

४. व श—कुतः कुतोऽहमानयि० ।

५. रा अ व ल, श म च—
० हमानेष्वामीहि ।

६. ल, म व श—किष्किन्वा० ।
अ म च—वात्स्य ।

[६०-सू०-५,७] = [एकषष्टितमः सर्गः] = [६०, सू० १]

एवमुक्त्वा स हनुमान्वानरान् वानरोत्तमः ।

N] ततोऽभ्याववृधे दक्षो दक्षिणो दक्षिणां दिश्व ॥१॥ [१७

पुवगः पुवगैर्दृष्टः पुवने कृतनिश्चयः ।

N] ववृधे रामवृद्धैर्बर्ष समुद्र इव पर्वणि ॥२॥ [१०

निष्पमाणश्चरीरं तं विर्लङ्घयितुमर्जवम् । [११पू

N] भोजस्तेजस्तया वीर्यं प्रविवेश महाबलम् ॥३॥ [N

प्रयुह्य बलवान् बाहू लङ्कामभिमुखः स्थितः ।

N] बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ॥४॥ [१२ उ

स चचालाचलभ्रानु मुहूर्तं कपिपीडितः । [१२पू

N] वने सिंहपरायुष्टो मदोन्मत्तं इव द्विपः ॥५॥ [N

१४ उ] गिरिः प्रक्रम्यमाणश्च तेन प्रक्रमता तदा ।

स मुक्तवांस्तिदा रक्तं रसं कमलवर्चसम् ॥६॥ [N

१२ उ] गिरेस्तस्य समाक्रान्ता हरितालकतायुताः ।

१३पू] सद्रुमाः पक्षिभिः सार्धं पेतुस्ताश्च महाक्षिपाः ॥७॥ [N

N] पृथिव्यास्तेन शब्देन चुष्टुमे वरुणालयः ॥८॥ [N

१३ उ] क्षिलान्तरगताः सर्पाः पीड्यमाना मेहाविषाः ।

१. अ ल, व—†पक्षो ।

२. के अ रा अ—इष्टः । श—†पृष्टः ।

३. के ल, ल, व म श रा—
†रामवृद्धैर्बर्ष ।

४. के ल म श अ म च—लिङ्गपयितुः ।

५. के रा ल, ल, व म श अ च—
महाबलः ।

६. अ म च—०चलकम् ।

७. के—मदोन्मत्त ।

अ म च—महोत्साह ।

८. के रा अ म च—०क्षिपा ।

९. के ल, ल, व म श रा—
महाक्षिपाः ।

अ च—†महाविषाः ।

- १४५] सधूर्तं ज्वलनं घोरं मुमुक्षु लोलितैर्मुसैः ॥९॥ [N
निःश्वसद्भिस्ततस्तैस्तु सपैर्ध्वनिनिस्तृतैः ।
N] मोहन्द्रः पर्वतः श्रीमान् सपताक इवावधौ ॥१०॥ [N
शिरोमिः पृथुभिश्चैव पेक्षस्त्वस्तिकलस्रजैः ।
N] वमन्तः पावकं दीप्तं ददंशु दर्शनैः शिखाः ॥११॥ [१९
तास्तदाश्रीविचैर्दष्टाः कुंपितैस्तैर्महाशिखाः ।
N] मदीप्ताः पावकाविष्टौ व्यभिचन्त सहस्रधा ॥१२॥ [२०
यानि चौषधजलानि तस्मिन् जातानि पर्वते ।
N] विषघ्नान्युरगाणां तु तैस्तु तच्छामितं विषम् ॥१३॥ [२१
अपरे च महाकाया वमन्तोऽग्निं महोरगाः ।
N] निर्भीरभ्यो विनिश्चेरुः कपिपादमपीडिताः ॥१४॥ २२
१४ उ] समाकान्तो बलवता वानरेण महागिरिः ।
१५ पू] जलधाराः प्रमुखाव मदराजीरिव द्विपैः ॥१५॥ [N
सुतास्तस्मात्तु ता धारास्तलिलस्य समन्ततः ।
रक्तचन्दनसंरक्ताश्च चित्राः कौशेनधातुभिः ।
N] गैरिकाञ्जनसंयुक्ता वमुद्भिर्भोस्स्रजो यथा ॥१६॥ [N

१. कै—व्यक्तिः ।

२. म च—कक्षितैर् ।

ल१ व म—कोहितैर् ।

म—व्यक्तिवैर् ।

३. ल, ल१ व म च—रत्ननिभिः स्रजैः ।

४. कै रा ल, ल१ व म म च—
मोहन्द्रपर्वतः ।

५. कै रा—पयः स्रस्ति ।

ल१ व म च—पृथुकादि ।

६. कै—वाक्यदा ।

७. ल१—नास्ति ।

८. कै रा ल१ ल१ व म च म च—
•वपञ्जातानि ।

९. म म च—विभिन्नेषु ।

१०. रा च—क्षिपः ।

११. म—प्युतावका ।

१२. म—सचन्दनसारकाम् ।
च—सर्वा... वनसं ।

१३. व—चित्रकावच ।

१४. च—वाप्यक्षि ।

संपत्तिसप्तकैभ्यश्च पातदुरं विमलं भक्तम् ।

- [N] मुक्ताजालैरिव बभौ समन्तादाहतो गिरिः ॥१७॥ [N
१६ छ] सिद्धचारणमुष्टानि किमराचरितानि च ।
१६ छ] गिरेराक्रम्यमाणस्य शिखराणि चकम्पिरे ॥१८॥ [२३पू
स तु शृङ्गैः समुद्रतैर् व्याधूर्णद्भिश्च पादवैः ।
[N] शुश्रूषे पुष्पशयलैः प्रवृत्त इव पर्वतः ॥१९॥ [N
स पादपद्मिमुक्तेन कुसुमेन सुगन्धिना ।
१७] सर्वतः संवृतः शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ॥२०॥ [१.३
मण्यमानमहासानुः सभिलीनमहोरगः ।
[N] चकम्पन्महासारैस्तदामूर्दसमो गिरिः ॥२१॥ [N
पक्षिभिस्त्राणसंभ्रान्तैस्त्यज्यमानोऽविदूरतः ।
[N] रराज च स कान्तारश्रव्युन्नतसार्वादिवाध्वगः ॥२२॥ [N
पीड्यमानः सं वलिना महेन्द्रसेन पर्वतः ।
[N] रीतीनिर्वर्तयामास काञ्चनाजनरंजितीः ॥२३॥ [१६

१. छ, व म श—सवाय प्र० ।
रा—०वनेजायि ।	८. कै रा छ, छ, व म श म—
†चकम्पनम्० ।
२. कै रा—मुष्टानि । च—०मुष्टानि ।	९. कै रा म छ, छ, व म श च—
०राधूल स महगिरिः ।
३. शै—शैले समुद्रवै ।	१०. कै रा छ, छ, व म—०च....
...विबोधनः । शै—०काञ्चनाजुता
स दिबोधनी ।
४. कै छ, छ, व म श रा—
निर्वर्तयि ।	११. म—०मण्यमानम् ।
५. कै रा—†०वनेजायि प्र० ।
म म च—शिवकः प्र० ।	१२. म रा म—†रीतिनिर्वर्त० ।
व म श च—रीतिनिर्व० ।
६. कै रा छ, छ, व म श च—
†पुष्पशयलैः ।	१३. म—०रंजिती ।
७. रा—छोकरीशै ११ पातदुरं
विमलः ।	

- २१ व] सत्य व्यापुर्जमानस्य सरससङ्गमकुपः । [अ
 १२५] शुमुदुः खरसं दीप्त नीलोत्पलमुगमिनः ॥२५॥ [२३ व
 स पादपरसै र्योत्तो मिश्रः काचनचातुभिः ।
 N] परिसिक्तः शिखिनिभै रंसौ वैरिकाचातुभिः ॥२६॥ [२६
 वृक्षः संपीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वशः ।
 N] गुह्यमिहानि भूतानि विनेदु विहृतं खरम् ॥२७॥ [N
 स महासम्भवान् नादः शैलपीठानिमिच्छतः ।
 N] पृथिवीं पीडयामास दरीश्रोपवनानि च ॥२८॥ [N
 मिथवेऽयं मिरि देवैरिति मत्वा मनस्विनः । [२९
 N] मल्ला विद्याधरा शैवमुत्पेतुः पतंगैः सह ॥२९॥ [३०
 पानभूमिगतं हित्वा ईश्वराजतभाजनम् ।
 N] पन्नासि च महार्हाणि करकांश्च हिरण्यवान् ॥३०॥ [३० व
 मास्यमुक्तावचं त्यक्त्वा मास्यानि विविधानि च ।
 N] आर्षभौणि च चर्याणि खड्गांश्च कनकाभिवान् ॥३०॥ [३०
 केतकसगुणाः सीधं रंजमात्मानुलेपनाः ।
 N] रज्जाक्षाः पुष्परागाक्षाः सं तदा प्रविपेदिरे ॥३१॥ [३१
 शर-भूपुर-केयूर-परिशर्यधराः शिब्यः ।

१. वृ, हा—सुरसं ।

२. कै—पादपरसैः । अ च—पादपरसात् ।

३. अ म च—मातो ।

४. अ हा—गच्छि ।

५. अ—गुहां विहति ।

६. कै रा छ, छ, व म हा म च—
 हेमराजत० ।

७. कै हा छ, छ, व म हा—
 ईश्वर्यधरा ।

८. अ च—ईश्वरकाञ्चनम् ।

अ—ईश्वरकाञ्चनम् ।

९. कै रा छ, छ, व म च—
 पानगुण० ।

अ च—ईश्वरकाञ्चनम् ।

१०. कै रा छ, छ, व म च—
 ईश्वरकाञ्चनम् ।

११. कै हा म म च—ईश्वरकाञ्चनम् ।
 रा छ, छ, व म—ईश्वरकाञ्चनम् ।

- [A] विस्मितास्सहितास्तस्युराकाशे रमणैस्सह ॥ ३२ ॥ [३०
दर्शयन्तो महाविद्या स्ते तु विद्याधरर्षभाः ।
N] समिया स्तस्युराकाशे वीक्षाचक्रुश्च पर्वतम् ॥ ३३ ॥ [३१
शुश्रुवुश्च तदा शब्दसूचीणां भावितात्मनाम् ।
[A] चारणानां च सिद्धानां स्थितानां विमलेऽम्बरे ॥ ३४ ॥ [३२
एष पर्वतसंकाशो हनूमान् माहतात्मजः ।
N] तितीर्षति महावेगस्समुद्रं सरितां पतिम् ॥ ३५ ॥ [३३
रामार्थं रावणार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करम् ।
N] समुद्रस्य परं पारं दुष्पारं प्राप्तुमिच्छति ॥ ३६ ॥ [३४
N] देवास्तं ददृशुस्सर्वे तैस्तैः सह महर्षिभिः ॥ ३७ ॥ [N
ऋषयस्सह गन्धर्वैस्सिद्धाश्च सह चारणैः ।
N] जातकौतूहलास्तस्युस्तद्वद्गुं महददुतम् ॥ ३८ ॥ [N
दुर्धुवे च स रोमाणि चकम्पे चाचलोपमैः ।
N] ननौद सुमहानादं सुमहानिव तोयदः ॥ ३९ ॥ [३५
अनुरूपं च हृत्तं च काङ्गलं लोममिश्रितम् ।
N] उत्पतिष्यन् स चिक्षेप पक्षिराज इषोरगम् ॥ ४० ॥ [३७
तस्य काङ्गलमाविद्धमतिवीर्यस्य पृष्ठतः ॥
[A] ददृशे मरुतेनेव धूयेमानो महोरगः ॥ ४१ ॥ [३८

१. के रा म—विपुलांबरे ।

अ च—विपुलांबरे ।

छ, ल, म श—विपुलेम्बरे ।

२. क, च—हनुमान् ।

३. म—वा ।

४. म म च—दुष्पारं ।

५. के रा म छ, ल, व म श—

दुर्धुवे ।

६. छ, ल, व म श—चाचलोपमः ।

म—च महार्णवः ।

७. के—मनाहुः ।

८. के—वर्ज ।

९. म—पृथमानो । अ च—शुक्लमयी ।

१०. के रा छ, ल, व म—दृष्टेयं ।

बाहू संस्तम्भयामास महापरिघसन्निभौ ॥४२॥

N] समादधे कपिः कट्वां चरणौ संभुकोचं च ॥४३॥ [३९

सै सहत्यै भुजौ श्रीमांस्तथैव च क्षिरोधराय ।

N] भोजस्सत्त्वं तथा वीर्यमाविवेशातिवीर्यवान् ॥४४॥ [४०

N] वैनतेयस्य सदृशो बभौ चाप्यनिलात्मजः ॥४५॥ [N

मार्गमाळोक्यद्दूरार्द्धं मणिहितेक्षणः ।

N] करोष हृदये प्राणानाकाशमभिपेदिवान् ॥४६॥ [४१

पद्म्यां दृढमवस्वानं कृत्वा स कपिकुञ्जरः ।

१८] विकुञ्च्य कर्णौ मतिमानुत्पतिष्यन् महाबलः ॥४७॥ [४२पू

तमुत्पतन्तं वेगाच्च नगास्ते नगरोद्दिणः ।

N] सस्कन्धविटपास्सर्वे समुत्पेतुस्समन्ततः ॥४८॥ [४८

कैपीन्द्रः पथिजातांस्तान् पादपान् पुष्पशालिनः ।

N] वैद्वहन्नूत्वेगेन जगाम विमलेऽम्बरे ॥४९॥ [४९

१. रा—इ देवे । अ च—दधौ ।

२. कै अ च—। संभुकोच च ।

अ—संभुचरणम् ।

३. अ च—समादधेव ।

अ—संभुच ।

४. कै अ च—० दूर्यप्रतिदि ० ।

५. इत्त कर्णं सर्वत्र कोसेषु १० तमसर्गस्या

‘वानरात्’ इत्यत्र ‘आमविश्यामि’

इत्यत्र सार्द्धपञ्चशोकी पुनःपठिता ।

तत्त कर्णं चाधोक्षिप्तः सार्द्धशोकः पुनः

रुक्पाठसङ्गमनाय स्वात्—

एवमुक्ता तु हनुमान् वानरान् वानरोत्तमः ।

उरःपाठ च वेगेन वेगं वेगेन धारयन् ॥

सुर्पर्णमिव ज्ञात्मानं मेने स कपिकुञ्जरः ।

६. रा—वेगेन ।

७. अ—समं काटिकांस्तान् ।

अ—। सकन्धां काटिकांस्तान् ।

अ—। स कावचटिकांस्तान् ।

८. रा—वद्वहन्नूत्वेगेन ।

१. रा—च । २. अ—हृदयम् । ३. कै रा ल, ल, व म श अ च—
वेगवानभिवारयन् । ४. अ—सुपर्ण इव ।

- ऊरुवेगोद्धता दृष्टा मुहूर्तं कपियेन्वयुः ।
 N] प्रस्थितं दीर्घमध्वानं सबन्धुमिव बान्धवाः ॥५०॥ [५०
 तैमूरुवेगोन्मथिताः सालचन्दनचम्पकाः ।
 N] अनुजगमु ईनून्तं पौरा इव मेहीपतिम् ॥५१॥ [५१
 सुपुष्पिताग्रैः शिखरैः पादपैरन्वितो हरिः ।
 N] ईनूमांस्तोदयदाकारो बभूवादुतदर्शनः ॥५२॥ [५२
 सारवन्तश्च दृष्टा ये निपेतु लवणान्मसि ।
 N] भयादिव महेन्द्रस्य दानवा वरुणाकैरे ॥५३॥ [५३
 स नानाकुर्मुमैः कीर्णः केपिः कुट्टमलकोमलैः ।
 N] शुशुमे मेरुसंकाशः स्वद्योतैरिव पर्वतः ॥५४॥ [५४
 विमुक्तास्तस्य वेगेन मुक्तपुष्पाश्च ते द्रुमाः ।
 N] अवेतीर्यत सलिले निवृत्तास्तुहदो यथा ॥५५॥ [५५
 लाघवेनोपपन्नं च प्रवमानं महार्णवे ।
 N] द्रुमाणां विविधैः पुष्पैः कपिं वायुरवाकिरत् ॥५६॥ [५६
 पुष्पौघैर्नानुबन्धेन नानावर्णेन वानरः ।

१. म—कपिसत्तमम् ।

२. ल, म श—। बान्धवः ।

ब—बन्धवः ।

३. श—० तमुखेगो० ।

रा—वेगोन्मथिताः ।

४. म—। ० चन्दनचम्पु ।

कै रा ल, ल, ब म श म च—

सालचन्दनचम्पकाः ।

५. कै रा श—महापतिं ।

६. अ च—इनूमांस्तोच० ।

७. कै ल, म—वर्णजालये ।

८. अ च—नागाकुसुमभितैः कीर्णः ।

कै रा ल, ल, ब म श—

नागाकुसुमसंकीर्णः ।

९. कै रा—कपिः कोमलको० ।

अ च—कपिः कुट्टमलको० ।

म—। कपिः कुट्टमलको० ।

ल, ल, म—। कपिः कुट्टमलको० ।

१०. रा—। कपिः इव ।

११. ल,—भवेतीर्य तु ।

१२. कै रा ल, ल, ब म श—कुट्टमलको० ।

[N] बभौ मेघ इवोद्यत्वे सेन्द्रबापतडिप्रणः ॥५७॥ [५८

प्रचर्क्य महामेघं सपुरोवातैर्विद्युतम् ।

[N] प्रबलः कपिराजस्य वायुर्मार्गमर्वाश्रितः ॥ ५८ ॥ [N

समुत्पतित-मेघस्यं समुद्भूत-जलस्यं च ।

[N] समपासीचदा रूपं सागरस्याम्बरस्य च ॥५९॥ [N

तस्य वायूदतैः पुष्पैः शरीरं शुश्रुमे हृतम् ।

२१] ताराभिरभिरामाभी रुचिराभि रिवाम्बरम् ॥६०॥ [N

तस्याम्बरगतौ बाहू शुश्रुभाते प्रसारितौ ।

२२] पर्वतादभिनिष्क्रान्तौ पञ्चास्याविव पन्नगौ ॥६१॥ [६०

पिबन्निव बभौ चायं सोमिजालं महार्णवम् ।

[N] विभिन्दन्निव चाकाशं ददृशे स महाकपिः ॥६२॥ [६१

तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुवेगानुसारिणः ।

[N] नयने विप्रकाशेते पर्वतस्थाविवानलौ ॥६३॥ [६२

पिप्प्रे पिङ्गासमुख्यस्य चक्षुषी परिमण्डले ।

२३] बृहती संप्रकाशेते शनैश्चरबुधाविव ॥ ६४ ॥ [६३

मुखं नासिकया तस्य नेत्रया ताम्रया बभौ ।

[N] यथा नभसि सन्ध्यायास्ताम्रं सूर्यस्य मण्डलम् ॥६५॥ [६४

१. म—इवोद्यत्वे ।

२. ल_१, ल_२ म श—महामेघं ।

ब—† महामेघं ।

३. कै रा ल_१, ल_२ ब म श—

सपुरोवातः ।

४. कै ल_१, ब म श अ च—

०मिनिश्रितः ।

५. ब—०सिचवेगस्य ।

६. कै—०तवकस्य ।

म—०तं जलस्य ।

७. कै—† ०रवासुरस्य ।

८. अ—वायूदतैः ।

९. कै—नतं ।

१०. अ म च—वापि ।

११. ल_१—† चक्षुषः ।

श—‘चक्षुषी’ त्वारभ्य ७०॥स्थ-

‘तस्ये’ त्वन्तः पाठो नास्ति ।

१२. अ म च—ताम्रया ।

काङ्गलं सहसा विद्धं पुवमानस्य शोभते ।

२५] अम्बरे वायुपुत्रस्य वक्रध्वज इवोच्छ्रितः ॥६६॥ [६५

काङ्गलचक्रेण मंहान् शुक्रदंष्ट्रो हि वानरः ।

N] व्यरोचत महाप्राङ्गः परिवेषीव मास्करः ॥६७॥ [६६

स्फिग्देष्टेनातिताम्रेण रराज स महाकपिः ।

२६] महता दारितेनेव गिरिगैरिकधातुना ॥६८॥ [६७

तस्य वानरसिंहस्य पुवमानस्य सागरम् ।

२४] कैक्षान्तरगतो वायु र्जीयत इव गर्जति ॥६९॥ [६८

खे यैवैव पतन्त्युल्का उत्तरार्धादिनिःसृताः ।

N] सानुपन्तश्च दृश्यन्ते तथा स कपिकुञ्जरः ॥७०॥ [६९

पतत्यतङ्गसंघातै र्व्यायतैः शुशुभे कपिः ।

२७] प्रेष्ट इव मातङ्गः कैक्षया लम्बमानया ॥७१॥ [७०

उपेरिष्ठाच्छरीरस्य छायाया चावगाढया ।

N] सागरेन्तैः समाविष्टा स कपिनौरिवौभवत् ॥७२॥ [७१

१. कै रा ल, ल, ब म श—

महानु० ।

२. कै रा ल, ल, ब म—परिवेशाव ।

३. कै—०धातुभिः ।

४. कै—†कक्षयाते सतो ।

रा ल, ल, ब म श—कक्षयान्तर्गतो

म च—कक्षयान्तर्गतो ।

५. कै—पतन्ति बयैबोल्का ।

६. ल—विनिःसृताः ।

म—† विनिःसृताः ।

७. ल, म—पतन्निर्गमसंघा० ।

कै रा ल, ब श—पतन्निर्गमसंघा० ।

अ च—पतत्पतंगसंघा० ।

८. कै रा ल, ल, ब म श—वीर्यवः ।

९. म—प्रवृत्त ।

१०. ब—कक्षया ।

११. कै रा ल, ल, ब म श—

† उपविष्टः शरीर० ।

म च—उपविष्टाच्छरीर० ।

१२. कै श म च—सागरे च समा० ।

श—०न्तः समाविष्टः ।

रा म—च समाविष्टः ।

१३. कै—† नौविद्यावचत् ।

यं यं देवं समुद्रस्य जगाम स महाकपिः ।

२८। स स तस्याङ्गवातेन सोन्माद इव लक्ष्यते ॥७३॥ [१२

पुबमानं समाकक्ष्य भुजगाः सागरालयाः ।

२९] व्योम्नि तं हरिश्चार्दूलं सुपर्णमिव मेनिरे ॥७४॥ [७२

सागरस्योर्मिजालानां महतां शैलवर्ष्मणाम् ।

N] प्रतिघ्नंश्च महावेगं पुप्सुवे स महाकपिः ॥७५॥ [७३

कपिवातश्च बलवान्मेघवातश्च निस्सृतः ।

N] सागरं मेघनिर्घोषं कम्पयामासतु र्भृशम् ॥७६॥ [७४

विकर्षन्नूर्मिजालानि बृहन्ति लवणाम्भसि ।

N] पुप्सुवे कपिश्चार्दूलो विकर्षमिव रोदसि ॥७७॥ [७५

वेरुमन्दरसङ्काशानुद्गतान्स महार्णवे ।

N] अतिक्रामन्महावेगस्तरङ्गान् गणयमिव ॥७८॥ [७६

तस्य वेगेसमुत्कुष्टं जलं स जलदो (दिं) यया ।

अम्बरस्ये(स्यं) विवभ्राज शारदाभ्रमिवाततर्प ॥७९॥ [७७

तिमिनक्रमयाः क्रुद्धा दृश्यन्ते विविधास्तथा ।

N] छाया वानरसिंहस्य जले चारुतराभवत् ॥८०॥ [७८

श्वेताश्वघनेराजीव वायुपुत्रानुगामिनी ।

N] तस्य सा शुशुमे छांया वितता लवणाम्भसि ॥८१॥ [८१

१. य म—सहसा कपिः ।

२. कै ल, ल, य म य—। गवातेन ।

३. य य—। रोदसी ।

४. कै रा ल, ल, य म—

• कासापुद्गात् ।

५. कै रा ल, ल, य म—

मेघसमुत्कुष्टं । य—वेगे समुत्कुष्टं ।

६. य—अंतरं ।

७. कै रा ल, ल, ल, य म य—
• मिवातं ।

८. य म य—वाक्यवाचकः ।

९. कै ल, ल, य म य—
श्वेताश्व वनराजी ।

१०. कै ल, ल, य म य—
छाया च शुशुमे तस्य ।

शुश्रुमे स महातेजा महाकायो महाकपिः ।

॥] बायुमार्गे निरालम्बे पक्षवानिव पर्वतः ॥८२॥ [८२

यतैः स याति बलवान्वेगेन कपिकुञ्जरः ।

॥] तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ॥ ८३ ॥ [८३

६१ उ] आपाते पक्षिसंघानां पक्षिराज इवाव्रजत् ।

॥] इनुमान्मेघजालानि प्राकर्षन्मारुतो यथा ॥८४॥ [८४

पाण्डुरारुणवर्णानि नीलमाञ्जिष्ठकानि च ।

६२] कपिना कृष्यमाणानि मेघाभ्राणि चकाश्विरे ॥८५॥ [८५

मैविश्वामित्रजालानि निपतंश्च पुनः पुनः ।

६६] प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥८६॥ [८६

पुवमानं तु तं दृष्ट्वा समुद्रे पुवगर्षभम् ।

॥] मुमुबुः पुष्पवर्षाणि देवतास्तस्य मूर्धनि ॥८७॥ [८७

न तताप तदा सूर्यः प्रयातं वानरर्षभम् ।

॥] सिधेवे च सुखो वातो रामकार्यार्यसिद्धये ॥८८॥ [८८

ऋषयस्तुष्टुबुधैर्न पुवमानं विशायसि ।

॥] जेगुश्च देवगन्धर्वाः प्रशशंसुः पुवङ्गमम् ॥ ८९ ॥ [८९

नागा यक्षाः सुपर्णाश्च रक्षांसि विबुधाः स्वगाः ।

॥] मेघकास्ते कपिवरं सहसा चोपेधकमुः ॥ ९० ॥ [९०

तस्मिन्पुवगन्मार्दूले पुवमाने विशायसि ।

१. म—बायुमार्गे ।

२. ल, —नास्ति ।

३. कै रा ल, ल, ब म श—येन स्म ।

४. ल, —नास्ति ।

५. ब—पक्षिराजातां ।

६. रा ब म च—†महामाभ्राणि का० ।

७. कै रा म ल, ल, ब म श—

प्राविशच्च० ।

८. म—† सिधेव ।

९. कै रा ल, ल, ब म श—

† जग्मुः ।

१०. रा श - विविधाः ।

११. अ म च—पुपुषुः ।

- स०७, १] इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिन्तयामास सागरः ॥११॥ [११
साहाय्यं वानरेन्द्रस्य यद्यहं वै हनूमतः ।
२] करिष्यामि भविष्यामि न च वाक्यो विवक्षताम् ॥१२॥ [१२
अहमिक्ष्वाकुनायेन सगरेण विवर्धितः ।
३] ऐक्ष्वाकुसचिवश्चायं नावसीदितुमर्हति ॥ १३ ॥ [१३
तथा मया विश्रातव्यं विश्राम्येत यथा कषिः ।
४] श्लेषं च मयि विश्रान्तः सुखेनाधिगमिष्यति ॥१४॥ [१४
इति कृत्वा मतिं साध्वीं समुद्रश्छेन्नमम्भसा ।
५] हिरण्यनाभं मैनाकमुवाच गिरिसत्तमम् ॥ १५ ॥ [१५
त्वमिहामुरसङ्गानां पातालतलवासिनाम् ।
६] देवैराज्ञाः (१जा) गिरिश्रेष्ठं प्रतिधाः (१घा) समिवेक्षितः १६ [१६
त्वं श्लेषां ज्ञातवीर्याणां संमहीतलचारिणाम् ।
७] पातालस्यापमेयस्य द्वारमावृण्व्य तिष्ठसि ॥१७॥ [१७
तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव शक्तिसे शैल वर्धितुम् ।
८] तस्मात्सन्देशयामि त्वामुत्तिष्ठ नगसत्तम ॥ १८ ॥ [१८
य एष कषिशार्दूलो मामुपेक्ष्यति वेगेवान् ।
९] हेतुमात्राम कार्याथी भीमकर्मा त्वमाप्नुतः ॥ १९ ॥ [१९
अस्य साक्षं मया देयमिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः ।

१. अ म च—इक्ष्वाकु० ।

२. कै रा ल, ल, व म—
† समुद्रतल० ।

३. श—देवराजः ।

४. कै रा ल, ल, व म श अ—
गिरिश्रेष्ठः ।

५. कै रा ल, व—† प्रतिष्ठा ।

ल, म—प्रतिष्ठा । श—† प्रतिष्ठा ।

म—परिचः । च—† प्रतिष्ठा ।

६. श—† ज्ञातवीर्या० ।

म—† ज्ञातवीर्या० ।

७. ल, —पातालतल० ।

८. कै ल, ल, व म श—मन्त्रः ।

९. ल, —वीर्यान् ।

१०. ल, —इक्ष्वाकु ।

- १०] यम हीक्ष्वाकवः पूज्याः परं पूज्यतमस्ततः ॥१००॥ [१००
 कुरु साचिव्यमस्माकं न वां कालात्ययो भवेत् ।
 ११] कर्तव्यं हेतुतं कार्यं सतां मैन्युमुदीरयेत् ॥१०१॥ [१०१
 सलिलादूर्ध्वमुत्तिष्ठ विश्रमेत यथा कपिः ।
 १२] अस्माकमतिविश्वैर्षं पूज्यश्च पुत्रतां वरः ॥१०२॥ [१०२
 चाभीकर इवाभाति देवगन्धर्वजितः ।
 १३] हनुमांस्त्वयि विश्रान्तः पुनः श्रेष्ठं प्रयास्यति ॥१०३॥ [१०३
 काकुत्स्थस्यानृशंसस्य मैथिल्याश्च विवासनम् ।
 १४] अयं च पुत्रगेन्द्रस्य समीक्ष्योत्थितुमर्हसि ॥१०४॥ [१०४
 हिरण्यनाभो भैनाको निश्चम्य लवणाम्भसः ।
 १५] उत्पपात जलात्पूर्णं नानाद्रुमकर्तावृतः ॥१०५॥ [१०५
 स सागरजलं भिक्ष्वा बभूवाभ्युत्थितस्तदा ।
 १७] येषां जलधरं भिक्ष्वा दीप्तरश्मिर् दिवाकरः ॥१०६॥ [१०६
 स महात्मा मुहूर्तेन उत्थितः 'संल्लिखितः ।
 N] दर्शयामास शृङ्गाणि सागरेण नियोजितः ॥१०७॥ [१०७
 शीतकौम्भमयैः शृङ्गैः शृङ्गुमे स मेहगिरिः ।

१. कै ल२ व श—वः ।

रा ल, म च—नः ।

२. श—दि कृतं ।

३. श—† मन्त्रं मुनी० ।

४. कै रा ल, ल२ व म श—
 ०कमपि चैवैव ।

५. कै रा ल, ल२ व म श म च—
 हनुमांस्तव ।

६. रा म म च—गमिष्यति ।

७. श—०श्वेतवर्तुम० ।

८. म म च—० तावुतः ।

९. कै—

“यथा” इत्यारम्भ “संल्लिखितः”

इत्यन्तः पाठः श्रान्तेऽपरहस्तेन ।

ल, म श—नस्ति ।

१०. ल२ व—सल्लिखितमुत्थितस्तदा ।

म—०वः सल्लिखितः ।

११. कै—शालकुम्भमयैः ।

१२. कै ल, ल२ व म श म—

शालमानैः श्वेतवर्तुमैः ।

- १८] आदित्योदयसंकाशैरुल्लिखद्विरिवान्वरय ॥१०८॥ [१०८
तस्य जाम्बूनदैः शृङ्गैः पर्वतस्य समुत्थितैः ।
- १९] आकाशं वज्रसंकाशमभवत् काञ्चनममम् ॥१०९॥ [१०९
जातकृष्णयैः शृङ्गैर् भ्राजमानैः स्वर्णमयैः ।^१
- २०] आदित्यव्रतसंकाशः सोऽभवद्विरिसप्तमः ॥११०॥ [११०
समुत्थितमसङ्गेन हनुमानव्रतः स्थितम् ।
- २१] मध्ये स्रवणतोयस्य विघ्नोद्यमित्यर्धेन्यत ॥१११॥ [१११
स समुत्थितमस्यर्धं महावेगो महाकषिः ।
- २२] तर्जसा छादयामास जीमूत इव मारुतिः ॥११२॥ [११२
स तदा छादिस्तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।
- २३] दृष्ट्वा तस्योरुवेगं च जह्ये च ननन्द च ॥११३॥ [११३
स तमाकाशमम्भीरमाकाशे च समुत्थितम् ।
- २४] स्थितो हृष्टमना वाक्यमब्रवीत् पर्वतः कपिम् ॥११४॥ [११४पू
४७८] हिरण्यनाभो नाम्नाहं काञ्चनः पर्वतः कपे ।
- ४८पू] 'मयि विश्रम भद्रं ते त्वदर्धमहमुत्थितः ॥ ११५ ॥ [N
N] अब्रवीच्च^१ हनुमन्तं काञ्चनः पर्वतोत्तमः । [N

१. रा—आदित्यव्रतसं० ।

छ, व—आदित्यव्रतसं० ।

२. कै रा छ, छ, व म रा—नास्ति ।

३. छ, व म रा म च—इत्थम्० ।

४. म म च—० मिति मन्वते ।

५. म म च—तदुद्धृतं० ।

६. कै रा छ, छ, व म च—उरसा ।

७. म म च—जह्ये ।

८. रा—नन्द ।

९. कै रा छ, छ, व म रा म च—
पर्वतोत्तमः ।

१०. रा छ, व—

“ मवि ” इत्यारम्भ “ पर्वतोत्तमः ”
इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

११. कै रा छ, छ, व म रा म च—
० इत्युच्यते ।

१२. म—अब्रवीत् ।

२५पू] धारयन्मानुषं रूपं त्वं एवं क्षित्वरे स्थितः ॥१११६॥ [११४उ

२९उ] दुष्करं कृतवान्कर्म त्वमिदं वानरोक्षम ।

३०पू] निपत्य मम शृङ्गेषु विश्राम्य त्वं यथासुखम् ॥११७॥ [११५

२५उ] राघवस्य कुले तातं उदधिः परिवर्धितः ।

स त्वां रामहिने युक्तं प्रैत्यर्चयति सागरः ॥११८॥ [११६

२६] कृते च प्रतिकर्तव्यमेषा तात सतां गतिः ।

यो 'यं प्रत्युपकारार्थी' त्वं नः सम्मानमर्हसि ॥११९॥ [११७

२७] त्वमिमिषमनेनाहं बहुमानात्मचोदितः ।

उचिष्ठ गिरिश्चार्दूल त्वयि विश्राम्यन्तु सज्जम् ॥१२०॥ [११८

२८] योजनानां शतं दूरं कपिरेष स्वपाप्सुतः ।

२९पू] त्वैव सानुषु विश्रान्तस्ततः श्रेष्ठं गमिष्यसि ॥१२१॥ [११९

३०उ] तदिदं गन्धर्वत्खादु कन्दमूलफलं वेदु ।

आस्थाद्यैतद्वरिश्रेष्ठ विश्रान्तोऽभिगमिष्यसि ॥१२२॥ [१२०

१. कै रा ल, ल, व म श—रमस्व ।
म—स्वमेव ।

२. ल, व म श भ—विजय ।
ल, —† विजय्य ।

३. कै रा ल, ल, व म श अ च—आतो ।

४. कै रा ल, ल, म श च—
मुदा वः । व—सागरैः ।

५. कै रा ल, ल, व म श अ—
परिवर्धितः ।

६. ल, श च—† त्वं ।

७. कै रा ल, ल, व म श च—
प्रत्यर्चयति । च—प्रत्यर्चयति ।

८. कै रा ल, ल, व श—दुर्येव ।

९. कै रा ल, ल, म श च—
परिकर्तव्यमेषां । व—० स्वमेषां ।
अ म—प्रतिकर्तव्य० ।

१०. म—सोऽर्थ ।

११. अ म च—स्वतः सम्मानमर्हसि ।

१२. म—† विजय्य च ।

१३. ल, —' त्वं ' इत्यारम्भ '० भि-
गमिष्यसि' इत्यन्तः पठो वाचिष्ठ ।

१४. ल, व म श—मुदं ।

१५. म—

"० भिगमिष्यसि" इत्यारम्भ

"० परित्यजः" इत्यन्तः पठः—

मन्त्रेऽपरहस्तेन ।

- ३१] अस्माकमभिसम्बन्धः कपिश्रेष्ठ महास्त्वयि ।
 प्ररुधातस्त्रिषु लोकेषु महायुगपरित्रयः ॥१२३॥ [१२१
 ३२] वेगवन्तः पुवन्ते ये पुवगा मारुतात्मज ।
 तेषां गुरुर्वैतमं मन्ये त्वामहं कपिसत्तम ॥१२४॥ [१२२
 ३३] अतिथिः प्रीतिपूजार्हः प्राकृतोपि विजानता ।
 धर्मं जिज्ञासमानेन किम्पुनर्यादृशो भवान् ॥१२५॥ [१२३
 ३४] त्वं हि देववरिष्ठस्य मारुतस्य महात्मनः ।
 पुत्रस्तस्यैव वेगेन सदृशः कपिकुञ्जर । [१२४
 ३५] पूजिते त्वयि सर्वात्मा पूजां प्राप्नोति मारुतः ॥१२६॥ [१२५
 ३६] एवमुक्तस्तु इनुमानुनामेन महात्मना ।
 अन्तरिक्षगतः श्रीमान्मारुतस्यात्मसम्भवः ॥१२७॥ [N
 ३७] स तं दृष्ट्वा महावीर्यं पर्वतं मेघभूषितम् ।
 मग्निरबाकरं दिव्यं सुनाभमिदमब्रवीत् ॥१२८॥ [N
 ३८] सप्रुदस्याप्रमेयस्य महामकरसङ्कुले ।
 किं त्वमन्तर्जले वीर विगाहे ब्रूहि कारणम् ॥१२९॥ [N
 ३९] एवमुक्तः शुभं वाक्यं सुनाभः पर्वतोत्तमः । [N
 मत्पुत्राव इनुमन्तं शृणु चाप्यत्र कारणम् ॥१३०॥ [१२६]

१. रा ल, व म च—०कमपि सं.

ल—पर्वताश्रमपि सं०।

२. ल—मध्यमं ।

ल—० मध्यमं ।

३. म रा च—प्रतिपूजार्हः ।

४. म—मत्पुत्र ।

५. म—मत्पुत्र ।

६. कै—पूजितं ।

७. म—इदमान् । म—मग्नबाह् ।

८. ल—मत्पुत्र ।

९. कै रा ल, ल, व म रा म च—

महामकरसङ्कुले ।

१०. रा ल, —मत्पुत्र ।

- ४०] पुरा कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन् ।
 ते व्रजन्ति दिक्षस्सर्वा गरुडानिलरंहसः ॥१३१॥ [१२३
 ४१] ततस्तेषु प्रयातेषु देवसङ्घा महर्षिभिः ।
 भूतानि च भयं जग्मुस्तेषां पतनसङ्ख्या ॥१३२॥ [१२७
 ४२] ततः क्रुद्धः सहस्राक्षः पर्वतानां पुरन्दरः ।
 पक्षांश्चिच्छेद वज्रेण तत्र तत्र सहस्रजः ॥१३३॥ [१२८
 ४३] स मामुपगतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट् ।
 ततोहं सहस्राक्षिस्तैः श्वसनेन महात्मना ॥१३४॥ [१२९
 ४४] अस्मिन्नुवणतोये च प्रक्षिप्तः पुवगोक्षमै ।
 ४५पू] गुप्तः पक्षैस्सप्तैश्च तत्र पित्रास्मि रक्षितः । [१३०
 ४८] ततोहं मानयामि त्वां मान्यो हि मम माकृतः ॥१३५॥ [१३१पू
 एवमस्मत्पितृवो बन्धुः कपिमुख्यं मेहागुणः ।
 एष मे त्वयि संबन्धः कृतः कपिवरोक्षम ॥१३६॥ [१३२
 ४९] अस्मिन्नेव च संबन्धे सागरस्य ममैव च ।
 प्रीतिं प्रीतमनाः कर्तुं त्वमर्हसि महाबल ॥१३७॥ [१३२
 ५०] श्रमान्नोक्षय चात्मानं मान्यस्त्वं कपिकुक्षरं ।
 प्रीतिं च बहुयन्यस्तु प्रीतोस्मि तव दर्शने ॥१३८॥ [१३३
 ५१] एवमुक्तः कपिभ्रेष्ठस्तं नगोक्षममब्रवीत् ।
 ५२] प्रीतोस्मि कृतमातिथ्यं त्वया मे पर्वतोक्षम । [१३४

१. कै—पतनसङ्ख्या ।

रा—१ पतनसङ्ख्या ।

२. म—तेन ।

३. कै रा—१ पुवगोक्षमः ।

४. ल, —कपिमुख्यो ।

५. म—महात्मनः ।

६. कै म म—कपिवरोक्षमः ।

७. ल —तु संब० ।

म म च—मते कार्ये ।

८. कै—महाबलः ।

९. कै ल, व म श—कपिकुक्षरः ।

- त्वे च त्वरिते कार्ये कौन्त्याप्यतिवर्तते ॥ १३९ ॥ [१३६
 ५३] क्रमिप्यति वसिष्ठा वै कृता च कपिसभिर्हौ ।
 कर्तव्ये सागरजले नान्तरा स्येवमिच्छुत ॥ १४० ॥ [१३६
 ५४] नाहं स्वास्वामि वै तस्मात्स्वधि पर्वतसत्तम ।
 संस्पृष्टाभ्यहमङ्गुल्या माननीयो भवानिति ॥ १४१ ॥ [N
 ५५] इत्युक्त्वा पाणिना शैलमालभ्य हरिपुङ्गवः ।
 N] जगामाकाशमाविश्य वीर्यशाम्बानरोक्षमः ॥ १४२ ॥ [१३६
 ५६ उ] स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमानादवेक्षितः ।
 ५७ पु] पूजितश्चोपपद्मभि रात्रीभिरनिलात्मजः । [१३७
 N] द्विगुणं तु कृतोत्साहं सौम्वरं समगाहत ॥ १४३ ॥ [N

इत्थार्ये रौमावने किष्किन्धाकावटे मैनाकदर्शनं नाम

एकवह्निमः सर्गः ॥ ६१ ॥

१. कै—च कार्यकावो म० ।	४. व ल _१ —उत्तुडे । व—उत्तुडे ।
ल, ल _१ व म श—	ल _२ —उत्तुडे । म—वर्तव्ये ।
च कार्यकावो मा० ।	५. कै ल, म श—वसित ।
रा—च कार्यकावो मा० ।	६. कै रा ल, ल _१ व म श म म
म—स्वकार्यकावो मा० ।	मानवत् भगवानिति ।
२. कै—महत्वाप्यति० ।	७. म—नास्ति ।
ल, ल _१ व म श—महत्वाप्यति० ।	८. ल _१ व म श—किष्किन्धाका० ।
रा म—० महत्वाप्यति० ।	९. म—मैनाकवाक्यं ।
३. व ल _१ —क्रमिप्यतः ।	

[६०-७] = [द्विषष्टितमः सर्गः] = [दा० सु० कां०-१]

अथोर्ध्वं दूरमुत्क्रम्य हित्वा बलमहार्णवौ ।

[N] पितुः पन्थानमावृण्व्य जगाम विमलेम्बरे^१ ॥१॥ [१३८

सूयश्चोर्ध्वगतिं प्राप्य गिरिं तमवलोकयन् । [१३९

N] जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो यथा ॥२॥ [N

वायुपुत्रो निरालम्बे जगाम विमलेम्बरे ॥३॥ [१३९

N] तद्वितीयं हनुमंतो दृष्ट्वा कर्म मुदुष्करम् ।

प्रक्षयं मुसुरास्त्वे सिद्धाश्च परस्पर्ययः ॥४॥ [१४०

६६] देवताश्चाभवंस्तुष्टास्तत्रस्थास्तस्य कर्मणा ।

६७] काञ्चनस्य मुनामस्य सहस्राक्षश्च वासवः ॥५॥ [१४१

ईदं तु वचनं धीमान्परितोषस्य लक्षणम् ।

६८] मुनामं पर्वतश्रेष्ठं स्वयमाह शचीपतिः ॥६॥ [१४२

हिरण्यनाभ शैलेन्द्र परितुष्टोऽस्मि ते शृणुम् ।

६९] अभयं ते प्रयच्छामि तिष्ठ सौम्य यथा मुस्तम् ॥७॥ [१४३

साहं कृतं ते मुमहद्विक्रान्तस्य हनुमतः ।

७०] क्रमतो योजनशतं निर्भयस्य भये सति ॥८॥ [१४४

रामकार्यार्थदूतस्य त्वया दाक्षरयेर्हरेः ।^१

७१] सत्क्रियां कुर्वता शक्त्या तोषितोऽस्मि त्वया र्मुञ्चन् ॥९॥ [१४५

तेतः प्रहर्षमतुलं स लेभे पर्वतोत्तमः ।

१. अ थ—० नमास्तम् ।

अ—० नमास्तम् ।

२. रा श—० कांचरे ।

३. रा—० माविश ।

४. छ—० निरालम्बो ।

५. अ—० हनुमता कृतं ।

६. छै—० कांचनस्य मुनामस्य ।

अ—० हनुमत्स्य मुनामस्य ।

छ—० कांचनस्य मुनामस्य ।

७. अ—० य इदं ।

८. अ—० कर्म ।

९. अ—० रामस्येव हि दूतत्वेन वासि
दाक्षरयेः हरिः ।

१०. अ—० यत् ।

११. अ थ—० त्वया ।

- ७२] देवतानां पतिं दृष्ट्वा परितुष्टं क्षतक्रतुषु ॥१०॥ [१४६
 ७३पू] सोपि' दक्षवरश्चैलो बभूवावस्थितस्ततः । [७३पू
 N] हनुमांश्च मुहूर्तेन व्यतिक्रम्य च सागरम् ॥११॥ [१४७
 सर्ग६] ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षवः ।
 २] अश्रुबन्धुर्यसङ्क्रवां सुरसां नागयोत्तरम् ॥ १२ ॥ [१४८
 अर्चं वातात्मजः श्रीमान्पुनते सागरोपरि ।
 ३] हनुमाक्षाम तस्य त्वं मुहूर्ते विघ्नमाचर ॥१३॥ [१४९
 राक्षसं रूपमास्थाय मुषोरं पर्वतोपैवम् ।
 ४] दंष्ट्रा कराळं पिक्वाक्षं वक्त्रं कृत्वा नभः स्पृशत् ॥१४॥ [१५०
 वलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमम् ।
 ५] किं करिष्यत्युपायं वा विषादं वा गमिष्यति ॥१५॥ [१५१
 एवमुक्त्वा तु सा देवी दैवतैरभिसेहता ।
 ६] समुद्रमध्ये सुरसा विभ्रती राक्षसं वपुः ॥१६॥ [१५२
 विह्वलं च विरूपं च सर्वस्य च भयावहम् ।
 ७] प्रवमानं हनुमन्तमावृण्येदमुवाच हं ॥१७॥ [१५३
 मक्ष्यमूर्तेः प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर् वीनरर्षभैः ।
 ८] अहं त्वा मलयिष्यामि प्रविशेदं मयाननम् ॥१८॥ [१५४

१. म—स हि ।	९. कै रा ल, भ व म ल, श च—
•तेरपि सङ्क्रवा ।
२. म—दक्षर्माज ।	१०. म—राक्षसी ।
३. अ म च—व्यतिक्रमम् ।	११. ल, ल, च ।
४. कै रा भ ल, व म ल, श च—
याम मर्त्यर ।	१२. कै रा ल, भ ल, म च—
मक्षयुतः ।
५. ल,—•अथ ।	१३. कै रा ल, भ व ल, श—
•रर्षभः ।
६. कै रा ल, व म ल, श—•वमादाय ।	
७. ल,—•लोचनम् ।	
८. श—इत्युक्त्वा सुरसा ।	

- १५] एवमुक्तः सुरसया प्राञ्जलिर्वार्यमब्रवीत् १। [१५३
 रामो दाक्षरिणीम प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
 १०] कस्यद्येन सह भ्रात्रा वैदेहा चापि भार्यया ॥१९॥ [१५७
 जमस्वाननिमित्तं च बद्धवैरस्य राक्षसैः ।
 ११] तस्य भार्या हता सीता रावणेन यक्षस्थिनी ॥२०॥ [१५८
 तस्याः सकाशे दूतोऽहं गच्छामि नृपशासनार्थं ॥२१॥
 १२] सा त्वमहसिं रामस्य साक्षं विषयवासिनी ॥२२॥ [१५९
 अवर्षा वैषिणीं दृष्ट्वा रौमं च क्रिष्टकौरिणम् ।
 १३] भगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिमृणोमि ते ॥२३॥ [१६०
 एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी ।
 १४] अत्रवीथ्यातिवर्तेत क्रिष्टिद्वा वानरोत्तम ॥२४॥ [१६१
 एवमुक्तस्सुरसया क्रुद्धो वानरपुङ्गवः ।
 १५] अत्रवीत्कुरु वैक्त्रं त्वं येन वा निगलिष्येसि ॥२५॥ [१६४
 इत्युक्ता सुरसा वक्त्रं वैकार दक्षयोजनम् ।
 १६] दक्षयोजनविस्तारो बभूव हनुमान्कैपिः ॥२६॥ [१६५

१. म—२० क्रिष्टांकरवैजः ।

२. म—अतः परमधिकः पठः—
 विषयवद्वयः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ।

३. म—समीपं ।

४. लृट्—० शासनं ।

५. म—महस्य ।

६. म—अथ तां ।

७. कै ए ल, म व म ल, श च—
 रामस्याक्रिष्टकर्मणः ।

८. च—१ ० मृणोति मे ।

९. लृट्—० वीर्यासि ।

श—० वीर्या निव ।

१०. कै व म लृट्—वानरोत्तमः ।

११. म—स्वं वक्त्रं येन मां निगलिष्यसि ।

१२. म—नारि ।

१३. लृट्—नारि ।

१४. म—स महाकविः ।

च—हनुमानि ।

१५. लृट्, मं—नारि ।

१७७] तं दद्याद्देवसङ्काशं दक्षसौम्येनमायतम् ।

१८] चकार सुरसा वक्त्रं विंशतिं योजनानि तु ॥१९॥ [१९६

हनुमान्म ततः क्रुद्धः शिष्ययोजनमायतम् । [१९७

१९] चकार सुरसा वक्त्रं चत्वारिंशत्समायतम् ।

वभूव हनुमान् क्रुद्धः पञ्चाशद्योजनोच्छ्रितः ॥२०॥ [१९८

२०] चकार सुरसा वक्त्रं षष्टियोजनमायतम् ।

तथैव हनुमान्कुर्वन्सप्ततियोजनोच्छ्रितः ॥२१॥ [१९९

२१] चकार सुरसा वक्त्रमष्टीतियोजनायतम् ।

वभूव स गिरिप्रख्यो नवतियोजनोच्छ्रितः ॥२०॥ [१७०

२२] चकार सुरसा वक्त्रं द्वादशतियोजनायतम् ॥२१॥ [१७१

॥ तं दद्याद्देवसङ्काशं दक्षसौम्येनमायतम् ।

दीप्तजिह्वं सुरसया तंक्षोरं नैरकोपमम् ॥२२॥ [१७२

२४] स संक्षिप्यात्मनः कार्यं जीर्मेत इव मानसिः ।

तस्मिन्मुहूर्ते हनुमान्बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥२३॥ [१७२

२५] सोमिपस्यायु तद्वक्त्रं निष्कृप्यास्यान्यहाजवः ।

अन्तरिक्षे स्थितः श्रीबान्धवसंभिदमब्रवीत् ॥२४॥ [१७३

२६] प्रविष्टोऽं च ते वक्त्रं दासायपि नमोस्तु ते ।

१. म—† शिष्ययोजन० ।

म—०. जगदुच्छ्रितं ।

२. कै रा क, अ व म क, हा च-
नसि ।

३. रा अ व क, हा—०. जगदुच्छ्रितं ।

४. म—नसि ।

५. हा—०. मानसीः सक्तिः ।

६. कै रा क, अ व म क, हा च-

नसि ।

७. म—नसि ।

८. क, —०. जगदुच्छ्रितं ।

९. म—नसि ।

१०. कै क, अ व च—कक्षीरनर० ।

म—तं क्षीरं नर० ।

११. क, —†० जीमेन्द्र ।

१२. रा—जीमविदं वक्त्रम्० ।

- गमिष्ये यत्र वैदेही संस्यं वास्तु वचस्तं ॥३५॥ [१७४
 २७] तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहुमुत्सादिव ।
 अत्रवीत्सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ॥३६॥ [१७५
 २८] अर्धसिद्धौ हरिभ्रेष्ठ गच्छ सौम्य यद्यामुत्तम ।
 २९पू] समानय च वैदेहीं राघवस्य मेहात्मनः ॥३७॥ [१७६
 तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म मुदुष्करम् ।
 ३० उ] साधु साध्विति भूतानि प्रशंसंस्तदा हरिम् ॥३८॥ [१७७
 स सागरमनाघृष्यं मध्येन वरुणालयम् ।
 स६,१] जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो यथा ॥३९॥ [१७८
 स७,५८उ] सेवितं वारिधाराभिः पतमैश्च निषेवितम् ।
 चरितं कौशिकाचार्यैर्माहतरूपवीजैतम् ॥४०॥ [१७९
 ५९] सिंह-शार्दूल-गर्हटैस्तुरगोरग-वारणैः ।
 ६०पू] विमानैः संपतद्भिश्च विविधैस्समलंकृतम् ॥४१॥ [१८०
 ६४ उ] वज्राशनिनिपातैश्च पावकैरुपशोभितम् ॥

१. रा—सत्यमपि ।

ल२—सत्यमस्तु ।

२. म—यसो यथा ।

३. म म च—राघवेण महत्तमना ।

४. कै रा ल, व म ल, रा च—
 मध्ये स ।

५. म—अत आत्मन् ३० तमस्य
 पूर्वार्द्धं वाचत् सर्वान्नि सेवितमिणे—
 तत्समाप्तसम्बन्धानि पदानि सप्तम्ये-
 क्यचने पठितानि । तद् यथा—सेविते
 निषेविते । चरिते ।

६. म—पतंगेभ्यः ।

७. ल, —० तैश्चलोभितं ।

व म श—० तैश्चलोभितं ।

८. रा ल, व म श—० वानरैः ।

म—० गचारणैः ।

९. ल, —नास्ति ।

१०. म—० निपातान् ।

११. ल, नास्ति ।

म—अतः परमधिकः वाचः—

सोमते देवसंघानां देवराज इव मन्त्रम् ।

कुतपुबैर्यशमानैः संमार्च्छद्विरलङ्कृतम् ॥४२॥ [१८१

६२] बहता इव्यमत्यर्थं सेवितं विप्रमानुना ।

६० छ] ग्रहचन्द्रार्कनक्षत्रै-तारागणविराजितम् ॥४३॥ [१८२

६१ पू] महर्षिगण-गन्धर्व-नाग-यक्ष-समाकुलम् ।

N] विविक्तं विमलं दिव्यं विम्बावसुनिषेवितम् ॥४४॥ [१८३

५८ छ] सेवितं वारिधारामिर्मुजैश्च निषेवितम् ॥४५॥ [N

देवराजगजाक्रान्तं मूर्धचन्द्रोपधोमितम् ।

M] विततं जीवलोकस्य वित्तानं व्रैक्षनिर्मितम् ॥४६॥ [१८४

बहुभिस्सेवितं वीरैः विद्याधरगणैर्वैः ।

M] इनुमान्मेघजालानि प्राकर्षन्मारुतो यथा ॥४७॥ [१८५

गुरुणि सर्ववर्णानि रक्तपीतासितानि च ।

६३] कपिनाकुर्व्यमाणानि महाभ्राणि चकाक्षिरे ॥४८॥ [१८७

मविश्वभ्रजालानि निष्पतंश्च पुनः पुनः ।

६५] पञ्चदशश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥४९॥ [१८८

सर्ग८] प्रवमानं ततस्तं तु सिंहिका प्रेक्ष्य वानरम् ।

१] मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी ॥५०॥ [१६०

मुदीर्यस्याथ कालस्य भविष्याभ्येहेमाश्रिता ।

१. के म हा रा—समार्च्छन्नि० ।

रा म म च—सर्गचित्रि० ।

छ—स्वर्गचित्रिकंकुते ।

२. म—महानक्षत्रचन्द्रार्कतारा० ।

३. के रा छ, म व म छ, हा च—
गणपति० ।

४. म—मेते ।

५. नास्ति ।

६. के रा छ, म व म छ, हा च—

परिस्थितम् ।

७. के रा म व म छ, —विततं म० ।

म—विताने म० ।

छ, हा—विततम् ।

८. छ,—०म्बावसुजा० ।

९. म—काकागुप्तव० ।

१०. के हा—†कपिराक० ।

११. रा छ,—†० ममजिता ।

म—०म्पतितर्पिता ।

- ८] इदं हि मे बहद्गतं चिरस्य वक्ष्यामस्तव ॥५१॥ [१९१
 इति सन्धिन्ये सा तस्य छायापायुं सैमाक्षिपत् ।
 १] छायायां संगृहीतायां चिन्तयामास बानरः ॥५२॥ [१९२
 सैमाक्षितोऽस्मि सहसा निरुद्ध इव पर्वतः ।
 ४] प्रतिलोमेन वातेन महापोत इवार्णवे ॥५३॥ [१९३
 तिर्यगूर्ध्वमधश्चापि वीक्ष्य(?) माणस्ततर्क्षतः ।
 ५] ददर्श स महत्सर्वमद्गतं लवणाम्भसि ॥५४॥ [१९४
 कपिराज्ञा (?) समाख्यातं यत्सर्वं सुमहोदधौ ।
 ६] याक्षाग्राहि महावीर्यं तदिदं नात्र संशयः ॥५५॥ [१९५
 स तां बुध्वार्थं तत्त्वेन सिंहिकां कपिकुञ्जरः ।
 ७] प्रावर्धते महाकायः प्रावृषीव बलाहकः ॥५६॥ [१९६
 तस्याथ कायमुद्रीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः ।
 ८] वक्त्रं विवर्धयामासे पातालाम्बरसंस्थितम् ॥५७॥ [१९७
 स ददर्श ततस्तस्या विवृतं सुमहन्मुखम् ।
 ९] कपिर्गात्राणि संक्षिप्य मर्माणि च महाकपिः ॥५८॥ [१९८

१. ल, —संक्षितमानस्य ।
 श—संक्षिप्तमानस्य ।
 म—संक्षिप्त मनसा ।
 २. कै—१० बामाक्षिपक्षिपती ।
 ल, म—१० बामाक्षिपक्षिपत् ।
 ल, —१० बामाक्षिपक्षिपत् ।
 श—१० बामाक्षिपक्षिपत् ।
 म—१० बामाक्षिपक्षिपत् ।
 ३. ल, —समाक्षिपत् ।
 ४. म—० स्वतः कपिः ।
 ५. रा—च । ल, म ल, म—हु ।

६. कै रा ल, व म ल, श—कृतत्वं ।
 ७. कै रा ल, व म ल, श म—
 बुध्वार्थं ।
 ८. म—कृतः परमधिकः बलः—
 इति निश्चितं तत्त्वेन सिंहिकां मतिमाह कपिः ।
 ९. म च—व्यवर्धते ।
 १०. म—१० हाकपिः ।
 ११. म—व्यवर्धतामर्थं ।
 च—१० व्यवर्धयामास ।
 १२. कै रा ल, व म ल, म च—
 कायवन्मति ।

- सितवर्धे मुखे तस्मिन्स पपात मेहाजवाः । [२००
 १०] आस्ये तस्या निमज्जन्तं दृश्युस्ते जकाञ्चवाः ।
 N] ग्रंस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णपर्वणि राहुर्णो ॥६९॥ [२०१
 ११पू] ततस्तस्या नसैस्त्रीक्ष्णैः मर्माण्युत्कृत्य वानरः ।
 N] अन्नाद्यादाय सर्वाणि वेगेन निस्सृतो मुस्तात् ॥७०॥ [२०२पू
 ११उ] उत्पपाताञ्च वेगेन शूरो मारुतवत्कपिः ॥६९॥ [२०२उ
 N] सापतभिहता तेन भिक्षे हृदयबन्धने । [२०४पू
 N] अन्यत्तपदमन्वर्थमेतद्वाक्यमुवाच ह ॥६२॥ [N
 यस्य क्षेत्राणि चत्वारि वानरेन्द्र यथा तव ।
 १२] घृतिर्घाष्ट्यं बलं दास्यं स कर्मसु न सीदति ॥६३॥ [२०३
 १३उ] निहता सा हनुमता न्यपतल्लवणाम्भसि । [N
 N] स्वयंपुत्रैव हनुमान्दृष्टस्तस्या निर्धूदकः ॥६४॥ [२०४उ
 निहतां वानरेन्द्रेण पतितां वीक्ष्य सिंहकोपः ।
 १५] भूतान्याकाञ्चवारीणि तमूचुः प्रवगर्भमम् ॥६५॥ [२०५
 १६पू] महदर्थं कृतं कर्म महत्सत्त्वं त्वया हतम् ।
 १८उ] साधयार्थमभिषेतमरिष्टं पुत्रैतां वरं ॥६६॥ [२०६
 चतुर्थं कर्म तद्वद्वा दुष्करं कृतमोजसा ।

१. अ म च—महावकः ।

२. कै राउ, वक, उ—अस्वभावः ।

३. उ, —पूर्व पर्वणि ।

म—पूर्व पर्वणि ।

४. रा—इराजुना ।

५. कै उ, उ, —मर्माणाकृत्य ।

६. म—मोक्षपक्षी ।

७. रा—अन्वर्थपदः ।

म—पदमन्वर्थसा च वाक्यम् ।

८. म—त्येताभिः ।

९. म—वतात कचः ।

१०. म—निचायकः ।

११. म—सेविता ।

१२. म च—जीमन्तः ।

१३. म—मेतं वृणवाहु च जीमन्तः ।

व म न—मिह प्रत्ययः ।

[N] सेन्द्राः सर्षिगंजाश्चैव देवतां स्समपूजयन् ॥६७॥ [N]

स तैस्समाजितः प्राज्ञः प्रपन्नैः श्रुतयोजनम् ।

२०] जगाम पुनराकाशं पद्मगाञ्जनवत्कपिः ॥६८॥ [२०८]

प्राप्तभूयिष्ठपारैस्स सर्वतः प्रविलोकयन् ।

२२] योजनानां श्रुतस्यान्ते वनराजीन्ददर्शं सः ॥६९॥ [२०९]

साकान्भियकतालांश्च चम्पकौन्सहरिद्र (? दु) कान् ।

[N] चूताभीषाभागपुष्पान्धवाश्वत्यांश्च किंशुकान् ॥७०॥ [N]

तिन्दुकांश्चन्दनाञ्जम्बून् पनसान्वित्वपाटलान् ।

[N] कदम्बान्सप्तपर्णांश्च खर्जूरककुभान्वटान् ॥७१॥ [N]

बेन्धूकांसिलकान्फुल्लानशोकानर्जुनानपि । [N]

[N] स ददर्शपतभेवं विधिवद्गुमशोभितम् ॥७२॥

द्वीपं शास्त्रायुगत्रेष्ठसिक्कटोपवनानि च । [२१०]

सागरं सौगरानूपे सागरानूपजान्दुमान् ।

[N] सागरस्य च पत्नीनां मुत्सान्यभिविद्योर्केयन् ॥७३॥ [२११]

समुद्रतीरेषु तथा सूक्ष्मकाञ्चनवालुकाः "

१. रा ल, अ व म ल, श च—
कुलम् ।

२. श—देवतां स० ।

३. म—प्रपन्नैः ।

४. म—०सात्त्व। म—०उपारःसन् ।

५. श म—इ ।

६. अ च—साकान् ।

७. कै रा ल, व श—चम्पकान् ।

८. कै रा ल, ल, श म—हरिद्रवन् ।

९. कै रा ल, व श च—चर्षिगंजाश्वकः ।
अ म ल, च—चर्षिगंजाश्वकः ।

१०. श—† ०न्वात् ।

११. कै ल, अ व—† वत्कपिः ।

१२. कै रा ल, व म ल, श—
०सात्त्वमेव ।

१३. म च—०राज्यं ।

१४. म—०व्ययि० ।

१५. म—नास्ति ।

- N] दृष्टिरम्याणि पश्यन्स चिन्तयामास वानरः ॥७४॥ [M
 २३ ड] स महामेघसंकाशं समीक्ष्यात्मानमात्मना ।
 विनिरुद्धमिवाकाशं चकार यतिमान्मतिम् ॥७५॥ [२१२
 २४] कायदृष्टिं प्रवेक्षं च मम दृष्ट्वैव राक्षसाः ।
 २५ घ] अतिकौतूहलं कुर्युरिति मेने स वानरः ॥७६॥ [२१३
 ततः शरीरं संक्षिप्य स महीधरसर्पिभ्यम् ।
 N] पुनः प्रकृतिमापेदे वीतमोर्ह इवात्मवान् ॥७७॥ [२१४
 ततः शरीरमत्यर्थं संक्षिप्य च घुसंहृतम् ।
 २६ ङ] हरिः प्रकृतिमापेदे हरिर्विक्रान्तैवानिव ॥७८॥ [२१५
 स चारुनानाविधरूपधरां(११)

पारं समासाद्य समुद्रतीरम् ।

परैरश्वयप्रतिपन्नरूपैः

- N] समीक्षितात्मां समवी(१२)क्षितार्थः ॥७९॥ [२१६
 ततः घुवेर्लस्य गिरेः प्रवीरैः

प्रहृदकूटस्य पपात कूटे^{१३} ।

स केतकीर्चम्पकनालिकेरे^{१४}

१. के रा ल, म व म ल, श च—
 निरुद्धमिति ।

२. रा—दृष्ट्व ।

३. म—मविद्यामि समावृतं ।

४. व—वेद्य...। मुद्रितः पाठः ।

५. म—मासि ।

६. रा म व म व—कपिः ।

म—घुषः ।

७. म—विष्णुर्वि ।

८. व—० वक्ष्यवती वा ।

९. रा ल, म व—० पञ्चकम् ।

१०. म म—० वत्सलान्नवेष्टि ।

११. म—घुषेत्तव ।

१२. म—समीधे ।

१३. म—कूटे ।

१४. के रा ल, व ल, श—केत-
 कीचम्पकम् ।

म व—केतकीचम्पकम् ।

१५. के ल, म—मरीचके ।

रा म व ल, श—मरीचके ।

२६] महाभ्रकूटप्रतिमो महात्मा ॥८०॥ [२१

तैतः क्षरीरं वडवामुत्तमं

संक्षिप्य वीरो निरिसन्धिकाक्षम् ।

कपिस्तु तस्मिन्निपपात पर्वते

[M] विधूय रूपं व्यवयन्युगद्विजाव ॥८१॥ [२१८४

ततस्तु सम्प्राप्य समुद्रतीरं

समीक्ष्य कङ्कागिरिमम्बुदाभम् । [२१८५

कपिस्तु तस्मिन्विचचार कैले

[N] रामस्य पादौ मनसा प्रणम्य ॥८२॥ [M

स सागरं दानवपन्नगायुतं

बलेन विभ्रम्य महोर्मिपाकिनम् ।

निपत्य पारं स महोदयेस्तदा

[N] ददर्श कङ्कापमरावतीं यथा ॥८३॥ [२१९

इत्यर्धे रामायणे किष्किन्वाकावडयं महोर्विवाल्मीकिर्हृत्ती सागरकण्ठेन नाम

द्विपक्षितमः सैनः ॥ १२ ॥

समाप्तशब्दे किष्किन्वाकावडय ।

१. क_१—•कूटप्रतिमे ।

म—इमे महाभ्रकूटप्रतिमो ।

२. म—ततस्तु संप्राप्य समुद्रतीरं

समीक्ष्य कङ्का गिरिगिरिरामं (मां)

३. व क_२ श—•व्याकाडे ।

म—महोर्विवाल्मीकिव्याकाडे सदितानां

किष्किन्वाकावडं समाप्तं ।

४. व—•(किष्किरक्षिते ।

म—नास्ति ।

५. कै रा क_२ म रा व—•कैल-
वन् नाम सैनः ।

म—नास्ति ।

१—व्यक्तिविशेषनाम-संग्रहः ।

अनस्त्य-३३, २०; ४५; ३८, २.

अग्नि-५९, १२.

अङ्गद-८, २६; २९; १०, ५; ११,

२; १२, ३१; १५, ६; २७;

४६; १६, ५; ४६; ९४;

९९; १०७; १०८; १०९;

११७; १७, ५; ७; २९; १८, २;

१९, ४१; २४, ३५; ४३; २६,

१२; ३३, ५; ३८, २; ३६.१;

४०, १; ४१, १; ४५, ८; ४६.१;

४७, १८; ४८, ७; ५०, १०; ३६;

५२, २; ५५, ३७; ५६, १६;

८०; ५८, ६९.

=तारेय-१६, ९९.

अङ्गारक-८, ७८.

अङ्गना-५६, ६३; ५७, ८; १६; ५८, २८

अनन्त-३२, ४३.

अमिल-५७, ४५; ५८, ३७.

अरिहमेमिद-५७, ४.

अग्निद-८, ८०; ३५, ५३; ५९, ७.

अलङ्क-३३, ४.

आदित्य-३५, ५३.

इत्याहु-४, ३; १६, ६३; २४, ११;

२७, २९; ४६, ५; ६१, ९१;

९३; १००.

इन्द्र-२, ४; १८; ७, ७६; १४,

२४; १६, ३६; ४५, २४; ४६,

१५; ५७, २२; ६२, ६७.

ईश्वर-१७, ११.

उपेन्द्र-२, ४.

उत्कामुल-३३, ४.

शुभम-३३, ३; ५६, ३३; ३६.

ऐरावत-५७, २३.

कपिल-३६, ७६.

कार्तिकेय-३६, ७५.

कुञ्जर-५८, २९.

कुमार-२६, २८.

कुमुद-२६, १३.

कुबेर-३६, ३१; ६१; ३८, ७.

कैकेयी-४८, १८.

केशव-२१, २०.

केसरिन्-२६, १४; ५७, ८; १८;

५८, १३; २४; ६५.

गङ्ग-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;

४१, ४; ५३, ३३; ३४.

गन्धमादन-१९, ३५; ३३, ४; ४०,

१२; ४१, ४; ५६, ३३; ३०.

गन्धर्व-३५, २९.

गन्ध-५६, ४४; ५८, ६१.

गन्ध-१९, ३५; २६, १२; ४१, ४.

गवाक्ष-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;

४१, ४; ५६, ३३; ३४.

ग्रामणी-३३, ५६.

घृताक्षी-२८, ७.

जटायु (स्त)-४८, ३; १६; ३२; ५३,

२७; ५२, ११; २०; ५३, ५.

जनक-३७, ४; ५०, २३.

जाम्बवान्-१९, ३६; ३३, २; ४१,

५; ५१, २; ५५, १९; ५६, ३३;

४१; ४८.

तण्डि-३९, ११.

तार-९, ४; १८, ६; १०; २५; १९,

४०; ४२, ५; ४६, ११.

तारा-८, ३१; १०, ६; ११, ८;

१५; १५, ३; २९, १६, १;

९७; १७, १; २१; २६; ३०;

१८, २; १९, ४४; २२, ३;

२६, ३०; ४१; २७, ३; २८,

१; २९, १; ३१, ८; १९; ३५,

२; ३७, २२; ३९, १; ४१, १;

४७, १५.

तुणाङ्गि-३३, ३७.

त्रिपुर-५९, ५.

त्रिविक्रम-५६, ५३; ५९, ३.

दनु-३, १३; ३, १५.

दशरथ-३, ५; ४, ३; ४८, १७;

५१, ३६; ५४, ५.

दाक्षायणी-६२, ३५.

दिवाकर-७, ७७.

दुन्दुभि-६, २९; १२; ३५; ७, ५९;

८, २; १०; १२; १३; १५;

२१; २४; ४२.

देवराज-६२, ४८.

द्विविद-१९, ३६; २६, १२; ३३, ४;

४१, ५; ५६, १६; ३३; ३९.

धनद-३६, ५; ३३.

नमुचि-८, १७.

नरक-३५, ३९.

नल-९, ४; १९, ३६; ४०; २४,

४३; २६, १३; ४२, ५; ५६,

३३; ६२.

निशाकर-५२, ८; १३; ५४, २२;

५५, ३.

नील-९, ४; १७, २१; २४, ४३;

२६, १३; ३३, २; ४६, ११.

पवन-५७, १३; ६०, १८.

पनस-१९, ३९; २६, १४.

पाञ्चजन-३५, ३६.

पितामह-१४, २४; ३६, ६६; ४२, १३.

पुञ्जिकस्थला-५७, ७.

पुरन्दर-४२, १५; ६१, १३३.

पुलस्त्य-३३, २१.

प्रजापति-५७, २८; २९; ३६; ३९.

वटि-६६, ६१; ५२.

वृष-८, ७८.

वृहस्पति-२४, ४८; ४६, ५.

व्रह्मन्-३२, २०; ४५; ४२, १६;

५६, ३०; ५८, ४२; ६२, ४६.

वरत-१६, ६४. १७.

वरदा-५८, १६.

मिथु-३३, ५६.

भृगु-३६, २२.

मघवन्-५९, २.

मतङ्ग-८, १७; ३७, २७.

मन्वेह (राक्षस)-३२, ३३.

मय-४९, ११; ४५, ४; ४६, १४;

४९, २०.

मरीचि-३५, १२.

मरुत-३५, ५३. ५८, ११. ५९, ६.

महादेव-३६, ४०; ४४.

महासेन-३३, ७५.

महेन्द्र-६, २८; ८, १३; ९, ६४;

२५, २३; ३१, १५; ३२, ३४;

३५, ४१; ४०; ४३, ४; ६०,

१८; ६१, ५३.

मातरिभ्यन्-५८, १३.

मायाकिन्-७, २४; ५३.

मायिन्-३७, १६.

मायत-५७, १६; १८; ३०; ३१; ५८,

१७; ५६; ६३, १२६.

मेकसायणि-३५ ५९; ४२, १७.

मेम्ब-१९, ३६; २६, १२; ३३, ४;

४१, ५; ५६, १६; ३३; ३८.

यम-४८, ८.

ययाति-१३, ३.

यवन-३५, २१.

रम्भ-२६, १४.

राम ३५, ४; ३७, १३; ४१, २; ४५,

१४; ५४, १६; ६१, ३६; ६२, १९.

==इक्ष्वाकुनन्दन-५६, ५.

==काकुत्स्थ ६१, १०४.

==दाशरथि-४९, ७; ५१, २१;

६२, ९; १९.

==राघव-७, १८; ६९; ७५;

७६; ९, ३; १६, १०२; २२, १८;

४९, २३; ५४, १८; ६०, २१;

६१, ११८; ६२, ३३.

रावण-५, ४; ६३, २४; ६६, ९८;

२०, २६; २१, ८; २८, १९;

२१; २३; २९, १०; ३१, ३७;

३३, ४३; ३५, ५; ७६, ३६;

६; ३१; ४३; ५५; ७८; ३७, ४;

४१, ७; ४३, ५; ४८, १४;

१७; ४९, १२; ५०, ११; १९;

२२; २५; ५१, २४; ७८; ५४, ७;

६०, ११; २३; ६१, ३६; ६०, २०.

==दशमीव-५१, ३४.

राहु-५७, २१; ६२, १६.

रुद्र-३५, ५१; ३६, ४१; ५५, ४१;
५९, ४.

रुमा-२६, ३०; २८, ५; १३; २०;
३७, २३; ४७, १५.

रोहिणी-२८, १९.

रोहित (गन्धर्व)-३३, ५५.

रुक्मण-९, ३; ३७, १३; ४५, २५;
४८, ३९; ५१, ३३; ५४, १९;
६२, १९.

=सौमित्रि-२८, १.

रुक्मी-५८, ६३.

रुक्म-८, ४; ६१; ६४; ३५, ३७;
५७; ६६; ३८, ३; ४३, ४; ४५
१; ५८, ४६.

रुद्र-३५, ५३.

रामन-५९, १२.

वायु-५७, २८; ४१; ५८, ३०.

वालिन्-१, १; ११; १६; ७,
२५; २६; ३८; २९; ३२;
३६; ८१; ८, ६९; ११, ८;
१५, १५, ३; ३; २६, ३;
११३; ११४; ११५; ११७; ११८;
१८, ७; २३, १३; ३१, ८;
३७, १६; ४६, ३; ४७, २८;
४८, २४; ५५, ४३; ५६, ६९.
=महेन्द्रसूनु-१३, १.

वासव-८, १०; ९, १८; १५, २३;
३५, ७७; ५४, १५; ५६, ३०;
५८, ६३; ६२, ५.

वासुकि-३३, ५१.

विद्युन्मालिन्-२६, १३.

विजय-३३, ४.

विनत-२४, ४१; २६, १४; ३२, १०;
३८, १.

विरज-५७, ८; ४९, १४.

विवस्वत्-५९, ७.

विश्ववत्-५०, २०; ५१, २८.

विश्वकर्म्मन्-३२, ३०; ३३, ४२.
३५, ३४; ५६; ६५; ३६, ३१;
३८; ४२, १०; ४४, १०; ५०,
२१; ५१, २९.

विश्वामित्र-२८, ६; ८.

विश्वामित्र-६२, ४४.

विष्णु-३०, १८; ३२, ५१; ५५, ४१;
५६, ५३; ५८, ५९; ५९, ३;
६०, १२.

वीरबाहु-२६, १४.

वेनतेय-५७, ४; ५८, ४२; ५६.
६१, ४७.

वैवस्वत्-३३, ६५.

वैश्ववत्-३६, १३; ५०, २०.

शंखशवल्-५८, १५.

शक्र-८, १६; ८८; १०, २४;
१५, ३६; २४, ६; ४४, ४८;

३५, ४४; ४६, २१; ५७, २२;

२३; ६०, ४.

शाङ्खर-८, ७; ५३, १६; ५९, ५.

शाचीपति-६२, ६.

शातकस्तु-९, ३९; ६२, १०.

शातवट-२६, १४; ३६, २; ३८, ४.

शारगुल्म-३३, ३.

शारम-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;

४१, ४; ५२, ३३; ३५.

शैलूष-३३, ५६.

श्री-३, १३.

श्वसन-६२, १३४.

सनी (त्वः)-६०, १८.

सप्तजन-९, १६; २४.

संपाति (वृ)-२६, ११; ४८, २;

१०; ४९, २४; ५०, ११; ५२, २;

२०; ५३, ५; ५३, ४; २३.

सहस्रशिरस् (देव)-३२, ४३.

सहस्र/स-२३, ८; ३३, ३२; ६२,

१३३; ६२, ५.

सिंहिका-६२, ५१.

सीता-१६, ३६; २१, ८; ३१, १७;

३३, ७१; ३५, ७८; ३७, १३;

३८, १०; ३९, ४; ४०, ४; ४१, ७;

४३, ११; ४८, २५; ५१, ३;

५; ५५, २४; ६०, २१;

६२, १०.

=अनकात्मजा-४८, १५; १४,

१२; ६०, २२.

=आनकी-५०, १६; ६०, २४.

=मैथिली-२८, २३; ३७, ५;

४८, १३; २७; ५०, २३;

२४; ५१, ३; २४; ५२, २;

५३, ८; ५५, १२; ५६,

७१; ६१, १०४.

=शैवेही-२२, १८; ३६, ३४;

४३; ७८.४८, १०; १८; ५४, ९;

५८, ७१; ६२, १९.

सुग्रीव-१, १; ६; ९; १४;

२, १; ७, १८; ८, ६५; ७०;

७१; ७२; ९, १; ३; १०, १४;

११, ४; १२, ४. १६, ३७;

९४; १०४; ११२; ११४; ११८;

२२, १; २३, १; २७, १;

२८, ३; १३; १६; २०; २९,

४; ११; ३०, ३३; ३२, ५;

३४, १; ३५, ८०; ३७, १४,

३८, ९; ३९, १; ४०, ३; ४१, ६;

४३, ६; ४४, ६; ४५, १०;

४८, २३; ४९, ७०.

=शाकायुगपति-२२, ५.

=हरिवाहिनीश्वर-२२, २६.

सुवर्ण-३६, ५३.

सुपर्ण-१२, २४; २६, ५२.

सुषार्थ-२१, ८; २२; २५, २७.
 सुषाहु-२६, १४.
 सुमादिक्-२६, १३.
 सुमिवा-१८, ८; २०, १५.
 सुरसा-६२, १२.
 सुपवि-३३, ३.
 सुरेभर-२७, २२.
 सुबल्यु-३३, ५६.
 सुवेज-१६, ३६; २४, ४३; २६, १३;
 ३३, ३; ३५, २; ८०; ३८, ३;
 ५६, ३३; ४०.
 सुरोज-३३, ३.
 सूर्य-६, ४६; ३५, ५४; ६०, १८.
 सूर्यक-२६, १३.
 सोम-८, ११.
 स्वचंद्रमा-४२, १७; ४३, १७;
 ४४, १.
 स्वचंद्र-२६, ३०; ५८, ६२; ६०, १८;
 ६२, ६४.
 वहु (वृ) मन्-१, १; १४;

२, १; २३; ८, ८५; ६, ४;
 १६, ४; २२, ७; २४, ४३;
 २६, १३; ३४, १; ३७, २६;
 ३८, ८; ३६, १; ४१, १; ४६, २;
 ४८, ८; ५६, १६; ५७, ३;
 २६; २९; ४४; ४६;
 ५६, १; ११, ६१, ५१;
 ८४; ९२; १११; ६२, ४;
 २४.

==मनिलात्मज-३१, ४५; १४३.

==पवनारत्मज-५७, ४७.

==माकलात्मज-५८, ६५; ६१,
३५; १२४.

==माकति-१, ११२.

==वानात्मज-६२, १३.

==वायुपुत्र-३१, ८१; ६२, ३.

हयग्रीव-३५, ३६.

हयगिरि-३२, ४०.

हरि-६२, ७८.

हेमा-४२, १७.

२-देशविशेषनाम-संग्रहः ।

अश्वसंहृत-३६, १६.

अश्वल-३६, १६.

आरु-३५, २४.

उत्तरकुट-३६, ८५.

कुचिद-३३, १२; ३६, १५.

कटक-३६, १६.

कठिन्न-३३, १४.

काश्मीर-३६, १६.

काशि-३२, १६.

काश्मीर-३५, २३.

कुमिन्-३३, १४.

कुट-३३, १६; ३६, १४.

केकव-३५, १०; २५; ३६, १४.
 केरल-३३, १६.
 कोसल-१०, २४; ३२, १६.
 कौकुर-३३, १४.
 गान्धार-३५, २५; ३६, १५.
 चीन-३६, १५.
 चीण्डू-३३, १६.
 जनस्थान-४३, ५; ४८, ३३; ५३,
 २६; ५४, ७; ६२, २०.
 जम्बुद्वीप-३२, २४; ५२.
 जाल-३६, १६.
 तङ्गज-३३, १५.
 तुषार-३६, १६.
 त्रिविध-६०, २३.
 वरद-३६, १७.
 दशधत्तावर्त-३५, ३५.
 दशार्ध-३३, १४.
 दिक्-४८, २०.
 देवलोक-२, १०.
 गरक-६२, ३२.
 पञ्चनद-३५, २२.
 पञ्चाष्ट-३०, २.
 परमचीन-३६, १६.
 पाण्ड्य-३३, २५.
 पाताल-३३, २५; ३७, ५; ९;
 ५६, ६; ६१, १६; ९७;
 ३२, ५७.

पारद-३५, २३.
 पुण्ड्र-३२, १६; ३३, १६.
 पुलिन्द-३६, १४.
 पौण्ड्र-३६, १५.
 प्रस्थक-३६, १४.
 बाह्यीक-३६, १५.
 मगध-३२, १६.
 मत्स्य-३६, १४.
 मद्रक-३६, १४.
 मरु-३५, २०.
 मरुचन्दा-३५, २०.
 मलय-३२, १६.
 मालव-३५, १०; ३६, १५.
 माहिषक-३३, १२.
 यमलोक-३३, ६२.
 यवन-३६, १५.
 रजधान-३२, २३.
 रामठ-३६, १५.
 वङ्ग-३२, १६.
 वर्धर-३६, १६.
 बाह्यीक-३५, ६.
 विद्मं-३३, १२.
 विदेह-३२, १६.
 शक-३३, १४.
 क्षत्राचीर-३५, ६; २०.
 क्षरसेन-३६, १४.
 खिण्डु-३५, १०.

सुराह्य-६०, २२.

सुराह्य-३५, ६.

सुवर्णकुट्टिम-३२, २३.

सौवीर-३५, १०.

खर-५४, २२.

खर्ग-३, १५; १६, ५३; १७, १५;

३३, ६७; ४६, १३.

३-पुरनाम-संग्रहः ।

अमरावती-६२, ८३.

अयोध्या-२१, ११.

किष्किन्धा-६, ३३; ७, ३९; ८,

१६; ६८; ९९; ६, १;

११; २४; १७, ३५; १६, १८;

४३; २४, १३; ३९;

२६, १; ३०, ३५; ३१, १७;

४७, १०.

तक्षशिला-३५, २४.

पुष्करावती-३५, २४.

प्रागज्योतिष-३५, ३९.

मोगवती-३३, ५०.

मरीचिपत्तन-३५, १२.

लङ्कन-२८, २२; ५०, २१; २३; २४;

५१, २८; २९; ५५, १२; २४;

५६, २५; ५८, ६३; ६०, २१;

२४; ६१, ४; ६२, ८३.

वस्वीकसार-४६, १६.

विशाला-३५, ५.

शाकल-३५, २४.

संकुला (राजधानी)-३३, ६३.

४-पर्वतनाम-संग्रहः ।

अञ्जन-३०, ५.

अस्त-३०, ४; ३५, ५५; ६०; ६८.

उदय-३२, ४५; ५५; ५०, ५; ५८,

४०.

शुभम-३३, ५३.

शाल्यमुक-३, २८; ४, १; ६, १४;

७, ६८; ८, ४०; ८२; ६, १;

३७, २७; ५८, ५२.

कनकपर्वत-३३, ६६.

काल-३६, २३.

कुञ्जर-३३, ४५.

केलास-६, ३६; १०, १७; २४, २४;

२६, १८; ३०, २; २३; ३२,

३०; ३६, ३०; ५३, १०; ५६,

५४; ६०.

कौञ्ज-३६, ४४; ४५.

गन्धमावन-३६, ५०.

गोमृद-३२, ३२.

चक्रवाद-३५, ३३.

जातकपशिख-३२, ४२.

त्रिकूट-५०, २४; ५५, १२; ६२, ७३.

त्रिमूर्ति-३३, ५७; ३६, ३५.

दशशिरस्-३५, ६०.

द्वीप (गिरि)-३३, ३५.

दुष्ट-३०, ६.

निषध-५३, १४; १९.

पारिप्लव-३३, ६४.

पारियात्र-३५, २८.

प्रकवण-२०, १; ३७, १३; ३८, १९;

५४, १६.

बहुकेतु-३६, ७३.

मन्दर-२, १७; २१, १६; २४, ६;

३०, २; ७; ३१, ३६; ३२, १९;

३६, ६४; ७२; ६१, ७८.

मलय-१, ८; २, १; २५; ३, २८;

४, १; ३०, २; ३३, १७; २५;

३७, १६; ५५, १७.

महाहेमगिरि ३५, १५.

महेन्द्र-३०, २; ३३, ३०; ५१, १३;

१४; ५५, ३५; ६०, २; ६१,

१०; २३.

मातृवत्-३१, १; ३१, ५; ३३, ४४;

५३, १४.

मेकल-३२, १४.

मेक-२, १७; ३०, ६; ३१, १६; ३२,

५१; ३५, ५०; ५३; ५५, ३९;

६१, ७८.

मेनाक-३६, ५६; ६१, १५; १०४;

लङ्कागिरि-६२, ८२.

१ घत्स-३२, २९.

वराह-३५, ३७.

विपुलवत्-३३, ४२.

विन्ध्य-११, १२; ३०, २५; ३३,

१०; ३६, २, ४०, १६; ४१, १;

४४, १६; ४५, ५; ४८, २; ५२

४; ७; ५३, १९; २६; ५५, ११.

शिबिर-३२, २४.

शुभ-३२, ३६.

शृङ्गवत्-५३, १४.

सद्य-२१, १६; ३०, २; २२; ४४

१६.

सुदयन-३६, २५.

सुनाम-६१, १२७; ६२, ५.

सुबेल-६२, ८०.

सुषेण-३५, ४५.

सौमनस (शृङ्ग)-३२, ४८.

हिमवत्-६, २९; ३५; ८, ७; ९; ११;

३०, २४; २८; ३६, १७; ५३.

१९; ५५, १६.

हिरण्यनाभ-६१, ११५; ६२, ७.

हेमकूट-५३, १४.

५-वनोपवननाम-संग्रहः ।

अशोकवानिका-५४, २८.	नन्दन-२६, २८.
कासिकेय (वन)-६, १९.	मतङ्गवन-४२, २.
दण्डक-३३, १५; ४३, ४; ४८, २०;	मधुवन-६, ३३.
६२, १९.	यामुन-३२, १३.

६-नदनद्यादिनाम-संग्रहः ।

अञ्जना-३३, ४६.	पम्पा-२, ५; ३, ४; १८, ३०.
इन्द्रमार्गा-३६, ६८.	भागीरथी-३२, १३.
उत्कला-३३, ११.	महानदी-३३, २३.
उदधि (वक्षिण)-५५, ४५.	मानस-२१, २२; ३६, ४९.
कावेरी-३२, १४; ३३, १६; २५.	मेकलप्रमवा-३२, १८.
कालमही-३२, १५.	मेकला-३३, ११.
कालोदक-३२, २६.	यमुना-३२, १३.
कौशिकी-३२, १३; ३६, ६९.	लौहित्य-३२, १७; २९.
क्षीरोद-३२, ३५; ३९.	वेगवती-३३, १२.
गोदावरी-३३, १५.	वैतरणी-३६, ६९.
गोमती-३२, १५.	शान्तमहार्णव-२१, २५.
घृतमण्डोद-३६, ६६.	शैलोदा-३६, ७९.
घृतोद-३२, ३९.	शोण-३२, १८.
चन्द्रना-३२, १४.	समुद्र (पश्चिम)-३५, २७.
चन्द्रवती-३३, ११.	सरयू-२१, ११; ३२, १३; ३६, ३९.
जम्बूमती-३३, ११.	सरस्वती-३२, १५.
तमसा-३२, १५.	सागर (पश्चिम)-३५, ११.
वक्षिणोदधि-५२, ७.	सार्वभौम-३६, ६१.
नर्मदा-३३, १०.	सिन्धु-३५, १४.
नागहृद-३६, ३६.	सौमनसा-३३, ५८.

७-लतावृक्षादिनाम-संग्रहः ।

अगुरु-२६, ८; ३३, ५८.

अम्बुज-१६, २५.

अर्जुन-२१, ७; १७; २३, ९; ६२,
७२.

अशोक-६, ७; ६२, ७२.

अश्वत्थ-६२, ७०.

असितागुरु-३६, ५२.

उत्पल-२३, १४; ३६, ३२.

ककुम-६२, ७१.

कदम्ब-६, ८; २१, २४; २९; ३३;
६२, ७१.

कदली-६, १३; १५.

कर्णिकार-३२, ४७.

कलम-६, ३९; १६, १५; ३२, ३६.

कलश-२१, १७.

कलश-२१, १७.

काश-२३, १९.

किशुक-६२, ७०.

कुटज-२१, १७; २०; २३, ९.

कुमुद-२३, १४.

कुश-१६, २९.

कूटशाल्मली-३२, २९.

केतक-२१, ७; ३५, ८; २१, १८.
३३, २६; ६२, ८०.

कैवक-३६, ७९.

कोविदार-२३, १५.

खर्जूर-६२, ७१.

गजपुष्प-८, ९६; ९७.

गोपीर्य-३३, ५४.

चन्दन-१६, ७५; २६, ८; ३३, ५४;
५८; ६१, ५१; ६२, ७१.चम्पक-४१, २१; ६१, ५१; ६२,
७०; ८०.

चूच-१६, ३१; ६२, ७०.

जया-५०, ५.

जम्बू-२१, ३१; ३२; ३६, ५४;
६२, ७१.तमाल-२४, ९; ३०, २६; ३२, ४७;
३६, १८; ५१.ताल-६, ४१; ८, ४३; ४५; ५२; ५५;
५७; ६, ३७; २४, ९; ३२, ४४;

४७; ३६, १८; ४१, २१; ६२, ७०.

तालिश-३६, ५१.

ताली-३५, ८.

तिम्बुक-६२, ७१.

तिलक-६२, ७२.

दर्म-४७, १८; , २२.

देवदार-३६, १८.

धव-६२, ७०, ३५, १८.

मलिनी ३२, ३७; ३५, १८; ३६, ३२.

नागपुष्प-४१, २१; ६२, ७०.

नारिकेल-३०, २६; ३५, ९.

नीप-६२, ७०.

नीलोत्पल-२३, १२; ६१, २४.

नीवार-३३, ६०.

पङ्कज-३६, १०.

पद्म-२३, ६; ३२; ३७; ३३, ५४.

पद्मक-३६, १८.

पद्मिनी-२०, ५; ३६, १०; ४१, २२.

पनस-२३, १५; १६; ६२, ७१.

पलाश-१६, ३१.

पाटल-६२, ७१.

पीलु-३५, २३.

पुंनाग-३५, ७.

पुण्डरीक-२१, २८; २३, १४.

पुष्कर-२०, ६.

पूर्णक-४१, २१.

प्रियक-४१, २१; ६२, ७०.

प्रियङ्गु-१६, २६; ३६, २६.

बकुल-३५, ७.

बन्धूक-६२, ७२.

बिल्व-६२, ७१.

मूर्ज-३६, १८.

मधुसर्षप-१६, २६.

मृणाल-२०, ६.

रोध-३३, ६०; ३६, १८.

लोध-४०, १८.

वज्जुल-६, ८; ४१, ९.

वट-६२, ७१.

वराह-३६, ५१.

शमी-३५, २३.

शरवण-३६, ७४.

सक्षीर (हल)-१६, २४.

सप्तच्छद-२१, ३६; २५, १३.

सप्तपर्ण-२३, १५; ४०, १८; ६२, ७१.

सर्ज-२१, २१.

साल-६, १०; ११; १२; १२, २१;

२२; २४, ९; ३२, ४७; ३६,

१८; ४१, २१; ५६, २१; ६१,

५१; ६२, ७०.

स्थलज-१६, २५.

हरिताल-६१, ७.

हरिद्रु-६२, ७०.

८-पशुपक्ष्यादिप्राणिनाम-संग्रहः ।

आशीविष-६१, १२;

उरग-३२, ३८; ५६, १३; ६१, १३;

६२, ४१.

ऋष-१७, ४; २०, ३; २६, १०;

३१, ३३; ५२, १५.

ऋषम-५६, ३६.

कच्छप-४१, २३; ४२, ८.
 कपि-४६, ४६; ४७; ४७, २५;
 ४८, २२; ४३; ४६; ६२, २६.
 कारण्डव-२०, ६; ३६, ३२.
 कुजर-३०, ५; ४६, ६; ४८, १८.
 कुरर-४१, ९; ४३, १२; ४०, २७.
 कुररी-१५, २७; ३२.
 कुलिग-४०, २६.
 केसरिन्-७, ७७; ६०, १४.
 कोकिल-३३, ६१.
 कौञ्ज-४१, ८; ४०, ७७.
 गज-३५, १७; ४३; ४८, १५; १६;
 ६२, ४६.
 गवेन्द्र-२१, २३.
 गजेन्द्र-२१, २३; ३५.
 गरुड-४८, ५४; ६१, ४१; १३१;
 ६२, २.
 गहमत्-४८, ५३.
 गृह-१६, ४; ४८, १; १४; ३४; ४०,
 २८; ३८; ४१, ८; ४२, १; ७; १९;
 ४४, २९; ४५, १४.
 ४६, १.
 गो-३२, ५३; ६०.
 गोधा-१३, १७.
 गोपुच्छ-२०, ३.
 गोमायु-१६, ४.
 गोसाङ्ग-२८, १०; ३१, ३३.

चक्रवाक-६, ८; २०, ६;
 २१, २२; ४१, ९; १३.
 जलकुम्भक-४१, ९.
 शय-६१, ८०.
 तिमि-३२, १७; ३५, १७. ६१, ८०.
 तुरग-६२, ४१.
 दर्मे-४२, १०.
 द्विप-२१, ३६.
 धार्तराष्ट्र-४६, ४१.
 नक-४८, ५४; ६१, ८०.
 नाग-३५, ७; ४२, १५; ४३, १९.
 ६२, १२.
 पतग-३२, ३८; ६२, ४०.
 पन्नग-२०, १३; ३३, ४९; ६०, १६;
 ६२, ८३.
 पन्नगायन-४८, ४२; ६२, ६८.
 पिङ्गाक्ष-२२, १५; ६१, ६४.
 प्लवग-६१, २.
 प्लवङ्गम-४६, १; ६२; ४८, १०;
 ६१, ८९.
 प्लवगधेष्ठ-४६, २६.
 बलाक-२१, २८; ४१, ९.
 बलाका-२१, २७; ३५; ३३, १२.
 बलिमोक्ष-४०, २७.
 मास-४०, २७.
 भुजग-२०, २७; ४८, ५३; ६१,

७४; ६२, ४५.
 मेक-२१, २२.
 ममर-३६, १०.
 मकर-६०, ११; ६१, १२९.
 मत्तमातङ्ग-३५, १६.
 मत्स्य-३५, १७; ४१, २३; ४२, ८.
 मयूर-२१, ३०; २३, १०; ३५, ४३.
 महाभाह-३३, २३; ५८, ४४.
 महाहय-५६, ८.
 महिष-३६, ९.
 महोरग-३२, २८; ३३, १०, ४५, २;
 ५८, ५४; ६१, २१; ४१.
 मातङ्ग-६०, ८; ६१, ७१.
 मार्जार-२०, ३.
 मीन-३२, २१.
 मृग-७, ७७; २०, २; २७; ३५, ६४;
 ३६, ९; ६०, ७.
 मृगेन्द्र-२१, २३.
 राजहंस-३२, ३७.
 वज्रुल-४३, १२.
 वाज्रिन्-४६, ६.
 वानर-१७, ४; २०, ३; २३, १०;
 ५६, ३५; ४२; ५७, ८; ५८,
 २५; ५६, १; ६२, ७४; ७६.
 वानरी-५७, ७.
 वारण-२१, ३४; ६२, ४१.
 विहङ्गम-३५, ६४.

वैनतेय-५०, २९.
 व्याघ्र-२०, २; ३५, ४३; ३६, २९;
 ५२, १५.
 शालम-३७, १२.
 शार्ङ्ग-२०, २; २४, ११; ३५, ६४;
 ३६, ९; ६०, ७; ६२, ४१.
 शिखिन्-२१, २४.
 श्येन-५०, २८.
 षट् वरण-२१, ३३.
 षट्पद-२१, ३२; ३६.
 सर्प-३३, ५०; ३७, ९. ६१, ९.
 सारस-६, ८; २३, ४; १५; ४१,
 ९; ४३, १२.
 सिंह-२०, २; २७; ३५, १५; ४३;
 ६४; ३६, ३९; ५२, १५; ५६,
 १; ६२, ४१.
 सुगण-३२, ३०; ५५, ४२; ६१,
 ७४; ९०.
 सुमर-५२, १५.
 सेवा-१३, १७.
 हंस-३६, ३२; ४१, ८; १३; ४३,
 १२; ५०, २९.
 हरि-५५, ४६; ५६, ६१; ५८, ८;
 ६१; ६१, ५२; ६२, ३८; ७८.
 हर्यश्न-५६, ६७.
 हस्तिन्-३६ ९

९-युद्धोपकरणनाम-संग्रहः ।

मशानि-६, २०; ४६, २१; ६२, ४२.

मल्ल (मल्ल)-५८, ३६.

इषु-८, ४५; ५४; ९४; १५, ७; ३५;
४८; १७, २०.

कार्मुक-१, १५; ८, ५४; १५, ६.

कुलिश-५७, २३.

खड्ग-२, २०; ६१, ३०.

चक्र-३५, ३४.

चाप-२, ७; १२; १५, २८; २३, ३१;
२४, ६.

तूण-२, १९.

धनुष्-२, १८; ३, ३; ७, १७; ८,
५४; १५, २४; २४, ६; २६, ९.

नाराज-४६, १७.

पत्रिन्-६, १९; १५, ३४.

परिघ-२, १३; ६१, ४२.

बाण-२, १९; ६, ४२; ८, ५६; ६, ३४;
१३, १४; १५, ३; १६, ५३; २४,
३१; २७, १८; २८; २६, ८; ४६,
१४; ४८, २३; ५१, ३३.

ब्रह्म-(अस्त्र)-५७, ३०.

महाबाण-१५, ३४.

महेश्वरशर-६, २.

मार्गण-१५, ९.

वज्र-२३, ३२; २४, १०; ४१; ४४,
९; ४६, १५; ५६, ३०; ५७,
२५; ५८, ६२; ६१, १३३;
६२, ४२.

शङ्ख-३५, ३६.

शर-१, १५; ६, १९; ७, ७२; ८,
५४; ६, २; १२, २६; १३, २७;
१४, १८; २४; १५, १; २८; १६, ७;
३७; ५२; ९२; ११०; १७, १९;
२३, ३४; ३३, ६०, २१.

शर(सङ्कुल्यज)-५८, ३३.

शल्य २५, ९.

शरासन-२६, ३५.

सायक-११, १३; १७, २२; २७,
६२; २७; ४६, २१.

१०-शब्दविशेषनाम संग्रहः ।

अकारणारिषु-४६, ९.

अकुताघ्निर्य-६, २५.

अकुतोभय-८, ७३; ३५, २८.

अकुतव-२८, ३.

अकुतार्य-४७, १३.

अकिलघ्नकर्मव-८, ५७;
४५, १४; ४७, ८; ५८, २३;
अकिलघ्नकारिषु १६, ३.

अकिलघ्नमाव-५६, ९६.

त-१६, २९.
 मक्षय-५४, ११.
 मगाध-३५, ३७.
 मग्निकाय-३५, २९.
 मग्निशिखोपम (वृक्ष) ४१, २०.
 मग्निसाक्षिक-६, ४.
 मग्निसुत-३३, २.
 मग्निसंनिभ (चन्दन)-
 ३३, ५४.
 मग्न-६, २६; ५५, ५;
 मग्नज-६, ८.
 मग्नणी-५६, ७२.
 मग्नतः-१८, १३; ३०, ३४.
 मङ्कु-४, २६, १८, २०; ५८, ७१.
 मङ्कुर-६१, २४.
 मङ्कुश-१३, २१.
 मङ्गना-१५, १०; १७, २६.
 मङ्गमूल-३५, ७२.
 मङ्गराग-४१, ३२.
 मङ्गवात-६१, ७३.
 मङ्गार-३०, २५.
 मङ्गुलि-६१, १४१.
 मङ्गुलीय-३५, १२.
 मङ्गुष्ठ-६२, ३३.
 मचल-६१, ५; ६२, १.
 मचलसङ्गुश-५५, ३०.
 मचलोपम-६१, ३९.

मज्जिहग-२३, ३४.
 मञ्जाता (विपत्तिः)-४८, १०.
 मञ्जन-३०, ५; २२; ४१, ३२;
 ६१, १६; २३.
 मञ्जलि-८, ५९; ६०, १९.
 मटनी-८, ५५.
 मतततपस्-३३, ३९.
 मतरङ्ग (देश)-३३, २८.
 मतिताम्र-६१, ६८.
 मतिथि-६१, १०२; १२५.
 मतिबल-३३, ७५.
 मतिवृत् (किञ्चित्)-६२, २४.
 मतिसरसा-३६, ६८.
 मतुल-४६, १५.
 मतुलविक्रम-३१, ३२.
 मदीनसख-२३, ३६; २६, ४२.
 मद्भुत-३०, २८; ५४, २९; ६२, ५४.
 मद्रि-५४, २०.
 मद्रिष्टकप्रतिम-४७, २३.
 मद्यः-६२, ५४.
 मधिसितमनस्-१४, ३.
 मधि√ गम् (दिशम्)-३२, ११.
 मध्याय-२१, १०.
 मध्वन् (दीर्घ)-१८, २९; ३३, ४४;
 ६१, ५०.
 मध्वग-६१, २२; ५६, १२.
 मस्तः स्तमितमिर्घोष-२१, १५.

अजविष्यन्द्जात-३०, ३०.

अज्ञप्रग्रह-३६, ६२.

अनघ-७, ५१.

अनतिक्रम-१६, ६८.

अनन्त-३६, ७६.

अनन्तर-१८, २.

अनम्भस्-३६, २८.

अनागत-५५, १५.

अनागतविधान-११, ४.

अनागस्-७, ६९.

अनाधृष्य-३३, ६२; ६२, ३९.

अनापृच्छ्य-५३, २४.

अनार्य-२७, २४; ४८, ३२.

अनिन्दित-११, ९.

अनिन्दिता-३६, ८; ५७, १४.

अनिल-६१, १३१.

अनीक-३२, ३.

अनुकीर्णवन-३६, २०.

अनुक्तपूर्व-८, १५.

अनुकोश-१६, ५; १८, ११.

अनुग्रह-१६, ६३.

अनुज-१५, २४.

अनुत्तम-३, १६; ४, १०.

अनुपम (परैः)-५५, ३४.

अनुबन्ध-५८, ४८; ६१, ५७.

अनुभाष-५५, १५.

अनुमत-२०, १५.

अनुयात्र-२६, १०.

अमुमान-४, २५; ७, ७४.

अनु ✓ मान् (तान्)-५६, १२;

४८; ५७, ३९.

अनुरक्त-२०, २५; ३१, ४.

अनुरूप-६, ५; ५१, ३८; ६१, ४०.

अनुरूपशरीर-२, १३.

अनुलेपन-६१, ३१.

अनुशिष्टार्थ-२४, ४.

अनूप-६२, ७३.

अनृत (हिरण्यार्थ)-२७, १०.

अनृतमधुरमाषिन्-२७, २८.

अनृशंस-६१, १०४.

अनौपम्य-५७, ४२.

अन्तःपुर-१०, १; १२, १०; १५,

५५; १६, २१; २६, २४;

३१, १९.

अन्तक-१५, ११.

अन्तपाल-२२, २४.

अन्तर-५, ६; ८, ८२.

अन्तरदर्शिन्-२५, ४.

अन्तरप्रेप्सु-४, २२.

अन्तरिक्ष-६१, १२७; ६२, ३४.

अन्त्र-६२, ६०.

अन्यथा ✓ गम्-१६, ८८.

अन्येन समागत-११, १३.

अन्योन्य-५१, १७;

अम्योन्यवखवैर-२३, ३०.
 अम्वर्थ-६२, ६३.
 अम्वेषकु-५४, १२.
 अपक्ष-५१, २३.
 अपत्य-५६, २४.
 अपराङ्मह-११, ११.
 अपराध-४५, २०.
 अपरिच्छद-२४, २८.
 अपरीक्षितवीर्य-१९, १३.
 अपविद्ध-७, ६७.
 अपवृष्ट-५६, २१.
 अप्रतिष्ठ (दृष्टेः)-५६, ५५.
 अप्रतिष्ठ-४५, १३.
 अप्रतिहत-२७, १.
 अप्रमेय-१०, १८; ५८, ३७;
 ६१, १२९.
 अप्रमेयप्रधान-२२, १७.
 अप्रमेयवपुस्-५३, २२.
 अप्रियकारिन्-३६, १५.
 अप्सरस्-३३, १६; ३१; ५७; ३६,
 ५४; ४२, १५; ५३, १६.
 अवालिश-१६, १४.
 अवुद्गीक्षित-१, १३.
 अमय-६२, ७.
 अमयवक्षिणा-५६, २८.
 अमास्कृ-३३, ७०; ३५, ६९.
 अमिजन-२६, ३५.

अमिहान-८, १५; ३४, १२.
 अमिहानविह-६, ३३.
 अमित-३१, ३३.
 अमिषेदिवाद्-६१, ४६.
 अमिष्ठुत (विषादेन)-५६, १२.
 अमिराम-६१, ६०.
 अमिवादन-४७, १४.
 अमिशत-३२, ३४.
 अमिषिक्त-७, ४२; २०, १.
 अमिसद्वन्ध-६१, १२३.
 अमीष्य-६०, १६.
 अम्यवहार-५१, १६.
 अम्यवहार्य-४१, ३१; ४२, २०.
 अम्यागत-४२, ९.
 अम्यागमन-५८, ३४.
 अम्युत्थित-६१, १०६.
 अम्यायतच्छेद-२१, १४.
 अमर-१६, २२; ३४, ४.
 अमरालय-३४, ३.
 अमरार्थि-३३, ७०; ३५, ६९.
 अमर्य-६, ४१.
 अमर्यज-८, ७७; १०, १; ५.
 अमात्य-२६, ३९.
 अमिलीकृत-३३, ३१; ५८, ६४.
 अमृत-५६, ३०, ५८, ६२.
 अमृतप्रणव-५४, ९.

अमृतमन्थन-५६, ४४.

अमृतसाधकस्त-३०, ३०.

अमृतास्वादि-५१, १.

अम्बर-२१, ३०; ३४, ३; ६१, ३४;

५९; ६१; ६६; १०८; १४३;

६२, ३; ५७.

अम्बरस्य-६१, ७९.

अम्बु-३०, ५.

अम्बुसकुल-५७, १०.

अम्बुधाम-६२, ८१.

अम्बुधर-३२, ३२.

अयात्रा-२१, ४१.

अयुत-२८, २२; ३१, ३५.

अरिम्ब-४, २३; ५, ३; १६, ५५;

१८, २५; ३२, ११; ३५, ३५;

५६, १२.

अरिमर्दन-३१, ९; ६०, ६.

अरिष्ट-६०, १९; ६२, ६६.

अरुण-६१, ८५.

अरुणच्छद-५५, २.

अर्क-३०, २१; ३६, ६३; ५७, २०;

६२, ४३.

अर्जव-५३, १९; ५५, ३९; ६१, ३;

६२, ५३.

अर्थ-४६, १२; ५३, २९; ५४, ६;

५५, २०.

अर्थविक्रम-३२, ७.

अर्थसिद्धि-६२, ३७.

अर्थि-२३, २८; ४२, २२.

अलङ्कार-८, ९१.

अल्पचेतस्-१३, २७.

अल्पदोष-३१, १४.

अवगाह-६१, ७२.

अवगीत-३६, १६.

अवनतानन-५३; ४.

अवनि-५३, १८.

अवध्य-५७, २९.

अवभृथ-१७, ३२.

अवर-३, १०; २२.

अवरोपित-७, ६.

अवश-५८, ३३.

अवस्था (परिचयमा)-१७, २७.

अवस्थान-६१, ४७.

अवाङ्मुख-५३, २४.

अविलम्ब-५, १.

अविच्छिन्न-१५, १०.

अविचन-३१, ३.

अविच्छिन्नायुवेग-४, ३४.

अविकृ-५५, १७.

अवेक्षणनिमित्त-६, ४८.

अव्यक्तपद-३२, ६२

अव्यक्त-५६, ३.

अव्यय-५३, १५; ५५, ३४; ५८, २७.

अव्ययसिद्धि-६०, १८.

अशानि-८, ७९.

अशीति-६२, ३०.

अश्मन्-१५, २; ४७, ३.

अश्मसार-१७, १५.

अशुपरिह्वित-५, ७.

अशुवेग-५३, ३.

अस्त्रील-२८, २.

अश्वमुखी-३६, ५६.

अश्वानुत-२७, ९.

अष्टकर्मिक-३२, १९.

अष्टाङ्गा (बुद्धि)-४६, ३.

असङ्ग-३६, ८२; ५८, ३९; ६१, १११.

असित-५०, १८; ६०, १५; ६२, ४८.

असितेक्षण-१७, ३०.

असुर-७, २९; ३१; ८, ५; ४७;

३४, ४; ३७, २१; ३८, १७;

४४, ९; ५७, २८.

असुरानन्दन-५६, ५६.

असुरसङ्घ-६१, ९६.

असुरोत्तम-७, २७; ८, ९.

असृङ्-८, ३८.

अस्त-३०, २१.

अस्तमित-५८, ४०.

अस्थिचय-८, ४२.

आ ✓ ऋच्छ (लं)-६२, ४२.

आकर-१०, १७.

आकाश-३६, २७; ५३, १५; १७;

५६, ७; ६१, ३२; ४६; १४२;

६२, ३९.

आकाशगङ्गा-३६, ६७.

आकाशगोचर-५८, ३७.

आकाशचारिन्-६२, ६५.

आकुलाकुल-१६, २४.

आक्रीड-३२, २६.

आगतवैह्वय-१६, २०.

आगम-२८, २६.

आघात-५६, ५७.

आ ✓ खर् (किनरे)-६१, १८.

आतपत्र-३१, २४.

आतिथ्य-४२, २४; ६१, १३९.

आत्तवेग-२३, ३९.

आत्मन्-२२, ११.

आत्मज-६, ४६.

आत्मसंभव-६१, १२७.

आत्महिते रत-५६, २४.

आत्ययिक-३५, ७५.

आद्याह-१६, १.

आदित्य-३५ ४८; ५०, ६; ५७,

१९; ५८, ५६.

आदित्यपथ-५३, १७.

आदित्यसन्निभ-२६, २५.

आनतपर्वन्-१४, १८; १६, ७०.

आनन-६२, १८.

आनन्दवर्धन-१८, ८.

आनुपूर्वी-४६, २२.

आनुशंस्य-१५, ५२; ४७, २.

आपग-३२, १४; ३३, १९; ५३, १३.

आपात-६१, ८४.

आ √ प्लु (जम्)-६१, १२१.

आभरण-४, २७; ३०.

आभाषित-१, २०.

आभास्कर-३२, ५६.

आभिषेचनिक-१६, ३८.

आ √ मञ्ज (वानरान्)-५८, ७२.

आममीनाशिन-३२, २१.

आमय-३६, ८६.

आमर्याद-३२, ५६.

आमिषार्थिन-५१, १३.

आमिषैषिन-४८, ७.

आमीलिताक्ष-२०, १८.

आ √ मुच्च-८, ३३.

आयत-२, १३; ६२, २८.

आयतलोचना-५१, ७.

आयति-१५, ५८.

आयतिक्षम-२४, ४७.

आरोग्य-४७, १५.

आर्जव-४३, ३; ४७, १.

आर्त्त-५, १; ७, २; १५, ३३; ५४;

३२, ४१.

आर्य-१८, १३; ३१, ८; ४७, ७.

आर्यपुत्र-१५ २६, ४९; १६, १४;

१७, ३१.

आर्षम (चर्म)-६१, ३०.

आ √ लम् (शैलं)-६१, १४२.

आलय-८, ४.

आलोक-४१, १९.

आविष्ट-६१, ४१.

आ √ विश् (आकाशं)-६२, २.

आशा (अगस्त्यसेविता)-३८, २.

आशा (उत्तरा)-५६, ८.

आशित-६२, ५१.

आशिष्-७, ४४, ५६, १; १३.

६१, १४३.

आशीविषोपम-६, २१.

आशु-६२, ३४.

आश्वर्य्य-२, ३०.

आश्रम-८, ३७; ६, १५; १८; ३५,

५८; ५२, १३; १७; ५४, १७.

आश्रमपद-३६, ५७, ३७, २७.

√ अस् (प्राय)-४५, १६; ४७,

१३; २०.

आसन-४१, २७.

आसादिताम्र-५२, ६.

आसीन (प्रायं)-४६, ३.

आस्तरण-१६, ३०.

आस्तिक-२०, १७.

आस्था-५४, २४.

आस्थ-४३, ११; ६२, ३४.

- आहव-८, ४५; १७, १६; ५६, ७१.
 आहार-५१, ९.
 आहारकालि-५१, १५.
 आहारामिकाङ्गि-५१, १०.
 आहारयत् (कोधम्)-६, २७.
 आहारसंरोध-५१, १२.
 इक्ष्वाक्य-६१, १००.
 इङ्गित-१, १३; २१; ३, २.
 ईप्सित-४८, ५.
 ईश्वर-३१, ७; ६२, १८.
 उक्तपूर्व-६, १८.
 उक्तत्व-६१, ५७.
 उच्चावच-६१, ३०.
 उच्छ्रय-३२, ४४.
 उत्कर-२१, ३१.
 उत्तर-(प्रति पद) १६, २१.
 उत्तराद्य-६१, ७०.
 उत्तरीय-४, ३०.
 उत्पीड-६०, ८.
 उदग्रसत्त्व-२४, ४०.
 उदग्मुख-५२, १४.
 उदयन-३२, ३४.
 उदयोन्मुख-५४, ३०.
 उदारविक्रम-७, ७७.
 उद्देश-१६, ७८; ३६, ७.
 उद् √ इह (शरम) १७, २१.
 उद्योगसमय-१६, १४; २३, २१.
 उप √ विधे (प्राय)-४८, १;
 ४८, ३५.
 उद्देश-३४, १३.
 उप √ भास्व (प्राय) ४५, १२; ४८, २७.
 उपकारिन्-२३, २२.
 उप √ नी (फलमूलादि) ४२, २३.
 उपपन्न-६१, १४३.
 उपल-५३, १८.
 उपवन-३३, ४३; ६१, २७; ६२, ७३.
 उपरम-१५, ४०.
 उपराग-१६, १३.
 उपस्नेह-२१, ११.
 उपस्पर्शन-५८, १९.
 उपहार-३३, २८.
 उपांशुदण्ड-४७, ११.
 उपानह (वाराह) १६, २६.
 उपाय-५, ३; ६२, १५.
 (चत्वारः) ४६, ७.
 उपायन-३०, ३८.
 उरग-१३, २३; ३६, ४२; ५६, ९.
 उरश्छद्-५७, ११.
 उरुमुजवेग-५८, ४४.
 ऊरुवेग-६१, ४९; ११३.
 ऊरुवेगोद्धत-६१, ५०.
 ऊरुवेगोन्मथित-६१, ५१.
 ऊर्मि-६, ४६.

ऊर्मिसम्बाध-८, ४.
 उल्का-१६, १४; ६१, ७०.
 उष्णग-७७, २३.
 ऊर्जित-५८, ६३.
 ऊर्मिजाल-६१, ६२; ७५; ७७.
 ऊर्ध्व-६२, १; ५४.
 ऊर्ध्वगति-६२, २०.
 ऊर्ध्वरेतस्-३६, ५७.
 ऋक्ष-१६, ८८.
 ऋष-३५, ७४; ३६, ९.
 ऋषि-३, १६.
 ऋषस-२, ८; १६, ३२.
 (त्रराणाम्) ५, १८;
 ऋषि-२, १४; ६, २२; ५२, ११;
 १७; ५४, १८; ५६, ६०; ५८,
 १५; २५, ५६, ९; १२;
 ६१, ८९.
 ऋषिगण-६२, ६७.
 ऋषिपुत्रित-८, १६.
 एकाग्र-१, ७. (मार्ग) ५१, १५.
 एकाग्र-३८, ७.
 एकान्त-२४, ४४; ३६, २३;
 एकपत्नीमित-५७, १५.
 एकपिङ्ग-३६, ५.
 एकमनस्-६, २४.
 एकैकशः-३७, १०.
 ऐश्वर्य-३, ११.

ऐहलौकिक-५५, ५९.
 ओजस्-६१, ४४; ६२; ६७.
 ओषधी-१६, ७; २४.
 औत्पातिक-१६, १००.
 औदार्य-५६, २.
 औदार्यवस्त्र-५४, २७.
 औपवाह-३६, ६१.
 औरस-५७, १८; ५८, ३८; ६४.
 और्ध्वदेहिक-१८, १३.
 औषध-१६, ३२.
 ककुम्-३३, ६८.
 कक्ष-६१, ६९.
 कस्या-१३, २१.
 कक्षगुण-६१, ३१.
 कक्षा-२६, २४; ६१, ७१.
 ककुपत्रपरिच्छिन्न-६, २०.
 ककुवासस्-५१, ३३;
 कनक-३२, ४२.
 कनकपर्वत-३५, ५०.
 कनकप्रम-३०, ६.
 कनकप्रमाम-२६, ४३.
 कनकाङ्गद-१२, ३१, १३, १०९.
 कनकाक्षित-३१, ३०.
 कन्दमूलफल-६१, १२२.
 कन्दर-८, ७, ३६; २१; ३६, ३,
 ५४, १९.
 कन्दरा-६, ६; ७७, ३३.

कन्दरोदरकूटवान्-५२, ७.
 कन्या (बोडश)-१६, २७.
 कटी-६१, ४३.
 कपाट-३३, २५.
 कपिकुञ्जर-३८, १६; ४६, १०;
 ५६, ६; ५७, ३३; ६०, १८; ६१,
 ४७, ७०; ८३, १२६; ६२, ५३.
 कपिप्रवीर-३, २८.
 कपिमुख्य-१, ८; २६, १५.
 कपिराज-१, २५.
 कपिराजप्रसाद-५८, ६७.
 कपिवाहिनी-५७, ४७.
 कपिवाहिनीपति-१६, ४४.
 कपिशार्ङ्ग-६१, ७७; ९९.
 कपिश्रेष्ठ-६१, १२३.
 कपिसंवाह-३५, २४.
 कपीश्वर-१४, ५.
 कमलवर्चस्-६१, ६.
 कम्बल-४१, ३२.
 करक-६१, २९.
 करामरुद्ध-४४, १८.
 कराल-६२, १४.
 करुण-५०, १.
 करुणवेदिन्-१३, ७; २७, १७.
 करुणारमन्-३, २३.
 करुणाम्बित-५४, २.

कर्णमावरण-३२, १९.
 कर्मविशेषवित्-३२, ७.
 कलश-१६, ३२; ७, ४४.
 कलेवर-१६, २६; ५४, १६.
 कल्प-१७, ३७.
 कल्पवृक्ष-२७, ५.
 कल्पान्तरगत-१५, १६.
 कल्याण-५६, २४.
 कल्याणरुचि-५८, ६६.
 कशा-२१ १४.
 काञ्चन-१६, ४७; १६, ३२; ३१,
 २३; ३३, ३८; ३५, ४२; ६७;
 ३६, ७४; ४१, २०; ६१, १६;
 २३; ११५; ६२, ७४; (पद्म)
 ४२, ८; (पर्वत) ६२, ५;
 (घन) ४२, ११; (विमान)
 ४१, २४; (शयन) २६, २६.
 काञ्चनपृष्ठ-२३, ३१.
 काञ्चनप्रम (झमर)-४१, २९.
 काञ्चनमूषित (सर) ३६, ३५.
 काञ्चनमहामनुम-३५, ६६.
 काञ्चनस्तम्भ-३३, ६४.
 काञ्चनी-(माला) १६, १०३.
 काञ्चनी-(शिबिका) ३१, २७.
 कानन-३, ४.
 काननप्रिय-६, २७.
 कान्त-३३, २४.

कान्तार-३१, ३३; ३५, १०; ४८,
१३.

कान्तारगिरि-३५, २०.

काम-३०, १२.

काममोहित-१४, १४.

कामकपिन्-२, २५; ३, १२; १५,
१०; २४, १९; २८, २३; ३१,
३४; ३२, २; ३३, ८; ३५, १९;
४३, ७; ४२, १९; ४७, ७; ४८,
२७; ६०, १६; ६२, २४.

कामवृत्त-१६, ७७; २३, २.

कामयोकामिपीडित-२३, १.

कामसजीवन-२१, २०.

काय-८, ४६; ४७; ५१; ६२, ३३.

कायवृद्धि-६२, ७६.

कारण-६१, १३०.

कारण्य-३, १८.

कार्कोटन-(तेत्रा) ३२, ४०.

कार्तिक-१६, १६.

कार्य-५२, १७.

कार्यकालविशेषवित्-२२, ५.

कार्यवत्-२, १५.

कार्यविनिश्चय-५१, ३७.

कार्यसाधन-३४, ९.

कार्याधि-६१, ९९.

कार्याशय-३, २.

काष्ठ-२, १०; १५, ४४; २४, १६;

३६, ७१; ४३, १०; ६१, १३९.

कालचोदित-८, ५.

कालसंग्रह-२४, ३.

कालात्यय-५१, २२; ६१, १०१.

कालान्तकोपम-२४, ६.

किन्नर-३२, ३८; ३३, ३३; ३६, ४;
१९; ६१, १८.

किरात-३२, १९; ३६, २२.

किर्लिबशकुन्-१, ९.

किसलय-४१, २२.

कीर्तिवर्धन-२५, १२.

कुक्षि (पर्वतस्य)-३२, १९.

कुब्ज (वि)-६१, ४७.

कुम्भ-६१, ५४.

कुप्य-१६, ६२.

कुमार-५१, ११.

कुबेरचरिता (दिक्)-३८, ७.

कुल-५८, १२.

कुलस्त्री-६, ४४.

कुलीन-४७, ९.

कुसुम-१६, २४; ३२; ६१, २०; ५४.

कुसुमोपगन्ध-२१, ३९.

कूट-१४, १०.

कूप-४१, १४.

कूर्म-१३, १७.

कूट-३२, ४२.

✓ क (अपसङ्ग्य)-१८, २९.

(प्रति) २७, १५; (उद्देक)-

- ७, ३९; १८, ३०; (पुरतः)
 ३१, ७; (मूर्धन)-३४,
 १५; (मञ्जु)-४४, २;
 (पुरतः)-५७, ३२; (पृष्ठतः)-
 ४६, १९, (मङ्गल)-५८, ६६.
 कच्छगत-७, ९; १५, ३३.
 कृत-३५, ७४.
 कृतकर्मन्-३०, ४०.
 कृतकार्य-३, २५; १७, २०; ६०, २४.
 कृतकृत्य-३३, ६९; ४६, ३; ५६, १६;
 कृतघ्न-३३, ३९; ४७, ७; ११.
 कृतक्षण-१२, १५.
 कृतब-४, ३; २८, १२; २६, १३.
 कृतनिश्चय-४६, १८; ५६, ४६;
 ६१, २.
 कृतपुण्य-६२, ४२.
 कृतयुग-६१, १३१.
 कृतरागपरिस्तोम-१७, १८.
 कृतैवर-३, २२; ६, १५.
 कृतधर्म-६०, २३.
 कृतसङ्केत-३३, २४.
 कृताञ्जलि-४, ८; ८, ३९; ५०, ६,
 २२; २१, ४८; ३३, ७; ३४,
 १५; ४१, ३५;
 कृतात्मन्-६, ६.
 कृतामिषेक-५२, १४.
 कृतार्थ-३४, ११; ५४, २८, ५५, १४;
 कृतमलय-५५, १६.
 कृतोदक-१८, ३१; १६, २; ५२, १.
 कृतोद्यम-६०, २०.
 कृतोपकार-३, २०.
 कृत्यवान्-३, २.
 कृतवान्-३, २५.
 कृतज्ञ-२, १७; ४०, २२; ४४, ४.
 कृपण-१५, ४५.
 कृप-४१, १९.
 कृष्ण (तमस्)-३३, ६३.
 कृष्णाञ्जिन-२, १५; २१, १५;
 ४१, ३४.
 केका-२१, ३०.
 केतु-३२, ४४.
 केदार-२१, १८.
 केयूर-६१, ३२.
 कोटि-३१, ३५.
 कोटिसहस्र-२८, २२.
 कोटी-३०, १४; ३२.
 कोट्युग्रशूरप-२२, २०.
 कोश-२२, ११.
 कोशकार-३२, १७.
 कौतूहल-६१, ३८; ६२, ७६.
 कौमारी-२०, ९.
 कौवेरी (दिक्)-५३, २१.
 कौशल्य-४७, १४.
 कौशिकचार्य-३२, ४०.

कौशेय-५०, १७.
 क्रम (सामरे)-५८, ५९.
 कीडार्य-५७, १९.
 क्रूरकर्मन्-५, २५; २८, २५.
 क्रूरदर्शन-१, १०.
 क्रूरनिर्द्वाय-६, ४३.
 क्रोचन-४०, ९.
 क्रोधमूर्च्छित-८, ७९; १५, ४६.
 क्रोधसंरक्तलोचन-७, ४२.
 क्रोशमात्र-५५, ११.
 क्लिन्नवासस्-१८, ३१.
 क्लीब-१३, १९.
 क्लीबोदक-१०, ६.
 क्षण-६१, १२०.
 क्षतज-८, ३७.
 क्षतजनिम (नयन)-२८, ३२.
 क्षतजवेग-३७, १९.
 क्षपा-३८, १५.
 क्षम-१०, १८; २१; १६, ३; ४०, ४.
 क्षय (वैयस्वत)-१६, ९०.
 क्षयाव्य-६, ३९.
 क्षिति-८, ६३.
 क्षितिपति-४८, २०.
 क्षिप्र-५६, २९.
 क्षीय-११, ११.
 क्षीरोद-३०, २६.
 क्षुत्पिच्छकापटी-१५, ११.

क्षुद्र-२७, २६.
 क्षुधार्त-५१, १०.
 क्षेत्रज-५७, १८.
 स्वेद (प्लवङ्गम)-३७, २.
 गगन-१५, ३७.
 गजमाला-६, ३३.
 गजेन्द्रसमानवक्षस्-५१, ३८.
 गत-८, ९१.
 गतज्वर-३६, ८६; ३७, २२.
 गतबाध-३६, ८८.
 गतसत्त्व-८, ३६.
 गतसूर्य-५१, १०.
 गतात्मन्-५७, १४.
 गताम्बुद-३५, १६.
 गतायुष्-१५, १.
 गति-३२, ६; ३५, ३.
 गतिह-३०, १६.
 गतिपराक्रम-५६, ४३.
 गतिसमुत्साह-५६, ३२.
 गन्तुकाम-३७, ११.
 गन्ध-१८, ५; १६, २५.
 गन्धर्व-२५, २०; ३१, ३४; ३२,
 ३८; ३३, २२; ५५; ३५, ४;
 ३६, ४; ४२; ७०; ५१, १५;
 ५७, ३८; ५९, ६१, ३८;
 ८९; १०३; ३२, १२; ४४.
 गन्धर्वपुत्र-२६, ७.

गन्धवत्-६१, १२२.

गमस्ति-२१, ३; ३६, ६३.

✓ गम् (दिशः)-१०, ९; (दोषेण)

६, ३६; १६, ८७; (मनसा)

२३, ६; ५७, १७; ५८, ३,

(मयं)६१, १३२; (संपरिष्वज्य)

४१, १७; (सन्धिम्) ११, ३;

(सौहृदम्) ११, ७.

गमनकाङ्क्षिन्-४४, १४.

गमनाक्षम-५५, ८.

गम्भीर-६१, ११४.

गर्म-२१, ३.

गर्हित-५१, ३८.

गवाक्ष-४१, २५; ४२, ६.

गवानृत-२७, ९.

गहन-३६, ७७; ३६, २.

गह्वर-३६, १६.

गात्र-६२, ५८.

गाम्भीर्य-५१, ३६.

गिद्-८, ७३.

गिरिकूट-२०, ५.

गिरिगुहाशय-४८, ३१.

गिरिचारिन्-३१, ३.

गिरिजालाघुत-३५, ११.

गिरिवुर्ग-४१, २; ४५, ४.

गिरिनिदी-१८, १८.

गिरिप्रख्य-६२, ३०.

गिरिराज-८, १३.

गिरिधार्वूल-६१, १२०.

गिरिसंहृत-१८, १८.

गिरिसङ्कट-२४, ११.

गिरिसन्निकाश-६२, ८१.

गिर्यग्र-४८, ४१; ५२, १०.

गीतस्नान-५३, १२.

गुणपरिग्रह-६१, १२३.

गुणपूर्व-५६, १.

गुणवत्तर-३१, ११.

गुणभेद-४६, ७.

गुणसागर-२४, ५०.

गुणाख्य-४८, ३६.

गुणोत्तर-११, ८.

गुरु-३, १६; १६, ७७; ३७, २०;

५८, ६७.

गुरुवर्तिन्-२८, १२.

गुल्म-६, २५; २०, २.

गुहा-४, २९; ८, ८; ६, ६; ११, ३;

१०; १६, ८; २०, १; २३, १;

२६, ४; ३२, २५; ३३, ६३;

३५, ३८; ४६; ६१; ३६, २१;

३४; ४७; ७७; ३७, ३०; ३८,

२२; ३६; २; ४१, १; ५४, १९;

६१, २६.

गुहागहनगोचर-४१, ३.

गुहागहनवत् (वेश)-३६, ६.

गुहाद्वार-८, ७३.

गुहामुख-७, २६; ८, ७४.

गुह्यक-३६, २०; ३३.

गृहमुख्य-४१, २६; ३३.

गैरिक-६१, १६.

गैरिकधातु-६१, २५; ६८.

गोकुल-३२, १५.

गौरव-३७, २३; १०, ६.

ग्रह-८, ७८; ६, ४५; २१, ९; ६२, ४३.

✓ ग्रह (छायां)-३२, २७.

(प्रति)-२६, १.

ख-३०, १८; ५१, १३; १६; ५३, ९; ६१, ३१; ७०; ९९.

खचर-६, १०.

खग-६, ४५; ६१, ९०.

खुर-८, २२.

खेचर-५३, १६.

खेद-४३, २; ५६, ५७.

खड्ग-५६, ५७.

ग्रहनक्षत्रसेवित-५८, ५६.

ग्रहीतुकाम-५७, १९.

ग्राम-१६, १०.

ग्राम्यभोग-२८, ७.

ग्राम्यसुख-२३, २८.

ग्लानि-५३, २१.

घन-१५, २२; २१, ५; ९; २७;

५८.

घुष्ट-२०, ६; २१, ३०.

घृत-१८, ५.

घृताचीकेलिसंस्क-२८, ७.

घोषवती (नक्षी)-३५, ७.

घोर-३६, २२; ६२, ३२.

चक्षुस्-५४, ३.

चक्षुर्बल-५०, ३०.

चतुर्भाग-३५, ३३.

चत्वारिंशत्-६२, २८.

चन्दन-३०, ४.

चन्द्र-११, १३; ५६, ३१; ५८, ५६; ६२, ३६.

चन्द्रमस्-५८, ५; ६२, ४९.

चमू-५६, ११.

चरण-८, ५०; ६१, ४; ४३.

चरणन्यास-१०, ५.

चरणयोधिनू-५०, ३३.

चर्म (वैयाघ्र)-१६, २६.

चरित (कौशिकाचार्यः)-६२, ४०.

चल-६१, २१.

चन्द्रसूर्योद्युसंकाश-३३, ३७.

चापलकृत-५३, ६.

चारण-३२, ३८; ३३, ३१; ३६, १९; ७७; ६१, १८; ३४.

चारुतरा-६१, ८०.

चारुदर्शना-३२, ३८.

चारहासिनी-१५, १६.

चिता-१८, १८; २८.

चित्र-६०, १५.

चित्रकाञ्चनमालिन्-३५, २८.

चित्रधातु-२३, १३.

चित्रमानु-६२, ४३.

चित्रमाल्यकृतस्रक्-२४, २७.

चित्रपुष्पितकानन-२६, ५; ४५, ५.

चित्रवेदिक-३५, ६०.

चित्रा (स्रक्)-६१, १६.

चित्रानुलेपन-२, १८.

चिन्ता-४५, ५. (मानसी)-

४५, ३३.

✓ चिन्त (मनसा)-६२, ५०.

चिरनष्टा-५७, ४१.

चीर-४१, ३४.

चीरकृष्णाजिनाम्यरा-४२, १.

चीरवसन-१, ५.

चीरवासस्-२, ६.

चैत्य-१५, २३.

चौर-२७, १४.

छत्र-७, ४८; १६, २३; ३९

छद्मन्-१, ५.

छल-४६, १०.

छाया-६१, ८१; ६२, ५२.

छटामण्डलधारिन्-२, १०.

जडीकृत-५३, २६.

जननी-५८, २८.

जनपद-३८, २१.

जनितप्रत्यय-५२, २. ;

जम्बूद्वीप-३६, ५४.

जयैषिन्-२३, २०; ५०, ४.

जरा-३६, ८६.

जराशियिलता-५६, ४४.

जर्जरीकृत-८, ८३.

जलगर्मा-२३, ९.

जलद-२१, ५०; ४७, २३; ६१, ७९.

जलद्वीप-३२, २३.

जलधर-६१, १०६.

जलप्रसाद-२१, ४९.

जलागम-२३, १.

जलाशय-६२, ५९.

जलेचर-४१, १४.

जव-३४, १; ५२, २१.

जाड्य-४६, २३.

जातरूप-३२, ४६; ४८; ३३, ११;

३५, ३९; ४८; ६१, ११०.

जातरूपमय-३५, ६०; ४१, २३.

जातरूपमयी-२६, ४; ३६, ५३.

जातवेदस्-१६, २९.

जातु-२१, ४; ४६, २१.

जानु-५६, ५७.

जाम्बूनद-६१, १९.

जाम्बूनदमय-४२, ७.

अम्बुनदविभूषित-३६ ३१.	तद्धित-२१, ३४; ५०, १८.
अिषांसु-५६, ५५.	तत्कालसदृश-५५, १९.
अिजीविषु-५४, २३.	तत्त्व-१, २०; २, २१; ३०; ४२, ९;
अिज्ञासु-५५, ४.	४८, ३७; ५५, २५; ६२, ५६.
अितकाशिन-६, ४१; ३६, २२.	तत्त्वतः-४, ९; १०, १४; १६, ४०.
अितात्मन-३, २०.	तत्त्वानुदर्शिन-५०, १०.
अितेन्द्रिय-३, २०; ६, १७.	तथाकूप-४, ३६.
अिज्ञाचारिन-२०, १८.	तथ्य-४, २४; १४, ३; ५२, ३.
अीमृत-६, २९; ४६; ५८, ५१, ६१;	तदधिगुण-३३, ७४.
६९; ११२; ६२, ३३.	तनुमध्या-५७, १३.
जीवनीय-२१, १९.	तनूरुह-५४, १३.
जीवपुत्र-१५, ११.	तन्त्री-२४, २५.
जीबलोक-३५, ६८; ६२, ४६.	तन्मनस्-५४, २०.
जीवित-१५, २; ५८, ६८.	तपनीय-४१, २५.
जीवितान्त-३६, १२.	तपस्विन-२, ६; १६, ४३; ४४,
जीवितान्तक-४५, १६.	१८; ४७, १६.
जीवितान्तकर-२, १९.	तपस्विनी-५१, ३०; ५७, १३.
जुगुप्सित-४७, ४.	तपस्विरारण-८, १२.
ज्ञाति-५५, १६; ५८, ६५.	तपोधन-३६, ११; ४२, २२; ४४, ३.
ज्ञातिदुष्कृत-५७, ४३	तप्तकाञ्चनचित्र-४१, २७.
ज्याघातनिर्घोष-२३, ३२.	तप्तकाञ्चनतोरण-३३, ५०.
ज्योतिष्-३०, १८.	तप्तकाञ्चनभूषित-२६, ३१.
ज्वलन-६१, ९.	तप्तकाञ्चनवर्ण-३५, ६२.
ज्वलनतेजस्-५६, ६०.	तप्तकाञ्चनवेदिक-२४, २४.
तट-५३, २८.	तमस्-५४, २४.
तडाग-३२, १६.	तरङ्ग-३३, २८; ६१, ७८.
	तरङ्गिणी(स्वरूपस्रोतस्)-३३, १२.

तत्त्व-६१, ११२.

तरुणादित्यसंकाश-५८, ७.

तरुणारुणवर्ण-३०, ८.

तरुणी-५०, १६.

तर्जना-१५, ४६.

तर्ज्यमान-५५, १३.

तल-८, ७९; ३६, २०.

तस्कर-३६, ८७.

तात-६१, ११९.

तापस-२, ४; ३०, ९; ३५, २०;
३६, २०.

तापसी-४१, ३४; ४२, १०; ४४,
१; १५.

ताम्र-२१, १३; ३०; ६१, ६५.

ताम्रागार-३६, २५.

तारा-११, १३; ६१, ६०.

तारागण-२७, ४; ६२, ४३.

तारुण्य-५६, ५०.

तिग्मतेजस्-६, १९.

तिमिर-४२, २.

तिमिरावृत-४१, १६.

तिर्यक्-६२, ५४.

तिर्यक्योनिगत-४८, १२.

तीक्ष्ण-४५, १०; ५१, ८; ६२, ६०.

तीक्ष्णतुण्ड-४८, ३१; ४०, ९.

तीक्ष्णदंष्ट्र (सर्प)-३३, ५१.

तीर-३३, ५९; ६२, ७४.

तीर्थ-१६, ३१; ३५, १९; ५८, १४.

तुङ्ग-३६, २२; ५८, ४४.

तुमुल-५८, ६५.

तुल्य-५२, २१.

तुल्यदुःख-२०, १५.

तुल्यफल-३३, ७१.

तुषारचयसंकाश-३६, ६४.

तूर्ण-५८, ७०; ६१, १०५.

तूर्य-६, २०.

तूष्णीम-५२, १७; ५७, २.

तेजस्विन्-५६, ६२.

तेजस-४२, ७.

तैल-१८, ५.

तोयद-३५, १६.

तोयाद्र-५८, ३०.

तोरण-६, २५; ३३, ४९.

त्यक्तजीवित-४१, २.

त्यक्तदारसुहृद्गर्ग-४८, २७.

त्यक्तकाम-१, ३.

त्राणसंभ्रान्त-६१, २२.

त्रास-५८, ६५.

त्रिदशाधिप-१६, ४४.

त्रिदिवचारिन्-५७, ८.

त्रिपथगा-३६, ६७.

त्रिविक्रम-३२, ५१.

त्रिशिखर-३६, ३९.

त्रिशिरस्-३२, ४४.

१०३; ६२, १२.
 देवकल्प-३६, ६३.
 देवता-६२, ५; १०; ६७.
 देवतायतन-२६, ११.
 देवदानवसेवित-३६, २३.
 देवपुत्र-२६, ७.
 देवर-५४, ११.
 देवराज-५४, ९; ६१; १३४.
 देवराज-१६, ४८; १७, ३३.
 देवरूपिन्-२, १२.
 देववर्णिन्-२, ४.
 देवसङ्घ-६१, १३२.
 देवसम्मर्द-५६, ६.
 देवसेवित-३६, ६४.
 देवारण्य-३३, ६१.
 देवासुर-५८, ५९.
 देवासुरविमर्द-५६, ४५.
 देवासुरसमागम-५६, २.
 देवासुराहव-१७, ३३.
 देवी-६२, १६.
 देशकालानुकोविद-३६, ६.
 देशकालानुवृत्ति-३४, ७.
 देशकालानुसंहित-३५, ६५.
 देशित-५७, ४७.
 दैत्य-३२, ३; ३७, १७; ५६, ५६.
 दैत्यापसद-८, ३२.
 दैव-४८, ५.

दैवत-२६, १५; ६२, १६.
 दौकुलेय-५, २.
 द्रष्टुकाम-५२, ११; १३; ५४, १८.
 ५७, ४५.
 दुम-६, २८.
 दुमखण्ड-६, १२; ३५, ८१.
 द्वन्द्वयुद्ध-८, १७.
 द्वार-३७, २०; ६१, ९७.
 द्विगुण-६१, १४३.
 द्विज-३२, २७; ५४, ३; ६०, ८;
 १८; ६२, ८१.
 द्विर्जैमि-१६, २८.
 द्वीप-३५, १२; ५१, २९; ६२, ७३.
 द्वीपवासिन्-३२, २९.
 धनुर्धर-१, २३.
 धनुष्पाणि-३, ३.
 धन्य-४८, १४.
 धन्विन्-१, २; १५.
 धरणी-४६, १९.
 धरणीधर-२०, ७.
 धरोर्धर-३४, ४.
 धर्म-६१, १२५; (सनातन) १४,
 १३; (पितृपैतामह) १४, २२.
 धर्मकाम-४६, २३.
 धर्मकामार्थहेतुमत्-२२, ६.
 धर्मकृत-१६, ६६.

धर्मगर्हित-४८, १९.

धर्मचारिन्-४२, २३; ४४, ७.

धर्मज्ञ-२, २४; ४, ३; २८, १२;
२६, १३; ४३, १७.

धर्मतत्त्वसमावृत्त-१३, १२.

धर्मभृत्-५१, २२.

धर्मलोमप्रवृत्त-६, ३८.

धर्मवत्सल-३, ६; ६, १७. ८, १२.

धर्मवर्त्मन्-१६, ६६.

धर्मवृद्ध-२६, २३.

धर्मशील-३, ७.

धर्मसंहित-२६, १; ४२, २१; ४४,
१; ४७, १.

धर्महेत्वर्थसंहित-१६, ८४.

धर्मपिङ्ग-५१, २४.

धर्मासन-३३, ६५.

धर्म्य-४६, ८.

धर्षण-४०, ८; ६, ४२.

✓ धर्षि (लङ्काम्), ५५, १४.

धर्षित-४, ३२; १६, ३८.

धातु-१०, १७; २१, ३०; ३३, ५३;
६०, १५.

धातुमण्डित-३३, १७.

धारा-६१, १६.

धाराशब्दकृतोत्सव-३५, ४३.

धाराहतास्यौष्ठ-१६, ४३.

धाप्य-६२, ६३.

धीमत्-६२, ६.

धूम-६१, ९.

✓ धृ (सीताप्रियमने), ३७, १३.

ध्यानपरायण-१८, १९.

ध्वज-६, ३०; ३६, ५३.

नक्षत्र-६२, ४३.

नख-५८, १९; ६२, ६०.

नखद्वययुध-२४, २०.

नग-६०, २; ६१, ४८.

नगर-३८, २१; ५३, १२.

नगरी-१५, १२; १६, ६; ४३;
५६, २५.

नगरोहिन्-६१, ४८.

नगश्रेष्ठ-६०, ६.

नगसत्तम-६१, ९८.

नगेन्द्र-२१, २३.

नगोत्तम-५५, ११; ६१, १३९.

नखिरात् ४८, २८.

नदी-२१, २७.

नमस्कृत्युता-३६, ६७.

नमस्-२१, २; ५८, ५०; ६२, १४.

नमस्तल-५१, १९; ५६, ९; ५६, ९.

नम्र-६१, ६५.

नय-३४, ७.

नयकोविद-४६, ६.

नयतेजःसमन्वित-४६, ३.

त्रिधातु-६२, २८.

त्रिधातुयोजन (हलुममर्थ)-६२, २८.

त्रेताग्नि-६, २१.

त्वरित-६१, १३९.

दंष्ट्रा-६२, १४.

दंष्ट्राकराल-१०, ४.

दक्ष-६१, १.

दक्षिण-५८, ४१; ६१, १.

दक्षिणाग्र-४७, २२.

दण्ड-२२, ११; ४५, १५; ४६, १२;

५२, २३.

दक्षयक-६५, २१.

दक्षवर-१६, ५०; ३५, १७; ४२,

१८; ६२, ११.

दधि-१६, २९.

दन्त-५८, २०.

दन्तभूषण-१६, ५०.

दयिता-११, १.

दरी-४०, १७; ६१, २७.

दर्यमोहित-५३, ८.

दश-१३, २५.

दशम-६१, १३८.

दशाग्नि-२१, २६

दशा-६२, २७.

दक्षगुणोत्तर-२४, २१.

दक्षान-६२, ११.

दक्षानानक-६४, २१.

दशावार्षिक-३६, ११.

दहन-१८, २.

✓ दा (युद्धम्) ८, १७; (मक्षिम्)

१८, २९.

दाह्य-६२, ६३.

दातुम् (युद्धम्), ८, ६.

दान-३०, १०; ४६, १२.

दानव-७, ५६; ३२, ३; २४; ३४;

४; ३५, ३९; ४४; ५२; ३६,

४२; ४९; ३७, १६; ५४, ७;

६१, ५३; ६२, ८३.

दानवपुंगव-४२, १५.

दानवमुख्य-४२, १२.

दानवर्षम-४२, ११.

दानवसेवित-३६, ६४.

दानवेन्द्र-५६, ६.

दार-३२, ५९; ३३, ७३; ४५, १२;

५६, २२.

दारराज्यनिमित्त-१६, ७९.

दारित-६१, ६८.

दावाग्नि-२१, २६.

दास्य-३, १०.

दिङ्-२१, ३.

दिवाकर-१७, २३; २१, १७; ३२,

५२; ३३, ३८, ३५, ५५; ३७,

२१; ६१, १०६.

दिवौकस-७, ७९.

विष्यवानुसमन्वित-३३, २१.

विष्यमाल्य-४१, २५.

विष्यमाल्याञ्चित-२६, १७.

विश-३७, ११; ६१, १३१;

(दक्षिणा) ६०, १.

विष्टा (विश्)-३८, ८.

विष्ट्या, ७, ४६; १६, ११.

वीनचेतस्-१६, ४६.

वीप-५४, २४.

वीतजिह्व-६२, ३२.

वीर्घजीविन्-४८, २.

वीर्घदर्शिन्-५०, ११.

वीर्घबाहु-१, १५.

वीर्घसूत्र-३०, १२.

वुराधर्ष-८, १२; ६, २४; ५१, ३;
४४, १०.

वुरावाप-४४, १०.

वुरास्र-१, २६; ५१, ३२.

वुरुक-२६, २१.

वुर्ग-३१, ३३; ३८, १२; ३६, ३;

५१, ८.

वुर्गम-५७, ४५.

वुर्जय-५४, ७.

वुर्धर्ष-८, ५३; ३३, ४४; ५०; ४५,

२४; ५२, १४; ५५, १२.

वुर्धर्षण-८, १८.

वुर्मनस्-१७, १८.

वुर्विषया-३३, ४४.

वुर्दत्त-७, ७२; २७, २६.

वुर्द्व-७, ७४.

वुष्कर-६२, ६७.

वुष्कृतकारिन्-५३, ५.

वुष्टचारिन्-२७, १६.

वुष्प्रधर्षण-३६, ११.

वुष्माप-६१, ३६.

वुहित-४२, १७; ५७, ५; ५८, २९

वुःखभागिनी-५७, १७.

वुःखार्थ-७, १.

वुःखोपहत-७, ५.

वुत्त-२, २३; ३०, १४; ६२, ९.

वुत्स्थ-५२, १४.

वुषक-३१, ३०.

वुढविक्रम-४, २; ५६, २६.

वुढवत-४६, २३.

वुत्त-५५, २७; ५७, ३६.

✓ वुश् (वुख्या), ५८, ६०.

वुष्टपूर्व-५६, २७.

वुष्टलोकपरावर-२७, २१.

वुष्टार्थ-५६, ८४.

वुष्टि-१, २०.

वुष्टिपथ-६, ३६.

वुष्टिहत-४०, २०.

वुव-३२, २४; ३५, ४४; ५३; ६४;

३६, ४२; ४९; ५१, ३२; ५७,

३२; ५६, ९; ५१, ३७; ६९;

पक्षिन्-६१, ७; १३१.

पक्षिसंघ-६१, ८४.

पक्षिसम (सिंह)-३५, १६.

पञ्चत्व-८, ३५; १५, ४१.

पञ्चनख-१३, १७; १८.

पञ्चाशत्-६२, १८.

पञ्चास्य-६१, ६१.

पट्टन-३२, १७.

पण-५३, १०.

✓ पत्न (उद्) ५७, १९.

✓ पत्न (कूट)-६२, ८०.

पतग-३६, ४२; ६१, २८.

पतगराज-३२, ३०.

पतगेन्द्र-५२, २८.

पतङ्ग-३५, ८१.

पतङ्गसंघात-६१, ७१.

पततांघर-५१, ९; ५५, २२.

पताकाध्वजमालिन्-१६, ४३.

पतितबधुस्-३६, १८.

पतिबालसा-१५, २८.

पतिथोकपरिप्लुत-१६, ४३; १८, २७.

पत्तन-३२, १७; ३५, १४; ३८, २१.

पत्नी-३, १३; ३२, १८.

पत्रपुट-४६, १६.

पथिजात-६१, ४९.

पथिन्-५१, १५; ६२, १.

पद्-१६, ६; १६, ५.

पद्मी-५७, ४१.

पदस्थ-१५, १३.

पद्म-२, १०; २६, ८.

पद्मरेणु-४१, ९.

पद्मस्वस्तिक लक्षण-६१, ११.

परन्तप-२८, ५; ५६, ७७.

परबलादिन्-१०, १५.

परबलार्दन-३६, १२.

परमर्षि-६२, ४.

परमर्षिन्-३१, १३.

परमान्न-५४, ९.

परमामर्षिन्-३६, ११.

परमायस्न-४८, ८.

परराष्ट्रमर्दन (वानर)-३५, ८१.

परवीरहन्-१८, १; ८; २४, २३;

४८, १६.

पराक्रम-५५, ९; ४१; ५६, ४०;

४९; ६२, १५.

पराक्रमिन्-४८, २२.

पराङ्मुख-११, ११.

पराजित-५०, ९.

परि/कालि (रोषात्), ३७, २४.

परिखेद-१६, ८३.

परिग्रह-१५, ३१.

परिच्छेद-१५, ८; ६०, १६.

परितोष-६२, ६.

परित्राण-५७, ४३.

परिमण्डल-६१, ६४.

परि/लम्ह, ३. ११.

परिवारित-१६, ३४.

परिवार्य-१७, २५.

परि / वृ, १६, २; १९.

परि/वृत् (धारा), ३५, ४१.

परिवेत्-१३, १५.

परिवेधिन्-६१, ६७.

परिशुष्कवक्त्र-१३, २७.

परिषद्-५८, ६९.

परिभित-३०, ३७.

परि / च्चञ्ज, ५७, १४.

परिसंक्षय-५६, ८२.

परिहार्य-६१, ३२.

परुष-७, ७.

परुषाक्षर-१६, १७.

पर्वत-२१, २५; ३०.

पर्वतकूटस्थ-५८, १७.

पर्वतजाल-३६, २१.

पर्वतशृङ्ग-३६, २४.

पर्वतहस्त-५६, ५६.

पर्वतेन्द्र-२, ९; ८, १९.

पर्वतोत्तम-६१, १३०.

पर्वन्-६, ४६; ६२, ५९.

पवनसुत-३, २८.

पवनारमज-१६, ४; ४०, ५;

४६, ३.

पशुपाल-३६, २२.

पद्मनृत-२७, ९.

पहव-३६, २२.

पाकशासन-३५, ४५.

पाञ्चजन्य-३५, ३५.

पाणि-६१, १४२.

पाणिगृहीत-४७, ५.

पाणिप्रदान-६, २.

पाण्डु-३६, ८७.

पाण्डुर-१६, २३; २१, १३; ३१, २४;

३२, ३५; ६१, १७; ८५.

पाण्डुरमेघाम-३६, ३१.

पाण्डुराभ्रप्रकाश-२६, १६.

पाद-४५, ५; ६०, ३.

पादप-६, २५, २०; २; ६१, १९;

२०; ४९; ५२.

पादमूल-१५, १८.

पादाङ्गुष्ठ-८, ४६.

पानभूमि-६१, २९.

पाप-१६, ७०; ४५, ११.

पापकृत-३३, ३९.

पापघेतस्-४१ १५.

पापरक्षस्-५, २.

पार्थिवव्यञ्जन-२, १४.

पार्श्व-३५, ३८; ४४, १६.

पार्श्वतः ५, ३४.

पार्श्वशाय-३०, ६.

नरक-३२, २७.

नरप्राह-३२, २१.

नरनारायण-२, १४.

नरर्षभ-२८, २१.

नरव्याघ्र-३२, ४.

नरशार्ङ्गल-२८, २१.

नरेन्द्र-२१, ४; २३; ४९; ५८, ७२.

नवति-६२, ३०.

नवशास्त्रलशोभित-५३, १८.

नष्टचन्द्रदिवाकर-३६, ६२.

नष्टचेतस्-४२, ४.

नष्टसंज्ञ-४१, ९८.

नाग-३४, ४; ५१, १५; ६१, ९०;
६२, ४४.

नागसहस्रतुलप्रविक्रम-२४, २१.

नानामणिविभूषित-२६, ६.

नानारूप-३२, ३३.

नानावृक्षलतागुल्म-३३, ६४.

नामघेय-४८, ३६.

नामाङ्क-३४, १२.

नालिकेर-६२, ८०.

नासिका-६१, ६५.

नास्तिक-१३, १५; ३३, ३९.

निकेत-३५, ५७; ३६, ५६.

नि / क्षिप्त (गुहाद्वारे), ३७, १८.

निग्रह-७, ७०; १६, ६३; ८२;
५१, ३३.

निग्रहानुग्रह-५६, ७०.

नितम्ब-३५, ३८.

नित्यकालफलद्रुम-३५, ३३; ६२, ७.

नित्योद्विग्न-४६, १९.

नि / वृशि, १६, २२.

निदाघ-२१, २१.

निदेश-१०, १७.

नि / पत्र (मूर्ध्ना), ८, ६०.

निमित्त-६१, २७; १२०; ६२, २०.

निमेषान्तर-५८, ५८.

निमेषान्तरमात्र-३५, ५५.

निष्ठागा-३८, २१.

नियताहार-४१, ३४.

नियतेन्द्रिय-१६, १४.

नियमोपार्जन-४४, १२.

नियुक्त-३४, १३.

नियोजित-६१, १०७.

निरत-४, ४.

निरपेक्ष-१६, २.

निरयगामिन्-१३, १५.

निरालम्ब-६२, ३.

निराश-४१, १९.

निराहार-४८, २८.

निरुच्छवास-५७, २७.

निरुद्यम-८, १४.

निर्गुण-४७, ९.

निर्झर-८, ८; ६, ६; २१, २७; ३२,

२५; ३५, ६१; ३६, ३४; ४७;	निष्पेक्ष-६०, ३.
७७; ३६, १४; ४१, १७;	निष्प्रमाणशरीर-६१, ३.
६१, १४.	निसर्ग-५०, २२.
निर्दग्ध-५२, ८.	निस्तृणकण्टक-३६, ८७.
निर्दग्धपक्ष-५०, ९; १४.	निस्तोय-३६, ८.
निर्देश (पितृ)-५४, ६.	निःक्षुब्ध-३०, ३१.
निर्देशकारक-३, ७; ४, ३; १६, १०.	निःश्रेयस्-१५, ४३.
निर्देशसिद्धि-५७, ४३.	नीड-३५, १६.
निर्धूत-७, ७; ५७, २०; २५.	नीति-२२, २३.
निर्भय-६२, ८.	नील-६०, १५; ६१, ८५.
निर्मलग्रहनक्षत्रा-२५, १४.	नीललोहित-५३, २२.
निर्माण-३२, ४५; ३३, ५२; ३५, ६७.	नीलवासस्-३२, ४३.
निर्मास-८, ५१.	नीलवैदूर्यवर्ण-४१, २२.
निर्मुक्त-२, २०.	नूपुर-६१, ३२.
निर्वृत्त-३४, ११.	नृत्यगीतविशारद-४२, १८.
निलय-५, २; ३२, ९; ३३, ९; ५०;	नृपतिशार्दूल-१६, ६७.
३५, ५; ७६.	नृपपुत्र-५४, १५.
निशाकर-२१, ९; ३३, ३८.	नृपात्मजा-४८, २६.
निशाक्षय-३, ९.	नृशंस-२७, १५; २६; ३३, ३९;
निश्चितार्थ-३४, ९.	४८, ११.
निश्चितार्थनर-३४, ९.	नेत्र-४४, १३.
निदशब्द-५२, ३.	नेत्रज (श्वारि)-५४, १.
निषूदक-६२, ६४.	नैकृतिक-१३, २०.
निष्कृत-६, १५.	नौ-५, ५; ६१, ७२.
निष्कृति-२७, १४.	न्यासभूत-७, ४९.
निष्क्रान्त (प्रतिश्रुत)-४५, ३.	पक्ष-५०, ७; ५५, २; ५८, ५४;
निष्पत्रयितुम, ८, ४३.	६१, १३३.

पावक-३१, ९; ६१, ११; ४२.

पाश-१४, १०.

पाशहस्त-३५, ५७.

पांसु-१५, ४९.

पांसुरुषित-१६, १५.

पिङ्ग-६१, ६४.

पिङ्गाक्ष-६२, १४.

पिण्ड-१६, ९.

पितामहसुत-३३, २.

पितृपैतामह-७, २३, १६, ५.

पितृव्य-१५, ४६; ४५, १०; ४७, ९;

४६, १६.

पिशाच-३६, १९; ४२; ७०; ५६, ९.

पिशाची-५४, ८.

पिशिताशिन-४६, ५.

पिशिताहार-१६, ४.

पिशुन-७, ५.

पीतकौशेयवासिनी-५०, २२.

✓पीड (पर्वतम्), ६१, ४.

पीत-६२, ४८.

पीन-५७, १२.

पीनायतस्कन्ध-४५, ८.

पुण्य-५८, १६; ६१, २०.

पुण्यकर्मन्-५८, ३१.

पुण्याहघोष-५३, १३.

पुत्र-८, १५; १७, ४०.

पुत्रक-५४, २५.

पुत्रकाम-४६, २३.

पुत्रदार-४६, १९.

पुनरागमन-६०, २०.

पुर-१६, १०; ३५, १३; ३१; ३९;

३७, २५.

पुरस्कृत्य-५७, २८.

पुरी-८, १९; १७, ३५; ३३, ५०;

५८, ७१.

पुरुषकार-५१, ३७.

पुरुषवर्ष-१, १६; ८, ६६; २६, ४०;

२८, ११; ५८, ५२.

पुरुषानृत-२७, ९; १०.

पुरुषार्थ-३३, ७४; ५६, १४; ५७, ३७.

पुरुषोत्तम-२४, १; ३२, ५१; ३५, ३६.

पुरोधात-६१, ५८.

पुरोहित-६२, ३१.

पुलिन-१८, १८; ३३, ५९.

पुष्करिणी-५३, १९.

पुष्पराग-६१, ३१.

पुष्पवर्ष-६१, ८७.

पुष्पशालिन-६१, ४१.

पुष्पिताग्र-६१, ५२.

पुष्पौघ-६१, ५७.

पूर्णकुम्भ-१६, ३३.

पूर्वज-३, ६; ४७, ३.

पूर्वयज्ञधैर-४५, १५.

पूर्ववृत्त-१८, ३२; २४, २८.

पृथिवीमण्डल-३७, ३०.

पृथ्वी-५३, २३.

पृष्ठ-५५, ३६.

पृष्ठगामिन्-३५, ७१.

पृष्ठतः-६१, ४१.

पोत-६२, ५३.

पौष्पी (माला)-३३, २६.

पौराण (बल)-५५, ९.

(अग्निहोत्र)-३६, ३९.

पौरुष-५६, ३३.

पौरुषाश्रय-५१, २७; ३०.

पौरुषोद्योगसंयुत-५५, ३७.

पौर्णमासी-२२, २३.

पौलस्त्यकुलपांसन-४८, १५.

प्रकार-१, २०.

प्रकाश-६१, ८६; ६२, ४८.

प्रकीर्णकेश-५८, ३०.

प्रकृति-७, ५२; ११, २०; २२, ८;

४५, १०; ४७, १६; ६२, ७८.

प्रकृतिस्य-५, ८; १०.

प्रच्छन्न-६१, ८६; ६२, ४९.

प्रणय-६, १३.

प्रणाम-६०, ४.

प्रणिपान-११, ७.

प्रणिहित-१, ५, १६.

प्रणिहितेक्षण-६१, ४६.

प्रणुञ्ज-५८, ४५.

प्रति/अर्च (त्वाम्); ६१, ११८.

प्रतिकारदीन-२३, ३८.

प्रतिकारिन्-३५, ७४.

प्रतिकर्तृ-३६, १०.

प्रतिघ-६१, ९६.

प्रतिष्ठा-६१, १४०.

प्रति/पद् (उत्तरम्), १५, १.

प्रतिपूजार्ह-६१, १२५.

प्रतिपूज्यदर्शन-२१, ४८.

प्रतिबल-६, ३२.

प्रतिलोम-६२, ५२.

प्रतिवादिन्-६, ८.

प्रतिश्रय-४८, २८.

प्रतिश्रव-१५, ५२.

प्रति/श्रु, ६२, २३.

प्रतिसंरञ्ज-२४, ५.

प्रतीतवेग-५७, ४७.

प्रतीचो-३५, १३.

प्रतीत-५५, १४; ५८, ७२.

प्रत्यक्ष-३७, ३०; ४६, ११; ५५, १८.

प्रत्यग्र-८, ५०.

प्रत्यय-८, ५४; ५८, १२.

प्रत्युपकार-४३, १७; ६१, ११९.

प्रदक्षिण-४, १६; ५६, ५४; ५३;

६०, १९.

प्र/दा (युद्धम्), ८, ६; प्र/दा

(उदकम्)-५०, ३६.

प्रदिष्ट-६२, १८.
 प्रधान-४५, २०.
 प्रपत-६, २२.
 प्रपन्न-१०, १६; ६१, ६८.
 प्रभाकृति-८, ११.
 प्रमात-५६, १७.
 प्रभाव-३४, १४; ५५, ३.
 प्रभास-५८, १४.
 प्रभिन्नकरट-६, ९.
 प्रभूतकमलोत्पल-१६, १५.
 प्रमदा (सामान्या)-२२, १४.
 प्रमाण-८, ९१; ३५, ७२; ५३, २३;
 ५५, ३४.
 प्रमृष्ट-७, ११.
 प्र/यम (युद्धम), ८, ४; २७.
 प्रयुत-३१, ३५.
 प्ररोह-१६, २४.
 प्रलम्बीकृतभूषण-८, ६०.
 प्रवण-३२, २२.
 प्रवर-१८, १२; ४८, ३९.
 प्रवाल-४१, २८; ३३, ६६.
 प्रवालोलिखिततोरण-२६, ५.
 प्रवासिन्-२१, २१.
 प्रवीर-६२, ८०.
 प्र/वृत्, ३६, ३६.
 प्रवृत्ति-५०, ९; ३८; ५५, ३८.
 प्रवृत्तकूट-६२, ८०.

प्रवाजन-४८, १७.
 प्रशासमान-७, ४१.
 प्रश्रय-५५, ३७.
 प्रश्रित-१८, १; ४७, १.
 प्रसन्न (सलिल)-१६, ३७; २०, ६.
 प्रसन्नद्वीपमालिन्-३३, २२.
 प्रसन्नमुखवर्ण-३, २६.
 प्रसन्नवदन-४२; २६.
 प्रसन्नसलिल-१६, १५, ३३, १५.
 प्रसाद-१६, ५; ४४, ३; ५६, २२.
 प्रस्फुरमाणोष्ठ-२४, १३.
 प्रस्थ-३५, १५.
 प्रस्थित-२६, १६; ५८, ४०; ६१, ५०.
 प्रस्रवण-८, ८; २३, १०; ४०, १४;
 ५४, १; ६१, १७.
 प्रहित-३०, १८.
 प्रहृष्टमनस्-१, २०.
 प्रहृष्टवदन-२, २७.
 प्राकार-५३, १५.
 प्राकृत-१६, ६; २७, १६; २८, १०;
 ६१, २२५.
 प्राङ्मुख-१६, ३०; ४७, २१;
 ६०, १९.
 प्राङ्-६२, ६८.
 प्राञ्जलि-१, ८; ५, १; १४, २३; १८,
 ३२; १६, ४; ३१, २०; ४४, १;
 ५८, ३२; ६२, १९.

प्राण-५८, ३३.

प्राणद-७, २३.

प्राणवत्-५०, ४.

प्राणवृद्धि-५४, ३.

प्राणसमा-४, ३७.

प्राणान्तकरणी-१६, ५४.

प्राणान्तिक (दण्ड)-२२, २५.

प्रादेशमात्र-३२, ४९.

प्राधीत-२१, १६.

प्राप्तकाल-१५, १०; ३२, ४; ९.

प्राप्तदोष-४५, १२.

प्राय (√ आस्)-१६, २.

प्रायोपवेशन-४७, १३; ५१, ३६;

५६, ८१.

प्रावृष्ट-२०, २६; ५७, १०; ६२, ५६.

प्रावृषेण्य-८, २०.

प्रांशु-५५, १७.

प्रासाद-१६, ३०; ३३, ६४.

प्रासादतलसम्बाध-३५, ५६.

प्रासादपरिखा-२४, ८०.

प्रासादशतसंवाध-३५, ६५.

प्रिय-५६, २४.

प्रियकाम-४६, २४.

प्रियकाम्या-४, २९.

प्रियकार-४५, १९.

प्रियदर्शन-२, २७; ६, ८.

प्रिया-४७, ४.

प्रीति-६१, १३७.

प्रीतिपूर्व-४, ८.

प्रीतिसंहृष्टमानस-५५, ४१.

प्रेक्षक-६१, ९०.

प्रेक्षित-८, ९२.

प्रेतकार्य-१८, २.

प्रेतकार्यकृत्-१६, १.

प्रेतगत-२३, ३४.

प्रेतगति-१६, ९७.

प्रेत्यभाव-१६, ११७; ५४, ११.

प्रेष्य-२६, ११; ५६, ७३.

प्रेष्यवत्-७, २३.

प्रोष्ठपाद-२१, १०.

प्लव-३२, २२.

प्लवन-५५, २२; ५६, ५८; ८७; ५७, ३४; ४७; ५८, ३८; ६१, २.

प्लवग-६१, १२४.

प्लवगबन्ध-६१, ८७; ६२, ६५.

प्लवगयाकूल-१५, ३; १२.

प्लवगाधिप-१, १; १५, ६२; ३५, ८०.

प्लवगेश्वर-१६, ४१.

प्लवगोत्तम-५५, २६; ६०, ३.

प्लवङ्ग-३०, २२.

प्लवङ्गम-१, १९; २२; २४; १६, ६२; ३०, ८; ५५, ३५.

✓ प्लुङ् (महार्णवम्)-५८, ६७.

(वानर)-३४, १५; ५८, ४६; ६१, ७७.

फलद्रुम-३८, १५.

फलमूल-३०, ३१; ३५, ३०.

फलोदय-३४, १०.

बद्धवैर-६२, २०.

✓ बन्ध (भञ्जलिम्). ७, ५०;

८, ६५.

बन्धु-६१, १३६.

बल-३३, ६.

बलसाधिन-६, ४१.

बलाका-८, १८.

बलाहक-२१, ३४; ६२, ५६.

बहुकन्द-४०, २०.

बहुद्रव्य-२०, ८.

बहुमध्य-४५, २४.

बहु/मन्. ६१, १३८.

बहुमान-६१, १२०, १४३.

बहुशलाक-७, ४७.

बहुसाहस-३२, ३.

बहुवक-२०, ५.

बालक-३६, १२.

बालकिल्य-३२, ४९; ३६, ५८.

बालिश-५, ५; १८, ४.

बाल्य-५६, ६६.

बाष्प-४, ३१.

बाष्पगद्गद-५०, १.

बाष्पगद्गदभाषिन्-१६, १२.

बाष्पपूर्णमुख-५३, १.

बाष्पमुख-५४, २.

बाष्परुद्धमुख-५३, ४.

बाष्पवेग-५३, २.

बाष्पव्याकुललोचन-७, ४.

बाहु-६०, ५; ६१, ४; ४२; ६१.

बिल-३६, ४५; ४१, ८; १८; ३५;

४२, ९; ४४, ४; ४५, ९; ४६,

१४; ४६, १५.

बिलद्वार-७, ५८.

बुद्धि-३७, २०; ४३, १३; ४६, २;

५१, २३; २४.

बुभुक्षित-४१, १८.

ब्रह्म-२७, १३.

ब्रह्मचारिणी-४२, १०.

ब्रह्मचारिन्-१६, ५५.

ब्रह्मन्-२१, १०.

ब्रह्मभवन-३३, ३६.

ब्रह्मस्वहारिन्-३२, २७.

ब्राह्मण-५४, १५.

भक्ष्य-४८, ५; ५४, ८; २५; ६१, ३०;

६२, १८.

भग्नव्रत-२७, १४.

✓ भङ्ग (हनुः)-५७, २६.

भद्र-४४, ५; ५१, ३.

भयविफलव-४५, ६.

भयातुर-४६, १९.

भयाबह-६२, १७.

- मर्तुकार्यत्वरान्वित-४३, १४.
 मविष्य-१६, ८८.
 मा-५६, ७.
 माजन-१०, १६; ४१, २७; ६१, २९.
 मार्यापहारिन्-७, ७३.
 मार्याविमर्श-१६, ७३.
 मार्यावियोगज-४, २३.
 माघ-१, २०.
 मावितात्मन्-५५, १५; ६१, ३८.
 माधित-४०, १३.
 मास्कर-८, ७७; २१, ३; ३५, ५८;
 ६८; ५३, २२; ५७, २१; ६१, ६७.
 मिश्र-२, २; २५; ४, १४.
 मिश्रमन्त्र-४७, १०.
 मिश्रमर्याद-१६, ७८.
 भीमकर्मन्-३०, २५; ६१, १९.
 भीमदर्शन-३५, २७.
 भीमबल-५८, १५.
 भीमविक्रम-३५, २; ३०; ५७, १८.
 भीष्म-३०, २५.
 भुक्तमाल्य-४, ७.
 भुज-६१, ४४.
 भुजग-२, २०.
 भूत-५८, ४९; ६१, २३; २६; ६२, ३८.
 भूतार्य-४४, १०.
 भूय्यनृन-२७, १०.
 भूरिचरिन्-२१, २.
 भूषण-४, ३१; ३५; ३६; १६,
 १२; ५०, १७.
 भृश-६२, ७.
 भृशमार्गिन्-३८, २५.
 मेघन-४६, १२.
 मेरी-३१, २५.
 मौम-४१, २५.
 म्रष्टपरिधम-४०, २२.
 म्रष्टस्वर-४६, १.
 म्रष्टाभरणकौशेया-५१, २१.
 म्रातृगौरव-७, ३४.
 म्रातृबाधिन्-८, ६८.
 म्रातृकपिन्-६, ३५; ८, ६५.
 म्रातृविपर्यय-७, ८०.
 म्रातृशोकविषादित-३७, १९.
 म्रातृलोह-७, ६५.
 म्रातृस्नेह-४८, ३०.
 मङ्गल-५६, ४; ६०, ५.
 मङ्गल्य-१६, ३३.
 मणि-२, २८; ३२, १४; ३५; ३३,
 ११; ४१, २८.
 मणिरत्न-१६, २८.
 मणिरत्नाकर-६१, १२८.
 मण्डल-३६, १४.
 मन-१, २२; ४५, १४.
 मनिक्षय-२३, ३८.
 मतिवाग्मिज-११, ११.

मदनाविहसर्वात्मन्-५७, १४.

मदराजि-६१, १५.

मदविलासिन्-१५, ४१.

मदिरोत्कट-१८, २६.

मधु-३०, ८.

मधुरस्वन-३६, ६१.

मधुराक्षर-३, २१.

मधुरामाष (विहङ्ग)-३३, ६०.

मधुसूदन-३५, ३५.

हाध्य-५०, ६; ६२, ३०.

मनाशिला-३०, ७.

मनस्विन्-२, ८, १६, ९; ५१, ३२.

मनस्विनी-५७, १७.

मनीषिन्-५८, ३१.

✓ मन् (मनु), ५६, ६४.

मनुजपति-३३, ७४.

मनोजव-८, ५७; ३०, २२.

मनोनिबिष्टा-२३, ३.

मन्त्र-२५, २.

मन्त्रकाल-५६, ९.

मन्त्रपूत-१६, २९.

मन्त्रवत्, १२, १०; १६, ३४.

मन्त्रवित्-१६, २९.

मन्त्रिसत्तम-४, २०.

मन्त्रचेतस्-१८, १.

मन्त्रविक्रम-५६, ५८; ५७, ३४.

मन्त्रबोध-२७, ५.

मन्यु-२६, २२; ३१, ६; ६१, १०१.

मरीचि-१७, २३.

मरीचिप-३२, ४९.

मरुत्-५६, ११.

मरुद्गण-५६, १०; ६०, ४.

मरुभूमि-३५, २५.

मत्यंकोटिबल-२४, २२.

मर्मन्-६२, ५८.

मर्मातिग-६, २२.

मलयमूर्धन-५८, ३०.

महर्षि-१६, ३०; ३३, ६७; ३५, ५९;

३६, ११; ५३, ३; ५४, २; ६१,

३७; ६२, ४४.

महाकाय-६१, ८२, ६२, ५३.

महागुण-६१, १३६.

महागुल्म-३८, २२.

महागुहा-३७, १७.

महामाह-३५, ११.

महाऽखल-८, ४१.

महाजव-३७, २; ६२, ३४; ५९.

महातेजस्-३, ९; ४, ८; ४२, ११.

महात्मन्-६२, ८०.

महापुति-४, ५.

महाबुध (सत्त)-२६, ८.

महाधन-१६, २३.

महानाह-३२, २८.

महापरिघसज्जिम-५८, ४२.

महाबल-४, ६; ६१, १३७.
 महाबिल-७, ५९.
 महामय-११, ४.
 महामाग-१५, १७; ४२, १; ६२, ४२.
 महामिषेक-१६, ४४.
 महाम्न-६१, ८५; ६२, ४८.
 महाम्नकूटप्रतिम-६२, ८०.
 महामात्र-१६, २.
 महामुनि-५८, २२.
 महामेघप्रतीकाश-५८, ५०.
 महायशस्-३, ८.
 महारत्न-३१, २१.
 महारजत-४०, १७.
 महारण्य-४, ४; ४८, २३.
 महारुण-३०, ८.
 महार्णव-८, ४; २१, ३४; ५५, ३३;
 ५७, ४६; ५६, १०; ६१, ५६;
 ६२, ७८; ६२, १.
 महार्ह-४१, ३१; ३२; ६१, २९.
 महार्हभास्तरण-२६, २५.
 महार्हक्षीमवासिनी-५७, १०.
 महाबानरयूथप-१५, ४१.
 महाविद्या-६१, ३३.
 महाविष-३३, ५१; ६१, ९.
 महावीर्य-३, १४; ६१, १२८.
 महावेग-६१, ११२.
 महाशिला-६१, ७.

महाद्युर-३१, २.
 महाधम-३६, २३.
 महासस्व-२, १२; ५५, २१; ५७, १७.
 महासुर-७, ५३; ८, २; २५, ३०.
 महास्नान-८, ५.
 महिष-६, २९.
 महिषी-४०, १९; ४७, ४; ५४, १२;
 ५८, ६०.
 मही-११, १२; २१, ६.
 महीतल-१५, ३१; १६, १५.
 महीतलबारिद-६१, १७.
 महीधर-४७, २३.
 महीधरसन्निभ-६२, ७७.
 महीरुह-५५, २९.
 महेश्वरपञ्च-२७, ३.
 महेश्वरमवनोपम-२६, १७.
 महोत्साह-५१, ३२.
 महोदधि-४४, १६; ५५, ११; ६२,
 ८३.
 महोर्मि-३३, ५९.
 महोर्मिमालिन्-६२, ८३.
 महौजस्-३६, ३; ३७, ३; ४३, १८;
 ५६, २३.
 माजिष्ठ-६०, १५; ६१, ८५.
 मातङ्ग-२६, २१.
 मानरिष्यसम-५२, १९.
 मातृ-६२, १२.

मानव-१७, २८; ३४-

माननीय-६१, १४१.

मानव-५७, २८.

मानार्थिन्-६१, ९१.

मानार्ह-३, १०.

मानुष-१५, ६०; ५७, ९.

मान्य-६१, १३५.

माया-४२, ११; ४६, २०.

मायाविन्-७, ६२; ४२, ११.

मायाविहित-४५, ४.

माकत-६१, ८४, ६२, ४०; ४७; ६१.

माकतात्मज-१, २५; २, २; २४;

३, २५; २६; ३१, १२.

माकति-३३, २.

मार्ग-२, १०; ६१, ८३; ४६;

(मस्य) १६, ११.

मार्जार-१, ८.

मार्दव-२६, २२.

माला-८, ३३; ९६; १७, ३३;

(काञ्चनी)-१६, ५०; (हेमी)-

१६, ५१.

माल्य-१८, ५; १२; १६, २५; ३०;

६१, ३०.

मांस-४८, ९.

मिश्र-२२, ११.

मिथ्याप्रतिपक्ष-१३, २०.

मिथ्यावादिन्-२७, १५.

मिश्र-६१, २५.

मुक्तमाकत-१६, १५.

मुक्तमूर्धजा-५१, २१.

मुक्ता-२१, ३७; ३२, ३५.

मुक्ताञ्जल-४१, २५.

मुक्तानिफल-३३, ६६.

मुक्तामणिविभूषित-३३, २४.

मुख-३६, २१; ६१, १०; ६५; ६२, ५८.

मुख्यतम-६१, १२४.

मुनि-८, ३८; ३९; ६, १६, ५२, १६;

१८; ५४, १५; ५६, ६०; ५८, २२.

मुनिवेषधर-२, १४.

मुनिश्रेष्ठ-५४, १.

मुष्टि-८, ७९; १२, १५; १६; ३६, १९.

मुहूर्त-३०, ३५; ३६, १; ४०, २१;

५२, १७; ५४, २; ६१, ५०;

१०७; ६२, ११; ३३.

मुहूर्तम विनाकृत-१६, ३५.

मूर्च्छा-५३, २१.

मूर्धन्-३७, २८.

मूलफल-६, १५.

मूलफलाधिन्-१६, ५९.

मृग-१, ८; २, ५; ३, ४; ६, ९; ४५;

१६, ५९; ६२, ८१.

मृगया-१४, ११.

मृगसङ्घ-३३, ६१.

मृग्यु-४२, १४; ४५, १३.

मृत्युद्वार-४, ३९.

मृत्युधामन-१५, २६.

मृत्युयुगान्ताम-२४, १६.

मृदुपादल-३६, ८८.

मृदुस्वभाव-२६, १.

मृध-३७, २३.

मृषा-५६, ४७.

मृष्टकाञ्चनतोरण-६, ३०.

मेघ-२०, ३; २१, ८; १६; २१; २६,
२७; ३५.

मेघजाल-३२, ८०.

मेघमूषित-६१, १२८.

मेघौघनिर्घोष-३५, ३५.

मेदिनी-६, ३६; १०, ५; १६, ४०;
४८; ३७, १२; ५८, ४६.

मेघाबिन्दु-१, १८; २०, २५.

मैथिलीपरिमार्गण-५, ११.

मैरेय (सुरा)-२६, ८; ३०, ८.

मोहगत-१६, ४५.

मोहहत-१६, ४४.

मौन-५१, ३६.

मौख्य-१०, २०.

यक्ष-२५, २०; ३२, ३८; ३६, ४;
१९; ७०; ५१, २०; ६०, १६;

६१, ९०; ६२, ४४.

यक्ष-(माहेम्बर)-३०, २९; ५६, ५९;
५६, ४.

यक्षपुरस्कृत-५६, १२.

यक्षोपवीत-२१, १५.

यथाकाल-१६, २८.

यथाक्रम-५७, ३२.

यथातत्त्वम्, ३, १५; ४३, ३.

यथातथम्, १, ४.

यथाम्यायम्-५१, १३.

यथाविधि, १६, २८.

यथावृत्तम्, ५१, १२.

यथासुखम्, ६२, ७; ३७.

यथास्तोत्रम्, २, ३.

यश्छा-२, ११.

यमक्षय-१७, ४०; २३, ३४.

यवीयस्-१०, २२; ७७, १४; ७८, ३५.

यशस्विन्-५५, १३; ५८, २४.

यशस्विनी-६२, २०.

याज्ञामिपन्न-५१, १८.

यात्रा-२३, २०.

यान-३१, २३.

यानासन-२६, २४.

याम्या (विश्व)-५३, २१.

यावदक्षमन-५३, ७.

यावदक्षमनोदय-५३, ११.

युगपत्-१६, ८८.

युगान्त-५३, २२.

युगान्ताग्नि-१०, १५.

युगान्तादित्य-११, ३.

युद्ध-८, १४.	रक्तचन्दनकषित-५८, ३०.
युद्धकांक्षिन्-७, ५३.	रक्तचन्दनसंरक्त-६१, १६.
युद्धवान-६, ३३.	रक्तजल-३२, २९.
युयुत्सु-८, १४.	रक्तवृक्ष-५७, ११.
युवराज-४१, ५; ४५, ८; ५०, १०; ५६, १०.	रक्ताक्ष-६१, ३१.
यूथ-१५, ५.	रक्ताङ्ग-३५, ५२; ४१, ९.
यूथप-३, १८.	रक्ताम्बुलोचन-२४, ३०.
यूथपरिसङ्घ-४, १९.	रक्षस्-३, १३; ४, ८; २५; ३२, २७; ३६, ४९; ५१, १५; २०; ६१, ९०.
योगशास्त्र-५७, ३७.	रघुकुल-५५, २०.
योगसिद्ध-५८, ४.	रघुनन्दन-४, ८; २६, १६.
योजन-३७, ७; ४१, १७; ५५, ११; ५६, ३६; ५७, २४; ५८, ५५; ६१, १२१; ६२, ८; २६.	रघूत्तम-३७, १५.
योजनघट-५०, ३२.	रजत-३२, ३६.
योजनायुत-५१, ७.	रजनीक्षय-३५, ६८.
योचित्-३१, १८.	रजनीवास-३८, १५.
यौवन-३६, ३८; ४४, २९; ५५, ९; ५८, २८.	रजस्-२१, २१.
यौवनस्य-५६, ५०.	रण-८, १२; ४८, १४.
यौवनोत्तमशास्त्रिणी-५७, ९.	रणकंकश-१०, १५; १८.
यौवनोदय-५६, ५२.	रणचञ्चलवेग-२३, ४०.
यौवराज्य-१०, २०; १६, ९७. १६, १२; ४१; ४५, १४; ५७, ८.	रणदुर्ग-१३, १०.
रंक्षस्-३१, १३१.	रणपण्डित-१२, १७.
रक्त-२१, १३; ६१, ६; ६२, ४८.	रणरेणु-१७, २५.
रक्तचन्दन-३३, ४८.	रति-२०, ८.
	रतिपरायण-२२, ३.
	रत्न-१६, २८; ४४, १०.
	रत्नजात-११, २.
	रत्नसमाकीर्ण-२६, ५.

रत्नस्तम्भोज्ज्वल-२६, १३.

रत्नौघ-११, १०.

रथ-४६, ६.

रथचक्रप्रमाण-५३, १३.

रमण-६१, ३२.

रवि-५३, ११.

रविमण्डल-५६, ३१.

रश्मि-५३, २१; ५५, ८.

रश्मिबन्ध-५३, २५.

रश्मिमालिन्-५८, ४०.

रसातल-८, ५९; २१, ३०.

रसायन-२१, ३.

रहित-३, १२.

राक्षस-३, १३; ४, २१; २०, १९;

२८, २३; ३५, ४४; ५२; ६४;

३६, ४; १९; ४८, ३४; ५१, ९;

६२, ७६.

राक्षसाघम-५५, २४.

राक्षसाधिप-३६, २४; ५१, २८.

राक्षसापसद-४८, १५.

राक्षसी-५५, १३.

राक्षसेन्द्र-५०, १६; ५४, ७.

राक्षसेश्वर-४६, ९.

राजत-३२, ३६; ३३, ३८; ६१, २३;

२९; (गृहः) ४१, २४.

राजतपर्यङ्क-२६, २५.

राजधानी-३३, ६३.

राजपुत्र-४, ६; ४७, ९.

राजपुत्री-३४, १२; ३६, ८.

राजमार्ग-२६, ११; १५.

राजराज-३६, ३३.

राजर्षि-१६, २७.

राजशासनवृत्तक-३०, १३.

राजधी-१७, ३४; ३१, २५.

राजि ६२, ६९.

✓ राजि (माकाशम)-५८, ४९.

राजीवलोचन-४६, ७.

राज्यपरिस्रष्ट-३, २२.

राज्यस्रष्ट-३, ८.

राज्यवशानुग-२२, १६.

राज्यार्ह-२, ९.

रामपत्नी-३५, ७४.

राना-१६, ४६.

रिपु-४३, ८.

रीति-६१, २३.

रुचिता (बुद्धि)-१६, ११.

रुचिर-६१, ६०.

रुदितस्वन-५३, १३.

रुचिर-७; ३७; ८, ८३; ३७, १९.

रुचिरौघ-७, ६१.

रुचिरकर्म-१७, १८.

रूप-१, २४; ६२, ३६; ८१.

रूप (मानुष)-३१, ११६;

(राक्षस)-६२, १४.

रूपयौवनशालिन्-५१, ३६.

रूपयौवनसंपन्न-५८, ३२.

रोमन्-६१, ३९.

रोमहर्षकर-५६, ६.

रोषगाढ-७, ५७.

रोषपरामृष्ट-६, ४४.

रोषपरीताङ्ग-१०, ३.

रोहिणी-१६, १३.

रौद्र-५, ११; २३, ३५; ५५, १३;

५८, २३.

रसज्ञ-६२, ९.

रसज्ञाकारसम्पन्न-२, १६.

रसग्री-१६, ४९; ५६, ३१.

रसज्ञ-५६, ६९; ५७, ४०; ४२;

५८, ७२.

रज्जा-५३, ४.

रनासन्तानसम्बाध-६०, ७.

✓ लप् (बि)-२३, ४.

लब्धसंज्ञ-५२, ५.

लवणतोय-६१, १११; १३५.

लवणाम्मस्-५०, १४; ५७, ४२;

६१, ५३; ७७; १०५; ६२, ५४.

लाघव-६१, ५६.

लाङ्गूल-५८, १; ६१, ४०; ६६.

लाङ्गूलवक-६१, ६७.

लाज-१६, २६.

लाजा-१६, ३३.

लाङ्घनीय-१०, २२.

लालप्यमान-२३, ३५.

लाम-४, १०.

लालित-१५, ४६.

लिङ्ग-१६, ५५.

लिङ्गप्रतिच्छन्न-१६, ५६.

लीला-४८, २९.

लोकनाथ-३, १०.

लोकपाल-३५, ६६.

लोकवृत्ताभ्यपेक्षिन्-१६, ७४.

लोमन्-५२, १८; ६१, ४०.

लोमहर्षण-४१, १६.

लोह-६, ९.

लोलसभाष-४४, २.

लोहित-६१, ९.

लोहित-६०, १५.

लोहितार्कसम-३५, ६२.

लौकिक(धर्म-)-१६, ७३.

वक्त्र-८, ३७; ५८, २०; ६२, १४.

✓ वच्-१६, ५; (अवेति)-

१६, २०.

वज्रनाम-३५, ३४.

वज्रवैहृयवेदिक-३३, ६४.

वज्रसन्निभ-२७, २९.

वज्राशानिनिखन-३५, ३७.

वडवा-१६, १५; ३२, ४१; ६२, ८१.

वदन-६३, ३६.

बध्य-३५, ७१.

बन-३१, ३३.

बनगोचर-३२, १०; ३३, ५५; ४१, ५.

बनचर-१६, ५९.

बनचारिन्-२, ४.

बनपांसु-६, ३५.

बनभूत-३२, २०.

बनमाला-६०, ५.

बनशैल-३२, ६०.

बनान्त-३०, ९.

बनान्तर-५८, ४९.

बनेचर-४२, २४.

बनौकस्-१, ६; ८; ११, १०; १६,

८९; ३०, २७; ३३, ३५; ३३,

६९; ३५, १३; २१; ४१, २७;

४५, २५; ५१, ३; ५६, २१.

५८, ९; ५०; ६८.

बन्दिन्-३१, २५.

बन्ध-१६, २७; ५४, २५.

बन्धाशिन्-५०, २६.

बपुस् (राक्षसम्)-६२, १६.

बयस्य-२६, १५; १९.

बयस्यत्वं-४, १६.

बर-१६, २७; ३५, ५०; ५७, ३२;

५८, २४; २६.

बरवान्-८, ३.

बरमुञ्ज-२, ११.

बरवर्णिन्-१, ६.

बरानना-५८, ३४.

बराम्ब-३३, ४१.

बरासन-१६, ३०; २६, २५; ४३.

बरासबमवल्लीव-२३, १९.

बरुणगुप्ता (विश्व)-८, ८.

बरुणाधिपालिता (विश्व)-३५, ८०.

बरुणालय-३५ ३७; ५०, ३५; ६१,

८; ५३; ६२, ३९.

बर्ज-६२, ४८.

बर्ष-६, ३९.

बर्षरात्रोचित-२३, १.

बर्षशत-५४, २१.

बर्षा-१६, १६; २१, १२.

बल्लुकी-२४, २५.

बश-६२, ५१.

यशग-४७, १०.

वसन्त-३५, ७.

वसु-१६, ३७.

वसुधा-८, २२; ८६; २१, २१.

वसुन्धरा-५१, ८.

वसुमति-५२, १०.

वत्स-१६, २८.

वत्सान्त-५, ७.

वाक्य-५४, २४; ६२, ६२.

वाक्यकर-४६, ८.

वाक्यकुशल-२, २६.

वाक्यकोविद-१, ९; १६, ९; ५६, ६७.

वाक्यज्ञ-२, २६.

वाक्यसंपद-४६ ७.

वागुरा-१४, १०.

वाक्य-६१, ९२.

वात-६२, ५६.

वाताक्रान्ता-५, ५.

वादिमञ्जोष-५३, १२.

वानर-२१, ४९.

वानरपुंगव-८, ५८; ३३, ६८;

५६, ६९; ६०, ४; १२; ६२, २५.

वानरमुख्य-२, २३; ४३, ६; ४६, १८.

वानरयूथप-२, २२; १६, ५१;

३८, ११; ५८, ५५.

वानरवर्म-१८, १९; १६, ११; ३१;

३४, १५; ३६, २; ५५, ४३;

५७, ३९; ६१, ८८; ६२, १८.

वानरसिंह-६१, ६९; ८०.

वानराधिप-३, १४.

वानरेन्द्र-२, २८; ५८, २९; ६२, ६३.

वानरेश्वर-५६, ७२.

वानरीपम (वानर)-२८, २७.

वापी-३२, १६; ३८, २१.

वायस-१६, ४.

वायुतः, ६, २०.

वायुपथ-५३ ११; २५.

वायुबलोपम-२४, २२.

वायुमल-६, १७.

वायुमार्ग-६१, ८२.

वायुवेगसम-३४, १.

वायुसम-५७, ३३.

वायुसुत-३० १७; ३८, २७; ४१, ३.

वारित-७, ६.

वारिधारा-६२, ४५.

वारुणी (विश्व)-५३, २१.

वार्षिक-१६, १३.

वालम्यजन-७, ४८; १६, २३; ४०;

३१, २४.

वालुका-६२, ७४.

वाष्प-२०, १०; २१, ६.

वाष्पगद्गद-१६, १४.

वाष्परुद्रास-१६, १३.

वासस्तिक (वृक्ष)-४५, ६.

वासव-१६, ३७.

वासवसुनु-१२, ३३.

वासस-४, ३१. ४१, ३२.

वाहिनी-५६, ८.

वि/अव/सो (प्राय)-१५, ६१.

विकल-५२, १७.

विकृत-६१, २६; ६२, १८.

विकृतदर्शन-२४, २०.

विकृष्ट-२३, ३१.

विकृष्टराज्य-१६, ७०.

वि/कम (पादैः)-१८, २३.

विक्रम-५१, ३६; ५६, ५०; (जीव)-

५६, ५३.

विक्रान्त-५७, ३५; ६२, ८.

विक्रोशत्-३२, ४१.

विक्षत-१५, १.

विगतचेतस्-४०, २१.

विगतज्वर-५६, १७.

विगतबलाहक-२५, १४.

विगतसाध्यस-७, ६६.

विगाह (मन्त्रज्ञे)-६१, १२९.

विग्रह-१०, २०; ११, १; १६, ६७;
५६, १३.

विग्र-६१, १११; ६२, १३.

विचलितेन्द्रिय-३७, २४.

विचारक-३८, ६.

विचित्रमाल्याभरणा-५७, १०.

विजयोत्तर-३६, ५९.

विजिगीषा-६, ३५.

विजिगीषिन्-२३, २०.

विज्ञानयोग-५०, ३५.

विज्ञानसम्पन्न-२७, २१.

विज्ञान-६२, ४६.

विनिमिर-३५, ६८; ४१, २०.

वित्त-३, १६.

विद्याधर-६१, २८; ६२, ४७.

विद्याधरवर्म-६१, ३३.

विद्युत्-२१, ८; १४; ३५; ५८, ५८;
६१, ५८.

विद्युत्प्रभाकार-६१, ६३.

विद्युत्संपातवर्ण (समर)-४१, २९.

विद्युद्गुणोपम-२३, ३१.

विद्रुम-३३, ४७.

विधवा-१५, ३५; १८, २२.

विधान-४५, २६.

विधि-१६, ३५; ५८, ४; ५३, ६;
५६, ६८.

विधिपूर्व-१८, ३०.

विधिमत, १८, २९; ५२, २४; ६२, ७२.

विनय-५१, ३८.

विनाभूत-१६, ३.

विनिर्वाच-५२, १८; ५३, ८.

विनिष्कास-३१, १६.

विनिष्कृत-६, १४.

विनिष्पिष्ट-३३, ५९.

विनीतवत्, ३७, १८; ५६, २२.

विनेय-२१, १०.

विन्ध्य-३१, ३६.

विपक्ष-५१, ८.

विपत्ति-५८, ८.

विपरीत-६, ३३.

विपुलयशस्-३, २८.

विपुत्र-६१, ९०.

विपुत्रालय-५६, ५४.

विभावसु-२७, २३.

विमूचन-६, २०.

विमद-२९, ३.
 विमान-२६, ११; ६२, ४१.
 विमृष्ट-४५, २३.
 विरत-१६, ६९.
 विरय-४६, १२.
 विरूप-५३, ८; ६२, १७.
 वि/लम्ब-५७, ३५.
 विवक्षन्-६१, ९२.
 विवत्सा-४७, १७.
 विवर्णवदन-४३, ९.
 विवस्वन्-३६, ८.
 विवासन-६१, १०८.
 विवासित-२, २२.
 विविक-१८, १८; ६२, ४४.
 विविधत् क्षिण-५६, ८.
 विवृण-६२, ५८.
 वि/वृष्ट-५८, १.
 विशाखा-२६, ३७.
 विशालरथ्या (पुरी)-३३, ५०.
 विशालवक्षस्-२, १२.
 विशालशिकर-५५, १७.
 विशालाक्ष-१, १५.
 विशालाक्षी-५८, ३३.
 विशालायतधोणी-५७, १३.
 विशोच-१८, १४.
 विशोचनः, १०, १९; २६, १६.
 विशोचितनर-५४, ३.

विशोक-५४, ३०.
 विभुतकर्मन्-४६, १५.
 विभ्वासानुगत-४७, ३.
 विषम-६१, १३.
 विषण्ण-४६, ८; ५७, ४४.
 विषय-३२, २.
 विषयवासिन्-६२, २२.
 विषम-४४, १५; ५६, १४.
 विषमत्व-२६, ३२.
 विषाण-८, ३८.
 विषाद-४१, ६; ४५, २२; ५६, १३;
 ५७, २९; २५; ६२, १५.
 विस्तर-३७, १५.
 विस्तार-६२, २६.
 विस्मय-४१, १०.
 विस्मयोत्फुल्ललोचन-५५, ५.
 विस्मित-३१, ३२.
 विस्मय-५, १२.
 विहगालय-३६, ४८.
 विहङ्गमवर-५५, १९.
 विहङ्गम-३३, ७०; ७१, ९.
 विहायस्-४६, ११; ५५, १८; ६१,
 ८९; ९१.
 विहृत-१५, ४०.
 विहृत-५०, ७.
 वृक्षविल-५०, २७.

वृक्षमूल-४३, ९; ५२, १३.
 वृत्त-६१, ४०.
 वृत्ति-५०, ३३.
 वृत्रवध-५०, ४.
 वृत्रशत्रु-५६, १०.
 वृद्ध-१५, ५५.
 वृद्धि-६१, २.
 वृषभ-२, १२.
 वृषाङ्ग-२१, २४.
 वेगत्रस्ताङ्गविह्वला-५१, २१.
 वेगसमाहितात्मन्-५८, ७३.
 वेणु-२४, २५; ३६, ७९.
 वेद-१६, ७३.
 वेदना-१६, ५६.
 वेदविदांवर-५८, २६.
 वेदिका-३२, ४४.
 वेला-३०, २६; ३३, २६.
 वेश-८, ९१.
 वैकलव्य-५, ५; ४०, १.
 वैखानस-३२, ४९; ३६, ५८.
 वैदूर्य-६, ७; ३६, ३७.
 वैदूर्यरुखिरस्तम्भ-२६, ५.
 वैद्यव्याखररुषित-१६, ९.
 वैदिन्-८, ८७; ६, ३५.
 वैवस्वत-१३, २२; १६, ९०; ४८, ८.
 वैवस्वतपथिन्-५१, ४.
 वैश्वानर-३५, ६३.

वैश्वानरसुत-३३, ४.
 वीतभार्य-१५, १५.
 वीतमोह-६२, ७७.
 वीर्यविक्रमसम्पन्न-५५, ३९.
 व्रीहित-१०, १०; ५१, १२.
 व्यक्त-३, २६.
 व्यक्ति-८, ९२.
 व्यक्तिक्रम-४५, १५.
 व्यथितभाव-३, १.
 व्यपगनकलम-६, २५.
 व्यपदेश-५६, २६.
 व्यर्थिका (बुद्धि)-५४, २३.
 व्ययसाय-१०, ११; ३४, ११.
 व्यवसायिन्-२२, २६.
 व्याकुललोचन-६, १३.
 व्याकुलेन्द्रिय-५२, ५.
 व्यासितहृदय-८, ५३.
 व्याक्षेप-३६, २३.
 व्याघूर्णत्-६१, १९.
 व्याजहत-१६, २९.
 व्यादितास्य-५६, ४.
 व्याधि-५२, २३.
 व्याभाषित-१, २४.
 व्याल-३, ४.
 व्युष्टि-१५, ४२.
 व्योमन्-१६, ४८; ५३, २३; ६१, ७४.
 व्रज-५२, १८.

शकुन-६, ८.
 शकुनि-४१, २१.
 शक्ति-६२, ९.
 शक्रध्वज-३३, ४५; ६१, ६६.
 शङ्का-१०, १९; ६१, १३२.
 शङ्कित-४६, १.
 शङ्ख-३१, २५; ३५, ८.
 शन-६२, ३१.
 शनधा, ३७, २८.
 शनपुष्करा (माला)-१६, १११.
 शनयोजन-५०, २१; ५६, २५.
 ५८, ९.
 शनशृङ्ग-३५, १५.
 शनसहस्रयः, १६, ३८.
 शनसाहस्री-५७, १.
 शत्रुकर्षण-३१, ३१.
 शत्रुनिवर्हण-७, २१; ८, ९३.
 शत्रुसूदन-६, ३२; ५८, २४.
 ✓ शप् शपि (प्राणैः), ७, ३४.
 शबल-६१, १९.
 शयन-४१, २७.
 शय्या-४६, १९.
 शरण-४, ९; ४; ८, ७.
 शरणागतसौहृद-३१, १५.
 शरज्ज्योत्स्नानुलेपना-२३, ५.
 शरण्य-३, ७; ३१, ९, १४.
 शरत्-२०, २६; २१, ५०; २५, १३.

शरत्प्रतीक्ष-२१, ४९.
 शर्वरी-१६, १३.
 शरीर-६२, ७६.
 शल्यक-१३, १७.
 शशाङ्क-२०, ९.
 शस्त्रपाणि-३१, २९.
 शस्त्रपाणिक-३, १६.
 शानकौम्म-१७, ३३; १६, ३३.
 शानकौम्ममय-६१, १०८.
 शास्त्र-६०, १३.
 शास्त्रलिनी-४, ३६.
 शाप-३, १३; १६, ३८.
 शापनिर्मित-३३, २८.
 शापिना (प्राणैः)-१२, ८.
 शाम्यत्-३६, ६३.
 शारद-१६, १३.
 शारदाम्भप्रतिम-४०, १७.
 शारदी-२३, ६; (सरित्)-३१, १०.
 शाम्भती (गतिः)-१७, १४.
 शासन-१६, ८१; ३०, १२; १७;
 ३७; ३७, १२, ४५, ९; ५५, १३;
 ६२, २२.
 शास्त्रदृष्ट-१६, ३५.
 शिक्षापदसमन्वित-४६, ८.
 शिखर-८, ११; ३२, ५२; ३५, ४२;
 ३६, ४७; ५५, ६; ६०, २; ६१,
 १८; ११६.

शिखि-६१, २५.
 शिखिन्-२१, २९.
 शिथिलविक्रम-६६, ५७.
 शिरस्-६१, ११,
 शिरोधरा-६१, ४४.
 शिरःस्नात-६८, ३०.
 शिलासङ्कुटशालिन्-६०, २.
 शिलोन्मथ-३५, ५५; ५३, २७.
 शिविका-१८, ६; १३; ३१, २०.
 शिविकातलशायिन्-१८, २०.
 शिविकावाहनोचित-१८, ७.
 शिशिर-२३, ९.
 शीघ्रविक्रम-३०, ३५.
 शीतगुण-२१, १२.
 शीतलोया (नदी)-२, ६.
 शुक्ल-३१, २४.
 शुक्लदंष्ट्र-६१, ६७.
 शुचि-१९, १; ७.
 शुचिस्मित-१५, ३८.
 शुभचारित्रमूषण-७, ७३.
 शुभदर्शन-२, ९९.
 शुभलक्षण-३१, १८.
 शुभसर्वाङ्गी-५७, १३.
 शुभेक्षण-१८, ४.
 शुद्धभाव-१, २२; २४.
 शूर-३०, ४०.
 शूरमागंश्वशिन्-१७, ३५.

शृङ्ग-१९, ३२; ३२, २४; ३३, ३१;
 ३५, २८; ४८; ५६; ३६, २६;
 ६६, ४; ६०, ९; ६१, १८;
 १०७; १०८.
 शेष-८, ५५; ६१, ९४; १२१.
 शैल-४, २९; ८, ६३; ३०, ४; २१,
 ७; २६; ३०; ३०, २८; ३७; ३२,
 ५४; ३३, ४०; ३६, ६३; ३२, ६;
 ६१, २०; १४२; ३२, ८२.
 शैलवर्ष्मन्-६१, ७५.
 शैलशृङ्ग-३२, ३३.
 शैलेन्द्र-२१, ३५; ३३, २१; ३०;
 ५३; ३६, ४१; ४७, ३६, ४४;
 ६४; ६२, ७.
 शोककर्षित-१६, ३३; १६, १; १८, २७.
 शोकज-७७, १९.
 शोकप्रणुदन-७७, १६;
 शोकविकलव-२६, २२.
 शोकसागर-७, ७४.
 शोकाग्नि-६४, २२.
 शोकार्त्त-७, १.
 शोकेनोपहृतेन्मित्र-१८, २८.
 शोजित-८, ३५; ३६, २१.
 शौण्डीर-८, ६२.
 श्रम-६१, १३८.
 श्रावण-१६, १३.
 श्री-१७, ३८.

धीमत्-(बिल)-४४, १७;

(पर्वत)-३३, ५३; ३५, ६०;

३०, ९.

धुत-५४, २३.

धुतपूर्व-५६, २७.

धेयत्-४५, २३; ४७, १२; ५६, १७.

स्वस्व-२, १८; ६, १३.

स्वाधनीयतर-१६, २६.

श्वशुर-८, ७, ३५, २; ७०; ३६.

१, ५५, १६.

श्वस्व, ५६, १७.

श्वसन-३०, २१.

श्वेत-३३, ३८.

पङ्कताम-५२, ५.

पण्ड-३३, २६; ३६, १८.

पट्टि-६२, २९.

सकाश-३२; २१.

सक्य-४, ५; १०; ११; ६, ४; १०,

१३; ४६, १६.

सगिरिकानन-५५, २८.

सगुण-४७, ९.

संत्यक्तजीवित-४८, १३.

संपूर्णसतयोजन-५०, २४.

सं व्र/कष (लज्जया), ५३, ७.

संप्रहृतनूत-५८, ८.

संभ्रम-११, ५.

संभ्रान्त-४१, १८; ४२, ४.

संयतः-७, ७.

संयुग-८, ३१; ६, ३४; ११, ६;

१५, ३; १७, ३८; ३१, ३५;

४४, ९.

संयुगेष्वनिवर्तिन-१५, २०.

संरकनयन-२७, ५.

संरकलोचन-८, २६.

संरघ-४१, २.

संवत्सर-७, ३५; ३७, १८

संशय-४, २५; २६, १८; ३२, ५९;

३३, ७३; ४५, १०; ४८, ११;

१८; ५१, ३१; ५६, ७१;

६२, ५५.

संशितमत-२, ४; ६, १६; ४२, १.

संस्था-२२, २६; ४६, २१; ५५, ५.

संहताञ्जलि-५३, ३.

संहनन-५५, ५३.

संहाद-१०, १३.

सकलाक्षर-६, २०.

सकलेवर-६, १७.

सकाम-१५, ५२.

संकट-३८, १२.

संकल्प-१८, ३०.

संकल्पजशराहत-५८, ३३.

संकल्पन-१८, ३.

सङ्कुर्यणोचित-६, २९.

सङ्कुल-३१, ३५; ५६, ९; ६१; १२९.

संख्य-८, ६६; ५६, १२.

संख्या-३०, २६.

संगम-४, २४.

संगुष्ट-२०, २.

संख्य-३८, २२.

संज्ञा-२३, ३; २८, २९.

सङ्ग-५६, २७.

सङ्गति-३६, ८२.

सङ्गम-३५, १४.

सङ्गम-१७, ३२.

सङ्ग-५८, ६६.

सचन्दनवन-३३, २३.

सचन्दनवनोद्देश-३३, १८.

सचित्रशिकर-३३, १७.

सचिव-१, ४; ६; २, २४, २८; २९;

४, २०; ५, १३; ७, १८; १८,

२५; २४, १९; २५, २; ३०, १;

३७, २४; ६१, १३.

सञ्जीवन्तु, १८, ७.

सञ्ज्ञातपौरुष-५६, ७.

सतिमिर-४३, १५.

सत्कार-४, १०; १८, ९.

सत्कृत-४६, १३; ५६, २६.

सत्क्रिया-६२, ९.

सत्य-६२, २३.

सत्यप्रतिज्ञ-४६, २३.

सत्यप्रतिश्रव-२४, ५२.

सत्यवाक्-१६, ६४.

सत्यवादिन्-३६, ११.

सत्यविक्रम-२, ३; ५६, ७७.

सत्यसन्ध-२४, ४८; ४८, २०,

५६, १८.

सत्यसाक्षिक-४, १५.

सत्त्व-२६, १५; ३५, ११; ३८,

२३; ५१, ३६; ५२, १६; ५७,

५; ६०, ९; ६१, २७; ६२, ५४.

सत्त्वप्रकम्पन-१०, २,

सत्त्वयुक्त-१६, ९.

सत्त्ववत्-३५, ३१; ५५, ४६; ५६,

४०; ५८, ३५.

सत्त्वाभिजनसम्पन्न-२७, ७.

सत्त्व-५५, ४०.

सद्गुण-६१, ७.

सनातन-५६, ५२.

सनाथ-२६, १६.

सन्नरण्येषु-३६, ८३.

सन्तुष्टमानस-४२, २६.

सन्निह-१, २४.

सन्देश-३४, १४; ५६, ८१.

सन्देश-८, ४९; ५६, २१; ३८.

सन्ध्या-३२, ५०; (पश्चिमा)

३५, ५३.

सन्ध्यानुरक्तपर्यन्त-१६, ५१.

सन्ध्यावन्दनवर्धित-२१, १२.

सन्निर्वाण-५५, १०.

सन्निधि-६१, १४०.

सपक्षक-५४, १४.

सपताक-६१, १०.

सपदानुग-३८, ४.

सपुरस्सर-२६, १०.

सपुष्पाङ्कुरशाखाग्र-५५, २९.

सप्तभि-६२, २९.

सप्तरात्रकृताहार-६, १७.

सप्तर्षि-३६, ५७.

सप्तशिरस्-२६, ३४.

सफेन-७, ३७.

सभाग्य-६, ४.

✓ सभाज् (ते) : ६२, ६८.

सम्भ्रुकुटीमुख-२०, १४.

सम् ✓ रोचि, ३१, १.

समक्षनः, ३, २७.

समग्र-५१, ३४.

समनन्तर-१८, ५.

समन्ततः, ३१, ३; ३२, २२; ३५,

२२; ४०, २०; ६०, ९.

समय-१४, ४; २१, २; २३, २६;

३८, १६; ४४, ६; ४५, ४;

४६, २०.

समर-७, ३३; ८, ७९.

समरकर्मन्-८, १८.

समरबुर्जय-१, ४१.

समवेत-५६, २१.

समांस-८, ५०.

समा-१६, १०.

समागम-१७, ३७.

समालम्भन-१६, २७.

समाहृतमहपय-२६, ८.

समासक्ति-३४, ८.

समितिनिन्दन-१५, १२.

समीकृत-२१, ४.

समुद्देश-३३, ७.

समृद्धार्थ-३२, ५७.

सम्पत्ति-५६, ५.

सम्प्रपन्न-४२, २२.

सम्मान-६१, ११९.

सम्यक्चरिण (तपस्व)-५५, ७.

सरल-८, ५५.

सरस्वती-३३, ४८.

सराष्ट-२०, २६.

सरित्-३६, ३; ६१, ३५.

सरीसृप-५२, १५.

सरज-५२, ५.

सर्पराज-३३, ५१.

सर्वकामफल-२६, ९; ३३, ४२.

सर्वकामद-१६, १०६.

सर्वकामेश्वर-४२, १४.

सर्वकार्यावसादक-२०, २४.

सर्वत्रग-५७, २७.

सर्वदेवतसन्तोषिद्-३०, २९.
 सर्वधर्मार्थकोषिद्-२७, २.
 सर्वमृतनमस्कृत-६२, ३९.
 सर्वमृतहिते रत्न-३, ७; ४२, १०;
 ४४, ८.
 सर्वमृतात्मन्-२८, ३७.
 सर्वमृतमयकुर-६, १६.
 सर्वमर्माभिवाशिद्-४८, २३.
 सर्वमेघ-३६, ४०.
 सर्वरत्नमय-३३, ५३; ३५, ३३.
 सर्वसुंक-३८, १५.
 सर्वलोकहितात्मन्-३, १०.
 सर्वलोकामयकुर-७, ७०.
 सर्वशत्रुनिबर्हण-४२, १३; ४६, १७.
 सर्वशास्त्रविस्तार-४६, ६.
 सर्वसमुद्रान्त-११, १२.
 सर्वार्त्तन्-६१, १२६.
 सर्वामरणमूषित-२०, १६.
 सर्वास्त्रविधकुर-४, १८.
 सर्वास्त्रविधिपारण-४७, ५४.
 सखिष्ठ-६१, १०२.
 सखिष्ठकल्प-६०, १३.
 सखिष्ठरोषिद्-४३, १२.
 सखिष्ठौकस्-३२, ४१.
 सखिष्ठवनकान्त-१३, ६३; ३२, ११;
 ३३, १५; ३६, ५; ३६, ५३.
 ससागरवना (कृषिकी)-२, १७.

ससागरवनालया-२०, २०.
 ससिकता-३६, ८७.
 सहपुत्रा-१५, २५.
 सहस्रमण-८, ८६.
 सहस्रशः, ३८, ३९.
 सहस्रशिखर-३३, १०.
 सहस्रशिकराहन-३६, ७३.
 सहस्रार-३५, ३४.
 सहाय-६, ३.
 सहायन-३१, २७.
 सहेतुक-१५, ५५.
 सागर-८, ४; २१, २७; ४०; ३४,
 ४; ५०, २३; २४; ३२, ६; ३६,
 २; ३८, ९; ४६; ६०, ११; ६१,
 ५९; ६९; ७५; ७६; १०७; ११८;
 १३७; ३२, ११; ३९; ७३; ८३.
 सागरजल-३१, १०६.
 सागरद्वीपवासिन्-२८, ३१.
 सागरपूजन-३६, ४२.
 सागररोषस्-४५, १६.
 सागरान्त-३०, २७.
 सागरालय-६१, ७४.
 सागरोपम-६, ५.
 साम-३४, २१.
 साधिव्य-६१, १०१.
 साधक-३७, ८; ३७, ४०.

साधु-६२, ३८.
 साधुवृत्त-२३, ३७.
 साध्वी-६१, ९५.
 सानु-३३, ५८; ३५, ४०; ४६; ३६,
 ४७; ६१, २१; १२१.
 सानुकोश-१६, ४२; ७७, १६.
 सानुग-१८, १०.
 सानुज-३, ४.
 सानुमत्-६१, ७०; ६०, ९.
 सामद्व-३०, १०; ४६, १२.
 सामग-२१, १०.
 सामवेदसमस्वन-४१, २९.
 सामोपहित-२४, ३.
 सार-६१, २१.
 सारवत्-६१, ५३.
 सार्य-६१, २२.
 साहाय्य-३५, ८.
 साद्य-२१, ४५, ६१, १००; ६२,
 ८; २२.
 सिंह-११, ९.
 सिंहनाद-२४, ४१.
 सिंहपराभृष्ट-६१, ५.
 सिंहप्रतीक्षण-२, ७.
 सिंहर्षमभुज-४५, ८.
 सिंहस्कन्ध-२, १२.
 सिंहोरस्क-१३, ४.
 सित-६२, १५; ६२, ५९.

सिद्ध-३३, ३१; ३६, १९; ५८; ६३;
 ७७; ४; १८; ३४; ६२, ४.
 सिद्धचारणसेवित-३६, ४५; ५०;
 ५२; ५६, ८.
 सिद्धमार्ग-५३, १५.
 सिद्धार्थ-३१, १; ४८, २४; ५०,
 ३४; ५६, २२.
 सिद्धि-४६, ३.
 सीताविनाकृत-५१, २६.
 सीतास्नेहप्रवृत्त-४, ३२.
 सुकृतदुष्कृत-३३, ८५.
 सुकार्ह-३, १०.
 सुलैघित-१५, ४६.
 सुलैषिन्-५७, २८.
 सुगन्धि-१६, ३७; २०, १०.
 सुग्रीवप्रतिसंहत-११, १४.
 सुग्रीवमयदर्शिन्-४३, ९.
 सुतसंभय-१६, १०.
 सुदारुण-३६, २२.
 सुदुरत्यय-१५, ३४.
 सुदुराचर्य-६, १८.
 सुदुष्कर-६२, ४; ३८.
 सुदुष्पाप-१६, ५.
 सुनास-५७, १२.
 सुनेत्रा-५७, १४.
 सुपर्ण-१५, २३.
 सुप्रख्यात-५३, १८.

सुप्रसाद-३१, १४.

सुमय-८, ८४.

सुमध्यमा-४, २२.

सुमन्त्रित-१६, ३३.

सुमहोदधि-६२, ५५.

सुमित्रानन्दवर्धन-२०, १५.

सुमुहूर्त्त-४५, १.

सुर-८, ६६; १६, ३६; २५, २०;

५४, ७; ५७, २८; ६२, ४.

सुरगण-४६, १६.

सुरमिगन्धि-४२, ७.

सुरमेधिक-३६, ४१.

सुरराज-८, १७.

सुरराज-४४, १.

सुराप-२७, १४.

सुरारिमथन-३५, ३४.

सुरुधिन-८, ७७.

सुविक्रान्त-३०, १७.

सुविहिताङ्गुलि-१२, १८.

सुवृत्त-२, १३.

सुव्यक्त-३१, ६.

सुशीघ्रम्, ८, ३८.

सुसंख्य-७, २५; ८, ७७.

सुसंहन-६२, ७८.

सुसंस्कृत-५, १.

सुहृत्-६१, ५५.

सुहृत्तेज-२, १५.

सूक्ष्म-६२, ७४.

सुनु-१०, २४; ५१, १०.

सूर्य-२१, ५.

सूर्यरश्मि-५२, ४.

सूर्यसन्निभ-३१, २३.

सूर्याशुदग्धपक्ष-४८, ४०.

सेना (शानरी)-५६, १५.

सेनागति-३५, ३.

सैन्य-३४, १६; ५६, १२.

सोष्ण्यासहृदय-४, १९.

सोदर्य-१६, ८८.

सापान-२१, १६.

सौकुमार्याविभामिना-२३, १७.

सौम्य-१६, १०; १३; २८, १३;

२१; ३०, २६; ३२, ८; ३४,

१५; ३५, ६७; ६२, ७; ३७.

सौवर्ण-४२, ८.

सौहार्द-२६, २१; ७, २८.

सौहृद-२, २८; ८, ४९; १०, २१;

२०, २२; ४, १३.

स्कन्धविटप-६१, ४८.

स्तन-५७, १२.

स्तब्धास्य-२०, १४.

स्तिमित-५६, १९.

श्रीप्रधान-२७, २६.

श्रीराज्य-३५, २१.

श्रीसन्धि-८, २७.

√ष्वा (समये) २३, ३३; २४, ५२;

२५, २२; २७, २०; (एकपादेन)

५८, ६८.

स्त्रिचश्रुस्-४१, १०.

स्त्रिग-२१, १४.

स्नुषा-१४, १४; ३२, १८.

√स्पृष्ट- (दिवस) ३२, २४;

(पादौ)-३४, १५.

स्फिग्देश-६१, ६८.

स्फात-३५, ६.

स्मृति-५२, ६.

स्मृतिहीन-४७, ७.

स्रोतस्-८, ३५.

स्वकृतार्थ-३२, ७.

स्वयम्प्रम-६१, ११०.

स्वर-८, १२; ६१, २६.

स्वरसम्पत्प्रयुक्ता (वाच्)-५५, ६.

स्वराज्य-४६, २२.

स्वर्गत-५०, ३६.

स्वर्गमार्ग-१७, ३५.

स्वर्गमार्गप्रदर्शक-१६, ५३.

स्वर्गमार्गोपदेशक-१२, २७.

स्वर्णपुङ्ग-६, २०.

स्वस्ति, ४४, १७; ५४, २८.

स्वस्थयन-१२, १०.

स्वामिन्-५६, ७४.

स्वामिभाव-५६, ७४.

स्वास्त्योर्ण-४१, २७.

स्वेद-५३, २०.

स्वैर-८, २८.

स्वैरवृत्त-१६, ७५.

हंस-८, ५७.

हतमर्तुक-१८, १६.

हय-६, ४५.

हयशिरस्-३६, ७६.

हरितच्छद-४१, २८.

हरिताल-३०, ६.

हरिपुंगव-१, १०; २२; ३, २७;

७, ५७; १६, ७२; २६, १५;

३४, ३; ३५, ३; ५७, ५; ६१,

१४२.

हरिप्रवीर-५८, ७३.

हरिमुख्य-१६, ५०.

हरियूयप-२, २५; १६, ७४; ३१.

३; ४७, १९; ४८, ६; ४६, १;

५२, १; ५८, ७०; ३१, ४.

हरिजन-३६, २.

हरिवरभेष्ट-४, ६.

हारवाहिना-३१, ६; ५६, १९;

५७, १; ४५.

हरिशार्दूल-४२, २१; ५४, ३०; ५५,

४१; ५६ ७०; ५७, ४५; ६०,

१; ६१, ७४.

हरिदयाम (अन्धन)-३३, ५४.

हरिभेष्ट-५८, २४.
 हरिसत्तम-१६, ४५; ५६; १८.
 हरिसिंहनाथ-१७, ४१.
 हरिहय-३५, ४५.
 हरीश-११, ९.
 हर्म्यप्रासादसंवाध-२६, ६.
 हविस्त्र-१६, २९.
 हव्य-६२, ४३.
 हस्त-८, ५७.
 हाटक-२, २०.
 हार-६१, ३२.
 हितकाम-४६, २०.
 हितकाम्या-२, २५.
 हिमगर्म-३६, २५.
 हिमशैलावतंसका (दिग्)-३६, ७.
 हिरण्मय-३५, ४९; ४२, १६;
 ६१, २९.
 हिरण्य-१६, ६२.
 हिरण्यनाभ-६१, ९५; १०४.
 हुनवह-५६, १२.
 हुताशनसक-५८, ३७.

हुतदार-३, २२; २१, ३९.
 हुदय-६१, ४६.
 हुदयबन्धन-६२, ६२.
 हुद्विमोह-१६, ८८.
 हुष्टपुष्टजनाकीर्ण-१६, ४३.
 हेतु-४०, ४.
 हेतुमत्-१६, ६९; ३१, १२.
 हेतुसंज्ञित-१६, ८१.
 हेम-६, १९.
 हेमन्-२, १८; १६, २३; ३०; ३२, ३७.
 हेमपर्यङ्क-२६, २५.
 हेमपिङ्गल-६, ४३; (सुग्रीव)-
 १२, १३.
 हेमपुष्करसंछल-३६, ६०.
 हेममालिन्-६, ४०; १२, १६.
 हेमाङ्ग-३२, २०.
 हेम-३३, १४; ४१, २५; ६१, २९.
 हेमराजतमुक्य-४१, २७.
 हेमी-२१, १४.
 ह्रद-३६, ३; ४१, १४; ६०, १७.
 ह्रादक-३१, १२.

अलङ्कृतपद्याशसंग्रहः ।

सिंहप्रतीक्षणौ वीरौ सिंहविकान्त-
 गामिनौ । (रामलक्ष्मणौ) २, ७.
 पद्मपत्रेश्मणौ (रामलक्ष्मणौ) २, १०.
 देवलोकादिवागती (रामलक्ष्मणौ)
 २, १०.

यरच्छया भूमितलं चन्द्रसूर्या-
 विवागतौ । (रामलक्ष्मणौ)
 २, ११.
 शोभयन्तौ गिरीनिब (रामलक्ष्मणौ)
 २, ११.

शक्रचापनिभे चापे युद्धं देवाविवा-
गतौ (रामलक्ष्मणौ)-२, १२.

सिंहस्कन्धौ महासन्धौ समदौ
हृषभाविष (रामलक्ष्मणौ)-
२, १२.

केनचित् कार्ययोगेन एकदेही
द्विधा कृतौ । लक्षणाकारसंपन्नाव-
धिनाविष रुपिणौ । २, १६.

जीवितान्तकरैर्घोरैर्ज्वलद्गिरिष
एकगैः (बाणैः) २, १९.

अङ्गावेतौ प्रकाशेने निर्मुक्तौ भुज-
गाविष । २, २०.

निशाङ्गये महातेजाः प्रभवेव
दिवाकरः । (रामः सीतयानुगतः)
३, ९.

लोकनाथो मृदुर्दान्तः सुप्रब-
नाथमृच्छति । सर्वलोकशरण्यो-
ऽसौ शरणं चागिकाङ्क्षति ॥

३, १७.

(सुग्रीवः) मयं बालिसमुद्भूतं
भुक्तं ब्राह्म्यमिवात्यजत् । ४, ७.

उवाच वचनं प्रीतः प्रीतिपूर्वं
कृताञ्जलिः । ४, ८.

संप्रहृष्टमनाः पाणि पीडयामास
पाणिना । ४, १२.

स्फुल्भी रावणस्याङ्गे पञ्चमेन्द्र-
वद्गिरिष (सीता) । ४, २६.

अभवद्वाष्पसंरुद्धो गीहारेजेव
चन्द्रमाः (रामः) । ५, ११.

विनिश्चयसन् महासर्पो बिलस्य
इव कोपितः (रामः) ४, ३३.

समज्जत्यवशः शोके वाताकान्तेव
नौर्जले । ५, ५.

निश्चला भवति प्रीतिर्वैद्यमात्म-
वतामिव (त्वद्विधानां कृतात्मनाम्)

६, ३.

लक्ष्मणस्याग्रजो लक्ष्म्या निवा-
सस्य च धीमतः । ६, ६.

धर्मज्ञो धर्मवत्सलः (रामः) ६, १७.

सरोषा इव पद्मगाः (शराः) ६, २०.

रणे विनिहतं भूमौ विकीर्णमिव
पर्वतम् (वालिनम्) । ६, २१.

त्वं दहेः कुपितो लोकान् युगान्ते
रश्मिवामिव (रामः) ६, २३.

वर्धते हृदयोत्कम्पी प्राङ्मुखेव
इवाम्बरे (अमर्षः) ७, १६.

पूर्णचन्द्रसमप्रमम (लक्ष्मणः) ७, ४७.

हिमवन्तमयागच्छच्छरणावा-
दिष व्युतः (असुरः) ८, ९.

गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ८, १०.

स दास्यति महावीर्यः (वाली

कुम्भमेः) । इन्द्रयुद्धं महाघोरे
नमुचेरिव वासवः । ८, १७.

धारयद् माहिषं रूपं तीक्ष्णभृङ्गो

भयावहः। प्रावृषेणो यथा मेघस्तोय- ससन्ध्यस्तोयदो यथा । ८, १८.	
पूर्णो नमस्तले (दुन्दुभिः) । ८, २०.	अयं घन इवाकाशे वृक्षकण्डः
दुन्दुभिर्दुन्दुभिस्वनः ८, २१.	प्रकाशते ८, १२.
विषाणेरुल्लिखन् दर्पात् तद्वह्मरं	दुम-प्राकारसंवृतः (आश्रमः) ८, १८.
जलदो यथा (दुन्दुभिः) । ८, २३.	चेष्टन्तोश्च च वृक्षाग्राः कपोताङ्गा-
निष्पपान इतः स्त्रीभिः नाराभिरिव	कण्ठजः । ८, २१.
चन्द्रमाः (वाली) । ८, २३.	नादैर्मिन्दभिः शम्बरम् (सुग्रीवो
इमे ते विपुला स्तालाः सप्तशाखा-	व्यनदत्) ८, २८.
विलम्बिताः । पत्रिणा यतते वाली-	(प्रतिष्ठां) सफलां कुरु लतां
निष्पत्रयितुमोज्जसा ॥ ८, ४३	काष्ठ इवागतः । ८, ३१.
सुग्रीवः प्रणतग्रीवः । ८, ६०.	कृताभिह्वानचिह्नस्त्वमनया गज-
सुग्रीवो हेमपिङ्गलः । ८, ७६.	मालया । विपरीत इवाकाशे सूर्यो
विनेमिन्दभिः शम्बरम्	नक्षत्रमालया ॥ ८, ३३.
(सुग्रीवः व्यनदत्) । ८, ७७	सफलां च करिष्यामि प्रतिष्ठां
निष्पपान गृहाद् वाली भास्करो	जोह संभ्रमम् । प्रभूतं कलमङ्गत्रं
ऽभ्रगणादिव । ८, ७७.	वर्षणेव ातकतुः ॥ ८, ३९.
तयोः सुतुमुलं युद्धं वालिसुग्री-	वालिनो हेममालिनः । ८, ४०.
वयोरभूत् । गगने ग्रहयोर्धोरं बुधा-	नादैर्मिन्दभिः शम्बरम् । (सुग्रीवो
ङ्गास्त्वयोरिव ॥ ८, ७.	ननाद्) ८, ४३.
अन्याभ्यसहसौ वीरौ सक्तौ	(वानर्यः) कुलस्त्रिय इवाकुलाः ।
वीराविशाश्वनौ (वालिसुग्रीवौ)	८, ४४.
८, ८०.	मग्रा इव रणे हयाः । (शृगाः) ८, ४५.
लक्ष्मणो (सुरराट्टिव) गज-	क्ष्माणपुण्या इव प्रदाः । (अगाः)
पुष्पां तां तस्य कण्ठे ससज्ज ह ।	८, ४५.
८, ९७.	सूर्यात्मजः सौर्यत्रिवृद्धतेजाः
(सुग्रीवः) शुशुमे वीरो मालया	सरित्पतिः पर्वणि चञ्चलोर्मिः ।
कण्ठसक्तया । मालयेव बलाकानां	८, ४६.

मद्वैकपदे नष्टः क्रोधेनाविष्ट-
तोऽभवत् (वाली) । १०, २.
स हि रोषपरीताङ्गो वाली
सन्ध्यातपप्रभः । १०, ३.
उपरक्त इवादित्यः । (वालां) १०, ३.
वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधदा-
ताग्निसप्रभः । भानिस्म पतितः
पत्रैः समृणाल इवाम्बुजः । १०, ४.
वेगेन चरणन्यासैः कम्पयन्निव
मेदिनीम् । (वाली निष्पपात)
१०, ५.
नदावेर्गामवागतम् । (क्रोधम्)
१०, ७.
शयनादुत्थितः क्रोधं त्यज भुक्ता-
मिव क्कजम् । १०, ८.
युगान्ताग्निरिवोत्थितः । (रामः)
१०, १५.
धानूनामिव कैलासो गुणानामा-
करो महान् (रामः) । १०, १७.
मन्त्रस्थः स वनस्थो वा सर्वथा
बन्धुरेव सः । (सुग्रीवः) १०, २२.
युगान्तादित्यवर्चसा । (रामेण)
११, ३.
अग्निसमस्पर्शैः । (सायकैः)
११, १३.
न विध्ययेऽहं तस्माच्च सुग्रीवप्रति-
संहतात् । शयिष्ये तद्वतो वाऽहं

शाययिष्यामि वाथ तम् । ११, १४.
तारासदृशदर्शनाम् । (तारां) १२, १.
चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा
ऽदक्षिणम् । १२, १०.
महासर्प इव श्वसन् (वाली)
११, ११.
दीप्यमानमिवानलम् (सुग्रीवम्) ।
१२, १३.
सांभवच्छोणितोद्गारी सचा-
तुरिव पर्वतः (वालां) । १२, २०.
उरुमारसमाक्रान्तो नौ सार्य
इव सागरे (वालां) । १२, २२.
युगान्ताग्निरिव ज्वलन् । (वाली)
१२, २३.
सुपर्णसमवेगिनौ (वालिसुग्रीवौ)
१२, २४.
प्रयुद्धौ घोररूपौ तौ बुधशुक्रा-
विबाम्बरे (वालिसुग्रीवौ) । १२, २४.
तडाग इव पीताम्बुरुपशोषं
गमिष्यति । (अङ्गदः) १२, ३२.
महेन्द्रमिव दुर्धर्षं महेन्द्रमिव
दुस्सहम् । महेन्द्रसूनुं निहतं
वालिनं रणदुर्मदम् ॥ १३, १.
ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात्
परिच्युतम् । आदित्यमिव कालेन
युगान्ते विनिपातितम् (वालिनम्)
१३, ३.

सतां वैषधरं क्षयं प्रच्छन्नमिव
पावकम् (रामम्) ॥ १३, १२.

त्वया नायेन काकुत्स्थ न सनाथा
बभ्रुधरा । प्रमदा शीलसम्पन्ना
कलीबेन पतिना यथा । १३, १९.

छिन्नचारित्र-कस्येण सदा
दुर्मार्गिषसिमा । त्यक्तधर्माकुशोना-
हं हिंसितो रामहस्तिना । १३, २१.

त्वयाऽदृश्येन तु रणे हिंसितोऽहं
दुरात्मना । प्रदृष्ट उरगेणेव नरः
पानवशं गतः । १३, २३.

गत्वा बहुधा प्रदद्यांते तमहं रावणं
रणे । १३, २४.

मानयेवमहं द्रष्टुं श्रेयतामश्वतरी-
मिव (सीताम्) १३, २५.

धर्मार्थसहितं हितम् । (वाक्यम्)
१४, १

नं निष्प्रभमिवाहित्यं
मुक्ततोषमिवाम्बुदम् ।

उक्तवाक्यं हरिभेद-
मुपशान्तमिवानलम् १४, २.

विगर्हितुमर्हसि । १४, ४.

अपलङ्घ्यपटैः सार्धं
वानरैरकृतात्मभिः ।

जात्यन्ध इव जात्यन्धैर्मन्त्रयन्
वस्यसे नु किम् १४, ८.

गर्हयितुमर्हसि १४, ९.

तेन तेषां कृतं पापं
नैति सौम्येन कर्मणा ।

नाभ्यारोहति जातोर्मिः
समुद्रः स्वनवानपि ॥ १४, १७.

विमलाः स्वर्गमायाम्निः ।
सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ १४, १९.

यूथादिव परिस्रष्टान् मृगाव
निहतयूथपान् (हरीन्) । १४, ५.

अनुविज्ञानिवेषुभिः (वानराम्) १४, ७.

अम्नको रामरूपेण हत्वा
नयति वालिनम् । १४, ११.

क्षेमार्त्तगिरिभृङ्गानां वज्राणामिव
वासवम् । (वालिनम्) १४, २१.

वज्राशनिमुखं घोरं वयेवोपहनं
जनम् (वालिनम्) १४, २२.

नदन्तं नदन्तां संख्ये शूरशूरेण
संगतम् । शार्दूलेनामिव स्यार्थे
हस्तिराजं यथा हतम् । (वालिनम्)
१४, २२.

नागहेतोः सुपर्णेन चेत्यमुष्मयितं
यथा । (वालिनम्) १४, २३.

प्रसुप्तमिव सोपेत्य विललाप ।
(वालिनम्) १४, २६.

कन्दर्मी कुररी यथा । (ताराम्)
१४, २७.

तारा ताराधिपप्रभा । १४, २९

कुरर्य इव दुःखिताः । (वानर्यः)
१५, ३६.

हनाः स्मेकेषुणा सर्वाः शाखा-
मृगपत्नी हते । १५, ३५.

तारेष गगनाच्छयुता (तारा)
। १५, ३७.

कुनाहमेवमुन्मूला तव मूल-
विनाशने । १५, ३७.

शोकपावकः । १५, ३९.

निमग्रा शोकसागरे । १५, ४०.

कृपणं कृपणा सता (कथं धर्म-
यिष्यामि) । १५, ४५.

स कामो भव सुप्रांश्च रामं त्वं
प्रतिपद्य च । भुङ्क्व राज्यमनुद्विष्टः
शान्तो भ्राता रिपुस्तव ॥ १५, ५२.

न शोच्यः शोचते शोच्यं कं वा-
शोच्योऽनुशोचति । कश्च कस्येह
शोच्योऽस्ति देहेस्मिन् बुद्बुदोपमे ।
१५, ५७.

बालिना युद्धशालिना । १६, ३.

भङ्गदं कनकाङ्गदम् । १६, ५.

चन्द्रहीनेव शर्वरी (तारा) १६, १४.

सोपरागेव रोहिणी (तारा) १६, १३.

निपपाताय सा भूमौ आदि-
बोद्धका समिस्त्वना (तारा) १६, १४.

वहवेव महीतले चेशते (तारा)
१६, १५.

उवाच वाक्यं वाक्यदा १६, १७.

वानर्यो विविधैर्वाक्यैर्हेतुमिच्छ
वदत्येवम् । १६, २२.

भूयः शोकसंज्ञकान्ता विलाप-
मुपचक्रमे । (तारा) १६, २३.

शोकाकुलाकुला । (तारा)
१६, २४.

बालिना बाहुशालिना । १६, ३२.

शोकपावकदुःखिना । (तारा)
१६, ४४.

तस्मिन्निपतिते भूमौ ऋक्षवानर-
राजानि । स्रष्टुचन्द्रमिव व्योम न
प्राकाशत मेदिनी ॥ १६, ४८.

स तथा मालया वीरो हैम्या
वानरयूथप । सन्ध्यानुत्कपर्यन्तः
पयोधर इवावभौ ॥ १६, ५१.

हन्त्रियैः कृष्यसे हि त्वं मूत्रवद्ध
इव द्विजः । १६, ६०.

बालमेनमबालिशम् । १६, ९४.

न द्रष्टव्यमङ्गदं पुत्रं पापकर्मा
दिवं यथा । १६, १०७.

विवेश भूमौ परिरम्य बालिनं
महाद्रुमं छिन्नमिवाधिता लता ।
(तारा) १६, १२४.

व्यसनार्णवप्लुता । (तारा)
१६, १२४.

अगाधे च निमग्राहं विपुले
शोकसागरे । १७, १४.

अहमसारमहं मन्ये इह मे
इदं इदम् । भर्तारं निहतं दृष्ट्वा

शतधा यन्न दीर्यते । १७, १५.

क्रुद्धमाशीविषं यथा । (शरम्)

१७, २२.

तस्य निष्क्रम्यमाणस्य साय-
कस्यामवद्वपुः । मरीचेरिव क्षीत-

स्य ब्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १७, २३.

तस्य निष्क्रम्यमाणस्य साय-
कस्यामवद् वपुः । वर्षमिधनिक-

ढायाः स्फूर्जन्त्या इव विद्युतः ॥

१७, २३.

सगैरिका जलाधाराः प्रावृषाव
धराधराः (रुधिरधाराः) १७, २४.

अवकीर्णं रणरेणुभिः । (भर्तारम्)

१७, २५.

पुत्रमङ्गदमङ्गना । १७, २६.

आर्यपुत्र सपुत्रा त्वामुपासे गन-
चेतनम् । ईश्वरेण हनं यद्ये गौः

सबत्सव गोपतिम् । १७, २७.

इष्टा संप्राप्तयद्भेन रामबाणमहा-
म्मसा । अस्मिन्नवधृये स्नानः

पन्थ्या किं त्वं मया विना । १७, २८.

राजधीर्न जहति त्वां गतासुमपि
मानद् । गच्छत्यस्तं दिनकरे शैल-

राजं प्रभा यथा । १७, २९.

नासां रुदितशब्देन बनान गिरय-
श्चैव रुदन्तीव समन्ततः । १८, १७.

एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति

वानर । येन स्म विचक्षाः सर्वाः
कृता ह्येकेषुणा रणे ॥ १८, २२.

मार्याध्वन्द्रनिमाननाः । १८, २४.

तेऽभिगम्य महात्मानं राम-
मक्लिष्टकारिणम् । तस्थुः प्राञ्जलयः

सर्वे पितामहमिवर्षयः ॥ १८, ३.

ततः काञ्चनशैलामल्लरुणार्क-
निमाननः । (हनुमान्) १८, ४.

किष्किन्धां बालिपालिताम् ।

१८, १८.

प्रविश्य त्वमिनिष्कान्तं सुग्रीवं
प्लवगेश्वराः । अम्यषिञ्चन् सुबलिनं

सहस्राक्षमिवामराः । १८, २२.

अम्यषिञ्चन् सुग्रीवं वसवो
वासवं यथा । १८, ३७.

बालिपालिता । (किष्किन्धा)

१८, ४३.

शशास राज्यं त्रिदयाधिपो यथा ।
(सुग्रीवः) १८, ४४.

मेघद्वन्द्वनिमं शैलम् । २०, ३.

महतो महतीं गुहाम । २०, ४.

बहुरम्ये बहुप्रम्ये रतिरस्यापि
नामवत् । वसतस्तत्र रामस्य

लक्ष्मणस्य च धीमतः । २०, ८.

नाविषेश च तं मित्रा शयानं
शयने शृमे । २०, ११.

रामः कमलपद्माक्षः । २०, १२.

मई हि कलु वीर्यं ते संस्रुतं प्रतिबो-
धये । दीप्तमाहुतिभिः काले भस्म-
च्छन्नमिवानलम् । २०, २१.
विहाय रोषं भुजगो यथा विषम् ।

२०, २७.

सर्वमासगनं गर्भे मास्करस्य
गमस्तिभिः । रसं सर्वमुपादाय
धौः प्रसूते रसायनम् ॥ २१, ३.
एषा तापपरिक्लिष्टा नववारि-
परिप्लुता । सीतासन्नापतमेव
मही बाष्पं विमुञ्चति ॥ २१, ६.
नीलमेघाभिता विद्युद् स्रमन्ती
प्रतिभाति मे । स्फुरन्ती रावण-
स्याङ्के सीतेव विषया पुरा ॥ २१, ६.
अनुलिप्ता इव घनैर्नष्टप्रहनिशा-
कराः । (निशाः) २१, ९.
नूनमापूर्यमाणायाः सरम्बाः
श्रूयते स्वनः । मामग्रेष्य वनायात-
मयोध्यायामिव स्वनः ॥ २१, ११
आपाण्डुजलदं भाति कामातुर-
मिषाम्बरम् । २१, १३.
काशाभिरिव हैमीभिर्विपुन्निरिव
ताडितम् । (मम्बरम्) २१, १४.
मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञो-
पवीतिनः मारुतापूरितगुहाः प्रा-
चीता इव पर्वताः ॥ २१, १६.
सह्यमन्दरमादृष्ट मेघसोपान-

पङ्क्तिभिः । कुटजाञ्जुनमालामिरल-
ङ्कुर्न्तु दिवाकरम् ॥ १७, १७.

मेघाम्बरविनिर्मुक्ताः । (वाताः)
२१, १७.

कश्चित् प्रकाशं कश्चिदप्रकाशं नभः
प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति । कश्चित्
कश्चित् पर्वतसन्निकृष्टं रूपं यथा
शान्ममहार्णवस्य ॥ २१, २०.

नीलेषु नीला नववारिपूर्णा मेघेषु
मेघाः प्रतिभासिन् सक्ताः । द्वाग्नि-
दग्धेषु द्वाग्निदग्धाः शैलेषु शैला
इव बह्वमूलाः । २१, २६.

निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति द्रुतं
नदी सागरमभ्युपैति । इष्ट्वा बलाका
घनमभ्युपैति मेघा निकामं परि-
संपतन्ति ॥ २१, २७.

समेक्षिता भाति बलाकपङ्क्तिर्
वातावधूता वरपुण्डरीकाः ।
लम्बालकामा जलदाश्चरन्ति
वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति ॥
२१, २८.

ध्यायन्ति नृस्यन्ति समाश्वसन्ति
सुषोषणाः सान्तरजा वनान्तात् ।
प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवन्ते
व्यामिभिताः सर्जकदम्बपुष्पैः ॥
२१, २९.

अङ्गारपूर्णोत्करसन्निकायम् ।

(पङ्क फालम्) २१, ३१.

नीलायमाना इव षट्पदीभिः ।

(शाखाः) २१, ३२.

विभान्ति रूपाणि बलाहकानाम्

रणोद्यतानामिव वारणानाम् ।

२१, ३५.

गर्जन्ति मेघाः समुदीर्घनादाः

मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगत्वाः ।

२१, ३५.

मुकासकाशं सलिलं । २१, ३७.

नदीकूलमिव किलञ्जमवसीदामि

लक्ष्मण । २१, २९.

सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादं

प्रतिपालयन् । २१, ४७.

विमदा इव मानङ्गा नष्टरूपा

घना घनाः । २३, १२.

अवल्लिप्ता इवामाम्नि । (गिरयः)

२३, १३

वाप्यः समुपशोमन्ते सामान्याः

प्रमदा इव । २३, १४.

काञ्चनैरिव निर्मितान् । (पुष्पितान्

वृक्षान्) । २३, १६.

दर्यायन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि

शनैः शनैः । नवसङ्क्रमसमीडा

जघनानीव योषितः । २३, १८.

शरत्काले तु काशानां मञ्जयौ

मारुतेरिताः । वरासवमदक्षीवा

बिलोला इव योषितः । २३, १९.

निस्पेषमिव वज्रस्य (ज्याघातघोषं)

२३, ३२.

शक्रचापनिर्मं घोरं धनुः कालान्त-

कोपमम् । प्रगृह्य गिरिभृङ्गानं

मन्दरः सानुमानिव ॥ (लक्ष्मणः)

२४, ६.

शिलाभ्य शकलीकुर्वन् पदभ्यां

वज्र इवाशुगः । (लक्ष्मणः ययौ)

२४, १०

बह्निन्वन इवानलः । (लक्ष्मणः)

२४, १५.

बाणकङ्कस्फुरजिह्वः सायकासन-

भोगवान् । स्वतेजोविषसंघातः

पञ्चास्य इव पञ्चगः ॥ (लक्ष्मणः)

२४, ३१.

तं दीप्तमिव कालाग्निं नागेन्द्रमिव

कोपितम् । (लक्ष्मणम्) २४, ३२.

प्रतिपूर्णमिवाकाशं संच्छन्नमिव

तद्वनम् । तेन वानरसेन्येन सुग्री-

वस्य महाकपेः ॥ २४, ३७.

ततो द्वाराणि सर्वाणि ह्यङ्गदः

परिवारयन् । पर्याक्रमत दुर्धर्षो

नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥ २३, ३८.

(सुग्रीवः वानरैः) समासीनः शक्रः

सुरगणैरिव । २४, ४४.

व्यवसायर्थं प्राप्तः । २४, ५१.

राजंस्तिष्ठाद्य समये पत्न्यौ भार्येव
शाश्वते । २५, २२.

कुञ्जं विनिश्चयसन्तं तं उवलन्तमिव
तेजसा । (लक्ष्मणम्) २६, ३

अवारितः स सौमित्रिमहाभ्रंरिव
मास्करः । (वानरैः) २६, २१

महेन्द्रमिव दुर्जयम् । (सुग्रीवम्)
२६, २७.

विष्यामरणमालामिः प्रमदामिः
समन्ततः । सहोपविष्टं दृष्टामिः

कुमारमिव नन्दने ॥ (सुग्रीवम्)
२६, २८.

स्त्रीभिः परमदृष्टामिर् दृतं शतस-
हस्रराः । अप्सरोभिः परिकृतं

कुमारमिव नन्दने ॥ (सुग्रीवम्)
२६, २९.

तारा तारानिभानना । २६, ३०.

बिलरुद्धमिषोरगम् । (लक्ष्मणम्)
२६, ३४.

पत्न्योर्मध्यगतस्तत्र स सुग्रीवो
व्यरोक्षत । विशाखयोर्मध्यगतः

सम्पूर्ण इव चन्द्रमाः ॥ २६, ३७

शुशुमे स तथा राजा सतार इव
चन्द्रमाः । २६, ४१.

पद्मपत्रप्रतिरूपनेत्रम् । (सुग्रीवम्)
२६, ४३.

प्रदीप्तमिव तेजसा । (लक्ष्मणम्)

२७, २.

उत्पतन्तं समुत्पेतुस्ताराप्रभृतयः
स्त्रियः । सुग्रीवं गगने पूर्वं चन्द्रं

तारागणो यथा ॥ २७, ४.

ताराद्वितीयं सुग्रीवं सतारंशशिनं
यथा । २७, ६.

अथ सख्ये शिंतर्वाभिर्हतो द्रक्ष्यसि
बालिमम् । २७, १८.

सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टा-
त्मना त्वया । ऋजुबुद्धिरनार्येण

बुद्धिमान् जिह्वबुद्धिना ॥ २७, २४.

उदयः सागरस्येव पर्वकाले महा-
त्मनः । २७, २५.

प्रदीप्तमिव तेजसा । (लक्ष्मणम्)
२८, १.

तारा तारापतिनिभानना । २८, १.

सदुःखः शयितो नित्यं प्राप्येवं
सुखमुत्तमम् । प्राप्तं कालं न जानीते

विश्वामित्रो यथा मुनिः ॥ २८, ६.

न च रोषवरं वीरं गन्तुमर्हसि
लक्ष्मण । निश्चयार्थमविज्ञाय

सदसा प्राकृतो यथा ॥ २८, १०.

समन्वेष्यति सुग्रीवः सौतया सह
राघवम् । शशाङ्कमिव रोहिण्या
तं हत्वा राघवं रणे ॥ २८, १९.

प्राप्तं क्लिष्टं माल्यमिवात्यजत् ।
२६, २.

कुञ्जरप्रतिमाग्रसः । (हरयः)	साहेस्तालैस्तमालैश्च । ३२, ४०.
३०, ५.	(महानदीम्) कान्तं तं कृतसङ्केतां
सन्ध्याभ्रसमवर्चसः । (वानराः)	समुद्रमभिगच्छतीम् । ३३, २४.
३०, ७.	पौष्पी मालामिव कृतां वेलां द्रक्ष्यथ
छादयन्त इवाम्बरम् । (वानराः)	वानराः । ३३, २५.
३०, १५.	निर्मलादर्शनिर्मलः । (समुद्रः)
ते गतिञ्चा गतिं ज्ञात्वा । ३०, १६.	३३, ३०.
ते पदं विष्णुना कान्तम् । ३०, १८.	उत्थितः सागरं भित्त्वा वयस्यश्चन्द्र-
वानरो वानरान् सर्वान् । ३०, १९.	सूर्ययोः । (गिरिः) ३३, ३६.
तसहेमसमामासः । (वानराः)	भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलि-
३०, २१.	खञ्जिव । (गिरिः) ३३, ३७.
सिंहकेसरवर्चसाम् । (वानराणाम्)	तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यद्
३०, २३.	दिवाकरः । श्वेनं राजनकूपं च
अङ्गारशिखराभाणां भाष्माणां	सेवते यन्निशाकरः ॥ (द्वीपस्य गिरेः)
मीमकर्मणाम् । (वानराणाम्)	३३, ३८.
३०, २५.	रक्तचन्दनक्षरक्ता मणित्रिमुम-
रुचन्तां च दिवाकरम् । (वानराः)	शर्करा । देवविचरिता पुण्या
३०, २७.	पवित्रेव सरस्वती ॥ (मञ्जना सरित्)
दिचक्षुमिव पावकम् । (काकुत्स्थम्)	३३, ४८.
३१, ९.	शिलातलविनिष्पिष्टाः क्रीडन्तीव
धर्मात्मा धर्मवत्सलः । ३१, १३.	महोर्मयः । ३३, ५९.
लक्ष्मणं शुभलक्षणम् । ३१, १८.	अमिनबलपराक्रमा मबन्तो
महेन्द्रसमधिकमाः । (हरयः)	गुणविपुलेषु कुलेषु च प्रसूताः ।
३१, ३६.	मनुजर्पातसुतां यया लभस्व
मणिनिमोदकम् । (नदम्) ३२ १४.	तद्विगुणं पुरुषार्थमारमध्यम् ॥
मुक्तामणिनिमोदकम् । (सागरम्)	३३, ७४.
३२, ३५.	अनिबल बलमाभितस्तबाहं तव

मतिविक्रमपौरुषस्य कालः ।

३३, ७५.

वायुवेगसमाजुषे । (हरीन्)

४४, १.

सुग्रीवस्य च सन्देशः सिद्धिं
कथयतीव मे । ३४, १२.

गताम्बुदे व्योम्नि विशुद्धमण्डलः
शशीव नक्षत्रगणेः समावृतः ।

(हनुमान्) ३४, १६.

तोयदस्त्रानां स्वनाः । (मानङ्गाः)

३५, १६.

शैलमुल्लिखन्मिवाङ्गुरम् । ३५, ४१

नरुणादित्यवर्णानि । (गिरि-
सहस्राणि) ३५, ४८.

तप्तकाञ्चनवर्णानि लोहिनाकसम-
प्रभम् । (अस्नपर्वतम्) ३५, ६२.

तेजसोत्तमतेजसः । (वानराः)

३५, ६३.

मवान् गुह्यं भृशुरः पिता यथा ।

३५, ७९.

द्रुमकण्डमण्डितां । (प्रतीचीं विशम्)

३५, ८१.

सालैस्तालेस्तमालैश्च । ३६, १८.

मुकावेहूर्यवालुका । (नलिनी)

३६, ३२.

प्रदीप्तमिव पावकम् । (शैलम्)

३६, ४२.

लोहितोदा महावेगा केशमञ्जादि-

वालुका, (नदी) । ३६, ६९.

शलमा इव संक्राद्य मेदिनीम्
(वानराः) । ३७, १२.

नदा ह रुधिरं दृष्ट्वा भ्रातृशोक-
विषादितः । ३७, १९.

महर्षिः परमामर्षी । ३८, ११.

मीमंस्त्विनं शैलमिवाग्रतः । (असुरम्)

३८, १८.

असुरो न्यपतद् भूमौ पर्यस्त इव
पर्वतः । ३८, २१.

गजो गवाक्षो गवयः । ४१, ४.

ज्वलन्तामिव तेजसा । (तापसीम्)

४१, ३४.

शोकमहार्णवे । ४३, १०.

लनापादपसंलब्धं महदास्यमिव
क्षिते । ४३, ११.

तारेये ताराधिपतिवर्चसि । ४६, १.

शशिनं शुक्लपद्मादीं वर्धमान-
मिव धिया । (अङ्गदम्) । ४६, ४.

भृशं नदद्भिर्जलदैः । (बोष्णगे) (वानरः)

४७, २३.

उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा सहृद इदम-
ब्रवीत् । ४८, ४.

देहमुत्सृज्य यास्यामः । (ते वयम्)

प्रतिभयमिवापगाः । ४८, २८.

अकारणरिपुर्जातो विधिरेवाय

कारणम् । ३६, ९.

तां वयं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्य-
प्रभामिव । (सीताम्) । ४६, १०.

सूर्यप्रभेव शैलाग्रे । (सीता) ५०, १८.
असिते राक्षसे भाति महामेघे यथा
ताडित् । (सीता) ५०, १८.

नीलाम्बुदचयप्रभः । (कश्चिद्
राक्षसः) ५१, १६.

तमृक्षाः सुमरा व्याघ्राः सिंहा
नागाः सरीसृपाः । परिवार्याभि-
गच्छन्ति मातरं प्राणिनो यथा ॥

५२, १६.

नदीवेग इवागतः । (वाष्पवेगः)
५३, ३. ॥

आपगाः संप्रकाशन्ते तन्तुवत्
संचृताः क्षितौ । ५३, १३.

महानद्योपि दृश्यन्ते लाङ्गलस्य
गतिर्वथा । ५३, १४.

प्राकारा इव ते बभूवुः । (पर्वताः)
५३, १५.

उपलैरिव संलब्धां सुप्रख्यातैश्च
पर्वतैः । ५३, १८.

भास्करो भाति दृश्यमान इवाम्बरे ।
५३, २२.

अग्निराशिरिव भाति भास्करः ।
५३, २२.

पुण्यानि नापि वे सन्ति यच्च

मग्नोऽस्मि सागरे । आकाशे वा
मृतो नैव विपमे च शिलोच्चये ॥
५३, २७.

को हि मे जीवितेनार्थो विपक्ष-
स्याद्य पक्षिणः । ५३, २९.

गिरिप्रस्त्रवणं यथा (नेत्रजं वारि
विस्त्रजन् प्रारुदम्) । ५४, १.

मां निर्दहति शोकाग्निः शुष्कं
वनमिवानलः । ५४, २२.

धुनैस्तैस्तैः प्रशमयन्नाग्निं वारिघटैरिव
। ५४, २३.

धृत्या निहन्मि नहुः खं तमो दीप
इव ज्वलन् । ५४, २४.

सपुष्पाङ्कुरशाखाग्राः पतन्तीव
महीरुहाः । ५५, २९.

जगत्प्राकाशमाविश्य सुपर्ण इव
वेगितः । (सम्पातिः) ५५, ४२.

विनेदुः सिंहसङ्घवत् (वानराः)
५६, १.

प्रसुप्तमिव चान्यत्र कीडन्तमिव
चान्यतः । (पर्वतम्) ५६, ५.

आकाशमिव दुष्पारम् । (सागरम्)
५६, ७.

मरुद्गणैः परिप्लुतो वृषशङ्खुरिषाम्बरे ।
(भङ्गवः) ५६, १०.

वासवं परिवार्येव बाहिनी मक्तां
यथा । सा वानराणां तु बभूवुः परि-

वार्याङ्गदं बभौ ॥ ५६, ११.

बालं क्रुद्ध इवोरगः । (विवादः
स्वाक्षयतिः) ५६, १३.

वानवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा
क्षयम्भुवः । विक्रम्य सहसा हस्ता-
वमृतं स हहानयेत् ॥ ५६, ३०.

चन्द्रादपि हरेल्लक्ष्मीं तेजो वा
रविमण्डलात् । विक्रमो य इतो
लङ्घनं गत्वा तु पुनराव्रजेत् ॥

५६, ३१.

कुञ्जं मृत्युमित्रपरम । (बलिपुत्रम्)

५६, ६१.

पक्षिराज इवोत्तमः । (हनुमान्)

५७, ३३.

पञ्चान्यमिव भूतानि लोकस्तमनु-
जीवन्ति । ५७, ३६.

विक्रमस्व महाभाग विष्णुस्त्रीन्
विक्रमानिष । ५७, ४४.

कपिभिः स्तूयमानस्य तदा बलवतो
बलम् । प्रवृद्धं हृष्टमनसः पर्वणीष
महोदधेः । (हनुमतः) ५८, ३.

आत्मस्थेन तु तोयेन वर्धते सागरो
यथा । तथात्मस्थेन वीर्येण प्रवृद्धः
कपिकुञ्जरः ॥ ५८, ४.

यथा चन्द्रमसो वृद्ध्या वर्धते
सागरोन्मसा । वृद्धे स्तूयमानस्य
तथा वीर्ये हृष्टमतः ॥ ५८, ५.

यथा विजृम्भते सिंहो विबुद्धो
गिरिगह्वरे । मातनस्यौरसः पुत्रस्तथा
समुपजृम्भितः ॥ ५८, ६.

अशोभत मुक्तं तस्य विधूम इव
पावकः । ५८, ७.

उल्लिखन्तामिषाम्बरम् । (मेरुगिरिम्)
५८, ३९.

सागरं क्षोभयिष्यामि दारयिष्यामि
मेदिनीम् । पर्वतान् पातयिष्यामि
प्लवमानः प्लवङ्गमाः ॥ ५८, ४६.

मविष्यति हि मे पन्था वायोः
पन्था इवाम्बरे । ५८, ४८.

नभ आहत्य बाहुभ्यां प्रसमान-
मिषाम्बरम् । (माम्) ५८, ५०.

विघ्नमिष्यामि जीमूतान् कम्प-
यिष्यामि पर्वतान् । सागरं क्षोभ-
यिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥
५८, ५१.

आनयिष्यामि वेदेहीं रामस्य
महिषीं प्रियाम् । प्रमत्त भुजगं
भीमं गरुमान् सागराद् यथा ॥
५८, ५३.

विहरिष्यामि वेगेन नानानकसमा-
कुलम् । वितस्य गरुडः पक्षौ
हरन्निव महोरगम् ॥ ५८, ५४.
सहसा निष्पतिष्यामि घनाद्
विषुद्विषाम्बरे । ५८, ५८.

अभ्यनन्दत मानाहो मरुद्भिर्वासवो
 यथा । (हनुमान्) ५६, ११.
 चक्रुः प्रणामं मुदिताः शक्रस्येव
 मरुद्गणाः । (हनुमतः) ६०, ४.
 महद्भिरुच्छ्रितैः शृङ्गैरुल्लिखन्त-
 मिवाम्बरम् । (पर्वतम्) ६०, ९.
 व्यराजत कपिभेद्यो द्वितीयः पर्वतो
 यथा । ६०, १०.
 सतिष्ठन् पर्वतस्याग्रे बभौ वानर-
 पुंगवः । लाकानिव तदा विष्णुः
 क्रमिष्यन् विक्रमेस्त्रिभिः ॥ ६०, १२.
 मृगान् वित्रासयंश्चैव प्रवृद्ध इव
 कंसरी । (हनुमान्) ६०, १४.
 तिष्ठन् कपिवरः भ्रामान् हृदे नाग
 इवाबभौ । ६०, १७.
 ततोऽभ्यावबुधे दक्षः दक्षिणो
 दक्षिणां दिशम् । ६१, १.
 प्लवगः प्लवगैर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः ।
 ६१, २.
 बुधे रामबुधार्थं समुद्र इव
 पर्वणि । ६१, २.
 स च चालाचलश्चानु मुहूर्त्तं कपि-
 पीडितः । बने सिंहपरामृष्टो
 मदोन्मत्त इव द्विपः ॥ ६१, ५.
 निश्वसद्भिस्ततः सर्पैः सपताक
 इवाबभौ । (पर्वतः) ६१, १०.
 जलधाराः प्रसुखाव मदराजीरिव

द्विपः । (पर्वतः) ६१, १५.
 मुकाजालैरिव बभौ । (गिरिः)
 ६१, १७.
 प्रवृत्त इव पर्वतः । (हनुमान्)
 ६१, १८.
 कुसुमेन सुकान्तिना सन्तः संवृतः
 शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ।
 ६१, २०.
 व्युतः सार्यादिवाध्वगः । (पर्वतः)
 ६१, २२.
 मिद्यतेऽयं गिरिर्वैरिति मत्वा
 मनस्विनः । तस्मा विद्याधराश्चैव-
 मुत्पेतुः पतंगैः सह ॥ ६१, २८.
 समुद्रम्य परं पारं बुध्वापं प्राप्तु-
 मिच्छन्ति । ६१, ३६.
 ननाद सुमहानादं सुमहानिब
 तोयदः । (हनुमान्) ६१, ३८.
 अनुरूपं च वृत्तं च लाङ्गुलं लोम-
 मिक्षितम् । उत्पतिष्यन् स चिक्षेप
 पक्षिराज इवोरगम् ॥ (हनुमान्)
 ६१, ४०.
 तस्य लाङ्गुलमाविद्धमतिवीर्यस्य
 पृष्ठतः । दृष्टो गदहेनेव धूयमानो
 महोरगः ॥ ६१, ४१.
 ऊरुवेगोद्धृता वृक्षा मुहूर्त्तं कपि-
 मन्वयुः । प्रस्थितं दीर्घमध्वानं
 सबन्धुमिव बान्धवाः ॥ ६१, ५०.

अनुजग्मुर्हनुमन् पौरा इव मही-
 पतिम् । (वृक्षाः) ६१, ५१.
 स नानाकुसुमैः कीर्णः कपिः कुङ्कु-
 मलकोमलैः । शुशुमे मेरुसंकाशः
 लघोर्तेरिव पर्वतः ॥ ६१, ५४.
 विमुक्तास्तस्य वेगेन मुकुपुष्पाश्च
 ते व्रुमाः । अवतीर्यन्त सलिले
 निवृत्ताः सुहृदो यथा । ६१, ५५.
 पुष्पौघेनानुबन्धेन नानावर्णेन
 श्वानरः । बभौ मेष इवोच्चत्वे सेन्द्र-
 चापतडिद्रुणः । (हनुमान्) ६१, ५७.
 नाराभिरभिरामामी रुचिराभि-
 रिषाम्बरम् । तस्य वायुद्वजैः पुण्यैः
 शरीरं शुशुमे वृतम् ॥ ६१, ६०.
 तस्याम्बरगतौ बाहू शुशुभाते
 प्रसारितौ । पर्वतादभिनिष्कान्तौ
 पञ्चास्याविव पद्मगौ ॥ ६१, ६१.
 विभिन्दन्निव चाकाशं दृढशो स
 महाकपिः । पिबन्निव बभौ चायं
 सोर्मिज्जालं महार्णवम् ॥ ६१, ६२.
 तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुवेगानु-
 सारिणः । नयने विप्रकाशते पर्व-
 तस्थाविबानलौ ॥ ६१, ६३.
 पिङ्गे पिङ्गाक्षमुष्यस्य चक्षुषो
 परिमण्डले । बृहती संप्रकाशते
 शनैश्चरुचाविव ॥ ६१, ६४.
 यथा नमसि लम्बायाः (सन्ध्यया)

ताम्रं सूर्यस्य मण्डलम् । मुक्तं
 नासिकया तस्य नम्रया ताम्रया
 बभौ ॥ ६१, ६५.
 लाङ्गूलं सहसाऽऽविष्टं प्लवमानस्य
 शोभते । अम्बरे वायुपुत्रस्य
 शक्रध्वज इवोच्छ्रितः । ६१, ६६.
 लाङ्गूलचक्रेण महान् शुक्रदंष्ट्रो हि
 वानरः । व्यरोचत महाप्राज्ञः
 परिवेशीव भास्करः ॥ ६१, ६७.
 स्फिग्देशेनातिनाम्नेन रराज स
 महाकपिः । महता दारित्तेनेव
 गिरिगैरिकधानुना ॥ ६१, ६८.
 कक्षान्नरगतो वायुर्जीमूत इव
 गर्जनि । ६१, ६९.
 पतत्पतङ्गसंघातैर्ज्यायतः शुशुमे
 कपिः । प्रवृद्ध इव मानङ्गः
 कक्षया लम्बमानया ॥ ६१, ७१.
 उपरिष्ठाच्छरीरस्य छायाया लम्ब
 मानया । सागरेऽन्तः समाविष्टः स
 कपिर्नौरिवाभवत् ॥ ६१, ७२.
 देशस्तस्याङ्गवातेन सोन्माद् इव
 लस्यते । ६१, ७३.
 प्लवमानं समालस्य भुजगाः साग-
 रालयाः । व्योम्नि तं हरिशार्दूलं
 सुपर्णमिव मेनिरे ॥ ६१, ७४.
 तरङ्गान् गणयन्निव । (हनुमान्)
 ६१, ७८.

शारदाभ्रमिवाततम् । (जलम्)

६१, ७९.

छाया बानरसिंहस्य जले चारुतरा-
भवत् । श्वेताभ्रघनराजीव वायु-
पुत्रानुगामिनी ॥ ६१, ८१.

शुशुमे स महातेजा महाकायो
महाकपिः । वायुमार्गे निरालम्बे
पक्षवानिव पर्वतः ॥ ६१, ८२.

तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत
इषार्णवः । ६१ ८३.

आपाते पक्षिसङ्घानां पक्षिराज
इवाव्रजत् । हनुमान् मेघजालानि
प्राकर्षन् मारुतो यथा ॥ ६१, ८४.

प्रविशन्नज्जालानि निपतन् च पुनः
पुनः । प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा
इव लक्ष्यते । (हनुमान्) ६१, ८५.

चामीकर इवामाति । (हनुमान्)
६१, १०३.

स सागरजलं मित्रा बभूवाम्यु-
त्थितस्तदा । यथा जलचरं मित्रा
दीप्तरश्मिद् दिवाकरः ॥ ६१, १०५.

तस्य जाम्बूनदैः शृङ्गैः पर्वतस्य
समुत्थितैः । आकाशं शस्त्र-
संकाशमभवत्काञ्चनप्रभम् ॥

६१, १०९.

जातरूपमयैः शृङ्गैर्जात्रमानैः स्वय-
म्भ्रमैः । आदित्यशतसंकाशैः सो

ऽभवद्गिरिसत्तमः ॥ ६१, ११०.

तरसा छादयामास जीमूत इव

मारुतिः । (पर्वतम्) ६१, ११२.

दृष्ट्वा तस्योरुवेगं च जहृषे च
च ननम् च । ६१, ११३.

मान्यो हि मम मारुतः । ६१, १३५.

त्वरं च त्वरिते कार्ये । ६१, १३९.

जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो
यथा । (हनुमान्) ६२, २.

भक्ष्यभूतः प्रविष्टस्त्वमीश्वरैर्वा-
नरैश्च । ६२, १८.

स संक्षिप्यात्मनः कायं जीमूत

इव मारुतिः । तस्मिन् मुहुर्लक्षं

हनुमान् बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥

६२, ३३.

तं दृष्ट्वा वदन्तमुक्तं चन्द्रं राहु-
मुष्वादिषु । ६२, ३५.

जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो
यथा । (हनुमान्) ६२, ३९.

प्रविशन्नज्जालानि निपतन् च
पुनः पुनः । प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च
चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥ (हनुमान्)

६२, ४९.

समाक्षितोऽस्मि सहसा निरुद्ध

इव पर्वतः । प्रतिक्षोभेन बातेन

महापोत इषार्णवे ॥ ६२, ५३.

प्राशर्षत महाकायः प्राबुधैव

बलाहकः । (हनुमान्) ६२, ५६.
 कपिर्गात्राणि संक्षिप्य मर्माणि च
 महाकपिः । (मुत्ते तस्याः निपगत) ६२, ५८.
 प्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णपर्वणि
 राहुणा । (हनुमन्) ६२, ५९.
 सागरं सागरानूपे सागरानूप-
 जाम्बुमान् । सागरस्य च पत्नीनां
 मुक्षान्यामविलोकयन् ॥ ६२, ७३.
 स महामेघमकुलगं समीक्ष्यात्मान-
 मात्मना । विनिरुद्धमिवाकाशं
 चकार मनिमान् मनिम ॥ ६२, ७५.

पुनः प्रकृतिमापेदे बीतमोह इवा-
 त्मवान् । (हनुमान्) ६२, ७७.
 हरिः प्रकृतिमापेदे हरिर्विकान्त-
 वानिव । (हनुमान्) ६२, ७८.

स चारुनानाविधरूपधारं
 पारं समासाद्य समुद्रतीरम् ।
 परैरशस्यप्रतिपन्नरूपः

समीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ॥

६२, ७९.

इदं लङ्काममरावती यथा ।

६२, ८३.

अर्षिप्रयोगसंग्रहः ।

लिप्तयः	१, २३.	गृह्य	४, ३१.
गृह्य	२, १२.	द्वियन्ती	४, ३७.
अभिभाष्यन्ती	२, २१.	यमसादनम्	४, ४०.
अभिभाषयः	२, २१.	माह्वयन् (युधि)	७, २५.
भाषयः	२, २१.	अभ्यवाद्यम्	७, ४४.
संगमिष्यति	२, २४.	अहं प्रसादयां चक्रे	७, ४६.
बिद्धि (युवाम्)	२, २४.	मार्गमानस्य मे	७, ६०.
चिन्तयानस्य	३, १२.	व्यवतिष्ठत	८, ३३.
कृतकृत्यवान्	३, २८.	व्यपोषयामास	८, ३४.
प्रतिमन्वज्ज	४, ६.	इच्छते	८, ४०.
अमिदीक्षन्ती	४, १७.	त्यज्य	८, ४१.
रोदमाना	४, २२.	सर्वास्त्रविभुषम्	८, ६१.
आनयिष्यामि	४, २३.	आह्वय (संयुगे)	८, ६८.

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं (रामं) उभौ	रुदन्ती	१५, ३०.	
तौ नरवानरौ । जग्मतुः सहितौ	हताः स्मैकेषुणा सर्वाः	१५, ३५.	
सर्वैर्वानरैर्वनगोचरैः ॥ ८, ७१.	धस्यते	१५, ३९.	
वदस्व	८, १३.	अभिनन्दसे	१५, ५३.
निवर्तन्ति	८, १९.	शोचते	१५, ५७.
चेष्टन्ति	८, २१.	व्यवस्थयती	१५, ६१.
अभ्यवादयत्	८, २२.	कुप्यन्ते	१६, ८.
म्यतिष्ठन्	८, २६.	न निवर्त्तितुमिच्छन्ति (सुतम्)	
प्रमार्जिष्ये	८, ३४.		१६, ९.
गर्हेत्	८, ३६.	अवनारयत्	१६, १२.
वर्ततः	८, ३८.	अपहृयती	१६, १६.
अम्बुजः	१०, ४.	परितप्यन्तीम्	१६, २२.
सहसा ते विनिर्गन्तुं मम बुध्या		संतप्यन्ति	१६, ३०.
न रोचते ।	१०, ८.	रक्षेत्	१६, ४०.
आह्वयति (संयुगे)	१०, ९.	मुक्ताञ्जुसञ्चारः	१६, ४७.
प्रव्रज्य	११, ३.	ऋभ्रवानरराजनि	१६, ४८.
वेकुम मामर्हति	१३, ९.	तस्य माला च वेदञ्च मर्मघाती	
प्रतियुष्यामि	१३, ११.	शरस्तथाः त्रिघेव पानिता लक्ष्म्याः	
राजहा	१३, १५.	पानितस्याप्यशोभयन् ।	१६, ५२.
सेवन्ति	१३, १८.	सोद्विग्नः	१६, ५५.
पतिना	१३, १९.	चरन्ति (वयमस्ये च)	१६, ६६.
जातः (दशरथेन)	१३, २०.	वर्तन्ति	१६, ७०.
पश्येथाः	१३, २२.	नश्यमानमनोबुद्धिः	१६, ८५.
सुग्रीवप्रियकामेन	१३, २४.	महात्मनः शर्म न लेभिरे	
मन्त्रयन्	१४, ८.		१६, १२३.
जीवपुत्रा	१५, ११.	निरीक्षणी	१६, १२४.
अवतिष्ठन्तम्	१५, २४.	जीवितप्राणहातिन्	१७, १९.

गमिष्यसे	१७, ४०.	अन्तरेणाञ्जलिं कृत्वा राघवस्य	
प्रज्जल	१७, ४१.	प्रसादने	२५, १८.
पुण्यकृतांश्च	१७, ४१.	प्रासादपङ्क्तयः (ददर्श)	२६, ९.
इक्षसि	१८, २१.	ददर्श गिरिनद्यः	२६, १०.
विधवाः कृताः स्म	१८, २२.	देवतायतनांश्चैव	२६, ११.
बिलपनी	१८, २७.	उत्पतन्तं समुत्पेतुस्तु (उत्थानेऽर्थे)	
प्रतस्थुः	१८, २.		२६, ३८.
सुग्रीवः प्रकृतिः सर्वा हनुमान्		पूर्वं कृतार्थो गमस्य	२७, १५.
सहरीश्वरः । भ्रातुरन्तःपुरं रम्यं		प्रसज्येद	२७, २१.
प्रविशेश महाबलः ॥	१८, २१.	यमसादनम्	२७, २६.
अहंसे	२०, १६.	प्रभुमपि चाप्रजवन्मयामि बाणैः ।	
प्रतिबोधये (वीर्यम्)	२०, २१.		२७, २८.
निरुद्धः	२१, १८.	धर्मज्ञस्य त्वत्सकाशात् नाबं	
साम्बरजाः	२१, २९.	परुषमर्हति ।	२८, १२.
जम्बुकलम्	२१, ३१.	समन्वेष्टति सीतया राघवम् ।	
जम्बुद्वीपाणां	२१, ३२.		२८, १९.
बलाकमालाः	२१, ३५.	रामोऽयं सीतया राजयिष्यति ।	
सज्जते	२२, १९.		२८, २०.
सज्जते	२२, १९.	प्रथमभवस्य विशङ्किताः स्म सर्वाः	
पश्यन्ती मामपश्यती	२३, १६.		२८, ३२.
मा बालिपथमन्वगाः	२३, ३३.	वधिष्यति	२८, ७.
सह काम्तायाः	२४, १८.	धनुर्विस्फारयाणस्य	२८, ९.
अचिन्त्य	२४, २३.	संप्रतस्थुः	३०, २०.
स शुशुबे	२४, ४६.	सञ्जोदयित्वा	३०, ३४.
प्रसादयित्वा	२४, ४७.	माहवे	३१, ८.
तस्य भीताः	२४, ५०.	गच्छेत	३१, १०.
स्मरन्त्य	२४, ५३.	गच्छन्त्य	३१, १५.

कान्तारवनदुर्गणामभितः	३१, ३३.	परिमाणेष्वम	३६, ८.
		यथा लभत मैथिली (यूयं)	३६, ११.
आनयिष्यन्ति	३१, ३७.		
स्वकृतार्थः	३२, ७.	इमानि वेशदुर्गाणि	३६, १३.
मार्गेष्वम	३२, १२; ३३, ९;	निस्तमोरजाः (ते)	३६, ५९.
	३३, ५२; ३५, ५;	पूरयन् (नदी)	३६, ६७.
	३५, २४; ४३, ७.	तस्मिन् (नद्याम्)	३६, ७१.
मागमाणेः	३२, १७.	तर्तुम्	३६, ८०.
कूप्यतां (भूतानाम्)	३२, ४१.	शीघ्रः	३६, ८१.
संचार्य गाम्	३२, ६०.	प्लवन्तः	३७, २.
दुस्तारा (नदी)	३३, २३.	आनयिष्यामि	३७, ५.
अभिगच्छतीमे	३३, २४.	निराशो भ्रान्तृर्जाविनात्	३७, २१.
गच्छेष्वम	३५, ९.	अन्वशासत्	३८, ६.
कान्तारगिरयः (मृगयष्वम)		शीघ्रेण	३८, १०.
	३५, १०.	समागच्छन्	३८, १४.
सागरकाननाः (वेशाः)	३५, २६.	प्लवगाः सर्वे सुषेणप्रमुखा ब्रुवन्	३८, २०.
तत् सर्वमनुवर्ततां वः	३५, ३२.		
अयस्मयम्	३५, ३४.	अन्वेषमाणाः	३८, ४.
अेषष्यञ्च प्रकाशन्ते	३५, ४९.	मेनव्यं तस्य क्षुरस्य रामस्य च	
दिवा रात्रं च काञ्चनाः	३५, ५१.	महात्मनः	४०, ९.
आदित्यमुपतिष्ठन्ति	३५, ५४.	मार्गामहे	४०, १४.
दशतानि	३५, ५५.	अपश्यन्	४०, १९.
आश्रमो ह्यमितो मेरोः	३५, ५८.	मार्गमाणाः	४१, २.
मैथिलीं प्रति प्रवृत्तिः प्रहृष्यः		प्राविशन्	४१, २.
	३५, ५९.	अमार्गत	४१, ३.
भवन्तः परिमार्गन्ताम्	३५, ७३.	अपश्यमानाः	४१, ७.
मार्गस्थ	३६, ६.	पद्याः	४२, ८.

वञ्जयानः	४२, १४.	प्रेषयत्	४८, २६.
तर्पिता विविधैर्मूलेः फलेः	४२, २६.	(सोता) कारणे त्यक्ता पतदास्था-	
अधिगच्छाम वैदेहीं	४३, ८.	तुमर्हय	४८, ४०.
चरन्त्याश्च इमं धर्मं	४३, १९.	इच्छेयमस्माद् गिर्यग्राद् भवन्नि-	
जानीम	४४, ४.	रवनास्तुम्	४८, ४१.
नहि निष्कामितुं शक्यं चक्षुषि		तेन प्रेषिताः स्म	४६, २१.
ह्यनिमीलिते	४४, १३.	आदित्यमनुचाप्येतं (आवाम्)	
सुकुमाराङ्गुलेः करैः	४४, १४.		४०, ५.
अवगच्छन्त ते	४५, ३.	तरब्धं	४०, २५.
विबोचन्त्यं प्लवङ्गमाः	४५, ९.	उपक्रमेत्	४१, २३.
वधिष्यति	४५, १९.	यतेयु.	४१, ३१.
क्षमन्ति	४५, २०.	दाहदग्धपरीताङ्गः	४२, ४.
प्रविशाम विलं	४५, २२.	उग्रनपा भवत्	४२, ८.
संभृत्य वाक्यं हि तदाङ्गदस्य		उपाक्रमम्	४२, १०.
	४५, २६.	दग्धपक्षतनूरुहः	४२, १०.
हम्येम	४५, २६.	अपृच्छन्	४२, १७.
संशयिताः स्म सर्वे	४५, २६.	अग्रहीतां	४२, २०.
ततोऽभीषयदङ्गदम्	४६, ८.	जिज्ञासन्तौ	४३, ९.
प्रसहिष्यन्ति	४६, १०.	पराक्रमन्	४३, २५.
दुःखोऽयम्	४६, २५.	अर्थक्षम्	४३, २६.
अपराधं भवेत्	४६, २५.	काष्ठलोहसर्पिणः (मे)	४३, २९.
पर्यङ्कणीत	४७, ३.	प्रलुभिता	४४, ८.
विश्वसेत्	४७, ७.	त्यह्ये	४४, १६.
आदिष्ये	४८, ६.	विसर्पित्वा	४४, १९.
(वयं) पश्याम मैथिलीम्	४८, १३.	प्रतीक्षामि	४४, २०.
प्रशासन्तम्	४८, २४.	महदर्पणम् (दहशुः)	४६, ३.
		जलराशीन् समुत्क्षिपन् अर्णवं	

दृश्यः	५६, ५.	प्रकमता	६१, ६.
कथं कार्यमिति ब्रुवन् (वानराः)		शामितं विषम्	६१, १३.
	५६, ७.	वीक्षाञ्जकुः	६१, ३३.
स्वपथं	५६, १७.	अवतीर्यस्त	६१, ५५.
ब्रुवथं	५६, २०.	मुखं नासिकया तस्य नक्षत्राताम्रया	
हिंसामि	५७, १६.	बभौ । यया नभसि सम्भ्याया-	
रुद	५७, ३०.	स्ताम्रं सूर्यस्य मण्डलम्	६१, ६५.
श्रुचिबुतम्	५८, १४.	तताष (तम्)	६१, ८८.
गृह्य	५८, ३२.	उपचक्रमुः	६१, ९०.
तं दृष्ट्वा पवमस्तिवति वानराः ।		अवसीदितुम्	६१, ९३.
	५८, २५.	विभ्राम्येत	६१, ९४.
अम्बतिकान्तुमुत्सहे	५८, ४०.	उपेप्यति	६१, ९९.
प्रसमानं	५८, ५०.	विभ्रमेत	६१, १०२.
विधमिष्यामि जीमूतान्	५८, ५१.	जाम्बूनदैः शृङ्गैः	६१, १०९.
मानयिष्यामि	५८, ५३; ६०, २३.	जट्टये	६१, ११३.
श्रुते सुपर्णराजानं मारुतं वा		विधम (त्वम्)	६१, ११५.
महाजवम् । न तद् भूतं प्रपश्यामि		कृतोत्साहं (सः)	६१, १४३.
यो मां प्लुतमनुप्लवेत् ॥	५८, ५७.	कर्मतो (हनूमतः)	६२, ८.
क्रमेयम्	५८, ६१.	इच्छामहे	६२, १५.
क्रम (त्वम्)	५६, २.	गमिष्ये	६२, ३५.
क्रमतः (तव)	५६, ६.	प्लवनां वर	६२, ६६.
प्रक्रम (त्वम्)	५६, ८.	वनराजोन् वदशै	६२, ६९.
अभ्यनन्दत	५६, ११.	दृष्टिरभ्याणि (सूक्ष्मकाञ्चनवालुकाः)	
प्लवतो मम	६०, १.		६२, ७४.
राक्षसराजानं	६०, २३.	परैरशक्यप्रतिपन्नरूपः	६२, ७९.
लङ्कनमभिमुखाः	६१, ४.		

१३—छन्दोवैषम्ययुक्तपद्यांश-संग्रहः ।

तथेति कृत्वा वचनं तु तस्य
 कपेः सुमीतस्य बुरासदस्य ।
 महानुभाषो हनुमान् ययौ तदा
 महाबलौ यत्र तु रामलक्ष्मणौ ॥
 १, २६.
 वचो विज्ञाय हनुमान् २, १.
 यदृच्छया भूमितलम् २, ११.
 निभ्वसन्तौ वरभुजौ २, ११.
 एवमुक्त्वा तु हनुमान् २, २६.
 कार्येणावामिह येन प्रयातौ
 द्रष्टुं राजानं सुमनं वानरेन्द्रम् ।
 तस्याप्येतल्लक्ष्मणो वेत्ति तत्त्वं
 न त्वाक्षर्यं पश्य कालस्य मार्गम् ।
 २, ३०.
 ततः प्रहृष्टो हनुमान् ३, १.
 इत्येषमुक्त्वा हनुमान् ३, २१.
 इदं तर्ह्यं मम वचस्तदेव हि
 रघुमित्र । ४, २४.
 इदि कृत्वा सुबहुशः ४, ३३.
 मम वयिनतमा हता वनान्ताद्
 रजनिचरेण विमध्य येन सा ।
 कथय मम रिपुं त्वमद्य शीघ्रं
 प्लवग नवामि यमस्य सादनम् ॥
 ४, ४०.
 तस्यैकां पर्णबहुलाम् २, ११.

मसंशयं प्रज्वलितैः ६, २२.
 स युद्धतृष्णातृषितः ६, ३४.
 ययोहिहं हिमवता जगाम तच्च-
 कार च । ६, ३५.
 उद्धर्तुमेतद् बाली वा ६, ३७.
 ततः प्रहृष्टवदनः । ७, १९.
 रोषगात्रेण तु मया ७, ५७.
 यथा हि लोकस्य खराखरस्य
 दिवाकरो भाति हि रश्मिमाली ।
 यथा च सर्वेषु मृगेषु केसरी
 तथा नृपेषु त्वमुदारविक्रमः ॥
 ७, ७७.
 खरं त्यक्ताक्षरपदम् ८, २४.
 शक्यसि तं हि बालिनम् ८, ४४.
 इमं मुहूर्त्तं तु मया ८, ९४.
 स भ्राजमानो वपुषा ८, ९९.
 रम्यैरन्विष्यन्तो याम्नि ९, ७.
 मेघसंघातसदृशः ९, १३.
 शुभावाप्तः पुरगतो १०, १.
 धैर्यमालम्ब्य धृतिमान् १०, ७.
 ततः क्षमो न विरोधः १०, १८.
 स चाम्रतारागहनं ११, १३.
 त्वयाऽदृश्येन तु रणे १३, २३.
 ये त्वङ्गदस्यानुचराः १५, ६.
 शिरश्चोरश्च बाहू च दुःखेन समा-

निघ्नती	१५, १९.	सञ्जीमबन्तु मूषगाः	१८, ७.
प्रसुप्तमिव सोपेय आर्यपुत्रेति		क्रोशन्त्यस्तत्रानुययुः	१८, १५.
वादिनी	१५, २६.	चितां चक्रुः सुबहवो	१८, १८.
तव स्मरन्त्या हसितं संलापं च		कयमीप्या न कुरुषे	१८, २४.
शुचिस्मितम् ।	१५, ३८.	विसर्जयेतान् मूषगान्	१८, २५.
वनेषु पुष्पगन्धिषु	१५, ३९.	उत्थापयन्ति स्म तदा	१८, २७.
उन्नाम्य वक्रं विमलं	१५, ४९.	एवमुक्तो हनुमता	१८, ९.
कस्मादेवं विलपन्तीम्	१५, ५३.	जयेत्युचुर्निपतिताः	१८, २०.
वसुधासकनयनो	१६, २१.	अभ्यषिञ्चन् सुबलिनम्	१८, २२.
ममाप्यवश्यं मरणं पश्चादपि भवि-		शुक्ले च बालम्यजने	१८, २३.
ष्यति ।	१६, २६.	आजग्मुस्तत्र सहिताः	१८, २७.
त्वां राम शप्तुं शक्तास्मि पतिव्रत-		मन्त्रपूतेन हविषा	१८, २९.
गुणाभयात् ।	१६, ३८.	प्रणदन्निभ कपिभिः	१८, ३४.
इत्येवमुक्त्वा विरतं	१६, ६९.	शास्त्रद्वयेन विधिना	१८, ३५.
सुग्रीव दोषेण न मां	१६, ८७.	प्रसन्नाः स्वादुसलिलाः	२०, ६.
मम प्राणात् प्रियतरं	१६, ९५.	विक्रमेष्वप्रतिहनं	२०, २४.
औत्पातिके च विविचे	१६, १००.	इमास्ता ममयवनाम्	२१, ९.
स्यादधर्मो ह्यकरणात्	१६, १०२.	अनुलिप्ता इव घनैः	२१, ९.
दत्ता महेन्द्रेण मम	१६, १११.	मेका नु वचोदकप्रोक्षितेषु	२१, २२.
शेषे त्वं विषमे कृच्छ्रे अकृत्वा		तथा सीताधिगमने	२१, ४५.
वचनं मम ।	१७, २.	मित्राणां चैव समयस्तु	२२, ९.
तदेतच्छरशयनम्	१७, ९.	शरद्वृणसुदीपिता	२३, १७.
विशुद्धसत्त्वामिजन	१७, १२.	हतोऽग्रजं पश्यतु बालिनं मया	
अहमसारमिदं मन्ये इदं मे हृदयं		मतिहयाद् भ्राम्यसुषोषु सक्तः ।	
हृदम् ।	१७, १५.		२३, ३८.
गच्छत्यस्तं दिनकरे	१७, २४.	ततः सुग्रीवमवतं	२४, १२.
त्वदंशनामिकाक्षिणी	१७, ३६.	शैलशृङ्गाणि शतशः	२४, १४.

तान् गृहीतप्रहरणान् २४, १५.
 ततः सुग्रीवमवनं २४, १७.
 स्त्रियः सुग्रीवमवने ददर्श २४, २६.
 नानाविरागवसनाः २४, २७.
 तथेति कृत्वा वचनम् २४, ३५.
 तेन शब्देन महता २४, ४०.
 स दृश्यतां वा प्रतिविध्यतां वा
 क्षेमं भवता तद्विधेयम् ।

२४, ५१.

राजंस्तिष्ठाद्य समये २४, ५२.
 मित्रं त्वस्थानकुपितं २५, ६.
 दुःखं मम महत् २५, ८.
 भ्रातरं संप्रहितवान् २५, १२.
 प्राप्तमुद्योगसमयम् २५, १६.
 कृतापराधस्य हि ते २५, १८.
 कृतोपकारं स्मरता २५, २१.
 दिव्यमाल्याम्बरधरेः २६, ७.
 प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवाः २६, २२.
 दिव्यमाल्याम्बरधरम् २६, २७.
 अक्षरोमिः परिहृतम् २६, २९.
 शुद्धे तु बालभ्यजने २६, ३१.
 तं दृष्ट्वा तस्य ललितम् (विलासम्)

२६, ३२.

पञ्चाचरौहपुटकं २६, ३३.
 सकुचितभ्रूवङ्गमुक्ताम् २६, ३३.
 स क्रोधाद्रकनयनम् २६, ३३.
 मिथ्याप्रदत्तिनां कुरुते २७, ८.

तत् करिष्यति सौमित्रे इति मे
 मतिर्वीरहन् । २८, ४.

सस्वयुक्ता हि पुरुषाः २८, ११.

रामप्रियार्थं सुग्रीवः २८, १६.

निहन्तव्याः सुबहवः २८, २५.

सहायमात्रेण मया २८, ८.

मनःशिलाधातुगिरिं ३०, ७.

तान् समानय क्षिप्रं वै ३०, १०.

ये च प्रसक्ताः कामेषु ३०, १२.

तान् समुद्रेषु गिरिषु ३०, १९.

क्षीरोदबेलानिलयाः ३०, २६.

ते तु सर्वे हरिवराः ३०, ३४.

सञ्जोदयित्वा त्वरिताः ३०, ३४.

ततः प्रहर्षमगमत् ३०, ३८.

विसर्जयित्वा च हरीन् ३०, ४०.

रामं दिदृक्षुस्त्वरितं ३१, १.

प्राप्ता ये चेह बलिनः ३१, ४.

तारा प्रदत्ता दयिता ३१, ८.

तत् सम्प्रचार्य मनसा ३१, ११.

स लक्ष्मणं मीमबलं ३१, १६.

विसर्जयामास तदा ३१, १८.

केऽग्रेत्युवाच हरिपः ३१, १९.

वानराभ्याहुवंसत्र इमे स्मो वय-

मित्यथ । ३१, २०.

शुद्धेऽथ बालभ्यजनैः ३१, २४.

तं कालमेघप्रतिमं ३२, २८.

दिव्यगन्धः कुसुमितैः ३२, ३६.

तस्य कोटिदिव्यस्तम्भा ३२, ४६.
 दक्षिणस्यां दिशि यथा ३२, ५८.
 तमतिक्रम्य द्वीपं तु ३३, ३५.
 सा समूहौषधिवना सपर्वतवना-
 कुला । ३३, ४७.
 पौष्पी मालामिव कृताम् ३३, २६.
 तत्र गन्धर्वपतयः ३३, ५६.
 दर्शनेन जनकात्मजा ३४, १३.
 पुष्पागनागगहनं ३५, ७.
 स्वमेको बलवता ३५, ७०.
 योऽप्यथा स्यास्यति हरिः ३५, ७१.
 ततः सुषेणप्रमुखाः प्लवङ्गमाः
 सुग्रीवकाक्यं निपुणं निश्रम्य ।
 आमन्त्र्य सर्वे प्लवगाद्विपं तनो
 जग्मुर्विशं ते वरुणाधिपालिताम् ॥

३५, ८०.

चिन्तयामास मतिमान् ३६, १.
 दिशमेतां सुविपुलां ३६, ७.
 विदेहराजदुहितुः ३६, ८.
 समन्ताद् योजनशतम् ३६, २८.
 ततः प्रसन्नसलिला ३६, ४१.
 दीप्तं सप्तर्षिचरितम् ३६, ५७.
 तस्याः स्पृष्ट्वा तु सलिलं ३६, ८१.
 तां तथोन्मथ्य तरसा ३७, ४.
 किं वा भ्रमेण महता ३७, ५.
 योजनानां विष्टानिभिः ३७, ७.
 अबुद्धिर्वा नरपतिः ३७, ८.

एवमुक्त्वा तु हरयः ३७, ११.
 अशक्नुवन् निष्क्रमितुं ३७, २१.
 ततो ह मायां नगरीं ३७, २१.
 राज्यमादाय सुमहत् ३७, २२.
 व्यचिन्वंश्चात्र बहुलाः ३८, १३.
 सर्वे च सर्वदिवसान् ३८, १४.
 कृतं तु मासं समयं ३८, १६.
 संखित्य दिशं पूर्वा ३८, १७.
 उदारसस्वामिजनो हनूमान्
 स मैथिलीं ह्रास्यति वानरेन्द्रः ।
 दिशं तु तामेव हता तु मैथिली
 यामास्थितो वायुसुतो महात्मा

३८, २७.

अन्वेषमाणाश्च तदा ३८, ४.
 तेषां तत्रैव वसतां ३८, ६.
 सुगन्धयः प्रेक्षणीयाः ३८, १०.
 स वालिपुत्राभिहतो ३८, २१.
 ते शारदाम्प्रतिमं ४०, १७.
 विचिन्वन्तो हरिचराः ४०, १८.
 गजो गवाक्षो गवयः ४१, ४.
 बिट्ठादस्मात् तु सहसा ४१, १३.
 अचन्द्रसूर्य हरयः ४१, १६.
 नलिनीस्तत्र ददृशुः ४१, २४.
 ददृशुस्तत्र हरयः ४१, २६.
 पादपांसत्र ददृशुः ४१, २८.
 इदं प्रविष्टाः सहसा ४२, २.
 इदं धरण्यां विवरं ४२, ३.

भूयो वयं प्रप्ययिताः	४२, ४.	वनं प्रविष्टः स कथं	४८, ३८.
इमे जाम्बूनदमयाः (पादपाः)	४२, ७.	शोकाद् स्रष्टस्वरमपि	४६, १.
एवमुक्ता हनुमता	४२, १०.	एवं जटायुर्निहतः	४६, १३.
एवमेतच्च भवनं	४२, १६.	निर्दग्धपक्षः पतितः	४०, ९.
इदं रक्षामि भवनं	४२, १७.	आत्मानुरूपं वचनं	४०, १३.
अत्र प्रवेक्ष्याम इति	४३, १३.	निर्दग्धपक्षः क्लिष्टोऽहं	४०, १४.
इदं प्रविष्टाः सहसा	४३, १५.	सम्मान्य मां च विधिवत्	४०, १७.
कृत्स्नो मासः परिगतः	४४, ४.	नत्र सीता तु वसति	४१, ३०.
प्रीत्या जीवयितुमर्हसि	४४, ७.	वाङ्मनिष्यामपि सदा	४१, ३१.
मयस्य मायाविहितं	४४, ४.	निर्दग्धपक्षं संपाति	४०, ३७.
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुप्रोवः	४४, १०.	स्थिरविनयविशालचक्षुषः	
किं मे सुहृद्भिश्च समं	४४, १६.	सहशगजेन्द्रसमानवक्षसः ।	
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं	४४, १७.	कुलबलमनुरूपमात्मनः	
प्रधानभूताश्च वयं	४४, २०.	कुरुत न गर्हितमथ विक्रमञ्च	४१, ३८.
द्रष्टुं सेन्द्रा अपि देवताः	४४, २४.		
आपूर्यमाणं यशसा	४६, ४.	निवेदयामि स्म तदा	४३, ३.
आवभाषे दृढमतिः	४६, ६.	संपातिर्न मां भगवन्	४३, ५.
उपांशुदण्डेन हि मां	४७, ११.	पराक्रमन् रहिमदग्धः	४३, २५.
आरोग्यपूर्वं कुशलं	४७, १५.	अथैक्षं तं निपतितं	४३, २६.
नयनेभ्यः प्रमुमुक्षुः	४७, १९.	ध्यात्वा मुहूर्त्तं भगवान्	४४, २.
मुकश्च सुप्रीवमयात्	४८, १४.	कस्मिन्निदृश्ये धर्मज्ञः	४४, ६.
चम्प्यः स गुग्गाधिपतिः	४८, १६.	सा तु कामैः प्रलुमिता	४४, ८.
यो राघवार्थे निहतः	४८, १७.	माख्येया राममहिषी	४४, १२.
यया समस्तं निहतं	४८, १९.	एतैश्चाम्यैश्च बहुभिः	४४, १७.
सत्यसन्धः क्षितिपतिः	४८, २०.	भूतेल्लैलैः प्रथमयन्	४४, २३.
यस्य रामस्य वसतः	४८, २१.	कृतं कार्यमित्युक्त्वन्	४४, २९.
कथं जटायुर्निहतः	४८, २४.	अथ एवमसमानविक्रमाक्षौ	

प्लवगवराः परिपूर्णमानसाः ।	स्तनौ च पीनौ सहितौ	५७, १३.
स्वरितमभिमुखा ययुर्दिशं	स तां भुजाम्यां पवनः	५७, १४.
जनकसुतापरिमार्गणोत्सुकाः	एकपक्षीजनमिदम्	५७, १५.
	ग्रहीतुकामः क्रोडार्थं	५७, १६.
	उपाजगाम त्वां हृष्टा	५७, २२.
	पेरावतस्कन्धगतं	५७, २३.
	प्रजापतिस्तु भगवान्	५७, २५.
	तद्वप्रमेयं वचनं	५७, २६.
	निर्देशीसह्या भर्ता	५७, ४३.
	संस्तूयमानो हनुमान्	५८, १.
	गनानृषोन् भीमबलः	५८, १५.
	प्रकीर्णकेशा तोयार्द्रा	५८, ३०.
	भवशस्त्रामभिगनः	५८, ३३.
	ऊरुवातेन महता	५८, ४३.
	मादित्यचन्द्रचरिते	५८, ५६.
	तव कन्द्याणरुचयः	५८, ६६.
	एवमुक्तः परिषदा	५८, ६९.
	येनोदार्येण मघवान्	५८, ७.
	तेजसा तेन हनुमान्	५८, १३.
	संपूज्य तान् हरिगणान्	५८, ४.
	चक्रुः प्रणामं मुदिताः	५८, ८.
	सिंहपादुल्लुचरितं	५८, १.
	एवमुक्त्वा स हनुमान्	५८, १५.
	समाक्रान्तो बलवता	५८, १७.
	मुक्ताजालैरिव वनौ	५८, १९.
	शुशुभे पुष्पशबलेः	५८, २३.
	पीड्यमानः स बलिना	
निशाकरस्यैवैः खेव		
सम्यक् चीर्णस्य तपसः		
पक्षलाभो मम यथा		
तत्र शिकूटशिखरे		
तज्यमाना च बहुशः		
यः शक्तो योजनशतं		
स ममासाद्य कुक्षस्य		
तत्र प्रमाणाभ्यधिकः		
वर्तते योजनशते		
अङ्गदः प्रथययुतं		
आश्वासयामास हरीन्		
स वानरैः परिवृतः		
सा वानराणां तु चमूः		
तान् विषादेन महता		
को वः कियद् विक्रमते		
अनुप्राप्ताः स्मः सात्प्रतम्		
दशानं योजनशतं		
सर्वस्य कुक्षस्य बलं		
त्रिसप्तकृत्वः पृथिवी		
श्रुषीणामग्निवपुषां		
न ह्यकुत्वा हरिपतेः		
तत्रापि गत्वा प्राणानां		
विधिप्रमादयामरणा		

परिक्षितः शिबिनिमः	६१, २५.	साक्षां कृतं ते सुमहत्	६२, ८.
वेगतेवस्य सहस्रो	६१, ४५.	कमतो योजनपातं	६२, ९.
विदुष्य कर्षो मतिमान्	६१, ४७.	ततः ग्रहवंमतुलं	६२, १०.
सुपुम्पिताग्नेः शिबिरैः	६१, ५२.	समुद्रमध्ये सुरसा	६२, १६.
छाकूळबकेण महान्	६१, ६७.	एवमुक्ता हनुमता	६२, २४.
कविवातश्च बलवान्	६१, ७६.	एवमुक्तः सुरसया	६२, २५.
यतः स याति बलवान्	६१, ८३.	तस्मिन् मुहूर्ते हनुमान्	६२, ३३.
तेन मार्गेण सहसा	६१, ८३.	तत्तत्तीयं हनुमतः	६२, ३८.
प्रेक्षकास्ते कविवरं	६१, ९०.	समाक्षितोऽस्मि सहसा	६२, ५३.
हिरण्यनामो भैनाकः	६१, १०५.	निहता सा हनुमता	६२, ६४.
राघवस्य कुले तात उदधिः परि-		चूताग्नीपाद् नागपुष्पाद्	६२, ७०.
वर्धितः ।	६१, ११८.	समुद्रतीरेषु तथा	६२, ७४.
एवमुक्तस्तु हनुमान्	६१, १२७.	ततः शरीरं बलबामुत्तमं विधूय	
कर्तव्ये सागरजले	६१, १४०.	रूपं व्यथयन् मृगद्विजान्	६२, ८१.
तद्वितीयं हनुमतः	६२, ४.		

१४-सूक्तिसंग्रहः ।

न छत्रुक्षीकृत्तो राजा सर्वभूतानि		रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष	
पाति हि ।	१, १३.	प्रसारितः । पाणिना पृथ्वातां पाणि-	
राजानो बहुमित्राश्च विश्वासो मेव		मर्बादा बभूवतां प्रवम ॥	४, ११.
च सनाः । नरपञ्च मनुष्येण विद्वे-		ततो रामस्य सुग्रीवः पाणि जग्राह	
चर्द्धिर्वाचारिणः ॥	१, १७.	पाणिना । इदं सौहृदमाहम्य	
विश्वस्तानामविश्वस्तादिह देव		पीडितं चापि सखजे ॥	४, १३.
प्रवृत्तिः हि	१, १८.	उच्छब्दित्वा ततो बहिः पुण्यैः संपूज्य	
राजानो बहुवर्धिनः	१, १८.	यज्ञतः । तत्रोपम्यस्य सम्प्रीतः	
भवन्ति पराज्ज्ञातो देवाः प्राप्तेः		सख्यदं सत्यसाक्षिकम् ॥	४, १५.
सुखमसीः (राजानः) ।	१, १९.		

ततोऽग्निं दीप्यमानं च चक्रतुस्तौ
प्रदक्षिणम् । ४, १६.

संगमेनेह ते शपे ४, २४.

धृतिमाद् नाबलीदिति ५, ४.

वाकिशस्तु नरो यो वै वैकल्य-
मनुवर्तते । स मज्जत्यवयः शोके

वाताक्रान्तेव नौजले ५, ५.

एवोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयाच्च
प्रसादये । पौरुषं भय शोकस्य

नान्तरं दातुमर्हसि ५, ६.

दुर्धमो हीदृशो बन्धुरस्मिन् काले
विशेषतः । ५, १०.

सर्वथाहमनुप्राप्तो देवतानां न
संशयः । उपपन्नो गुणोपेतः सखा

यस्य मवान्मम ६, २.

ननु बन्धुं समर्थोऽहं स्वयमेवात्मनो
गुणात् । ६, ५.

महात्मनांहि भूयिष्ठं त्वद्विधानां
कृतात्मनाम् । निश्चला भवति

प्रीतिर्धैर्यमात्मबतामिव ६, ६.

निर्दोषश्च क्षमश्चैव वयस्यः
परमा गतिः । ६, ७.

घनत्यागः सुहृत्त्यागो देशत्यागो-
ऽथवा पुनः । वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते

स्नेहं दृष्ट्वा तथाविजम् ६, ७.

उपकारफलं मित्रम् ६, १८.

किमुक्त्वा वित्तरं बहु ७, १०.

सुखितो दुःखितो वापि सन्धु-
नित्यं सखा गतिः । ७, १२.

यो मर्त्तं वा प्रमर्त्तं वा सुतं वा
रहितं नरम् । हन्यात् स निरयं

गच्छेत् त्वद्विधं मद्विह्वलम् ८, २९.

खरेण बबसा चैव प्रेक्षितेन च
वानर । विक्रमेण च वाक्येन

व्यक्तिर्नैवोपलभ्यते ८, १२.

रिपूणां धर्षणां बीरा मर्षयन्ति न
संयुगे । जानीमस्तु खकं वीर्यं

स्त्रीसमक्षं विशेषतः ८, ४२.

निवासः स च साधूनां प्रपन्नानां
परा गतिः । भार्त्तानां संभवश्चैव

भाजनं गुणसम्पदाम् १०, १६.

न ते युक्तमसूयितुम् १०, १९.

मज्जस्यः स वनस्थो वा सर्वथा
बन्धुरेव सः । १०, २२.

न शक्यं संयुगे स्थातुमबलेन
बलीयसा । ११, ६.

न विध्ययेऽहं तस्माच्च सुग्रीव-
प्रतिसंहतात् । शयिष्ये तद्वतो

वाऽहं शाययिष्यामि वाऽथ तम् ११, १४.

अमर्षितानां घृताणां संप्राप्तेऽपि-
वर्तिनाम् । धर्षणामर्षणं कान्ते

मरणात् विधिष्यते १२, १.

धर्मबाध कृतवद्व न स पापं
करिष्यति । १२, ५.

पराङ्मुखावधं कृत्वा को नु प्रात-
स्त्वया गुणः । १२, २९.

न त्वां प्रतिहृतात्मानं धर्मबाधम-
धार्मिकम् । ज्ञाने राम दुरात्मानं
तृणैः कृपमिवावृतम् ॥ १३, १०.

सतां वेदधरं पापं प्रच्छन्नमिदं
पावकम् । नाहं त्वां प्रतिजानामि
धर्मतत्त्वसमावृतम् ॥ १३, १२.

किं वक्ष्यसि सतां मध्ये कृत्वा
कर्म जुगुप्सितम् । १३, १४.

राजहा ब्रह्महा गोम्रश्चौरः प्राणि-
वधे रतः । नास्तिकः परिवेष्टा च
सर्वे निरयगामिनः ॥ १३, १५.

अमस्याणि च मांस्तानि त्वादौ-
र्धर्मचारिभिः । १३, १६.

पञ्च पञ्चनका भस्या ब्रह्मक्षत्रेषु
राजव । शशकः शस्यको गोघा
तेषां कूर्मश्च पञ्चमः ॥ १३, १७.

धर्मचारिश्च रोमाणि न सेवन्ति
मनीषिणः । १३, १८.

दृश्यो वै यदि युध्येथा न प्रच्छन्नो
नृपात्मज । अद्य वैवस्वतं वेधं
पश्येथा निहतो मया ॥ १३, २२.

सुस्मोऽपराधो विधेयः सतां धर्म-
मनुस्मरद् । इदिस्यः सर्वभूताना-

मात्मा वेद शुभाशुभम् ॥ १४, ७.

वागुराभिश्च कूटैश्च पाशैश्च
विविधैर्नराः । प्रतिच्छन्नाश्च
इत्याश्च गृह्णन्ति बहवो मृगान् ॥
१४, १०.

विध्यन्त्यमिमुक्षांश्चापि न च दोषो-
ऽत्र दृश्यते । यान्ति राजवंशश्चैव
मृगयां धर्मकोविदाः ॥ १४, ११.
तस्मात् त्वं निहतो वध्यो मया
छन्नेन वानर । अयुष्यमानो युद्धे
वा सौम्य शान्तामृगो ह्यसि ॥
१४, १२.

अपरं कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया
हतः । भार्यायां वर्तसे ज्ञातुस्त्यक्त्वा
धर्मं सनातनम् ॥ १४, १३.

ग्रहणाय कृतः पाशो यद् वै पापं
कृतं त्वया । १४, १५.

अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुधा-
धिपैः । प्रायश्चित्तं न कुर्वन्ति तेन
तद् प्राप्यतेऽशुभम् ॥ १४, १६.
तेन तेषां कृतं पापं नैति सौम्येन
कर्मणा । १४, १७.

गमिष्यसि सतां लोकाद् शस्त्र-
पूताद् मनोरमाद् । १४, १८.

राजभिः कृतदण्डाश्च कृत्वा
पापानि मानवाः । विमलाः क्षर्ग-

मायस्मि सन्तः सुकृतिनो वयम् ॥

१४, १९.

दुर्लभस्य हि धर्मस्य जीवितस्य
सुखस्य च । रात्रानो वानरभेद
प्रदातासो न संशयः ॥ १४, २०.

तान् न हि स्यान्न चाक्रोशो वा क्षिपेन्न-
प्रियं वदेत् । देवा मानुषरूपेण
चरन्त्येते महीतले ॥ १४, २१.

पुत्रं पश्याद्य पितरं सुदृढं च कुर्व
प्रियम् । दुर्लभं दर्शनं चैव तदेतस्य
मविष्यति ॥ १४, २७.

मूर्ध्नि चैनं समाजिघ्र प्रशंसं
प्रस्थितो ह्यसि । १४, ५१.

गुणदोषाभ्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफल-
मात्मनः । प्राप्नोति फलमव्ययः
प्रेत्य सर्वं शुभाशुभम् ॥ १४, ५६.

न शोच्यः शोचते शोच्यं कं वा
शोच्योऽनुशोचति । कश्च कस्येह
शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन् बुद्ध-
बुद्धोपमे ॥ १४, ५७.

जातस्यानित्यतामेत्य भूतानां च
गतागतम् । मानुषेणेह कर्तव्यं
पण्डितेन हलौकिकम् ॥ १४, ५९.

न हि देवमनुष्कस्य मानुषेणेह
निष्यति । १४, ६०.

न तु तस्मिन् पदे पुत्रो लोके यत्र
स्त्रियः पतिः । न चैतद्व्यगच्छति

प्रायशः प्राकृताः स्त्रियः ॥ १४, ६.

न ज्ञात्वापयितुं शक्यः पुत्रो वै
पतिवत् स्त्रिया । प्रियो वाप्यप्रियो
वापि वया भर्ता सदैव हि ॥

१४, ७.

हितार्यं विप्रियं शुको जनन्या
कुप्यते सुतः । कुत्रका विप्रियं
शुको भर्ता तु परितुष्यति ॥

१४, ८.

न निर्वर्तितुमिच्छन्ति मातरः
सन्तं सुतम् । पुत्रहस्तात् तु का
करी सरवयुका मनश्चिनी ।
भोक्तुमुत्सहते पिण्डं वैद्यव्याहार-
रुषिता ॥ १४, ९.

लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवनं
स्त्रियाः । १४, १८.

विना सखं हि नारीणां लोके
पतिवधे वधः । १४, १९.

एकमेव मयेह भर्ता न तु भर्तु-
समः सुतः । १४, २५.

प्रहरन्ति महात्मानो न नारीषु
न वानरे । १४, २८.

नात्यर्थं परितुष्येद्दं यच्छेद्याग्रहतो
मयेत् । इमे व्याजहतं वृद्धा मनो
मे परितुष्यते ॥ १४, २९.

अस्याने वाचिनं हत्वा पुत्रवर्मानं
परेण च । न संतुष्यति काकुत्स्थः

कृत्वा कर्म सुशुषितम् ॥ १६, ३०.
 पञ्चशलेष्विना भग्नं स्वया शून्यवर्गं
 महत् । फलकाळे निराशः स्यात्
 तथा राम कृतं स्वया ॥ १६, ३१.
 मृतस्वापि हि मे भर्तुः स्पर्श एव
 विशिष्यते । १६, ३२.
 मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता
 मितं सुतः । भूमिनस्य हि दातारं
 भर्तारं का न पूजयेत् ॥ १६, ३४.
 मित्राद् वैरं हि श्लेः दुःखं मित्रं
 हि रक्षितुम् । मित्रादुत्पत्तिनं वैरं
 मुखमेव निकृन्ताति १६, ४२.
 कः क्षत्रियकुले जातः भुतवाङ्-
 क्षितिसंशयः । धर्मलिङ्गमितिच्छन्नः
 क्रूरं धर्मं समाचरेत् ॥ १६, ५६.
 समो धर्मं दद्या धर्मः सत्यं शीलं
 पराक्रमः । पार्यवानां गुणा राम
 दण्डध्याप्यपकारिणु । १६, ५८.
 वयं वनचरा राम मुगा मूढफडा-
 शिनाः । नैषा प्रकृतिरस्मासु या
 मनुष्येषु दृश्यते ॥ १६, ५९.
 न तेऽस्त्युपशितो धर्मो नार्थ-
 बुद्धिस्त्वस्थिता । इन्द्रियैः कृष्यसे
 हित्वं सुवचनं हव द्वित्रः ॥ १६, ६०.
 भूमिर्हिरण्यं कुप्यं च पशवो
 विजहास्पदम् । १६, ६२.
 नष्टं विनययामौ वस्मिन् सत्यं

च सुस्थितम् । विक्रमश्च नमो-
 पेनो देशः कालश्च राजते ॥ १६, ६५.
 ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव बहव
 विद्यां प्रयच्छति । ब्रह्मस्ते पितरो
 देया धर्मं चेदनुबुध्यसे ॥ १६, ७१.
 यवीयान् सोदरः पुत्रः शिष्यश्च
 गुणवानपि । एते पुत्रसमा देया
 धर्मेषु हरिपुंगव ॥ १६, ७२.
 खैरहृत्तश्चरेत् कामं तस्य वृद्धो
 वचः स्मृतः । १६, ७५.
 विधिं पश्य विधानवत् १६, ७८.
 प्रतिज्ञा च कथं शक्या मन्त्रिणेन
 लुपेक्षितुम् । १६, ८०.
 न वयं स्वे वशे स्थिताः १६, ८३.
 सोदर्यं भ्रातृयुक्तं हि तदिदं गत-
 मन्थया । १६, ८९.
 भाविताः कृशहृत्सिर्यः कृण्वो न स
 राचय । महात्मा व्यसनं प्राप्नो
 दीनः कृण्व उच्यते ॥ १६, १०५.
 मास्य द्विचक्षिरेको भूरिहानम्यमंश्च
 संशये (? ये) । भर्तुरर्थकरद्वेष
 विस्तप्तो भव पुत्रक ॥ १६, १२०.
 न चातिव्रणया कार्यः कालध्वः
 प्रणवद्वय ते । एकान्ते हि समो
 दोषस्तस्मादुभयवाद् भव ॥
 १६, १२१.
 वीर नैवधिवा भूमौ क्षणित कृत-

छलणाः ।

१७, १०.

शूराय न प्रदातव्या कस्या किञ्च
विपश्चिता । शूरमार्या हि मां
पश्य सद्यो वैचव्यमागताम् ॥

१७, ११.

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु
पुत्रिणी । वनचाम्यौघपूर्णापि
विचवेत्युच्यते जनैः ॥ १७, १०.

अकर्मफलमोका हि देहमुत्सृज्य
गच्छति

१७, १०.

शोचतः कलु सीदन्ति सर्वायाः
सर्वदेहिनः ।

२०, १६.

मम क्रियापरो नित्यं तथा हर्ष-
परायणः । भास्तिको चर्मशीलश्च
व्यवसायी च राक्षसः ॥ २०, १७.

न चाभ्यवसितः शत्रून् रक्षांसि च
विशेषतः । समर्थस्त्वं रणे जेतुं
विक्रमैर्जिह्वाचारिणः ॥ २०, १८.

समुद्धर्षेय तेजस्त्वं व्यवसायं
स्थिरं कुरु । ततः सपरिवारं तं
निःशेषं कुरु राक्षसव ॥ २०, १९.

सर्वमासगतं गर्भं मास्करस्य
नमस्तिमिः । रसं सर्वमुपादाय
द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥ २१, १.

मकाळे तादृशं मित्रं नाहं दुःखे
निबोजये ।

२१, ४१.

उपकारेण वीरो हि प्रतिकारेण

युज्यते । कृतं क्षुपकृतं हस्ति लोके-
ष्वेवासन्नां मनः ॥ २१, ४६.

यस्य दृग्दृश्च कोपश्च मित्रा-
व्यात्मा पुरं जनः । पूर्वाभ्येतानि
सर्वाणि स राज्यफलमश्नुते ॥

२२, ११.

यो हि कालाद्यतीतेषु मित्रकार्येषु
वर्तते । स कृत्वा महतोऽप्यर्थान् न
मित्रार्थेषु युज्यते ॥ २१, ११.

मनसापि हि कार्यार्थे यः काले
प्रतिपद्यते । स राजा बुद्धिसम्पन्नः
परेषां मूर्ध्नि वर्तते ॥ २१, १४.

अर्थिनां याचमानानां पूर्वं चाप्यु-
पकारिणाम् । माद्यां संभुत्स्य यो
हस्ति स लोके पुरुषाद्यमः ॥

२१, २८.

शुभं वा यदि वा पापं चाक्यं यः
समुदीरितम् । सत्यवाक् नानि-
जानाति स लोके पुरुषाद्यमः ॥

२१, २९.

कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न
भवन्ति ये । तान् शूतानपि क्रम्यादा
कृतज्ञान् नोपमुञ्जते ॥ २१, १०.

समये तिष्ठ सुग्रीव २१, ११
न चैव राज्यं विगुणाय देवम्

२१, १८.

मित्रं त्वस्थानकुपितं जनवत्स्येव

संज्ञमय ।

२५, ६.

दुष्करं सर्वथा मित्रं कृतं दुरनुपा-
लनम् । भमित्यत्वात्तु विसृज्य
प्रीतिरल्पेन मिद्यते ॥ २५, ७.

न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्यः
पुनर्भवेत् । कृतोपकारं स्मरता
कृतत्वेन विज्ञेयतः ॥ २५, २१.

सस्वामिजनसम्पन्नः सानुकोशो
जितेन्द्रियः । कृतवः सत्यवादी च
राजा लोके महीयते ॥ २७, ७.

यस्तु राजा स्थितो धर्मे मित्राणा-
मुपकारिणाम् । मिथ्याप्रतिज्ञां
कुर्वते को नृपसत्तरत्ततः २७, ८.

पञ्च पञ्चानुते हन्ति दश हन्ति गवा-
नूते । शतमश्वानुते हन्ति सहस्रं
पुरुषानुते ॥ २७, ९.

हन्ति जातानज्जातांश्च हिरण्यार्धे-
ऽनृतं वदन् । सर्वे भूम्यनुते हन्ति
मास्म भूम्यनुतं वदेत् ॥ २७, १०.

भास्मानं स्वप्नं हन्ति पुरुषः पुरु-
षानुते । गवानुतेन तुल्यं हि पुरु-
षानृतमुच्यते २७, ११.

पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत् प्रति
करोति यः । कृतज्ञः सर्वभूतानां
स बन्धुः ह्यवगोचर ॥ २७, १२.

प्रज्ञप्ते च सुरापे च चौरैः मन्मथते
नथा । निष्कृतिर विहिता सन्निः

कृतज्ञे नास्ति निष्कृतिः ॥ २७, १४.

प्रमत्तस्वातिरलक्ष्य यथा स्वात्
प्राकृत्या । २७, १६.

को हि विद्वानसम्पन्नो दृढलोका-
पराधरः । प्रसज्येत काममोगेषु
यथा त्वमिह वानर ॥ २७, २१.

न कश्चिन्नापराध्यति । २८, ११.
तमोवशगतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छ-
चेतसा । २८, २१.

नरदेवस्य भर्तुश्च मित्रस्य जय-
तांवर । कृते न प्रतिदुर्वाचः पुत्र-
वाणां स दूषकाः ॥ ३१, १०.

भवद्भयं क्रियमाणस्य कर्मणो हृष्यते
फलम् । विफलवत्त्वं न गन्तव्यं न
हि नो धर्षणं क्षमम् ॥ ३०, ८.

मर्थिनां सम्प्रपन्नानां कुटुम्ब-
मनुत्तमम् । क्षियमाणान् निराहा-
रान् संजीवय तपोधने ॥ ३२, २२.

चरन्त्याश्च इमं धर्मं न कार्यं मम
केनचित् । एतेनैव कृतं ममैव
विश्रान्तं भ्रमातुरैः ॥ ३३, १९.

त्वं हि नः परमा गतिः ३३, ५.
न क्षमन्त्यपराधानां प्रधानानां
नराधिपाः ॥ ३५, २०.

न विमर्हं समं प्रादुर्बलस्य बली-
यसा । भास्मरक्षाकरी तस्माद्
दुष्टिं गृह्णाति दुर्बलः ॥ ३६, ११.

सखा आभिपुद्गीतश्च कृतकर्मा
 महाबयाः । न स्मृतो एषवो येन
 स कस्य सुकृतं स्मरेत् ॥ ७७, ५.
 विधिः किल परो लोके विधिनै-
 वोपपद्यते । ७८, ४.
 उग्रकारं हि कुर्वन्ति साधवः
 स्वजने सदा । ७८, २१.
 अस्मदीयैः शरीरेस्त्वं कुरु कार्यं
 ययासुखम् । ७८, २२.
 जरया तु हतं तेजः प्राणास्तु
 विधिका मम । ७९, १५.
 न च याज्यामिषजानां महतां भुवि
 विद्यते । नीचेऽपि जनः कश्चित्
 किं पुनर्महिषा द्विजाः ॥ ७९, १८.
 अपक्षो हि कथं पक्षी कर्म किञ्चि-
 दुष्कमेव । ७९, २३.
 भवतां तु क्षमप्राणां कर्तुं किञ्चिन्न
 दुष्कस्य । ७९, ३४.
 त्वत्वं काष्ठसङ्गेन क्रियतां बुद्धि-
 सिद्धयः । ७९, ३५.
 नहि कर्मसु सखन्ते बुद्धिमन्तो
 जितेन्द्रियाः । ७९, ३५.
 कृते पुष्पकारे हि अरणं नामि-
 जायते । ७९, ३७.
 सखिबोऽस्तु नमिष्यामि कृतार्थाः
 सन्तु वानराः । ७९, २८.
 न विषये मनः कार्यं विषयो

विषमुत्तमम् । काष्ठवत्पि त्वत्वं
 तु बाहं कुरु ह्योरगः ॥ ७९, १३.
 यो विषादं प्रसहते विषये प्रत्यु-
 पस्थिते । तेजसा तस्य हीनस्य
 पुष्पार्थो न सिध्यति । ७९, १४.
 सर्वस्य बुद्धस्य बलं पौराणं यौवने
 गते । भावज्ञानस्य बहुधा हास्यं
 भवति वानराः ॥ ७९, ५१.
 नहि प्रेषयिता तात प्रेथ्यैः प्रेष्यः
 कथं भवेत् । ७९, ७३.
 खामी किलात्र सैन्यस्य गति-
 रेका प्रवृत्तम् । ७९, ७४.
 मूलमर्थस्य संरक्षणेन कार्यं कि-
 निश्चयः । मूढे हि सति सिद्धयन्ति
 गुणाः पुष्पफलादयः ॥ ७९, ७९.
 वयं भवन्नमाभित्य समर्था अर्थ-
 निश्चये । ७९, ७९.
 येन ते वीर वयोऽहं न किञ्चित्
 परिहस्यति । ७९, ८५.
 यस्तु विक्रमतेऽहतो विक्रमे समु-
 पस्थिते । पञ्चमिव भूतानि
 लोकसमनुजीवति ॥ ७९, १९.
 यो युको योगशास्त्राभ्यां प्रयुक्तः
 पौड्येन च । कर्मणा चापुष्पावहा
 सोऽस्त्वां धुरि नियुज्यते । तस्य
 पौड्यमस्ति मित्रकृत्तनवाग्धवाः ॥
 ७९, १८.

कथ्यतां त्रिषु लोकेषु त्वयशा
पुण्यकर्मभिः । ६७, ४२.

यशसा योऽवतामानं हरं हानि-
स्तुष्टुक्तम् । ६७, ४३.

कृते च प्रतिकर्तव्यमेवा तात सतां
गतिः । ६१, ११९.

अतिथिः अग्निपूजार्हः प्राकृतोऽपि

विज्ञानता । अग्निं जिह्वासमानेन
किं पुनर्यादृशो भवान् ॥ ६१, १२५.

प्रीतिं च बहुमन्यस्व प्रीतोऽस्मि
तव दरीने । ६१, १३८.

यस्य ह्येनामि अस्वारि वानरेन्द्र
यथा तव । धृतिर्चाप्यर्थं बलं वाक्यं

स कर्मसु न लीदति ॥ ६२, ६३.

१५-संशोधन-पत्रिका ।

पृष्ठे	पङ्क्तौ	महाब्रह्म	शुद्धम्
७	६	विशेषा बुद्धता	विशेषाऽबुद्धता
१६	३	निर्यासितः	निर्या(?)पितः
१७	४	२९	२८
१८	८	संप्रवृद्धमना	संप्रवृद्धमनाः
२९	१२	०ब्रवीत्	०ब्रवीत्
"	१५	४८	४१
३१	५	ब्रवीमि	ब्रवीमि
३२	१२	किं निमित्त०	किं-निमित्त०
३३	१५	पर्वजो	पूर्वजो
"	१८	यधि	युधि
"	१६	त	तं
३५	६	मे	मां (टी० पाठः)
"	१०	भुम्	भुम् (?)त्वा)
३७	१	खिण्णमेव	खिण्णमेवं
"	१५	शक्तिः	शक्तिः
३८	३	शब्द०	शब्द०
"	५	रुचिरौघेन	टि० पाठः
४२	१७	युद्धे	युद्धे
४३	६	भूमि	भूमि
४४	१४	मद् दोरय	मद्दोरय
४५	१०	प्रतिवालि०	प्रति वालि०
"	"	३९	३८
४६	४	पञ्चिजो	पञ्चिजा
"	१३	काय	कायं
"	१४	४९	४८

पृष्ठे	पङ्क्तौ	मनुस्मृतम्	शुद्धम्
४८	१४	५६	६६
"	१७	सुभीव	सुभीव
"	१८	५८	६८
५३	१५	वज्रुले०	वज्रुले०
६४	७	ह्रीवो	ह्रीवो
"	६	विध्य०	विध्य०
६५	५	तारावोक्यं	तारावाक्यं
६६	७	यो कामस्य	योऽङ्कामस्य
७०	१	एवं विधेन	एवंविधेन
७१	३	०पर्वणानं	०पर्वणा
८६	१३	व	वे
९०	१७	ततो	ततो
९१	५	सम्यस्त०	म्यस्त०
११२	१६	० विध्य क्षराज्ये	०विध्यस्वराज्ये
१२०	१४	संचारिधारा०	संचारिधारा०
१२५	८	० रसावगाढं	० रसावगाढम्
१२७	११	पक्कनं	(?पक्कनं)
१३१	६	सुजतो०	(? सजते०)
१४०	१	सालास्	सालांस
१४१	७	०दग्धा	०दग्धा
१४२	१६	०दोऽर्वाभीत	०दोऽर्वाः सु
१४४	५	मन्त्रिणा	मन्त्रिणां
१५०	१७	० कामैः फलेः	०कामफलेः
१५६	१०	मूर्च्छानाम	मूर्च्छानाम
१६०	१८	व	वे
१६७	४	०दिमिरं	०दिमिर

पृष्ठे	पङ्क्तौ	मधुखम्	गुह्यम्
१६८	१५	चोद्यतम्	चोद्यतम्
१६९	१२	सद्वृत्ताति	सद्वृत्ताति
१७९	२५	० मैनाक्षक०	० मन्नाक्षक०
१८३	४	स वेदिका	सवेदिका
१८८	१९	हे नृ	हेमान्
"	२०	कं नृ	कंचराह
"	२१	भम	भ म च
१९१	१५	पार	पारं
२००	६	गताम्बुदः	गताम्बुदे
२०४	२	तनरतक्ष०	तनस्सक्ष०
२०७	१०	मोषण्य०	मोषण्य०
२१३	१४	हिमशीलवानं०	हिमशीलावनं०
२२२	४	धृतमण्डोदः	धृतमण्डोदः
२३६	१५	परस्वर	परस्परम्
"	१६	१	१४
२३३	१०	संख्या	संख्या
२३४	१६	(? दां)	(? दां)
२५७	१	हरिपुङ्ग०	हरिपुङ्ग०
२५८	१०	विनिगन्तुं	विनिगन्तुं
२५८	७	१२	११
२६१	१	वानरास्तु	वानरास्तु
२६४	३	४५	६५
२६५	११	पुरम्बम्	पुरम्बरम्
२६७	१८	, म च-वस्वीक०	म च-वस्वीक०
२७२	६	० द्विजः	० द्विजः
"	१५	सीतां प्रवादेन	सीताप्रवादेन
२७३	३	विचिन्वताम्	विचिन्वताम्

(४)

पृष्ठे	पङ्क्तौ	मधुखम	गुखम
२८०	५	० त्वाच्छ्रुत्वा	० त्वाच्छ्रुत्वा
२८३	६	गुङ्गराजां	गुङ्गराजां
२८७	६	वामपार्श्वे	वामपार्श्वे
२९२	८	अभ्यासाच्च०	अभ्याशाच्च०
३०९	१३	दृश्यते	दृश्यः
३११	४	गमिष्यामि	गमिष्यामो
३११	६	विषसाद	निषसाद
३१३	३	मैन्दश्च च	मैन्दश्च
३१४	६	नैवंगतं	नैवंगते
३१४	१४	नवत्वेच	नवति च
३२१	१०	विशालस्याः	विशालास्याः
३३०	१८	ऊरुवा०	ऊरुवा ०
३३५	१४	हनुमत	हनुमन्
३३८	१	ददर्श	ददर्श
३४०	९	० ध्यानु मु०	० ध्यानुमु०
३४१	८	चौषधजलानि	चौषधजालानि
३४२	१२	० स कान्तार०	० सकान्तार०
३४३	१	० व्याघूर्णमावस्य	० व्याघूर्णमानस्य
३४६	६	० मांस्तोदयदा०	० मांस्तोयदा०
३४७	३	० मार्गमवा०	० मार्गमिवा०
३४८	१	सहसा विद्धं	सहसाऽऽविद्धं
३४९	१०	रोदसि	रोदसी
३४६	१३	० स जलदं०	० सजलदं०
३५१	५	ऐस्वाकु०	ऐस्वाक०
३५३	१०	छादिस्तेन	छादितस्तेन
३५८	१७	हरेः	० हरे ।

(७)

पृष्ठे	पंका	अष्टुखम्	ष्टुखम्
३५९	५	०यंसकुशां	०यंसकुशां
३६९	९	दंष्ट्रा कराळं०	दंष्ट्राकराळं०
३६०	८	रामं च ह्निष्टकारिणं	रामस्याह्निष्टकर्मणः
३६१	११	तं दृष्ट्वा	तदृष्ट्वा
३६४	६	याछाग्राहि	छायाग्राहि
३६४	११	५३	५६
३६५	१७	तदृष्ट्वा	तद् दृष्ट्वा
३६६	५	० ददर्श सः	ददर्श ह
३६६	१८	ददर्शापतज्जेव	ददर्शापरज्जेव ।

सूची-संशोधन-पत्रिका

पृष्ठे	साम्ये	पंका	अष्टुखम्	ष्टुखम्
२	१	८	आम्बवान्-	आम्बवत्-
७	२	११	मरुधम्बा-	मरुधम्बन्-
"	"	१७	रक्षवान्-	रक्षवत्-
१२	२	२३	अस-	अस-
१५	१	१२	धनु -	धनुस्-
१६	२	२०	अघः-	अघस्,
१७	२	३	अनु✓माव्	अनु✓मामि
१८	२	२२	अविद्ः-	अविदूरतस् (ः)
२०	१	२५	आ✓अष्ट्व	आर्षत्-
२१	१	५	आहारयत्-	आ✓हारि
२२	१	७	इस्वाकव-	इस्वाकु-
२४	१	१	कम्बरोदरकूटवाद्-	कम्बरोदरकूटवत्-
"	२	२	कर्मविशेषवित्-	कर्मविशेषविद्-
७५	१	२२	काशामि ...	काशामि...
७७	१	१	फालम्	फलम्
८१	१	३	कावयतिः	कावयति
"	१	११	कुर्व	कुर्व

Price list of the Publications OF THE RESEARCH DEPARTMENT D.A.V. COLLEGE, LAHORE.

1. *Atharvavedeeya-Panca-Patalikaa*, edited by Bhagawad-datta. It is an invaluable work for the textual criticism of the Atharva-Veda. (out of stock) Rs. 1-8.

2. *Lectures on the Rig-Veda* (in Hindi), by Bhagawad-datta. Rs. 1-4.

3. *Jaimineya—Talavakara-Upanishad Braahmana:—A* Devanaagaree reprint of Dr.Oertel's edition by Ramadeva. Rs.2-8.

4. *Dantyoashthavidhi*, edited by R. G. Shastri. It is helpful in the critical study of the Atharva-Veda. As. 8.

5. *Maundukes-Shiksha*, edited by Bhagawad-datta. It is a treatise on the phonetics of the Atharva-Veda. Re. 1.

6. *Brihat-sarvanukramanikaa*, edited by R.G. Shastri. It is an indispensable work for a critical understanding of the Atharva-Veda. Rs. 4.

7. *Vaalmeeki-Raamaayana* (North-Western Recension), critically edited for the first time from original Mss. with a series of appendices giving useful historical and geographical data.

Vol. I. Ayodhyaa-Kaanda, edited by Rama-labhaya. Rs.7-8

Vol. II. Baala-Kaanda, edited by Bhagawad-datta. Rs. 5.

Vol. III. Aaranya-Kaanda, edited by Bhagawad-datta and Vishva-Bandhu Shastri. Rs. 7-8

Vol. IV. Kishkindhaa-Kaanda, edited by Vishva-Bandhu Shastri. Rs. 7-8

'...the N.-W. Recension (of the Raamaayana) appeared as the oldest one.....indices at the end are a new and happy departure. No work comes nearer to my heart than the Ramaayana. Here is lying collected the very best of India, mind and heart." S. Levi.

"The text of the Raamaayana in your edition is a great improvement"—Jolly.

8. *Vedic Kosha*, by Hans Raj Rs. 12.

It is a Concordance of the etymological, lexicographical,

mythological, scientific and ethical passages and other useful material contained in the Braahmana literature. It renders conveniently available highly helpful store-house of information.

"The Vedic Kosha is another treasure...my own researches would have been so much easier with such a Kosha...no line of importance has escaped notice...is a capital work." S. Levi.

"Especially the Vedic Kosha is a very valuable repository of Vedic tradition"—*Bloomfield*.

"A most useful piece of work is also the Vedic Kosha, what a help it will be to all students of the Veda and of the Vedic religion"—*Winternitz*.

9. *Kaithakagrihya-Sootra*, edited by the late Dr. W. Caland. Rs. 7.

10. *A History of Vedic Literature* (in Hindi), by Bhagwad-datta, in two parts. Rs. 5. each.

11. *Oaarayaneeya-Muntranrshaadhyaya:*—an ancient anukramani of the sters of the Caarayanecya recension of the Yajur-Veda. Re. 1.

12. *Rig-Veda-bhaashya*, of the Pre-Saayana, Udgithaachaarya, Book, X, hymns, V—XXXIV pp 112. Rs. 3.

13. *Shryanka-Kaavya*, by Mishra Krishna Kaura. It is an old, interesting narration in Sanskrit poetry of the life activities of the Founder teachers of the Sikh religion. It was composed in the year 1801. Re. 1.

14. *A History of Sanskrit Literature:* (in Hindi), by Veda Vyasa. Rs. 3.

15. *Vishala-bhaarat* (in Hindi), by Veda Vyasa. It gives a vivid description of the Hindu civilisation in Cambodia in Indo-China. Rs. 3.

16. *Avsta: HAOM-YASNA IX.* Text in Devanaagree with Skt. Chaayee and Hindi translation by Raja Ram. Re. 1.

Kindly address your order to

THE MANAGER BOOK DEPOT,
RESEARCH DEPTT, D. A.-V. COLLEGE,
Lahore (India)